CÂMIL PETRESCU **UN OM ÎNTRE OAMENI**

CAM1L PETRESC
UUN OM
ÎNTRE OAMENI

EDITURA TINERETULUI
Coperta de VAL MUNTEAN

UCARTEA ÎNTÎIA

Fuga din faţa revoluţiei

o

^ftsrs'întem în 1821. pe la începutul lui februarie. Iarna fusese destul de uşoară, căci după o zăpadă moale şi deasă, căzută cam după Sfîntu Dumitru, vremea fusese mai mult uscată pînă la Bobotează, care trecuse cu zloată şi pîclă. Micii boieri de ţară, de prin Argeş şi Olt, se tot întîlneau, vizitîndu-se speriaţi pe la conacele lor, întrebîndu-se ce e de făcut, dacă să fugă din calea pandurilor lui Tudor Vladimirescu sau să rămînă locului (fie ce-o fi). Umbla zvonul pretutindeni că pandurii vin cu urgie asupra boierilor, că jefuiesc conacele şi îi supun la chinuri, ca să spună unde ţin ascunşi banii, giuvaerele şi sculele de preţ. Se ştia, e drept, că Tudor dăduse, nu demult, porunci straşnice şi că pedepsea cu mînie jafurile, ba pe unul dintre căpitani, pe Ioniţă Răduţoiu, boier de la Steic din Mehedinţi, pusese să-1 bată la tălpi, cu nuiele, fiindcă doi oameni ai săi jefuiseră un conac pe lîngă Severin.
Se vede că asta nu era de ajuns. Oamenii nu erau liniştiţi. De la Bucureşti, mai toţi marii boieri — în frunte cu banul Brîncoveanu şi Teodor Văcărescu, zis Furtună — fugiseră, ori erau pe cale să fugă la Braşov. Umblau tot felul de veşti, de se încreţea carnea pe om. Acuma, întreaga oaste a lui Tudor trecuse de Craiova şi se apropia, cu mult popor după ea, de Olt.
Cînd auziră boiernaşii de pe Topolog că fug cu spaimă chiar oamenii căimăcămiei, nu mai şovăiră nici ei. Căimăcămia ducea ţara în locul lui Vodă Şuţu, otrăvit se pare de propriii lui fii, care-1 rugaseră să facă parte din Eterie, iar el refuzase şi de aceea devenise primejdios, căci ar fi putut da pe faţă totul la Istambul, Devletului, prin oameni de taină. Cu toate că de cî- teva zile se pornise o viforniţă ce împînzea întreaga zare, zguduia acoperişurile, uşile şi gardurile, troienind drumurile şi văile, oamenii, după ce-şi încheiaseră pregătirile începute cu o săptămînă înainte, stăteau pe picior de plecare.
Miercuri, către prînz, viscolul mai slăbise. Pitarul Barbu Petrescu se pomeni că vine spre conac în goana calului, prin fulgii rari şi grei de zăpadă, luptînd cu nămeţii, vecinul său, stolnicul Gheorghe Bîs- coveanu. îl văzuse pe fereastră şi i-a ieşit înainte în cerdacul înzăpezit.
– Boierule, hai, că plecăm într-un ceas, îi strigă omul de pe cal, refuzînd să mai intre înăuntru.

– într-un ceas ? întrebă pitarul speriat.
– Nu întîrzia... E primejdie mare... Au trecut chiar acum un ceas, spre Sălătruc, stolnicul Matei Lăcusteanu şi clucerul Ghinescu, cei doi ispravnici ai districtului de la Slatina... Au fugit cum au putut în cinci sănii... Chiar căpitanul Farmachi i-a sfătuit să fugă şi le-a dat şi doisprezece arnăuţi de pază pînă la Cîineni.
Pitarul îngălbeni. îl ştia bine pe ispravnicul Matei Lăcusteanu, îl cunoscuse la botezul băiatului lui cel mare, Grigore, care acum avea aproape doisprezece ani şi trebuia să fie pe drum în chervan, speriat şi el de răsmeriţă. Dacă şi ispravnicul Matei Lăcusteanu, care fusese cărvunar pe vremuri, a fugit, atunci nu mai e nimic de făcut. Se întoarse grabnic spre stolnic şi strigă parcă în fugă :
– într-un ceas sîntem gata şi noi. Ne întîlnim, aşa cum am vorbit, la mănăstirea Cotmeana, ca să călătorim toţi în chervan.
Pe poarta deschisă, Bîscoveanu trecu în goană pe surul lui costeliv, dar vînos, şi se topi în ninsoarea care cădea moale.
La mănăstire, cei de la Bălceşti sosiră ultimii. După cum se vorbiseră din vreme, luaseră acelaşi calabalîc şi acelaşi număr de cai la fiece sanie, ca să nu rămîie vreunul mai în urmă şi să-i ţie şi pe ceilalţi în loc.
La început hotărîseră să se îndrepte spre Sălătruc, ca să iasă pe la Grebleşti spre Turnu Roşu, dar auzind că unele cete de panduri şi ajunseseră pe la Rîmnic şi că urcau spre Lotru, ei trecură Bîscovul, şi apoi dealurile, cum putură, căutînd drumul Cîmpulungului, pentru ca pe la Rucăr, pe lîngă muntele Ghim- bavului, să treacă spre graniţă, lăsînd la stînga peştera Dîmbo- vicioarei, unde de altfel unii se cam gîndeau să se ascundă. Aveau să aştepte apoi la Rîşnov, ori şi mai bine la Braşov, pînă va trece urgia. Dar mai întîi, dacă treceau cu bine această goană de iarnă, urma să se facă un popas de cîteva zile la Bran, unde să se înlocuiască pierderile de pe drum şi mai ales caii căzuţi la suişuri grele, cu alţi cai mari, săseşti. Deocamdată, de-a lungul văii largi, urcînd mereu pe lîngă rîul Tîrgului, drumul e drept, dar cînd spulberat, cînd greu troienit. Acum s-au împotmolit de tot.
Boierii, călări, au alergat la sania din faţă, unde slugile tuturor, laolaltă, fac drum cu lopeţile... Sînt toţi acolo : căminarul Băbeanu de la Vărzari, paharnicul Petculescu de la De- duleşti, stolnicul Bîscoveanu de la Schitu şi pitarul Barbu Pe- trescu de la Bălceşti. Sania celor de la Bălceşti e a treia din cap. E o sanie ţărănească mare, acoperită cu un coviltir de rogojini, legate între ele cu şipci îndoite şi căptuşite pe dedesubt cu ve- linţe şi pînză groasă de cînepă. La fundul săniei au pus o ladă cu lucrurile de preţ mai grele : sfeşnice, tăvi şi vase de argint, şalurile de India, blănurile de samur şi o parte din bani. Altă parte din bani, în aur, şi cîteva giuvaere şi scule erau ascunse

prin diferite încheieturi ale săniei şi prin căptuşelile hainelor. Peste ladă s-a pus fîn din belşug, peste fîn, covoare şi macaturi aduse pe vremuri de unchiul mamei, hagiul Faca de la Istambul, iar peste acestea, ascunzîndu-le, velinţe mai de rînd, perne multe, plăpumi groase.
De coviltir atîrnau înăuntru, pe ici, pe colo, săculeţe cu de-ale mîncării căci pitarul dăduse poruncă să se adune toate afumăturile din porcii tăiaţi la Crăciun — şunci, trandafiri şi costiţe — şi în grabă fuseseră fripte şi vreo zece găini, ţinute ca să aibă copiii mîncare mai uşoară pe drum. Luaseră, de asemenea, pîine multă, cu cartofi, cum ştiau de la nemţi, să ţină vreme mai îndelungată, şi cîţiva cozonaci, precum şi ouă şi brînză în coajă de brad, căci nu ştiau ce vor găsi pe drum, şi apoi fugarii înşişi erau mulţi, ca la treizeci de suflete cu slugi cu tot, şi greu ar fi fost să găsească, prin satele sărace, de pe acea vreme, cu ce să-i hrănească pe toţi. E drept că, pentru slugi, puseseră de-a başca işimilîcul cuvenit, tot aşa cum, pe de altă parte, luaseră şi tainul de nutreţ, socotit cu grijă, pentru cai. N-au uitat oamenii nici butoiaşul cu vin, nici bota cu ţuică, aceasta, mai ales, dînd omului iarna oleacă de inimă la drum, cu deosebire cînd e fiartă cu zahăr şi puţină scorţişoară. Alte lucruri de preţ, pe care n-avuseseră chip să le ia, fuseseră ascunse Ia conac cum s-a putut, unele îngropate în beciuri, şi totul rămăsese în seama vătafului Nistor şi a nevestei lui, jupîneasa Tuca.
în sanie, pităreasa Zinca e mînioasă pe împieliţatul de băiat — Costache — care nu se mai astîmpără, bucuros de cele ce se întîmplă, căci mersul în sanie îi place — şi ce poate să ştie el la opt ani de spaimele şi necazurile celor mari ? îmbrăcat cu cojocel, ca să nu tăvălească scurteicuţa de pam- briu verde, şi încălţat cu opincuţe, ca să poată să i se puie trei perechi de ciorapi de lînă, cu căciula ţuguiată în cap, vrea. acum, zor-nevoie, să coboare şi el, iar mamă-sa îl ţine în loc, doar cu ameninţările. Cel mai mic, Nicu, o mînă de om, nu are decît doi ani şi stă culcat în poala ei. E cam slăbuţ, tare negricios, cu ochi mari şi căpşorul lunguieţ, seamănă cu maică-sa, femeie ca la treizeci de ani. Pităreasa a dat la o parte scurteica de pambriu verde, căptuşită cu vulpe roşcată, pe care a pus-o la drum lung, ca să şi-o cruţe pe cea de samur, şi ţine strîns la piept trupşorul cald al copilaşului, care încă nu vorbeşte decît cu greutate, dar pricepe orice. Pruncul acesta stă toată ziua tăcut şi parcă gînditor ca un filozof, are ochii negri cu albul catifelat. E îmbrăcat cu rochiţă groasă, de fată.
Din sania din faţă a coborît bălaia şi tînăra nevastă a Pet- culescului. Pînă se deschide drumul, vrea să schimbe o vorbă, două, să se mai dezmorţească. Doreşte să afle de la pitărească dacă vor ajunge pînă seara la Cîmpulung, dacă la noapte va fi iar viscol, ori de se va însenina... Zinca de la Bălceşti le ştie pe toate : semnele vremii, cu ce se vindecă unele grele boale după naştere ale

femeilor, cum se aleg ierburile pentru ceaiuri şi (ceea ce a făcut să i se ducă vestea departe, dincolo de Bucureşti, în toată ţara) cum se vindecă albeaţa de pe ochii betegi.
Acum, întrebată, clătină din cap, cu nedumerire... Deşi cerul e acoperit şi e mult după chindie, nu e întuneric de tot, căci zăpada dă o lumină scăzută.
— De, ştiu eu, cuconiţă dragă ? Dar şi dacă n-om ajunge în faptul serii, înainte de cîntatul cocoşilor tot ajungem... Viscol nu cred că are să mai fie, însă tocmai pentru că se înseninează vom avea la noapte un ger năprasnic, să crape pietrele...
Toate le ştia pităreasa Zinca Petrescu de la Bălceşti, numai una n-ar fi putut s-o ştie, căci nimeni n-ar fi putut bănui atunci asta, anume că însuşi băieţaşul acela negricios, micuţ şi cu ochi gînditori în albul catifelat al scleroticii lor, pe care ea îl ţine lipit de mijlocul ei, e cel care, peste douăzeci şi şapte de ani, va slăvi şi va duce mai departe, în fruntea poporului, tocmai revoluţia lui Tudor Vladimirescu, de care ei fug acum cu toţii înspăimîntaţi.
Gâman
Nu intrase în cîrciumă la Nedelcu de mai bine de doi ani. Erau acum duşmani de moarte... Cînd avea chef de o stacană de vin, şi asta i se întîmpla cam des, Miai se ducea prin satele vecine, dincolo de gîrlă, de unde începeau să crească dealurile, cînd împădurite, cînd cu rîpi pline de lăstăriş şi deseori cu petece mari de vie şi livezi de pruni. Nici acolo nu cumpăra de la vreo cîrciumă. Avea mai în fiece sat cîte o ibovnică de care se simţea mai legat şi care, de cum îl vedea trecînd, cu pălăria lui lată pe o sprinceană, prefăcîndu-se după cum se vorbiseră că se duce într-aiurea, se pregătea cu puiul fript şi cu bărdaca de ruginiu, cum îi ştia ea poftele... Hei, dacă n-ar fi fost clăcaş, pe moşia postelnicului Medelioglu, şi-ar fi găsit oriunde în altă parte un culcuş pe pofta lui, unde să-şi dureze casă pentru copii... Pentru cei ştiuţi, că altfel erau mulţi. Pe vreo trei sate în" jurul Zăvoiului, ca şi în Zăvoiu, de vreo şapte ani încoace se tot năşteau copii negricioşi, cu falca făcînd colţ rotund, coltuc în jos de ureche, cu nasul întors ca un plisc de uliu şi mic, cu umerii obrajilor traşi spre coada ochilor negri ca focul. Dar şi cîte bătăi şi cîte spargeri de case pînă să se ivească asemenea plozi...
Flăcăul tomnatic de acum mergea pe douăzeci şi opt de ani, Miai sin Firu, cum îl scrisese pîrcălabul în condica lui, era vestit ca zurbagiu fără pereche... Vînos, de părea răsucit din fire de fier călit, era iute foc. Nu era înalt, dar era spătos şi — cam rar, e drept — straşnic la treabă... Cîhd se apuca de muncă, sfîrşea înaintea celorlalţi, căci se grăbea din silă, ca să scape mai repede... I se întîmplaseră şi lucruri proaste... De vreo două, trei ori, în şapte ani, fusese adus mai mult mort decît viu, snopit în bătăi de bărbatul şi rudele cîte unei ibovnice... Ce poţi să faci cînd trei inşi te pîndesc noaptea cu parul după

poartă ? Carte nu ştia şi era slab de tot şi în socoteli. Altfel se descurca uşor unde-1 puneai. Pentru el lumea toată era Zăvoiu Dihorului şi satele în care împărăţea, frîngînd ca un erete iubeţ, cu apucături de cuc, inimile muierilor. Una, de pe la Leordeni, îl înţolise binişor, că-i cumpărase şi iminei groşi, cum purtau cei din Găeşti. Alta, o cîrciumăreasă văduvă de pe Valea Glîmbocelu-lui îi cumpărase un cal murg, pintenog de trei picioare, că, fiind clăcaş, umbla mai mult noaptea.
Cu vreo trei săptămîni înainte se întorsese beat în sat, dar nu cu scripcarii după el cîntînd şi chiuind, cum îi era obiceiul, de ieşeau muierile din bordeie şi se ţineau copiii după el ciurdă, ci văicărindu-se şi dînd dreptate popii Gheorghe, care-1 oprise în drum şi—1 dăscălea, fără nădejde de altfel. Se ţinea greu pe picioare şi tot căuta sprijin de umărul popii.
— A dracului să fie... dă viaţă... părinte... Că nimic nu s-a ales dîn mine... S-a dus tinereţea. S-a dus, mama ei dă tinereţe... Şi cu ce m-am ales ? Alţii au casa lor, muierea lor... copiii lor... Da' io ? Pîndesc pă lîngă gard să mă strecor în aşternutul femeii şi fug ca un cîine speriat pă dîn dos cînd să aude că trosneşte poarta. M-am săturat şi dă asta... Şi pă urmă tot sărac am rămas...
Şi se scînci, sughiţînd, şi iar căută sprijin de umărul popii Gheorghe.
– Taci dîn gură, mă, porc dă cîine, că şi taică-tu nu era mai breaz. Ai copii... că ai stricat atîtea fete... Dă ce nu te însori cu vreuna dîn ele ? Uite, Petruţa lui Nedelcu... Acum vă împlineşte plodu aproape doi ani... Dă ce n-o iei ?
Flăcăul, înmuiat de băutură, ridică din umeri cu o privire a nisnai şi-şi ridică uşor, cu degetul, mustaţa mică, dar neagră ca pana de gaiţă.
– Ştiu şi io... Am s-o iau... Să ştii c-am s-o iau... S-a isprăvit... M-am săturat dă muierile altora. Vreau o nevastă a mea... Vreau să mă culc cu muierea în aşternutul meu şi să rnă- nînc mămăligă cu ceapă pă gîrliciu bordeiului fără să tot pîndesc uşile omeneşti.
– Du-te, mă, la Petruţa... şi să veniţi chiar înainte dă Sîntu Dumitru la biserică... îi spuse mereu uimit şi acum grăbit popa Gheorghe, căci întîia dată îl auzea vorbind astfel. De obicei nici nu vrea să audă de însurătoare.
Se adunase lume în jurul lor ca de obicei cînd trecea prin sat beat, mai ales că femeile ieşiseră pe la porţi, ca să deschidă vacilor, căci se întorcea cireada satului de la păşune, acoperind soarele care scăpăta roşu şi mare spre Găeşti în sus, cu un nor de praf pînă la văzduh... Cînd Maria lui Căciulămare, în drep-tul casei căreia erau acum, auzi că Găman s-a săturat de burlăcie, izbucni cu un rînjet bălan şi strepezit.
– Ce, mă, ţi s-a făcut dă însurătoare acum ? Fi-ţi-ar de cap să-ţi fie.
Miai se uită la ea cu ochii împăienjeniţi şi surîse icnind moale.
– îhî!

Popa Gheorghe, care ştia că doi din cei cinci copii ai lui Căciulămare sînt ai lui Găman, se temu ca ea să nu-1 facă să se răzgîndească... îl trase după el din mijlocul drumului năpădit de vite şi trecu albia îngustă, ca un şanţ, a gîrliţei, Gîrloagei cum i se spunea, acum secată. Deşi era gras şi cu o burtă de se speriau de el toţi cei care-1 vedeau întîia dată, popa era parcă mai sprinten decît orice bărbat de vîrsta lui, din sat. îl ajută deci el pe Găman să urce dîmbul din faţa casei lui Căciulămare, că dacă i-ar fi dat drumul, beat mort cum era, s-ar fi rostogolit pe prundişul gîrliţei secate.
Erau la o răscruce, în mijlocul satului. O răscruce mare cît un maidan, strîmbă şi sucită. îi mai ziceau şi poiana bisericii, ori poiana răscrucii... Locaşul de lemn al bisericii era ridicat deasupra răscrucii, ca pe un mal, pe o altă poiană de cîţiva paşi, înverzită şi mărginită ca de un parmalîc de cîţiva arţari... Urcai la ea pe drumul care pornea de aci din poiana răscrucii, rupt şi bolovănit de pietrele care se rupeau de la dezgheţuri. Aşa cum era, o lua puţin spre dreapta, ca să urce rîpa, apoi cotea scurt şi, după o sută de paşi, trecea prin spatele bisericii, aşezată cu altarul spre răsărit, deci spre drum, şi ieşea apoi pe o costişă lungă şi uşor înclinată, pe care la o zvîrlitură de băţ era curtea boierului... Era drumul conacului, mai mult decît al bisericii. Alt drumeag pornea din poiana răscrucii în jos spre eleşteu, mai întîi, şi după ce-1 ocolea într-o parte, ieşea spre zăvoaiele Argeşului. Dar drumul adevărat care tăia poiana răscrucii era drumul cel mare, de ţară, pe care alergau căruţele de poştă de la Piteşti, prin Găeşti şi Mărunţişu, spre Bucureşti...
Pe aci treceau rădvanele boiereşti şi tot pe aci coborau carele cu coviltire de rogojini ale oamenilor de la deal, cînd cu mere, cînd cu butoaie cu ţuică, ori cu vin, ba şi cu păcură adesea, spre Ruşii de Vede, spre Zimnicea, ba chiar spre Giurgiu. Satului îi spunea Zăvoiu Dihorului şi era socotit sat mare, avînd ca la o sută douăzeci-o sută cincizeci de fumuri... Mai mult de trei sferturi, bordeie văruite în faţă. Se întindea de-a lungul acestui drum de ţară înghesuit între eleşteu şi deal, cum îi ziceau oamenii satului, dar nu era decît un mal ridicat al luncii Argeşului. Deasupra, podişul, împădurit puternic, era tăiat nu numai de albia îngustă a gîrlei, ci şi de un alt drum de ţară, mai scurt, dar mai greu, tot de la Bucureşti la Piteşti, care trecea însă pe la Titu. Era drumul Bucureştilor, zis de vară.
Popa Gheorghe îl aşeză pe Găman cu un soi de gingăşie mă- tăhăloasă pe laviţa de la poarta lui Căciulămare. în jurul lor se adună iar lumea, femei, fete şi copii... Dar era greu de vorbit, din pricina tălăngilor şi de mugetul vacilor care-şi cereau porţile deschise... Mai fiece gospodărie din cele ascunse printre duzi în jurul răscrucii, cele mai răsărite din sat, avea cîte cinci- şase vaci... şi toată cireada satului trecea de cinci sute... într-o clipă toţi fură acoperiţi de norii de praf, care parcă sporeau înserarea.

O vecină mică şi uscată, Chiva lui Ristache, se uită cu un fel de milă la flăcăul oacheş care acum ofta amărît pe laviţa de lemn, crăpată de ploi.
– Aoleu... ce-i cu tine, mă Miai... ? Unde-ţi sînt scripcarii cu care treceai fălos prin sat ? Să ştii că ai intrat în anu morţii...
Popa Gheorghe se rnînie de i se zbîrli barba roşie, mică şi rară, iar ochii înecaţi în grăsime i se făcură aspri...
– Fă, muiere, nu mai spune şi tu nerozii... Lasă-1 în pace acum.
Maria lui Căciulămare deschise poarta, ca să dea drumul celor opt vaci care-şi sprijineau boturile, jilave de bale, de ulucile ascuţite şi care umpluseră de baligă poteca îngustă de deasupra Gîrloagei.
– Şi cu cine dracu vrei să te însori, mă neisprăvitule ? întrebă ea înciudată. Auzi, cică ăsta-i om dă însurat ? Bati-mă, părinte, omoară-mă, da' io nu-1 văd pă diavolul ăsta cu un plod în braţe.
Popa Gheorghe văzu primejdia şi întoarse vorba pe drumul care i se părea cel mai bun.
– Cum, cu cine... ? Cu Petruţa lui Nedelcu... care stă să dea în oftică din pricina lui. Şi se întoarse apoi spre Găman. Vino, mă, cum ţi-am spus, înainte dă Sîntu Dumitru, să vă pun pirostriile pă cap. ,
Maria rinji şi clătină cu dezgust din fălci... Popa îi spuse apoi unui băieţandru lung şi deşirat, ca de paisprezece ani, Ilie al lui Ristache :
– Du-1, mă, pînă acasă, vezi să nu cadă de-a berbeleacu în Gîrloagă, că s-a muiat dă tot... Apoi se lăsă uşor, cu burta lui ca nişte foaie pline, în Gîrloagă, o trecu şi se îndreptă spre casă, care era peste drum de biserică.
Găman porni pe poteca îngustă de deasupra Gîrloagei, care îşi tîra prundişul uscat şi prăfuit, în jos spre eleşteu... La vreo sută de paşi era, mică şi cam într-o rînă, dar cu tindă şi odaie, cocioaba lui frate-său Ion, Ion sin Firu, cum îl însenjnase în catastişa ludelor, pentru bir, pîrcălabul... Oamenii îi ziceau Ion al Firului, după tată-su. Erau trei fraţi de toţi, feciorii lui Firu, acum mort, şi o fată... Cel de al treilea dintre ei, cel mai mic, Toma, se luase în mai după o ceată de panduri din oastea lui Tudor Vladimirescu şi, după spargerea taberei de la Goleşti, nu i se mai ştia de urmă... Nevasta acestuia, Stanca, rămasă cu un plod în burtă, îl născuse în urmă ; era băiat. îl aştepta mereu pe bărbatu-său, deşi i se spusese mereu că e mort.
Popa Gheorghe se mai opri o dată deasupra rîpii, acum, cînd norul de praf se mai rărise, îşi şterse pleoapele cu basmaua, ca să vadă mai bine şi, cînd înţelese că Găman ajunsese aproape de casă, sări şi el pîrleazul, cu toată suta de ocale pe care o trăgea, şi intră în grădină, fără să mai ocolească pe poarta de peste drum de biserică...
Cînd coti după puţul cu cumpănă şi socoti că nu-1 mai vede popa, Găman se opri scurt, se ridică înfipt în picioare, îl înjură de mamă pe băieţandru,

trimiţîndu-1 acasă, şi pe urmă scuipă şi se scărpină în cap mulţumit de el însuşi. Nu era beat...

Miai al Firului ar fi vrut şi mai mult totuşi sa se însoare, dar nu cu Petruţa lui Nedelcu, ci cu fata lui moş Truţă cel fonf şi amărît. Era cu vreo patru ani înainte de răzmeriţa lui Tudor

Vladimirescu. Nica era pe atunci o codană care abia împlinise treisprezece arti, dar crescuse înaltă de părea de optsprezece. Era o frumuseţe de se întreba lumea : de unde ? Oacheşă şi sprîncenată, cu trup sprinten şi vînjos, mlădioasă, părea o şerpoaică neagră. Numai ce-şi petrecuse Găman mîna pe după gî- tul ei, şi ea i se topise toată în braţe. Au fugit într-o seară amîn- doi şi au rămas în pădure într-un bordei părăsit în sus, spre Vadu Rău, nemîncaţi, nu numai noaptea aia, ci şi a doua zi, şi încă noaptea următoare... El era mai mare decît ea cu unsprezece ani... şi, frîntă de gîtul lui, îi spunea „nea Miai"... Cînta ca o căpiată cîntece de dragoste, cu ochii în ochii lui. Nici una în sat nu cînta ca ea. Cînd s-au întors, ca de pe altă lume, a aflat de la frate-său Ion că îl căutau în toate părţile oamenii boierului, căci îl socoteau fugit. Şi era mult dator la curte. Trimiseseră şi slujitori după el. Se sfîrşise prăşila, că era mult după Sfinţii împăraţi Constantin şi Elena, şi el trebuia să plece împreună cu alţii din sat, în podvadă cu carul cu boi, să ducă nişte grîu de an în saci, la schelă la Zimnicea... Acum ştia că, dacă pun mîna pe el, îl snopesc în bătăi
.Nu era chip să te opui. Oricine ai fi tu, gîndeau oamenii zdrobiţi în picioare, cu boierul şi cu stăpînirea nu te poţi pune. Flăcăul ăsta, care împărăţea peste cinci sate, era clăcaş, putea fi deci scuipat, plesnit cu harapnicul, călcat cu cizma, dar trebuia să rămîie mut ca un vierme. Cînd era vorba de boier şi de stăpînire, nu mai era „nea Miai"... Ce ar fi putut deci să facă ? Să fugă din sat fără învoire ? Pravila neînduplecată îl aducea înapoi, legat, cu arnăuţi, cu oasele frînte, mai mult neom. îndatoririle către boier, fie şi silnice (şi aşa erau îndeobşte), priveau temeliile satului şi ale orînduirii lui. Ei între ei erau oameni feluriţi unul de altul, cu dragostele lor, cu certurile lor, frumoşi sau sluţi, deştepţi sau nătîngi, Voinici sau slăbănogi, răi şi mîn- dri, ori blînzi şi înţelepţi ; se batjocoreau ori se cinsteau unul pe altul, îşi aveau părinţii ori muierile lor, dar la curtea boierilor erau toţi la fel, supuşi sudalmelor şi biciului, uneori mai puţin deosebiţi ca vitele. între Miai, Găman cum îl porecliseră satele, şi bîlbîitul aproape schilod, Dumitru al lui Ghiţigan, era depărtare ca de la o gloabă la calul arăpesc, dar în faţa boierului erau tot o apă, puşi la aceeaşi povară, ei şi toţi clăcaşii, aşa cum boii din cireadă erau toţi boi... Harapnicul logofătului la fel îi îngenunchea şi la fel le cresta carnea... Rămînea să se facă haiduci... Dar atîta tărie Miai nu avea... îi plăcea să trăiască mai bine în culcuş de muiere decît fugărit de poteră.

Dacă ar fi fost după el, ar fi trăit de pe urma femeilor din satele de moşneni, cu vii şi cu livezi, de la deal, dar nu numai că era clăcaş, dar avea, poate tocmai din această pricină, socoteli atît de încurcate cu stăpînul moşiei, datorii scrise la condică de logofeţi, încît era legat de sat ca un cal priponit de

un ţăruş de fier. Nu numai el ; aşa erau toţi semenii lui. Şi erau datori nu numai la boieri, ci şi la stăpînire, care nici ea nu vrea să le piardă urma dacă plecau din sat cumva. Dăjdiile de tot soiul, afurisite, de trei ori într-un veac, cu blestem bisericesc de către domnitori, de către mitropoliţi şi boieri, dar de trei ori şi mai mult sporite apoi, îl frîngeau şi îl îngenuncheau pe oricare dintre ei. Podvezile şi mai ales corvezile fără sfîrşit pentru oştirile împărăteşti îl furau de la muncă şi îi răpeau timpul cel mai potrivit al anului, dar mai greu încă era că ge- lepii Ţarigradului îi cumpărau, cu ajutorul zapciului, la preţuri hotărîte silnic (care nici alea nu se plăteau), toată bruma de bucate, care era rodul trudei lui, de trebuia apoi să vîndă din vite, ca să împlinească ce era dator la sorocul dărilor. Trebuia să taie neapărat porci, ca să ducă muşchiul de Crăciun la cămara boierului, şi trebuia să aibă pui de Sîmpietru, căci asta era chiria bordeiului, chiar dacă nu fusese în stare să-şi facă un bordei al lui, cum se întîmpla acum cu Miai, care rămăsese în cocioaba durată de frate-său mai mic cu trei ani, Ion, pe locul socotit părintesc, dar care era al boierului, cu buruienile lui cu tot, căci erau toţi ca într-o temniţă, chipurile largă cît o moşie de zece mii de pogoane, dar temniţă. Puteau să se şi depărteze o zi, două, dar nu în vremea muncilor şi numai să nu fi fost nevoie de ei pentru cine ştie ce meremetisire la conac. Unii aveau noroc şi erau primiţi slugi pe moşie. 'Ăştia robeau ca şi clăcaşii, dar cel puţin nu ştiau de pîrcălabul stăpînirii şi de gelepii Ţarigradului.
Sultana făcea şi ea clacă, în locul lui moş Truţă, care nu era chiar atît de moş după ani, căci nu avea decît vreo patruzeci, dar era cu oasele uscate de muncă, vedea prost şi n-avea dinţi, iar la vîrsta asta încărunţise de tot. Pe'ntru ea era şi mai rău, că era frumoasă şi poftită aprig de toţi... De flăcăii şi băr- baţii din sat, de logofeţi, de vătaf, de vechil. Oricine avea în mînă un harapnic şi o părticică de putere de la conac o înge-
2 **17** nunchea, mai rău ca pe altele, ca s-o frîngă şi să şi-o aducă la aşternut... Fără să izbutească, totuşi, deocamdată cel puţin.
Din pricina ei i se dăduse lui Moş Truţă în anul ăla pogoanele cele mai proaste, cele de pe marginea eleşteului, cu pămînt clisos, în care se tîra greu plugul şi se făceau bucate rare, ca în sărătură. Pentru că era frumoasă, era chemată la toate corvezile, la meremetisirile de la conac, de era ori de nu era nevoie de ea, deşi nu împlinise încă paisprezece ani.
în aceeaşi noapte, în care, coborînd în sat, a aflat de la frate-său Ion de înverşunarea cu care-1 căutau logofeţii şi slugile boierului Medelioglu, Găman s-a făcut din nou nevăzut. Ca să nu întîlnească pe nimeni, a luat-o la picior prin zăvoaiele Argeşului şi, după ce a trecut apa, a început să urce spre Piteşti prin partea cealaltă, de dincolo de gîrlele împletite ale rîului. După vreo trei zile a ajuns într-un sat din jos de Cotmeana, unde avea el o ibovnică pe care o

vedea mai rar, că era prea departe... Cînd se ducea la ea, nu se mai îndura să plece, mai mult din pricina cîntecelor... Nu mai era chiar tinerică, nici frumoasă nu era, dar era vînjoasă şi bună de tăvăleală în dragoste. Cînta cu foc, şi lui Găman îi plăcuse întotdeauna cîn- tecul. Cînta şi el, cu patimă chiar, dar nu izbutea să cînte aşa cum se cînta pe aci pe Argeş, unde veneau toate doinele olteneşti, ba unde, de cînd se făcuseră satele de mocani sub munţii Vîlcei, se auzeau tot mai des şi doinele amare, şi mai domoale, din Ardeal... De obicei stătea la Zamfira, că aşa o chema, dar lumea îi zicea Fira, cam cîte o săptămînă, că altfel era văduvă şi mai mult săracă. Potrivea el de obicei să fie după ce se făcea ţuica. Pe urmă cobora cu ceva bani în punguţa atîrnată de gît, pe subt cămaşă, pînă la Găeşti. Aci avea lăutarii lui. îi lua după el. Trecea prin sate, aşa de-al dracului, cu lăutarii după el, chiuind ca să iasă femeile în pragul bordeielor, ori în poarta... îl priveau aţîţate de poftă şi mîrîiau bărbaţii.

– Auzi, trece nebunu de Găman cu lăutarii după el. Lua-l-ar dracu să-1 ia... Dă unde o fi avînd, soro, atîţia bani ?,..

Şi tu, Chivo, nu ştii că să ţine cu una cu avere, o văduvă dă pă Glîmbocelu

– ?Care, cîrciumăreasa aia ? Păi am auzit că aia e femeie bătrînă, fă... Spun unii;, c-au văzut-o, că aia ar putea să-i fie mamă...
– Aş, fugi d-aci, ce bătrînă ? Muiere dă seama noastră... Cică ea i-a dat murgu pă care umblă noaptea.
Cînd trecea prin sate cu cei doi lăutari după el, Găman îşi ducea murgul pintenog de dîrlogi, ţinut cu o mînă... Cu cealaltă în şold, chiuia şi ofta cînd cobzarul lungea ofurile. Asta era de obicei duminică seara şi în zilele de sărbătoare, că-şi potrivea treaba la conac aşa ca să poată lipsi o zi, două... Mai munceau pentru el şi fraţii lui, Ion şi Toma, cărora le lăsa bruma de bucate care i se cuvenea.
De data asta nu avu curajul să se întoarcă nici după o săp- tămînă, şi întîrzia zi după zi, dar fiece zi de întîrziere îi sporea teama de oamenii boierului.
Sultana se întorsese acasă cu ochii bătuţi, în cearcăne tari, după cele trei zile şi trei nopţi petrecute în pădure. Aşteptase, pitită în bordei, să vie noaptea Miai să doarmă la ea... Dar Miai nu veni. Nu veni nici a doua noapte... O gheară rece începu să-i strîngă inima... Nu cumva şi-o fi bătut joc de ea ? Nu-i venea să creadă. Era prea copil şi se ştia atît de frumoasă, că nu-şi închipuia că ar putea s-o lase un bărbat. După trei zile începu să iasă din bordei. După felul cum o privea toată lumea înţelesese că tot satul numai despre fuga lor vorbea. De asta nu-i păsa. Miai avea să vie s-o ia de nevastă... Aşa au început mai toate... Numai dacă Miai a minţit-o şi şi-a bătut joc de ea, de a făcut-o de rîsul satului, e rău... Atunci are să se arunce în fîntînă.
Aşteptă o săptămînă... şi Miai tot nu veni... într-o dimineaţă, fata văzu peretele din faţă al bordeiului uns tot cu păcură, şi în vîrful furcii o ulcică spartă... Acum înţelese că tot satul rîde de ea. într-o seară venea cu doniţa de apă de la puţul cu ciutură din poiana răscrucii. Se întîlni cu Maria lui Căciulămare, că puţul era chiar în dreptul casei acesteia... A vrut să treacă repede de ruşine.
– Ce, fă... Te-ai boierit dă cînd te-a împuns Miai dă nu mai dai bună seara la lume ?
Sultana a iuţit pasul cu ochii în pămînt: îi dădeau lacrimile... Smintita de Maria a strigat după ea :

Fă, să nu omori copilu, că te duce la ocna părăsită, fă, cu obezile dă mîini.A auzit în urma ei chicotele celorlalte muieri care veneau cu cobiliţele pe umeri. I s-a chircit inima.
A început să iasă la muncă. într-o zi logofătul Dobre — era la praşila — o luă de guşă.
— Zi... d-astea mi-ai fost, fă, Nico... ? Păi nu era mai bine să mergi tu cu neică în zăvoi... ? Te-ai fi ales şi tu cu ceva acolo... că îţi dădeam doi boi, să-i ai dă zestre... Parcă tu nu ştiai cine-i Miai ? Acuma, că nu mai eşti fată, deh, nu mai e acelaşi lucru... O privea drept în ochii ei mari, tari ca pruna verde... O vedea negricioasă, dar şi albă ca varul de ruşine şi ciudă... Vino mîine, după ce apune luna, pă poteca dă lîngă eleşteu ş-om vorbi...
Logofătul Dobre avea patruzeci şi cinci de ani, era însurat şi cu copii mari. Acum flăcăii din sat nu o mai ajutau la muncă şuguind, ci o priveau chiorîş. Se socoteau parcă jefuiţi de un drept al lor. Unii, mai puţin omenoşi ca logofătul, căutau s-o răstoarne cînd o întîlneau pe haturi. Şi pentru că nu se prindea, o înjurau de mamă şi o. scuipau, încercînd s-o plesnească cu dosul palmei.
Trei săptămîni a stat ascuns Miai la văduva lui de pe Argeş... După o săptămînă însă simţea că nu mai poate să sufere femeia de lîngă el... Dar de plăcut, îi plăcea cînd o auzea cîntînd. îi plăcea fiindcă se gîndea la Sultana şi potrivea tîlcul viersului după ea... Se uita la femeia de lîngă el, o vedea arsă de focul dragostei, dar nu lua din ea decît suferinţa cîntecului. Şi dulceaţa amară a glasului care se răsucea pierdut în el însuşi:
„Foaie verde iasomie... măi... L-aştept pe neică să vie... măi... Dă pă prispă mă tot uit... măi... Că nu l-am văzut dă mult... măi...
Cînd te văd suind, călare,
Dă vii ncică dumneata,
Să aşterne drumului...
Subt copila calului...
Nu vorbele însemnau mare lucru, ci mai cu seamă tot ceea ce aducea doina cu ea, zestrea ei amară, de păreau aceste vorbe uscate, prinse în răsucirile ei, în „Leano", „Lino", în „măi, măi", în toate jumătăţile de vorbă întoarse în lungi tărăgănări şi topite în amintire, ca nişte vietăţi negre prinse în carnea străvezie, galbenă şi caldă a chihlimbarului. Fiecare rînd de vorbe era pe deasupra zis de două ori în două răsuflări deosebite. Abia în unduirile grele, ca drojdia, vorbele îşi căpătau tîlcul adevărat... Se frămînta mocnit. Oare îl aştepta şi pe el, cu un cîntec ca ăsta pe prispă, Nica ?... învăţase cîntecul, nu cînta prea grozav, dar cît cînta îi ajungea lui însuşi. îl cînta ceasuri întregi... Pînă cînd, înnebunit de dor, n-a mai putut... Şi-a spus că de omorît tot n-o să-1 omoare... Boierul are drept să puie oamenii să-1 bată, dar nu are drept să-1

ucidă... Că dacă omoară un om, cîtu-i boierul de boier, merge şi el la ocnă. Aşa-i pravila.
Sultana îl aştepta pe acoperişul bordeiului privind luna... Era lungită pe un ţol şi cînta... Plîngea şi cînta... Avea obiceiul să schimbe vorbele, uneori dinadins, alteori fiindcă nu le învăţa ca lumea, dar le potrivea de la ea.
„Foaie verde dă suljirţă... măi... Şi-astă-seară-i lună plină... măi... Da' neică tot nu mai vine... măi Da' neică tot nu mai vine... măi... Of, of... Leano... Lino..."
Dospea în ea drojdia amintirii, o sfîşiau ghimpii neînduplecaţi ai depărtării. Lungea şi tărăgănea amar şi gingaş cîte un i ori cîte un a, suindu-1 pînă cînd îl pierdea uşor în volbura durerii. Luna de altădată a dragostei din pădure îi stîlcea inima.
„Unde e, nu o mai vede... ? Lino, măi...
l-au luat ochii alte fete... ? Lino, măi...
Nu vede cîtu-i de rece ? Leano, măi...
Dă cînd nu ne mai petrece ? Leano, măi...
Of, of, Leano... Lino..."
îl vedea aievea venind pe Gîrloagă, dar se risipea numai- decît ca o nălucire şi rămînea însetată de făptura lui.
„Unde pune neică mina... Lino, măi...
Simţi că te dogoare luna... Lino, măi...
Unde pune neică mîna... Leano. Lino...
Cînd te ţine neica-n braţe... Lino, măi...
Nu mai vezi că-i dimineaţă... Lino, măi..."
Nu venise călare. Lăsase murgul în spume la bordei... la Ion. S-a lungit tăcut lîngă ea... Ea a îngheţat ca lîngă un strigoi. Pe urmă s-a dezlegat... „Unde pune neică mîna, simţi că te dogoare luna"... Neică i-a vîrît mîna în sîn. O dată cu ţîţişoara stîngă i-a prins şi inima.
Pe Miai l-au bătut la curte de l-au snopit. Atîta şi-a ferit, ochii şi dinţii. Cînd îl croiau cu gîrbaciul simţea arsura, simţea sîngele curgîndu-i pe coapse, dar ca să poată îndura, se gîndea la altceva... Se gîndea la Nica... Pînă la urmă a avut dreptate, n-a murit. L-au oblojit vecinele... i-a cîntat Nica... şi-ntr-o lună au trecut şi astea. Omul sărac dacă iubeşte trebuie să ştie să îndure, că atîta i-a mai rămas, se gîndea Miai. Şi ceilalţi din sat, la fel cu el.
Ce a urmat apoi a fost de mirare pentru tot satul... Miai s-a mutat la moş Truţă în bordei — dinspre partea eleşteului — şi a ieşit în rînd cu oamenii la muncă. După vreo săptămînă nu mai era în rînd, ci în frunte... A fost o vară secetoasă şi dogoritoare...

Grîu se făcuse puţin, dar, oricît de puţin, secerişul fusese tot atît de greu ca şi mai înainte... Ba şi mai greu, că trebuia să se aplece şi mai mult şi să se chinuie să prindă cit mai multe fire, că erau rare.
Au ieşit mai întîi pe lanurile boiereşti. Trei săptămîni au avut de trudit pe ele... îi erau picioarele şi mîinile însîngerate ca şi ale celorlalţi, îi ardeau ochii de năduşeala care i se scurgea printre pleoape, îl năucea soarele în ceafă, îi ardea gura de sete şi-i crăpaseră buzele ca la toţi ceilalţi, dar el se gîndea la altceva şi parcă nu mai simţea nimic... Se gîndea că o să-şi facă în toamnă o căsuţă a lui şi că după Crăciun face nunta cu Nica... Ceea ce îndura greu de tot era să stea cocoşat, ca să taie grîul de la rădăcină... Din zori şi pînă seara, căci soarele apunea tîrziu. După un timp simţea şalele doar înţepenite... Se îndrepta, se răsucea şi iar se apleca... Pe urmă începea o durere de parcă-i strîngea cineva în cleşte şira spinării în dreptul buricului... Spre seară rămînea încocîrjat şi-1 durea şi mai rău, cînd încerca să se îndrepte din şale.
Greu a fost şi la treieratul cu caii. îi venea să-şi scuipe bojocii în care simţea usturimea prafului şi a cojilor spulberate... Era o zăpuşeală ca un viscol fierbinte care-i tăia răsuflarea, în jurul pleoapelor, năduşeala şi praful făceau un fel de noroi care-1 orbea. O vedea lîngă el pe Nica cu ochii lipiţi ca la soboli, cu părul cărunt subt cîrpa de pe cap, cu buzele arse... Ridica grîul cu lopata şi ea. Şi nu se mai sfîrşea... Cînd lăsau lucrul pe lanurile boiereşti, oamenii trudiţi cădeau ca dobitoacele vlăguite.
— Unde vă mai duceţi, mă ? Nu vedeţi că să înnoptează, se minuna Vasile al lui Mînjoc, care parcă avea oasele frînte... Aşterneţi ţolu şi hai să ne odihnim o ţîră, că dă cu noapte iar începem.
Oamenii se minunau cînd vedeau că Miai, Sultana, Ion şi Maria lui, Toma, fratele ăl mai mic, care împlinise de curînd şaptesprezece ani, nu se odihneau... Porneau năuci peste gîrlă, în jos de pădure, unde-şi aveau pogoanele luate pe seama lor. Miai îi înnebunise pe toţi. Abia se ţineau de el.
An greu, n-au ieşit decît trei-patru saci de pogon. N-au putut duce acasă decît un sac de fiecare bordei... Luaseră în iarnă de la boier cu împrumut, şi acum datoria trebuia întoarsă. Şi ei încă tot s-au ales cu ceva, dar cei care n-au muncit şi noaptea, au pierdut tot, că a început o săptămînă de ploi mari şi s-a scuturat grîul pe cîmp şi mai ales a mucegăit.
După ce au dus grînele la Zimnicea, oamenii au mai putut să răsufle aşteptînd' încă o praşilă a porumbului, dacă va fi nevoie, adică ar fi putut să răsufle, dar au fost chemaţi la curte la podvadă, că boierul vrea să-şi ridice lîngă conac, în curtea din spate, un pătul nou. O parte din ei trebuiau să meargă la pădure să taie arini drepţi, alţii îi cărau cu carele... Ceilalţi munceau alături de dulgheri, subt porunca lor... Oamenii cuprinşi de deznădejde şi de furie scrîşneau din

dinţi... Dar ce puteau să facă ?... Podvada era podvadă... Meremetul era meremet.

– Pravila nu cere să facem dîn nou, a strigat cu ochii în- sîngeraţi Miai către logofăt... Pravila cere numai să mereme- tisim pă cele care au nevoie...

Logofătul Beaşcă fu gata să-1 plesnească peste faţă.

, — Iotă-te la el !... Ai citit tu pravila, mă, Dumnezeu mă-ti... ? Hai ? îl înveţi tu pă boier ce e pravila, mă ?

Miai nu se mai putu stăpîni.

– Io plec acasă... Fie ce-o fi... M-am săturat... Nu mai pot. Şi porni năuc.

Sultănica alergă după el şi-1 întoarse din drum.

– Neică, trece şi asta...

– încep să cred că nu mai trece, mă, fată... Şi dete cu pălăria, soioasă acum, de pămînt.

A mai fost bătut o dată. Beaşcă, lung şi deşirat, o tot trimitea pe Sultana să aducă saci dintr-o magazie dosnică. Pe urmă se îndreptă şi el într-acolo, cu gîrbaciu de gît... Miai aşteptă puţin şi se luă după el. îl găsi încercînd să-i răstoarne fata pe un morman de saci goi... I-a înfipt mîna în gît, cu toate că Beaşcă îi arsese faţa cu gîrbaciu.

Au sosit oamenii să-1 împiedice să facă moarte de om... Sultana cu ochii scoşi din cap de spaimă s-a agăţat de braţele lui.

– Ne pierdem cu toţii, nea Miai... Ne nenorocim...

Şi-a desfăcut braţele de pe grumazul logofătului speriat,

care a înţeles să tacă şi să aştepte altă zi ca să se răzbune.

I-a venit vremea răzbunării după culesul porumbului.

Era după Ziua Crucii, începuse culesul viilor. Boierul avea şi el o vie de aproape şaizeci de pogoane, chiar peste drum de conac, în spatele bisericii, pe costişa dulce a dealului, cu faţa cam spre miazăzi. Cum am zis, nu era chiar un deal, căci ni- căiri ridicătura de pămînt nu trecea de înălţimea unui copac mare, dar lung era, că se topea încet, încet, în jos, după un sfert de poştă, spre cîmpie. Dinspre sat, aşa cum era el aşezat pe drumul de ţară, părea însă deal şi din pricină că marginea viei, deasupra satului, era străjuită de un şir de nuci mari, rotaţi, care astfel mai înălţau încă o dată rîpa. Aşa cum era însă acel deal, care nu era decît malul ridicat al luncii Argeşului, ale cărei ape le desparte de şuvoiul gîrlei, adăpostea satul dinspre miazănoapte-răsărit.

Tocmai pe partea dinspre gîrlă se plimba, în după-amiaza asta de toamnă însorită, postelnicul Medelioglu, lucru cu totul neobişnuit în acea vreme, cînd boierilor le era frică să meargă pe jos, fie şi cîţiva paşi, ca să treacă uliţa. De altfel nici nu prea avea cum, căci nici nu aveau încălţăminte potrivită pentru asta. Meşii lor atîrnaţi de tuzluci, ori cizmele uşoare de saftian roşu nu erau de purtat decît prin casă. Dar boierul Medelioglu era un boier înaintat, care

ştia carte multă. Purta anteriu de suvai de culoarea vinului, peste care era încins cu şal persan, iar pe deasupra îmbrăca fermeneaua de pambriu verde. In cap purta un cauc roşu de Tunis, dar de la tuzluci în jos avea un fel de iminei de piele de viţel, pe care-i purta doar la moşie. Aci, în marginea viei dinspre gîrlă, îşi făcuse el un fel de chioşc, unde, aşezat turceşte pe covoare şi perine, citea cu picioarele îndoite subt el. învăţase la Sf. Sava, la Academia grecească, şi fusese în slujba lui Caragea înainte de a-şi cumpăra moşia. *Delphine* de M-me de Stăel[1] şi mai ales *Atala* a lui Chateaubriand [2], pe care o recitea chiar acum, îi dăduseră gustul pentru frumuseţea naturii. Ar fi putut să contemple acest măreţ şi molcom apus de soare, întins ca o imensă coadă de păun peste pădurile care începeau să ruginească, de sus din foişorul conacului. Aci în vie se simţea însă, sub nucul copleşitor, el însuşi în sînul naturii, se înfrăţea cu natura, aşa ca în descripţiile pe care le citea. Era un visător de felul lui, cu idei liberale, membru al Eteriei. Fugise dezgustat de la curte, după ce făcuse avere. La Bucureşti, la unele conace se întîlnea ades şi cu unii boieri, la fel de înaintaţi ca el, cu care ar fi vrut să înceapă o mişcare de cărvunari şi în Ţara Românească, aşa cum se lucra de

1 *Madame de Stăel* (1766—1817) — scriitoare franceză, precursoare a romantismului.

Franţois Rene de Chateaubriand (1768—1848) — poet şi literat francez, autor a numeroase elegii, poeme, povestiri etc.zor, în taină, în Moldova. Altfel era un ins mic de statură, firav ca înfăţişare, negru-gălbui la chip, cu faţa scăzută, delicată şi osoasă în acelaşi timp. Ras la tîmple şi la ceafă, purta o mustaţă neagră şi întoarsă, ca o lipitoare, în jurul gurii mari cu buze subţiri. Soarele îşi strînsese snopul nemăsurat de raze şi căzuse de cîteva clipe ca o tipsie roşiatică în ceaţa de dincolo de dealurile şi muscelele care creşteau spre Cîmpulung. Mai aproape, altă ceaţă uşoară, mai mult simţită decît văzută, se ridica încet, ca o respiraţie, de peste păduri, de peste ape... N-ai fi putut să spui unde e anume, căci avea în liniştea pulberii ei reci ceva din însăşi înserarea pe care o vestea, aşa cum vestea în acelaşi timp şi începutul toamnei. Medelioglu mergea cu pas uşor, cu făptura lui, spre conac, şi tocmai deschisese din nou cartea cu coperta mătăsoasă, ca să verifice nişte pasaje pe care le spunea în gînd, pe dinafară, şi nu era sigur de un cuvînt... Tresări, căci lîngă el, la cîţiva paşi, se oprise, gîfîind, fiindcă venise se vede în fugă, cu pălăria ruptă în mînă, Toma, fratele lui Găman.

– Boierule, măria-ta, unde e crama... ?

Postelnicul îl privi mirat, cu ochii mari şi lăcrămoşi aţintiţi asupra lui, şi îl întrebă moale :

– Pe mine mă întrebi ?

Băieţandrul, căci nu avea decît şaptesprezece ani, răspunse amărît:

– M-a trimis logofătul Beaşcă să aduc trei coşuri goale de la cramă şi m-am rătăcit pă potecile astea, dîn vie, că toate-s la fel...

Postelnicul murmură şi mai moale, pentru el însuşi parcă :

– Şi mă întrebi pe mine... ?

– M-a trimis logofătul Beaşcă şi nu am întîlnit pă nimeni... nu ştiu seama în vie, măria-ta, spuse Toma, cu ochii încălziţi şi rîzînd fericit că boierul îi vorbeşte atît de frumos...

– Aşteaptă...

Postelnicul vîrî cartea la brîu şi lovi din palmele lui negricioase, mici şi subţiri. Apăru un om cu cămaşa udă de scursoare din coşul cu struguri, cu chica înăclăită de sudoare.

– Cheamă dumneata aici pe Beaşcă... Medelioglu spunea dumneata chiar şi sătenilor.

Logofătul veni în fugă şi se opri speriat lîngă boier.

– Am venit, măria-ta, dar în clipa aceea îngheţă pe loc, mai speriat încă, fiindcă văzu buzele moarte ale boierului fră- mîntîndu-se uşor şi ochii ieşiţi încă mai în afară din orbite decît de obicei. îl ştia şi înţelese că s-a întîmplat o nenorocire.

– Dumneata l-ai trimis să mă întrebe pe mine unde e crama ?... întrebă postelnicul cu miere pe buze.
Logofătul începu să tremure.
– Măria-ta, nu l-am... Nu sfîrşi vorba şi se năpusti turbat, cu pumnii, asupra lui Toma, care, luat repede, încercă să se dea înapoi şi se împiedică de o joardă de viţă... Născătoarea cui te-a făcut... Paştele şi grijania... Pe măria-sa ţi-ai găsit tu să-1 întrebi ? Mă... io te omor.
L-a lăsat jos căzut, năuc, şi s-a întors către boier.
– Măria-ta, ăştia dîn neamul lui Firu sînt nişte blestemaţi dă-ţi vine să le crăpi capu.
Boierul rămăsese tot timpul nemişcat, numai buzele i se strîngeau într-una... îl privi cu ochii lăcrămoşi pe logofăt şi-i spuse subţire :
– Să-ţi iei catrafusele şi să te muţi în sat...
Beaşcă încremeni, de parcă ar fi fost lovit în moalele capului. îl cunoştea prea bine pe boier şi ştia că nu-1 va scoate din pîine, ca să-1 trimită la bordei... Pricepu că vrea să spuie cu asta doar că nu e mulţumit de bătaia pe care i-a tras-o lui Toma... Se năpusti deci iar asupra flăcăului, care abia se ridicase de jos şi tot nu pricepea ce se întîmplă cu el, nu înţelegea de ce e bătut. îl prinse cu amîndouă mîinile de cămaşă ca şi cînd l-ar fi strîns de gît, şi, smucindu-1 spre el, îl trînti iar jos. Urla, înjurîndu-1, lovindu-1. îl călca acum în picioare, cînd începu să se adune lumea care era la cules şi care auzise urletele logofătului. Vasile al lui Dedu pescarul, prieten de-al lui Toma, tot în anii lui, alergă la Găman.
– Nea Miai, hai repede că-1 omoară Beaşcă pă Toma...
Miai lăsă jos coşul cu struguri pe care îl ducea la cramă
şi, *da* şiroaie de zeamă curgîndu-i pe gît, alergă spre nucul unde vedea că se duc şi ceilalţi. îşi făcu loc într-un suflet şi, îmbrîncindu-1 pe Beaşcă, îl luă pe umăr, îndoit de mijloc, pe Toma, care era moale şi mereu năuc. Beaşcă îl lovi în ceafă şi pe Miai...
– Hristosu mă-ti şi al lui tat-tu, acolo în groapă unde sînt amîndoi, că nu v-au învăţat cuviinţa şi cum să vorbeşte cu boierul... Şi iar alergă, îl ajunse pe Miai, şi-i mai trînti un pumn în ceafă.
Alergă şi Ion, care-1 văzu doar din spate pe Miai coborînd cu Toma atîrnat pe umărul lui. întrebă în jurul lui nedumerit:
– Vere, ce să întîmplă... ? Ce fuse ?
Vasile al lui Mînjoc, un bărbat bine legat, cu faţa uscată, om cam de vreo patruzeci de ani, îi răspunse uitîndu-se mereu după Miai :
– Nărodu dă Toma a făcut-o dă oaie... Şi începu să rîdă... Auzi... 1-a întrebat pă boier unde e crama... A luat oleacă dă bătaie.

întîmplarea li se păru oamenilor atît de năzdrăvană, că începură să rîdă acum cînd aflară despre ce e vorba.
Ion se cruci...
– L-a întrebat chiar pă boier... ? Tocma pă boier ? Se vede că i-a luat Dumnezeu minţile. Şi alergă după cei doi.
Oamenii se adunau acum în faţa cramei, minunîndu-se de nerozia lui Toma. Duţă Căciulămare, un vlăjgan, altfel om în toată firea, cam borţos, se scărpină în cap...
– Mă, prostu tot prost... Acu, Toma ăsta, deh... ştie să citească... Aşa spune popa Gheorghe, că zice că l-a învăţat el buchile. Da' mai bine îl învăţa cum să vorbeşte cu boieru...
Dacă unii găseau întîmplarea glumeaţă, alţii erau de-a dreptul întărîtaţi. Găseau o necuviinţă supărătoare în felul cum se purtase Toma... Cum să se poată uita flăcăul pînă într-atîta ?
Postelnicul Medelioglu porni încet pe tăpşanul din marginea viei spre conac... Nu se vedea asta subt anteriu şi fer- menea, dar făptura lui mică tremura de supărare... I se păru nemaipomenit ca un ţăran de pe moşia lui să-şi îngăduie obrăznicia să-1 întrebe pe el unde e crama... Cu cît se gîndea mai mult, cu atît vedea în această întrebare un înţeles mai supărător. Va să zică ăştia erau ţăranii de pe moşia lui... ? Medelioglu era şi el de aceeaşi părere, ca mai toţi boierii, că ţăranul trebuie să fie pătruns pînă în adîncul fiinţei lui de teamă faţă de stăpînul moşiei... Să devie, cînd era vorba de boier, o unealtă necugetătoare... care să primească orice măsură fără să crîc- nească, să îndeplinească orice poruncă fără să se mai gîndească, dintr-o dată, ca de spaima morţii... Ţăranul trebuia să fie crescut nu ca un om, ci ca o specie aparte, căruia respectul faţă de boier trebuia să-i intre în sînge din tată în fiu şi din generaţie în generaţie. Această impunere a „semnelor exterioare" nu era o toană individuală, ci o străveche politică de castă. Trebuia ca supunerea, cu toate reflexele ei, să devie la sătean, la cei de jos, o a doua natură... Nu ca să-i facă lui plăcere, ci fiindcă era pătruns de adevărul că numai aşa se putea întări o clasă, aleasă cum se socotea ea, dar atît de puţin numeroasă, care stă- pînea totul şi ţinea un popor întreg în robie.De altfel acelaşi lucru era valabil la altă scară şi în sînul societăţii alese, de cine o fi fost aleasă, însăşi. în aparenţă faptul petrecut nu avea nici o însemnătate. A întrebat, altfel cu- viincios, un ţăran pe boier unde e crama... Dar boierii erau pătrunşi de sensul pe care-1 aveau şi în societatea lor, în această vreme, semnele exterioare ale respectului, ca şi în genere orice chestiune de „preseanţă", cum spunea marele logofăt Costache Cantacuzino. Ştiau bine de ce aveau aceste semne exterioare o tărie de fetiş. Dacă singur nu-ţi păstrezi, clipită cu clipită, rangul şi laşi pe altul să-ţi treacă înainte, apoi lucrul acesta se află numaidecît, că

lumea-i mică, şi toţi cei din urma ta cred că a sosit timpul să-ţi treacă şi ei înainte. Nu putea fi altfel în societatea în care meritul personal nu juca aproape nici un rol, ci se preţuiau numai formele lui corcite. Pentru „păstrarea rangului" se dădea o luptă în felul ei necruţătoare, şi fiecare înţelegea de altfel „drama" celui ce nu mai poate trăi după rangul său... (Cu condiţia să nu fie în conflict cu el, cu acest fiecare, căci atunci fiecare era fiară.) Boierul nu mergea pe jos şi nu intra în genere într-o curte străină (de boier superior lui în rang), pe jos, tocmai pentru ca să nu se întîmple vreo confuzie supărătoare... Să nu-1 oprească în cale vreun mojic cumva ca să-1 întrebe cît e vremea — tocmai pe el — sau să nu-1 privească de sus slugile în casa în care intra şi să-1 îndrepte pe uşa din dos... O astfel de întrebare aflată numaidecît se comenta cu răutate, şi personajul devenea ridicol, adică începea să se descompună social (cînd nu avea alte mijloace, de pildă, puterea de slugă de casă domnească, ori bani mulţi, ca să repare răul). Armele care se încrucişau acum în lupta pentru slujbe nu mai erau spadele, ci intriga, dar mai ales ridiculizarea. Ridicolul ucide, s-a spus, dar ucide numai pe cei care depind de alţii în- tr-un fel ori altul, pe subalterni ori pe snobi care vor să pară, măcar, dacă nu pot să fie, ceea ce nu sînt. Neavînd ce face, boierii stăteau la taifas şi ascultau, înveselindu-se, fel de fel de întîmplări cu semeni de ai lor ridiculizaţi.
L-au oblojit şi pe Toma vreo două săptămîni pînă l-au pus iar pe picioare... Dar abia l-au pus pe picioare şi iar l-au chemat la curte, pe el şi pe Miai... Fusese găsit într-o luni de dimineaţă^ Beaşcă lungit pe marginea drumului, cu un sac în cap... I se sfărîmaseră toţi dinţii şi avea chica năclăită de sînge închegat...
— Ăştia ai Firului nu să mai astîmpără, rosti dezgustat logofătul Dobre... Trebuie să facem ceva să le intre minţile în cap.
De altfel tot satul fu de părere că isprava nu putea fi decît a lui Miai şi a lui Toma... La curte se ştia însă că de trei zile Miai era la podvadă în sus de Stîlpeni, ca să aducă lemne pentru conac. Nu era singur. Erau cu ei şi alţi săteni, ca şi celălalt logofăt, Core. Aşa că bănuiala căzu numai asupra lui Toma... îl bătură bine, dar de data asta mai cu socoteală. Nu numai că oamenii curţii se bucurau de păţania lui Beaşcă, dar istoria asta le făcuse oarecare plăcere şi celorlalţi, care nu-1 puteau suferi... Cum cel bătut, logofătul, avu o săptămînă capul ca o baniţă, căci era legat cu trei ştergare şi urla noaptea de durere, deoarece îi mai rămăsese nescoşi colţi de măsele sfărîmate, cercetarea a trebuit s-6 facă Ţurloaie, al treilea logofăt. Acesta lovi mai cu inimă şi-1 lăsă pe Toma să lămurească în aşa fel lucrurile, că nu ieşi nici el vinovat... Vreo zece zile stătu băiatul culcat cu faţa în jos. Trecu şi asta.
Mai prost fu însă că în toamnă, după ce se trudiră greu la culesul porumbului, întîi pe tarlalele boiereşti, apoi pe ale lor, în burniţă, cu feţele scrijilate de foile înalte şi uscate, căci pentru porumb fusese un an bun, ai Firului aşteptaseră

zadarnic aproape două săptămîni să vie logofătul Beaşcă să ridice partea cuvenită boierului (două din cinci, în loc una din zece, cum s-ar fi cuvenit, căci doar făceau şi clacă pentru aceste pogoane). Nu s-au ales deci cu nimic nici din porumb... Cînd peste cîteva zile a fost să se împartă iar pogoanele, pentru anul viitor,
f>entru cei care întîrziaseră ori îi întîrziaseră logofeţii ca să i rece, lui Găman i se dădură nişte rîpe pietroase, iar pe Ion îl trecură cu cele cinci pogoane pe marginea eleşteului, lîngă moş Truţă, unde era pămîntul clisos.
Cei trei se întrebau dacă nu e mai bine să-şi ia lumea în cap şi să plece în codru... Era pe atunci unu, Radu al lui Anghel, care dijmuia ciocoimea pe trei judeţe. Toma, cel puţin, spuse că el nu mai vede cum ar mai putea să mai rămînă pe moşie, în duşmănie cu boierul şi cu logofeţii lui. într-un fel ori într-altul, ăştia voiau să-i împingă ori la omor, ori să-i ducă de vii în mormînt. La drept vorbind puteau să facă şi una, şi alta. Ion îl privi cu ochii săi cenuşii în faţa tăiată parcă în lemn. Era însurat de doi ani şi i se născuse o fetiţă, Lisaveta, chiar în vară.
— Unde să mă duc io cu nevasta şi copilu... ? Aci, în satu ăsta, sînt rădăcinile mele, aci rămîn... Buruienile că sînt buruieni şi cad lîngă rădăcinile lor. O să mă petrec şi io ca ăi dinaintea mea, dă nu să poate altfel... O să cad pă loc^ acolo unde îmi sînt rădăcinile.
Nici Miai nu voia să audă de haiducie. Ceea ce voia el acum era să aibă o cocioabă a lui. Să ia de nevastă pe Sultana, să muncească alături de ea şi să doarmă nopţile acasă, în pat cu nevasta lui.
Se îndîrji şi mai mult în încercarea de a se face, cu orice preţ, om în rîndul lumii, cum ziceau bărbaţii din sat... începu să-şi care şi pentru el crăci lungi şi bîrne, ca să înceapă la primăvară căsuţa. Cu o singură odaie deocamdată... Munceau din zori şi pînă în noapte, şi el, şi ea, de se speteau
.Vara, Miai şi Sultănica adormeau frînţi de oboseală, căzuţi pe unde găseau, nu. le mai ardea nici de dragoste, nici de nimic, dar se simţeau bine unul lîngă altul... Simţea o dulceaţă în munca femeii alături de el, deşi n-ar fi vrut s-o vadă trudind atîta, că se urîţea din zi în zi, dar muncea şi el cît cinci, munceau amîndoi, ca să se ţie împreună. Şi cînd oboseau erau alături, împreună şi în oboseală. Fu mai greu după ce căzuse bruma... Se înghesuiau în bordeiul lui moş Truţă, toţi trei, că la Ion în tindă dormea Toma şi n-ar fi putut să-şi ducă femeia acolo... Dar era greu de tot. îl trăsnea duhoarea de cojoc vechi şi prost argăsit, de obiele şi opinci murdare, de găinaţ de pasăre, de porc ţigănesc, căci îl ţineau şi pe el în bordei, mirosul greu noaptea de oameni^ hrăniţi cu mămăligă şi ceapă, ori cu fasole, murături şi varză acră... Murgul şi-1 ţinea subt o aple- cătură pe care o făcuse el dintr-o leasă de crengi uscate. îl ferea dintr-o parte cu coceni cam mucegăiţi de ploaie, pe care pînă la urmă îi aduseseră de pe cîmp... Lui Miai îi venea uneori să-şi ia cîmpii, dar îşi zicea

mereu că e doar un hop greu de trecut şi că pe urmă, cînd vor avea odăiţa lor, va merge mai uşor. Era în el o sete neostoită acum să-şi aibă şi el casa lui, vita lui, muierea şi copiii lui... îşi căuta casa ca un cîine culcuşul. Adunau din greu, dintr-un drum sau două pe care le făcea el, cu carul lui Ion, ca să-şi poată cumpăra Sultana, de nuntă, opinci noi, bine argăsite, de la Piteşti, poate şi vreo ie de mătase cu in, ori un mintean.
într-o zi, Ignat Secu vru să cumpere de la Bucureşti o icoană pentru care se tocmise mult în primăvară, dar se scumpise la trei lei şi n-o luase. O icoană muscălească, cu raiul şi iadul în culori vii, zugrăvite pe sticlă. Acum îi părea rău, căci visase de curînd că îl certa muierea că de ce n-a cumpărat icoana... Că d-aia s-a îmbolnăvit fecioru-su, Drăgan, de lingoare, de zace năuc ridicîndu-se în picioare de fierbinţeală şi vorbind ca neoamenii. îi dădu lămuriri despre prăvălie şi socoti că e destul de deştept ca s-o nimerească. Fu un adevărat chilipir pentru Miai, căci, la întoarcere, Ignat Secu, mulţumit, îi dădu doisprezece lei. Cam atîta ar fi plătit şi drumul cu căruţa poştii, luată de la Mărunţişu. Fu lucru potrivit şi pentru murgul lui Miai, care stătuse prea mult şi tînjea nerăbdător după drum. La Bucureşti mai cîştigase un leu şi mîncarea, că ajutase la descărcatul unor butoaie cu vin... Pe drum, cu leul cîştigat, cumpărase un purcel de lapte să-1 aibă de Crăciun, pînă la nuntă, cînd avea să taie porcul cel mare... Pînă la Crăciun, cu ce s-o găsi pe ici, pe colo, îl fac de douăzeci de ocale, se gîndea omul. A fost mare veselie în bordei cînd s-a întors. Miai începu să guste şi mai mult bucuria de a fi Ia casa lui, de a fi aşteptat şi el să vie şi pentru altceva decît pentru aşternut. Dar lipsurile erau tot mai grele. De la o vreme, mîncau dintr-o mămăligă două zile, iar Fasole n-aveau decît o dată pe săptămînă. Mai mult zeamă goală. S>e mulţumeau şi cu două-trei cepe zdrobite cu pumnul.
Toma era însă din ce în ce mai otrăvit. Nu mai vorbea decît de plecarea din sat. într-o zi îl întîlni pe Beaşcă tocmai cînd urca pe Gîrloagă spre bordeiul Stanchii, cu care vorbea de âstă-vară, de la o furcărie. Vru să treacă mai repede, ca să-1 ascundă clinul văii, dar Beaşcă opri calul cam înspre el. Avea două pistoale la brîu.
– Ia stai, mă... Unde dumnezeu mă-ti fugi... ?
Toma se opri locului cu sprîncenele uşor ridicate a nedumerire... Beaşcă, de la bătaia pe care o mîncase, vorbea fonf şi abia se înţejegea ce spune. O clipă se gîndi să-i sfărîme şi fălcile, dar văzu pistoalele şi se stăpîni. Ascultă, frămîntînd cu piciorul gol clisa văii.
– Aud că ai gînduri dă plecare... ? Tu nu ştii că eşti omul boierului ?
– Păi... cum asta ?
– Păi, ai împlinit optsprezece ani, nu ?
– Ei şi...

– Apăi ce pîine ai mîncat pîn' la vîrsta asta ? N-ai mîncat pîinea boierului ? Eşti dară omul lui...
– Da' dă ce sînt omul lui ?
– Mă, tu eşti prost, ori te prefaci ? N-auzi... ? Oricine să naşte şi creşte pă moşia boierului şi mănîncă pîinea lui e omul lui. Să vii mîine să-ţi dau două pogoane pentru la primăvară, să le pui cu porumb şi orz... Dumnezeu mamii tale, credeai că ai scăpat dă mine... ?Pînă nu-ţi frîng oasele nu mă las.
Dacă i s-ar fi pus obezi la mîini şi butuc cu lanţ de picioare, Toma nu s-ar fi simţit mai legat.
S-a dus a doua zi... Ce era să facă ? Şi i-a dat şi lui vreo două pogoane pe rîpa gîrlei, dar nu lîngă Miai, ci mai departe. Pentru ele avea să facă zile de clacă, douăsprezece pe hîrtie, peste şaizeci de fapt, cele mai bune de muncă din puţinele zile bune ale anului, avea să ajute la meremetisirea pătulelor şi graj-durilor conacului, avea să care saci în spinare. Podvezi nu făcea, căci deocamdată nu avea boi şi car.
33
în decembrie, Miai şi Sultana nu mai avură nici un găvan de mălai în casă... Fură nevoiţi să vîndă purcelul pe mai puţin
3 — Un om fntre oameni, vo). I de o baniţă de grîu... Jumătate din făină, făcură socoteala s-o păstreze pînă la nuntă... Făcură Crăciunul cu Ion şi nevastă-sa, care era însărcinată din nou... Acesta tăiase un porc, mai mult godînac, care nu se îngrăşase, dar trebui să dea muşchiul şi două pulpe la conac, aşa cum era pravila, partea lui şi partea lui Miai şi, află acum, cu spaimă, trebui să dea şi pentru Toma.
– Neică Beaşcă, fii omu lui Dumnezeu, nu rupe inima omului. Dăm la curte muşchiu dă Crăciun, drept chirie pentru locu dă casă dîn vatra satului... Da' nici Miai, nici Toma n-au casă, n-au bordei. Atunci dă ce să plătească ? Dreptu-i asta ?... Stai şi dumneata şi judecă...
– Nu şi-au făcut bordei că sînt puturoşi... Ce, boieru e dă vină că nu şi-au făcut bordeiu ? Ei, mama voastră dă porci dă cîini, că nu mai ştiţi ce să născociţi.
Ion clătină din cap amant :
—- Mm... da...
Dar Beaşcă se înfurie :
– Cum „mmda", mă ?... Cum „mmda"... E drept ori nu e drept ca să plăteşti pentru locul dă casă ?
Ion oftă :
– O fi drept...
Beaşcă se înfurie :
– Ce tot oftezi, mă, paştele mă-ti... ? E drept ori nu e drept ? Spune !

Ion privi, aşa în gol, şi nu mai oftă...

– E drept... e drept...

– Hai, cara-te în aia a mă-ti şi mîine să-mi vii cu porcu la curte. ,

Tot satul înjura... că doar cu înjurătura, ziceau, îşi mai scoate omul din necaz. Dar aşa... mai cu socoteală. Despre Beaşcă toţi ştiau că e gură spurcată. Ceea ce durea era că el înjura şi cînd nu trebuia. înjura şi cînd înjurătura intra ca un cuţit în inima omului. Era din cafe-afară de ticălos... soi porcesc

.Cam după Crăciun se opri în poiana răscrucii o ,sanie cu coviltir de rogojini. Sub coviltir erau cîţiva saci cu prune afumate... La car erau înjugaţi doi boi, ici, colo negri, restul fumurii, cu oasele şoldurilor tare ieşite... Mîna carul o fată cam de douăzeci de ani, iar subt coviltir, pe un cojoc mare, dormea pare-se, un bătrin. Opriseră lîngă puţul cu cumpănă din care ieşeau aburi, căci era un ger cumplit. Copiii nu se sinchiseau de asta. Cu picioarele înfofolite în obiele mai mult decît în opinci parcă se dădeau pe derdeluş... Săniuţele lor coborau în chiote pe drumul de la biserică spre poiana răscrucii. Unii se urcau pe mal sus, şi pînă jos la puţ nu se mai opreau... De răsturnat nu se puteau răsturna, căci tălpigile lor erau două bucăţi de lemn, groase cît braţul şi ascuţite. încovoiate spre vîrf... De-a latul, bătute în cuie ori numai legate cu curmei, alte lemne mai subţiri... Zăpada era bătută, şi ei alunecau straşnic. Oarecare primejdie era la cotul pe care îl făcea drumul ia jumătatea rîpei, cînd ooborîşul se îndrepta spre apus. Tare primejdioasă era însă încercarea unora mai răsăriţi de a coborî, de la biserică în jos, rîpa de-a dreptul... Se năpusteau în jos, chiuind, cu astfel de iuţeală, că treceau peste răscruce, peste drumul de ţară, pînă jos în Gîrloagă, în faţa casei lui Duţă Căciulămare, lîngă puţul căptuşit cu gheaţă. Mai în mijlocul poienii, Toma şi ceilalţi flăcăiandri se jucau de-a he- rerea cu codanele din sat. Toma era cloşca, de spatele lui se prindea Stanca, de Stanca se prindea Oagea, de Oagea, Riţa şi aşa mai departe în şir, un flăcăiandru, o codană... Heretele era Vasile al lui Dedu pescarul, căruia avea să i se dea porecla Peştefript. Vasile, chiuind, se repezea să smulgă din şir pe cine-i plăcea lui, pe Safta lui Firică, dar cloşca, Toma adică, îşi apăra puii cu îndîrjire :

„Ha... ***hererea... Hu... hererea... Lasă-mi puii, Câ mă-nhiru..."***

Vasile se repezea spre şir :

„Hu, pă ăsta o să-! im, Şi-napoi nu ţi-l mai dm... Hu. "

încerca să prindă fata

.Toma se răsucea în Ioc, şirul tot se răsucea. Uneori se ţineau strînşi unul de altul, băieţii ţinînd fetele de sub sîni, ca uliul să nu poată smulge pe nimeni. Alteori răsucirea era aşa de repezită, că şirul se rupea, şi mai ales cei din coadă erau zvîrliţi departe de-a berbeleacul în zăpadă. Dacă Vasile prindea un băiat, îi trăgea un ghiont prin mintean, dacă prindea o fată, o pupa hoţeşte pe obrajii rumeniţi de ger, pe gura roşie şi caldă care aburea.

Safta bălana, care vrea cu dinadins să fie sărutată de Vasile, cam înşela la joc şi-şi dădea drumul de flăcăul din faţa ei. Şirul se rupea, şi Vasile drept în ea se înfigea ca un uliu flămînd, dîndu-i afurisit minteanul la o parte. Multe fete ar fi vrut ca Toma, care era tot atît de înalt ca Vasile, dar mai frumos, să fie şi el uliu. Dar Toma era mai sfios ca o fată mare, cînd era-vorba de dragoste.
Cînd au văzut că sania de lîngă puţ, cu boii jumătate negri şi jumătate fumurii, nu mai pleacă, flăcăiandrii s-au apropiat de fata care adăpase boii... Veneau dinspre Curtea- de-Argeş, mergeau la un conac spre Bucureşti, ca să ducă încărcătura asta de prune boiereşti. Dar bătrînul se îmbolnăvise pe drum şi gîndeau să mîie în sat, că începuse să se însereze şi se. vestea o noapte geroasă. Nu ştiau unde... că pentru han n-aveau bani... S-au gîndit toţi cum să facă, unde să-i ducă. Era greu... Oamenii aveau, cei mai mulţi, o singură odaie pentru toţi ai casei, ori numai un bordei. I-ar fi dus la Ignat Secu, dar Drăgan, flăcăul lui, încă nu se făcuse bine. Tocmai se frămîntau ce să facă şi cum să ajute pe bietul om, cînd văzură coborîndu-şi la vale nemaipomenita lui burtă, cu spaimă să nu dea vreo săniuţă peste el, pe popa Gheorghe. Cînd veni lîngă ei, întrebă, cu barba roşie încărcată de pro- moroacă, despre ce este vorba. Aflînd, le spuse să urce lîngă biserică, dacă pot, să dejuge boii în curte la el, ş-or să doarmă în bordeiul ţîrcovnicului, care va dormi într-o odaie din margine, a popii, unde-şi ţine el acum nişte cartofi, ca să nu îngheţe. Popa Gheorghe avea o preoteasă hapsînă, apoi o fată de optsprezece ani, Tudora, de curînd măritată, în satul vecin, o altă fată, Lenuţa, de doisprezece ani, care era tartora derde- luşului, şi un băiat, Mitică, de vreo unsprezece ani, care se certa şi se bătea cu ceilalţi copii, că nu aştepta să-i vină rîndul să se dea cu săniuţa.
Seara a fost clacă la Duţă Căciulămare ca să cureţe porumb de pe ştiuleţi. Bătrînul a rămas în odaia ţîrcovnicului, la un foc bun de paie, iar fata, care se împrietenise cu ceilalţi, a venit şi ea la clacă. I-a minunat pe toţi, căci şi-a adus cu ea şi cavalul... Nu mai văzuseră fată să cînte din caval... Şi aşa cînta, de n-au mai ascultat în seara aia flăcăii şi fetele pe nimeni altul... Cînta din caval, se oprea, îi zicea din gură şi apoi iar din caval... Mai tîrziu a cîntat şi cîntece haiduceşti. Era o fată cu faţa aspră, cam urîtă, tare bărbată. Nici cînd a venit căldarea cu porumb fiert în trei ape, pînă înflorise tot, nu s-au îndurat s-o lase în pace... Toma asculta năuc...
După un timp a început să cînte şi el după ea.
– Hai, Toma, învaţă-le şi tu cîntecele astea, îl îndemnau flăcăii...
Mai ales cînd era cîte-o doină de dragoste, ei ar fi vrut să nu o uite, ca să rămînă în sat...
Două fete care aveau glas, Lica lui Du£ău şi Riţa, sora lui Vasile, nu erau încă destul de coapte pentru astfel de cîntece... Toma cîntă de cinci-şase ori cu

sîrguinţă, după fata aia, cîte o doină răscolitoare, cu chiuituri prelungi, întoarse din cap în piept:

„Dă cînd mama tn-a făcut... Tot în codru am crescut... Nimenea nu m-a văzut... Tar' luna şi soarele... Şi cu căprioarele...'

Glasul fetei, cam aspru, gîlgîia cu patima, lungind în unele locuri viersul şi răsucindu-1 apoi cu mînie : ***„Căprioare, Surioare,***

Roadeţi poala codrului, Să-mi văd matca Oltului, Unde Oltul ocoleşte, Badea calu-şi potcoveşte; Cu potcoave dă aramă, Ca să nu plătească vamă... Şi cu cuie dă argint, Să n-atingă dă pămint..."

Toma cîntă şi el după ea.

– Dumneata ai viers frumos, îi spuse fata după ce-1 ascultă cu ochii ei şterşi ca oţelul, şi-i păcat să nu le cînţi cîntecele astea ale noastre. Pari şi voinic şi văz ce sărăcie mare e în satu ăsta al dumneavoastră. Vă usucă, blăstematu dă boier... N-ar trebui să răbdaţi atît. La noi, flăcăii iau calea codrului... Sînt mai iuţi da mînă şi mai sprinteni dă picior... Hei, să fiu şi io flăcău...

Era numai pe jumătate. Avea un păr ca paiele, obrajii supţi, ochii fără gene, era urîtă, e drept, nu era flăcău... N-a învăţat toate cîntecele ei, în seara aia, Toma, dar vreo cinci- şase a prins şi le anta destul de bine... Fata a stat în sat ca la două săptămîni. Bătrînul nu s-a mai înzdrăvenit. Nimic nu i-a fost de ajutor. Căpătase aprindere la bojoci din pricina gerului, cînd adormise în carul cu coviltir. L-au îngropat în cimitir în marginea viei boiereşti, cam spre han. Apoi fata a plecat cu sania încărcată cu saci de prune afumate, boiereşti, la vale.

Cam după Sînt Ion, oamenii s-au pomenit în sat cu pîrcălabul cu căruţa, însoţit de cinci slujitori ai zapciului, călări, luaţi dintre poteraşi. Au ridicat tot ce se cuvenea stă- pînirii după socoteala lor... căci mai toţi oamenii din sat fură găsiţi că au datorii din anii trecuţi. Lui moş Truţă i-au luat porcul şi păsările. Miai a prins de veste din vreme şi a fugit cu calul în pădure, luîndu-şi tot ce era al lui cu el. Lui Ion, care avea doi boi şi trei vaci, i-au luat o vacă... Pîrcălabul a văzut fetiţa golaşă pe vatră, a văzut femeia borţoasă şi s-a arătat mai cumsecade. S-a îndurat şi i-a luat vaca stearpă, lă- sîndu-i-le pe cele două pline cu viţei.

– Acum vedeţi şi voi... Io nu dau vacile şi porcii voştri la Vistierie... Că acolo nu să primesc vaci şi porci... Nu-i aşa ? Io trebuie să prefac vitele, pă care le primesc dă la voi, în bani, nu ? Ei, credeţi că e aşa uşor ? Trebuie să mă rog dă negustori să le primească... Şi dă multe ori nu scot nici pă jumătate dîn cît am socotit. Uite, am scris aici în condică. Ion sin Firu douăzeci şi cinci dă lei. Ei, Dumnezeu ştie dacă scot pă vaca asta stearpă şi slabă, care va trebui nutrită pînă în primăvară, mai mult de cincisprezece... ăl mult douăzeci dă lei.

Aşa zicea el... Oamenii ce puteau să facă? îl ascultau tăcuţi şi—1 credeau.

– Da' bagă dă seamă, rnă Ioane, că văd că mai ai un rest da patruzeci dă piaştri... Să nu-i uiţi, că sînt scrişi aici. Vezi, după Paşte, cînd o creşte preţul la vite...

– Aşa o fi... dacă e scris... Şi Ion îşi lăsă capul gîndit3r pe umărul stîng.

Februarie a fost luna cea mai grea... Erau aproape ameţiţi de nemîncare toată ziua... Au încercat să-şi înşele foamea şi cu coceni de porumb, fierţi.

Oamenii din sat, care trecuseră de mult de fundul sacului, s-au împrumutat cît s-au împrumutat prin vecini, apoi s-au. dus pe rînd la curte.

I-au înjurat cît i-au înjurat logofeţii, dar după ce i-au scris iar în catastive, măcar nu s-au întors cu mîna goală.

Nu numai lui moş Truţă, dar nici lui Ion Firu n-au vrut să-i dea nimic. Toma se gălbejise la faţă şi părea buburos.

– Neică Ioane, neică Miai, ăştia vor să ne ducă dă vii în mormînt... Vedeţi bine că sînt hotărîţi să sfîrşească cu noi... Dacă nu murim în primăvara asta, apăi ne prăpădim în primăvara viitoare.

Miai se săturase şi el de sărăcie... Sultana se urîţise de tot... Era acum deşelată şi slabă, pămîntie la faţă, cu buzele crăpate... De nuntă din pricina sărăciei nu mai putea fi vorba acum cînd pîrcălabul le luase porcul.

într-o zi, Ion se hotărî să vîndă o vacă. Nu mai găsea nici coceni să-i fiarbă.

Cu vreo săptămînă înainte, moş Truţă se dusese la Ignat Secu şi-i ceruse un sac de mălai, cu împrumut.

– Cum'împrumut, mă Truţă? l-a întrebat acesta aspru. Cum împrumut ? Şi la vară dă unde ai să-mi dai ? Că eşti vîn- dut boierului pă cinci ani... Am făcut şi io ceva porumb, nu prea mult... ce să poate face pă cinci pogoane... Adică... ce mi-a mai rămas dîn ce mi-a luat boieru. Nu mi-a ajuns. Am vîndut doi boi, ca să cumpăr porumb. Dar pot să dau i<> cit.e un sac dă porumb fiecărui om nevoiaş dîn sat ?... Ştii cît dă greu mi-a fost cu flăcău bolnav...

– Ne prăpădim cu toţii, mă omule... ajută-ne !

– Nu pot... Uite, ca să nu zici că ai bătut la uşa mea şi ai plecat cu mîna goală, uite... să-ţi dau un găvan, două de mălai, aşa dă la mine, cum am dat la ăilalţi. Cu împrumut nu pot să dau...

într-adevăr aşa făcuse cu cincizeci-şaizeci de familii.

Nu lăsase pe nimeni să plece cu mîna goală, dar fiecare în- ţeleşese că încă o dată nu mai poate încerca

.Ion nu avusese curajul să încerce în nici un fel. Se pregătea să plece cu vaca la Găeşti, la tîrgul de stăptămînă, cînd fu chemat de Ignat la el. Casa acestuia, casă mărişoară, cu două odăi şi cu tindă, cu coşare în curte, căci omul avea opt boi zdraveni şi vreo zece vaci, mai avea şi oi destule, cu pătule, deşi grîne nu prea avea de unde să facă, fiindcă n-avea nici el pămînt — era tot clăcaş, dar măcar vindea vite şi cumpăra. Cumpăra grîu, cumpăra porumb, cumpăra şi orz, că avea şi doi cai. La poartă făcuse o laviţă, pe care acum îl scosese din casă pe Drăgan slăbit rău, înfăşurat în cergi miţoase. I se făcuse băieţandrului dor să vadă flăcăiandrii şi fetele cum se joacă în faţa casei lor în poiana răscrucii.
împlinise şi el de curînd cincisprezece ani.
– M-ai chemat, nea Ignate ?... c-aşa-mi spuse Maria...
Ignat era acum om care se apropia de patruzeci de ani, era
deci cu vreo şaptesprezece ani mai mare ca Ion, care încă nu împlinise douăzeci şi trei de ani, deşi după înfăţişare i-ai fi dat cel puţin treizeci, că era îmbătrînit înainte de vreme.
– Mă Ioane, ia stai tu colea pă pat ! Ce-am auzit io, că vrei să vinzi o vacă plină ?
Ion îl privi mirat şi bucuros.
– Neică Ignate, dacă mi-o cumperi, mă scuteşti să mai bat drumul la Găeşti cu ea. îţi faci pomană cu mine.
Ignat tăcu îndelung, îşi suci mustaţa neagră, nu prea stufoasă, şi-i puse mîna lui păroasă pe umăr.
– Ioane, să nu faci asta, că dă vinzi acuma vaca plină, eşti un om mort... Nu mai e nici o nădejde să te ridici.
– Murim cu toţi dă foame, nea Ignate... Boieru ne duce în mormînt... Ne vîjîie urechile dă toarne la toţi... Maria e bor- ţoasă ş-a slăbit ca o altă aia... Ce să facem ?
– Mă Ioane, tu nu eşti ca ăilalţi...
Aci Ion simţi că Ignat se gîndeşte la Miai.
– Tu nu eşti ca ăilalţi... Tu eşti un om muncitor... Trudeşti dă dimineaţă pînă seara... Ai ceva vite dă la taica-tu... Da' ţi-a pus gînd rău... şi boieru, şi slugile lui...
– Nu sînt numai ale mele vitele... Sînt şi ale lui Toma, că Miai şi le-a mîncat...
– Ei, mă, acum e ceasul dă aman pentru tine... Dă izbuteşti să prinzi cheag cu vitele... nu te mai poate strînge boieru în pumn cum vrea el.

– Şi ce să fac ?Rabdă ! Mai rabdă şi primăvara asta... Muşcă usdorul uşii şi rabdă... răbdaţi cu toţii... Dă ieşi în primăvară cu două vaci cu viţei... eşti pă cale bună... prinzi cheag. Mai e încă greu, nu zic ba, da' eşti pă cale bună... încă o lună, n-o să muriţi dă foame... Uite, vezi, în sacu ăsta mai sînt vreo două- trei baniţe dă mălai... Ia-le... caută să-o duci cu ele pînă în mai, că mai mult nu-ţi pot da. Dă treci dă Paşte, încep să iasă urzicile, ştevia... Da' vaca acum să n-o vinzi, mă ! Fără vacă nu poţi să prinzi cheag, ca să lupţi cu boieru. Se sculase şi se îndrepta spre uşă, arătînd că atîtea avea de spus. Apoi tresări şi se întoarse. Vezi să nu uiţi să-mi trimiţi sacu!
Ion îl privi năuc. Gîndul că se duce acasă cu două baniţe de mălai îi înmuia picioarele. Pe urmă se încleştă în el însuşi şi ţinu să-1 întrebe în prag :
– Nea Ignate, nu te supăra că te întreb r dă ce-ai făcut asta ? Dă ce mă ajuţi ?
Ignat Secu se opri, îşi frecă buzele albicioase cu arătătorul, gîndindu-se, şi apoi îi spuse liniştit:
– Ai auzit dă moş Stoica Bălăţoiu ?
– Păi... cum nu ? L-am apucat şi io. Eram copil.
– Ascultă... Acum doisprezece ani, cînd Drăgan nu avea decît trei ani, şi nevastă-mea, Anica, Dumnezeu s-o ierte, era bolnavă... io eram la mare năcaz, şi moş Stoica a făcut pentru mine, atunci, tocmai ceea ce am făcut şi io azi pentru tine. Spune : „Să-i fie ţărîna uşoară lui moş Stoica Bălăţoiu"... şi fă cum ţi-am spus.
Ion se închină cucernic.
— Să-i fie ţărîna uşoară... în prag, şovăi din nou... Dar da dumneata cum m-oi plăti, nea Ignate, c-o să-mi fie greu...
– Ai să faci şi tu, Ioane... pentru altu, care va trudi cîndva, cum trudeşti tu azi, ceea ce am făcut io pentru tine acum... Dacă voi fi petrecut dîn viaţă la acea vreme, atunci să-mi spună omu acela : „Să-i fie ţărîna uşoară lui Ignat..."
Prin martie au fost iar chemaţi la conac. Miai a fost trimis cu carul lui Ion în podvadă, să aducă două pluguri de fier de la Bucureşti, iar Ion, moş Truţă, Sultana şi Toma au început să pregătească la curte sămînţa de primăvară şi să meremetisească coşarele şi plugurile de lemn. Era un martie ploios şi trebuiau să înceapă arăturile de primăvară. Din nou, lui Beaşcă îi căşună împotriva lui Toma, pe care îl ţinu pînă seara tîrziu, stricîndu-i tot ce dresese şi înjurîndu-1 necontenit... ameninţîndu-1 cu gîrbaciul.
Toma tremura tot. îi spuse în şoaptă lui Ion;
– Dă-1 omor, vino cu o traistă, cu lucruri de-ale mele, deasupra cimitirului, lîngă nucu ăl mare dă lîngă vie...
Ion gemu cu faţa lui tăiată în lemn : i — Toma, să nu faci asta, că s-a isprăvit cu no!. Rabdă...

– Şi răbdarea trebuie să aibă un rost, neicuţule. Trebuie să aştepţi ceva... Trebuie să crezi că vine ori nu vine ceva... Da' io nu văz ce s-ar mai putea mtîmpla, ca să fie altfel dă cum e...
Era sîmbătă seara, A doua zi fură chemaţi la Vasile Mîn- joc, care tăia moţul lui Fănică, băieţaşul născut după şapte ani de aşteptare, după cele două fete mari. A fost mîncare bună pentru douăzeci de inşi, căci omul înstărit încă mai avea ciolane de porc afumat, de astă-iarnă, şi costiţă. Le-a gătit cu fasole. A fost şi vin, destul... S-a vorbit despre toate... Şi-au vărsat oamenii năduful, ca să-1 înece în vin. Mînjoc era printre fruntaşii satului şi era însurat cu Neaga, vară cu ai Firului... Toma le-a spus la toţi în gura mare că în primăvara asta el pleacă... Şi le-a cîntat cu foc doine haiduceşti.
– Iau pistoalele lui nea Miai, că tot nu are ce face cu ele. Şî-ntr-o noapte, p-aci mi-e drumu... Aci îmi ard tălpile şi mi se topeşte carnea pă mine... Am să iau şi calu... îi aduc altu, cu dobîndă... El tot vrea să să facă haiduc.
„Frunză verde dă susai, Hai, murgule, hai... Dtt-mă, murgule,-n colnic, S3 port haine dă voinic. Du-mă, murgule,-n pădmi, Să port haine dă panduri..."
Era o doină scurtată mult, cu viers tărăgănat şi repezit, ca o depănare pripită şi apoi răsucită într-un chiot. ***„Foicica timpului, Greu e drumul codrului, Dar mai grea e sărăcia, Duce-mt-s-ar la pustia t***
Hai, murgule, bai tare... Dit-mă colo-n codru mare, Să mănînc frunză dă fag, Să iubesc ce mi-o fi dra&—*
Stanca îi dete peste gură.
— Aşa e cîntecu, femeie...
Dar în seara asta toţi mîncau şi beau bine. Uitaseră de sărăcie şi de angarale. Toma era beat de cîntec... de vin abia se atinsese.
Peste două zile s-au trezit la ale lor. Miai a început să fie tot mai posomorit, nu-i mai intra nimeni în voie. Sultana era atît de amărîtă de ce se întâmpla cu tată-său, cu ea, cu Miai, că-i venea şi ei să-şi ia lumea în cap. De la o vreme, Găman începu să plece cu calul spre deal. Nu întîrzia deocamdată nopţile, dar Sultana înţelese. Cînd se întorcea, el nu mai venea la ea, ci se culca cu Toma în tindă la Ion.
Veneau după Mucenici amîndoi, pe drumul conacului, prin mocirlă, căci plouase, o ploaie rece şi pătrunzătoare. Sultana îl îndemnă să intre în biserică să se mai roage fui Dumnezeu. în- cercînd să urce malul pe care era biserica, nu mai înalt de un stat de om, Sultana alunecă pe cărarea noroioasă şi căzu din nou în drum. O ridică el murdară toată de noroi, cu piciorul stîng însîngerat, căci se lovise de o cracă ruptă şi căzută. începu să plîngă şi nu mai vru să intre în biserică.
– Ş-a întors şi Dumnezeu faţa dă la noi, omule. Ăsta e semn rău.

Mergeau iar prin mocirlă pe drum la vale spre poiana răscrucii, ea şchiopătînd uşor, amestecîndu-şi firul de sînge cu apa din băltoace.
– Hai să fugim... hai să fugim la noapte, Sultănico...
– Şi tăicuţu ? E dator boierului pă cinci ani d-aci-ncolo. Şi aşa în doi, tot ne-o găsi boieru.
Miai îşi aplecă fruntea spre pămînt.
într-o zi îşi vărsă focul şi-1 ocări că-şi face de cap. El asculta tăcut, cu căciula fumurie trasă pe frunte, cu coatele sprijinite pe genunchi. într-un tîrziu a oftat şi apoi a vorbit domol, cu un glas de om înfrînt, de om care nu mai are nici o nădejde :
– Nico, vezi şi tu bine că nu să poate... Ce-am vrut noi nu să poate... N-am putut face nunta, n-am putut să ne facem măcar o odaie cu acoperiş. Ne secăm oasele muncind şi crăpăm dă foame unu lîngă altu... Vezi şi tu... că ce vrem noi nu să poate... Aşa-i orînduită lumea asta, că omu sărac nu poate să ia ce-i e drag.
Sultana a tăcut; înţelesese şi ea de mult că ceea ce voiau ei nu era cu putinţă. Era peste puterile lor să iasă împreună din bordeiul lui moş Truţă. Daca ea ar fi fost mai urîtă şi nu ar fi stîrnit atîtea pofte în jurul ei, dacă el s-ar fi pocăit mai devreme şi s-ar fi mulţumit cu viaţa pe care o duceau ceilalţi, viaţa pe care, de pildă, o dusese moş Truţă cu nevasta lui, negreşit că ar fi putut, mai închizînd ochii şi mai întinzînd spinarea, să ducă şi ei viaţa de osîndiţi la muncă silnică- şi sărăcie, pe care o duceau în Ţara Românească — fără să mai vorbim de Moldova — cele mai multe din cele peste două sute de mii de familii de clăcaşi, umblînd în zdrenţe, dormind cu găinile şi porcii la un loc, în duhoarea bordeiului fără ferestre.
– Apăi... dă ţi s-a făcut dă ducă, du-te, omule, cu Dumnezeu, că n-o fi cu supărare... Cu burta la gură nu mă laşi, şi dă ajutorat oi găsi io cum să mă ajutorez.
Şi-a tras căciula şi mai mult pe ochi şi a ieşit fără să spună o vorbă.
Adevărul este că erau amîndoi ambiţioşi, că se ştiau mai altfel decît ceilalţi şi socoteau că au dreptul să fie ambiţioşi. Voiau să şi trăiască bine, nu numai să se iubească. Adesea, lihnit de foame, el se gîndea la nopţile cu pui fripţi, şi vin rece, la ibovnicele din deal. Ea aflase, printr-o bătrînă limbută, că Ichim al lui Nedelcu, ăl care-i mîzgălise bordeiul cu păcură şi-i pusese ulcica spartă în furca bordeiului, ar lua-o şi aşa stricată de Miai, ba că ar putea avea şi ea, la gît, ca Petruţa, sora lui, salbă de.taleri şi icusari de aur pe trei rînduri, aşa pînă peste piept.
Ichim s-a ţinut de cuvînt. Cînd Sultana s-a măritat în toamnă cu el, nu numai că i-a dat o salbă de aur pe trei rînduri, dar a oprit-o să şi muncească. A tocmit oameni să facă ei clacă în,locul lui moş Truţă. De unde ochii i se duseseră în

fundul capului, de-i ieşea uneori pometţii obrajilor şi avea buzele crăpate, acum faţa ei înflorise din nou. Obrajii îşi sub- ţiaseră pieliţa, avea acum gura mereu moale şi caldă. E drept că se cam lăţise, deşelată de muncă. Aci nu mai era îndreptare. Dar picioarele, care de trudă pe mirişte şi prin noroi, goale, începuseră să prindă parcă solzi ca ale găinilor şi îi crăpaseră la călcîie, erau acum ţinute în cizmuliţe cumpărate de la Piteşti şi se făcuseră iar dulci la pipăit. Nu se mai puteau pune însă la loc nici cîteva măsele căzute de nehrană şi istovire, aşa că avea acum, într-o parte şi alta a nasului, două cute care mergeau spre colţul gurii mari şi cărnoase.
De cînd se măritase, femeile din sat o urau şi mai mult. în schimb o iubea cumnată-sa, Petruţa, fată voinică şi urîtă, puţin saşie, care era mai mare decît ea cu vreo patru ani şi o ţinea ca pe palme. îi plăcea acestei cumnate să facă pe sora mai mare, s-o certe, s-o înveţe, dar o răsfăţa, făcîndu-i toate voile. Căci toate voile i se făceau în casa hangiului, care mai clădise 0 odaie, în şir cu celelalte, pentru cei căsătoriţi. De trai bun crescuse iar, dar nu în înălţime. Prinsese să se împlinească binişor. Capul oacheş, cu ochii mari şi verzi ca prunele, i se rotunjise parcă, aşa că sprîncenele mari şi îmbinate nu mai speriau pe nimeni. îi ziceau acuma Niţa, de la Sultăniţa... dar era o adevărată sultană în casă de oameni cu avere, cum era aceasta a Nedelcilor.
încă înainte ca Sultana să se mioriţe, Miai începuse să ia din nou drumul satelor de la deal. Murgul îi ieşise aproape prăpădit din iarnă : slab de i se vedeau şoldurile şi coastele, păros ele părea lăţos şi parcă gălbui. îl ţeselă cu grijă, îl perie acum în fiecare zi ai şomoiag de paie. După ce îl scoase la iarbă, şi cum îl aştepta, pe unde bătea Gărnan drumurile, cu traista de ovăz în cap, căci îl iubeau toate ibovnicele, se făcu din nou plin ca un pepene şi lucios ca mătasea. Numai cu ajutorul lui putea împăca Miai, mai mult ori mai puţin, îndatoririle de clăcaş cu cele de vîntură-ţară iubeţ. De cîteva ori îl luase cu el şi pe Toma.
– Ai, mă, să mai uiţi şi tu...
La început acesta încercase, dar nu-i plăcu.
– Nea Miai, mie nu-mi place să-mi dea muierile dă mîncare.
– Atunci... paştele şi dumnezeul tău, crăpi dă foame în bordeiul lui frati-tu...
Nu numai că nu înţelegea să fie hrănit de femei, dar, deşi toate fetele din sat nu aveau ochi decît pentru el (>ca şi pentru Vasile Peştefiipt, e drept), pînă la urmă Toma -se lăsă iubit de Stanca lui Ghibuc, cea mai săracă fată din sat. Cîntta frumos, şi asta îl zăpăcise cu totul.
într-una din serile de mai, în anul care a urmat, pe cînd se întorcea în sat, beat ca mai înainte, cu calul de dîrlogi, chiuind înaintea celor doi lăutari, cobzarul Păcălete şi scrip- carul Iliuţă, de scosese iar lumea pe la porţi ori în drum, mîngîind glumeţ fetele şi copiii, Miai întîJrii pe Petruţa. V.enea de la biserică,

dar nu luase drumul drept pe sus, pe deal, pe subt nuci, căci îi era teamă seara... O speria cimitirul. Cobo- rîse drumul ocolit care tăia rîpa, drumul conacului... şi cînd să treacă prin poiana răscrucii a văzut alaiul de beţiv al lui Miai. A pufnit-o rîsul. El a văziut-o şi a înţeles că rîsul ei nu era batjocură, ci poftă nemărturisită. Ştia să citească în ochii femeilor... Chiar cînd era mai mult ori mai puţin beat.

S-a întors şi a luat-o de umeri.

– Mergi cu mine, tu, fată ?

Ea s-a smucit uşor, ca să scape, dar nu prea... A văzut în ochii femeilor ciuda că pe ea a cuprins-o Miai pe după

– Să te duc acasă, că-i seară şi poate ţi-e frică.

– Oi merge şi io după dumneata... Şi iar s-a smucit din umeri, chipurile, ca să scape.

El, făcînd şi mai pe 'beatul decî.t era, a prins-o în braţe şi a început s-o pupe.

– Of, dulce eşti la sărutat, fata neicbii, şi aşa ţîţe tari n-am mai pomenit.

Fata chicotea. Ştia că are sini frumoşi, că deşi era urîtă, era bine făcută la trup şi .0 bucura să alle femeile asta clin gura lui Miai.

Peste o săptămînă a fugit cu ea în rariştea pădurii. Era lună plină şi cîntau privighetorile. Ea a tremurat toată, ameţită... El voise însă mai mult să se răzbune pe Ichim, care după ce îi unsese cu păcură bordeiul Sultănicăi, acum i-o luase cu totul.

în februarie, în celălalt an, Petruţa a născut pe Săftica.

Din clipa in; care a. aflat că l'ctruţa e însărcinată, Miai n-a mai dat ochii cu ea.. Ii plătise ce mai avea de plătit lui Ichim. îşi făcea, acum veacul, cînd scăpa de clacă şi podvezi, tot spre deal. Ai de la curte îl trimiteau pe el să facă pod- vezile pentru toţi; trei. fraţii, fiindfcă era mai dezgheţat, cum spuneau ei. Lămurea orice, deşi nu ştia carte, şi nimerea oriunde era trimis. Şi. lui îi plăcea mai mult decît munca cîmpului, că aşa se mai; alîâtea de multe ©ri; şi pe unde-1 ademeneau ochii muierilor.

Din toamna lui douăzeci, Stanca^ care se ţinea scai de Toma, la toate fureăriile şi chiar la munca pe ogor, îi spuse într-o seară că e însărcinată. De vreo doi ani, focul de seară al furcăriilor se făcea în faţa bordeiului lui Dedu pescarul, căci Riţa era- acum fara cea mai căutată din sat. Toma se apropie a doua zi de Ion, care începuse arătura de toamnă şi trudea crîncen, să pătrundă şi să împrăştie porumbiştea, ca să pună grîu... Şi boii suflau greu,.. Nu. se uită în ochii lui firate-său, care nu era mai mare decît cu patru ani decît el.

– Neică Ioane... io aş vrea să mă însor... Şi se roşi tot.

Ion se ridică din şale, cu greu, că parcă era frînt şi-i tremurau braţele de oboseală. îl privi lung.

– Mă, nu-i prea dăvreme, mă Toma... ? Nici nu ţi-a crescut mustaţa ca lumea... N-ai dăcît nişte fulgi dă cioară subt nas... Oftă... Ne mai ajutai şi tu... că e tare greu.
– Trebuie să mă însor. Am un copil cu Stanca...
Ion se scărpină în cap, îşi frăi»întă cu stînga gura aspră, lemnoasă şi ridică din umeri.
– Asta-i altceva... Cu copiii nu e glumă... Numai că fata-i tare săracă, mă băiete... O să vă fie greu...
Văzu pe malul eleşteului acoperit cu pale de ceaţă şi pe Stanca, care nu avusese inimă să vie cu Toma.
Tinerii însurăţei şi-au făcut un bordei, luînd o bucată din aria lui Ion. Au sărit fraţii lui, au sărit fratele şi tatăl fetei, Spiridon Chibuc. Acesta venise în sat adus de boier ca logofăt la curte, cînd Medelioglu cumpărase, cu vreo zece ani mai înainte, moşia scoasă de către cămătarul Băltăreţu la sultan-mezat, împreună cu celelalte moşii ale marelui boier Dudescu.
Se supărase într-o zi boierul pe bietul Chibuc şi-1 gonise de la curte, ţrimiţîndu-1 să-şi facă bordei în sat. Şi el, şi
Stanca, că nevasta-i murise, vorbeau un grai mai deosebit decît al zăvoienilor. Dar băiatul Mitru, mai puţin. Rîdea şi el cînd o auzea pe soră-sa spunînd chicerili, am mîncatără, copchil.
Nunta, în noiembrie, a fost nuntă de om sărac. Ion, care lupta cu deznădejde să nu se ducă la fund, avea acum, peste cei doi boi şi cele două vaci, o pereche de bouleni, de doi ani, pe care îi dădu lui Toma. îi dădu şi o viţică, din anul ăsta. Viţelul i-1 luase pîrcălabul pentru bir, rest din iarnă.
Cu cei de la curte o duceau iară tot greu. Pe rîpa nisipoasă unde i se dăduseră lui Toma două pogoane, dincolo de ale lui Miai, nici nu se putea ara. Erau date în bătaie de joc. De altfel, nici Miai, nici Toma nu le arară măcar. însă claca şi corvezile pentru ele trebuiau să le facă. Şi n-a fost numai atît. în toamnă, Beaşcă i-a chemat pe amîndoi la conac şi le-a cerut să dea şi dijma cuvenită pentru ele.
– Cum dijmă, cum vine asta ? întrebă Miai, crucindu-se.
– Ce mai întrebi, ca prostu ? E dă vină boieru că voi nu v-aţi lucrat pămîntul pă care vi 1-a dat ? Dacă erau alţii mai cu tragere dă inimă la muncă, nu s-ar fi muncit pămîntul ? Nu ar fi fost rod ? Ar fi fost.
— Acolo, în rîpa aia ? se cruci iar Miai.
– Rîpă, nerîpă... asta e. Să daţi dijmă. O s-o socotim după cît au dat şi alţii pentru două pogoane, şi o să daţi.
O clipă, cei doi au fost cuprinşi de un soi de nebunie. Totuşi s-au stăpînit. Ce puteau să facă ? S-au sfătuit între ei şi[1] pîn». la urma au dat, împrumutînd de la popa Gheorghe, căci altfel fusese un an bun.

La început se gîndeau să sfîrşească într-un fel. Miai se hotărîse să nu mai vină în sat, fie ce-o fi ; Toma spuse din nou că îl împuşcă pe Beaşcă, aşa ca să scape lumea de el, şi pe urmă se duce în ceata lui Radu. Ion, vînat de amărăciune, ca otrăvit, izbuti pînă la urmă să-i domolească.

– Şi dacă-1 omori pe Beaşcă, ce-ai făcut ? Are boieru alţii destui ca el. Trebuie să muşcăm din ţărînă şi să ne plecăm capu. La boier e pîinea şi cuţitu şi nu putem face nimic... Hei, d-am avea pămînt !..

Ofta atît de adînc, de parcă sufereau în el rădăcinile.Anul acesta însă aleşii satului, în frunte cu logofătul Dobre şi Ignat Secu, se duseră la curte să vorbească cu vechilul, căci boierul plecase la Bucureşti. Pe vechil îl chema Panaioti, era din altă parte şi mai vt?dea şi de alte averi ale lui Medelioglu. Cu sprîncenele groase încruntate, logofătul Dobre îi arătă vechilului că aşa nu mai merge şi <5ă-l roagă, acum cînd Toma s-a însurat si a intrat în rîndul oamenilor, cînd aşteaptă un copil... că e păcat de Dumnezeu să i se mai dea şi anul acesta pămînt în rîpă. Ignat Secu arătă şi el că în nici un fel nu se poate ara pe rîpă. Aşa încît, anul ăsta li se dădură şi lui Toma, şi lui Miai pogoane lîngă eleşteu, lîngă ale lui Ion. Nu fu însă fără oarecare supărare. Asta se văzu peste o săp- tămînă, cînd Ignat Secu fu chemat anume la curte, *ca* să i se spună din partea vechilului că, deoarece vitele lui pasc păşunea cea mai bună în poiana rariştei, din sus de Vadu Rău, i se ridică darea de păşunat la cinci lei de vită mare şi la trei de oaie. Ignat Secu scrîşni din dinţi, îşi făcu socoteala în gînd să vadă dacă asta îl doboară ori nu, apoi plecă, fără să dea bună ziua. Două vaci mai mult peste ce plătea. Se gîndi că trebuie să găsească-leac şi la asta.

La începutul lui douăzeci şi unu, prin februarie, începu să umble vorba prin sate că peste Olt s-ar fi ridicat în fruntea pandurilor şi a norodului vătaful de plai al Cloşanilor, de lîngă mănăstirea Tismana, slugerul Tudor, care luptase cu pandurii lui alături de ruşi la Cerneţi şi în faţa Vidinului, de-1 făcuseră ei ofiţer parucic. Era de o săptămînă o viforniţă crîncenă, după o iarnă destul de uşoară, şi veştile treceau greu dintr-un sat într-altul. Nu mai mergeau nici cărucioarele poştei.

Prea lămurit nu se ştia nimic. Ba către sfîrşitul lui februarie veni ştirea că marele logofăt Văcărescu, de-1 porecleau Cocoşatul, ar fi înfruntat pe panduri şi l-ar fi prins pe Tudor, pe care l-aducea în fiare. Dar ştirea nu se adeveri. Pe la începutul lui martie, cînd vremea se schimbă iar, veni, dimpotrivă, vestea adusă de nişte trăsuri boiereşti, care fugeau încărcate cu calabalîc spre Bucureşti, că acest sluger a cuprins Craiova şi că oamenii lui îşi împart averile boierilor. Pandurii primiseră învoire de la el să dobîndească însă doar averile „rău agonisite", dar acum era greu de lămurit care erau bine şi care erau rău

agonisite. Unii volintiri se răzleţeau de oastea strînsă şi cercetau conacele şi mai ales mănăstirile, unde „se caciar-
4 **49** diseră" boierii, căci găseau astfel familii întregi adunate, la un loc şi era dobîndă mai multă. Cei atacaţi se apărau cît se apărau, dar pe urmă dădeau şi cămaşa de pe ei, bucuroşi că sînt lăsaţi în viaţă. Nu se mai vorbea decît despre fuga boierilor de pe la conace şi cuvîntul acesta „a se caciardisi", a se ascunde, îl spuneau acum şi ţăranii care pîndeau cărucioarele poştii. Era o mare zăpăceală, căci unii umblau să se „caciardisească" în Bucureşti, încăreînd briştile şi rădvanele cu ce puteau lua în fugă, cu copii şi bătrîni, trîntiţi claie peste grămadă, cum se putuse, iar alţii, tocmai că fugeau din Bucureşti, ca „să se caciardisească"... nici ei nu mai ştiau pe unde, poate prin păduri. Boierii cei mari, banul Brîncoveanu, banul Grigore Ghica, banul Barbu Văcărescu, logofătul Ştefan Bellu, vistierul Mânu şi mulţi alţii, ba chiar şi marii negustori fugiseră, călări, peste noapte, de la Comarnic spre Braşov. Cei din Zăvoiu Bihorului se frămîntau şi ei. Una ştiau, însă, că satul va merge întreg, ori aşa, ori aşa. Nu ştiau ce să facă. Se adunau în cîrciuma lui Nedelcu şi vorbeau de dimineaţă pînă seara fără să poată lua vreo hotărîre. Cei tineri ar fi vrut, fireşte, să se ridice îndată tot satul şi să dea foc la conac. Aleşii, în frunte cu logofătul Dobre, Duţă Căciulămare, mai ales Nedelcii spuneau că asta e nebunie curată, căci oamenii stăpî- nirii vor împrăştia şi pe smintiţii de peste Olt, care s-au răzvrătit. Că au şi început să treacă de ieri cete de arnăuţi ai stăpînirii, călări, spre Slatina.

Ignat Secu fu de părere că ei nu pot să se: mişte singuri, dar nici să rămînă dacă s-au ridicat satele vecine. Nu se poate ,să se ridice un sat fără altuL Să trimită deci oameni spre Găeşti şi devale, în satele de peste Argeş, ca să vadă ce gîndeşte lumea pe acolo.

A doua zi veniră de la Bucureşti, pe drumul cel mare, vreo două sute de arnăuţi călări, înarmaţi pînă în dinţi cu pistoale şi iatagane. Unii aveau şi flinte. Rămaseră noaptea împărţiţi. Parte dintre ei, cîţi aveau loc, în grajduri la han. Plătiră tot ce luară, fie băutură, fie mîncare ori fîn. De la ei aflară oamenii din sat că pe căpitani îi cheamă, pe unul Ior- dachi Olimpiotul, iar pe altul Farmachi.

lordachi Olimpiotul şi jumătate din oamenii săi au dormit la conac, la boier, au mîncat şi au băut în seara aceea împreună, căci postelnicu Medelioglu a sosit şi el, în după-amiaza aceea, la conac. Dimineaţa, căpitanul lordachi şi-a adunat toţi oamenii, vreo sută cincizeci, în poiana răscrucii, a făcut puţin şmotru cu ei, ca să vadă că îi ţine în mînă, şi pe urmă a pornit în sus, spre Găeşti. A plecat cu el şi Farmachi.

Peste un ceas a plecat şi postelnicul tot în sus spre Găeşti, cu rădvanul încărcat cu tot ce a avut mai de preţ la conac : aur, argintărie şi covoare

scumpe. Era păzit de doisprezece arnăuţi, dintre cei care aveau şi flinte. Mai tîrziu au aflat oamenii că postelnicul s-a dus, cu paza lui de arnăuţi, la Tîr-govişte.
în timpul acesta, Toma parcă înnebunise. Se urca deasupra rîpei într-un nuc, cel mai mare, cel din dreptul bisericii, şi tot privea în zare, a.şteptînd să vadă focuri mai înspre Găeşti şi Piteşti, Dar nu vedea decît turlele bisericilor şi şuvoaiele îngheţate ale luncii Argeşului, dintr-o zare într-alta, sclipind în soare, căci vremea se schimbase. La dreapta lui, lungul şir de nuci împânzeau cerul cu crăcile lor groase, strîmbe şi negre. Peste eleşteul îngheţat, prin zăvoaiele cu desişuri acum negre şi ele treceau sănii cu boi, dintr-o parte într-alta, dar răzmeriţa nu se vedea.
:într-o zi, satul fu cît pe-aci să se hotărască. Se aflase că Tudor dăduse de ştire că a scăzut birul de la douăzeci şi cinci de piaştri la trei piaştri de lude. E un început bun, gîndeau toţi. Dar se zvoni în acelaşi, timp că turcii au ieşit din raiale, de la Giurgiu şi de la Turnu, şi merg spre Olt, pentru ca împreună cu paşa, care a trecut de la Vidin, să înconjoare pe răsculaţi. Miai, care uneori parcă se gîndea că ar fi bine să se ridice satul, se potoli dintr-o dată, după ce făcuse un drum la Găeşti, Dumnezeu ştie de ce.
Noaptea, în bordei, Toma vorbea singur, striga, cînta, tremura de parcă avea lingoare, şi biata Stanca nu mai ştia ce să creadă. Era acum după Mucenici, zăpada se topise, dar încet, iar noroiul drumului era mereu amorţit. Era o vreme bună de pornit.
— Stanco... fă cum te-o lămuri Dumnezeu, că io nu mai pot. Trebuie să scăpăm odată dă clacă, fiindcă altfel murim ca nişte viermi zdrobiţi cu sapa, cum ies zvîrcolindu-se dîn tină. N-o să mori de foame. Ai juncanu. Ai pă taică-tu... O să te ajute şi nea Ion.
Ce era să facă femeia ? Decît să-1 mai vadă perpelindu-se atît, a pus într-un ştergar o mămăligă şi zece ouă, că începuse să oua găinile, a pus ştergarul într-o traistă, a mai adăugat cîteva cepe. I-a cîrpit minteanul, în vreme ce el s-a dus la frate-său, Ion, ca să-i spună că pleacă, să-1 roage să aibă grijă de Stanca şi să-i îngăduie să ia unul dintre pistoalele lui Miai, căci rămăsese unul acasă, acum cînd acesta era din nou plecat. A pornit de cum s-a crăpat de ziuă.
L-au văzut din nou peste patru zile. Oastea Vladimirescului se scurgea spre Bucureşti. Era un soare viu, subt care scînteia jilav pămîntul, cu petele de iarbă pe jumătate uscată, aşa cum apăruseră de subt zăpadă. Nu mai erau îngheţate şi murdare decît pîraiele, prin fundul viroagelor ferite de lumină. Satul întreg se strînsese în poiana răscrucii de o parte şi de alta a drumului de ţară, ca să privească. Copiii se suiseră în copacii goi şi negri, ca să vadă mai bine.

Trecură în frunte vreo patruzeci de arnăuţi călări. Despre ceilalţi oameni ai căpitanului lordachi şi Farmachi aflară zăvoienii, peste cîteva zile abia, că trecuseră în timpul nopţii de la Găeşti spre Tîrgovişte şi puseseră în fiare pe zapcii, ridicaseră banii din Vistierie, prădînd conacele şi multe biserici. La moşia Şanţurile, arnăuţii prădară pe clucerul lordache Deşliu, luîndu-i argintărie, şaluri, cai, bani şi tot ce găsiră acolo. Deocamdată la Zăvoiu Dihorului nu se ştia despre asta.
După călăreţii din frunte urmau pandurii pedeştri. Toţi erau bine îmbrăcaţi, cu dulame albe, găietănate cu negru şi roşu, cu pistoale la brîu şi flinte pe umăr. Trecură ca la două mii, cu comandirii şi căpitanii lor. Băteau tobele şi sunau lung goarnele, că erau de cele muscăleşti.
Pe la mijloc, cînd nu se mai auzeau tobele şi goarnele din frunte, zăvoienii auziră un cîntec, cîntat, după obiceiul învăţat de panduri de cînd luptaseră alături de ruşi, de mai mulţi inşi odată. Erau glasurile alături, ca piept lîngă piept : ***„Bate-i doamne pa ciocoi, Cum ne bal şi ei pă noi..."***
De la o vreme, cei de pe margine văzură venind un pîlc de călăreţi, care aveau în mijlocul, lor un voinic cu mustaţa ca vrabia, care ducea un mare steag albastru, cu ciucuri şi mai albaştri. înapoia steagului venea singur, pe un roib, Tudor. Cei de pe margine îngheţară... Nu se auzi nimic. Nu strigă nimeni nimic... Oamenii credeau că visează. Purta în cap o căciulă neagră de miel creţ, înaltă ca un işlic drept. Era îjn - brăcat peste pieptarul care se vedea în parte cu o dulamă subţire de un verde aproape negru, iar peste dulamă, un fel de mintean scurt, roşu, îmblănit. în picioare, cizme negre, din care, aşa cum sta pe cal, i se vedeau cioarecii găietănaţi şi ei. O sabie încovoiată, petrecută pe după gît cu găietane groase, îi atîrna într-o parte. Din căciula înaltă, i se vedea la spate chica întoarsă ca la diaconi, pe ceafa rasă. Sprîncenele, lăsate pe ochii mari, îi dădeau feţei smeade un ce încruntat, pe care il îndulcea mult" mustaţa de culoarea mătăsii porumbului, moale şi tunsă scurt. Bărbia rotundă îndulcea de asemenea tăria obrajilor şi dîrzenia nasului, care avea pe partea stîngă un mic neg. Nu se uita nici în dreapta, nici în stînga. Părea că se gîndeşte la ceva... privea parcă peste oameni.
Venea în urma lui numaidecît un căpitan tînăr şi, lîngă el, tot călare, un preot cu crucea în mînă, ridicată acum drept în faţă. Pe urmă, pe jos, veneau alţi preoţi, cu cruci în mîini...
După alte vreo două mii de pedestrime, tot atît de bine înarmată, venea o gloată numeroasă, îmbrăcată cum se în- tîmpla, care purta pe umeri mai multe topoare, furci şi lănci de lemn... Apoi, la urmă, cu căpitanii lor, vreo cinci sute de călăreţi cp sumane de aba albă, găietănate cu negru, bulgăreşti şi sîrbeşti, bine înarmaţi.

După ce a trecut oştirea şi carele ei, zăvoienii au fost tare miraţi cînd s-a oprit în loc o căruţă mare braşoveneasca, la care erau înhămaţi şase cai. în căruţă erau cîţiva panduri, dintre cara unul cît un munte de om, cu mustaţa plină şi obrajii osoşi. Uimirea celor din Zăvoiul Dihorului fu şi mai mare cînd alături de acest uriaş, pe care îl chema, aflară pe urmă, căpitanul Creţescu, văzură şi pe Toma al lor.
Bătură doi inşi în tobele nu prea mari, şi cei din căruţă făcură semne oamenilor să se apropie. Apoi dintr-o tolbă mare, ca de vînătoare, uriaşul acela scoase un sul de hîrtie, pe care îl desfăşură. Cînd tot satul aproape fu strîns în jurul căruţei, acel căpitan Creţescu făcu semn să tacă tobele şi rosti cu o voce care parcă se izbi de turla bisericii, aşa era de puternică :
— Oameni buni, ascultaţi acum chemarea cea mare pe care v-o face Adunarea Obştească a întregului norod, ridicat în frunte cu comandirul nostru cel mare, Tudor din Vladi- mireşti. Dar ca să înţelegeţi mai bine, că noi rostim mai altfel, am să las să vi-o citească un flăcău de aci din satul vostru, care a venit întru întîmpinarea noastră... şi pe care negreşit că îl cunoaşteţi.
Toţi se dădură, în căruţă, mai spre leagănul ei, iar Toma păşi singur, spre codîrlă, apoi citi cu setea cu care cînta doinele la furcării şi la şezători. Cei din Zăvoiu Dihorului îl ascultau împietriţi, cum ascultau *Evanghelia* la biserică.
„Fraţilor, locuitori ai Ţării Româneşti, veri de ce neam veţi fi, nici o pravilă nu opreşte pre om de a intîmpina răul cu rău..."
„Şarpele cînd îţi iese înainte, dai cu ciomagul de-l loveşti, ca să-ţi aperi viaţa, care de mai multe ori ni se primejduieşte din muşcarea lui. Dar pe balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisericeşti, cît şi cele poliiiceşti, pînă cînd să-i suferim a suge sîngele din noi, pînă cînd să le fim robi
Cînd sfîrşi de citit, Toma se întoarse către uriaş şi-i dădu în mînă sulul. Atunci acesta rosti, acum sfătos :
— Aţi înţeles ? Să veniţi şi voi după noi, că vă aşteptăm... Rostuiţi-vă ce aveţi de rostuit şi apoi luaţi-vă furcile şi topoarele şi veniţi la Bucureşti... Să ne vedem acolo... Şi fără să aştepte nici un cuvînt de răspuns, se întoarse către cel care mîna caii : Zii, mă... dă-le drumul... că trebuie să mai citim şi în celelalte sate.
Toma sări din căruţă, şi după el şi un alt voinic, cu faţă de copil, de parcă era spîn. Erau prieteni în lege, nedespărţiţi de patru zile, de cînd se cunoscuseră. Se şi cam potriveau. Toma avea ceva sfios în el, ca de fată, iar cel voinic chiar că era un copilandru, deşi părea atît de lat în umeri, căci nu avea decît vreo şaisprezece ani şi se luase şi el ca şi Toma după panduri. Se numea Radu Şapcă. I-au înconjurat flăcăii, le-au povestit, şi noaptea au petrecut-o în sat, căci ştiau că vor mai trece mereu şi alte căruţe ale oştirii...

A doua zî, Toma a plecat, către prînzul mic, cu tînărul său prieten Radu Şapcă. Satul a rămas totuşi nehotărît

.Oamenii vedeau că se joacă soarta lor, dar şovăiau. Voiau să mai chibzuiască. Aşteptau ştiri şi de la alte sate. Toţi erau pentru oastea lui Tudor, dar fuseseră prea îngenuncheaţi în decurs de veacuri şi se ridicau greu în capul oaselor. Mai era nevoie de încă vreo cîteva luni ca ţara să se încălzească bine. Avea să înceapă să fiarbă cu întîrziere, abia după uciderea lui Tudor. Iei căldarea de pe foc cînd a început să fiarbă... ea mai fierbe cîtva timp şi singură. Poate că moartea lui însuşi a zguduit-o. Dacă el nu s-a temut de moarte, de ce să se teamă ei ? Trei luni de ridicare a poporului şi de drumuri lungi, îndrăzneţe, aveau să facă ţara să fiarbă scăzut treizeci de ani, pînă la 1848, şi apoi încă un veac..
Toma s-a mai întors în sat doar pentru o noapte, în ajunul Sfinţilor împăraţi Constantin şi Elena, cînd s-a tras, cu oastea lui, Tudor înapoi dinspre Bucureşti spre Goleşti. Stanca sta să nască... El a plecat înainte de a se crăpa de ziuă. Avea două pistoale şi era acum îmbrăcat ca pandurii.
Nu s-a mai ştiut după aceea ce s-a făcut Toma. Fusese în ceata căpitanului Oarcă şi spuneau unii că s-a iscat o încăierare între acest căpitan, care, împreună cu alţii ca el, l-au trădat pe Tudor şi unii dintre pandurii lui. Se zice că o parte din ceată, mînioasă, n-a vrut să-1 mai urmeze pe Oarcă şi că s-ar fi stîrnit între ei o luptă în care ar fi căzut Toma... Alţii spuneau că ar fi pierit într-o încăierare dintre pandurii aceştia credincioşi şi oamenii lui Ipsilante, care voiau să-i silească să lupte... Alţii, în sfîrşit, spuneau că, după bătălia de la Drăgăşani, în care puţina oaste de zavergii a luptat (dar eroic), şi în care pieri întregul batalion sacru — ma- vroforii îmbrăcaţi în negru — al studenţilor greci de la Mă- gureanu din Bucureşti, turcii au început o cumplită vînătoare după resturile împrăştiate ale oştilor lui Ipsilante şi ale lut Tudor. Prin sate, prin munţi, prin mănăstiri. Luni de zile, tot anul. Pe de altă parte, oamenii stăpînirii îi urmăreau şi
ei prin satele de baştină, se luau după pîri ticăloase, loştu răzvrătiţi se ascundeau cum puteau. Unii, ca să poată trăi prin munţi, se făceau haiduci.

Taina de la han

Prefăcîndu-se beat, în acea zi de septembrie, Miai găsise cea mai bună cale ca să trimită vorbă pe ocolite Nedelcilor că ar vrea acum să se cunune cu Petruţa. întîlnindu-se într-o zi cu Ichim, pe malul eleşteului, nu fu mirat de loc cînd acesta-i spuse cam în glumă. E drept că şi cînd glumea Ichim, care era puţin cam otova, părea încruntat, spătos, cu ceafă teşită şi capul ca o lubeniţă, cu ochii mici lîngă rădăcina nasului drept ca de lemn, avea un glas cînd aspru, cînd ieşit din nas.

– Ce te ţii aşa măreţ, mă, vericule, dă nu mai dai pă la noi, prin crîşmă... Hai ?

– Da' ce, mă... cum vine asta ? Adicătelea m-aţi chemat voi şi n-am venit ? fu răspunsul. Ei, ducă-să naibii... Şi Miai scuipă prietenos într-o parte.

– Atunci să vii, mă ; iacă, dacă vrei să fii chemat, te chemăm.

Şi s-a dus.

Era toamnă de-a binelea, ruginiseră pădurile şi burniţa, dar în cîrciuma hanului, deşi era duminică, nu era nimeni. Miai nu ştia dacă să se bucure ori ba. Se temuse întotdeauna să fie singur, faţă-n faţă, cu amîndoi feciorii lui Nedelcu odată. Erau de felul lor înceţi, dar voinici ca nişte boi. Ştia bine că popa Gheorghe le spusese de ce vine, iar după întîl- nirea şi vorbele schimbate cu Ichim, cu trei săptămîni înainte, nu credea să aibă gînduri rele. îşi pipăi în chimir cuţitul, căci purta chimir ca muntenii, dăruit de o muiere, şi-i simţi mulţumit, cu buricul degetului, tăişul de brici. Era la locul ei şi măciuca de fier, pe care o purta mereu la el, de cînd fusese iar snopit în bătăi într-un sat din deal. Era bună, că nici nu se

vedea din raîneca largă, atunci cînd stai gata de lovit cu ea. Se aşeză la o masă în colţ, ca să fie cu spatele aparat şi mai lîngă uşă. Oricum, era mai iute ca ei şi, la nevoie, mai hotarit. Aşteptă să vină cineva, ca să-1 întrebe ce bea, dar nu veni nimeni. Crîşma era ca pustie.

El nu ştia că Ichim şi Restea, cei doi feciori ai lui Nedelcu, erau şi ei la curte unde fusese chemat tot satul. Curtea conacului era plină de oameni care aşteptau în ploaia măruntă şi deasă, cu zăbunele pe umeri şi căciulile îndesate pe cap. Din conac nu mai erau în picioare decît zidurile înnegrite de fum. Fusese ars în vară de turcii care urmăreau pe eteriştii lui Ipsilante şi pe panduri. Postelnicul Medelioglu fusese pîrît că a trimis grîne şi vite de tăiat, la Tîrgovişte, eteriştilor. A avut mare noroc că nu l-au găsit la conac şi pe el, că-i tăiau capul ca la atîţia alţii. Prevăzător, se ascunsese din vreme şi se ascunsese aşa de bine, că în afară de vechil nu mai ştia nimeni unde e, nici acum după mai bine de cinci luni. îşi trimitea poruncile printr-un om de încredere în taină. De altfel, turcii arseseră conacul şi de furie că îl găsise fără nimic de preţ, şi bun de luat, în el. Fusese jefuit cu două săptămîni înainte şi de pandurii căpitanului Urdă- reanu din oastea lui Tudor, cînd trecu oştirea lui înapoi spre Găeşti, adică o dată cu hanul lui Nedelcu.

Satul fusese în drumul şi al unora, şi al altora, iar vitele oamenilor scăpaseră doar ascunse bine în pădurea Vlăsiei, încă de cînd se vestise că oastea eteriştilor s-a tras spre Tîrgovişte şi Cîmpulung. Turcii veniţi în urmă tăiaseră mînioşi pe moş Dumitru, tatăl lui Ristache, pe care-1 găsiseră în sat, rămas singur dintre bărbaţi, şi-1 luaseră să le arate în pădure ascunzişul vitelor. Bietul om nu putuse să le arate nimic, căci nici el nu ştia nimic. Aşa se hotărîse de către sat, să nu ştie nimeni afară de zece bărbaţi de încredere

aleşi dintre fruntaşi ; printre aceştia cuvîntul hotărîtor l-au avut logofătul Dobre şi Ignat.

în curtea conacului era acum o brişcă în care se găseau doi inşi, turci după înfăţişare, şi lîngă ei patru neferi călări, în picioare lîngă brişcă era jpîrcălabul. Logofătul Dobre, suit pe un morman de cărămizi şi moloz, cbcffiS oamenii să se apropie şi, de faţă cu vechilul care stătea mut cu giubeaua pe el, alături de morman, le spuse despre ce e vorba.

Pentru îndestularea trupelor turceşti, care după ce au măcelărit pe eterişti la Drăgăşani, rămăseseră acum în ţară pînă la desăvîrşita potolire a duhului răzmeriţei, noua stăpînire îndatorase satele să dea bucate şi vite, după socotelile făcute de Vornicie... atît dintr-unele, şi atît din altele, de fiece sat.

Cînd zăvoienii aflară ce au de dat, se cutremurară. Se încreţi carnea pe ei. Trei sute de chile de orz şi patruzeci de chile de grîu, trei sute de oi şi patruzeci de vaci.

Se vedea limpede că logofătul Dobre era şi el amărît de această cumplită năpastă căzută asupra satului. înalt, osos şi sprîncenat, veşnic înăcrit, acum vorbea în silă, cu mustaţa mare parcă zbîrlită.

– Pînă în trei zile o sută dă care trebuie să facă cîte două drumuri la Piteşti, ducînd zahereaua" cerută. Oile şi vitele vor porni mîine la prînz, ca să fie poimîine în miez dă noapte cel mai tîrziu la zalhanaua dă la Piteşti.

După ce vorbi, mai privi o dată peste lumea înmărmurită în ploaie şi scuipă cu silă.

Ignat Secu, smead, dar acum vînăt la faţă, cu mustaţa subţire şi băţoasă, singurul încălţat cu cizme dintre toţi cei de faţă, în afară de vechil şi de logofăt, îmbrăcat cu o ipin- gea găietănată cu fir negru, care-şi petrecea singură colţurile peste cizme, izbucni, dar se stinse cu glas înecat, într-un soi de mirare :

– Trei sute dă chile dă orz ?

Logofătul Dobre scuipă răspunsul printre dinţi:

– Trei sute dă chile...

– Dă unde să luăm noi două mii dă saci dă orz ?

Toţi ştiau că, dacă s-ar fi adunat tot orzul din sat, tot nu
s-ar fi împlinit trei sute de chile. Nenorocirea era că nici la conac, în hambarele ridicate din nou, nu se putea găsi mai mult de cincizeci-şaizeci de chile de orz. Oamenii ar fi împrumutat ca să împlinească porunca stăpînirii şi ar fi plătit cînd ar fi putut, în zile de muncă. La datoriile încîlcite ale trecu- tului, care erau ca nişte învălătuciri de lanţuri în jurul picioarelor lor, într-o robie fără nădejde de mîntuire vreodată, s-ar fi adăugat una nouă. Şi aşa nu se mai descurca nimeni... şi într-o privinţă oamenii deveniseră nepăsători. Ştiau că proprietarul, oricum, nu putea să-i lase să moară de foame pe toţi. N-ar fi

avut cine să-i muncească moşia. Dar nenorocirea cea mare era că acum, nefiind bucate la conac, nevoia trebuia împlinită din ce au ei acasă şi pe loc, fără întîrziere. Aceste neîncetate cereri de zaherea erau cea mai mare pacoste pe care o aducea asupra ţării atîrnarea ei de împărăţia turcească. Ha- raciul propriu-zis, pe care îl plăteau Principatele, Porţii, deşi destul <3e ridicat, era nimica toată pe lîngă îndatorirea de a aproviziona în vreme de război — sau chiar pentru deplasări obişnuite — oştile turceşti, şi această îndatorire era moştenită din veacuri, din clipa închinării acestor ţări către împărăţia otomană. Căzuseră multe capete de domni din pricina întîr- zierilor şi şovăielilor la îndeplinirea acestei îndatoriri. Aci sultanii şi vizirii erau neînduplecaţi. Niciodată nu era de ajuns, niciodată nu se ştia cît se cerea anume de către paşalele cele mari, nici dacă şi cît se plăteşte. Gelepii care le strîngeau, oamenii stăpînirii care le hotărau pe sate îndoiau uneori şi întreiau, cu de la ei putere, cererile, oprind pe seama lor ceea ce luau pe deasupra. Nu scoteau tot ceea ce cereau, că de multe ori nici nu era cu putinţă. Luau ce luau cît găseau, cu japca mai mult. Transportul cu carele al acestei zaherele era moartea vitelor şi nenorocirea oamenilor. Se cereau uneori peste zece mii de care, din care multe nu se mai întorceau. Contribuţiile astea silnice, datorite mai ales războaielor, care de un veac şi mai bine se purtau pe teritoriul principatelor, între cele trei imperii vecine, cam din douăzeci în douăzeci de ani, aproape cu fiece generaţie, sleiseră cu totul ţara şi împingeau oamenii la deznădejde. Erau fericiţi numai aceia care erau slugile celor puternici, căci adăugau şi jaful lor la urgia căzută asupra ţărănimii, pe umerii căreia apăsa tot greul. Astfel îşi adunau ei peste noapte averi nemaiauzite, dintre care unele, trecute din generaţie în generaţie, au durat pînă la jumătatea veacului, de-acum, uitînau-şi obîrşia. Chiar dacă unii comandanţi de oşti împărăteşti ar fi vrut să stîrpească acest flagel al samsarilor „furnizori", n-ar fi putut. Aceştia constituiau un fel de instituţie pe jumătate liberă, care singură în acele vremuri — cu mijloacele ei — asigura aprovizionarea trupelor în campanie. Cînd fără cinci mii de chile de orz se putea pierde o bătălie, şi cu ea, războiul, ei nu puteau şovăi şi primeau de oriunde li se aducea, cu condiţia să li se aducă mult şi cît mai repede. De altfel, erau unii care, dimpotrivă, îşi făceau furnizori pe propriii lor oameni de paie. Acum însă porunca Isprăvniciei ca Zăvoiu Dihorului, sat de mai puţin de o sută cincizeci de capi de familie, să împlinească în două zile trei sute de chile de orz şi patruzeci de grîu, era atît de nesocotită, atît de nesăbuită, încît nu mai încăpea îndoială că nici chiar Vornicia cea mare, oricît de lacomă, nu putea să ceară nici măcar ocolit o asemenea cantitate. Era neîndoios că ea fusese îndoită de gelepi — de aceşti „furnizori" — şi împătrită de oamenii ispravnicilor de judeţ. Cum asemenea

cereri nesăbuite nu puteau fi împlinite, se lua cît se putea, cu ameninţări aspre, cu bătăi şi cazne grele la nevoie.
Văzîndu-1 atît de cătrănit pe Ignat Secu, un vecin mic şi îndesat şt cu o prună de şoric pe pielea obrazului drept vru să se arate nepăsător şi mai deştept în acelaşi timp şi strigă în gura mare :
– Hei... o să-mi ia ce-o să găsească. Uite... dîntre trei, pă a mai lungă. Şi arătă degetul cel mare vîrît printre alte două. îl chema chiar Eftimie Şoricaie.
Niţă al lui Predoiu, bondoc, cu mustaţa ciupită, spuse cătrănit:
– Hei... o să dăm cît o să putem. Doar n-o să ne omoare pă toţi. O să ia dă la ăi care au, că dă la mine ştiu că n-au să scoată mai mult d-un sac, chiar dă m-ar pune cu picioarele goale pă jărăgai.
Ochii lui Ignat Secu, care înţelese că în el bate Niţă, se împînziră de sînge, şi gura cu buze tari şi subţiri se strîmbă într-un rînjet.
– Ai dreptate. Ai dreptate, mă sărăcilă. Dumnezeu mamii lui dă dobitoc ăluia care munceşte, ca să adune ceva în ţara asta păcătoasă. Cum te-ai ridicat puţin dă jos, d-ai ajuns în genunchi, îţi şi dă la cap. Ar fi trebuit să fac şi io ca voi. Să stau cu dosul pă vatră şi să clocesc. Ignat Secu nu era cel mai bogat om din sat, că avea înainte pe logofătul Dobre şi poate chiar pe Duţă Căciulămare. Dar se ştia că are opt boi, doi cai, douăsprezece vaci, două sute de oi. Casa lui, din două odăi sus şi cu gîrlici dedesubt, era, pe drumul cel mare de ţară, cea mai arătoasă.
Pîrcălabul, namilă de rumân, burduhănoasă şi stacojie, cu cizme şi nădragi gălbui, cu cămaşă pusă pe dinafară şi în ilic de postav negru, care nu se sinchisea de ploaie şi mergea de colo pînă colo, în capul gol, tot şuşotind cînd la urechea logofătului, cînd lîngă turcii, sau ce-or fi fost, din brişcă, se duse acum şi se sprijini de loitre ca să audă mai bine, taci i se părea că tot nu înţelege ce vrea unul dintre gelepi. După ce şuşotiră cîtva timp, el îl strigă pe logofăt. îl vesti că cei patru neferi călări vor rămîne în sat, ca să însoţească a doua zi şirurile de care la Piteşti. Să li se găsească la han loc de dormit şi nutreţ pentru cai.
După ce brişcă ieşi din curte şi ocoli scîrţîind pe drumul pietros, la stînga spre biserică, oamenii porniră şi ei spre poartă. între timp vechilul, văzînd că satul se împrăştie, îl strigă de la poartă pe logofăt:
– Hei, Dobre, acum spune-le şi porunca boierului, dă care ţi-am vorbit. Tot sînt oamenii adunaţi.
Logofătul se strîmbă de silă, dar se sui din nou pe mormanul de cărămidă şi de moloz şi le spuse tare, cu un glas îndepărtat parcă şi acru :
– Hei, măi... ia mai staţi puţin. Ristache, nu fi aşa grăbit, că mai am una pentru voi.

Şi le spuse ce-a hotărît boierul Medelioglu. Anume că anul ăsta trebuie să se întovărăşească unii cu alţii, ca să dea de Crăciun, pentru locul de casă, porci vii, la conac, nu numai muşchiuleţul şi garful ca pînă acum. Avea socotelile lui. Vrea să vîndă porcii vii, căci începuse să se dea preţ bun pentru astfel de marfă în Austria. Oamenii, după ce gîndiră o clipă, fură mai mulţumiţi. O să guste şi ei de sfintele sărbători şi din partea bună a porcului. Cînd vătaful le spuse însă că tot la patru inşi vor trebui să dea un porc, atunci începură să se scarpine amărîţi în cap.

– Dăm cîte un sfert dîn porc ? întrebă, rumegîndu-şi necazul, Firică, un bărbat voinic, îndesat, cu capul mare, cu bărbia lată. Un sfert dîn porc ?

– Ce mai întrebi ca prostu, mă Firică ?... Tot tu mai cu moţ... A hotărît boieru, a hotărît... Ce-o să te întrebe pă tine ? Ei, drăcia dracului... Flai, acu, căraţi-vă acasă !

Oamenii plecară prin ploaia măruntă, învolburată, din cînd în cînd, de palele de vînt.

Găman aştepta în cîrciumă hanului de mai bine de un ceas şi nimeni nu veni să-1 întrebe ce vrea. Bătrînul Nedelcu, înalt cît un mal, îşi lipăia prin prăvălie papucii de toval laţi, că avea talpa piciorului dreaptă ca o scîndură ; ieşise de vreo două ori din odaia din fund, dar fie că nu-1 văzu, fie că se prefăcu că nu-1 vede, îl lăsă mai departe singur. Acum ridicase chepengul de la pivniţă şi nu mai ieşea de acolo. Lui Miai nu i se păru lucru curat şi iarăşi îşi pipăi cuţitul şi măciuca de fier.

Dormise noaptea într-o casă omenească la deal şi n-avea de unde să ştie că tot satul fusese chemat la conac. Era duminică şi socotea că n-are nimic de făcut. Se gătise cu straiele cele mai bune, îşi pusese imineii de piele de viţel. Nu ştia că şi cei doi fraţi, Ichim şi Restea, sînt şi ei la conac.

Bătrînul se ivi din pivniţă cu o căldare cu vin. îl ţinea mai de mult pe tejghea, în oale mari, dar fuseseră pe vremuri atîtea bătăi în crîşmă, că se spărseseră destule oale, şi omul socotise că e mai cuminte să ţină vinul în căldări, iar rachiul în clondire mari, ferecate în nuiele. Ulcele de băut puteau să se spargă, oricîte. Orice beţiv putea să le plătească şi, totuşi, de cînd se făcuseră flăcăii lui mari, nu se mai pomeneau bătăi în crîşma lui Nedelcu. Voinici, ca el şi feciorii lui, căutau să fie de altfel toţi cîrciumarii din ţară, ca să poată lua de ceafă şi zvîrli în drum pe cei care, după ce se îmbătaseră, căutau harţă. Cine nu era temut nu putea fi cîrciumar, căci praful se alegea de prăvălia lui. Boierii, care aveau singuri dreptul să facă rachiu şi să ţină circiume în satele de pe moşiile lor, îşi alegeau totdeauna de cîrciumari pe oamenii cei mai spătoşi şi mai încercaţi în certuri şi bătăi... Mai ales cînd era vorba de un han, care putea fi călcat noaptea de cete de tîlhari, apoi socoteala asta era, fireşte, şi mai potrivită.De altfel, fusese de mirare cînd, acum vreo zece ani, pe

vremea cînd moşia era încă a marelui boier Dudescu, se înfăţişase vechilului său acest Nedelcu, venit se pare de prin părţile Zimnicii, şi ceruse învoirea să clădească un han pe moşie. Fusese de mirare, fiindcă el, după ce căpătase cuvenita învoire şi plătise ce avea de plătit, îşi clădise hanul nu în mijlocul satului, unde, oricît, ar fi fost mai la adăpost de multe primejdii, ci îşi ridicase cele patru odăi, pătulele şi grajdul cel mare departe de sat, la o bună postaţă de drum de ultima casă în sus, spre Găeşti, chiar în marginea pădurii. Oamenii se scărpinau în cap cînd vedeau ce loc şi-a ales „bulgarul", cum îi ziceau la început, socotindu-1 bulgar, ceea ce nu era adevărat. Toţi aveau în minte multele povestiri care umblau despre cîrciumarii schingiuiţi şi ucişi de tîlhari. E drept că Nedelcu durase case de zid gros, tar tocul uşilor şi al ferestrelor era întărit cu fier. Gratiile erau cît degetul de groase şi dese. Obloanele se închideau cu lacăte pe dinăuntru. Era casă sănătoasă, dar oamenii din partea locului o găseau urîtă. Era o casă de tîrg, de pe Dunăre. N-avea prispă, zidurile creşteau de-a dreptul din bătătură şi streaşina era abia de o palmă. Era boită cu galben şi odăile dau una într-alta ca nişte cutii. Din prăvălie dădeai într-o odaie mare, cu un pat aproape cît jumătate din ea pe stînga, şi altul la fel pe dreapta, aşternute cu rogojini. Călătorii care nu voiau să doarmă în car, sub şopron, dormeau pe aceste paturi, de-a curmezişul, cu straiele pe ei, fireşte, şi cu mîna pe chimir, ori pe punga legată la piept subt cămaşă. De trei părţi ale hanului, care era încă la o zvîrlitură de băţ din drum, cu dosul intrat în pădure, cu bătătură mare în faţă, era un gard înalt de uluci cu vîrfuri ascuţite.
Din pricina hanului, că începuse să fie căutat, se abătuse pe aci şi drumul de ţară care ducea de la Tîrgovişte spre Ruşii de Vede.
Cei doi fraţi, mari ca nişte cai, intrară pe o altă uşă mică din fund, care dădea de-a dreptul în ogradă, căci circiuma era cu un pas mai lată decît odăile. Veniseră de la conac, scurtînd drumul pe poteca de după biserică, pe sub nuci, pe lîngă cimitir şi apoi prin mestecănişul din marginea pădurii. în curte intraseră pe din dos, pe o portiţă ştiuta numai de ai casei. îşi scuturară căciulile de apă şi trecură la tejghea.
Miai îşi trudea posomorit mustăcioara, neştiind ce să mai facă, gătindu-se să plece, tocmai cînd Ichim se apropie de masa lui, cu două ulcele în mînă, dar părînd încruntat, aşa cum îi era felul. Se aşeză, îşi trecu încurcat buza de jos peste mustaţă şi după un timp mormăi colţuros:
– Şi zi, venişi ?
—v Venii.
Ichim iar rămase încurcat pe gînduri.
– Va să 2ică... venişi ?
– Apoi iacă, venii...

– Atunci ?... Şi nasul lemnos al feciorului de cuciuniar făcu două încreţituri lîngă nări.
– Păi atunci ?... îşi strîmbă buzele, roşii ca de lemeie, Miai.
Ichim se scărpina în cap.
– Atunci, bine... Să fie aşa.
– Să fie aşa. Şi Miai clătină din cap şi ridică din umeri.
Acum nu mai ştiau ce să spună. Peste cămaşa lungă, încreţită, căci la Zăvoiu Dihorului se ţineau de portul vlăşcenilor, nu de al celor de la deal, Ichim avea un pieptar negru, din materie groasă, cumpărat de la tîrg. Nu avea cuţit la brîu, căci ţineau subt tejghea două satîre şi un topor. Era încins cu bete cu mărgele mici de tot, de sticlă, învîrtite de cinci ori în jurul mijlocului, peate brîul roşu... aşa că atunci cînd îşi vîrî mîna în bete, Miai nu se sperie...
– Va sa zică, aşa să fie.
■— Cum, vericule ?
– Aşa cum ai zis.
Miai nu spusese nimic, dar ce era să facă ?
•— Aşa cum am zis, spuse el îngînat, dar gîndindu-se la popa Gheorghe întrebă ca pentru el însuşi : Cine-a zis ?
Ichim îşi propti nasul în ochii lui negri.
– Păi... tu zici că ai zis.
Miai clătină din cap, rămînînd parcă atîrnat în gol. Ichim, după ce mai tăcu un timp, îl îndemnă la băut, lovindu-şi cana de a lui :
– Bea.
– Roşu ?
– Roşu, da' dîn ăla care-1 bem noi.
Se auziră oameni tropăind subt umbrarul de scînduri, acoperit cu şindrilă, al cîrciumii.
– Hai dincolo, să nu vadă oamenii ce bem.
Cănuţele fiind de pămînt smălţuit nu se vedea ce e în ele, aşa că oamenii n-ar fi văzut, dar Miai fu bucuros, căci nu prea voia să dea ochi aci cu ăi din sat.
Intrară în odaia mare, cea cu un pat lat acoperit cu rogojină în dreapta şi altul la fel în stînga. în mijloc era o masă de brad. O fi fost vopsită cîndva, dar acum se înnegrise pe ici,
?>e colo şi crăpase. I se vedeau toate fibrele murdare. Un scaun ung, ca o laviţă, şi îngust, în dreapta, altul în stînga, fără rezemătoare.
Ichim ciocni cana de a lui Miai.
– Acum că venişi... se mai trudi el să găsească ceva.
– Aşa zic şi io, răspunse Miai, gustînd şi lipăind din buze, ca un cunoscător al vinurilor.

Dincolo era o tindă, după ea încă o odaie. Acolo zăcea Petruţa, bolnavă de cînd auzise că Miai e în cîrciumă. Tocmai tăiase o găină ca s-o facă ciorbă pentru ai casei. Dar lăsase totul baltă, că i se înmuiaseră picioarele. Tăcea, parcă îndobitocită. Apoi se duse la icoana din colţ, lîngă care ardea candela :

– Sfîntă... sfîntă... Maica Domnului... fă aşa cum ştii tu, că io mi-am pierdut minţile. Şi îngenunche, începînd să facă mătănii.

Petruţa nu se măritase pînă la douăzeci de ani, fiindcă se socotea bogată şi aştepta s-o ceară vreun fecior de om bogat din satele vecine, poate de la Piteşti ori Găeşti. Dintre cei frumoşi, că era moartă după bărbaţi frumoşi. Numai că bărbaţii frumoşi şi bogaţi nu se mulţumeau doar cu zestre... Mai voiau şi altceva. Se mai uitau şi la obrazul şi la boiul fetei. La boiu era ea cum era, că era bine legată, dar obrazul Petruţei era negricios şi mereu cleios. Din cînd în cînd îi ieşeau bubuliţe. Ochii mici şi apropiaţi îi stau de o parte şi de alta a nasului lung ca la cioară şi erau uneori saşii. Aşa că zadarnic a aşteptat vreo şase ani Petruţa bogătani frumoşi. Pe urmă şi-a zis că are ea avere destulă pentru doi. S-ar fi mulţumit de la o vreme şi cu Miai. Afurisitul ăsta parcă umbla cu farmece, că o femeie, pe care o strîngea el în braţele lui vînjoase, nu-1 mai putea uita niciodată. O frîngea, o frămînta de nu mai ştia pe ce lume e şi nici cum o mai cheamă. Petruţa nu-şi mai dorea nimic decît să fugă trei săptămîni în lume, singură'tu Miai, să se îngroape într-un bordei undeva, neştiuţi în vreo pădure. înnebunea la gîndul că Miai ar putea să doarmă iar cu capul pe pieptul ei cu sînii ca merele. Luă în braţe fetiţa şi o privi năucă.

– Maica Domnului... e dîn carnea mea şi a lui Miai... nu mă lăsa... Nu mai ştiu ce să gîndesc... M-am uscat gîndindu-mă.

De Petruţa se spunea că e deşteaptă foc, deşteptăciunea asta venind se vede din partea mamei, dar acum simţea cît de puţină însemnătate avea deşteptăciunea ei pe lîngă lucrul acesta fără preţ, care erau braţele fierbinţi ale lui Miai. îşi zise, fie ce-o fi, se închină, îşi luă fetiţa, care avea acum aproape doi ani, în braţe, îi puse o rochiţă ca la tîrg şi vru să treacă şi ea în odaia de lîngă prăvălie.

O opri Nedelcu, bătrînul, care o împinse înapoi.

– Stai tu, fă...

5 — un om între oameni, voi. I

Se îndreptă hotărît spre odaia în care cei doi tăceau, nemai- ştiind ce să-şi spună, dar mai ales cum să-şi spună. Nedelcu. cu capul mare, teşit la spate şi în faţă, ca şi feciorii lui, dar cu nasul cărnos, avea o bună parte din obraji acoperită de mustaţa stufoasă şi căruntă. Peste cămaşa cu rîuri de amici, peste brîu purta un şerpar lat. căci cam suferea de şale. Altfel, era parcă şi mai voinic decît feciorii lui.

Intră lipăindu-şi papucii şi spuse cu glas de buhai, fără să dea bună ziua :

– Ai venit, mă, să-ţi iei nevasta ?

– Apăi... io zic c-am venit.

– Da' să ştii că o iei numai cu cămaşa pă ea şti cu plodu în braţe. Auzi tu ?

Miai îl privi lung şi răspunse cu întîrziere ;

– Aşa o s-o iau.

Gei doi rămaseră uimiţi, auzind răspunsul, dar Miai ştia că tot ce se spune acum n-avea nici o însemnătate, că sînt aşa, vorbe de început. Vorba o spusese şi el, necrezînd singur ce spune.

Nedelcu se scărpină în cap, fără să ştie ce să mai zică, apoi se aşeză la masă. Luă una din cele două căni. era a lui Miai, îşi netezi mustaţa cu vîrful palmei apoi, hotărît, împinse cu cana lui cana cealaltă, care era a lui Ichim.

– Să fie cu noroc !

Miai luă cana. tăcu şi el, ca să pară mai cu greutate şi pe urmă spuse cu glas aşezat :

– Noroc !

– Bate laba.

Miai întinse mîna lui destul de mică în Hwt <ic urs a lui Nedelcu, care i-o strînse, dar simţi că mîna flăcăului e tare ca de fier şi se bucură căci acum, ca rudă^ putea fi de folos.

– Noroc !

– Atunci, mă, eşti d-ai noştri...

– Acum, io... aşa zic.

Petruţa, pe care o ardeavi parcă tălpile, nu se mai putu stă- pîni şi intră cu fetiţa în braţe.

Se opri lîngă uşă. Nu se uita nimeni la ea. îi păru rău că Sultana nu e şi ea acasă, că e dusă la un unchi al lor lîngă Piteşti, cu brişcă. Ar mai fi fost o femeie şi ar fi fost altfel. Cu fraţii ei, dar nu cu bătrînul, era de obicei înfiptă şi înţepată, dar acum îi era frică de privirea de stăpîn a lui Miai. Ramase în picioare la uşă.

După ce mai tăcură un timp, bătrînul îl îndemnă sfătos pe Miai, făcîndu-i semn, cu mîna lui ca o labă de urs.

– Ia-ţi, mă, plodu-n braţe.

Miai nu ştiu ce să răspundă. Nu se gîndise la plod.

– Io zic că l-oi lua...

Petruţa îi puse fetiţa în braţe şi abia acum toţi izbucniră în rîs, biruiţi de acest lucru neaşteptat : Miai cu un plod în braţe.

Uită s-o sărute... dar, oricum gheaţa se spărsese. ,

Trecuseră dincolo de tindă, la capătul din fund al casei, în odaia Petruţei, care mai tăiase două găini, ca să le facă fripte pe varză. Afară ploua mereu. în

prăvălie, către seară, era mai tot satul. Nu toţi beau, căci n-aveau de unde, dar priveau şi aşteptau, cine ştie, să facă vreunul cinste. Era o hărmălaie şi o putoare caldă, de oameni nespălaţi, înghesuiţi, cu suflarea uneori grea. Nedelcu şi Restea umblau prin crîşmă, ducînd băutura cerută şi se amestecau" şi în certurile dintre ei. Oamenii nu se certau cu adevărat, dar aşa erau ei la băutură, îşi spuneau ce aveau de spus cu glas tare, strigat, ca să se arate bărbătoşi. Ef- timie Şoricaie, care vînduse un godînac unor călători, era mî- nios că el e azi cel ce cheltuieşte banii în crîşmă, dar că nu se bagă asta îndestul de seamă. Se zborşise la cei care făceau gălăgie. Era mai ales necăjit pe Niţă a lui Predoiu, care nu plătea şi totuşi se înfigea să vorbească.

– Ştii tu că era cu adevărat Radu Căpitanu ? Să-ţi sară ochii dîn cap că l-ai văzut tu ?

Niţă al lui Predoiu, cu mustaţa roşcată ciupită şi obrajii osoşi, cu nări ca nişte găuri, scurt şi îndesat de statură, nu avea cuviinţa cerută şi-i strica cheful lui Eftimie. Povestea despre haiducul care zăpăcise ţara, în sus de Piteşti.

– Acum, io spun ce-am văzut. Dă vrei să crezi, bine, dă nu, nu...

Dedu, pescarul eleşteului, care nu mai avea, la patruzeci şi şapte de ani, nici un dinte în gură, stărui nerăbdător, trăgîndu-1 pe Niţă de cămaşa murdară, deşi era duminică.

– Hai, mă, spune odată.

5* 6

7Eftimie înţelese că nu e nimic de făcut. Poruncise o ulcică de rachiu degeaba. Ca el erau toţi. Oamenii nu beau atît pentru plăcerea de a bea, cît pentru plăcerea de a se simţi şi ei măcar un ceas oameni, priviţi şi ascultaţi ca atare, într-o viaţă de vite îngenuncheate... Se hotărî să-i plătească necuviinţa asta lui Niţă şi-i căuta rîcă. Mai ales că purcelul îl vînduse ca să plătească birul, nu ca să-1 bea în crîşmă. Acum greşise, greşise, dar avea dreptul, atunci cînd plătea, ca să fie el cel care povesteşte şi e ascultat.

Către seară, Petruţa îşi lepădase cămaşa şi fotele bătute cu fir, salba de aur pe trei rînduri de la gît, îşi puse pe ea o hanţă şi se duse să frigă cele două găini. Nedelcu şi Restea erau în prăvălie ; Miai şi Ichim beau straşnic, mai mult în doi... Miai, de bucurie că văzuse pe Petruţa cu salba la gît. Aşa, cu salba la gît, ar fi luat-o şi doar cu cămaşa pe ea, căci o asemenea salbă, singură, preţuia o avere. Rămînea să ceară treptat şi restul. Ichim bea de bucurie că s-a împăcat cu Miai, care astfel nu se va mai gîndi la nevasta lui.

Petruţa se aplecă peste umărul lui Miai, ca să-1 întrebe dacă îi place plăcinta cu brînză ori cu dovleac, ca să ştie cum s-o facă. Acesta asculta o istorie povestită de Ichim şi, fără să se gîndească, fără să audă ce spune ea, prinse gîtul femeii cu braţul. Petruţa se lăsă mai aproape, şi mîna lui începu să pipăie salba, fără ca el să-şi dea seama.

Ichim băgă de seamă şi-1 pufni rîsul.

– Ce credeai, mă Gămane, că-ţi dă tata fata fără zestre ? Pipăie mai bine salba, că-i a ta acum. Şi rîse gros, scuturîndu-şi nasul lemnos, cu capul lui lung ca o lubeniţă.

Miai se ruşină întîi, dar văzînd voia bună a lui Ichim, mărturisi cam încurcat, ca o mironosiţă :

– Mă, frate Ichime, m-am săturat de sărăcie...

Petruţa simţi un junghi în inimă. Dar e bine şi aşa, gîndi ea. Să vie pentru averea ei, dar numai să vie înapoi, oricum o veni.

Se duse din nou în tindă, unde era plita, hotărîtă să facă plăcintă şi cu dovleac, că e mai dulce, şi cu brînză, că aţîţă cerul gurii şi e bună la băutură. îl întrebase numai aşa, ca să arate că ţine să-i facă lui pe voie. Dar el nici nu băgă de seamă.

După ce soră-sa ieşi pe uşă, Ichim îşi apropie nasul puternic, cu mustaţa galbenă, udă de vin, de obrazul lui Miai şi vorbi mai mult în şoaptă :

– Mă Miai, vrei să scapi dă sărăcie, mă ?

Miai se scărpină uimit, ca şi cînd ar fi spus: auzi ce întrebare.

– Tu-i mama ei dă sărăcie, otrăveşte viaţa omului... şi—1 face mai rău ca vita. Ce n-aş da, mă Ichime, să fiu şi io cîrciu- mar, of... of... să fiu şi io bogat ca voi... îşi turnă iar în cană... Mama ei dă sărăcie.

I se dezlegase limba. Ichim şovăi îndelung, înainte de a spune ceea ce avea în gînd. Tată-său, Nedelcu, aruncase cîndva o vorbă... „Mă, uite un om ca pezevenghiul ăsta de Miai ne-ar trebui nouă... Că e iute spirt cînd vrea." Ar fi spus mai nimerit Nedelcu, zicînd că e spirt mai ales atunci cînd pofteşte, cînd doreşte ceva. Miai era tot numai pofte, iar cînd poftea, nu mai vedea nimic decît ceea ce îl aţîţa. Ca să cîştige timp, Ichim, care era aproape tot atît de greoi ca tată-său, şterse cu dosul palmei pînza pe care Petruţa o pusese pe masă şi care se udase.

– Mă Miai, mă, tu crezi că dîn crîşmă sîntem noi bogaţi, mă ?

Miai rămase aşa, ca într-un picior, încurcat.

– Io aşa ziceam, mă... Toată ziua vine lume la cîrciumă la han, iar sîmbăta şi duminica nu poţi să răsufli. E omor dă lume.

– Ce vrei să facă oamenii, vor să mai uite şi ei... omul cînd bea, mă, să simte cum vrea el să fie.

Lui Miai, care aşteptă încleştat să vază ce va mai fi, îi fu teamă că Ichim se răzgîndeşte. Mai ales că acesta îşi întoarse capul într-o parte, clătinîndu-1 ca şi cum ar fi spus : Dacă ar fi să trăim din ce aduce cîrciumă... Dar se vede că ţinea totuşi să-i spună şi se mai întinse încă peste masă;

– Bă Miai, d-ar fi să trăim numai dîn crîşmă, am trăi şi noi mai rău ca vitele... Că Medelioglu ăsta nu ne dă voie să vindem decît băutura făcută dă el. O plătim ca ochii dîn cap. Şi barem d-ar da băutura curată, ne-am mai scoate şi noi paguba, botezînd-o. Dar ne-o dă îndoită gata, cu apă, mă... po- şircă goală... un ban nu cîştigăm la băutură... ba ne mai cere şi patru porci îngrăşaţi pă an. Zice că ne scuteşte dă clacă şi pod- vadă. Anu trecut am avut un cîrlan, un armăsar, dă soi bun. I-a plăcut. A făcut ce-a făcut şi ni l-a luat. Toată ziua ne cheamă la conac. Ne suduie vechilul şi ne beşteleşte mereu, ca să mai scoată ceva dă Ia noi.

– Mă Ichime, atunci dă ce ţineţi voi circiuma, mă ? Ichim îşi încleşta fălcile, trase de mustaţa galbenă s-o rupă,

apoi dădu hotărît cu pumnul în masă.

– Ascultă, bă, vrei să scapi dă sărăcie ?

– Ei, aşta-i, mama ei dă sărăcie... Cum dracu sa nu vreau ?

– Atunci, faci tot ce ţi-oi spune io, mă» faci ?

– Fac, mă... fac... Mă vînd şi diavolului, numai să scap dă gîrbaciu plesnit pă spinare. "Uite, vezi tu vînătaia asta ? Şi arătă o dungă cam greu de lămurit pe obrazul lui negricios. M-a plesnit Beaşcă, vătafu, d-am crezut că mi-a sărit ochiu. Spune, mă» ce trebuie sa fac ? Fac tot ce spui.

Ichim înţelese că e omul care le trebuia.

– Bă, ascultă, e aci în prăvălie, în colţ, lîngă uşa dîn fund, un om cu dăsagii puşi alături, uscat la faţă şi cam bătrinicios. E omu Iui Radu Căpitanii. Stă şi

aşteaptă să plece lumea. P-urmă să duce în pădure» vine cu doi oameni, care aduc nişte cai dinspre Zi.mm'cea.
– Dă furat ? întrebă Miai, clătinîndu-se. Se simţi înmuiat de năduşeală.
Ichim se mînie, crezînd că a scrîntit-o.
– E>ă-te-n mă-ta, văz că eşti muiere, nu eşti bărbat Buruiană eşti, sa să şteargă alţii la şezut cu tine ! (El a spus altfel.) Dă unde crezi tu, bă, că să cumpără sălbi dă aur pă trei rîn- duri ? Şi purcei fripţi ? Şi iminei dă piele dă la Piteşti ? Vrei mai bine să te ardă dă dimineaţă pînă seara logofătu cu gîr-baciu ?
Miai tresări de parcă i-ar fi vîrît o sulă între spete.
– Spune, mă, ce trebuie să fac ?
– Te duci în pădure cu el. Ieşiţi pă portiţa dă după casă, la miezu nopţii... Iei caii dă la ăia care vi-i aduc. Sînt patru cai buni dă călărie. Ăştia sînt luaţi dă la un arendaş turc, dinspre Zimnicea. Mi-e teamă că l-au si omorrt...
– Şi unde-i duc ?Stai, bă, să-ţi spun. Nu te pripi. Nu te lasă nici ei să pleci cu una, cu două. Stai şi aştepţi cu oamenii ăia, care or fi, pînă ce omu ăsta din prăvălie, care pleacă şi te lasă acolo, vine el cu alţi patru cai, care sînt în pădurea noastră, spre gîrlă. Sînt aduşi anume dă pă malul Dunării azi, că e duminică şi nu ies oamenii la cimp şi în pădure... Acu, sînt acolo cu trei oameni dă la Tîrgovişte, care i-au adus. Ai priceput, bă ?
Miai se muie iarăşi.
– Mă, dacă ne prinde ? Io nu ştiu să umblu la cai.
– N-are cum să te prindă. Tu nu intri în grajduri să scoţi caii... Ţi să dau d-a gata... ᶠĂia se pricep... Au fel dă fel de chiţibuşuri d-ale lor... Ştiu să dăsfacă lacătele... Ameţesc caii, vî- rîndu-le în nas boabe dă mac... Apoi, cu alte doftorii care ustură, îi fac să alerge turbaţi... Tu n-avea grija asta. Tu numai să înveţi locurile dă trecere prin pădurea Vlăsiei şi să cunoşti oamenii cu care lucrezi. Da' să-nveţi tot, bă, ca să te dăscurci şi noaptea... Restu nu te priveşte... Restu îi priveşte pă alţii.
Ichim nu-i spunea tot. Nu-i spunea că el era cel care făcea treaba asta pînă acum, dar de cînd se însurase cu Sultana vrea să se potolească, să-şi guste liniştit muierea pe care i-a dat-o norocul. îşi făcuse omul suma şi vrea să se tragă spre ale lui. Avea să cîştige şi de-acum încolo destul, nu-i vorbă, că legă-tura se chema că tot hanul o face. Dar nu mai era primejdie să fie împuşcat în pădure. Asta nu i-o spunea lui Miai. Fiindcă puteau întîlni acolo şi alţi hoţi de cai, mai hoţi decît ei, care n-ar fi vrut să lase să le scape chilipirul.
Miai primi, şi în noaptea aceea ajută la schimbul celor opt cai. Dăduseră nişte cîrlani durdulii ca pepenii, cu picior tare de cal de munte şi luaseră în schimb patru cai înalţi, de călărie, corcituri arăpeşti.
Aşa fu începutul...

Flăcăi şi fete la furcâri

ePînă înspre Sfîntul Nicolae, Miai făcu vreo cinci drumuri de-a lungul Vlăsiei către Zimnicea. Noii lui tovarăşi erau mulţumiţi de el. Era iute foc şi prindea uşor. îl găsi Crăciunul cu o punguţă cu galbeni pe care o purta, cu baierele petrecute pe după gît, la piele, pe subt cămaşă. De cîte ori putea, se ascundea ca să-i vînture în palmă, să-i facă fişicurî, care-i mîngîiau degetele. în ce priveşte zestrea, Nedelcii căutau să-1 tragă în capcană, socotea el, silindu-1 să se mute la han, în odaia în care dormea Petruţa cu plodul ei. Dar el vrea casa lui. De asta făcea tot ce făcea acum. Vrea aşternutul lui, o căsuţă a lui, cu lacăt, că văzuse şi asta la tîrg, ca să-1 pună la uşă dacă vrea. De cum se desprimăvărase în martie, se puse pe lucru şi făcu cîţiva pari pe care-i împlîntă prin partea lui de loc, ca să se ştie că **e** locul lui. Avea de gînd să facă mai tîrziu şi gard. în sat numai vreo treizeci de gospodari aveau gard. Gardul era întîiul pas spre îmbogăţire. Cine avea gard avea curte, putea să ţină vite, găini, purcel, putea să sădească pomi. Ce poţi să ţii în bordei ? Iată, frate-său, mai mic cu trei ani ca el, avea o cocioabă cu prispă de două palme ridicată de la pămînt, dar se chema că e căsuţa lui, avea şi tindă. Avea şi un gard de mărăciniş numai, căci lupta din greu cu oamenii boierului, trudea, pînă la istovire pe cîmp. îşi ţinea vitele, doi boi şi o vacă, subt un fel de umbrar in spatele casei, iarna mereu cu frica să nu le afle dimineaţa sfîşiate de lupi. Porcul îl ţinea 111 odaie cu el, cu nevasta şi copiii, cele patru, cinci găini şi un cocoş, care vara dormeau în corcoduşul sălbatic din bătătură, că le făcuse un fel de scăriţă, ca să se poată urca, se vîrau subt patul de seînduri, aşternut cu un ţol, pe care dormeau de-a latul Miai şi Toma.

Acum Miai începu cu gardul. în primăvară, cîţiva oameni de la deal începură să aducă în carele lor bîrne groase şi pe urmă nuiele lungi. Dădu să-i lucreze un dulgher tocuri pentru uşi şi ferestre. Cumpărase şi două stive de şindrilă. Nimeni nu se mira cum de poate face Miai atîta risipă de bani. Era ginerele lui Nedelcu. Toată ziua, căci pusese om în loc să-i facă toate podvezile, robotea între stivele de lemn. Muncea fără nici o socoteală pentru casa lui. înspăimîntat de atîta dîrzenie, Nedelcu îi făgădui că, dacă el îşi face singur casa, îi dă zestre Petruţii şase boi, doi cai, cincizeci de oi, o scroafă cu purcei şi două lăzi cu de-ale casei.

în april, cînd pădurea nu era încă înfrunzită, Miai făcu trei drumuri la Giurgiu. Aduse nu numai cai, în schimb, ci şi cîte o traistă cu scule scumpe ; de aceea partea lui era şi mai mare. Cunoştea acum temutul codru al Vlăsiei de la Zăvoiu Dihorului la Giurgiu şi de la Zimnicea la Ploieşti, cum cunoştea zăvoaiele de peste gîrlă. Radu Căpitanu îl plăcea, dar nu vrea să se facă haiduc. Cerea numai plata cuvenită, aşa cum fusese înţelegerea Radului cu Nedelcu. Aci înşalăciune nu încăpea. Totul se făcea, e drept, cu ochii închişi,

dar pe încredere. între hoţi lucrurile merg str-ună numai cîtă vreme e încredere. Nu ai timp să cercetezi îndeaproape, iar multe nici nU le vezi. Dar şi cînd tovarăşii îl află pe unul de minciună, omul e pierdut şi, în orice caz., despre daraveli cu el nu mai poate fi vorba.
Tot ceea ce era furat din jos, dinspre Dunăre, era trecut de oamenii lui Radu Căpitanu, care cunoşteau toate potecile, munţilor, pe drumuri împădurite în oraşele şi tîrgurile de subt munte. Acolo se pierdea urma lucrurilor şi a animalelor. Radu Căpitanu era şi negustor în felul lui, şi după ce a făcut avere mare s-a predat, a făcut anii de închisoare, nu mulţi, căci a plătit bine pe judecători, şi a fost singurul haiduc, alături de Jîanu, care a murit de bătrîneţe în patul lui.
în scurtă vreme, Miai avea să înceapă ridicarea căsuţei şi se hotărî nunta pentru duminica de dinaintea Sfîntului Constantin.
Sultana se întorsese şi ea de la Piteşti, unde-i plăcuse să stea mai mult decît a vrut Ichim. L-a văzut pe Miai cu ochi de rudă şi de prieten. Glumeau unul cu altul şi toţi ai casei făceau haz de veselia lor. Pe amîndoi banii îi învioraseră şi îi făcuseră parcă mai frumoşi. Petruţa o mînca din ochi pe cumnată-sa şi, deşi era mai matură decît ea, îi asculta sfaturile acum cînd îşi pregătea găteala de nuntă. Ichim era tare mulţumit de cum se descurcaseră iţele. Avea nevasta pe care şi-o dorise, îşi măritase sora şi căpătase şi un om de ajutor.
Cu vreo două săptămîni mai înainte fuseseră între socru şi ginere oarecare neînţelegeri şi chiar certuri. Nedelcu ar fi vrut să facă o nuntă în toată legea ei, să se ducă pomina, dar Miai şi frate-său Ion ar fi vrut ca să se facă totul mai molcom, mai cu socoteală. De... mireasa are un plod de doi ani. Nu era însă chip de înţeles cu Nedelcu, care spunea că el plăteşte toată nunta... că dă oricît, dar să fie după obiceiul locului, cu tărăboi mare, cu colăcari, cu podoabe de fată mare, cu slujbă mare la biserică, cu căruţe împodobite cu brad, care să poarte nunta prin patru sate, cu lăutari care să cînte trei zile. Ion aflase că satul se cam prăpădea de rîs.
— Şi cu rachiu roşu, nu ? întrebase mucalit logofătul Dobre pe Ignat Secu. Şi povestea asta la toată lumea. Nu bănuia că o să fie tocmai el naş.
Un singur lucru vrea să facă Nedelcu "după duma din părţile de jos. Masă cu dar. Oamenii fuseseră vestiţi şi-şi arătau, scuipînd cu silă, obrazul : bogătanul tot bogătan, tot cărpănos. De unde să aducă oamenii săraci daruri ?
Fusese acoperit din nou umbrarul din curte, unde ţineau vara vitele, cu frunziş proaspăt. Puseseră frunziş mult şi pe umbrarul din faţa cîrciumii, unde aduseră şi trei care cu nisip. De dimineaţă, cînd fu cu fedeleşul — cu legătura — cîntară scrip- carii şi clarinetistul, adus de Nedelcu, la socru şi la mireasă, pe unde umbla plosca. Cînd vrură să cînte la fratele mirelui, la Ion, acesta îi goni. Ciudat om era de felul lui şi acest Ion ! închis, tăcut, morocănos, avea

nasul mare de parcă ar fi fost frate cu Ichim şi Restea şi era oarecum tot bălan sau, mai bine zis, faţa lui ciupită adînc de vărsat părea leşioasă. N-avea buze parcă, ci numai o tăietură care cînd se deschidea arăta dinţi puternici. De altfel tot capul îi părea lucrat în inimă de stejar. Se bucura în sinea lui că, în sfîrşit, Miai se cuminţeşte şi ia o nevastă bogată, dar nu arăta. Nedelcu îi dădu lui Ichim în grijă anume, că Restea fiind flăcău vrea să joace cu fetele, să fie cu ochii în patru, să-şi aleagă oameni pe trei zile cu plată — fiindcă nu vruseseră să aleagă cotoier dintre nuntaşi — să nu facă risipă cu vinul şi mîncarea.

Nedelcii nu erau de loc iubiţi în sat. Firea lor era prea deosebită de a sătenilor din partea locului. După zece ani de viaţă laolaltă, erau socotiţi tot străini de sat. Nu era iubit nici Miai, tocmai fiindcă se ţinea prea mult de satele din deal şi fiindcă era din cale-afară de muieratic. Acum, în afară de doi-trei bărbaţi, ca alde Ion Firu şi alde Ignat Secu, nici ceilalţi din sat nu erau uşă de biserică. Dar nici nu-şi făceau de cap ca Miai. Se mai fereau de lume... nu umblau după muieri cu scripcarii după ei. Nedelcu ştia toate astea şi se cam temea că n-o să vie lume la nuntă. Cît priveşte pe flăcăii satului, îl urau pe Miai cum urăsc cocoşii eretele. Fiecăruia îi era frică pentru puica lui. De aceea fură bucuroşi cînd Stanciu al lui Cluţu hotărî să se facă o furcărie anume, ca să se înţeleagă toţi flăcăii şi fetele dacă să meargă la nuntă, ori ba. (Se zicea, se vede, furcărie, fiindcă mai demult, cîndva, veneau femeile şi fetele cu furci de tors şi cu andrele pentru împletit.)

De trei ani de cînd ieşise la horă fata lui Dedu pescaru, Riţa, furcăriile se făceau numai în faţa bordeiului lor, căci de cînd se măritase Sultana, ea rămăsese fata cea mai frumoasă din sat.

Era cam scundă, cam pîinuţă şi totuşi uşoară ca flacăra. Şi totul era rotund în ea, de parcă ar fi fost dată la strung : capul cu coade scurte şi grele, de păr bălai, fruntea, obrajii, umerii. Prin cămaşă, rotunzi, i se ghiceau şi sînii, care sîcîiau ochii flăcăilor, rotunde îi erau şi şoldurile împlinite sub catrînţă şi cîlnic. Şi toate pe faţa ei păreau trase meşteşugit cu o pană uşoară : sprîncenele lungi, pleoapele, urechiuşek, gura mare. Ochii verzi- căprui îi jucau drăcoşi, iar bazele, cu înconjur limpede ca de floare, zîmbeau din te miri ce. Nu se hotărîse încă şi nu se dădea pe faţă pentru nici un flăcău, deşi se părea că îi place Stanciu mai mult decît ceilalţi- Cînd vorbea însă cu Drăgan al lui Ignat Secu, care se făcuse un flăcău voinic, dar cam tăcut, fata surîdea mereu, şi asta putea să fie un semn. Seara, cînd au văzut focul aprins de Stanciu şi Oagea în faţa bordeiului de pe malul eleşteului, flăcăii şi fetele din sat au început să se adune. Obiceiul era ca fata, la poarta căreia se face furcăria, să iasă la foc cea din urmă... aşa că arseseră două tîrne de crăci uscate, cînd ieşi şi Riţa din bordeiul de subt plop ; căci bordeiul hii Dedu era

subt un plop negru, mare şi rotat ca un stejar. Aci se povestea de obicei de cîte au fost prin sat, că erau unii flăcăi şi fete care ştiau tot, iar cei care nu ştiau, aflau la furcărie tot ce era de aflat. Fetele şi nevestele tinere veneau acum mai puţin cu furci; coseau cămăşi, ori mai împleteau, că era, de la vîlvătaia focului, o lumină ca ziua. Se spuneau şi ghicitori şi se făceau glume uneori cam neobrăzate, cam de ruşine. După ce glumeau, lucrau sau povesteau, unii dintre ei îşi urcau fetele în plopul cu crăci groase şi se giugiuleau şi se pupau, ascufrînd cum cîntă Riţa ori Lica, sora lui Stanciu, sau privind pe băi«- ţandrii şi codanele care aci învăţau să joace înainte de a ieşi la horă.

Flăcăii fură mai toţi de părerea lui Stanciu că nimeni din sat — adică dintre ei, cei tineri — nu trebuie să meargă la nuntă... Că Miai s-a însurat prea tîrziu.

— Bia, bă, că dă ce vă e frică tot nu scăpaţi, rîse, cu douăzeci şi patru de măsele, Safta lui Firică, voinică şi neruşinată ca o văduvă, deşi nu avea decît şaptesprezece ani. Ehei, cînd *9* intra dihoru ăla în găinile voastre... o să fie vai şi vai...

Vasile, fratele Riţei, Peştefript, cum îi spuneau de vreo doî ani, de cînd într-o seară le dăduse la furcărie cîte un peştişor fript, că era după revărsarea Argeşului, şi cum i-a rămas numele apoi, care era în dragoste cu Safta, vru s-o plesnească peste obraz, dar nu o ajunse.

– Mamă... mamă... că tu atîta aştepţi.,. Să te întinzi cu el. Să ştii, fă, că mie nu mi-e frică dă pliscul lui... mor cu el dă gît şi pă tine te dau tocată la peşti.

Cît lumina focul, se văzu venind de-a lungul Gîfloagei Mitra, cumnatul lui Toma, care tîra după el un copac, un copac fără frunze, ale cărui crăci negre ridicau praf în urma lui. Aducea din marginea pădurii un arţar uscat, ca să-1 pună pe focul furcăriei. Chiuia ca un năzdrăvan, ţinînd toporul deasupra capului. Săriră flăcăii să taie crăcile, dar vlăjganul nu dădu toporul la nimeni.

– Fugiţi, mă... nu-1 dau, că-1 pierz...

Şi-i ameninţa pe toţi în glumă... Tăia singur crăcile, pe care fetele le aruncară pe foc, de unde ţîşni o nouă vîlvătaie, care lumina şi o parte din apa eleşteului, pînă spre malul celălalt, unde se vedea neagră o luntre...

Cei de faţă îl văzură apoi pe Mitru, înalt şi cam subţire, cătînd, cu privirea iscoditoare, printre umbrele culcate **pe** iarbă, mai pe lături, apoi pe bordei şi, cînd văzu că nu **e** cine vrea el să fie, se uită şi în plopul rotat ca un stejar care aproape acoperea bordeiul.

Ca să-1 necăjească, Vasile, făcînd semne celorlalţi, îi îndemnă s-o caute în stufiş.

– Vezi, mă, că e cu Drăgan în luntre.

începură să rîdă toţi cînd văzură că Miţru încremeneşte în lumina flăcărilor, neştiind dacă e glumă ori e de-adevărat ce spune Vasile. începu să rîdă nătîng

de bucurie cînd roaiba şi bondoaca de Zamfira — cu care vorbea el — ieşi din bordei, unde se ascunsese dinadins, ca să vadă dacă-i pasă de ce face ea.
' Se auzi de sub un arin lăturalnic glasul lui Drăgan :
– Ei, ce facem, mă, mergem ori nu mergem... ?
Safta lui Firică, bălană şi zdravănă, care venise cu furca, dar nu torcea, că nici n-o prea lăsa în pace Vasile, fu de părere că trebuie să meargă.
– Păi, mergem, dă ce să nu mergem ?
Flăcăii cam mîrîiau.
– Mă Vasile, fu de părere Oagea, astea dîn sat mor toate să meargă la nuntă...
– Parcă numai noi ? Da' alea dîn alte sate n-ar vrea să vie... ? Mi-a spus o nevastă dă un cîntec care să cîntă p-acolo printr-uii sat da la deal, nu ştiu pă unde... Şi Riţa începu cu glasul limpede, şireată ca o văduvă :
„Mama-mi zice, Radă, bia, Ce tot ai cu albia Deseară vreau să mă lai, Că-i prin sat neică Miai."
Fetele rîseră toate, dar se vedea limpede că in sinea lor înţelegeau zăpăceala şi graba fetelor din deal.
Vasile, cam acru puţin, fu de părere să-i facă şi ei un cîntec lui Miai. Cel mai iscusit în asta era Mitru.
– Mă Mitrule, hai să-i scoatem şi noi un cîntec lui Găman.
– Ce cîntec ? ! întrebă mirată Safta, neîncrezătoare.
– Păi, uite, cam aşa...
Vasile se scărpină în cap, pe gînduri, şi pe urmă spuse cam încurcat, îngînînd un viers prea săltăreţ :
„Ţi-a plăcut, mă neică, bann, Şi te-ai însurat cu sluta..."
Safta plescăi dispreţuitor din buze.
– Eah... nu merge.
Dar Mitru, care rămăsese cu ochii în jeraticul care pîlpîia cu flăcări mici ca pe o vatră, ţîşni :
– Stai... e mai'bine aşa... Iote :
„Ţi-a plăcut, mă neică, banii, Ş-ai luat sfuta cu toptanu..."
Asta le plăcu la toţi. Flăcăii chiuiau de mulţumire. Se porniră pe cîntat.
Mitru, care se lăsa de obicei rugat, se lăsă în cele din urmă înduplecat de Zamfira lui.
Era în sat de la vîrsta de zece ori unsprezece ani, dar tot vorbea altfel decît zăvoienii aceştia dintre Argeş şi Sabar. De aceea mai şovăia uneori, căci pe urmă rîdeau de el. Nu spunea ghine şi copchil ca soră-sa Stanca, dar tot îşi mai da în petic.
începu cu un glas cald şi pripit, parcă mai mult din cap, cîntecul care le plăcea la toţi:
„Oof... dodă... dodă fi iar dudă... Cît t Argeşul dă mare,

Haz ca Sâbărelu n-are; Sâbărelu mititei, Să-nfundă dragostea-n el, Sâbărelu cit dulceaţă, Trece iarna şi nu-ngheaţă. Foaie verde didiţel, Ce caţi lele-n corlăţel? Cat o vacă ş-un viţel, Ş-un drac dă ibovnicei... Şi mă uitai pă Sabar, Văzui săbărencili, Unde nălbesc pinzili, Şi ridică fnstili, Dă le vezi picerili, Albe ca fuioarili, Că mă prinde frigurili. Dă friguri cad şi mă scol, Dă dragoste cad şi mor."

Ştiau că s-a sfîrşit şi începură hohotele de rîs; rîdeau mai ales fetele.

– Iotă-te cum rîd „fetili", făcu Drăgan cu ochiul şi rîse cu un glas gros ca al lui tată-său.

Dar vlăjganul de Mitru, îndrăcit şi mînios, nu se opri de data asta şi făcu semn cu mîna că mai are de cîntat; apoi, ui- tîndu-se lung la Zamfira roaibă şi ţîţoasă, care-i plăcea lui atîta, începu iar :

„Dar-ar Dumnezeu d-o ploaie, Să vie Sabaru mare, v Să-mi ia podu dă la vale.

Să rămîk numai parii, Numai parii, părugenii, Să să-nece săbărenii, Să rămiie-o săbăreancă, Una dă mi-e mie dragă..."

Se năpustiră toţi asupra lui, ghiontindu-1. Riţa, voinicoasă, fi puse mîna în piept , chipurile, ca să-1 răstoarne. Safta strigă la ea :

– Fă, nu-ţi pune mintea cu nărodu, că ăsta cînd te-o răsturna, te ară şi te seamănă.

Se potoli şi hîrjoana...

Veni rîndul Riţei, care, pînă mai an codană, era acum limba satului. Ea scornea, cele mai multe cîntece. Furcăria se făcea în faţa bordeiului ei, nu numai fiindcă era fata cea m u frumoasă din sat, după ce se măritase Sultănica, dar şi fiindcă şi ea cînta tot atît de frumos ca şi fata lui moş Truţă. Dar acum nu izbuti să găsească ceva pe seama lui Mitru, cu roaiba lui. Stăruiră apoi să cînte şi Maria lui Mînjoc. Deşi nu avea decît douăzeci şi doi de ani, Maria era văduvă de trei ani, că-i murise bărbatul de oftică. Era o femeie amărîtă, de părea mai bă- trînă decît era. O socoteau unii şi pe ea atinsă de boală... Tată-su era om cu stare şi-i dăduse zestre bunicică. Ar fi putut să se mărite iar, cu orice flăcău din sat, însă ea nu mai putea după Vasile, cu care fusese în dragoste cu vreo două veri mai înainte. Dar flăcăul pescarului, după cîtăva vreme, cînd o văzu pe Safta înflorită ca un măr domnesc, nu se mai uita nicidecum la biata Maria, care tînjea de dorul lui. Era prea mîndră şi nu vrea să arate tuturor că ea, fată de om cu stare, se prăpădeşte după Vasile al lui Dedu pescarul. Venea la furcărie, ca atîtea alte neveste şi văduve tinere, dar ea aducînd totdeauna furca şi prefăcîndu-se că toarce, numai şi numai să fie lîngă Vasile măcar o seară...

Se părea că au şi obosit toţi de cîntece glumeţe pe seama celor din sat, mai cu seamă a logofeţilor de la curte, care-i îndemnau la muncă, pocnind din gîrbaci

ca la vite, cînd se auzi glasul Măriei adînc şi uşor înlăcrimat, începînd tărăgănarea altoită cu durere a doinei, cu un ***o*** lung, prelung, întors în inima ei ca un cuţit, răsucit apoi în vorbele pe care satul le şi uitase de anul trecut de cînd le cîntase fata unchiaşului de pe Argeş, cel care murise în sat la ei. Zise de cîte două ori fiece rînd de vorbe. Spre mirarea tuturor, parcă nemaiputîndu-se stăpîni, înlocui pe „Ioane", cum era în cîntec, cu „Vasile" :
„O... foaie verde foi de cimbru... Vasile, bătu-te-ar sfîntu... Ce te ţii atît de mîndru ? Că la tine nu mi-i gîndu... Ooof, Leano... Lino... Că gîndu dă l-aş avea, Maî b-ine m-aş spînzura... La-marginea drumulm

,Dă craca, pelinului... Ooof, Leano... Lino...
Ce năcaz a fost pă mine, Cîte cazne şi amar, Cită dragosle-n zadar..."
Era în glasul acesta o durere altoită care depăşea laptura femeii. Venea dintr-o adîncime de început istoric fără îndoială, în care îşi avea înfipte rădăcinile. Fără acele tărăgănări prelungite, sprijinite pe unele jumătăţi de cuvinte, fără acea zestre venită, din adînc de veacuri, pe care o aduc acele „foaie verde", „şi-am zis verde", ca şi alte „chemări", care îşi au noima lor, chiar cînd par fără nici o noimă, ca de pildă în „Foaie verde lemn uscat" ; fără aceste „chemări", fără acel o prelungit din străfundul timpului, ca o chemare, fără tot ceea ce doina aduce ca o zestre a trecutului (deasupra căreia plutesc vorbele schimbătoare, ca valurile peste matcă), cîntecul poporului nu mai este el însuşi, cum o tulpină retezată nu mai este copacul viu. în acest cîntec omul este el, dar laolaltă cu tot ceea ce a fost şi cu toţi cei de azi asemeni lui. Din cîntecul căptuşit cu tot trecutul, în vremuri de răstrişte, omul obidit şi neştiutor de carte îşi adună hrana pentru inima lui, îşi limpezeşte pentru el însuşi propria lui simţire, adîncind-o. Cîntîndu-1 îl încarcă cu întoarceri şi răsuciri ale viersului, iscate din simţirea lui, ca o lăută adăugitoare, şi uneori îl întoarce, acest viers, dintr-o unduire, dintr-o legănare de jale, într-un chiot prelung, prevestitor de răzmeriţă. [I]
Se mai certară din nou, dacă să meargă ori nu la nunta lui Miai. Pînă la urmă cuvîntul potrivit veni de la negricioasa şi sfioasa de Lica. Zîmbi cuminte cu faţa ei lungă şi gălbicioasă.
— Mă, voi ar trebui să vă bucuraţi că acum îşi toarnă apă-n vin... că vrea să intre şi el în rîndul oamenilor... O fi simţind şi el c-a îmbătrînit flăcău. Atunci, dă ce să nu mergeţi ?
badea-n sîn" şi altele la fel. însă un „dor" corcit cu tralâla nu mai e cîntec al poporului, e un dor individual, nu o simţire laolaltă. Pe de altă parte, e fără noimă şi acel fetişism estetizant al oricărei silabe rurale, cacofonice... Este treaba oamenilor de ştiinţă să culeagă, cu o tehnică riguroasă, folclorul, dar ceea ce trebuie să se ştie e că nu orice produs folcloric este artă populară, care este izvorul artei de totdeauna. Scien- tiştii au strîmbat, pe vremuri, prea mult din nas, vorbind despre culegerile <je poezie populară ale lui Alecsandri. Fapt este că aceste poezii, culese şi uşor modificate de el, sînt vii şi citite şi astăzi, pe cînd multe din colecţiile sistematice, dinspre sfîrşitul veacului — pe care de altfel culegerile lui nu le-au împiedicat în nici un fel, căci actul poetului n-a eliminat şi nici n-a alterat obiectul — dorm în tomuri groase. Alecsandri n-a greşit sporind frumuseţea

I Credem că se înţelege de aci că acest cîntec al poporului nu este un produs încheiat, rotunjit, ci este un fond statornic de poezie şi muzică, un organism viu, numai o parte din vorbe şi din modulaţii înnoin- du-se uneori, dar negreşit în consonanţă cu întregul, aşa cum se înnoiesc !n decursul anilor celulele organismelor care se dezvoltă. E, cu alte cuvinte, creaţie continuă.
Fără această zestre a trecutului, care îi dă un iz de pămînt reavăn, cîntecul poporului este orice, dar nu mai este el însuşi... O făptură de bronz, înverzit, a fost găsită adînc- în humă, şi mîini nepricepute au scuturat de pe ea pămîntul tot, lustruind-o şi gătind-o cu poleială galbenă. E ceea ce a făcut burghezia culturală la noi cu „dorul" cîntecului popular, pe care 1-a desprins şi l a înzorzonat după gustul ei. „Du-te dor la

poeziilor culese de el, fiindcă fondul artei poporului poate fi sporit de către poeţi, cîntăreţi şi compozitori, de oricine, dar numai în măsura în care aceştia ţin seama de legile lui de formaţie, şi în acest mod cel ce a colaborat efectiv cu viersul românesc se arată el însuşi ca un participant la esenţa creaţiei româneşti,., indiferent de altfel care e obîrşia lui. Prin culegerile lui de poezii obşteşti, Alecsandri s-a dovedit a fi, în acel ceas, în afară de propria lui operă, care nu e vizată aci, floarea extremă a poporului său.

Poate tocmai fiindcă era această floare extremă a poporului său, Alecsandri a simţit şi ce funcţie unică juca, într-acea vreme de asuprire, cîntecul în viaţa rumânilor. Căci, în pragul lui 1848 sîn tem, din pricina vitregiei istorice, la o culme a cîntecului poporului. Seva unui popor obidit, ţinut cu vrăjmăşie în întuneric, îşi împlinea cum putea nevoile de expresie şi comunicare, iar felul amar în care îşi împlinea aceste nevoi caracterizează epoca însăşi.

6

81

La un popor robit, aproape în totalitatea lui analfabet (căci erau puţine excepţiile), prin nepăsarea şi prin voinţa stăpînitorilor' (fiindcă boierii reformişti erau doar o floare de primăvară), care are atîtea de spus, cîntecul trebuie să înlocuiască cititul, să înlocuiască fondul de cărţi al altor popoare ceva mai norocoase. îndeplineşte funcţia volumelor de poezie, pe marginile cărora cititorii îşi înseamnă versurile şi strofele în

Pînă la urmă fură de aceeaşi părere şi ceilalţi. Flăcăii se legară să fie toţi călări, să aşeze pături pe cal şi să le lege cu chingile cu scări. Drăgan împrumută un cal de-al lor şi lui Peştefript, că Dedu n-avea decît o iapă bătrînă, cu care căra papură şi uneori peştele la curte. Hotărîră să vină toţi cu brîne roşii şi opinci nepurtate. Fetele să se încingă cu bete roşii cu albastru.

Nunta de la han

Toată dimineaţa, mireasa şi cumnată-sa Niţa, cum 0 răsfaţă 11 acum Nedelcii, şi-o petrecură cu găteala, asteptînd să vie Mai cu colăcerii să ducă nunta la biserică. Petruţa îşi adusese de la Piteşti încălţăminte nouă şi o maramă spumoasă de borangic, cît un cearşaf... cumpărata de la nişte rucărence. Avea o cămaşă albă ca zăpada, de inişor cu rîuri de mătase albăs-

eare se regăsesc, căci îiwotd&ausia pe paginile cărţilor s-au îngemănat^ la orice depărtări, minţile şi inimile bucuroase de a se descoperi, unele pe

Dar mai ales în această epocă de dinaintea lui tî4S, cîntecul poporului ţine locul foilor tipărite, care ar fi trebuit să Me multe, căci pin a în 1828 nu era nici una, iar pe urmă au fost doar cîteva.

Locul sutelor de mii de foi tipărite care au lipsit l-a ţinut cîntecul, care era în felul său o foaie cîntată. Rumânul arde să-şi spună amarul şi vrea să-i spună Măriei, puicuţei, mîndrei că o iubeşte. Are nevoie de »n mijloc de comunicare, şi nevoia i-o împlineşte într-un sens doină satirică şi cîntecul bătrînesc, într-altul, doina de dragoste... Un cîntec al poporului nu e „frumos", nu e un tril, un joc de sunete plăcute... E un mijloc copleşitor de comunicare. De nenumărate ori viersul este o epistolă nescrisă de dor, cu tîlcul ei pentru cel care-1 cîntă şi este o epistolă primită şi gîndită din nou pentru cel care-1 ascultă... Unii îndrăgostiţi romantici îşi propuneau, cînd unul pleca în călătorie, să privească mai tîrziu, în aceeaşi clipă, oriunde s-ar găsi ei, luna... Cînd doi care se îndrăgesc ascultă în acelaşi timp doina de dragoste, ei fac acelaşi lucru.
De la sat la sat cîntecul se încarcă de sensuri adăugate de către cei care l-au cîntat, pierzînd uneori altele, şi pînă la urmă acest cîntec poartă cu el o dragoste, o patimă, care sînt ale poporului însuşi, (n.a.)
trie şi bete cu mărgele de la Zimsticea, iar în faţă, pe poale, un vîlnic negru de lină, înflorat cu amici roşu şi verde. O piep- tănase Niţa, întinzîndu-i greu parul băţos ca nişte viţe de capră, ca să-1 prindă apoi într-un conci sus. Se încondeiase la sprîn- cene cu nucă arsă şi îşi dăduse nişte suliman pe faţă, adus cîndva de Ichim de la Giurgiu. Sultana îşi adunase şi ea părul la ceafă, dar nu-1 strînsese în conci, ci îşi legase coadele groase una peste alta. Avea o ie de borangic galben, cu rîuri de mătase, în culoarea mărului crud. în faţa rotundă i se vedeau mai îrrtîi sprîncenele groase, şi dedesubt, apele verzi ale ochilor mari. Trăsese ia în jos, ca să apese puţin sinii plini, care se vedeau prin pînza mătăsii ca nişte gutui... Deşi se făcuse cam tată în şolduri, fotele de ţînă, bătută cu fir auriu, îi cădeau bine, că era dreaptă în faţă, mi avea burtă de loc... Purta în picioare cizmuliţe roşii, cum nu se mai văzuse pe la ei, aduse tot de Ichim de la Giurgiu.
Dinspre sat se văzu un nor de praf şi apoi se auziră lăutarii şi tropotele cailor. In frunte venea călare Miai pe un roib subţire şi înalt (era calul de ginere dăruit de Nedelcu), şi după el colăcerii, vreo douăzeci de flăcăi, care erau îmbrăcaţi cam la fel, în cămăşi albe de pînză, încreţite în iţari, opinci şi brîne roşii. Călăreau cîte patru ca ostaşii. Stanciu şi Oagea căpătaseră de la Restea pistoale şi trăgeau focuri chiujnd. în urmă, căruţa cu lăutarii şi vreo două muieri, nuntaşe. Oraţiile au fost spuse de Peştefript, că-1 învăţase soră-sa Riţa, De la han, mireasa şi toţi nuntaşii s-au urcat în cele opt căruţe împodobite cu verdeaţă, caii avînd ca şi ai călăreţilor, legate de căpestre, ştergare de borangic. Au ocolit prin trei sate pînă la Puţu cu Salcia, trecînd cu chiote şi cînteee de lăutari şi Srau întros la biserică.

După ce Miai a luat în braţe mireasa şi a dat-o jos, aju- tînd-o să urce şi cei cîţiva paşi, în drum pînă pe dîmbul în- • verzit pe care era biserica, au coborît şi nuntaşii. Căruţele şi caii au fost duşi în jos în poiana răscrucii.

6*

Nuni fură logofătul Dobre şi nevastă-sa, Lisaveta. în vreme ce erau în biserică, tot satul s-a înghesuit, de se strivea lumea, ca s-o vadă pe Petruţa mireasă şi pe Găman cu pirostriile pe cap. Dar cei mai mulţi rămăseseră afară, îa curtea bisericii şi în drum.Pînă să se joace „Isaiia dănţuieşte", soarele, carc arsese toată ziua, fu năpădit de nori grei, aduşi de un vînt năprasnic, cerul tot se învineţi şi fu apoi o năruire de trăsnete şi tunete, după care începu să toarne cu găleata. Nu putură ieşi din biserică timp de un ceas. Nimic nu s-a ales din alaiul nunţii. Mulţi se descălţară şi coborîră rîpa în picioarele goale, cu ismerrele suflecate ori cu poalele catrinţelor în cap.
Acasă fu alt bucluc. Umbrarul pregătit în curte fusese năruit de ploaie, şi pînă la el erau numai băltoace, aşa că fu nevoie să se pună masa numai în circiumă şi în odaia de alături, din care se scoseseră numaidecît paturile cu rogojinile de pe ele. Musafirii trebuiau acum împărţiţi în două încăperi şi nu fu lucru uşor. în odaia în care fuseseră paturile aveau să fie mai puţini. Nunul mare, nuna, socru, cumnaţii şi cumnatele şi cel mult zece-doisprezece nuntaşi. Fruntaşii satului. Restul avea să se înghesuie în cîrciumă. Fu greu de tot, căci toată lumea voia să fie în odaie, unde se aşezase e masă aşternută cu pînză, în fruntea căreia aveau să şadă Miai şi Petruţa, iar în dreapta şi stînga lor, nunul mare şi nuna, astfel ca să fie văzuţi şi de cei din prăvălie. Oricum încercară, însă fură şi destui nemulţumiţi. Eftimie Şoricaie, cătrănit rău, negru la faţă, căci avea să mănînce în prăvălie, îşi smulse muierea şi se îndreptă spre uşă.
– Hai, fă, acasă... că n-am slugărit la uşa lor, să mă puie în coada mesii, la un loc cu pomatiagiii satului.
Bătrînul Nedelcu îi puse mîna pe umăr, îl smuci de era să-i cadă pălăria diri cap şi-1 trînti pe un scaun.
– Stai aici, mă neisprăvitule, şi ascultă ce spun. După aceea strigă cu glasul lui de buhai, către toţi: Mă... dîncole e masă cu dar... Cine vrea să poftească acolo.
Asta cam potoli lumea. Chiar Eftimie Şoricaie se cam codi puţin. Nevastă-sa, cînd văzu însă că tot stă pe gînduri, bănui cam ce are de gînd şi-1 înghesui să se aşeze ca lumea pe scaun, îi era frică să nu se lase ispitit, că-i ştia felul.
– Dă unde o să mai dăm noi şi dar... ? Că nu avem, afară dă boi, decît mieluşica.
Eftimie îşi pocni cu unghia obrazul chiar lîngă pruna de şorici.
– O să dăm mieluşica. Dă ce dracu mai mîncăm tot anu mămăligă şi cu ceapă dacă nu putem să fim şi noi, dîn cînd în cînd oameni ?
Se ridică şi o trase după el dincolo.
Toţi ţineau să fie în rînd cu oamenii, dar, cum cei mai mulţi ştiau că n-au de unde, şi-au îndesat pălăriile pe frunte şi au rămas locului. O dată bea şi mănîncă ©mul pe socoteala lui Nedelcu.

Femeile ajutătoare aduseră străchini mari cu ciorbă, pe care le puseră pe masă, iar un argat, pe care-1 avea Nedelcu în curte, mustăcios şi uscat, aduse atîrnate de gît patru ploşti, lucrate frumos cu fierul roşu şi împodobite cu verdeaţă, pe care le puse dinaintea mirilor şi a nunilor, logofătul Dobre şi Lisa-veţa, nevastă-sa,. care şedeau în sţînga şi în dreapta mirilor, în lungul mesei. Vechilul moşiei, unul nou, venit în sat numai de şase luni după răzmeriţă, care era în stînga, între nună şi popa Gheorghe, ridică plosca şi, înainte de a bea, strigă :

– Noroc, să fie într-un ceas bun...

Se auzi o larmă veselă, şi cuvîntul „noroc" fu învălmăşit pînă se pierdu. Ar fi trebuit ca ăl dintîi care bea şi spune „noroc" să fie popa Gheorghe, dar în faţa vechilului curţii, popa Gheorghe nu era decît un ţăran, pe care nu-1 poţi plesni cu harapnicul, e drept, dar poţi să strigi la el şi poţi să-ţi baţi joc de sfinţia-lui. Cînd vechilul trecu plosca popii Gheorghe, acesta prinse totuşi prilejul să spuie o vorbă potrivită :

– Mă, a plouat la nunta voastră... Ăsta e semn bun dă sus, mă ! Să fie cu noroc.

Un timp cîntară lăutarii ceva nelămurit, ca un ison al ploii. Pe urmă nu se mai auziră decît izbiturile lingurilor în străchini şi clempăriitul fălcilor. în prăvălie lumea era mai nerăbdătoare, că nu se aducea încă nimic pe mese. în faţa prăvăliei, subt umbrarul vechi, de scînduri, flăcăii şi fetele, ascultînd lăutarii, aşteptau să se înceapă jocul, după ce Restea îi linişti pe toţi, că e mîncare destulă pentru toată lumea şi că, oricum pune el deoparte pentru ei.

După ce fruntaşii nunţii se săturară, limbile se dezlegară şî începu să se pomenească despre alte nunţi rămase în amintirea satului. Apoi se auziră glume hazlii pe socoteala celor de faţă. Se înţepau unii pe alţii şi nimeni nu se supăra.

– Mă Duţă, ia spune, mă, cum s-a speriat Eftimie Şoricaie d-un iepure.

– Să vedeţi, se grăbi Duţă Căciulămare, de frică să nu-i treacă rîndul... Eftimie dormea subt gorunul dă pă marginea rîpii. Un iepure, speriat şi gonit dă oamenii care-1 văzuseră în porumbi, sări drept în capul lui Eftimie, care, fără să să trezească, îl prinse în braţe. Cînd dăschise ochii năuc şi să văzu cu iepurile în braţe, fără să ştie ce e, îl aruncă cît colo şi începu să urle speriat: Dracu, dracu... şi-şi făcea cruci. Aruncase iepurile într-un lăstăriş. Să crede vînător, da' ăsta e singurul iepure pă care 1-a vînat în viaţa lui.

De trei ani, Duţă povestea întîmplarea asta, cînd avea prilejul, şi totdeauna lumea rîdea să se prăpădească. Dar Şoricaie clătină din cap, ştiind el ce spune.

– Aş vrea io să văd pă vreunu din voi lovit în cap, în somn, şi pomenindu-se c-un iepure în braţe...

Rîseră oamenii şi acum, apoi se spuseră de celea cu popi şi călugăriţe. Pelinul le mai încălzea capetele, că trupurile erau leoarcă de năduşeală. Era o duhoare şi o zăpuşeală înăuntru, la care nu ajutau nimic ferestrele deschise, în pervazul cărora se îngrămădiseră copiii din sat, lihniţi ele foame. Din cînd în cînd părinţii le întindeau bucăţi de pîine şi de friptură, gonin- du-i după aceea acasă, dar ei nu plecau.
în prăvălie se porniseră sănătos pe băut că mîncarea li se dădea cam cu măsură. Aci toţi vorbeau odată, nu era nici o orîn- duială în povestire. Cum nu vedeau decît prin uşa deschisă pe miri şi pe nuni, cei care-voiau să asculte se îngrămădeau şi ei la uşă. Cei rămaşi la masă vorbeau, dar mai tot ce se spunea aci era pe socoteala celor din odaie. Cei mai crîncen pomeniţi erau, fireşte, boierul şi vechilul lui, Zanetti, fost calemgiu la Vistierie, omul lui de încredere, pe care-l adusese în locul vechilului care pierise în timpul Eteriei. Nu prea ştia seama la treburile moşiei şi umbla cu oarecare sfială, pe care o ascundea cu grijă, pînă să deprindă dedesubtul lucrurilor. Ca să nu se bage însă de seamă şi să nu-1 ia oamenii la ochi, făcea din cînd în cînd pe grozavul, vorbind cu înfumurare despre fleacurile plugari ei. Ascuns cine ştie unde, Medelioglu aştepta să treacă furia turcilor, ca să iasă la iveală, chiar dacă va fi să plătească bacşişuri grele paşalelor, după cum era obiceiul. Deşi ştia că Za- netti ăsta nu cunoaşte treburile moşiei, avea convingerea că **e** foarte isteţ şi că se va descurca, dar mai ales avea încredere numai în el, că bănuia pe toată lumea din jurul lui.
Astă-seară, vechilul venise la masă numai fiindcă fusese rugat stăruitor de Nedelcu, altfel sta cam înţepat şi făcea pe subţirele între ţopîrlani. De la el se vedea tocmai bine prin uşa deschisă dincolo în prăvălie. Tocmai atunci trecea, printre cele trei mese lungi şi înguste, o femeie cu un coş cu pîine tăiată felii, şi mesenii nerăbdători întindeau mîinile să apuce mai cu- rînd, de teamă să nu se isprăvească. Vechilul arăta dezgustat celor din jurul lui.
– Uitaţi-vă la ei... Uitaţi-vă la nemîncaţii ăştia... Parcă n-ar fi oameni. N-au pic de obraz.
Popa Gheorghe, care din firea lui era un mîncău grăbit şi straşnic, se întrebă nedumerit dacă nu cumva pe el vrea să-1 împungă vechilul. Lăsă hartanul din mînă, îşi linse uşor degetele scurte, grăsune şi bălane. îşi şterse barba roşie de grăsime, cu ştergarul care i se cuvenea ca dar de nuntă, şi apoi privi în ochi pe vechil, cu ochii lui mici, cam înecaţi deasupra fălcilor.
—• Obraz au, cucoane... sau poate că n-au... Nu ştiu ce cereţi dumneavoastră dă la un obraz... Dar află dumneata, ro- gu-te, că au şi maţe. Te vei mira, poate, da' aşa e... Oamenii dă prin partea locului, dă p-aci au şi maţe... îşi mai şterse o dată barba roşcată şi apoi, cu un glas gros şi răsucit dintr-o dată, îi

zvîrli aproape în faţă... Dumneata ştii că mulţi dîn oamenii ăştia n-au mai mîncat dîn toamnă ?
– Cum n-au mai mîncat dîn toamnă, cum aşa ?
Vechilul îşi îndoi buzele a mirare atît, că i se îndoi şi mustaţa lungă.
– Aşa... n-au mai mîncat dîn toamnă.
Cei de faţă, care-1 ştiau pe popa Gheorghe, cu burta lui cît un sac plin şi cu obrajii lui stacojii, mai curînd blajin şi împăciuitor, îl priveau acum uimiţi, văzîndu-1 atît de dîrz... Ei ştiau că se îndoapă cît zece, mai ştiau că îi place să vadă şi pe alţii mîncînd, dar ştiau şi că, dacă l-ar fi lăsat preoteasa, ar fi dat demîncare oricui i-ar fi bătut în poartă. Nu-1 bănuiau însă atît de aprig.
Preoteasa îi puse mîna pe anteriul de mohair, dar el i-o zvîrli supărat.
– Află, dumneata, boierule, că la noi omu mănîncă mîn- care adevărată doar vreo douăzeci dă zile pă an.
Vechilul ar fi vrut să-1 întrerupă, dar el i-o tăie scurt. Ca să nu se supere, vechilul începu să înşire mătăniile pe care le purta de obicei în mînă.
– Păi să-ţi fac socoteala : Cinci sau şase zile la Crăciun, cînd taie porcu ; alta la Lăsata Secului, trei zile la Paşti, cînd taie mielu ; o zi dă ziua lui şi alta d-a nevestii ; apoi în trei- patru duminici cînd e poftit la trei-patru botezuri între rude ; în alte trei duminici, sa zicem, cînd e poftit cumva la nuntă la alţii — da', fireşte, nu e poftit la toate nunţile — hai să zicem la trei-patru înmormîntări... Aşa... cum am zis, douăzeci ori douăzeci şi una dă zile, nu ?... Asta-i tot ce mănîncă el, cînd să îndoapă — e drept — binişor, că altfel în celelalte trei sute şi patruzeci de zile ale anului îmbuca, numai ca să-şi înşele foamea, ceapă şi mămăligă, ciorbă de buruieni, varză acră şi cîte un pic dă fasole. Dă are porc, dă are găină, da are un sac de gnu, îl păstrează ca ochii din cap pentru botez, pentru nuntă, pentru vrun parastas, că fiecăruia îi vine, orice-ar face, rîndu să poftească pă vecinu lui, care l-a poftit la rîndu său. Nu cheamă, fireşte, toată lumea, că nici el nu-i poftit dă toată lumea. Află dumneata că atît mănîncă ţăranu nostru... Nu te speria cînd îl vezi înfulicînd la nuntă. Trei sute dă zile nu mănîncă, da' cel puţin jumătate din ele munceşte pînă cade pă brînci...
Vechilul îşi sumese nasul, ca să fie batjocoritor şi subţire.
– Las-o naibii, părinte, că toată lumea ştie că gem cătunele de vite, că mai ales în jurul Bucureştilor sînt sate în care nu e ţăran să nu aibă perechea lui de boi, mulţi au cîte trei perechi, şi alţii au patru ori chiar cinci perechi...
Vechilul îşi răsuci mustaţa, îşi trecu mîneca anteriului peste bărbiţa de ţap şi îşi luă iar în mînă mătăniile pe care le tot învîrtea, căci altfel nu avea răbdare să asculte ce spuneau alţii... Ascul- tă-mă, părinte, pe mine, şi la Ţarigrad se ştie că e prăpăd de vite în Ţara Românească.
Popa răspunse sec :

– Vite or fi, da' nu e pîine. Ţăranul ţine vitele, ca să-şi scoată cu ele o bucată dă pîine, muncind tot anul alături dă ele, pă brînci ca şi ele, pentru un sac, doi dă bucate. La ce-i pot folosi la altceva vitele dacă el nu are pămînt să-şi scoată pîinea cea dă toate zilele ?

– Hei, d-am avea pămînt... oftă de-i cutremură pe toţi Ignat Secu.Să mănînce carne de vită. Să mănînce pasăre.

Şi vechilul se uită biruitor în stînga şi în dreapta, mîn- dru de răspunsul lui.

– Mănîncă ei şi carne, spuse popa. Uită-te la ei cum înfulică. Şi toţi îşi întoarseră privirile spre străchinile mari care treceau printre mese. Dar află că la ţăran carnea e fudulie... La el pîinea e totu. Pîinea ori mămăliga... Da' pîinea şi mămăliga sînt la boier, că pămîntu e al boierului... Şi pentru ca să-i dea o bucată dă pămînt ca să-1 muncească, boieru îl pune pă bietul rumân cu picioarele pă jăratic, ca să joace cum îi cîntă el. Ce să facă omu cu vitele ? Face brînză dîn laptele dă la vaci, ca să cumpere nutreţ dă iarnă, cît poate să cumpere. Brînză o vinde pă nimica toată. Cînd boieru nu-i dă pîine de ajuns, vinde vita din bătătură, ca să mai cumpere un sac de grăunţe acolo.

– Ei, zici şi dumneata, părinte... Cum un sac ?... Aşa... un sac ? Şi cu mîneca largă a anteriului atîrnînd în farfurie, cu mătăniile în palmă, vechilul vru să ia din nou martori pe cei de faţă... Dă-o naibii... O vită pe un sac de grăunţe ?

Aci se amestecă în vorbă, cu o voce care scîrţîia ca un cuţit pe gresie, Ignat Secu.

— Boierule, dă ce vă iuţiţi atît ? Ştiţi bine că la noi s-a vîndut acu două luni o sută dă lei chila dă grîu şi numai treizeci dă lei o vacă... Am vîndut, tot satu, peste cinci sute dă vite, mai mult dă jumătate, ca să dăm zahereaua turcului.

—> Asta-i altceva... Asta din cauza răzmeriţii lui Tudor. Ce vreţi ? Oamenii turcului v-au cerut orz şi grîu... Poate că într-o zi au să vi le plătească. Ei, dar voi n-aţi avut şi a fost nevoie să vindeţi degrabă vitele, ca să împliniţi lipsa... Cine-i de vină aci ?

Ignat Secu îl privi cu ochii lui tăioşi ca de sticlă, subţiaţi între pleoapele pe jumătate închise.

– Şi la Bucureşti cît să vinde dă obicei, zic dă obicei, pîinea şi cît să vinde vita ?

– Cum să se vîndă ? întrebă vechilul nedumerit.

– Cum să vinde dă obicei ? zic... dă obicei.

Aci vechilul păru că şovăie.

– Dar ştie fitecine că se vinde opt parale ocaua de pîine şi opt, ori zece parale ocaua de vacă.

– Ignat îl întrerupse acru, strîmbîndu-se de mînie îŞt e drept asta ? E drept, născătoarea ei dă ţară, să fie totuna ocaua dă pîine şi ocaua dă carne ?
Popa îl întrerupse supărat :
– Mai taci şi tu dracului, mă Ignate, că nu-i ţara dă vină ; dă vină sînt stăpînitorii, ciocoii şi boierii... Şi aci îşi întoarse faţa aprinsă de mîncare şi băutură către cei din jurul lui, cam cu spatele la vechil... Ce vreţi ? Boierii au pămîntu... Ei au pîinea şi cuţitu... Ridică ori scad preţurile la grîne ori la vite cum poftesc şi cum le vine lor mai bine. Noi ce putem face ?
Aci se auzi, spre mirarea celorlalţi, glasul lui Ion al Firului, ca un cap lemnos care vorbeşte :
– Ce putem face ? Rabdăm... Aşa răbdăm dă la facerea lumii.
Popa clătină din cap, după ce înghiţi mai bine un dumicat, care-i rămăsese în gît.
– Deh... Sînt amărîţi rău bieţii oameni. Şi rămase pe gînduri.
Aci vechilul deveni de-a dreptul duşmănos, îl privi pe popă zeflemitor, pipăindu-i cu ochii burta.
– Şi dumneata de ce te vaiţi, părinte ? Că slavă Domnului...
– Mă vait, că dacă n-au ei, n-am nici io.
Vechilul îi privi, cu tîlc iar, burta cîtă se vedea deasupra
– Păi atunci... după cît se pare oamenii au ?
– Domnul singur ştie dă ce, şi cum le face toate... Au oamenii, da' nu au pă măsura hotărîtă dă el şi cît mi-ar trebui mie... Şi-şi măsură mucalit burta mare, cît nişte foaie de vită... îmi dau bieţii dă ei, îmi dau mai mult decît pot, că sînt oameni dă ispravă... Şi rîse blajin în barba Iui roşcată... Flei, nici io nu prea mănînc în fiece zi. Nu te uita că sînt gras. Aşa m-a pedepsit Dumnezeu..., Nu e dîn mîncare.
Eftimie Şoricaie, care tăcuse tot timpul şi ascultase ca femeile cu nasul într-o parte, ori mai bine ca găinile cînd stau cu ciocul întors, clătină şi el din cap :
– E amărît dă tot bietul rumân... Vai dă viaţa luî.
– Ia nu-1 mai căinaţi atîta ! se încăpăţînă vechilul. Şi se îndreptă puţin pe scaun, încercînd să vadă prin uşa deschisă a prăvăliei în bătătura din faţă, unde de mult începuse jocul şi de unde se auzea acum o învîrtită cu chiuiturT. Amanţi, ai ? Auzi cum chiuie şi învîrtesc fetele...
Popa îşi opri cana la buze şi rîse cu ochii mici, mucaliţi.
– Păi atît le-a mai rămas... Luptă şi bietu rumân cu ce poate... Cu vitele, cîte le are, cu dragostea, dă-1 ajută puterile, şi cu cîntecu cînd nu mai poate dă obida... Aci nu încape secetă... An bun, an rău, nevestele dîn sat rodesc, iar fetele se iau la întrecere cu ele... Abia pă urmă trec şi pă la popă, cele mai multe... Neruşinatele !...

Aci, o clipă cei de faţă începură să zîmbească gălbior. Popa parcă uitase că mireasa are un plod care se ţinea de ca- trinţa ei, uitase de cumnata ei, de Sultănica, uitase şi de Găman. Apoi toţi izbucniră în rîs, cînd văzură că Sultănica întîi, apoi mirele şi mireasa rîd cu poftă. în afară de Ion al Firului, d'e Ignat Secu şi popa Gheorghe, mai nici unul dintre cei de faţă nu era uşă de biserică.

Logofătul Dobre, care nu se amestecase de loc în vorbă şi tăcuse iscusit şi făţarnic, fiindcă-i era teamă să nu-1 supere pe vechil şi nici pe Nedelcu (căci băgase de seamă că acesta făcea zîmbre, urmărind cele ce se vorbeau, chinuit de gindul că vechilul ar putea pleca supărat), încheie cu un soi de înţelepciune potrivită :

– Ce vreţi ? Popor iubeţ... Aşa durează el săracu...

Rîsul se porni din nou. Căci era prea de oaie. Logofătul

Dobre, veşnic încruntat şi acru la vorbă, fiindcă-şi spunea el că aşa trebuie să fie un logofăt de sat şi, pentru că se vedea frumos, înalt şi ciolănos, era cunoscut ca un curvar fără pereche şi toţi cei de faţă îi ştiau ispràvile, deşi rareori se da în vileag, că era viclean ; dar oamenii luară spusa lui acum mai mult ca o mărturisire despre sine însuşi. v

Se mai aduseră din nou străchini cu friptură de miel la masă, şi Restea veni cu alte patru ploşti, pline toate, petrecute pe după gît, ca să le puie pe masă şi să le ia pe cele goale.

– Mănîncă şi tu, fă Stanco, că n-ai pus nimic în gură dă la Bobotează, dă astă-iarnă, o îndemnă popa pe nevasta lui Toma.

Vechilul socoti că l-a prins pe popa spunînd o minciuna şi sări lăsînd mătăniile.

– Păi cum vine asta, părinte r Adineauri spuneai altfel, zău. Purcelul Ia Crăciun, mielul la Paşti, bez sărbătorile... nu ştiu cum. N-a mîncat miel de Paşti ?Hei, hei, aia, boierule, e numai în anii buni. Da[3] anu ăsta, dă ast- toamnă, dă cînd cu turcîi ăia care au venit în sat, ne-a bătut Dumnezeu.
– Ei, asta-i acum ! Aţi dat vacile sterpe, boii bătrînî, oile... Dar porcii, dar păsările ?
– Şi biru ? Şi angaralele ? Astea cu ce le plătesc oamenii ?
– Eh... birul nu e mare lucru...
– Mare lucru biru, dacă zici dumneata, nu e. Hai să zicem că să plăteşte omu cu un porc, doi, dă bir. Da' ce te faci cu celelalte ? Cu izlazul, cu muşchiu dă Crăciun ? Cu puiu de Sîmpietru şi cu toate angaralele ? Cu podvezile, cu meremetu- rile, cu corvezile, cu beilîcu... Cu toate ruşfeturile pă care ţăranul trebuie să le plătească numai ca să fie liber să răsufle... Că toţi întind dă el. Porcu merge la stăpînire, că ţi-1 ia pîrcă- labu, purcelul şi găinile la boier, gîsca la nevasta za'pciului, ouăle şi puii la popă şi la logofăt, şi aci se întoarse mucalit spre logofăt, nu-ţi fie cu supărare, neică Dobre. Dă să judecă ţăranu, plăteşte, dă trece un pod, plăteşte, dă intră în oboru tîrgului, plăteşte, dă i-a intrat vaca în lanu boierului, iar plăteşte cît nu face... Sarea pentru el şi pentru vite o plăteşte, că acum în iarnă, uite, s-a scumpit iar... Dă unde toate astea, cînd nu mai are vite dă vînzare, că i le-a luat turcu, cu care le plătea dă obicei ? Că aşa le plătea... Acum nu mai are, dă le are, decît porcii, găinile, gîştele. Le păstrează să plătească... D-aia puţină lume s-a mai atins dă porc, dă miel, ori dă pasăre, cum era obiceiu dă sărbători în alt an. Crăciunul, mulţi l-au făcut anu ăsta cu mămăligă şi varză acră... Paştele cu buruieni, botezurile cu ţuică pă stomacul goli numai tu, mi se pare, Ignate, ai făcut pomană dă sufletul nevestii. Astă-seară e în- tîia nuntă în sat dă zece luni dă zile... Şi se întoarse parcă furios spre femeie. Mănîncă, Stanco, dă şi băiatului... Na, mă, şi vouă, şi popa aruncă cu amîndouă mîinile lui scurte bucăţi de pîine şi de friptură copiilor, care se uitau cu jind pe fereastră. Nu-i vorbă, fiecare mesean mai băga, atunci cînd nu-1 vedeau Nedelcii, şi pe furiş în basma, ca să aducă puţin şi pentru cei de-acasă.
—• Numai tîlharu ăla dă Tudor cu răzmeriţa lui fu dă vină. El ne-ef nenorocit şi ne-a adus pă turci iar pă cap... scrîşni din dinţi bătrînul hangiu. Nu putea uita că oamenii Urdărea- nului îi jefuiseră hanul, pivniţa şi pătulele, ba şi luaseră şi cîteva pungi de bani, atunci cînd trecuse pandurimea de la Cotroceni spre Goleşti.
Cei de faţă adeveriră, cu un murmur ţîşnit, părerea hangiului. Ion al Firului nu se mulţumi să murmure, ci scrîşni dinţii printre buzele lui tăiate ca-n lemn, aproape albe, cu obrajii ciupiţi de vărsat şi scofîlciţi.

3 .

— Tudor ăla ne-a mîncat fripţi... Ei, dă nu venea el, am fi scăpat mai uşor... Da' 1-a pedepsit Dumnezeu... l-au tăiat şi pă el...
Mînia lui Ion al Firului împotriva răzmeriţei venea nu numai din pricina zaherelei turceşti, ci şi din pricină că nu uita că Toma, care abia împlinise anul trecut douăzeci şi unu de ani şi se însurase doar de cîteva luni, îşi lăsase nevasta, pe Stanca, ca un zănatic, şi se luase după panduri, ca să meargă să taie pe ciocoi şi să sloboade ţara de clacă. îl credea mort, că-1 mai văzuse doar cînd trecuse din nou oastea lui Tudor prin Zăvoiu Dihorului, acum de la Bucureşti spre Piteşti. De- atunci nu se mai ştia nimic despre el. Spuneau unii că i-a despicat un eterist capul cu sabia, dar mai mult nimic nu s-a ştiut. Ion fusese nevoit să-şi ia asupră-şi grija cumnatei şi a copilului, care s-a născut peste o lună... Avea şi el la rîndul lui nevastă şi copii, era sărac lipit pămîntului, dar ce era să facă ? Altfel, femeia e harnică şi cuminte, ajută la gospodărie, ajută şi la cîmp, dar greul tot asupra lui Ion cade. De aceea creşte mînia în el. Spune iar cu faţa încleştată :
– Auzi, cine voiau să ne sloboade de clacă, nişte neisprăviţi... Nişte...
Dar nu sfîrşi, căci îi tăie vorba popa Gheorghe, care ascultase încremenit cuvintele lui de ocară şi blestem... Stacojiu era popa de felul lui, roşcată îi era barba cam rară, dar acum şi ochii îi erau roşii de supărare.
– Nu vă e ruşine, mă, să vorbiţi aşa ? Cum, mă... după sute dă ani s-a înălţat un om şi la voi să vă mîntuie dă clacă... A ridicat dîn pulberea ticăloşiei pă cei obidiţi şi i-a făcut să să simtă oameni, după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu... Oameni care pot să ceară socoteală acelora care văd în ei doar vite dă povară. Şi pentru că a pierit, vîndut dă cei smintiţi şi răi, voi vă lepădaţi dă el ? Voi, pentru izbăvirea cărora el » îmbrăcat cămaşa morţii ?...
Cei de faţă au îngheţat. Era în popa acesta gras ca o stihie a pămîntului ceva care trecea parcă dincolo de om. Glasul lui, care de obicei ieşea cam din nas, venea acum din nişte adîncuri aspre, dintr-o părere de rău fără margini pentru ce ar fi putut să fie şi nu mai putea fi inima lui înecată în grăsime, de parcă ar fi fost o făptură schimbată prin vrajă. Se mirau adesea cînd îl vedeau pe popa Gheorghe săltîndu-şi sprinten, peste pîrleaz, burta mare ca un burduf, dar mai încremeniţi de uimire fură acum cînd îi auziră-glasul plin de mînie, care parcă nu mai era glasul lui.
– ...Şi dumneata, domnule Nedelcule, ăi fi avînd dreptate să fii amărît pentru ceea ce ţi s-a luat fără socoteală... Nu zic ba. Dar ar trebui să ştii şi dumneata un lucru, pă care-1 ştim acum toţi cei care, ca şi dumneata, stăm la un conac sau două dă Goleşti... Ar trebui să ştii anume că togma din pricină că l-a pedepsit pă acel căpitan Urdăreanu, fiindcă oamenii lui îţi jefuiseră hanu, al dumitale şi încă alte vreo două, a fost să moară acel viteaz, căci prin asta el şi-a ridicat asupra-i mînia celorlalţi căpitani ai săi, care, speriaţi dă asprimea

pedepsei, s-au înţeles cu căpitanul arnăuţilor; Iordachi, dă i l-au vîndut pă viteaz, prin vicleşug, în ajunul Sfinţilor împăraţi Constantin şi Elena... Iată că să împlineşte anu d-atunci. Dumnezeu să-i ierte pă toţi, şi aci popa se închină, făcînd o cruce apăsată cu mîna lui scurtă. Schimbîndu-i noaptea străjile dă la uşă în paznici ai morţii, l-au pîndit cînd a pogorît dîn turnu dă la Goleşti, l-au legat şi l-au dus dă l-au tăiat pă acest bărbat al poporului, cum puţini au fost... Asta să ştii dumneata, domnule Nedelcule, şi asta să ştiţi voi toţi cei dă faţă, care aţi tăcut şi aţi adeverit, cînd s-a vorbit cu necredinţă dă un asemenea vi-teaz al poporului...

Aci, ochii săi, înecaţi în grăsime şi înroşiţi de mînie, se opriră asupra celor ce se îngrămădiseră în pragul dinspre prăvălie, căci mulţi, auzind glasul schimbat de supărare al popii, crezură că s-a întîmplat ceva şi veniseră buluc în uşă, unde ascultau nemişcaţi.

– ...Că mă uit la voi... Cum puteţi, mă, să fiţi atît dă orbi şi să nu vedeţi şi să nu înţelegeţi ? Dacă aşa vă purtaţi cu chipul celui ce fu spaima ciocoilor, dă dîrdîiră trei luni boierii închişi la Belvedere, c-aşa mi s-a spus, apăi niciodată nu va mai avea nimeni inima să vă ridice dîn ticăloşia în care zăceţi. Cînd mă gîndesc că nu s-a împlinit nici anu măcar şi că v-aţi şi îepădat dă el, cum s-a lepădat Pătru dă Hristos, mi-e milă dă ticăloşia voastră.

Deodată se auzi din spate, din prăvălie, glasul puternic al iui Chivu, cel de pe Gîrloagă, că mai era unul înspre Mă- runţişu.

– Dară... dară...

Deodată, din toate părţile răsună vorba inimoasă de întărire, spusă cu privirile încruntate :

– Dară... dară...

– Spune, părinte, spune, strigă din cealaltă uşă Stanciu, căci şi flăcăii, văzînd îmbulzeala şi neştiind ce s-a întîmplat, lăsaseră jocul şi veniseră în prăvălie.

Dar popa obosise. Obosea mai repede cînd vorbea, aşa cum vorbea acum, adică altfel decît îi era obiceiul, decît cînd mergea pe jos, în sus, spre biserică. Se şi încălzise şi năduşise rău, că era zăpuşeală, de parcă toată căldura, gonită de afară de ploaie, năvălise înăuntru. îşi şterse faţa greoi, cu ştergarul de borangic, şi apoi spuse mai departe, acum domolit mult, întor- cîndu-se către Ion al Firului:

– Şi tu, Ioane, te-ai mîniat ca un nărod... Alăturîndu-să celor ce luptau ca să mîntuie ţara, frati-tu a făcut cinste satului. Ar fi fost ruşine ca dintre atîţi bărbaţi să nu fi fost măcar unu care să să dezdoaie ca un copac tînăr, pă care-1 îndoieşti. Dacă ceilalţi au fost nişte bicisnici, bine că a fost el, slavă Domnului, aşa cum ar fi trebuit să fim toţi... Că s-a prăpădit p-acolo pă unde a fost, nu e nimeni dă vină, şi tot ce putem face e să "spunem Dumnezeu să-1 ierte şi să avem tot satul grijă dă copilu şi dă femeia lui.

Atunci ţîşni Ignat Secu, care, mai spre capătul celălalt al mesei, ascultase tot timpul încleştat, cu ochii lui de oţel strînşi între pleoapele pe jumătate închise :

– Cu dreptate ai grăit, părinte. Sîntem nişte ticăloşi, obidiţi, care nu mai ştim ce ne e dă bine şi ce ne e dă rău... Pentru că ne-a ajuns şi pă noi să plătim o părticică dîn paguba obştească, cîrtim împotriva celui ce s-a jertfit pentru noi... Orbecăim necugetaţi în întuneric. Dă, ce vrei ? ne prosteşte sila dă a da... că mă uit la mine, cum mă roade pofta dă avere... Şi cu Toma ai dreptate, părinte.

Se auziră iar glasuri groase :

– Dară... dară...

Popa legă din nou tirul pe câre-1 rupsese :

—■ Băiatul ăla, ce zic ? Bărbatu ăla, că deşi abia împlinise douăzeci dă ani, era înalt ca bradu, era numai inimă... Mai pă toţi dă o seamă cu voi, mă Ioane, v-am bătut cu nuiaua dă alun, ca să învăţaţi buchile, da' dăgeaba, că numai el a învăţat să le lege.

– Aşa, părinte, şi cu Toma ai dreptate, ştrigă din nou Ignat Secu, şi uite, Dumnezeu, ca să mă pedepsească, se vede, pentru lăcomia mea, mi-a dat acum un gînd. Iacătă, am dat turcului patru vaci şi doi boi... Mai dau şi Stancăi o vacă, să-şi crească copilu, pînă îşi va găsi un bărbat pă potriva ei, că e femeie tare cuminte. Să fie şi asta tot în socoteala răzmeriţei.

Stanca începu să plîngă.

Se stîrni multă voie bună. Oamenii erau mulţumiţi de în- tîmplare, parcă se scosese din străfunduri ceva care îi făcea să se simtă altfel de cum se socoteau ei unii pe alţii, de toată ziua. Trecea prin vinele lor o sevă de omenie. Toţi rîseră, tulburaţi, zgomotos, cînd Niţă al lui Predoiu strigă de dincolo :

– Nea Ignate... vezi să nu-i dai cumva vreo vacă stearpă.

•— Nu, mă, răspunse acesta. îi dau una cu viţel cu tot.

—, Eh, hai. Uiţe, Stanco, îţi dau şi io o oaie cu miel, strigă
logofătul Dobre, şi acum, oameni buni, nu uitaţi că sîntem la nuntă şi nu la parastas. Am venit aci să mai uităm şi noi dă năcazuri, nu ca să ne văicărim. Toată ziua nu vorbim decît dă clacă şi dă nevoi. Să le mai lăsăm dracului.

Ignat Secu îl privi tăios, trăgîndu-şi mustaţa.

– Le lăsăm, da' nu ne lasă de pă noi... să ţin ca rîia dă cîine pînă-1 usucă. Dăspre ce vrei să vorbim ? Nunta-i o zi, două, claca e toată viaţa.

Ei, da' măcar la nuntă să mai uităm dă ele. Ia să vie scripcarii ăia, aci, să ne cînte şi nouă cîte ceva la ureche.Tot timpul mai-marele satului stătuse ca pe ace. îi era teamă să nu iasă cumva cu ceartă şi să nu plece supărat calemgiul, devenit vechil la Zăvoiu Dihorului. Slujba de logofăt al satului era grea şi-i trebuia lui Dobre multă iscusinţă ca să nu supere pe proprietar, dar nu vrea să

se puie rău nici cu oamenii. Nu vrea să se puie rău cu oamenii în mijlocul că-rora trăia, căci ar fi fost greu şi pentru el şi de aceea pe faţă le lua cît putea partea; altfel, căuta să facă neapărat^voia proprietarului care-1 pusese logofăt. De obicei izbutea să împace şi capra, şi varza. Boierul ştia că Dobre e un om pe^care se poate bizui, iar pe săteni îi ducea cu felul lui morocănos, poruncitor, cam în glumă şi cu ceva înţelegător în el, care le lua ochii. Părea mereu un om bun, dar certăreţ, şi, cînd îl auzeai, vorbea supărat despre slujba lui, ca de o năpastă, dar n-ar fi lăsat-o pentru nimic. îi îngăduise să strîngă multă avere, pe care o tot sporea mereu. Astă-iarnă, gelepii se pri- cepuseră cum să-1 ia, ca să poată scoate cît mai mult din sat. Făţiş, dăduse şi el patru vaci şi doi boi, aşa zicînd ca să fie pildă la ceilalţi, dar pe subt mînă gelepii îi plătiseră întreit ceea ce dăduse, cu bani peşin, pe cînd oamenii trebuiau ca să aştepte, nu se ştie cît timp, o plată nelămurită care, de obicei, nici nu mai venea şi pe care de altfel nimeni nu se bizuia.

Bătrînul Nedelcu, care se cam speriase şi-i era frică să nu se spargă nunta, strigă şi el bucuros să vie lăutarii. Erau de fapt un scripcar, un ţambalagiu şi un cobzar. Erau, cum s-ar zice, oame~" lui Găman. Nedelcu trimisese să-i aducă şi un clarinetist de la Giurgiu, că-i plăcea lui clarinetul. Găman mai adusese cu el şi pe un prieten al lui, nu se ştie de unde, părea cioban, care cînta din caval. Era un bărbat subţiratic, înalt, cu o mustaţă mică, mătăsoasă, mai mult căruntă, şi cam chel.

— Mă Păcălete, mă, ia ziceţi, mă, mai întîi o sîrbă, să sară tîrtiţa în ăştia care au înţepenit pă laviţă. Ziceţi-i, mă, sîrba aia dă pă Glîmbocel.

Au mai zis şi altele. Într-o clipă oamenii au uitat de toate şi se iscă o veselie, aţîţată de glumele tari ale logofătului şi mai ales ale Măriei lui Căciulămare, muiere cam afurisită la gură, care spunea verde ce avea de spus.

Fuseseră orinduite în ogradă, pe nişte butoaie goale, străchini cu bucăţi de miel fript şi pîine pentru flăcăi şi fete. Băură cît ai clipi vadra de vin şi tăbărîră pe Restea să le mai aducă. Nu mai aveau nevoie de lăutari.

Se încălzise iar, deşi cerul era în parte acoperit de nori negri, care se vînzoleau mult, trecînd pe rînd prin faţa lunii. Unele miresme fuseseră topite în apa de ploaie, dar altele fuseseră parcă răscolite.

în văzduh mocnea răsuflarea caldă a pămîntului reavăn şi mireasmă de frunză tînără. A frunză de nuc parcă miroseau şi trupurile astea tinere, frămîntate şi încălzite la joc. Flăcăi şi fete năduşiseră şi aveau obrajii încinşi. Urca. în ei o sevă grea, a poporului, neştiutoare de ei înşişi, iscată din străfundurile nebănuite şi menită să biruie timpul, peste cei de faţă, peste capetele lor, aşa cum înfloresc şi rodesc pomii şi buruienile

,J — Un om între oameni, voi. I **în** neştiinţă de cei căzuţi alături, pe cîmpurile de luptă, ori de cei seceraţi de molimă.

în odaia cea mare, veselia se încinsese iar, cum se aprinde din nou focul pe vatră. Lăutarii, aţîţaţi de logofăt, cîntau de zor sau ţineau isonul lui Păcălete, care-i zicea îndesat şi eu foc. Dobre spunea el însuşi glume destul de ale dracului pe seama muierilor de faţă, fără să-i pese că, şi dacă mai greşea, înalt şi ciolănos, nu-i era teamă să nu supere cumva pe alţii. Tocmai fiindcă era puternic la trup, îl făcuse boierul logofăt. Dar se obicinuiseră cu el, că le arunca aşa, fără să stăruie, ba muierilor le plăceau chiar unele măscări pe care el le spunea şi rîdeau chicotind. Maria lui Căciulămare îi ţinea bine hangul, şi nu rareori îl şi rămînea pe logofăt. Se agăţă şi acum de el, cînd îl văzu că îndeamnă doar pe ceilalţi să mănînce, spunînd că pe el îl doare un dinte, ceea ce era adevărat, dar Maria nu se lăsă şi i-o spuse aşa, cam pe neaşteptate :

– Am auzit şi io că ţi-ai rupt un dinte cînd ai vrut să muşti pă Safta lui Firică dă umăr. Hei, logofete, vezi, fe- reşte-te dă fetele mari, că nu te mai ţin dinţii.

Toţi rîseră, fiindcă ştiau că lui Dobre i se scurg ochii după fata bălană şi zdravănă a lui Firică, şi-o tot împunge cu vorba cînd o vede.

Dobre clătină din cap, ca unul care ştie ce spune, dar iu fără răutate.

– Hei, cîţi dinţi s-au rupt, fă, şi în umerii tăi, Mărie, a rămas ştirb tot satu... Că tare afurisiţi umeri ai avut.

Rîdeau toţi, rîdea şi popa.

Duţă Căciulămare se înciudă şi se amestecă şi el în vorbă, ca să-şi ajute nevasta :

– Apoi, că am auzit şi io că Dobre biruie cu sfanţii, nu cu dinţii.

Toţi rîseră, căci aveau ce-aveau cu logofătul.

Acum acesta se supără de-a binelea ; îi răspunse, aşa pe muche, destul de acru :

– Lasă, mă, că şi despre tine am auzit că eşti mai mult Duţă, decît Căciulămare.

Se stîrnise atîta veselie, că din pricina hohotelor de ri nu se mai auzi ce-a vrut să răspundă Duţă. Porecla i-o dă duse, e adevărat, o muiere acum vreo zece ani, pare-se inşe lată de înfăţişarea lui arătoasă, că era cît un cal, dar nu er. se vede decît un tîlc întors.

Nu trecu mult şi Maria lui Căciulămare, afurisită, făcu semn lui Păcălete, care era singur între ei, fiindcă scripca ş. ţambalul cîntau afară la joc, şi acesta începu un cîntec scurt, pe care ea i-1 şoptea la ureche şi pe care-1 sfîrşi în mod potrivit, cu două versuri schimbate de ea :

„Iubeşte-rnă, Sajto, neică, Dacă vrei să-ţi iau. scurteică..."

Toţi pricepură iar că e vorba de logofătul Dobre şi de Safta lui Firică, fiindcă toţi ştiau că fata fugea cît putea ck el, dar mai rău îl aţîţa cu făptura ei voinică.

Felul acesta de a vorbi prin cîntec e obicinuit în sat. Cîntecul se vrea totdeauna cu tîlc pentru cel căruia i se cînta anume, după cum are un înţeles vroit cu dinadinsul pentru cel care cere el însuşi să i se cînte un anumit cîntec, căci el totdeauna se gîndeşte la cineva, ori la o întîmplare anume, din propria lui viaţă. Vrea deci să ştie şi altcineva, la care se gîndeşte el, dacă e de faţă, de ce a cerut să i se cînte cîntecul acesta anume. Oamenii îşi vorbesc cu toată fiinţa lor, ocolit, prin viersul cîntăreţilor ori al vioarei, nu ascultă un cîntec, pentru că e frumos ori numai ca să-i guste meşteşugul.
începură să bea bine, trecîndu-şi cu îndemn ploştile de la unul la altul. Numai mirele sta posomorît parcă şi nu spunea nimic. Petruţa îi petrecuse o mînă după gît şi rîdea înflorită de bucurie la toate glumele pe care le auzea. De mul-ţumită ce era, îi jucau ochii în cap şi parcă nu mai era aşa urîtă. Pe celelalte muieri le cam zgîndărea şi le cam rîcîia pe inimă felul ăsta de stăpînă cu care-1 ţinea ea de gît pe Miai.
– Da-1 ţii, soro, îi spuse cu buze subţiri Neaga lui Mîn- joc. S-a isprăvit cu el d-acu. I-ai pus jugul pă grumaz.
Dar Maria lui Căciulămare "se uită mai curînd cu milă la ea.
– Fă, p-ăsta e greu să-1 ţii... să ştii... că-i soi rău.
Toţi dădură din cap, rîzînd, că ştiau şi ei ce ştiau.
Petruţa îi răspunse, întărîtată şi încrezută în ea :
– îl ţiu, suratelor, îl ţiu... Să ştiţi că-1 ţiu... îl priponesc dă piciorul patului şi tot îl ţiu... Ce-a fost s-a dus...
Trase spre ea braţul' pe care-1 avea încovoiat de grumazul lui Găman ca un jug şi-1 sărută pe mustăcioară. El se lăsă greu, nemulţumit, dar cea care se făcu albă la faţă fu Sultănica. îşi muşcă uşor buza de jos, cărnoasă şi mare, pe cînd Miai rămăsese cu ochii aţintiţi în ochii ei. Apoi privirea lui se întoarse întărîtată înspre fereastra plină de lume, căci în afară de copii, mai erau şi alţii în vîrstă, dintre săracii satului, care căutau pe geam la mire şi la mireasă. Vru să se desfacă încet de braţul care-1 lega, dar Petruţa, care nu-şi dădea seama ce încearcă el, îi zîmbi, crezînd că el a vrut să-i dea cumva vreun semn de dragoste. Zîmbetul ei îl supără şi îl umplu de silă. Se gîndi înăcrit. I se păru că a făcut o neghiobie, însurîndu-se cu muierea urîtă de lîngă el, şi privirea lui întîlni din nou ochii mari şi verzi ai Sultăni- căi, care căutau la el lung şi cu tristeţe. Se întreba, rîcîit de ciudă, de ce a mai luat-o pe Petruţa acum cînd îşi cîştigă singur banii şi nu mai are să trăiască deci din averea ei. Ce i-au dat Nedelcii de i-au pus pietroiul ăsta de gît ? Nimic. Banii şi-i cîştigă punîndu-şi viaţa în joc. Ei n-au dat nimic şi au făcut şi un tîrg bun. L-au păcălit "ta pe un zevzec. Da, e adevărat, a ţinut să se însoare, dar el voia numai să aibă o casă a lui, simţea că-i trece vremea şi se săturase de muieri străine. Se săturase de ce a fost. Vrea o nevastă, dar nu o voia pe Petruţa. Avea şi el dreptul pe lumea

asta să aibă casa şi muierea lui. Un val de sînge i se ridică pînă la rădăcina părului. Petruţa era o străină, era vreme pierdută în viaţa lui. Adevărata lui femeie, nevasta lui, era la cîţiva paşi de el. De ce se pierduse de el ? Fiindcă nu aveau bani, fiindcă îi otrăvise pe amîndoi sărăcia. Atunci de ce nu-i ea, acum cînd are bani, muierea lui ? De -ce să-şi cheltuiască banii ăştia, fără care în lumea de azi nimic nu se poate, alături de urîta asta de Petruţa ?
Prietenul de departe cu care venise îl privea lung, de multă vreme. Zîmbea pe subt mustaţa lui mică şi moale. Altfel ochii, şi ai lui, erau duşi în depărtări. Miai încercă să-i zîmbească şi el, dar mai mult se strîmbă.

– Zi-i ceva, baciule, rogu-te, zi-i ceva... d-al nostru... ca la deal.

io

oBaciul zîmbea mereu, şi pe urmă spuse cu o privire jucăuşă, ca două steluţe, în ochii cenuşii :
— Apăi eu ştiu cam ce-ai vrea dumneata.
Şi începu să cînte din caval. Era o doină apăsătoare, cu tărăgănări pline de amar. Dar cînd, după cîteva clipe, lăsă cavalul, al cărui ison rămase în aer, şi prinse a-i zice din gură, cîntecul lui fu ceva mai repezit. Vorbele, poate schimbate de el, i se potriveau fără îndoială lui, căci se vedea a fi om însingurat, dar i se potriveau astă-seară şi lui Miai, care sta ca un lup rătăcit în sat.
„Dîn cîţi Oltul vara-l trec... măi, măi...
Dîn cîţi cu ochit petrec... măi, măi...
Ca badea nu e nici unul... măi, măi...
Ca badea nu e nici unul... măi, măi...
Că e singur ca gorunul... măi, măi...
Ca gorunul lîngă rîpă... măi, măi...
De-l bat ploile să-l rupă... măi, măi...
De-l bat ploile să-l rupă... mai, mai...
Păi aci sînt ploile... măi...
Păi... aicea-s nevoile... măi.
Stă pe margine gorunul... măi,
Stă pe margine gorunul... măi,
Gorunul bătut de vînt... mai,
Cum nu-i altul pe pămînt... măi, măi."
Miai pricepu că tovarăşul îi ghicise bine gîndurile, că văzuse cît de străin se simţea între mireasă şi ceilalţi, li mai cîntase lui de multe ori cîntecul acesta, pe muscelele Argeşului, pe colnice înverzite. Ştia baciul că, de cînd se despărţise de Sultana, Miai îl punea să-i cînte ceasuri întregi. Vedea cum îl cuprinde pe zăvoian o jale neagră. Fără Sultana, era, oriunde, ori cu cîtă lume de faţă, singur.
Miai se uită lung la Sultana să vadă dacă şi ea a priceput ceva. Nu se putea să nu priceapă. Duşi ori neduşi la biserică, ei erau doi. Sultănica era femeia lui, dragostea şi oasa lui, cu ea ar fi vrut să doarmă în pat şi să-şi gospodărească averea cîştigată... Ce rost avea ca ea să fie nevasta lui Ichim ? Cu ce drept, pe femeia asta, care crescuse ca un copil de-a dreptul din inima lui, o ţinea în aşternutul său Ichim ? în gînd scrîşnea din dinţi şi se simţea ca înjunghiat. I-o furase fără nici un drept. Nu era lucru cinstit. Ar fi vrut să urle, să întrebe şi pe Dumnezeu din cer de ce Sultănica nu e lîngă el, căci a lui fusese întîi... şi de ce e acum alături de Ichim ?
Nu se culcase cu Petruţa decît ca să se răzbune pe Ichim că-i batjocorea dragostea lui.

1

II cuprinse o silă fără margini de el însuşi, zicîndu-şi că a fost păcălit ca un dobitoc. îşi pierduse nevasta adevărată şi îşi mai luase acum pe cap şi pe pacostea de Petruţa, în vreme ce Ichim îi luase nevasta şi mai scăpase pe deasupra de o piatră din casă.
Ceru plosca şi bău pe nerăsuflate, înfierbîntat de furie. Sultănica se uita mereu mută spre el; numai după frămîn- tarea buzelor ei groase şi moi se putea înţelege că în cugetul ei se ceartă năluci. Tîrziu, se ridică încet şi veni la el, îi puse mîna pe umărul stîng. El îi simţi apăsarea caldă şi duke, prin cămaşa de inişor. Ea îi luă plosca de la gură şi, fără s-o şteargă cu mîneca iei, cum făceau muierile, o duse la gură şi bău însetat... Miai o privi înlemnit, năuc, apoi îi smulse ia rîndul lui, dar cu grijă, plosca lucrată cu rîuri săpate cu fierul înroşit şi împodobită cu frunze şi flori. O duse apoi încet şi lacom la buze şi sorbi, ars de gura femeii, al cărui gust îl căpătase acum lemnul uscat.
Cei de faţă, nebănuind nimic, începură să rîdă.
– Hai, care pe care, strigă din capătul mesei Eftimie Şoricaie, care era aproape beat.
– Nu te lăsa, Niţo, o îndemna Neaga lui Mînjoc, îmbujorată de mîncare şi de băutură.
Mînioasă parcă, Sultănica îi trase lui Miai iar plosca de la gură şi îi puse o mînă fierbinte pe piept, prin deschizătura cămăşii, de-a dreptul pe piele, chipurile ca să-1 ţină departe pînă ce bea ea... Miai ar fi vrut să chiuie năuc.
Logofătul Dobre cam dibui cum merg lucrurile şi îi porunci lui Păcălete, care începuse să-i zică din gură, cu isonul celorlalţi, alt cîntec, făcîndu-i semn să vină după el.
– Hai, mă, afară, să jucăm şi noi... Cîntaţi „Nuneasca"...
– „Nuneasca"... se auziră şi alte glasuri. Hai să jucăm „Nuneasca"...

Se ridicară toţi şi îşi făcură loc printre mesele din prăvălie, afară, în bătătura din faţa circiumei. Se prinse toată lumea, cei tineri ca şi cei mai vîrstnici, ba şi codane, care nici nuieşiseră la horă, ori unii trecuţi, ca moş Truţa şi moş Saftu, că se juca încet, într-o unduire domoală. Miai, între mireasă şi Lisaveta lui Dobre, nu o slăbea din ochi pe Sultana. Avea o poftă drăcească să sară, să chiuie, să răstoarne ceva. Cerul se înseninase şi mai mult, dar era parcă jilav, căci stelele ardeau scînteind mărite, iar luna trecuse spre apus, în dosul unui lan pufos şi negru de nori, a căror margine o aurea de dincolo diri spate. Cînd se sfîrşi hora, Stanciu strigă scrip- carilor, fălos :

– Măă, nea Păcălete, ia ziceţi-i, mă, un brîu pentru noi că ne au amorţit picioarele în hora asta tîrşită.

Cei care mai stăteau de vorbă, după sfîrşitul „Nuneas- căi", se dădură deoparte şi flăcăii se traseră spre mijloc, în- cepînd să se prindă cu mîinile petrecute pe la spate, unii de alţii, de brînele roşii. Locul din frunte era mereu, de vreo doi ani încoace, păstrat pentru Vasile Peştefript, care, iute spirt, juca aşa de repede, că-i obosea pe scripcari şi-i tîra pe toţi ceilalţi după el, într-o fîlfîire ameţitoare. Cel care ar fi încercat să ducă el şirul se trezea împins dinspre Vasile, de i se împleticeau picioarele şi rămînea de ruşine.

Scripcarii începuseră să zdrăngăne mormăit şi apăsat, şirul se legase, cînd Miai se desprinse de lîngă pîlcul cu naşa şi mireasa şi veni să se prindă cu ceilalţi. Spre mirarea tuturor, trecu în frunte, înaintea lui Peştefript.

– Hei, Miai, să vedem te ţine brîu... ? îl întrebă cu mutra lui mucalită Eftimie Şoricaie, făcînd fără rost cu ochiul către cei din jurul lui.

– Nea Miai, ăştia sînt căpiaţi, nu te pune cu ei, se auzi glasul ascuţit al Riţei.

Se temea pentru el, deşi în fruntea flăcăilor era frate-său, Vasile. Pentru fetele tinere, Miai, la douăzeci şi nouă de ani, era tocmai potrivit pentru dragoste, dar era prea bătrîn ca să se ţie de flăcăii ăştia iuţi şi trufaşi, care se simţeau floarea satului.

Găman îşi strînse bine brîul roşu, aşa cum de altfel făcuseră şi ceilalţi. Nu numai ca să nu se desfacă la joc, dar brîul, betele şi chimirul sînt o parte din viaţa rumânului. Mijlocul strîns bine e sprijinul cel mai bun la muncă, la joc ori la trîntă, e dintotdeauna pentru el un izvor statornic de sănătate.

Streinul, de-i zicea Miai, baciul, venise şi e1 afara. Acum se văzu că în şerpar, în afară de pistol, de cuţit şi de caval, mai avea şi un fluier subţire, destul de mic.

Cobza zvîcnea scurt şi întors în loc, peste scripcă şi ţambal, cînd şirul celor vreo doisprezece flăcăi, în fruntea cărora era Găman, începu să-şi încălzească picioarele, săltînd uşor, spre dreapta şi spre stînga... După ei se mai făcură încă şi alte vreo două şiruri. Apoi Vasile, la picioarele căruia privea mereu Păcălete, iuţi jocul, împingîndu-1 uşor spre dreapta pe Miai, pe care-1 ţinea

strîns, pe la spate, de brîu. Şirul lor începu o plimbare legănată, şerpuind printre nuntaşi. Ritmul iuţit, silit de Vasile, cam încurca pe unii dintre flăcăi, căci nu era potrivit cu sufletul lor. Păcălete zgîndărea însă tot mai viu cobza, şi ceilalţi doi lăutari se ţineau straşnic de el. Fluierul baciului dibuia cu chibzuială, ca să se potrivească jocului. Nuntaşii se desfăcură tot mai mult ca să facă loc flăcăilor, al căror şir şerpuia printre ceilalţi. Săltau acum de o bucată de vreme în loc, repezind picioarele cînd într-o parte, cînd într-alta, cînd Vasile strigă un „zii, mă..." şi iuţi din nou jocul. Faţa lui smeadă şi lungă, mustăcioara scurtă erau numai zîmbet, pe cînd feţele celorlalţi se vedeau că sînt cam trase şi înnodate, căci nu-şi mai găseau suflul potrivit. Drăgan, voinic dar mai moale, care, dacă ar fi fost lăsat la felul lui, l-ar fi ţinut picioarele o noapte întreagă, începu să simtă oarecare greutate în vine. Asta-1 înfurie şi striga şi el lăutarilor să iuţească. Unul dintre celelalte şiruri se opri, pe cînd cel dintîi porni şi mai îndîrjit. Picioarele flăcăilor sfîrîiau, spulberau ceva nevăzut. Nu peste mult timp, însă, Drăgan se opri şi, cu sufletul tăiat, ieşi din joc... Se opriră cu- rînd şi celelalte şiruri. De îndată, cei rămaşi porniră cu o iu-ţeală ameţitoare, abia parcă atingeau pămîntul. Vasile Peştefript, mereu cu zîmbetul subt mustăcioară, trăgea cu coada ochiului spre Miai, dar acesta nu avea ochi decît pentru Sultănica... Puterea parcă-i venea din ochii ei strălucitori, în lumina focului mare care. ardea în marginea drumului de ţară, arătînd hora.
Cînd rămaseră numai opt inşi în joc, femeile cu mîna |a bărbie se uitau uimite la nebunii aceia care, cînd pisau pămîntul în loc, vrînd parcă să-şi înşurubeze picioarele în el, cînd săltau sprinten şi uşurel, ca o flacără, ori porneau, plu-tind parcă, lateral şi spre dreapta. Şirul lor se unduia lin ca o năframă pe care o fîlfîie vîntul, în timp ce picioarele se mişcau iute, mărunt, puzderie, ca palele de ploaie purtate de vijelie pe faţa eleşteului.
Păcălete, care lungise jocul mult, mai mult decît era obiceiul şi era obosit, voi să se oprească, dar Peştefript îi strigă dîrz să-i dea înainte. Fluieraşul baciului, care prinsese acum felul jocului dinspre părţile astea, porni năuc înainte. Atunci se desprinseră toţi, în afară de cei doi, care porniră şi mai repede... Picioarele li se mişcau acum, cînd erau numai ei, cu o iuţeală drăcească. Cu mîna dinafară în şold, cu cealaltă petrecută la spatele celuilalt şi ţinîndu-i strîns brîul, cei doi mergeau acum cînd înainte, cînd înapoi, cînd lateral amîndoi odată, cînd de-a-ndăratelea. Miai îi uimise pe toţi, căci nu înţelegeau de ce nu se opreşte, acum cînd n-ar mai fi fost de loc de ruşine. Pe faţa lui nu se putea citi nimic, doar ochii negri îi străluceau ca la un diavol. Nu trecu mult şi el simţi că Vasile Peştefript se lasă puţin cam greu, întoarse capul spre el şi-i văzu obrajii supţi şi gura slăbită. Atunci strigă sălbatic :

– Păcălete, ai un galben dă la mine acum, dă-o-n „Ciuleandra". Nene baciule... zi-i te rog, ca pă Argeş.
Lăutarii erau din Piteşti, „Ciuleandra" era un joc de pe Argeş. Miai îl mai jucase pe la horele de la deal, pe care le cutreiera umblînd după dragoste, uneori mai mîncînd bătaie de la cete de flăcăi, care apărau fetele şi nevestele satului, alteori bătînd el cîte trei odată. Era sătul de toate astea, dar acum ar fi vrut să joace oricît, fiindcă juca în faţa singurei muieri care mai era pe lume... Păcălete se răsuci ca o cheie, ceilalţi îi ţinură vitejeşte isonul, fluieraşul pomi înainte ca o iasmă, iar cei doi, schimbînd uşor paşii, porniră într-un joc diavolesc. După cîtva timp, Vasile Peştefript se opri însă moale. Spuse că nu cunoaşte jocul, ceea ce era la urma urmelor de crezut. Adevărul e că-i slăbise cu totul suflul. Lăutarii se opriră şi ei. Cei doi erau lac de năduşeală, dar Miai parcă nici nu băgă de seamă asta.
Moş Saftu clătină din cap cînd îl privi venind liniştit spre cei din fruntea nunţii, ca un armăsar înspumat după o alergare crîncenă.
– Seamănă cu taică-su... Amarnic bărbat a mai fost şi Firu ăla la viaţa lui.
După ce se mai jucă o sîrbă, Miai, care se ţinuse acum deoparte, ceru lui Păcălete să cînte un „Joc de doi" şi puse numaidecît mîna pe umărul Sultănicăi, ca să nu i-o ia altul înainte. De cînd se cam lăţise, deşi nu avea decît optsprezece ani, ea devenise destul de greoaie, mai ales că niciodată nu fusese iscusită la joc, deşi nici o fată din sat, afară poate acum de Riţa, nu cînta atît de frumos ca ea. Miai ştia asta şi nu luă în seamă codirea ei... Nu-i păsa de joc... Vrea numai să-şi petreacă braţul peste umerii ei fierbinţi, ca altădată, şi să-i simtă trupul lipit de al lui. Mergeau încet şi lin, aveau timp să guste fiecare greutatea plăcută a celuilalt. Parcă pluteau pe altă lume. Simţindu-i încheietura caldă a braţului voinic în ceafă, pe Sultănica o ademeni în gînd tot ce fusese mai an, în nopţile din pădure, în serile cînd stăteau amîndoi pe bordei privind luna.
Mai jucară încă de vreo două ori, tot parcă ei singuri în toată hora, pînă cînd mireasa veni şi se prinse şi ea, tot cu mîna petrecută după umeri, în dreptul lui. Petruţa juca aşa cum nu jucau multe în sat, avea picioarele sprintene şi ştia orice joc fără greşeală, dar lui Miai i se păru că atîrnă de el un pietroi. Se strîmbă atît de rău, încît toată lumea băgă de seamă.
– Fă, nu-i lucru curat aci, spuse Maria lui Căciulămare Măriei lui Ion.
– Taci, fă, împieliţat-o, nu spune blestemăţii, îi răspunse amărîtă femeia, care privea fără să joace, înfăşurată toată în maramă de borangic, singurul lucru de preţ pe care-1 avea.
Cînd se sfîrşi, se auzi glasul lui Stanciu, care ceru lui Păcălete, cu o răutate de ţap tînăr, să cînte „Sîrba slutei". Păcălete spuse că nu o ştie, atunci Stanciu îi spuse să cînte altă sîrbă, la care ştia că se potrivesc cuvintele... Vorbele le ti-

cluiseră ei, flăcăii, tîrziu, tot la furcăria de sîmbătă... Păcălete începu sîrba şi, după ce mulţi fură în joc, se auziră glasurile cîtorva dintre flăcăi şi fete :

„Of... of ., of... 'fi-a plăcut, neicule, suta, of, of...
Ce te faci acum cu sluta ? of, of...
Of... of... of... neicule... of, of, of, of...
Ce te faci acum cu inia...
Cînd o fisa scoată ia?..."

Restea îi înjură de Dumnezeul mamei lor şi strigă lăutarilor să cînte mai tare, ca să acopere astfel vorbele cîntate, de nu se mai înţelegeau.

Cînd se opri sîrba, bătrînul Nedelcu, supărat, pofti pe nuntaşii de frunte în casă. Cînd porunci să vie şi lăutarii, cei tineri nici nu voiră să audă şi făcură gălăgie. Miai le spuse însă că lăutarii pot să rămînă afară, că înăuntru o să cînte oaspetele din caval.

Cloşca-cu-pui era acum sus şi Carul pe jumătate întors. Norii cîţi mai rămăseseră se scărmănau singuri. Cu toate că era tîrziu, nimeni nu vrea să plece acasă. Cum să plece cînd pivniţa Nedelcilor era încă plină şi miei la tavă încă destui ! Cu un asemenea chilipir nu se mai puteau întîlni curînd, iar flăcăii îndrăciţi nu voiau să scape prilejul şi să cruţe vinul hapsînului de hangiu.

Popa Gheorghe, care fusese şi el în bătătură, se aşeză, adunîndu-se, pe laviţă şi, ducînd căniţa la gură, se întoarse către Miai înainte de a bea :

– Le-ai făcut-o, mă Miai, le-ai dat peste nas puţoilor ăstora obraznici... I-ai rămas pă toţi, ce mai încolo, da' d-aci înainte să te cuminţeşti, mă, că ai intrat şi tu în rîndurile oamenilor. Ţi-ai făcut mendrele cît ai vrut, acum mai gîn-deşte-te şi la casă, la copil şi la muiere.

Pe logofătul Dobre îl pufni rîsul.

– Ţi-ai găsit şi cui să predici, părinte Gheorghe... Şi ca să arate mai bine, strigă : Mă Păcălete, ia zi-i-o p-aia cu uşa crăpată, mă.

Cobzarul îşi mototoli cu şiretenie buzele, ca să cîştige timp, şi apoi, văzînd că Miai nu zice nimic, începu să-i zică, făcînd cu ochiul :

„Mărioară dtn Piteşti, Cu bărbatu cum trăieşti ? Cu bărbatu trăiesc bine, Cum vrea Dumnezeu cu mine.
Şi să laşi uşa crăpată,
Ca să văd cum eşti culcată, măi, măi.
Dac-oi fi culcată bine,
Dac-oi fi culcată rău,
Să mă duc cu Dumnezeu, măi, măi."

Maria lui Căciulămare nu se lăsă şi-i spuse cobzarului, cu un zîmbet plin de tîlc, chipurile, ca din partea nevestii, a Petruţei :

— Ia zi-i după mine, mă Păcălete...

„Foaie verde... tu, bărbate, Trei pă lume nu să poate : Să scape omu dă moarte, Să-ntinerească nu poate, Să le iubească pe toate..."
Toţi făcură haz, numai Miai se închise în el, cu amărăciune. Nu... S-a săturat. Nu mai voia să fie cel de pe afară, care să fugă noaptea, cutreierînd satele. Toate muierile la un loc nu sînt Sultănica. Dă-o dracului de viaţă. El dă ca prostul muierea lui pe altele, care nu-i vin ei nici la deştul cel mic. Tot el e cel nerod cînd socoate că înşală pe alţii. îşi fură singur căciula.
Niciodată nu s-a simţit atît de însingurat. Trage mînios din gura ploştii şi, fără să-i mai pese de Petruţa, care iar i-a cuprins umărul, îi cere cobzarului să-i cînte :
„Mă, Ioane, c-o fi prost... Aseară unde mi-ai fost ?
Unde-am fost, am trăit bine, Cu puicuţa lîngă mine.
Mă, Ioane, omule, Nu-ţi mai trece nopţile Pă la toate porţile Că porţile-s toate-nchise, Şi lacătele toate puse."
Oamenii fac haz... Au priceput după capul lor că pentru Miai s-a sfîrşit cu viaţa de teleleu...
Păcălete a priceput şi el că Miai are chef să asculte şi vine lîngă el, ca să-i zică la ureche. Acesta întrebă dacă ştie „Foaie verde de gutuie". "Păcălete, cu fălcile lui mari şi lucioase, cu ochii mari şi negri, cu mustaţa în sus, nu răspunde şi începe de-a dreptul :
„Foaie verde dă gutuie... măi, măi... Eşti cum eşti şi alta nu e... măi, măi... Dă cînd mi te-ai supărat... măi, Şapte sate-am tot umblat... măi, Da' ca tine n-am aflat, Da' ca tine n-am aflat... măi.
Hai, murgule, acas, şi pace, Că nici asta nu-mi prea place. Nici asta... nici astălaltă, Hai la a de-a fost aldată.
' Murgu dacă auzea... măi, măi... Căpiat îmi alerga. Fără frîu şi fără şa... măi, măi... îl mînam cu inima... măi, măi... 11 mînam cu inima... măi, măi..."
Petruţa se topea de fericire, iar mesenii zîmbiră uitîndu-se unul la altul, căci toţi crezură că e vorba de mireasă... că la ea se întorsese Miai. Nimeni nu băgase de seamă că el căutase pieziş ochii Sultanei, verzi şi sprîncenaţi, şi-i prinsese în privirea lui. Vechilul ceru şi el lui Păcălete să-i cînte, dar după asta Miai îl chemă din nou pe cobzar lîngă el. Privind-o mereu în ochi pe Sultana, îi ceru să cînte parcă numai pentru el. Pentru el şi pentru muierea tînără care-şi frămînta, stîrnită, buzele.
„Hai, puicuţă, dă mi-arată Unde ne iubeam odată,
Leano... Leano... Trandafir lîngă obraz, Pe-acolo trecui şi azi, Că el şi cu serile Ne-ascultau sfădelile, Leano... Leano... Ori că ţi-ai uitat dă toate Dă un an şi jumătate ?... Leano... Leano...
Deslă, puică, ce-ai făcut, Ca s-o luăm dă la-nceput, Leano... Leano..."

Cei care erau doar nuntaşi ascultau cîntecul ca martori, plăcîndu-ie ori nu, dar Sultana începu să tremure. Patima lui nestatornică răscolea in ea o durere care durase ca jeraticul subt cenuşă. Miai o privea într-una şi o iscodea cu privirea lui stăruitoare. El înţelegea din ce în ce mai mult că ea îl luase pe Ichim doar ca să scape de sărăcie şi atîta tot. Ce să-i faci ? N-avea nici ea dreptul să iubească ce-i dorea făptura ei... ăl sărac n-are drept pe lumea asta. Avea, biata de ea, de ales între a se sluţi muncind fără nădejde, pînă cădea în genunchi ca o vită, ori de a pune cruce iubirii care a fost şi de a rămîne, tot mai frumoasă, alături de un bărbat pe care nu-1 socotea bărbatul ei.
Totuşi, Miai încă nu bănuia cît de grea fusese suferinţa ei de un an şi mai bine. Nopţi întregi nu dormea, mai ales în nopţile cu lună care-i aminteau de cele trei zile arzătoare din pădure. Acum privirile lui şi cîntecele astea rupeau fîşii tot de pe ea, de rămînea aproape fără nimic, ca atunci. Dar mai ales o otrăvea Petruţa asta, care îi lua tot şi-i mai şi zîmbea ca o năroadă, pe deasupra. Se înfurie şi îşi spuse că din a doua seară va începe să se dea iar în dragoste cu Miai, ori ce-o fi. Mai ales acum cînd afla din cîntecul cerut şi din privirea lui că nu o poate uita, că şi el o doreşte mereu.
Flăcăii şi fetele de afară lăsaseră jocul, şi acum se îngrămădeau cu toţii în odaie, înghesuiţi în prag şi în pervazul ferestrei. Se aduseseră aci cîteva tăvi cu plăcinte, care ar fi fost să fie numai pentru nuntaşii de seamă, căci n-aveau loc unde să se facă pentru toată lumea dar ei nu înţelegeau asta şi, venind de afară după tăvi, le vămuiseră cît putură. Pe urmă puseră mîna şi pe ploştile de vin. Nedelcu pe de o parte se gîndea că ar fi vremea ca lumea să plece acasă, dar pe de altă parte ar fi vrut ca nunta fie-si să fie o nuntă cum n-a mai fost, să se pomenească de ea cît or trăi ăi care au fost de faţă. Să se ţie minte că el e om cu stare.
Cei doi parcă nu mai erau pe lumea asta. Miai, mai ales, nu mai ţinea socoteala de nimeni. îl înfuriau toţi cei de faţă, tot atît de mult ca şi Ichim, ca şi Petruţa. Se duse să ia plosca de pe masă, anume ca să-i puie Sultanei palma în ceată şi să u simtă toată arzînd. întârzie cu mîna şi simţi trupul femeii tremurînd tot. Miai mult însă nu bănui ce e cu ea. i se părea că ea nu înţelege cît de rău se răsuceşte în el cuţitul neîndurat al dragostei. O vedea tulburată şi-i era milă de ea, tot atît de mult cît îi era în clipele astea milă de el însuşi. O vedea şi pe ea, tot fără noroc, ca şi pe el.
Chemă cobzarul şi-i ceru să-i cînte „Lele cu sprîncene multe." Asculta cîntecul în picioare, cu plosca în mină, cu ochii duşi undeva departe. Clătină din cap, îngînînd în minte vorbele cobzarului:
„Lele cu sprîncene multe, Cui le dai să le sărute ? Cin'spre-acasă te petrece ? Cine-ţi ţine cald şi rece ? Noaptea cin'mi te-nveleşte ? In zori cine te trezeşte t Cine buzele ţi-a supt f Cin' te vrea în zi de ţrupt f"

Mesenii nu mai pricepură nimic cînd îl văzură lăsîndu-se moale, aproape căzînd, pe o laviţă, lîngă frate-su Ion... îi picurase vin din gura ploştii pe cămaşa de inişor, pe pieptul desfăcut, păros.
Sultana ştia acum că de-aici încolo vor începe iar să se vadă pe furiş şi că vor avea să-şi ascundă dragostea prin toate colţurile hanului, pe toate potecile pădurii... Ea vru ca el să ştie asta încă de acum... Vru să ştie că ea e a lui, ca şi mai înainte. Cîntă atunci unul dintre cîntecele potrivite pe viersul doinei, alcătuit din vorbe gîndite de ea în nopţile de singurătate pe care le petrecea alături de Ichim, care dormea sforă- ind, prăbuşit. în glasul ei clocotea vinul dragostei, dar, în afară de Miai, toţi ascultară fără să-i priceapă tâlcul.
Naşul se ridică şi vesti începerea darurilor. Din partea lui spuse că dă tinerilor căsătoriţi o pereche de boi.

— Dă la mine mai puţin, spuse el, după cum era obiceiul în asemenea împrejurări, dă Ia Dumnezeu mai mult... Pe urmă se întoarse către Ignat Secu... Să te auzim, frate Ignat... Aud ? Ai zis ceva ?Ignat dădu o velinţă şi, rînd pe rînd, .răspunseră şi ceilalţi de la masă... Din prăvălie veniră iar toţi buluc, să afle ce daruri se dau.
După ce Păcălete şi ai lui începură şi ziseră fără vorbe, de două ori, răsucită, prelungită, fraza de început a doinei, Sultana îşi lăsă uşor capul pe umărul stîng, ridică iar sprîn- cenele negre şi mari în unghi, de i se umeziră ochii verzi pe jumătate închişi şi apoi începu, cu un glas ridicat şi topit în tărăgănări parcă brumate, cîntecul adus tot de Miai, mai demult, şi uşor schimbat de ea :
„Foaie verde iasomie... măi, măi...
L-aştept pe neică să vie... măi, măi...
Dă pă prispă mă tot uit... măi, măi...
Că nu l-am văzut dă mult... măi, măi...
Cînd vii neică, dumneata,
Mie-mi sare inima.
Cînd te văd suind, călare,
în ţărîna simt că-mi sare,
Să aşterne drumului,
Subt copita calului
O ascultau toţi tăcuţi, căci nu o mai auziseră de mult, de cînd furcăriile cu jocuri şi cîntece se făceau în faţa bordeiului lor... de cînd se ştia că un glas ca al ei nu se mai cunoştea nici în satele dimprejur... Cîntecul dură multă vreme, căci, potrivit doinei, fiece rînd de vorbe, o dată cîntat repejor* era zis din glas, ca un chiot prelungit şi întors amar în jur. Faţa rotundă a Sultanei, în afară de ridicarea în ascuţiş a sprîncenelor, de privirea pierdută, nu arăta nimic, parcă nu era decît o fereastră liniştită pentru frămîntarea dinlăuntru.
Miai nu găsi nimic în tîlcul vorbelor pentru el, dar îl cuprinse şi pe el acel iz amar şi plin de păreri de rău care era în simţirea femeii, încă atît de tinere. Mesenii începură să se îndemne iar la băut ; se vedea că sînt cam obosiţi. Zăpuşeala era grea şi mai toţi se făcuseră co- nabii la faţă din pricina mîncării şi a băuturii.
Sultănica îi lăsă pe lăutari să încerce să cînte ceva mai vesel şi, după cîtva timp cînd sfîrşiră, începu ea din nou, tot pe viersul doinei, spus doar în jumătate... Era cîntecul pe care-1 întregise de la ea, după -ce se întorsese din pădure şi credea că Miai a lăsat-o :
„Foaie verde dă sulfină... Ş-astă-seară-i lună plină, măi. Da' neică tot nu mai vine, măi,
Of... of, Leano... Lino... Unde e, nu o mai vede, măi, l-au luat ochii alte fete t măi."

Cînta cu ochii ei mari, prinşi în ochii lui Miai, parca erau numai ei singuri, faţă-n faţă :
„Nu vede cltu-i dă rece, măi, Dă cînd nu ne mai petrece ? Of... of, Leano... Lino... Unde pune neică mina, Simţi că te dogoară luna... Unde pune neică mina... măi.~ Of... of, Leano... Lino... Cînd te ţine neica-n braţe, Nu mai vezi că-i dimineaţă, măi... Of... of... Leano... Lino..."
Acum Miai pricepu că ea n-a uitat nimic din ce-a fost. Se învolbură ros de patimă şi, de unde pînă acum o simţea mai tînără decît el cu aproape unsprezece ani, acum cînd o văzu răscolită în toate oasele ei, de amintirea frîngerilor în braţe din trecut, îl cuprinse o mînie aprigă. Dumnezeul mamii ei, atunci ce caută în aşternutul lui Ichim ? Petruţa, care-i privea cînd pe unul, cînd pe celălalt, urmărindu-i din ce în ce mâi nedumerită, îi puse mîna pe umăr şi-1 întrebă de ce e supărat. El se întoarse spre ea mînios. îşi aminti iar de tot. Ce căuta el aci ? se întreba din ce în ce mai frămîntat...
Cei de faţă, care nu bănuiau nimic, îi cerură stăruitor Sultănicăi să mai cînte.
8
113
— Fa, n-au murit toţi dracii-n tine. Dă cînd te-a luat Ichim, lumea socotea c-ai amuţit, îi spuse Maria lui Căciulămare.
Ea îi şopti ceva lui Păcălete, care dădu din cap, zise apoi şi repetă împreună cu ai lui fraza începătoare a doinei, înjumătăţită, şi ea începu din nou, cu sprîncenele mari, ridicate la mijloc, cu privirea întoarsă în gînd :
„Foaie verde magherarm, Doamne, greu mai trece anu,
Of... of.. Lino, Neică, doru dă la tine Peste munţi şi ape vine Şi nu-l poate opri nimeni Pin-ajunge pin' la mine... Şi nu-l poate opri nimeni... Of... of... Lino...
Noaptea-ntreagă te pindii, măi,
Mi-am pus doru căpătîi, Mi-am pus doru căpătîi, măi,
Cu urîtul mă-nvelii, măi, Mamă, greu mă odihnii, Of... of... Lino..." .
Un fel de negură se lăsă peste zăpuşeala apăsătoare din odaie, sporită şi de fumegarea celor cinci luminări groase... Era atîta mărturisire în cîntecul femeii, că toţi cei de faţă acum înţeleseră. Singur Ichim, care era beat, nu văzu nimic. Tot ridica plosca, întorcîndu-se spre dreapta şi spre stînga, apoi o ţinea la gură, de-i juca mărul lui Adam, gîlgîind.
– Banii nu fac omu fericit, îi spuse Neaga încet lui Ignat, clătinînd din cap cu înţeles.
Ignat îşi jucă încet privirea de cremene.
– Da'... şi fără ei, viaţa nu-i viaţă...

Oaspetele cel tăcut ceru încuviinţarea să cînte şi el ceva, de prin partea de unde era de felul lui.

– Poate că n-o să vă placă, drept să vă spun, dar mare poftă îmi făcu felu cum rosti cîntecul această nevastă... Noi de felul nostru sîntem ungureni, dar ai noştri au venit de multă vreme şi-şi făcură căşi dincolo de mănăstirea Hurezului, într-un sat de-i zice Novaci, cred că n-aţi auzit de el... Acolo în Gorj se cîntă mult de tot. Pe dumneata, neică Păcălete, te poftesc să-ţi dregi cobza după cum îi zic eu acum... Şi cîntă din caval cîteva fraze, ca să-i arate cum să ţie isonul. Apoi, începu cu un glas atît de ridicat, cum nu se mai auzise prin părţile astea ale Argeşului şi Dîmboviţei, mai mult rostind versurile şi repetîndu-le decît cîntîndu-le..._Era ceva de şagă în surîsul lui, din colţul gurii, şi un iz dulce, acrişor, dă măr creţesc în glas.

„Mă ***duş.ăi, da' mă dusăi să ttec la Olt Cu a mea, cu a mea mîndră cu tot...***

Unde-o fi, da'unde-o fi, Oltu, măi, mare, Oi trece, oi trece mindra-n spinare.

Unde-o fi, da'unde-o fi, măi, mititel, L-oi lăsa, l-oi lăsa s-o treacă el.

Şi trecui înot... Da ... trecui Oltu înot Cu a mea, cu a mea mîndră cu tot."

Nuntaşii făcură haz de cîntecul oaspetelui oltean, pe care-1 socoteau o bună snoavă, dar Miai îngheţă. El îi înţelese tîlcul răsturnat... şi în el se răsuci un şiş. Se uita în ochii Sultanei şi parcă ea îi spuse, cu privirea încremenită muteşte, vorba da.

Acum nu mai putea gîndi nimic. începură să se încurce toate în mintea lui. Una ştia, însă, că pe calea pe care o pornise cu nunta nu va mai merge... Nici un ceas nu mai putea lăsa pe Sultana în aşternutul lui Ichim, acum cînd aflǎ că şi ea îndură cît îndură el. De ce să nu fie împreună, acum cînd scăpaseră de sărăcie ? Se îndoi totuşi un timp de hotărîrea ei şi o întrebă din privire dacă merge sau nu. Ea zîmbi limpede acum, zîmbetul ei spunea, din nou, da.

8*

115 Oaspetele oltean fu rugat de nuntaşi să mai cînte, iar el le cîntă, îndelungă vreme, „cîntece mucalite, care plăceau mult celor de faţă. Miai nu mai ştia ce să facă... Tot Sultana îi risipi nedumerirea. Ea îngînă ceva dibuind... şi întrebă pe oaspete dacă poate să-i ţie isonul din caval... Cînd se potriviră, din viers, femeia începu o doină uşor repezită, cu sprijin numai pe unele jumătăţi de vorbă, care cădeau mai bine :

„Frunză verde de răsură, Fapt dă seară, măi, măi, Vino neică dâ mă fufă, Fapt dă seară, măi, măi...

Dacă nu poţi la cîntători, Fapt dă seară măi, măi, Am s-aştept sa vii în zori, Fapt dă seară măi, măi, Ce-a mai fost, vreau iar să fie, Şi puicuţă şi soţie, măi, măi."

Rămăsese luminoasă şi senină, ca o poamă pîrguită: Acum totul era uşor. Nu era chip de amînare. într-o clipă, Miai ştiu ce va face. j

Dar mai întîi ţinu să-i mulţumească parcă ; simţi nevoia să întoarcă tot ce-a fost întunecat într-o lumină care să-i ducă de aci încolo.

încălzit de vinul aşteptării, ceru să cînte şi el... Nu prea avea glas, oricum nu avea cînd cînta, acel glas scăzut, de taină, cu care zăpăcea muierile cînd le şoptea... îşi dete seama, se răzgîndi şi-1 rugă pe oaspetele lui să-i cînte doina pe care i-a cîntat-o într-o seară, în sus, pe grohotişurile Leaotei... Cel rugat zîmbi, cum zîmbise tot timpul, îşi ridică uşor cu degetul mustaţa mică, moale şi căruntă şi îi făcu semn lui Păcălete. Cînd se potrivi isonul, începu trăgînd din amintire ca un fir de mătase, din el însuşi :

„Cîte fete sînt subt soare, Puica mea pereche n-are, Ca-aşa-i puica mea la faţă, Ca roua de dimineaţă. Puica mea uşure e, Ca roua pe strugure."

Sultana nu mai era uşoară la trup, dar Miai ştia că în clipa aceea vorbele i se potriveau, simţea că e o razachie neagră, dulce şi brumată.

Oaspetele cînta acum iar nişte drăcii şugubeţe, de £are toţi făceau haz nespus. Stanca singură, cu faţa ei bălană şi lungă, fără pic de sînge în obraz, cu toate că mîncase şi ea, părea căzută de pe altă lume... Avea pe ea ia de la nuntă, pe care n-o mai pusese de la plecarea lui Toma cu pandurii, şi parcă era legată cu o frînghie... Ţinea în braţe copilul adormit şi parcă îi era frică să plece. Ştia că bătrînul Nedelcu hotărîse ca nunta să ţie pînă a doua zi, luni, noaptea, şi ea se simţea tare slăbită. Acum îi era şi teamă să plece noaptea, că pînă în sat era o bucată de drum... Sultana, care ieşise de cîteva clipe, se întoarse aducînd o tavă cu plăcinte, pe care le întinse nuntaşilor... Se uită ţintă spre Miai, şi el văzu atunci că nu mai are salba cu cele trei rînduri de galbeni mari împărăteşti la mijloc şi icusari mici tot de aur pe margine. înţelese. Ieşi numaidecît. în odaia Petruţei îşi lăsase cele două pistoale, căci păstrase numai cuţitul "la brîu. Mai avea de gît, la piele, o pungă cu treizeci de taleri de aur. îşi luă minteanul pe umeri şi se îndreptă spre portiţa din dos, care da în pădure. Se trînti pe o căpiţă de fîn subt un paltin şi aşteptă. Căpiţa era încă jilavă, şi asta îi plăcu, fiindcă altfel ardea tot. Crăcile scuturau din frunziş picături dese, cînd erau izbite din greşeală. Sultana nu avu destule plăcinte pentru toată lumea, dar îi împăcă pe cei care doreau, spunînd că aduce altele şi ieşi din nou cu tava.

în odaie, pe o masă aşternută cu ştergar alb, într-o strachină verde îşi lăsă salba pe care o scosese, apoi ieşi după ce îşi luă şi ea un mintean... Din uşa

grajdului de lîngă portiţă luă o traistă, traistă pe care o pregătise între timp şi o velinţă... Pusese în traistă, învelite într-un ştergar, o jumătate de miel, brînză, ouă, pîine şi o sticlă cu vin. Aşteptă cîteva clipe să treacă Vasile Peştefript, care venea din pădure, ţinîndu-se de gît cu Safta lui Firică... îl cunoscu după glas. Cînd trecu por-.[1] tiţa, făcu vreo cîţiva paşi la stînga, să se ascundă după o tufă, căci nu-l văzuse pe Miai pîndind jos. El se apropie ca un lup, o cuprinse în braţe şi-i arse buzele cu un sărut.
– Să nu vie cineva, omule...
– Am pistoalele la mine...
– Neică, să mergem unde ne-a fost bine cîndva...
– Acolo o să ne caute. Ştiu io un loc mai bun.
Cunoştea Vlăsia înspre marginea asta a ei, de ar fi putut merge şi cu ochii închişi... Ştia el într-o rarişte o colibă părăsită, ascunsă în clinul unei vîlceluşe. Cînd Petruţa văzu că Miai întîrzie, nu mai putu răbda, şi ieşi să-l caute în bătătura din faţă, unde nu mai era nimeni, căci flăcăii şi fetele, perechi, se aciuaseră pe unde le fusese mai la îndemînă. Se duse şi subt şopronul unde era acum plita cea' mare, la care se gătea, să întrebe pe Sultana dacă nu 1-a văzut pe Miai... Nu o văzu nici pe ea, iar cele două bătrîne dormeau şi nu ştiau nimic... O cuprinse un fior rece, căci pricepu că trebuie să fie împreună. Alergă mai mult moartă spre grajd, dar lîngă prag se izbi de Vasile şi de Safta lui Firică. Stăteau îmbrăţişaţi pe un butoi gol, pe care-1 rostogoliseră pînă acolo. Vasile îl văzuse pe Miai ieşind pe portiţă cu minteanul pe umeri. Pe Sultana n-o văzuse.
Se întoarse înjunghiată în odaia nuntaşilor, lîngă tată-su. Abia putu să spună :
– Miai a fugit cu Niţa...
Bătrînul sări ca ars şi ţîşni pe uşă... în curte, fierbînd, se întoarse către ea.
– I-ai căutat în grajd, după claia de fîn ?
– El şi-a luat,pistoalele... L-au văzut Vasile şi Safta cînd a ieşit pă portiţă.
Bătrînul începu să răcnească :
– Restea... Restea... Tu n-auzi... ?
Restea era după claia de fîn cu Lica şi, cînd auzi pe tata- său strigînd, alergă speriat.
– Restea, ia-ţi şuşaneaua şi pistoalele şi hai prin pădure să-l căutăm pe Miai, care-a fugit cu căţeaua de Niţa...
Pînă să iasă Restea din odaie, bătrînul înţelese zădărnicia unei căutări prin pădure. Se sprijini de pereţi, ca să nu cadă. Obrajii îl usturau, de ruşine.
– Ce să căutăm în pădure ? Acu în caru cu fîn ?
Restea clocotea de furie.
– îl omor pe frati-su, pă Ion, şi alergă cu pistolul, în mînă, spre odaie.
Bătrînul se luă în grabă după el, îl ajunse.

– Omoru trebuie făcut cu socoteală. Nu aşa. Apoi trecu el întii pragul şi strigă mînios către Ion, către nevastă-sa şi către Stanca : Hristosu vostru, ieşiţi afară, neam dă porci, că vă omor pă loc.
Nuntaşii se ridicară în picioare înmărmuriţi. Nu pricepeau nimic. La rădăcina nasului lemnos al bătrînului, ochii se făcuseră parcă roşii. Mustaţa pieptănată şi potrivită cu grijă azi-dimineaţă era parcă mototolită. Puse mîna cu unghiile degetelor late pe umărul lui Ichim şi—1 zgîlţîi.
– Scoală şi tu, paştele cui te-a făcut, că ţi-a fugit tîrfa dă nevastă-ta...
Ichim ridică privirea bleagă dintre pleoapele lipite şi se uită moale şi paşnic în jurul lui.
– A fugit... ?
– A fugit cu cîinele dă Miai, şi, nemaiputînd îndura, bă- trînul se lăsă moale pe laviţă, lîngă masă, cu fruntea în mînă.
Faţa lui Ion, îngustă şi ciupită de vărsat, înţepeni, şi el se întoarse către muieri şi le spuse scurt:
– Haideţi acasă... Din pragul prăvăliei se întoarse către Nedelcu... Jupîne, nu-ţi răspunz la ocara pă care mi-ai spus-o fiindcă ocara pă care o înduri dumneata e mai mare şi mai grea. Ne stropşeşte şi pă noi ruşinea asta, să ştii. Da' acum ascultă şi-o vorbă pă care ţi-o spun io : Dragostea nu să vinde şi nu să cumpără. Tu, Mărie, hai.
Cele două muieri se întoarseră din tindă, cu copiii adormiţi în braţe.
De afară năvăliră buluc toţi cei risipiţi prin toate colţurile.
Era o zarvă nemaipomenită. Nuntaşii se sculară să plece. Bătrînul păru că se trezeşte. Se sculă în picioare şi le spuse, aproape răstit:
– Rămîneţi cu toţii jos... Aţi mîncat şi aţi băut pentru nuntă... O să mîncaţi şi o să beţi pentru parastas.
După trei zile, cei doi se întoarseră în sat. Nici Nedelcu, nici feciorii lui nu dădură un semn de ceartă... îi uimiseră doar fetiţa — pe Safta — cu o bătrînă care mătura la han. Petruţa plecase chiar a doua zi de dimineaţă, cu o căruţă, la rude la Zimnicea. Sultana primi fără supărare fetiţa, căci i se păru că seamănă cu Miai...
Dormeau suin un adăpost de -.cînduri, aşteptînd ca să vie dulgherii să se pună pe lucru. Peste două săptămîni, insă, Miai a fost găsit cu ţeasta zdrobită de topor, în poarta unei case cu gîrlici şi livadă pînă în poartă, de pe valea Giîmbo- celului. Şedea acolo o văduvă cu care se ţinuse el mai demult... La început se crezu că a Încercat s-o vadă iarăşi pe această muiere, iar ea, ori cineva pus de ea i-a sfărîmat capul. Sau poate, gîndeau alţii, 1-a omorît cineva cu năduf în dragoste, fără ştirea ei... Ion şi Sultana s-au dus peste două zile cu o căruţă să-l aducă acasă. Văduva bănuită şi un flăcău din sat erau păziţi, cu

fiare la picioare. Dar li se dete drumul cînd Sultana recunoscu betele cu mărgele pe care Ichim le purta peste brîul roşu...

Pleacă un zapciu, vine altul

Ichim şi Restea au fost sculaţi în puterea nopţii de un ceauş, care venise cu şase poteraşi şi bătuseră cu flintele în poarta curţii şi în uşa hanului pînă îi sculaseră pe toţi ai casei, înspăimîntaţi. Le-au legat mîinile la spate, cu aceeaşi frînghie lungă, la amîndoi, şi pe urmă au pornit prin ploaia care cădea aproape neîntrerupt, de pe la Sfîntu Dumitru, măruntă şi deasă, ploaie putredă de toamnă. Doi poteraşi călări, în frunte, alţi doi în spate, care ţineau un capăt al frînghiei, şi cîte unul pe de lături, îi păzeau cu grijă, căci era un întuneric ud, că nu se vedea nimic la un pas. Cei de pe de lături aveau gîrbacele în mînă şi-i tot zoreau, cu înjurături de oameni necăjiţi, lovindu-i la întîmplare, căci nu-i vedeau. Şi ceauşul şi poteraşii erau mînioşi că din pricina ăstora au pornit de aseară prin ploaie şi de atunci pînă acum, cînd se apropie zorile, tot merg prin ploaia care le-a pătruns cu răceala ei pe subt cojoace şi ipingele pînă în oase. Restea cu toate că a îngheţat e mai curajos, dar Ichim şi-a pierdut capul cu totul...

Au trecut şapte ani de cînd, într-un car cu boi, Sultana şi Ion aduseseră de pe valea Glîmbocelului, aşezat pe fîn şi velinţe şi acoperit cu frunziş de stejar, trupul sfirtecat de topor al lui Găman şi acum era a treia oară cînd, din pricina acestui mort, erau duşi legaţi la Găeşti. într-o desagă, Sultana adusese, în ziua aceea, de la deal în căruţa mortului şi o pereche de bete, pe care mama unui copil le adusese tocmai a treia zi... Le găsise copilul în şanţul drumului şi le luase degrabă şi pe furiş, ca să nu-1 vadă nimeni. Cînd muierea a văzut ce năpastă cade pe capul vecinei ei, văduva, şi cine ştie... şi pe ea, dacă s-o descoperi ce e cu betele, şi-a luat inima în dinţi şi a adus acele bete- cu mărgele, cum nu se mai văzuseră în sat... Cînd le-a văzut Sultana, şi-a muşcat buzele pînă la sînge... Ea a ştiut din clipa dintîi cine era ucigaşul, dar avea acum şi dovada... Erau betele cu mărgele mici, albastre şi roşii ale lui Ichim... Le ştia tot satul... Nu putea tăgădui că nu sînt ale lui. Se vede că, încins cu ele peste brîu, aşa cum obicinuia, în noaptea cînd aducea cu căruţa trupul lui Miai, ca să-1 lepede în faţa porţii acelei femei din deal, Ichim nu băgase de seamă că betele i s-au desprins, fiindcă brîul îi rămăsese strîns pe mijloc. Bănuind apoi că trebuie să fi fost rămas urme de sînge şi pe căruţă, Sultana nu se lăsă pînă cînd nu aduse dovada că Nedelcii se opriseră, în dimineaţa următoare acelei nopţi, la Vadu Rău, ca să spele în zorii zilei căruţa, şi, chipurile, şi caii, cînd nici naiba n-a mai pomenit să se scalde caii şi să se spele căruţa la gîrlă, în zorii zilei. îi văzuseră atunci mulţi oameni care în dimineaţa aceea ieşiseră de cu noapte la a doua prăşilă...

Ion al Firului, mistuit de o turbare tăcută şi rece, nu se lăsă pînă nu puse totul în mişcare. în faţa începutului d? dovadă, zapciul nu avusese ce să facă şi îi pusese pe cei doi fraţi la popreală, urmînd să-i trimită la judecată la divanul crimi- nalicesc.
în timpul acesta Sultana n-a mai fost om... Nici nu mai putea să plîngă... Ochii i se duseseră în fundul capului, cît erau de mari şi de verzi, faţa i se uscase parcă.,. Potopul de lume care se adunase şi din satele vecine la înmormîntarea lui Găman, în după-amiaza călduroasă de iunie, o văzu cu privirea rătăcită, mergînd parcă fără să ştie că e pe lume... Nu plîn- gea... nu spunea nimic... mergea numai aşa, năucă, de parcă i se rupsese şira spinării. Era lume nu numai în biserică, ci şi în curtea cu iarbă a bisericii, între nucii din marginea viei pînă la cimitir, ba înghesuită pe unde se putea sta pe ruptura de mal şi pe costişa dinspre poiana răscrucii... Cînd l-au scos pe năsălie din biserică să-1 ducă la groapă, o duceau pe umeri Peştefript, Oagea, Drăgan şi Mitru, au început să cînte lăutarii, care-i cintaseră de atitea ori, şi-au început să bocească femeile şi fetele de se înneguraseră şi ochii bărbaţilor... Ion, frate-său, se mişca încet, ca înlemnit în mers.
După înmormîntare, flăcăii şi cumnatul ei au dus de pe locul acestuia bîrnele, nuielile şi lemnăria, lucrată de dulgherii din deal, în aria lui moş Truţă, unde au săpat un alt bordei, alături de cel vechi, ca să aibă tînăra femeie să stea şi să nu fie nevoită să se întoarcă la han, la socru-său. Ea ar fi vrut să se ducă departe, să se ascundă, însă către sfîrşitul lunii a fost chemată să facă iar clacă la seceriş... O mai ajutau şi aci fetele şi flăcăii, cînd o vedeau atît de abătută... Riţa îi făcuse lui Miai şi un cîntec, schimbînd o variantă scurtată a Mioriţei, pe care-1 cîntau acum la furcării, unde Sultana de altfel nu se ducea...
Dar Ichim şi Restea nu au stat la popreală decît vreun an de zile, căci spre toamna următoare, zapciul, spunînd'că nu sînt destule dovezi de vinovăţie, ca să-i poată trimite la divanul criminalicesc, le dăduse drumul la amîndoi... Le-ar fi dat poate drumul şi mai devreme, dar fusese între zapciu şi bătrînul Nedelcu o lungă tocmeală şi numai după ce Ichim şi Restea, cu feţele schimonosite de chinuri, îi spuseră bătrî- nului că nu mai pot îndura caznele la care sînt supuşi, chipurile ca să mărturisească totul, acesta fu nevoit să împlinească, mai vînzînd cîte ceva, o mie cinci sute de galbeni, pe care-i ceruse omul stăpînirii. Nu putea să lase să i se arunce feciorii în ocna părăsită, ori poate chiar să-i spînzure...
Ichim şi Restea au mai stat dou^ săptămîni la Piteşti, ca să nu li se cunoască pe faţă caznele şi pe urmă s-au întors în sat plini de serneţie. Era în această trufie nu atît faptul că fuseseră găsiţi nevinovaţi, cît că făcuseră dovada puterii lor.

Oamenii scrîşneau din dinţi.
– Ăştia te omoară, şi pă urmă te plătesc în bani, mîrîi Eftimie Şoricaie.
– Nici nu să feresc măcar, spuse Peştefript... Nu vedeţi...?
– Dă ce să să ferească, mă Vasile ? întrebă Ignat Secu, coborînd la vale, căci ieşiseră de la biserică. Nu numai că dreptatea să vinde, mă, în ţara asta, dar să şi bate cu cleştele în tarabă, ca la bîlci la Găeşti... ca să ştie toată lumea şi să capete jupînii muşterii. Născătoarea ei dă ţară.
– Nu ţi-am spus, înă Ignat, că nu e ţara rea, mă, spuse mînios popa Gheorghe, care se pregătea să treacă drumul la el acasă... Ţara-i bună, mă, stăpînirea e rea.
Ichim nu s-a lăsat pînă cînd, cu oamenii stăpînirii, n-a adus-o înapoi pe Sultana acasă... aşa cum cerea pravila...
– E nevasta mea, bă, şi-i zdrobesc oasele dacă nu vine acasă... O omor şi o plătesc în bani... striga Ichim către cei care între două ciocane de ţuică îl ascultau în cîrciumă.
A venit... dar nevastă nu i-a fost... După ce fusese un an însingurată şi cuminte ca o călugăriţă bolnavă, acum se prinse întîi cu Vasile Peştefript, cu care se iubea în luntre prin stu- fişurile eleşteului şi pe care îl trimise după un an înapoi Saftei... Nici nu se fereau măcar... Pe urmă fu şi rîndul lui Drăgan al lui Ignat. Cu ăsta se pierdea prin pădure, căci lui Drăgan, care se făcuse un munte de flăcău, nu-i păsa de feciorii hangiului ; avea şi el pistoale la brîu.
Ichim n-o omorî pe Sultana... Nu avu ce-i face... Se lăudase numai... Altfel ştia că nici el, nici ai lui nu mai au atîţia bani cît să plătească un nou omor. Şi mai purta pe buci urmele fierului înroşit cu care fusese împuns de oamenii zap- ciului.
într-o seară, popa Gheorghe o întîlni pe Sultana venind, pe poteca nucilor, dinspre pădure. O întîlnise ţinîndu-se de gît cu Drăgan, ia îi era uşor desfăcută în faţă, mai-mai să i se vadă sînii mari şi tari ca gutuile.
– Mă femeie, nu ţi-e ţie ruşine... Tu, mă... ai uitat că ai bărbat ?
– N-am uitat, săru mîna, părinte... N-am uitat... Da' e mai bine aşa... Să să sature dă nevastă.
Popa clătină din cap şi fu cît pe-aci s-âlunece pe iarba dîmbului, coborînd în drum.
Ion se făcuse şi mai tăcut, mergea cu privirea pierdută ca un bou în jug... Era pămîntiu acum la faţă. Ofta din cînd în cînd, cînd îl înţepa o mustrare a nevestei.
– Nu e dreptate şi nu e... Ce vrei ? Nu putem face nimic... Căpriorii lumii ăştia sînt prea grei pentru umerii noştri.
Peste vreo patru ani, cînd aflase că s-a schimbat zapciul, Ion nu se lăsă... Făcu tot ce putu, vîndu o viţea şi ajunse pînă la el... îi spuse din fir în păr cum a fost

toată întîmplarea, povestea cu betele şi căruţa spălată în zorii zilei... Zapciul părea înţelegător şi dornic să facă dreptate... Mereu punea întrebări şi se mînia de aşa sfruntată neruşinare... A trimis chiar în ziua aceea de i-a adus legaţi pe cei doi de la Zăvoiu Diho- rului. După trei zile le-a dat însă şi el drumul... De data asta bătrînul Nedelcu nu s-a mai tocmit. A dat de la început cît i s-a cerut... A vîndut vitele într-o singură zi, a dat aurul pe care-1 avea în casă... A dat şi salba Sultanei... A cerut un singur lucru... Să i se dea betele lui în mînă... Zapciui i le-a dat peste două zile, tăiate în bucăţi. I-a dat rupte şi foile cu tacrirurile de la delă. Cei trei s-au întors acum în sat, liniştiţi pentru toată viaţa, dar nu mai erau semeţi ca de rîndul trecut... Omorul ăsta îi lăsase aproape pe drumuri.
Deşi era mînat cu gîrbaciul prin întuneric şi istovit de oboseală, încît de-abia se mai tîra, cînd începu să se crape de ziuă Ichim se mai linişti. Ştia că nu-i mai poate face nimic.. Betele fuseseră tăiate şi zvîrlite în hazna, foile de la delă fuse' seră şi ele rupte bucăţi. Aflase că era acum un zapciu nou, aflase că Ion al Firului e de trei zile la Găeşti, dar îşi făcea curaj singur, spunînd că nu are de ce să-i mai fie teamă.
Aci se înşelase... Zapciui, aflînd cum stă tărăşenia, trimise vorbă fostului zapciu, acum mazilit, să scoată de unde-o şti betele şi foile de la delă, că dacă nu, e rău de el. Acesta îna- poie şi betele, şi foile pe care le luase cu el. Tăiase şi rupsese în faţa Nedelcilor altele la fel cu cele ştiute. Betele, care aveau două buchi pe ele cusute cu mătase de Petruţa, fuseseră păstrate ca şi foile adevărate. Omul îşi zicea că nu va fi toată viaţa zapciu şi va mai avea nevoie de ele... Dar acum ieşise cam prost pentru el şi le înapoie.
Ichim se cutremură de spaimă... Pe urmă spuse că ei au plătit o dată şi că nu mai pot plăti şi a doua oară.
— Aţi plătit dă două ori, le spuse rînjind zapciui cel nou, care era un bărbat scurt şi fălos, cu giubea cărămizie... Ce-aţi plătit e bun plătit. Era dreptul celorlalţi zapcii dinaintea mea. Trebuia să trăiască şi ei, nu ? Nu vă puteţi plînge... V-au lăsat slobozi şapte ani... Acum e altceva. Vă mai dau timp pînă mîine, să vă gîndiţi mai bine.
Să se gîndească, uşor de zis... Dar cum să se gîndească, în vreme ce erau necontenit plesniţi cu gîrbaciul, chipurile, ca să nu adoarmă. Au înţeles că totul o să fie luat din nou de la început... Acum bătrînul era mort şi nu mai putea fi chemat să-i ajute la împlinirea banilor. Cu greu fu înduplecat zapciul să lase pe Restea slobod, să se ducă la han să caute să încropească cîtimea cerută şi stabilită între ei şi omul cel nou al stăpînirii.
Restea a vîndut tot ceea ce putea vinde... a împrumutat apoi două sute de galbeni de la logofătul Dobre, dînd hîrtie la mînă, şase cai şi zece chile de orz zălog... Tot ceea ce agonisiseră de patru ani încoace abia le-a ajuns ca să

plătească zap- ciului, rămînînd din nou în sapă de lemn, căci nu mai'aveau decît pereţii hanului şi un pod cu fîn...
Cînd a văzut şi de data asta că lucrurile merg tot ca mai înainte, Ion s-a întors acasă şi mai tăcut, cu pete galbene pe obraz de cîtă fiere se scursese în el. A ajuns în sat cam către seară, şi pe drum s-a întîlnit cu Căciulămare... care ştia că Ichim şi Restea se întorseseră la han încă înaintea prînzului.
– Nu-i dreptate, neică Duţă, nu-i dreptate, şi pace...
Dar Duţă îi răspunse cam în doi peri :
– Apăi şi tu, mă Ioane, nu vezi că i-ai adus în sapă dă lemn ?... Ce mai vrei ? Nu vezi că pă ăl bătrîn l-ai dus în mormînt dă năcaz şi otravă la ficat ?... că pă Ichim şi Restea i-ai adus în sapă dă lemn...?
Ion se scarpină în cap nedumerit... Apoi i se păru că înţelege şi, fără să-i dea bună ziua, iuţi pasul prin natniul alunecos
.A doua zi ploaia s-a oprit... Pe nesimţite s-a înseninat binişor, deşi se mai alegeau caiere de nori albi pe ici, colo... Ba către prînz a ieşit şi soarele, tomnatic, cu raze albicioase... A treia şi a patra zi, joi, a început să se zbicească pămîntul, mai ales spre marginea drumului... Vineri către chindie, Ion se întorcea de la pădure cu o sarcină de uscături în spate, cînd a auzit răgete de vite şi a văzut în faţa casei lui adunată lumea din sat... îi veniseră de la păşune, de din jos de sat, dinspre partea bordeielor, aduşi greu de tot de un fecior al lui Predoiu şi de Codică al lui Chivu, cei doi boi şi cele, două vaci ale lui, cu cozile tăiate din rădăcină... I-au spus că Ichim şi Restea au întrebat care sînt vitele lui Ion al Firului şi pe urmă le-au tăiat cozile cu securea... Băieţii le-au mînat apoi acasă, neştiind ce să facă.
Lumea forfotea în faţa casei.
– Să le puie ud proaspăt dă vită pă rană, fu de părere Neaga lui Mînjoc, să le mai ostoiască durerea...
– E mai bună fiertura dă pătlagină, Mărie, ascultă-mă pă mine... că altfel ţi să prăpădesc vitele... şi trebuie să faci cum poţi să le legi. Şi Anica lui Chivu îşi făcu cruce... în fundul iadului o să meargă ăştia.
– Dă lecuit nu mai are rost să le lecuiască... săracile vite, îşi dădu cu părerea moş Firică. Ce să faci cu vitele cu cozile tăiate ? E dă rîsul lumii... Trebuie duse la Găeşti şi vîndute azi, mîine... ca să le taie... O scoate ce-o putea pă ele... Măcar cu pielea să s-aleagă.
Se auzi un „dară"... amărît, căci şi ceilalţi bărbaţi fură de aceeaşi părere... Duţă Căciulămare bătu cu palma în grumazul vacii plăvane.
– Io zic că am putea să punem mînă dă la mînă şi să oprim şi să tăiem în sat pă Joiana asta, care parcă să ţine mai greu pă picioare...
Deşi avea sînge curs şi închegat pe pulpele cam uscate de dinapoi, Joiana mai sîngera încă, şi răgetele ei sfîşiau, inima celor de faţă.

– Mai bine le tăiau şi limbile, ca să nu le auzim, spuse Zamfira, care era acum măritată cu Mitru.
Bărbatu- său se mînie :
– Vorbişi şi tu ca proasta...
Răzbunările acestea cumplite şi neroade, venite din întur nericul neştiinţei în care se zbăteau satele, erau, ce-i drept, destul de rare... Uneori îndobitocirea omului era atît de mare, încît tăia şi limba vitelor.
Ion nu spunea nimic... Parcă i se împietrise inima... Se uita la boii ăştia, la vacile astea cu care să arănea, la vitele astea pe care le crescuse de cînd erau de-o zi, le vedea suferind şi nu zicea nimic... Era ca pămîntul la faţă. Se îndreptă încruntat, mînjit de sînge pe zăbun, spre poiana răscrucii. Oamenii, nedumeriţi, îl văzură urcînd costişa de-a dreptul spre biserică.
Popa Gheorghe, care privea cu mîna streaşină devale spre eleşteu, spre lumea adunată, vru să ştie ce s-a întîmplat.
– Ce-i acoio... lumea aia adunată, mă Ioane ?
Ion parcă era năuc, nu pricepea ce-1 întreabă.
– Părinte, am venit să-mi faci slujbă dă mort...
– Cum, mă, slujbă dă mort... ? Da' ce s-a întîmplat ? A murit cineva ? întrebă popa speriat.
– Io, părinte.-. Nu mai sînt dă pă lumea asta...
Se opriră în dreptul lor cîţiva bărbaţi şi vreo două femei, între ele şi Chiva lui Ristache, care veneau cu sarcini de coceni uscaţi de porumb în spate.
– Omule, cum nu mai eşti dă pă lumea asta... ? Ce vrei să spui ?
– Vrea slujbă dă mort, se amestecă în vorbă Chiva. Zice că vrea să-i faci slujbă dă mort, părinte...
Popa Gheorghe îşi încruntă ochii mici, înecaţi în obraju mari, stacojii, a nedumerire, şi apoi se îndreptă spre poteca lunecoasă a dîmbului.
– Vino după mine...
îşi puse patrafirul şi aprinse două lumînări într-un sfeşnic, în strana din dreapta. îşi spuse că o slujbă poate oricum să aducă o uşurare. Ion îi ceru apoi să se spovedească. Popa îl spovedi. îi ceru şi împărtăşanie. Asta nu-i dădu... fiindcă nu postise.
în drum, în dreptul bisericii se oprise un pîlc întreg de oameni, care aflaseră de la cele două femei despre ce e vorba.
– îi face lui Ion al Firului molifta dă mort... le spuse Chiva celor ce veneau din urmă.
Pe urmă îl văzură şi pe el ieşind. Părea acum ceva mai liniştit, dar nu vedea pe nimeni. Cobora încet pe drumul ocolit, nu de-a dreptul pe costişă.
Cînd îl văzură ieşind tăcut cu toporişca în mînă, cei adunaţi în faţa cocioabei lui nu pricepură dintîi încotro se îndreaptă. Pe urmă îl văzură că se îndreaptă,

ocolind la stînga, pe drumul ăl mare spre han. Cu toţii aflară apoi de la Chiva, care ajunsese la puţu cu cumpănă din faţa casei lui Duţu, că Icn a cerut popii să-i facă slujbă de mort şi s-au îngrozit. Bărbaţii au prins să alerge după el. Cînd a văzut asta, Ion a iuţit şi el pasul, apoi a început să alerge. Nu l-au ajuns decît în faţa hanului. Intrase însă în cîrciumă şi n-au mai putut să-1 oprească. Ichim l-*a văzut intrînd, alb ca varul la faţă, şi a înţeles...
A căutat înfrigurat pistolul pe care il ţinea subt tejghea, Cînd a văzut toporul gata să-i zboare în cap... a tras în plin... N-a nimerit... Nici toporul nu 1-a nimerit pe el... A nimerit în poliţa cu clondire şi ulcele... care au sărit în ţăndări, cu un zgomot de prăbuşire, care i-a îngrozit pe cei ce intrau grămadă pe uşă. Cu o crîncenă încleştare Ion a sărit şi şi-a scos din policioară toporişca. Ichim coborîse, se aruncase mai mult în pivniţă şi trăsese cu spaimă, deasupra, chepengul. în timpul acesta, Restea, care auzise, zgomotul de prăbuşire dinlăuntru, intrase pe uşiţa dinspre curte ; Ion sări ca o fiară spre el... Oamenii îl prinseră în braţe, iar Restea, pricepînd, fugi în curte.
– Ioane, vino-ţi în fire... ai înnebunit, îi strigă îngrozit Duţă Căciulămare.
Cu faţa albă ca varul, parcă o clipă domolit, Ion şopti :
– Mi-au ucis fratele... m-au batjocorit... Nu mă iartă nici Dumnezeu dacă îndur asemenea ocară.
Şi-ntr-o clipă se smuci cu atîta putere, că oamenii care-1 ţineau strîns îl scăpară din mînă. Ieşi năprasnic pe uşă.
Restea căutase şi el toporul şi se întorsese acum să-l înfrunte... dar cînd îl văzu alb la faţă, nepămîntesc de hotărît, încremeni cu toporul în mînă. înţelese ca fulgerul că nebunului puţin îi pasă dacă îl omoară ori dacă e omorît... El însă nu vrea să moară... Fugi din nou şi se închise în odaia care fusese a Petruţei. Ion alergă într-acolo şi găsi uşa închisă. Începu s-o spargă cu toporul. Restea, care pricepu şi văzu uşa sărind în ţăndări, ieşi pe o altă uşă mai din fund, fugi cîţiva paşi prin curte şi ajunse la poarta mică dinspre pădure. Ion, după el. Ieşi în goană pe poarta deschisă, aşteptînd să i se înfigă în spate toporişca aruncată. Cînd o auzi izbită în uscio- rul uşii ori în gard, îşi dădu seama că a scăpat. Se pierdu în pădure...
Ion îşi smulse apoi liniştit toporişca din scîndură şi se îndreptă prin curte spre drumul cel mare. Lumea îngrozită se dădea la o parte din calea lui. Nu mai era alb la faţă... Avea numai buzele reci şi aspre ca de lemn...
– Azi sau mîine e totuna...
Se îndreptă liniştit spre casă. Lumea, după el.
Cei doi fraţi au închis hanul şi au plecat din sat. Nu s-au întors decît peste şase luni... în primăvară. Ion se domolise şi se încovoia din nou subt jugul clăcii

.Tucoitoiu

Cînd în dimineaţa strălucitoare de iulie (la vreo cîţiva ani după întoarcerea de la Braşov), toată casa fu sculată, cînd se cercetară nu numai şoproanele şi toată curtea, dar şi hăţişurile din spate, pînă spre pădure, sus în deal, pe serdăreasa Zinca o cuprinse ameţeala. Nicolache nu putea fi găsit nicăieri. Mai întîi nu pricepea cum putuse el să iasă din iatacul copiilor, nevăzut de nimeni. Cum de nu l-au zărit, cînd s-a furişat din casă, slugile de la bucătărie şi argaţii de la grajduri ? Căci fără îndoială numai pe uşa ori pe fereastra din dos putea să iasă. în faţă, conacul avea doar o uşă groasă la tinda cea lungă şi îngustă, din care se făceau trei odăi pe stînga şi trei pe dreapta, iar uşa se închidea nu numai cij cheia, ci şi cu un drug de fier, bine proptit pe dinlăuntru. Toate ferestrele erau întărite cu zăbrele de fier ţigănesc. Uşa din fundul tindei se închidea zdravăn, de asemenea, cu zăvor pieziş de-a latul uşii, căci cele două fete care slujeau în casă dormeau sus într-o odaie mică de lîngă intrarea podului. Să-i fi dat drumul cineva copilului nu era cu putinţă ; nimeni la conac n-avea îndrăzneala de neînchipuit să înfrunte mînia serdarului, căci pitarul Barbu Pe- trescu era acum serdar.

Nu era întîia oară cînd Nicu fugea de la conac să umble năuc pînă dincolo de Bălceşti, prin zăvoaiele Topologului sau pe Dealu Negru, prin făgetul dinspre Olt, cu copiii din sat. Avea voie de altfel să se joace cu ei, dar numai în curte. După cîte se părea, fugise noaptea. Toată lumea din casă ştia că, după ce se spălase pe faţă şi se închinase cuminte, Nicolache îşi trăsese plapuma peste cap, ca să adoarmă mai uşor. Nu mai încăpea deci îndoială că ieşise după ce.se încuiaseră uşile, adică în timpul nopţii. Cercetară zăbrelele de la odaia de oaspeţi, din fund, ale cărei ferestre dădeau pe pridvorul larg dinspre bu- cătărie, şi, împreună cu vătaful curţii, serdăreasa trebui să fie şi ea de părerea bătrînei jupînese Tuca.

– Cocoană, vă spun io, împieliţatul, şui de tot cum e, s-a strecurat printre zăbrele...

– Da' unde o fi acum ? Că nu e nicăiri...

– Cu blestematu ăla dă Tucoitoiu, cu cine vreţi să fie ? Că parcă l-a vrăjit, aşa să ţine dă el, dă ăst Tucoitoiu... ca un căţel.

Noroc că serdarul se dusese de ieri, din zorii zilei, la Piteşti, să se înţeleagă pentru nişte cazane de ţuică şi n-avea să vină decît tocmai mîine. L-ar fi cuprins mînia aflînd că Nicoiache iar a fost lăsat să se joace cu copiii din sat, Şi toate s-ar fi spart, fireşte, în capul serdăresei, iar gîlceavă, iar uşi trîntite, iar ameninţări cu despărţirea, cum se întîmpla cam des de la o vreme.

înaintat în cinul boieresc, serdarul luase, cu prilejul mergerii la şcoală a lui Costache, numele de Bălcescu, ca să nu se piardă boieria moşiei. Avea şi el două petice de moşie ale lui proprii, la Dealu Mare, dar numele său de Petrescu era prea de rînd. Evghenicos din cale-afară, el n-a înţeles să-şi lase copiii să se prostească, nici măcar la joacă, amestecîndu-se cu feciorii de ţărani. Zinca era de altă părere. Ea socotea, de pildă, că lui Nicoiache, slăbuţ cum era, i-ar fi priit să nu gogească pe lîngă fustele ei şi pe lîngă casă, ci să se joace pe dealuri, să se scalde în Topolog. Totuşi, deşi era şi ea destul de dîrză, nu avea curajul să înfrunte mîniile serdarului, care-şi pierdea măsura din nimic.
— Ce găseşte copilul ăsta printre javrele alea ţărăneşti ? Costache cum de nu s-a jucat cu copiii din sat ?
Ar fi fost foarte greu să înţeleagă omul acesta prea înalt, cu laţa prelungă şi umerii obrajilor osoşi, cu ochii rotunzi şi cu mustaţa amestecată cu barba ca mătasea porumbului, ce găsea Nicoiache în sat, înhăitîndu-se, cum zicea el, cu ţiganii, care nu erau de altfel ţigani.
...Căci nu era vorba chiar de jocuri copilăreşti, potrivite pentru un copil de zece ani. Nicoiache mergea la joacă rar, ;iumai duminica, fiindcă nici copiii din sat nu se jucau decît duminica şi în zilele de sărbătoare. Altfel ei, de cum se ţineau pe picioare, erau puşi temeinic la treabă.
Nicu se ţinea de Tucoltoiu, feciorul lui Vasile Urloagă, adevărat, de dimineaţă pînă seara, dar Tucoltoiu de dimi- îeaţa pînă seara avea ceva de făcut în jurul casei, şi mai iles pe dealuri, în pădure, pe Topolog... Urloagă era cărăuş şi, înd se îmbolnăvea, îl trimitea cu carul cu boi pe Dumitru, ;ncă de cînd acesta avea doisprezece ani. De la unul din Jrumurile acestea lungi se întorsese cu porecla de Tucoltoiu, lată de tovarăşii lui de călătorie. Dumnezeu ştie de unde i-or ii sCos-o, că nu se potrivea cu nimic, şi acum nimeni nu mai tia că-1 cheamă Dumitru. Nu numai că se pricepea să îngrijească de boi, atît cît se îngrijea pe vremea aceea, nu numai că se pricepea şi la cai, căci aveau şi trei cai, şi nu numai că meşterea tot ce era de meşterit în jurul casei lor trîntite pe o rină, sus pe deal, dar Tucoltoiu era singurul băiat din sat care ştia să citească şi încă fără să fi învăţat vreodată. Se minunau de el popii de la Cotmeana, şi doar aceştia ştiau să citească, nu făceau slujba pe dinafară, ca popa Răducanu din sat. Nicu se ţinea ca vrăjit de acest flăcăiandru care abia împlinise cinci-sprezece ani. Tucoltoiu îi povestea şi-i citea toată ziua, oriunde se găseau : pe padină, dacă erau cu vitele pe padină ; în car. dacă duceau porumb la moară ; spălînd cai în Topolog, daca se ducea Tucoltoiu — şi Nicu după el — să spele caii şi să înoate în Topolog... Tucoltoiu era o fire tăcută, nu se băga peste alţii. Deşi capii relelor din sat erau flăcăi adevăraţi, nu un băieţandru ca el, totuşi, nimeni, nici dintre cei mari, nu avea curajul să-l înfrunte. Băiatul acesta

negricios, cu toate că nu era înalt, ci mai mult mijlociu — cu un cap rotund ca de jder negru,, cu sprîncene groase, dar nu îmbinate — era tare ca de fier. Cu vreo doi ani înainte, cînd abia împlinise treisprezece, se dusese la Piteşti cu cîţiva oameni din sat, cu carele cu mere subt coviltir. Un vornicel, sau aşa ceva, de la podul de peste Argeş, îl croi cu o biciuşcă pe Urloagă, fiindcă acesta' nu făcuse loc mai repede unei căleşti pe pod. Apoi 1-a prins de cojocel şi se pregătea să-i dea încă. Oamenii — ce puteau oamenii să facă ? — priveau din urmă de pe lîngă carele lor speriaţi. Dintr-un singur pumn Tucoltoiu, sărind ca o pisică neagră, îl umpluse de sînge pe vornicel şi-1 făcuse să-şi scuipe doi dinţi. Cînd să puie mîna pe el, sări în apă, peste parmalîcul podului, că înota ca un peşte, iar de acolo, prin zăvoaiele Argeşului, se lăsase la vale spre Goleşti în jos. L-au căutat dorobanţii toată vara, dar s-a aflat pe urmă că fusese tocmai sus în munte, la nişte stîni pe Negoiu. De atunci îl ştiau de frică toate satele din împrejurimi. Era lăsat în pace, mai ales că şi dorobanţii nu-l mai căutau, se vede că vornicelul se lăsase păgubaş sau plecase aiurea.
Vorbea rar şj domol, ca un om matur. Avea o voce aparte, pe care nimeni n-o putea uita.
Ceea ce spunea el — şi ce-i plăcea cu osebire lui Nicoiache — nu semăna cu poveştile jupînesei Tuca cea grasă, care ţinea morţiş că lîngă coteţurile din fundul curţii i-a

9* **13.**ieşit înainte diavolul, un omuleţ negru şi lucios, ca de smoală, abia cît un copil, şi cînd a vrut ea să-1 dea la o parte, n-a putut să-1 mişte de parcă era de fier. Nu-i spunea nici basme ca ale mamei, cu Ilene Cosînzene şi Feţi-frunloşi, în care el nu credea, ci poveşti adevărate despre lupi, care atacă pe drum de iarnă călătorii ; despre focuri mari, care ard pădurile, de fug năuce fiarele şi vitele în toate părţile ; cum se războiesc împărăţiile ; despre ape mari, ca de la Bălceşti Ia Piteşti, pe care se merge cu corăbii ; şi cum înoată, fără să-şi piardă puterea, marinarii din corăbiile răsturnate de furtuni ; cum sînt casele la Ţarigrad ; cum taie turcii oameni pe poduri ; îi spunea că sînt în Itiopia bărbaţi şi femei, negre ca smoala, şi lei şi elefanţi. Nicu stătea cu răsuflarea tăiată să-i spuie încă o dată cum luptă elefanţii cu şerpii, dacă sînt mai voinici ca leii... Ce se întîmplă cînd se cutremură pămîntul ? Care e omul cel mai drept din sat ? De ce l-au dus dorobanţii pe un boier de la Suici ? Dacă te sui pe Negoi, ajungi la cer ?
De unde le ştia Tucoitoiu astea, Nicu n-a putut afla niciodată... Şi nu numai că ştia neînchipuit de multe lucruri, dar şi ceea ce făcea el pe dealuri, în apă, în zăpadă arăta o ştiinţă care nu se prea întîlnea la toţi oamenii, afară de coana Zinca serdăreasa, dar aceasta nu stătea de vorbă cu Nicu serios şi nu-1 lăsa să vadă tot. Dacă ieşeau pe deal, Tucoitoiu ştia care sînt ierburile otrăvitoare, îi arăta un soi din ele care prind şi mănîncă gîze, îl vedea cum scoate racii din cotloanele To- pologului fără să se sîngereze, îl vedea cum se urcă în stejar pînă în vîrf şi îi arăta cum să cunoşti crăcile care nu se rup, cum să scoţi guşterii de subt pietre. Acasă era totdeauna repezit de toţi : „Ia nu mai întreba atît! Cine ştie multe moare"... Şi el, Nicu, vrea să ştie toate ; nu obosea întrebînd şi nu obosea niciodată nici Tucoitoiu răspunzînd. O dată era să-i sfîşie nişte cîini de la o turmă de oi care păşteau pe padină, sus pe Dealu Negru. Toţi copiii au fugit, dar Tucoitoiu a rămas pe loc nemişcat, şi Nicu a rămas şi el, legat cu spaimă de prietenul său,, dar şi cu încredere că nu se poate face altceva mai bun decît ce face Tucoitoiu. Dulăii s-au repezit la ei sălbatic, dar Tucoitoiu le-a vorbit răstit, bătînd din picior : „Ce vreţi, mă nerozilor ?" Cîinii s-au oprit, năuci... „V-aţi repezit ca nişte proşti, aşa..." Cîinii au lăsat cozile în jos şi s-au depărtat ruşinaţi, în timp ce Tucoitoiu stătea pe loc cu Nicu, ascuns după el. Pînă seara a stăruit să ştie de ce s-au oprit dulăii şi nu i-au muşcat. Nu putea pricepe lămuririle lui Tucoltoiu, dar ceva tot a priceput, că nu trebuie să fugi şi că trebuie să le vorbeşti cîinilor întocmai, dar întocmai ca la oameni. Vorbea domol flăcăiandrul, dar uneori i se aprindea privirea, mai ales atunci cînd povestea despre haiducii care calcă noaptea conacele, cum sînt spînzuraţi boierii ticăloşi cu capul în jos pînă spun unde sînt ascunse sipeturile cu aur... Nicu ştia că într-o zi Tucoltoiu se va face căpitan de haiduci şi era hotărît să intre şi el în ceata lui. Cînd întîlneau pe

dealuri şi prin păduri cîte un om călare, care întreba de drum, Nicu tremura tot, căci ştia că e vreunul din oamenii lui Radu Anghel, care înnebunise tîrgurile dinspre Slatina.
Dacă văzură la curte că Nicu nu s-a întors pînă la chindie, Zinca trimise un om să-l caute pe Tucoltoiu... Atunci află că, la un ceas după miezul nopţii, acesta plecase cu moş Gună şi cu Vasile Lungu, cu şapte cai ai oamenilor din sat, încărcaţi cu desagii plini cu sare, mălai, tutun şi opinci, pentru stînile de şubt Negoiu, dincolo de Salătruc şi de Căpăţineni, unde-şi aveau ei oile date la păscut. Nu se putea deci întoarce înainte de trei zile. Asta nu şi-ar fi putut-o închipui nici Zinca ser- dăreasa că ar fi cu putinţă. Era ca bolnavă. Nu plîngea, căci nu era în firea ei, dar faţa negricioasă i se făcuse aproape pămîntie. Sprîncenele drepte şi groase păreau acum îmbinate, îşi muşca buzele mari, dar subţiri, ca să nu izbucnească în plîns. De serdar nu-i mai era frică. întîmplarea era prea de spaimă ca sa se mai sperie de ce va spune bărbatu-său. Ştia că nu are nimic de făcut decît să aştepte.
Sătenii din Bălceşti nu erau cu adevărat clăcaşi... Erau, cu hrisoave în regulă, moşneni, căci aveau locul lor de casă din strămoşi, şi în jurul casei aveau cîte douăzeci-treizeci de prăjini, unii chiar pînă ia doua pogoane de fîneaţă şi livadă, dar erau nevoiţi, ca să aibă iarna o mînă de mălai, să ia pămînt în dijmă de Ia boier. Nu-i vorbă, nici boierii nu stăteau prea grozav. Deşi ca întindere Bălceştii se cam apropiau de vreo trei mii de pogoane, erau mai mult păduri şi mai ales rîpi şi zăvoaie ; pămînt bun de muncă nu era mai mult de trei-patru sute de pogoane. încă vreo sută de pogoane erau livezi de pruni şi meri, şi dădeau un fîn bun de tot, care era cosit cu grijă de două-trei ori pe an şi pus la păstrare, ca să aibă vitelej nutreţ iarna. Grîu nu se putea face decît pentru nevoile casei, şi nu în toţi anii. O vie, de vreo trei pogoane, da' în anii călduroşi două-trei butoaie de vin, pe care cucoana Zinca se pricepea să-l dichisească, pînă scotea din el lucru bun, de bătea vinurile podgorenilor din vale. Sătenii mai luptau să scape de nevoi cu vitele şi cu oile. Ca să cruţe nutreţul din sat, pe care îl strîngeau pentru nevoile iernii, îşi trimiteau şi ei oile sus, la munte, tot satul la acelaşi baci, cu care aveau învoieli, după răbojuri trecute şi ştiute din străvechi, în faptul verii trimiteau desagi cu sare şi mălai pe cai, care se întorceau încărcaţi cu brînză de burduf şi lînă. Pe colnicele de deasupra Topologului păşteau numai vitele mari.
De la Suici în sus, părăsiră drumul de care şi o luară la dreapta pe o potecă prin pădure, pe deasupra unor viroage, ca să taie de-a dreptul spre Argeş, ocolind mănăstirea. După părerea lui moş Gună, cîştigară aşa cîteva ceasuri de drum. Caii mergeau acum în şir, legaţi în coadă, unul după celălalt, călcînd apăsat, dînd din cap la fiecare pas. Nicu era călare pe calul din frunte, şi alături de el mergea pe jos Tucoltoiu. Nu era aşa de uşor să mergi călare, căci

caii aveau burţile mari, iar şeile de lemn, tarniţele, erau acoperite cu nişte pături. Nu vorbeau. Faţa negricioasă a flăcăiandrului, ochii lui negri, sprîncenaţi, subt fruntea rotundă, îl arătau dus pe gînduri. Munţii mari care se zăriseră mereu, de departe, acum nu se mai vedeau, căci erau pe suişul muscelelor mari şi străbăteau păduri de fagi, cu trunchiurile albicioase, drepte şi înalte, să-ţi suceşti gîtul privindu-le în sus. Cînd ieşeau, din cînd în cînd, din pădure, vederea le era oprită de culmi cu păşuni vii, care străluceau sus de tot. Străbăteau luminişuri şi pătrundeau mai departe, ca subt o boltă, în făgetul care se împestriţa cu mesteceni, cu aluni, cu paltini, călcau pe frunzişul mort din alţi ani, ca pe scoarţe moi. Cînd soarele putea să răzbată printre ramurile de sus, dîra lui aurie poleia trunchiurile albe şi arunca bănuţi de lumină pe frunzişul jilav de jos.Se opriră ca să prînzească pe padină, într-o poiană încărcată cu rugi de mure şi smeuret, cu petice de păşune, bălţate ca nişte străchini smălţuite. îi spunea poiana lui Răstoacea. Mirosea tare a fin copt, şi soarele ardea viu. Săbiuţe, roşii ca sîngele, ori frunzele ca leuşteanul ale isipolţului, mai în umbră lumînărica încărcată de flori albastre şi arnica cea galbenă , se amestecau cu nenumărate soiuri fără nume. Deteră jos desagii din spinarea cailor, ca să pască liniştiţi şi, desfăcînd o traistă din păr aspru de capră, moş Gună scoase din ea merindea dată de oameni pentru drum. Felii reci de mămăligă tăiată cu sfoară, ceapă şi puţin peşte sărat, pe care le dumicară domol. Pentru feciorul cel negricios şi micuţ al boierului se găsiră şi vreo două ouă, pe care el le mitică cu o foame de lup. Tucoitoiu aduse apoi nişte zmeură mare, brobonată şi cu miros ameţitor. Erau de azi-noapte pe drum şi pînă astă-seară nă- dăjduiau să ajungă la stîna ştiută de moş Gună. Mai aveau vreo două ceasuri de coborît spre albia Argeşului, alte două de-a lungul Posadei şi încă vreo trei de urcat din nou. Cel mai tîrziu cînd soarele va scăpăta dincolo de Comarnicul cel mare vor fi la stînă.

– Trecem pe la cetate ? întreba neliniştit băiatul serdă- resei şi îşi răspundea singur : Trecem... trecem. Şi iar peste cîtva timp : Nu-i aşa că trecem, moş Gună, să vedem cetatea ?

– Apoi ce să vezi, păcatele mele, boieraşule ?... Nişte ziduri pă care le-a căţărat dracu pă muchia muntelui, că numai el le putea urca acolo.

Nicu ştia de la Tucoitoiu că nu dracu făcuse cetatea, ci Vodă Ţepeş, care era viteaz ca un căpitan de haiduci. El făcuse cetatea, care părea că e în nori, pe stîncă sus, iar cînd te uiţi de jos la ea te doare ceafa, zicea Tucoitoiu. Acolo căra- seră pietre boierii cei haini, acei care jefuiau poporul, iar după ce au sfîrşit cetatea, i-a aruncat Ţepeş pe toţi în prăpastie, de li s-au sfîrtecat în bucăţi trupurile zvîrlite peste stînci, în adînc, pînă jos în Argeş. De ani de zile îi vorbea Tucoitoiu despre cetatea pe care el o vedea şi în vis, dincolo de nori... pe stîncile ameţitoare ale Posadei.

Nu ştiau de unde să ia apă proaspătă, dar Tucoitoiu a spus că găseşte el. A golit tiuga galbenă şi lucioasă de apa stătută şi, după ce a socotit el ce a socotit, privind pădurea şi rupturile dintre păşuni, a . pornit la vale peste frunzişul mort. Nicolache, după el, fireşte... Nu departe, lunecînd uşor pe iarbă, dădură de un şipot, pus de ciobani sau de tăietorii de lemne. Apa era dulce, limpede şi răcoritoare. La întoarcere, băieţaşul îngheţă, căci zărise în pom o vietate mică de tot, ca un ghem castaniu. Ştia că este o veveriţă, dar o vietate, aci, în munţii ăştia pustii, era neliniştitor pentru inima lui de copil. Tucoltoiu îl ţinea strîns de mînă, să nu mişte, şi începu să ciripească uşor din buze... Veveriţa, furioasă, se opri şi ea... începură să vorbească, el şuşotind, ciripind, ea frecîndu-şi născiorul cu lăbuţele, privind mînioasă : „Hai, să vezi că merge după noi..." Făceau ei încet cinci, şase paşi, sărea şi veveriţa pe altă cracă după ei... Se opreau. Tucoltoiu o certa, ea îşi freca furioasă născiorul, proptită în coada stufoasă. Băieţelul se mira de această întîmplare, dar nu i se părea de necrezut ca Tucoltoiu să ştie vorbi şi animalelor din pădure. A venit după ei pînă la locul de hodină... De cîte ori făcea cineva un pas spre el, şoricelul acesta cu coada stufoasă, care era de trei ori mai mare decît el, fugea pe brad în sus. La ciripit şi nemişcare iar cobora. A fugit de tot cînd Vasile a scos un drîng de la brîu şi, izbind cîrligul liber al cataramei, a început să zbîrnîie un fel de cîntec.

— Mă Vasile, băiete, lasă drăcia aia, că zdrăngăni dîn el dăgeaba... Nu iese nimic. Las' să ne zică mai bine lupceanu ăsta ceva din frunză... Ia zi-i, nepoate.

Tucoltoiu a rîs, a luat de deasupra o frunză de caprifoi, a frecat-o, a lustruit-o şi, culcat cu faţa în sus, cu căciula subt căpătîi, a cîntat de i s-au înnegurat ochii lui moş Gună. „Asta e haiducească, mă", a spus el cu un soi de alean strepezit.

Au coborît culmea Comarnicului pînă la apa Argeşului şi pe urmă, unii înaintea cailor care mergeau în şir, legaţi în coadă, încărcaţi şi cu burţile mari, şi care se proptiseră greu la scoborîre, au luat-o printre pietroaiele Posadei şi prin prundişul cu popîndaci de iarbă şi tufe de-a lungul rîului. Deodată, după ce ocoliră pe după un perete rece împădurit, sus de tot, pe alt perete, deasupra capului, în stînga, la o înălţime ameţitoare, pentru băieţaşul cu inima cît un purice, deasupra unui brîu de nori, acolo pe creasta stîncoasă, s-a ivit cetatea. Era întocmai cum o visase el.

Cînd s-au întors, era a patra zi de la plecare, se înnoptase de-a binelea şi, cînd 1-a văzut la treptele de jos ale cerdacului din faţă, la uşa beciului de piatră, prins în lumina pîl- pîietoare a lumînării ţinută în mînă, serdăreasa a început să tremure... L-a luat în braţe, l-a pipăit să vadă dacă e întreg şi, pe urmă, a izbucnit în hohote de plîns. în cele trei nopţi nedormite îi albiseră tîmplele. Copilul n-a fost nici certat măcar, serdârul părea sfîrşit şi el, dar chiar dacă ar

fi fost certat, Nicu era hotărît să îndure totul... Văzuse cetatea lui Ţepeş, veche de patru sute de ani, cum le-a spus şi popa dintr-un sat al Posadei, printre casele căruia trecea şuvoiul îngust al Argeşului, cum ar fi trecut pe la ei în ogradă.

Nici moş Gună şi nici chiar Tucoitoiu nu au fost certaţi... Jupîneasa Tuca avea dreptate... Cu doi blestemaţi ca ăştia — căci ea îl ştia din tinereţele ei pe moş Gună — nu putea să i se întîmple copilului nimic, ştiut fiind că oamenii care şi-au vîndut sufletul diavolului nu au a se teme de nimeni pe lumea asta. Dar a doua zi, Nicu fu trimis la Dealu Mare, la rude, unde era şi Costache, încă de la închiderea şcolii din Bucureşti... Marghioala, Sevastiţa şi Barbu, cel de trei ani, erau prea mici, ca să li se năzărească să cutreiere dealurile căutînd ziua de ieri, după sfaturile lui Tucoitoiu. Ei nu se depărtau de curtea conacului, rar de urcau pe colnice.

întoarcerea din pribegie

Toma cunoştea bine locurile astea, că doar petrecuse în ostrovul cel lung din faţa Izlazului aproape doi ani din viaţa lui şi venea destul de des la Corabia... în zece ani, chiar un tîrg nu se schimbă aproape de loc... Totuşi e ceva neobişnuit, ceva care n-a fost înainte de război... Pînă la urmă se dumireşte... Nu era pe atunci hanul ăsta mare de la răscruce şi nu erau aţîtea sute de căruţe care să coboare cum coboară acum, pe lîngă biserică, jos la schelă, unde aşteaptă să fie încărcat în şlep nemţesc. Cît vezi cu ochii drumul e numai paie risipite şi balegă de vite... A recunoscut şi pe Vasile Gu- dău din Celei... I-a dat bună ziua, şi Vasile l-a întrebat mirat:

– Bună ziua... Da' dă un' mă cunoscuşi dumneata, că nu pari să fii dîn partea locului... ?

Iote că te cunosc... Nu eşti dumneata Vasile Gudău dîn Celei... ? Şi apoi îl întrebă mai scăzut, cu o strîngere de inimă : Ia uită-te bine, nu mă cunoşti

?Omul s-a uitat lung, 1-a măsurat... i-a văzut mîna stingă lipsă şi, în locul ei, mîneca goală vîrîtă în brîu.
– Ai fi Dumitru Căţic dă la Caracal... Nu te-am văzut dă ani de zile...
Acum înţelese, cu amărăciune, ceea ce ştia de altfel, că s-a schimbat mult, că nu mai e omul care a fost...
– Nu, sînt Gligore Rădoiu, ăl de-a păzit vitele în ostrovu dă la Izlaz... Că aşa îl ştiau oamenii pe aci, pe vremuri.
– Bată-te să te bată, neică Gligore, dumneata fuseşi... Da' te schimbaşi rău, omule... Erai un flăcăiandru atunci cu mustaţa răsucită, şi acum făcuşi o mustaţă dă rusneac... Slăbişi mult... Şi... ce-avuşi ? Parcă-ţi lipseşte o mînă ?...
Ar mai fi vrut să adauge... şi zdrenţuit aşa cum eşti...
Toma clătină din cap, amărît :
– Asta cam aşa e... M-am schimbat. Da', rogu-te... spune-mi Radu, flăcău ăla dă-i zice Radu Şapcă, al popii... e în sat ?
– Păi cum să nu fie, că doar e popă acum...
– Cum popă... ? Bată-1 Dumnezeu să-l bată... Cum dă să făcu popă... ? Haiduc mai zic, da' popă... ?
– îl lăsă popa ăl bătrîn în locul lui... Da' ce, vreai să-l vezi ?
– Aşa gîndeam, spuse Toma cu glasul obosit. Pentru el venisem p-aci...
– Apoi uite, aşteaptă să descarc caru şi mergi cu mine la Celei... în două-trei ceasuri sînt gata şi io.
Toma îl privi obosit. Simţea în tot trupul o sfîrşeală, dar nu era decît amărăciune.
– Mă duc cu picioru... un sfert dă poştă nu e cine ştie cît... Poate că ne vedem în deseară...
Toma porni pe drumul care se ţine de-a lungul Dunării, în dosul zăvoaielor de sălcii şi ocolind unele vîlceluşe nisipoase... Se gîndi că la treizeci şi unu de ani e un om bătrîn, de care nu-şi mai aduce aminte lumea care 1-a văzut flăcău cu zece ani în urmă. îşi pipăi barba ţepoasă, căci nu se bărbierise de vreo două săptămîni. Sfîrşeala îl prinse din nou. îi era foame.Pe aci îl adusese, acum zece ani, rănit la cap şi înfăşurat cu cîrpe de-i părea capul o baniţă, acel băieţandru care părea flăcău în toată legea, deşi nici nu împlinise şaisprezece ani. După priaderea şi uciderea lui Tudor, cei mai mulţi panduri n-au vrut să meargă alături de Ipsilante, aşa cum voiau căpitanii lordachi, Macedonschi şi Prodan... Se răzleţiseră în cete mai mari sau mai mici, luîndu-şi sîneţele şi pistoalele cu ei... El, Toma, îşi făcuse rost de două pistoale, Radu Şapcă avea o flintă cu cremene... Ei, o parte din roata lui Oarcă, adică vreo douăzeci de inşi, de îndată ce trecură Oltul, jos la Dră- găneşti, cînd să iasă din sălcii şi arini pe drumul Caracalului, se întîlniră cu un pîlc de călăreţi turci din ordia care

mergea spre Piatra şi Drăgăşani în sus... Turcii, ca la trezicei de inşi, au pornit cu săbiile scoase în goană spre ei.
Nu mai era chip să fugă, aşa că s-au ascuns după un dîmb şi au aşteptat să se apropie ca să-şi descarce armele... Au tras de la douăzeci de paşi... Au căzut vreo opt turci... care au fost tîrîţi în scări de caii care nu se mai puteau opri... Dintre panduri au fost străpunşi de lănci doi... Toma a fost lovit cu o suliţă care 1-a izbit în tîmplă lîngă ochi, lunecînd în jos, fără să intre... Cînd turcii, după ce au făcut un lung ocol s-au întors să dea iar iureş, pandurii trecuseră un braţ al Oltului şi îşi încărcau din nou sîneţele şi pistoalele... Turcii s-au oprit lîngă cei căzuţi... Au ridicat doi răniţi în şa, alături de alţi călăreţi... Au alergat apoi de-au prins caii... Radu Şapcă, ochind liniştit, a izbutit să mai doboare unul dintre neferi.
Cînd turcii s-au depărtat, pandurii au alergat şi i-au scotocit pe turcii rămaşi de arme şi alte lucruri... Au luat tot ce au găsit, şi acum s-au împrăştiat şi mai mult, că în ceată mare erau uşor de văzut. Pe Toma, tînărul său prieten 1-a legat cum a putut la cap şi au pornit-o amîndoi în jos spre Dunăre, ţinîndu-se tot de zăvoiul Oltului, gata să se ascundă în sălcii în orice clipă.
La gura rîului, ocolind Izlazul, ca să nu întîlnească trupe turceşti, au trecut cu o luntre în ostrovul cel lung. Radu Şapcă ştia seama locului, fiindcă avea o rudă bună în Izlaz, care îşi ţinea, ca şi ceilalţi, oile pe grindul ostrovului. Au stat acolo ascunşi amîndoi aproape o jumătate de an, căci în ţară se pornise mare prigoană împotriva pandurilor, care erau căutaţi pe la casele lor şi ridicaţi... Mulţi erau ucişi. Cei de Ia deal au fugit de s-au ascuns prin desişurile munţilor, pe la mănăstiri.
După o jumătate de an cei doi au ieşit oarecum la vedere, prin satele de pe malul Dunării... Cu Toma era mai greu, că era primejdie să-l înscrie printre lude aci în Izlaz ori în Celei şi ar fi rămas acolo clăcaş pentru tot restul vieţii. De aceea el s-a tot întors în ostrov încă vreun an şi jumătate. Pe urmă şi-a luat rămas bun de la prietenul său şi a pornit-o, tot fe- rindu-se de sate, spre Craiova... Acolo a fost slujitor la cai la un negustor, pînă prin douăzeci şi şapte, cînd s-a apropiat războiul ruşilor cu turcii şi au început iar să se adune roate de panduri... Atunci a lăsat totul şi s-a dus la Magheru.
La Celei a ajuns totuşi înainte de amiază... Era un cer senin ca sticla şi cald ca vara... De mult nu se pomenise asemenea secetă în luna april... îi era sete şi era tot mai flămînd... Opincile îi erau tocite rău la călcîie şi simţea din cînd în cînd înţepătura miriştei, cînd ocolea ca să scurteze calea.
Popa nu era în sat. I se spuse că a ieşit cu plugul la arat, unde-şi are pogoanele, înspre baltă.
Toma s-a mirat :
– Păi cum, îşi ară singur pogoanele... ?

– Nu lasă pe alţii să i le are... îl găseşti spre baltă. în Hotarul satului.
Pe cîmp erau multe pluguri, că oamenii tot întîrziaseră aşteptînd ploaia, dar Toma nu văzu nici un popă. Merse pînă spre lac şi iar se întoarse. întrebă pe un rumân, care se ridică istovit de pe coarnele plugului şi îi arătă moale spre un alt sătean, care era ceva mai departe, cu un plug cu patru boi. Sătean ca oricare altul. N-avea nimic de popă în el. în cămaşă lungă şi în izmene, încins cu bete, e drept că purta opinci, şi în cap o pălărie cu marginile late, popa- cu mîinile pe coarnele plugului apăsa cu dîrzenie.
Cînd îl văzu pe străin apropiindu-se, se opri mirat şi se ridică drept ca un copac. Acum văzu Toma că poartă barbă. Nu prea mare, dar plină şi frumoasă, de culoarea tutunului.
Nici Radu Şapcă nu l-a cunoscut... Pribeagul s-a oprit la cîţiva paşi de el şi-1 privea, îi privea barba. I se părea nefiresc să-i spună părinte, că doar era mai mic decît el cu cinci ani şi nu-i putea spune nici pe nume... Rămăsese aşa încremenit locului... Popa, după ce-1 măsură cu ochii lui mari şi negri drept în ochi, îl recunoscu.
----Frate Toma... Uriacule... dumneata eşti... şi vru să-i ia
amîndouă mîinile, dar în clipa aceea băgă de seamă, cu un fior, că e ceva cu mîna pe care o ţinea subt sumanul îmbrăcat peste umeri... Doamne sfinte... ce ţi s-a întîmplat ?
– O să-ţi spun numaidecît, da'... aci se încurcă. Nu ştia cum să-i spună : Radule, părinte, sfinţia-ta... Da', iartă-ma.
– Ce e ? nu ştii cum să-mi... spui ? Spune-mi cum naiba vrei, Doamne iartă-mă, numai spune-mi ce e cu mîna asta... Zi-mi frate... zi-mi părinte... Numai spune-mi odată ce e cu mîna, întreba popa stăruitor, înfrigurat, scuturat în toată făptura lui de haiduc.
– Am pierdut-o... Am să-ţi spun numaidecît cum a fost... Acum mă bucur că te văd... Numai nu înţeleg... dă ce ai pus dumneata mîinile pe coarnele plugului ?
Popa îl cuprinse de amîndoi umerii şi-1 strînse la piept.
– Doamne, cum mi-a fost dat să te văd dîn nou... Ce te tot uiţi aşa ?... Cine vreai să-mi are ?
– Ştiu io ? Clăcaşii... Parcă aşa cere pravila pentru preoţii satelor...
– Clăcaşii ? Vai dă capul lor... Tot anu robotesc ca robii
Eă moşia boierească, n-au timp să-şi lucreze nici pămîntu care să cuvine... Vai dă mama lor... Ce să fac... ? Cele cinci pogoane care mi să cuvin mi le lucrez singur... Mulţumesc lui Dumnezeu... şi popa făcu o cruce mare... că sînt zdravăn şi pot munci... Cu ce mai scot dă la bieţii dă ei dîn cînd în cînd, lâ o nuntă, la un botez, că dă la înmormîntări nu iau bani, o scot şi ieu la căpătîi... Uite, hai să duc brazda pînă la capăt şi pă urmă ne oprim să îmbucăm ceva...

Băieţandrul îndemnă boii, şi popa se opinti puternic în coarnele plugului. Fierul se înfigea adînc şi muşca aprig din pămîntul uscăcios şi tare... răsturnînd o brazdă adîncă, aşa cum rareori văzuse Toma. Popa lupta ca un haiduc şi cu ogorul...

– Să ară greu, frate Toma, că am tot întîrziat toţi arătura pentru porumb, aşteptând să vină o ploaie care n-a mai venit... Dă mult n-am mai văzut o primăvară atît dă secetoasă...

S-a oprit la capătul ogorului subt un plop mare rotat... în car, acoperită cu paie, popa avea o desagă din care scoase merinde. Erau patru ouă, un grunj de brînză, cîteva cepe, o mămăligă tare, din mălai nu prea cernut. Tot de subt paie scoase un urcior cu apă şi o ploscă,

– Stai jos, frate Toma, să ne omenim puţin, c-ai venit dă pă drum... Aci e umbră şi e şi soare dacă vreai... Ia du-te, mă Radule, şi umple iar urcioru ăsta cu apă proaspătă dă la puţ.

Toma îşi adună picioarele subt el... pe cînd popa scoase cîte va braţe de paie şi coceni pentru cei patru boi... Apoi aşternu jos un ţol...

– Mă mai întind puţin, pă la prînzu ăl mare, îl lămuri pe Toma. Şezi pă el.

– Să-ţi spun drept, frate... Nu mă obicinuiesc cu barba asta a dumitale... Că ieri, cînd te-am cunoscut, erai un copilandru... Nici acum nu ştiu să fii trecut mult peste douăzeci şi cinci dă ani ! Nu ?

– Barba mea... deh... ce să-i faci ? E barbă dă popă... Da' ieu nu mă împac cu a dumitale... Că e numai ţepi şi te-a năpădit frumuseţe dă mustaţă... Cum ajungem în sat te pui s-o dai jos... Da' ia spune-mi tot cum a fost... Trage o duşcă şi dîn plosca asta... pînă vine fină-miu cu apa... Mi-au trimis cîteva vedre nişte prieteni dîn sus dă Caracal, dă la Piatra-Oltului.

Toma sorbi cu sete... îşi şterse mustaţa cu mîneca şi oftă...

– Io tot nu pricep cum te făcuşi popă, frate Radule...

– Hei... o să-ţi spun ieu mai pă urmă... Află că bătrînu să afla bine cu stareţu dă la mănăstirea Brîncoveni şi a izbutit prin el, dînd plocoane bune, să mă lase în locul lui, acum doi ani, după ce m-am întors acasă... M-a însurat şi m-a hirotonisit. A fost uşor că ştiam binişor carte... Da' lasă asta... spune, cum ţi-ai pierdut mîna... ? La Craiova te lăsasem întreg şi... uriac... Că toată lumea spunea că te-au făcut muscalii uriac.

– O fi fost vorba... îmi spuneau toţi aşa, da' pînă la urmă n-a ieşit nimic.

Apoi, după ce mai prinse puţină inimă, că era tare flă- mînd şi însetat, Toma îi povesti, dar nu prea amănunţit, că nu vorbea bucuros despre el însuşi, ce s-a întîmplat de cînd au schimbat cele cîteva cuvinte la Craiova... Amîndoi fuseseră panduri, dar subt comandiri deosebiţi, căci Toma, aflînd cu un an mai înainte că e un comandir care adună toţi pandurii dintre Cerneţi şi Rîmnic, lăsase tot şi alergase la el fără şovăire. Luase parte şi la afurisita încăierare

cînd Magheru zdrobi mica oaste a boierilor pribegi care se întorceau de la Sibiu, ca să răstoarne pe Vodă Grigore Ghica... Cînd a început războiul ruso-turc, Radu Şapcă a alergat şi el la Craiova şi s-a legat de cetele lui Verbiceanu... Aci, la Craiova, s-a tn- tîlnit o dată, în toamna lui douăzeci şi opt, în timpul războiului, cu Toma. Acesta era în fruntea unui pîlc de panduri călare, îl trimisese ştafetă Magheru la generalul rus Geisnaar, Care comanda o divizie la Craiova, împotriva unui corp turcesc ca să-i dea de ştire că a aflat de la doi prinşi că osmanlîii se pregătesc să treacă cu oastea la Cerneţi, ca să-i înconjoare pe ruşi, pe sus, trecînd Jiul pe la 1 înţăreni... După aprecierea lui Magheru erau ca la trei-patru mii de turci, iar el nu avea în faţa lor decît vreo trei sute de panduri. Geismar i-a trimis degrabă un comandir sîrb cu încă vreo cinci sute de volintiri... Porecla de uriac îi ieşise lui Toma din următoarea împrejurare : Pe cînd venea de la Cerneţi cu pîlcul lui călare, a văzut o ceată de călăreţi turci, porniţi în recunoaştere, care veneau către vîlceaua prin care treceau cîteva tunuri ruseşti. Comandantul lor îi credea pe turci departe şi nu bănuia ce primejdie îl ameninţă... Cînd află, dădu cîţiva tunari ai săi călăreţi lui Toma, ca să-i atragă pe turci în altă parte, şi el o porni în goană cu tunurile să le puie la adăpost în pădure înapoi... Atunci îi spusese înfrigurat:
— Tu, uriac... frate... tu mai mare... că ştii locurile... trage-i în altă parte..
.Aşa s-a şi întîmplat... Pierderi n-au fost... dar ruşii şi pandurii nu-l mai scoteau acum pe Toma din „uriac" şi aşa i-a rămas porecla chiar cînd s-a întors la Magheru. îi povesti apoi popii Şapcă bătălia de la Siseşti, de la poalele dealurilor, dintre panduri şi cei trei' mii de turci care înaintau de la Cerneţi... Toma se întorsese în grabă şi a avut timp să ia parte la luptă... Iată cum a fost, povestea el : Turcii aflaseră din ajun că pandurii se pregătesc să-i înfrunte şi i-au aşteptat ascunşi într-o pădure tînără şi deasă lîngă Siseşti. Magheru, bănuitor, a vrut să ocolească pădurea. Solomon, care comanda o parte din volintiri, a fost de părere că nu e nici o primejdie. Era încă întuneric şi ceaţă. în pădure n-au întîlnit pe nimeni, dar pe urmă drumul trecea printr-un stufăriş de gorun... După ce i-au lăsat să treacă, turcii s-au năpustit asupra lor. Căpitanul sîrb cu vreo două sute de volintiri a fost înconjurat şi a început o luptă crîncenă... Solomon a avut timp să se tragă înapoi cu ai lui... Magheru însă şi-a împărţit oamenii în două părţi. O parte a trimis-o să ocupe biserica din sat, iar cu o parte a dat năvală şi a despresurat pe căpitanul sîrb şi oamenii lui. S-au tras toţi urmăriţi de focurile turceşti în sate... risipindu-se prin curţi... Prevederea lui Magheru se dovedi înţeleaptă... Turcii, crezînd că pandurii s-au împrăştiat toţi, au alergat fără griji după ei. Atunci i-au trăsnit focurile pandurilor. Au fost nimiciţi cîteva sute din ei de focurile trase din turlele bisericii şi de pe case... Către chindie, Magheru, negru de fum şi rănit uşor la umăr, dete poruncă pandurilor să dea iureş, împotriva grosului turcesc.., Izbitura a

fost atît de puternică, încît turcii s-au împrăştiat o dată cu lăsarea nopţii, lăsînd prin vîlcelele de din jos de sat alte cîteva sute de morţi... Şi pandurii au avut pierderi mari... ca la două sute cincizeci de oameni.

– Aci ai fost rănit ? Aci ţi-ai pierdut mîna ? întrebă nedumerit popa Şapcă.

– Nu, ceva mai tîrziu, la Băileşti... Toma îşi cuprinse cu palma răşchirată barba crescută ţepoasă şi se întunecă la faţă. Nu, mîna am pierdut-o la Băileşti şi iată cum : După ce luptasem la Siseşti, generalul rus dăduse lui Magheru o sabie scumpă şi aşa ca o cruce dă pus pă piept, nu mai ştiu ce... iar pă pandurii lui în bătălia de la Băileşti i-a ţinut înapoi, zicea că destul au luptat... în timpul luptei, Magheru m-a trimis cu alţi trei oameni cu ţidulă să-l întrebe pă general dacă nu ar fi bine totuşi să intre în foc şi el cu pandurii lui... „Du-te, uria- cule, şi să-mi vii înapoi cît ai clipi", mi-a spus comandirul. Nu m-am întors cît ai clipi... Nu m-am întors dă loc şi nici nu l-am mai văzut d-atunci. Tot căutînd pă general m-am pomenit dimpreună cu cei trei oameni în miezu luptei... Nu m-am mai putut dăsprinde... şi m-am trezit peste două zile în spital la Craiova cu mîna zdrobită dă la cot în jos... Mă nimerise un plumb, să vede, sau nu mai ştiu nici io ce-a fost... Am stat în spital un an şi mai bine... întîi mi-au tăiat mîna, că rana putrezise dă subt cot... Pă urmă, peste vreo şase luni mi-au tăiat-o iar dă deasupra cotului... Eram numai între muscali răniţi... Acum o rup şi io binişor pă ruseşte.

– Ei, şi pă urmă ?

– Pă urmă... Ce să fie ? Am ieşit dîn spital neom... Am încercat să-mi cîştig pîinea ca mai înainte, om la cai, Ia ne- gustoru dîn Craiova pă care îl ştiam... Nu mai era mulţumit dă mine... Se opri, se uită lung timp în pămînt şi apoi îşi întoarse privirea umedă spre prietenul lui. Mă gîndeam că m-or primi oamenii înapoi la oi în ostrov, dacă ai să vrei să mă ajuţi puţin...

– Negreşit că te-oi ajuta ! însă... nu vrei să te mai întorci acasă, la ai dumitale ?

Toma răsufla greu şi-i rătăcea parcă privirea. Luă un bulgăre de pămînt reavăn şi—1 sfărîmă în mînă, zîmbind amar.

– Am fugit dă clacă atunci cînd eram întreg şi mă întorc să-mi pui grumazu subt jugu ei acum, cînd sînt schilod... Iar muncă, dîn zori pînă-n noapte, flămînd şi gol, iar gîrbaciu logofătului, iar să ştii că dîn leagăn la mormînt ai fost ursit să fii legat, cu viaţa ta şi a copiilor, dă altă voinţă, că tu nu poţi să zici nu.

– Rămîi atunci aci, frate Toma. Om face tot ce trebuie şi cred că oamenii or fi bucuroşi să te vadă înapoi, căci au fost tare mulţumiţi dă dumneata... E ceva mai greu cu boieru şi cu pîrcălabu, că or vrea să te înscrie printre lude.

Toma îl privi parcă speriat.

– Păi atunci mă vor face clăcaş aci... ?

– Şi ieu sînt un fel dă clăcaş, frate Toma...
– Am crezut întîi că s-o putea să scap dă clacă, îi spuse zăvoianul, lovind cu pumnul într-o brazdă uscată. Păi dă e vorba să mă înscriu printre lude şi să rămîi clăcaş aci... e tot un drac... Atunci mă întorc mai bine acasă... îşi strînse cu mîna, furios, cămaşa la piept. Cum dă poate robi aşa om pă om ?... Asta nu pricep io... Claca asta este urgia lui Dumnezeu, frate.
Chipul bărbătesc al popii îngheţă. Parcă un frig pe dinăuntru i-ar fi pătruns în oase. Dar nu era decît mînie... Ochii lui erau acum ca o smoală care luceşte. Barba tînără şi arămie i se răsfiră. Se lungise pe ţol, şi acum se întoarse întîi încet, treptat, apoi se ridică în genunchi.
– Mă, frate Toma, n-avea nici o grijă. Toate să plătesc pă lumea asta. Zi dă zi şi ceas cu ceas să crestează cîte un semn, pă un răboj, dă tot ce să întîmplă... da' dă tot. Glasul, plin ca de obicei al popii, avea acum o încrîncenare rece. Omule, nici o picătură dîn suferinţa poporului ăsta nu e pierdută pentru socoteală. Vor plăti odată şi odată cu vîrf şi îndesat...
10
145
Toma oftă cu o deznădejde moale.
– Vor plăti pă lumea ailaltă... Da' ei ne scot sufletu pă lumea asta.
Popa era acum de-a binelea în genunchi şi îşi strîngea pumnii.
– Aia-i altă socoteală... leu îţi spun dumitale că vor plăti aci, unde e rădăcina răului... Vor plăti... odată şi odată... Dacă nu ei, vor plăti copiii ori nepoţii şi strănepoţii lor... Vor plăti cînd să va fi uitat dă ce plătesc... Cînd li să va părea că pedeapsa e doar o nenorocire, care le vine dîn senin. Vor plăti cînd ei să vor crede buni şi fără vină... Neîndurat, răul însă- mînţat acum va rodi pentru ei cînd să va împlini sorocu lui... Mă, asta e o lege mai crîncenă decît pravila lor, şi dă ea nu pot scăpa aşa cum ocolesc pravila... Glasul lui, care avea ceva răzbunător în el, se înmuie ca într-un rînjet uşor. Dă prisos vor spune atunci că tot ce a îndurat poporul acesta e ceva trecut, şi vor spune că suferinţele d-acu n-au fost decît certuri şi neînţelegeri care trebuie uitate şi să vor răzgîia cerînd iertare şi pupăciuni... Şi aci privirea lui se făcu din nou de oţel. Ridică pumnul deasupra capului. Mă frate, veacu nu iartă, mă... Nu iartă nimic... Să nu îngădui omului să fie om, asta nu e glumă, cum cred ei. Asta se plăteşte la sorocu cuvenit cu spaimele morţii. Mă, frate Toma, a pierit Vavilonul, a pierit împărăţia lui Alexandru Machedon, hei, va pieri şi blestemata asta dă clacă. Astfel a făcut lumea Savaoth ăsta... şi arătă cu pumnul spre cer... că atunci cînd vasul e plin, să răstoarnă singur, după legea lui dă vas al blestemăţiilor... Dacă vor fi unii pă dă lături să împingă puţin, va fi şi mai bine. Asta o putem face şi noi, dă pildă...
•— Mă frate, s-ar putea să apucăm şi noi înşine ziua asta ?

– Poate că da, poate că nu... Ieu, unu, mă vezi, voi fi treaz în orice clipă, să încerc mereu... Dacă ai rămîne aci, am fi doi. La ceasu potrivit am fi alături. Ce zici ?

Omul răspunse greu, şovăitor ;

– Ce să fac ? Ştiu că pentru cei dîn satu meu sînt mort dă mult. Dă mă întorc acum, mă vor privi ca pă un strigoi. Dar ce pot să fac... Am un copil. Va fi şi el clăcaş... E mai bine să fiu alături dă el. N-am vrut nici măcar să mă văd cu oamenii dîn sat, ca să nu mi se adulmece urma... Dar acum socot că n-am altceva dă făcut.

N-au mai vorbit nimic... Erau amîndoi abătuţi... După o bucată de vreme popa s-a ridicat.

– Uite ce e : ieu vreau să mai trag vreo două-trei brazde pînă asfinţeşte soarele... Lungeşte-te pă ţolul ăsta, ca să te hodineşti o ţîră. Pă urmă om vedea ce om face.

Peste două zile, Toma călărea la pas, cu doi desagi la oblînc, spre Zăvoiu Dihorului. Popa Radu Şapcă nu putuse să-1 facă să nu se întoarcă acasă. îl pusese să-şi radă barba prea crescută, îi dădu primeneli şi opinci noi. în desagi îi pusese merinde să aibă o săptămînă întreagă, şi acasă... să nu vie cu mîna goală între ai lui. Iapa sură pe care i-o împrumutase nu era încă bătrînă... încă i-ar mai fi putut aduce vreun mînz în anii următori... Avea să-i dea înapoi vreun cîrlan crescut gata... Nu făcea să se întoarcă acasă, pe jos, ca un cerşetor.

Gînd s-a văzut dincolo de Argeş, prin zăvoaiele copilăriei lui, Toma n-a mai avut inimă să intre în sat, pe lumină. A aşteptat să se înnopteze... Abia după ce s-au aprins opaiţele, s-a îndreptat spre bordeiul lui... Nu era nimeni, a trecut alături. Stanca, care era la Maria, cînd a văzut un om trăgînd calul după el în poarta cocioabei lui Ion, căci pribeagul tot n-avusese inimă să rămîie şi să intre în bordei, a ieşit ea să vadă cine e...

– Pă cine cauţi dumneata ?

Omul n-a răspuns... Ea s-a speriat de tăcerea lui şi a întrebat din nou :

– Pă cine cauţi, omule ?

Atunci, cu inima strînsă, el a spus doar atît:

– Sînt io, Stanco... Io...

Femeia l-a cunoscut acum şi a început să ţipe... A ieşit Maria... A ieşit şi Ion. Au început să ţipe şi copiii. Frate-său s-a apropiat clătinîndu-se, l-a luat în braţe şi l-a strîns la piept.

– Mort ai fost ş-ai înviat... frate... Să mulţumim lui Dumnezeu...

Maria a aprins luminarea cea groasă de la Paşte. Ţipetele copiilor au adunat vecinii... Era, altfel, o seară plăcută şi a răsărit şi o lună plină... Se vedea acum ca ziua... Pînă la miezul nopţii s-a adunat jumătate satul.

Stanca sta deoparte cu mîinile împreunate subt vîlnic şi nu îndrăznea să se apropie de el... Atunci el înţelese...

– Te-ai măritat cu altu, Stanco...

Ea nu răspunse nimic.

– Şi copilul ? Trăieşte ?...

Ion îl împinse înainte pe Tudose, care avea acum zece ani. îi ziceau toţi mutulica, fiindcă nu prea vorbea.

– Tudose, sărută mîna lui taică-tu...

Copilul se codea... pe urmă îl luă de gît. Toma se ridică şi îl luă în braţe... cu mîna dreaptă doar. Ion se întoarse către Stanca :

– Femeie, du-te acasă... la copiii tăi... Toma doarme la mine. Lasă-1 aci şi pă Tudose...

Porniră spre prispa cocioabei. în prag, Ion îi spuse, după ce aşteptă un timp în loc, doar atît ;

– Află, Toma, că Miai s-a petrecut dîn viaţă.

De unde seara tot satul s-a cutremurat de ştirea întoarcerii lui Toma, a doua zi se întoarse roata... Cei mai mulţi erau acum împotriva lui... „Şi-a lăsat nevasta... şi-a lăsat copilu fără să-i pese şi acum să întoarce şi găseşte copilu crescut dă alţii, găseşte gospodăria sporită... şi el, după ce s-a săturat dă hoinăreală, vine după zece ani la de-a gata... Numai să aibă obrazu să-şi ceară înapoi bordeiu, boii şi cele două vaci, că-1 tabără satu..."

Timp de două zile, Toma n-a întîlnit decît priviri duşmănoase. Stanca era o femeie harnică şi cuminte, de aceea toate femeile îi luară parte. Dumitru, cu care se luase de şapte ani, era şi el un om muncitor, la locul lui. Aveau împreună trei copii.

Spre seară, Toma îi spuse femeii că-i lasă bordeiul, gospodăria, vacile şi boii... tot.

Află că s-a făcut un sat nou, tot pe moşia boierului Medelioglu, numai din bordeie. Boierul nu mai dădea pămînt de casă însurăţeilor decît sus pe malul împădurit, în stînga Vadului Rău. Trebuiau să taie singuri pădurea, să scoată rădăcinile, să aşeze iar pămîntul..

.După ce se încheiase pacea între împărăţii, era slobodă vînzarea grînelor, care-şi urcaseră preţul dintr-o dată, şi boierii alergau ca nebuni după pămînturi noi... Se tăiau fără milă pădurile... Bordeiele din jos de sat fuseseră mutate la Vadu Rău, ca să facă loc pentru ogoare... grădinile erau, aşa împrăştiate, fără garduri, „prea mari", cum spuneau logofeţii boierului. Ăla-i pămînt bun, risipit degeaba. Pe malul înalt, deasupra gîrlii, pămîntul e tare, dar nu e tot rîpos... E bun de aşezat acolo vatra satului. Oamenii să taie pădurea şi să scoată buturugile. Li se dă şi ceva lemne, de mai au nevoie, pentru bordeie.

Ajutat de Ion, de Mitru şi de Vasile Peştefript, care erau şi ei însuraţi şi-şi făcuseră bordeie la Vadu Rău, Toma îşi putu ridica şi el un bordei, pentru el şi pentru fiu-său, Tudose. Ignat Secu, care cam îmbătrînise, îi împrumută doi boi, ca să facă omul cărăuşie drept clacă, de vreme ce nu mai putea ţine coarnele plugului. Avea să-l ajute de acum încolo şi Tudose. La zece ani un copil poate fi de mult folos.

Ai de la conac nu-i mai cerură socoteală de ce-a fost şi-1 înscriseră cu două pogoane pentru anul viitor.

într-o duminică, Toma cobora spre sat, cu Tudose, care se ţinea acum de el toată ziua, ca un mînz crud, ca să ia nişte ţoale de la Ion. întîlni în poiana răscrucii pe Sultana. Era acum o femeie în toată legea, căci împlinise de curînd douăzeci şi şapte de ani. Se purta încălţată ca la tîrg, avea salbă de aur la gît, e drept, pe un singur rînd, ochii îi jucau în cap, era cărnoasă şi plină de ispite... Aflase şi Toma că acum se ţinea cu logofătul Dobre, dar îi plăceau şi flăcăii cu mustaţa mică, răsucită. Toma vru s-o ocolească. Ea se opri în loc şi întoarse capul după el.

– Tomo, ia stai locului...

El se opri.

– Vino încoace, Tomo...

El veni încet spre ea... Se opri nedumerit... Ea se uită cu milă la mîna lui, în locul căreia mîneca goală a cămăşii era vîrîtă în brîul roşu.

– Ce flăcău frumos erai, Tomo !... Oftă lung, îl privi în ochi... Vino pînă la mine, Tomo, să stăm puţin dă vorbă...

El şovăi.

– Mă duceam la Ion, să iau cîteva ţoale...

Femeia începu să tremure parcă.

– Vino întîi să stăm puţin dă vorbă.

Intrară în bătătura bordeiului, căci acum curtea avea un gard de nuiele împletite. Bordeiul era văruit proaspăt pe din afară şi pe dinăuntru. Avea şi vatră. Pe jos era aşternut un ţol făcut în război, din petice, iar pe pat era o cergă mare, albă, miţoasă. La căpătîi, o ladă, şi peste ea, velinţe. Sultana dădu velinţele jos, deschise lada şi spuse :

Alege din ţoalele astea tot ce vrei. Ia-le pentru copil... Au fost ale lui... ale lui Miai. Şi deodată faţa i se frînse de durere, ochii i se umplură de lacrimi şi căzu pe patul bordeiului ca înjunghiată. Ascultă, Tomo, şi bordeiul ăsta e al lui... Căci e făcut din ce a strîns el... Ştiu că ţi s-au spus multe despre mine... E adevărat, Tomo. Tot ceea ce ştie lumea e adevărat... dar e şi mai adevărat ceea ce nu ştie lumea... că io trăiesc cu un mort în inimă... Că nu m-oi mărita niciodată... Tu să ai milă dă mine, Tomo... Tu trebuie să ştii ce foc nestins mă arde dă cînd l-am adus pă Miai în car, acoperit dă frunze, două zile pă drum pînă în sat..

.CARTEA A DOUA

Necazurile serJâresei Zinca

rn

■ ^ e un ceas caută serdăreasa, amărîtă, cu poştalionul? ăsta galben şi cu pînză de cînepă deasupra, casa postelnicului Medelioglu şi nu o poate găsi. A făgăduit ca vine după- amiază să vadă pe nevasta lui bolnavă, care nu vrea să se lase văzută de doctorii bărbaţi, şi acum a rămas de ruşine. S-a oprit în loc şi nu mai ştie încotro s-o ia.

– Bine, mă Stoica, nu ţi-a desluşit vizitiul lor, care a venit să mă cheme, unde stau ?

Stoica, bătrînul surugiu de la Bălceşti, e şi el destul de ruşinat. îşi împinge căciula spre ceafă şi ridică din umeri:

– Ba mi-a... Da-n Bucureştii ăştia e greu al naibii să te descurci.

Serdăreasa e mînioasă. Se strînge în maloteaua de pambriu, îmblănită cu vidră, îşi trage şalul de caşmir la piept.

– Nu eşti bun de nimic.

Stoica clatină din cap, îşi teşeşte mustaţa stufoasă.

– Apăi, io ziceam că... dumneavoastră... unde aţi fost mai mult ca mine în Bucureştii ăştia...

– Nici eu nu sînt bună de nimic, hotărăşte serdăreasa.

Ca să-şi poată ţine în voie copiii la şcoală, Zinca Bălcescu a căutat o casă încăpătoare la Bucureşti, şi după ce a încercat în două-trei locuri, a găsit ceea ce-i trebuia cam prin mahalaua Vi- sarionului, cam înspre mahalaua Boteanului, căci pe vremea asta mahalalele erau foarte întinse, cu maidane nesfîrşite între ele şi cu casele uneori amestecate. îi place că are oarecum aceeaşi împărţire ca la Bălceşti. O săliţă „marchiză", cu geam- lîc în faţă, apoi o tindă îngustă şi lungă, cu odăi în stînga şi în dreapta. De la „marchiză" la uliţă e o mică grădină de flori, cu boltă de viţă ; în stînga casei, între acoperişul de şindrilă şi gardul vecin se înalţă un nuc puternic, care învăluie tot şi nu mai îngăduie nimic subt el, din pricina umbrei lui puternice şi a mirosului iute de frunză... E prea mare pentru o curte de oraş şi uneori se gîndesc să-1 taie, ca să poată umple locul cu flori sau cu pomi mai mici, vişini ori gutui, dar tocmai fiindcă dă umbră puternică e tare potrivit vara pe căldurile lui cuptor. De aceea au făcut subt el o masă rotundă cu picioarele în pămînt, cu o laviţă în jurul ei, la care se mănîncă din mai şi pînă în toamnă. Ca să nu se vadă de la vecin, e înălţat lîngă gardul de şipci alt gard viu de tufe de liliac şi soc, încîlcite, unele într-altele, iar cu spatele la stradă, bolta de viţă. în dosul casei sînt acareturi mărunte, grajd pentru cai şi două vaci cu lapte, o curte de păsări, cu raţe, bibilici şi găini, că păsările mari le ţine la Bălceşti. Aci se intră pe poarta cea mare. De la prispa bucătăriei, cu par- malîc, o potecuţă duce subt nuc

.Singură acum, Zinca luptă să crească cinci copii: Costache, Nicolache, Sevasta, Mărghioala şi Barbu, care toţi trebuie îmbrăcaţi după moda nouă nemţească, adică cinci rînduri de haine şi de rochii, cinci perechi de ghete, cinci scurteici şi căciuli, şi pălării, şi cărţi de şcoală, şi rochii de bal, că fetele

s-au făcut de măritat. Nu e lucru uşor, iar Bălceştii nu dau spor peste nevoile casei decît în anii buni cînd se fac fînul, prunele şi porumbul. Se mai ajută şi ea, cum poate, cu meşteşugul doftoricesc... De cînd a fost chemată la palatul de la tei — Teii Doamnei de la Colentina — o dată cu doctorii Sporer bătrînul, şi Mayer, la o domniţă a lui Grigore-vodă, bolnavă, şi â făcut-o ea bine, de o boală rea, cu foi de pătlagină adusă anume de pe Topolog, e chemată ca doftoroaie nu numai pentru albeaţă de ochi, unde e neîntrecută, dar şi pentru alte necazuri, unde sfatul ei e totdeauna bine venit, iar de la 0 vreme şi plătit. Nu un galben de vizită, ca doctorilor nemţi, dar doi-trei sfănţihi tot i se strecoară în buzunarul scurteicii. De aceea, cît stă în Bucureşti, iarna şi primăvara, ţine şi trăsura adusă de la Braşov, din vremea fugii de panduri. E un fel de poştalion uşor, ca să poată urca dealurile Topologului, cu arcuri, acoperit cu pînză de cînepă bătută bine,. de nu trece nici soarele, nici ploaia prin ea. E mai încăpător ca o brişcă, făcut anume, fiindcă are tot timpul de adus lucruri şi de-ale mîncării de la Bălceşti... Şi apoi, unde să stea în brişcă ea, şi copiii, şi femeia, şi vizitiul ? Nu e prea arătos poştalionul, iar Costache, care e foarte fudul şi care e acum calemgiu la Vistierie, spune că îi e ruşine să meargă cu el la plimbare la Herăstrău. Se întovărăşeşte cu prieteni şi iau împreună cîte o birjă lipovenească, cu un sfănţih, iar cînd e cu număr roşu, doi sfănţihi ceasul. Pentru ea însă e tare bun poştalionul ăsta, care uruie mai puţin decît oricare droşcă pe cal- darîmul cel nou cu bolovani de rîu al podurilor, căci e tare uşor.

Mai greu e că, în oraşul ăsta babilonic, surugiii ei de la Bălceşti nu se pot descurca, neam. Uliţele sînt atît de încîlcite şi mai ales sînt atîtea cu acelaşi nume, că, dacă locuieşti în altă parte a oraşului, e greu să poţi afla ceea ce cauţi în partea cealaltă... Are o ţidulă în greceşte prin care e rugată să vină la postelnicul Medelioglu, din mahalaua Sfîntu Nicolae, că postelniceasa zace de multă vreme în pat şi a auzit că ea, serdăreasa Zinca, a mai făcut bine pe o cucoană, tot de beteşugul ăsta... Dar se vede că postelnicul Medelioglu e foarte cunoscut în mahalaua lui şi de aceea crede că-1 cunoaşte tot Bucureştii şi o fi poate aşa de mîndru de biserica Sfîntu Nicolae a lor, de crede că nu mai e alta „lîngă podul gîrlei". Dar lîngă podul gîrlei e şi Sfîntu Nicolae de pe Prund şi Sfîntu Nicolae Şelari, cum şi Sfîntu Nicolae din Ţigănie, cel din spatele Mitropoliei, nu mai vorbim de Sfîntu Nicolae de lîngă Sfînta Vineri... Dar nicăiri nu e ştiută casa postelnicului Medelioglu.

De altfel, la fiecare cîţiva ani, după cîte un foc ori după cîte un cutremur, toată faţa unei părţi din oraş se schimba, şi, pînă să se cunoască noua înfăţişare, iar se schimba. Cînd vreun boier mai cunoscut îşi însura flăcăul şi îi cumpăra casă, se ivea altă încurcătură, căci „dincolo de banu Ghica" putea să fie ori lîngă gîrlă, în jos de biserica Zlătari, ori dincolo de Udricani. După zece-

douăzeci de ani, nimeni nu mai ştia unde anume îi locuiseră rudele din cele patru părţi ale oraşului. Afară de unele „palate", casele clădite din paiantă şi cu temelii puţin îngropate nu ţineau la vreme şi se tot cîrpeau, aşa cum spunea un neamţ, cu adausuri şi balcoane „scandaloase", proptite într-o rînă, înnădite cu pridvoare din faţă, din dos şi dintr-o parte. Mai ales pe uliţele Tîrgului din Lăuntru, unde negoţul era în toi şi preţul binalei ridicat, că sporea de la o vreme nemăsurat numărul negustorilor, nu mai ştiai dacă o proprietate s-a sfîrşit şi începe alta. Uliţele, la fel. căci se iviseră la întîmplare după nevoi, iar o răspîntie nu era o în crucişare, ci un maidan fără trotal... Acum, de pildă, poştalionul era oprit lîngă o biserică şi nu aveau pe cine să întrebe, în dreapta erau nişte porţi înalte cu acoperiş de şindrilă, învăluite de un frasin şi de duzi mici. S-a ridicat în picioare Stoica, să vada pe cineva în curte, dar casele erau cu dosul la stradă, departe... Cam pieziş, peste drum, era o casă veche, fără curte, cu o scară de lemn putredă şi strîmbă, care urca chiar de pe maidan la catul de sus, cu pridvor verde şi geam- lîc spart ici şi colo... Pe vremuri o fi locuit cineva şi jos, sau va fi fost vreo prăvălie, că sînt obloanele trase şi ţinute cu o proptea de şipcă, iar zidul scorojit a fost odată roz...
– Stoica, hai acasă !... că nu ne mai descurcăm.
– Săru mîna, cocoană... acas, acas... da' pă unde ? ...se scărpină în cap, gînditor, Stoica.
Nici serdăreasa nu cunoştea oraşul mai bine, că ea se socotea acasă, la Bălceşti.
•— Caută de ieşi pe Pod... că pe urmă e mai uşor.
Stoica se scărpină iar în cap şi, iscusit, trase poştalionul lîngă pridvorul cu geamlîc. Bătu puternic cu codirişca în oblon, şi atunci, puţin strîmbă de ciudă că i-au stricat somnul de după-masă, apăru la uşa din capul scării o femeie cam trecută, cu o claie de păr roşcat în cap, îmbrăcată în capot roşu, care îi întrebă alene şi cu un ochi închis pe cine caută.
– încotro e Podul, pe aici prin mahalaua asta a dumneavoastră ?
Ea strîmbă nasul, închise mai mult ochiul sting şi arătă cu mîna spre răsărit, apoi închise uşa cu vopseaua roză, scorojită. Asta şi trebuia, fiindcă lui Stoica îi era teamă să nu se înfunde pe undeva...
într-adevăr, după ce se învîrti, cu ochii spre soare, prin vreo două-trei uliţe şi maidane mari ca printr-un sat, ieşiră cu uimire pe Podul Tîrgului din Afară şi se lămuri acum că biserica fusese biserica Sfîntu Silvestru. Adevăratul oraş erau aceste poduri, căile nesfîrşite de intrare, care din cele patru părţi ale ţării se adunau în inima oraşului în nodul Tîrgului din Lăuntru. în încîlcitura de uliţe negustoreşti dintre bisericile Sfîntu Gheorghe Nou, Sfînta Vineri cu Bărăţia, Sfîntu Sava, Curtea Veche şi biserica Zlătarilor. Văzute dimpotrivă,

aceste lungi drumuri erau ca picioarele unei caracatiţe, al cărei trup era însăşi încîlcitura Tîrgului din Lăuntru.
Podul Tîrgului din Afară, care avea să devină Calea Moşilor, Podul Mogoşoaiei, mai pe urmă numit Calea Victoriei, Podul Calicilor, mai pe urmă, Calea Craiovei. şi după aceea, Rahovei, Podul Beilîcului, numit apoi Calea Şerban-Vodă, Podul de Pămînt, rupt în bucăţi, devenit în parte strada Belvedere şi Calea Plevnei, îşi au în aceste vremuri viaţa lor deasă ca un stup, mai ales spre cele două capete, pe la mijloc, avînd uneori şi case mari boiereşti cu un cat şi cu două, trei sacnacsiuri cu geamlîc scoase, după cum e şi la Ţarigrad, deasupra uliţei, ca să vadă ai casei în lungul ei. Cînd stă cineva în casă toată ziua, toată viaţa, trebuie să vadă şi ceea ce mai trece pe uliţa cea mare. înapoi, grădinile şi curţile se întindeau ca bără- ganele.
Pe aceste poduri, în afară de altele aşezate în inima Tîrgului din Lăuntru mult mai mici, dar unde se află prăvăliile cele mai mari, ale negustorilor cu ridicata, cei ce aduc mărfurile cu chervanele de la Lipsea, de la Pesta, Beciu, Paris, Odesa ori Ţarigrad, adică pe uliţa Franceză, uliţa Nemţească, uliţa Lipscanilor şi alte cîteva zeci, Şelari, Cavafi, Gabroveni, este toată viaţa întinsului oraş.
Pe vremuri, aceste drumuri mari erau podite cu pavea de bîrne, de-a latul, din lemn de stejar, de aci şi numele de poduri. Din pricina lor tot oraşul duhnea din primăvară, pînă toamna tîrziu, cînd dădea îngheţul, căci subt ele se adunau, în noroiul care nu se usca niciodată, toate mortăciunile şi toate gunoaiele care nu se puteau scurge prin şanţul de dedesubt. Cînd droştile treceau în goană, aceste bîrne săltau stropind trecătorii. A fost o mare binefacere cînd, prin 1823, Grigore Ghica, chemînd pe inginerul arhitect Hartl de la Viena, a început să ridice bîrnele şi să le acopere cu caldarîm de bolovani mici de rîu. Pe ele, prăvăliile, avînd rareori mai mult decît un cat mărunt (pentru locuinţă), se ţineau una lîngă alta, cu marfa scoasă în uliţă, ca să se vadă, în loc de orice firmă, dacă nu cumva aveau atîrnat deasupra vreun obiect oarecare, de la vreun zăbun, spînzurat sus ca o sperietoare, vreun brici cît sabia, pentru bărbieri.
Se ţineau şi unele şi altele după isnafuri. Iată, de pildă, trei- patru mari şelari, cu şei, hamuri întregi, tolbe de vînătoare, fote de piele pentru meşteşugari, chimire late, apoi vopsele de tot soiul şi piei întregi lucrate iscusit pentru cizmari. Marfa e scoasă pe tarabe de lemn acoperite, îndesate unele într-altele, pînă spre mijlocul podului, ca într-un bazar oriental. De obicei şelăriile au deasupra intrării un cap de cal, parcă împăiat, cu coamă pînă la greabăn, dacă nu un cal întreg, ca într-un muzeu de istorie naturală.
Serdăreasa aşteaptă, fiindcă Stoica a coborît să cumpere o biciuşcă şi, cum prăvăliile seamănă între ele, ea nici nu ştie măcar în care a intrat, ca să-i

spuie să iasă mai repede. Acum vin la rînd, după o biserică, cinci-şase dogari cu marfă nouă, albă, nevopsită, de lemn, mese, scaune, butoaie şi vedre, bote şi căzi, albii şi fluiere înflorate, mături şi lopeţi de zăpadă, furci şi dulapuri. Pe urmă, după o mare simigerie la care, ispitită de mirosul cald, a oprit, ca să ia lipie fierbinte pentru copii, vin prăvăliile braşovenilor, gabrovenilor, cavafilor, ale fierarilor, cojocarilor, apoi bragagerii mari, altă biserică, băcănii unele lîngă altele, cu butoaie şi saci în uliţă, cu mînătîrci şi caracatiţe spînzurate în galantare. Din cînd în cînd, fiindcă nu mai e loc pe uliţă, se vede cîte un gang care dă într-o curte ne- sfîrşită, cu zeci de magherniţe îndesate unele într-altele, dar cu „firmele" la intrare : cizmari, modiste, rîşniţari, tinichigii Şi alţii. Pusă în grămezi la intrare, atîrnată de ferestre, desfăcută pe tarabe care silesc oamenii să ocolească prin mijlocul uliţei, marfa trebuia să aţină astfel calea miilor şi miilor de trecători, cum şi a sutelor de care, căruţe, brişte şi droaşte care pătrundeau pe aceste poduri în fiece zi în oraş, circulaţia fiind pe ele obligatorie, căci deşi întortocheate, ele erau totuşi drumul cel mai scurt între oricare dintre feluritele mahalale ale oraşului. Dacă vrea cineva să meargă, de pildă, de la bariera (cum s-a numit după introducerea axizelor) Moşilor la bariera de la capul Podului Mogoşoaiei, tot prin nodul de la Sfîntu Gheorghe trebuia să treacă, deci după ce umblase un ceas întreg pe Podul Tîrgului din Afară, urma să o ia acum în tot lungul Podului Mogoşoaiei. Cum ar fi putut să nu devie astfel orice trecător muştiriu silit într-un fel sau într-altul ? Dacă avea bani, fireşte : între aceste poduri nu sînt drumuri de-a dreptul, ci numai ma- halale, ca nişte sate mici, cu maidane între casele adunate în jurul bisericilor, iar între ele livezi, lanuri de grîu, de secară, de ovăz. Pe la mijlocul veacului trecut, Universitatea cea veche, atît de frumoasă, din faţa mănăstirii şi şcolii de la Sfîntul Sava, era pe ţrei laturi înconjurată cu tarlale de porumb.

Deci, prin anii întîmplărilor pe care le povestim, Podul Tîrgului din Afară se prelungea cu drumul mare al Pantelimo- nului pînă departe, cu prăvălii şi hanuri, cu cîrciumi — tot în calea călătorului — pînă pe la un sfert de poştă către mănăstirea Mărcuţa, dar pe toată această lungime nu erau case decît pe de o parte şi pe de alta a drumului, iar din curţile din dos ale căsuţelor începeau numaidecît vii întinse. Vinul trecea din spatele casei în pivniţă, şi din pivniţă în cîrciumă, mai cu seamă în zilele de tîrg la Obor, adică marţea şi vinerea dimineaţa. Atunci, curţile imense ale hanurilor şi cîrciumarilor erau pline de care dejugate, de căruţe cu cai deshămaţi şi legaţi la codîrlă, ca să mănînce fîn, iar pe jos numai paie risipite şi bălegar, mocirle de apă vărsată.

La ţară, creşte de obicei întîi cătunul ori satul, şi pe urmă credincioşii aleargă să-şi ridice o biserică... cînd nu se găseşte vreun boier care vrea să-şi capete iertarea grelelor păcate. Aici, în acest Bucureşti mai întins decît cele mai multe capitale europene pe acea vreme, după mărturia călătorilor, Mitropolia ori vreo mănăstire, care a primit în danie o moşie în cuprinsul oraşului, ridică pe cîmpul

de ciulini, mătrăgună şi buruieni cît omul, o bisericuţă, un metoh, chipurile... în cîţiva ani s-a adunat în jurul bisericuţei un adevărat cătun, aci, între podurile oraşului. Oamenii au venit de unde i-au adus. vîntul, au găsit loc, ca buruienile printre buruieni, şi au ridicat azi o cocioabă de lut văruit, mîine i-au adaus încă o odaie şi altă odaie. Nimeni nu i-a întrebat nimic, nimeni nu i-a oprit. N-au ştiut al cui e locul. Cînd au putut, au ridicat şi un gard de mărăcini, la început, de uluci, mai tîrziu. Un corcoduş, un zarzăr, un dud au dat puţină umbră .Uliţele s-au bătătorit singure de picioarele lor de la un pod la altul. Cînd cătunul, ca să-i zicem aşa, a devenit un fel de sat legat, cu căsuţe mai arătoase, cu grădini şi boite de viţă pe rod, Mitropolia ori mănăstirea, ori biserica cea bogată, cu avere, şi-au adus aminte că sînt proprietarele fostului cîmp cu buruieni şi scaieţi. Acum au pretenţii că tot ceea ce s-a clădit e al lor, fiindcă după pravilă ,,pămîntul robeşte binaua". Urmează nesfîrşite procese pînă la Divane, care, fireşte, respectă pravila şi dau cîştig proprietarilor. Oamenii devin acum emba- ticari şi vor plăti, ei şi ai lor, timp de nouăzeci şi nouă de ani, embatic. Bani nu prea au, că sînt săraci. Nu-i nimic, vor plăti cu ce au : miere şi ceară, roade din grădină, miei, vin, ouă, putini de brînză. Cîmpul a devenit mahalaua Sfîntului Silvestru, mahalaua Sfîntului Ion cel Nou, mahalaua Sfîntului Nicolae din Ţigănie.

Abia pe înserate a ajuns serdăreasa acasă ameţită, cu urechile împuiate de huruitul roţilor legate în fier ale caleştilor, butcilor şi birjilor, după ce s-a oprit vreo jumătate de ceas într-o mare băcănie de lîngă Bărăţie, ca să ia cîteva cutii de halva şi tahîn, apă de flori, vanilie şi scorţişoară, pentru că a doua zi erau Mucenicii, marea bucurie a copiilor.

S-au întors şi ei de la şcoală, căci de cum a ocolit ea, a văzut cu o tresărire de bucurie în inimă luminile aprinse la ferestre.

Sînt în sufragerie şi fac mucenici : Marghioala, Sevastiţa şi Nicu, ajutînd, chipurile, bucătăreasa. E marea lor bucurie. Dintr-un castron adînc iau cîte un boţ de cocă trecută prin făină, şi apoi, pe faţa de lemn, îl subţiază cu palma pînă îl fac ca o sfoară groasă, pe urmă îl încolăcesc ca un covrig sau ca un opt. E treabă migăloasă şi ţine mult. Ceasuri întregi, uneori toţi ai casei răsucesc şi împletesc de zor mucenicii, care sînt puşi apoi unul lîngă altul pe tablak de lemn ori pe tipsii aşternute cu pînză, pe talgere, oriunde e o faţă de lemn curată. E plină sufrageria de mucenici, sînt tăvi chiar şi pe paturile din odaia fetelor.

– Mamă, o întîmpină Sevastiţa mîndră de isprava lor, ia uită-te cîţi am făcut...

Serdăreasa clătină din cap :

– Mai trebuie... mai trebuie, fetiţo.

—• Nu-i aşa, mamă ? o întăreşte Nicu. La fiert, o tavă de asta nu. umple nici castronul meu.

îi plac atît de mult mucenicii lui Nicu, încît el nu cere cu farfuria, cere cu castronul.

Se mai supără serdăreasa şi pentru că femeia, care nu a mai făcut mucenici munteneşti, şi nu a înţeles bine ce i s-a cerut, a pisat nucile.

– Femeie, nu trebuie zdrobite, numai puţin rupte, ca să li se simtă gustul, cînd sînt strivite în dinţi, o dată cu zeama de mucenici. Mai curăţa încă vreo sută, dar pe astea lasă-le în sferturi.

Bucătăreasa răspunde că la cucoana la care a fost ea nu se făceau de Sfinţii Mucenici „d-ăştia cu zeamă", că acolo se făceau colăcei care se umezeau cu miere şi pe care se lipeau nuci. Dar copiii nici nu vor să audă de aşa ceva. Ei vor rotogoale de cocă mici şi subţiri în zeamă îngroşată de nucă, zahăr şi scorţişoară, ameţită cu vreo două beţişoare de vanilie. Şi peste ele apă de flori. Aşa simt ei că e sărbătoare şi că a venit primăvara. Va fi frumos anul ăsta, că nu mai e pic de zăpadă şi, de două zile, e o lumină vie şi călduţă. Cerul e sidefiu. Stoica va rîni la noapte grajdul, va aduna apoi tot frunzişul de an, în mici grămezi, se vor strînge toate resturile şi rupturile din ogradă şi din magazii... şi se vor pune peste grămezi. Apoi copiii le vor da foc, ca să ardă încet, înfundat, ridicînd stîlpi de fum cît casa. Aşa vor face toţi vecinii, întreg Bucureştiul. Să se simtă într-un oraş curăţit că a venit primăvara.

Sevastiţa şi Marghioala au scotocit fundul grădinii şi au dat de nişte brebenei plăpînzi. De la o prietenă a lor au adus nişte toporaşi, de un violet împestriţat cu galben. îi vor pune pe masă mîine, lîngă tacîmul mamei.

A venit şi Barbu 5 intră cam codindu-se.

– Acum v-a dat drumul ? Nu ţi-e ruşine, băiat mic, n-ai împlinit opt ani şi umbli cu haimanalele pe maidan ?

Dar băieţaşul, cam lung, cam slăbuţ pentru vîrsta lui, ştie ce să spună, ca să înmoaie inima mamei.

– A spus dascălul că am ştiut bine lecţia la aritmetică. Mi-a zis că pot să-ţi spun şi dumitale.

– Ei, dacă ai ştiut lecţia, poţi să te joci.

Bagă capul pe uşă o fetiţă tot ca de opt ani, bălaie, cu ochi albaştri, care aşteaptă cu teamă. E cu părul vîlvoi, cu picioarele goale în ghetele rupte, cu rochiţa roşie strîmbă pe ea.

– Hai intră, Frusinico...

Fetiţa a căpătat curaj. E vecina şi tovarăşa de joc a lui Barbu. O haimana fără pereche.

Băiatul, scăpat de ceartă, se mai învîrteşte puţin prin casa, cercetează mucenicii, apoi scoate din buzunarul adînc al scurtei- cuţei verzi o pungă de chembrică, plină şi destul de grea. Scoate un ichiu.

—■ Nicoiache, ce zici de ăsta ? Face cinci capre şi o mială ?

Nicu îl priveşte cu luare-aminte, îl încearcă cu unghia.

— Nu e bine turnat plumbul, o să cadă... Şi mai trebuie mult tocit pe piatră. Nu face mai mult de patru capre. Ce-aveţi acolo ? Şi arată un săculeţ pe care Frusinica îl poartă de gît.

– Avem vreo cincizeci de capre şi vreo treizeci de miale. Cîştigam mai mult, dar a făcut unul de la Floreasca pui de giol. A fugit cu o căciulă de arşice şi nu l-am putut prinde... Da-1 ştim... Nu mai calcă el prin mahalaua noastră.

– Eu l-am văzut cînd a pus mîna pe arşice şi i-am sărit de gît... lămuri serioasă fetiţa... dar era tare voinic şi m-a trîntit jos.

A intrat, înalt cît uşa, tenebros, cu umbra lui de barbă pe sub fălcile osoase şi cam înguste, Costache. E acum un tînăr de douăzeci de ani, foarte elegant în redingotă scurtă cenuşie, strînsă sus pe talie, iar jos largă, aproape ca o rochie — prea la modă — aşa cum se îmbracă uneori tinerii cînd îşi fac primele costume. Gîtul îi e înfăşurat într-o legătură înfoîată de tafta neagră, i se văd doar colţurile gulerului alb, întoarse în afară. Ochii mari, negri, subt fruntea dusă înapoi, îi sînt încruntaţi. A trîntit furios pelerina neagră, cilindrul scămos, cenuşiu, mănuşile albe şi bastonul cu măciucă de argint într-un jilţ şi, fără să dea bună seara, s-a dus în odaia lui... căci are odaia lui, acum nu mai vrea să doarmă cu fraţii mai mici, de cînd e calemgiu la Vistierie.

Toţi se privesc surprinşi, cu înţeles. Baronul, cum l-au poreclit, deocamdată, fiindcă îşi exagerează eleganţa, este iar mî- nios. Pe urmă privirile copiilor se întorc spre marna lor.

Dintr-o dată, Zinca s-a întunecat. Părul negru, cu cărare pînă în creştet, întors spre tîmple, îi strînge parcă şi mai tare ovalul feţei, încît cei doi zulufi lungi, unul în dreapta, altul în stînga, nu mai acoperă destul începutul de cărunţire de la coada ochilor. Gura mare, bărbătească, s-a strîns, crispată, şi acum i *se* văd cîte două încreţituri la colţul buzelor, subţiri ca nişte fire, puţin întoarse. Ochii mari, fugiţi spre tîmple, şi marea distanţă dintre pleoapele de sus şi sprîncenele groase îi dau un aer neliniştit, puţin straniu. în clipele acestea seamănă cu adevărat cu Nicu, deşi nu are sprîncenele aproape îmbinate cum le are el.

Barbu, care s-a dus să asculte la uşă, se întoarce şi le spune că nenicu plînge şi se plimbă prin odaie.

S-a ridicat şi s-a dus în odaia lui ; îl întrebă puţin întă- rîtată :

– Ce e cu tine ?

El răspunde cu întîrziere, fără s-o privească :

– Au plecat şi nepoţii lui Hrisoscoleu.

– Şi ce e dacă au plecat ?

– Acum din grupul nostru sînt singurul care am rămas în ţară... Pînă şi copiii lui Tudorache — care nu e boier — au fost trimişi la MUnchen.
S-a trîntît în jilţul capitonat, îmbrăcat în pînză groasă de cînepă vopsită în verde, şi stă cu privirea ţintă în pămînt.
Ea se apropie îndurerată, îi pune palma în creştet şi îi spune cu o voce mîngîioasă şi plină de duioşie :
– Costache, de ce nu înţelegi tu că eu nu am mijloace să te trimit la Paris ?
– Şi ce vrei dumneata, mamă, să fac aci ?... Să mucezesc calemgiu la Vistierie ?
– Tu eşti mare acum, băiatule... Tu trebuie să înţelegi că fac tot ce se poate face... Dar e greu cînd... cînd eşti singură,., şi creşti cinci copii şi cauţi să-i ţii în şcoli. Moşia şi peticele acelea abia ne dau cît să ducem o viaţă cuviincioasă...
– Ai cinci sute de galbeni, de astă-toamnă, de la prune şi fîn... Ai bani...
Este nespus de îndurerată şi întărîtată că el îi face ei socotelile.
– Nu-mi ţine tu socotelile, nu face socotelile altuia, căci fiecare şi le ştie el singur mai bine... Nu sînt cinci sute de galbeni, că a trebuit să cumpăr malotele de samur la fete, de Crăciun. Cum poţi tu să nu te gîndeşti că avem două fete de măritat în casă ? Ce vrei ? Să rămînă fete bătrîne ?
El se ridică şi se alătură de ea, cu oarecare elan.
– Mamă, tocmai dacă eu plec la Paris le vom putea face zestre. în trei ani mă întorc advocat... Azi la Divanul apelativ, se cîştigă bani ca advocat. V-aş ajuta pe toţi.
Zinca a rămas mult pe gînduri. Da, socoteala nu e rea... dar... sînt atîţia, dar şi atîţia dacă... Poţi să joci norocul fetelor pe asta ? El uneori nu se gîndeşte decît la el. Ce va fi, oare, cînd va avea bani ? Nu, nu are încredere în el.
– Oricum, eşti prea cheltuitor, maică.
– Pe ce cheltuiesc ?
întrebarea o încurcă, el vede asta şi devine stăruitor :
– Cheltuiesc cu birjele, dus şi întors, de la slujbă, nu ? Pe asta mi se duce toată leafa. Crezi tu că asta e risipă ?

E şi ea de părere că nu..

– .Dacă aş fi văzut de cineva mergînd pe jos, mi s-ar închide toate uşile din lumea bună. Nu există nici o casă azi în Bucureşti în care cineva, venind pe jos şi încercînd să intre prin faţă, să nu fie trimis la uşa din dos a servitorilor şi a negustorilor. E jignitor pentru casa care primeşte.
Zinca a rămas cu ochii îndelung pironiţi în podea. Ştie şi ea că e aşa... Apoi încearcă sfios :
– Nu zic, mamă, să mergi pe jos. Dar, şi aci şovăi îndelung, de ce nu mergi la slujbă cu poştalionul nostru ?
Costache se luă cu mîinile de cap.
– Taci... taci... cu poştalionul ăla caraghios ? !
– E pe arcuri, încercă ea din nou, cu şovăială...
– Pe arcuri ? rînji el cu dispreţ. A ajuns de pomină printre prietenii mei. îţi spun că dacă mi se întîmplă să-l văd de departe aşa, galben, pe Podul Mogoşoaiei, îmi silesc prietenii să intre în vreo prăvălie... numai să nu mi-1 arate, glumind .pe socoteala noastră. îţi dau un sfat. Dacă vrei să-ţi măriţi fetele, nu le mai lăsa să se suie în poştalionul ăsta caraghios.
Zinca oftă... Băgase şi ea de seamă că uneori, după ce l-a zărit de departe, fecioru-său dispărea în cîte o prăvălie. Cum ar fi putut să se ducă la slujbă cu poştalionul ăsta cu pînză de cînepă deasupra, Costache, care nu se suie nici măcar în orice birjă ? Alege totdeauna o caleaşcă de acelea de Viena, deschisă pînă jos, ca să i se vadă ghetele lustruite, cu pantalonii întinşi de bentiţa de subt talpă şi stă răsturnat în colţul stîng al trăsurii, cu picioarele lungi, unul peste altul, cu pelerina numai pe un umăr, aşa cum fac ,,lionii", cu faţa palidă şi frumoasă nemişcată, cu ochii mari şi întunecaţi... Ştie că toate femeile în-torc capul după el. Baronul...
– Cheltuieşti mult şi cu îmbrăcămintea, mamă. Spun mulţi, deh ! că eşti mai luxos decît feciorii lui beizadea Ghica.
El îi ia mîna şi îi spune cu gravitate ;
– Trebuie să-mi ţin rangul... Ce vrei, să-mi scrie pe frunte că nu sîntem decît nişte boiernaşi de cinul al treilea ? Dacă la slujbă nu m-ar vedea îmbrăcat aşa cum trebuie, venind şi pierind ca boierii, şi cu ei, m-ar pune să fac slujbă adevărat, ca pe feciorii de oameni nevoiaşi.. Nu pot... Trebuie să fiu alături de feciorii de boieri care sînt la slujbă doar aşa, numai cu numele... ca sa.poată să spuie că au făcut puţină ucenicie. Avem noi acolo oameni încovoiaţi la mese, după douăzeci de ani de slujbă,
care sînt fericiţi să rămînă măcar şi-aşa... Ei ştiu că nu vor fi înaintaţi niciodată... Asta vrei să-mi fie soarta ? Zinca ofteazā şi tace.
— Ce vrei, mamă, trebuie să-mi încerc şi eu norocul... Dacă aş veni cu diploma de la Paris, m-aş însura mult mai uşor. Serdăreasa Zinca oftează şi mai mult.

Întîmplări la şcoala de la Sfîntul Sava

Colegiul Sfîntul Sava era legat de uliţa Şcolii (strada Academiei de mai tîrziu) cu o scurtă ulicioară care acum, în această zi de festivitate, se vedea stropită şi măturată cu îngrijire, de parcă strălucea şi ea în dimineaţa frumoasă de toamnă. Se puseseră şi ghirlande de frunze de-a latul ei, chiar în acest colţ, legîncLu-se astfel casa Dobrotineanului de a Spahiului... La cîţiva paşi de şcoală — cam unde avea să fie cîndva statuia lui Gheorghe Lazăr — răspundea chiar uşa bisericii, iar poarta însăşi era cuprinsă între casa cu pridvor a egumenului grec al mănăstirii şi curtea unui slujbaş la Vornicie, Petrescu. Alte ghirlande de frunze şi flori îmbrăcau, asemeni unui arc de triumf, poarta deschisă, în faţa căreia aştepta directorul Petrache Poe- ,naru şi corpul profesoral al Colegiului. Se anunţase vizita ^Preşedintelui împuternicit al celor două Divane", nume subt care generalul adjunct Pavel Dimitrievici Kisseleff conducea din 1829, după plecarea contelui Pahlen şi a lui Jeltuhin, administraţia celor două Principate Române pînă la numirea noilor domnitori. Erau toţi foarte emoţionaţi şi destul de îngrijoraţi. Nimeni nu uitase că, inspectînd în timpul epidemiei de holeră — anul trecut — spitalul Filantropiei, pe care-1 găsise neîngrijit, murdar, generalul pedepsise pe loc pe coloneii Odobescu şi Bă- leanu, comandanţii cavaleriei şi infanteriei, cu arest chiar la spital pînă cînd sălile cu bolnavi şi acareturile vor străluci de curăţenie. Şi au stat acolo trei zile şi trei nopţi. Generalul nu glumea, şi la inspecţii nu-i scăpa nimic, stăruia încăpăţînat asupra amănuntelor, deşi avea reputaţia unui „monden" şi a unui spirit de formaţie liberală.
Era întîia sa vizită la Colegiul Naţional. Un secretar al şcolii se dusese la colţul ulicioarei şi pîndea să vadă mai de departe careta preşedintelui, ca să le facă semn celorlalţi. în faţa
profesorilor erau şi cinci premianţi ai întâiului an de studii de la redeschiderea şcolii, îmbrăcaţi în uniforma cea nouă, pe care Petrache Poenaru voia s-o propună spre aprobare generalului ; frac de postav cenuşiu, cu vi puşcă galbenă pe margine şi pe cusăturile pantalonilor, cum tot galbenă era banda lată a şepcii. Premiantul pe şcoală, Turna vi tu, tremura atît de tare, încît îi juca în mînă buchetul cel mare de trandafiri, pe care trebuia să-l ofere generalului, căci avea de spus şi cîteva vorbe de salut.
Fosta „Academie" românească, cum i s-a zis mai pe urmă, de la mănăstirea Sfîntul Sava, fusese întemeiată în 1818 de eforii Bălăceanu, Ghica şi Iordache Golescu şi pusă subt con- ducererf dascălului ardelean Gheorghe Lazăr, care era adus în ţară de la Sibiu de marea boieroaică Rărcăneasca pentru învăţă- tura copiilor ei. Cinci ani, cu o întrerupere de cîteva lumi în timpul revoluţiei din 1821, dăduse aceste lecţii de limbă românească, de filozofie şi de trigonometrie, înflăcărând tineretul. S-a spus că aşa cum Academia grecească (care se mutase de la Sfîntul Sava la Măgureanu, din jos de biserica Zlătarilor,

pe malul Dîmboviţei, din cauza prea marelui număr de elevi) formase sufletul şi mintea eroicului batalion sacru al grecilor bucureşteni, nimicit de turci în măcelul de Ja Drăgăşani, tot astfel Lazăr formase mintea şi sufletul tineretului care a îmbrăţişat cu atîta dragoste pe Tudor Yladimirescu. Chiar actualul director al şcolilor, Petrache Poenaru, care acum aştepta în fracul lui cenuşiu pe Kisseleff, cu profesorii, la intrarea şcolii, fusese secretarul devotat al marelui răzvrătit oltean, în timp ce Lazăr însuşi se ocupase, se pare, de artileria pandurilor, cită era. în 1823, Lazăr, bolnav, plecase acasă în Ardeal la Avrig, unde şi muri peste o lună.

Timp de zece ani apoi, şcoala vieţui aşa cum putu, cînd deschisă, cînd închisă, cum îi îngăduiau milostenia domnitorului şi patriotismul unor boieri ca marele vornic Iordache Golescu şi fratele său, logofătul Dinicu Golescu, şi mai ales vitregia vremurilor. Noul ei conducător, Ion Eliade Răduleseu. elev şi apoi ajutor al lui Gheorghe Lazăr, o dusese pînă prin 1827, cînd se retrăsese, înfiinţase în acest an o societate secretă împreună cu logofătul Dinicu Golescu, autorul neuitatei *însemnare a călătoriei mele,* prin care se legau să lupte pentru înfiinţarea unui colegiu naţional, a unui teatru naţional, a unei gazete româneşti şi să sprijine în orice mod formarea literaturii. Ca să scoată în 1829 *Curierul românesc,* cea dintîi gazetă ro-mânească, Eliade lăsase în locul său pe eruditul călugăr Eu- frosin Poteca, care, acum bătrîn, mult înainte de vreme, şi cam bolnav, cu barba albă peste tot pieptul, aştepta şi el la poartă, înainte de a pleca la mănăstirea Motru unde, după cererea lui, fusese numit egumen. în timpul acesta, şcoala fu mai mult închisă. Mai întîi din pricina războiului. Redeschisă din ordinul lui Kissdeff, în. 1.830, la hanul Şerban-Vodă, fu din nou închisă, fiindcă în ţară izbucnise o cumplită epidemie de holeră, cea dintîl în ţările, româneşti. Abia la începutul anului 1832, şcoala putu fi ita. sfîrşit deschisă din nou, de astă dată reorganizată ca instituţie de stat, pe baza dispoziţiilor Regulamentului Organic, şi tot în vechiul local de la Sfîntul Sava, reparat cum trebuia de arhitectul vienez Hartl. Se numea acum, aşa cum dorise Dinku Golescu, Colegiul Naţional. Avea un curs începător cu patru „clasuri". uo curs „central de uma- nioare<rT tot cu patru, dasuri, şi încă un curs complimentar, de trd ani deocamdată,, apoi cursuri speciale, pînă avea să fie transformată cu timpul în universitate.
După obiceiul său, generalul vizită mai întîi cu de-amă- mmtul localul, ea să vadă în ce fel şi-a îndeplinit obligaţiile arhitectul vienez. Cerea mereu lămuriri, cînd Iui Petrache Poe- naru, cînd colonelului Fanton, aghiotant al său, care venea des Ia şcoală, căd îl însărcinase să-1 reprezinte de cîte ori era vorba de învăţămînt. Mai era de asemenea întovărăşit de un bărbat tînăr, îmbrăcat civil,, foarte.elegant, într-un frac parcă turnat pe el -T purta în ochiul stîiag o sticlă de ochelari, legată cu şnur negjru. Nui-1 mai văzuse nimeni pînă atunci. Generalul se opri încîntat în sala în care era aşezat frumos pe mese materialul didactic cu care fusese înzestrată şcoala : globuri pămînteşti, instrumente inginereşti (căci era mare nevoie de ingineri hotărnici, ca să se împuţineze nenumăratele procese de încălcări de moşii), o maşină de produs scîntei electrice, o mare busolă, animale împăiate, un schelet. Pe pereţi erau hărţi şi planşe înfăţi- şînd corpuli omenesc, cînd numai cu sistemul muşchilor, cînd numai cu plasa complicată a nervilor. Generalul, om ca la patruzeci şi cinci de ani, voinic, cu talia strînsă în fracul verde, încheiat la gît ca o tunică, în faţă tăiat de la centură, şi înapoi numai cu o coadă scurtă, cu epoleţi mari

de aur care cădeau pe umeri în jos, trecea zvelt de la o sală la alta şi, bine dispus, îşi arăta mulţumirea pentru cele ce vedea. întrebă glumind pe mitropolitul Grigore dacă va binecuvînta planşele de anatomie.

– Ştiinţa e de la Dumnezeu, excelenţă, i-a răspuns în ruseşte capul bisericii, binecuvîntînd sala.

Se întoarse spre civilul elegant şi clătină din cap.

– Nu e prea rău răspunsul, ce zici, Nicoluşca ?

Nicolae era fratele mai mic al generalului, ataşat de legaţie la Viena, care, acum în trecere spre postul cel nou, se oprise cîteva zile la Bucureşti.

Au trecut apoi în sala cea mare a şcolii, unde avea să aibă loc festivitatea începerii noului an şcolar 1832—1833. Era toată împodobită cu cununi şi ghirlande de flori. în faţă se puseseră jilţuri pentru mitropolit şi pentru episcopul Buzăului, care era de asemeni de faţă, pentru cei trei efori, cum şi. pentru ceilalţi boieri din protipendadă. în stînga erau încă două jilţuri, unul pentru general, şi altul pentru provizoriii şcoalelor, cum se numea acum oficial Petrache Poenaru. Era şi o masă de la care avea să se ţină cuvîntări. în spatele clerului şi boierilor erau părinţii copiilor-; în fund şi pe de lături, în picioare, se îngrămădiseră elevii, dar nu fuseseră lăsaţi înlăuntru decît premianţii, căci nu era loc pentru toţi cei şase sute. Bălcescu, care primise un „accesit" la limba franceză, era de faţă şi îşi găsise loc cu alţii pe o fereastră, al cărei chenar de zid era foarte lat.

Cînd intrară oaspeţii, corul din fund făcu să răsune armonios *Cîntarea dimineţii* de Eliade Rădulescu, cu muzica de Esse. Vocile proaspete şi limpezi încîntară pe toţi cei de faţă, căci asta era ceva nou. Apoi luă cuvîntul marele logofăt al Dreptăţii, Alecu Filipescu, fratele baş boierului Iordache Fili- pescu, care era şi el efor. Aducea laude nemăsurate preşedintelui celor două Divanuri, pe a cărui figură se vedea însă ca asemenea fraze linguşitoare îl plictisesc. I le traducea la ureche chiar Poenaru, care vorbea, de la Paris unde făcuse studii strălucite, o franţuzească foarte plăcută.

în sală, însă, liniştea era desăvîrşită. Marele logofăt al Dreptăţii, cu barba rară şi ascuţită şi cu sprîncenele albe. îm- . brăcat peste anteriul de suvai cu un biniş roşu înflorit cu aur, îşi pusese pe masă işlicul mare cît o căldare şi rămăsese cu un cauc mic, roşu. de damasc, care i se cam lăsase pe o sprinceană. Ţinînd foaia departe, căci nu îşi mai înlocuise de mult sticlele de ia ochelari, citea cu un aer sfătos, fiindcă se socotea un soi de părinte al învăţământului.

– Nicule, ce zici, nu seamănă Poenaru cu generalul Kis- seleff ? îl întrebă mirat puţin, pe Bălcescu, un alt coleg, care se înghesuise cum putuse alături de el, pe fereastră.

– Da, oarecum... răspunse acesta încurcat.

Cei doi păreau că seamănă numai fiindcă, între atîţia bărboşi din sală, aveau amîndoi faţa în întregime rasă şi mărginită doar de doi cotleţi periaţi spre urechi. Altfel, generalul era mai bălan şi avea ochii verzi, iar Poenaru era închis la faţă, avea fălcile mai late şi ochii căprui.
Logofătul Dreptăţii îşi citea cuvîntarea înşirînd progresele şcolii în anul trecut. Cînd lăudă încă o dată pe general, acesta îl întrebă surîzînd pe Poenaru, cu un ton plictisit, de bun cunoscător la oameni :
– Nu i se mai zice Vulpe acestui mare boier ? Mă înşel cumva ?
—Nu vă înşelaţi, excelenţă. I-au dat boierii cei mari această poreclă, plini de admiraţie pentru vicleşugul cu care, fiind prins de revoluţie, acum zece ani, mare vistiernic în slujbă, s-a priceput „să-l ducă" — aşa spun ei — pe Tudor Vladimi- rescu.
Generalul îl privi surîzător.
– Dumneata trebuie să ştii, căci ai fost, mi se pare, se- crctar de stat al răzvrătitului ? ! Şi zîmbi din nou ca să arate că e o mustrare glumeaţă.
– Numai secretar particular, răspunse serios Poenaru, dar privirea lui jucăuşă rrăta că răspunde la glumă cu glumă.
– Atunci trebuie să ştii sigur : dacă marele logofăt *(le gr and logothete)* e o vulpe cu adevărat.
– Este o vulpe desăvîrşită, excelenţă, însă de data asta el spune adevărul. Şi eu cred că neamul românesc nu va uita niciodată numele domniei-voastre.
Vocea provizorului şcolilor era atît cb aclîncă şi avea în ea atîta sinceritate, încît generalul se tulbură şi răspunse ironic, aşa cum îi ei-a obiceiul cînd voia să-"i ascundă tulburarea :
– Niciodată ?... Să ziccm... douăzeci de ani, dragă Poena- rulc (în franţuzeşte *„mon cher* Poenaru" mai păstra încă o nuanţă de rezervă).
Excelenţă, cel puţin o sută de ani neamul românesc va pomeni cu prietenie numele domniei-voastre

.Kisseleff rămase pe gânduri. Nu mai asculta ce spunea vorbitorul. Se juca răsucind mănuşa albă, cea din dreapta, pe care o scosese, lăsînd să se vadă o mînă exagerat de îngrijită.
– Şi de ce atîta recunoştinţă, domnule provizor al şcolilor ? întrebă după un timp generalul, întărîtat parcă de emoţia lui Poenaru.
Acesta zîmbi şi răspunse scurt:
– Pentru aliniatul al II-lea al articolului 366 din Regulamentul Organic.
Generalul nu-şi aminti în clipa asta despre care aliniat anume era vorba şi repetă aproape fără să vrea :
– Aliniatul II... aliniatul II ?...
– Da, aliniatul II, prin care se proclamă limba românească drept limba oficială a celor două principate, obligatorie în adiministraţie, în şcoală, în justiţie, în biserică. Asta n-a fost niciodată la noi.
Ochii lui Poenaru se umeziseră. Durerea acestui luptător al lui Tudor Vladimirescu avea şi o pricină foarte apropiată. Ştia că un mare număr de părinţi ai elevilor şi mulţi boieri, şi aci în Ţara Românească şi în Moldova, semnaseră petiţii c.tre Kisseleff, cerînd cu stăruinţă ca limba de predare în ceea ce era echivalent cu gimnaziul şi facultatea să fie limba franceză. Kisseleff respinsese cu hotărîre această înjositoare pretenţie, dar atît Poenaru în Bucureşti, cît şi Gheorghe Asachi la laţi aveau să mai lupte din greu, încă vreo cincisprezece ani, cu noi şi dîrze încercări de înstrăinare a învăţământului subt viitorii domni pămînteni, Mihail Sturza într-o parte, Alexandru Ghica şi mai ales Eibescu în cealaltă parte.
Vorbitorul îri sfîrşise cuvîntarea şi acum era aplaudat. Aplaudă şi generalul oarecum, punîndu-şi în acelaşi timp plictisit mănuşa. Se ridică şi, o dată cu el, toată lumea. Prin Poenaru, mulţumi călduros prof .sorilor, precizîmd că aceste mulţumiri vor lua şi o formă scrisă.
E o *zi* de martie mai mult ploios. Acum pc.rcă s-a mai luminat. Peste o jumătate de oră, vătaful curţii va suna din clopoţel, destul de puternic, sfîrşi:ul lecţiilor de dimineaţă. Soarele, "cînd se iveşte, cînd se ascunde printre norii pufoşi şi alburii. Deşi ţine oarecum de Tîrgul din Lăuntru, legată de stupul lui de uiiţe şi ulicioare care se întretaie în spatele ei, mănăstirea de la Sfîntul Sava poate fi socotită în acelaşi timp şi la marginea Bucureştilor, prin căsuţele ţărăneşti din jurul ei şi prin ogorul de peste drum, pe care de pe acum plugurile duc pută în fundul zării brazde în care se va semăna porumb. La poarta ei, şi în curte, de-a lungul zidurilor, aşteaptă un mare număr de vînzători de bunătăţi pentru şcolari, cu tabla- lele lor care se atîrnau de gît, ori erau duse în mînă. Dacă ei se opreau pe loc, atunci ele, pe picioare desfăcute, deveneau tarabe. Iată un simigiu cu covrigi şi tăvi cu plăcinte (pe aceeaşi tipsie, cu cuptor dedesubt, plăcinta era jumătate cu carne, jumătate cu briază,

iar porţia era tăiată cu lopăţica, după cererea băiatului pofticios). Alături, altul are tablaua purtată de gît, cu corăbioare, nugale şi foi dulci, roşcate, de pistil. Sînt şi salepgii pentru cei ce vor să bea, ceva care ar putea să semene cu ceaiul şi cu zeama de carne... Multă căutare au însă cei care vînd dulciuri, cîte un purcoi de floricele albe şi roze, legate între ele cu sirop întărit, apoi bigi-bigi, un fel de eîrnăciori roz, făcuţi din miezuri de nucă înşirate pe o sforicică şi năclăite în sirop gros de trandafiri. Se mănîncă ţinînd capul sforicelei în nsînă... Sînt pe alte tablale bucăţi de rahat, baclavale turceşti, acadele tari, care se pun pe colivă, roşcove, poame din pere şi mere uscate, stafide, apoi candel ca nişte bulgări de miere întărită. Vara, braga şi limonada sînt purtate în spate şi în doniţe ferecate frumos cu cercuri de alamă şi ţintuite cum se cuvine.
Iată, apare un şcolar, a ieşit se vede mai repede, şi toţi negustorii care aşteaptă pe vine, îmbrăcaţi cu ce dă Dumnezeu, cu calevri grosolani în picioare, bat în tarabe şi-1 cheamă la ei, toţi odată, lăudîndu-şi marfa cu glume potrivite sau nepotrivite. Şcolarul, căruia îi lăsa gura apă tot privind în jurul său, nu ştie ce să facă, şovăie, căci are numai o para strînsă în podul palmei. A luat un bigi-bigi, dar cînd să-1 ducă la gură, o mînă de fier i-a strîns braţul.
— Ştii că-mi placi, verişcane ?... Vrei să mănînci singur, hai ? Nu vrei să plăteşti vama ? Heheiie !
E Sotea, un vlăjgan care are pumnii puternici ca nişte ciocane ; iar cînd se desfac şi se strîng la loc, prind ca nişte cleşti. Stă mai mult în faţa porţii dedt în clasă şi e spaima colegilor lui. Acum băieţaşul vede cu desperare că Sotea i-a muşcat mai mult de jumătate din bigi-bigi şi îi c'a înapoi numai ce se scurge pe capătul sforii. Nu are timp să zică nici pis, căci Sotea a alergat la un altul, căruia i-a luat paharul cu toartă de la gură. Băieţaşul vrea să bea salepul fără să plătească birul cuvenit tiranicului vameş.
Iese acum pe poarta şcolii, între mulţi alţii, şi un alt băie- ţandru negricios, slăbuţ, cu ochii întunecaţi, dar strălucitori în albul scleroticii lor delicate. Nu pare să aibă cei paisprezece ani pe care îi are. E Nicolae Bălcescu, acum în cîasa a IV-a la umanioare. E îmbrăcat într-un fel de surtuc scurt, închis la gît, cu şapcă în cap şi are în picioare cizmuliţe, căci locuind tocmai afară din oraş, în mahalaua Visarionului, trebuie să străbată uliţele, acum cu ploile lui martie, desfundate de noroi. La subsuoară are un pachet de cărţi şi caiete legat cu sfoară. Se scotoceşte în buzunare şi se apropie sfios de alviţarul care se ridicase bucuros de pe vine şi îşi încuraja muşteriul. îşi alege cu poftă o bucată de alviţă şi tocmai se pregăteşte să muşte din ea cînd e luat de guler de Sotea.
— Frumos, nenicule... vrei să mănînci singur şi la nen-tu nu te gîndeşti ?...

Bălcescu îşi muşcă buza, puţin palid, şi spune apoi liniştit, privindu-1 de jos în sus, cu ochii lui puţin oblici :

– Dacă mă rogi frumos, poate că am să-ţi dau jumătate...

Sotea se prăpădeşte de rîs.

– Să te rog, ha ? Ştii că-mi placi ? Pe cine a mai rugat Sotea ? Uite... pentru că nu-ţi cunoşti datoria, ţi-o iau pe toată.

Şi vlăjganul întinde mîna lacom spre alviţă, dar înainte de a o ajunge, cu o smucitură a braţului, fulgerătoare, Bălcescu i-a trîntit chiar pumnul cu alviţă între ochi. Sotea orbit, năucit, alunecă în noroi, nepricepînd ce i s-a întîmplat. S-a ridicat de jos, cu faţa strîmbată de furie şi s-a năpustit asupra băiatului negricios să-l ia în braţe şi să-l frîngă. A mai primit de la el un pumn în obraz, dar ăsta nu 1-a durut atît şi a izbutit să-i prindă şi să-i strîngă mîna, • i-a sucit-o apoi, tră- gîndu-1 spre el, fără ca măcar să se aplece. Deşi Bălcescu i-a pus un cot în dreptul gîtului, vlăjganul vrea să dea cu el de pămînt, însă băieţaşul s-a vîrît în el şi încleştarea între ei e atît de mare, încît nu s-a putut desprinde nici Sotea şi au alunecat amîndoi în noroi. N-a apucat să-i mai dea băiatului decît vreo doi ghionţi, prin surtucul verzui de aba vopsit, că vlăjganul se pomeni încălecat de alt negricios, nu mai mare decît Bălcescu, cu o figură ascuţită de viezure ; acesta îl făcu să urle de durere, căci îi înfipsese mîinile în păr şi trăgea fără milă. A urmat o scurtă învălmăşeală în care Sotea a mai primit de la Bălcescu încă un pumn — tot cel cu halviţa — între ochi şi a fost bucuros să scape lipsindu-se de vama care i se cuvenea după părerea lui. Ceilalţi doi, cam ciufuliţi şi mînjiţi de noroi, dar mîndri de biruinţa lor, au început să adune de pe jos cărţile şi foile de caiet împrăştiate.

– Te-a lovit rău ? întrebă Ion Ghica, băiatul cu mutra de viezure, care avea să povestească în amintirile lui, scrise peste cincizeci de ani, această întîmplare. Nu trebuie să te pui cu un bivol ca ăsta... nu vezi că e voinic ca un bivol ?...

– Nu are nici o însemnătate... Mă doare undeva între coaste... Principalul este că i-am dat vreo două între coarne... îi scînteiază ochii negri, de bucurie. înţelegi ? Tocmai fiindcă-i bivol i-am dat drept între coarne... Ah, drept între coarne...

Ghica îi ţine cărţile ca să-şi aşeze caietele.

– Ascultă, eu cred că e nebunie să te pui cu unul ca ăsta.

Bălcescu pare că nu pricepe ce-i spune noul său prieten.

– Şi ce vrei să fac ? Să îndur tirania lui ? Mi-e silă de colegii noştri care se lasă batjocoriţi de un astfel de bivol. Putea să mă omoare, darmu vreau ca mîndria mea de om să fie călcată în picioare... Viaţa nu merită să fie dacă e trăită în genunchi în faţa altora... îşi privi caietele încă ameţit de propriul lui curaj, dar vocea i se coborî într-un ton de caldă prietenie... Şi pe urmă trebuie să-ţi spun că mai sînt, oricum, unii oameni ca tine, de pildă, care să sară şi ei,

fără să se gîndească prea mult, cînd văd lupta o dată începută. Totul e să începi.
Ion Ghica ridică spre el ochii negri, cu un surîs de viezure inteligent în sclipirea lor, apoi începu să descifreze prin caietele adunate de pe jos: ^
„Petru Maior spune...
„Fotino zice...
„Din Constantin Căpitanul...
„După logofătul Radu Greceanu...
– Ce-i cu asta ? Nu pricep nimic ! Cine sînt ăştia ?
– Istorici de-ai noştri... de-ai românilor...
– N-am auzit niciodată vorbindu-se despre ei ! Există o istorie a noastră ? La şcoală nu s-a pomenit niciodată despre asta nimic... Aaron Florian n-a ajuns decît pînă la egipteni.
– Nu există pînă acum o istorie adevărată a românilor, dar ne-au rămas o mulţime de însemnări, avem cronici şi letopiseţi.
Ion Ghica nu ştie ce sînt cronicile şi letopiseţii...
– Şi tu le-ai citit ?... Unde le-ai găsit ?
– Mi le-am copiat... Am să ţi le dau şi ţie... Unele le-am găsit la mănăstirea Argeşului... A rămas o ladă de cărţi şi manuscrise de la episcopul Ilarion, cel care a fost prieten cu Tudor Vladimirescu... Toată vara trecută am stat mai mult la mănăstire decît la Bălceşti.
– Eu nu ştiu, cum ţi-am spus, din istorie decît cursul început acum două luni de Florian Aaron, despre asirieni, despre fenicieni şi egipteni.
– E bună şi aceasta, dar nu este istoria noastră, şi trebuie să-nvăţăm întotdeauna mai întîi istoria pe care o trăim.
– Vrei s-o scrii tu ?... Spune, de ce surîzi ?
Bălcescu zîmbeşte gînditor, dar nu răspunde...
Aşa s-a legat o prietenie care mai tîrziu a luptat şi împotriva altor tiranii.
Dar Sotea nu era singura pasăre de pradă care se rotea printre tarabele cu bunătăţi pentru şcolarii de la Sfîntul Sava.
Un rumân cu minteanul pe umeri, ca la el acasă, şi cu nădragi de aba albă găietănaţi, vătaful curţii, se opri în dreptul uneia dintre tarabele cu plăcintă şi ceru poruncitor :
– Cu carne !
Plăcintarul, deşi om în vîrstă şi cam rotofei, îşi zbîrli mustaţa mare şi căruntă, _ sprîncenele ţepoase deasupra nasului cîrn."
– Astăzi nu e dzoi, astăzi nu-i tainu la tine, şi întoarse capul către un elev, pierdut de muştiriu, tocmai fiindcă vătaful curţii ocupase locul în faţa tipsiei cu cuptor dedesubt.
Omul stăpînirii, cum se socotea el, izbucni furios :

– Ascultă, mă grecule, cu mine vorbeşti aşa ? Mă, mîine să nu te mai prind p-aici, că-ţi răstorn tava şi te-arunc pă uliţă !
– Grecu ? Ma de ţe fria faţi tu grecu ? întrebă bătrînul Iani, mînios. Eu nu sînt grecu. Eu sînt plaţintar aiţi de două- zeţi de ani.
– Mă caţaoane, tu nu înţelegi s-o ştergi numaidecît din curtea şcolii ? începe să urle vătaful, văzînd îndărătnicia plă- cintarului, care nu mai voia, se vede, să-i plătească peşcheşul cuvenit, după cum socotea el că i se cuvine. Ai înţeles ? Cînd oi zice trei, să nu te mai văd în curtea şcolii.
– Ma, de ţe ma faţi tu caţaonu ? Am plecato eu cu Academia de greţeasca Ia Magureanu ? Nu, eu am remasu cu Lazaro, didascalos ala mare, la scola romaneasca. Afla ca si Lazaro a mancatu plaţinta de la mine. Da' elu a platit-o...
Adevărul este că Iani nu vorbea negramatical şi cu accent grecesc decît cînd se înfuria şi cînd îi scăpărau ochii. Altfel era om blajin şi avea o grozavă memorie a datelor şi a numerelor. Acum fierbea de mînie.
– Caţaonu ? Auzi, eu, caţaonu ? Ma, daca eram caţaonu ma duţeam si eu cu scola greţeasca la Magureanu... Acolo sase sute scolerii. Si didascalos toţi muclesi. Porta fracu, da, fracu cu coda lunga pana la pamantu, cu bumbii de alama. Si pantalonii verzii si strimţii pe piţior. Si guleru scrobitu ca un baţu, ma.
Şi asta e adevărat. Faimoasa Academie de limbă greacă, întemeiată la Sveti Savva de voievodul Şerban Cantacuzino la 1680, avea încă după o sută cincizeci de ani ceva din marea ei strălucire de odinioară. Se mutase la Măgureanu, unde locul este mult mai încăpător, cu profesorii ei mai toţi vestiţi, care se modernizaseră.
Iani îşi vărsa se vede un năduf vechi, căci nu se mai putea domoli, mai ales că simţea că toată lumea se uita la ei, că avea ascultători.
– Eu am remasu aiţe unde erau numai douazeţi de scolerii şi domnul părinte Lazaro avea gherocu negru de popa.
Nu slăbea din ochi pe vătaful curţii, care se învîrtea în loc, nemaiştiind ce să facă, şi stăruia, acum simţind că 1-a biruit.
—...Da, asa sa stii tu... Lazaro si cu mine am facut-o scola asta. Elu harania pe scolerii în clas, cu azbuche, cu filozofia si cu trigonometria, iar eu, în curte, cu plaţinta.
Vătaful se lipsi de plăcintă şi plecă, săltînd furios mintea- nul pe umeri. Iani nu se lăsă însă şi strigă după el, nu fără tîlc :
– Ma, la mine a mancato plaţinta si eforos de la scola, vornicu ala mare, lordachi Golescu... Daca nu crezi, întreba pe elu, ori pe baiatu de la elu, pe Arapila.

Şi asta era adevărat, anume că marele cărturar şi iubitor al limbii româneşti, Iordache Golescu, eforul care a sprijinit atît pe Gheorghe Lazăr, nu dispreţuia plăcintele, îi plăcea vinul bun, şi celelalte, dar mai mult iubea zicalele şi prover-bele româneşti din care făcuse o imensă culegere. Â scos şi el o gramatică românească. Cam în toate se asemăna de altfel cu frate-său, logofătul Dinicu Golescu, mort în 1830. Spre deosebire de fraţii şi verii săi, Arăpilă (i se spunea aşa fiindcă era oacheş de tot, ca şi tată-său, şi ca să-1 deosebească de vărul său, fiul lui Dinicu, tot Alecu Golescu, căruia i se spunea din aceeaşi pricină Albu) învăţase cîtva timp şi în ţară la Sfîntul Sava. Avea să devină cîndva al treilea, alături de Bălcescu şi de Ion Ghica, dintr-o puternică prietenie care a jucat un rol atît de mare în revoluţie, mai tîrziu.

„O astfel de sâlbăticie medievala"

Nicu, pînă nu-şi începe lecţiile, trebuie s-o ducă seara acasă pe Frusinica. Numai aşa scapă fetiţa de bătaie, cînd uneori vine din hoinăreală seiya prea tîrziu şi cu rochiţa sfîşiată sau pierzînd vreo ghetuţă. Plînge şi nu se duce pînă cînd nu merge coana Zinca însăşi cu ea. Mamă-sa, bolnavă de atîta timp de piept şi slăbită rău, nu poate nici s-o bată cu palma ei osoasă şi umedă, nici să strige la ea... Geme şi o croieşte cu un bici de trăsură pe care-1 are lîngă ea, dînd pe unde nimereşte. Cînd e doftoreasa însă de faţă, se ruşinează, şi pe urmă e atît de bucuroasă că o vede, încît de hatîrul ei lasă fetiţa, care se vîră repede în aşternut, nespălată, şi se preface că doarme... Din somn, maică-sa n-o scoală niciodată ca s-o bată. Mai e că, într-o casă atît de lovită de nevoi, Zinca nu vine niciodată cu mîna goală.

— Hai, Frusinieo, hai, că azi mama are de vorbit cu Costache... hai că te duc eu, o îndemnă acum Nicu.

Ea se mai codeşfe, dar merge.

E o seară răcoroasă de martie, căci adie uşor vîntul. Copacii sînt tot negri şi uscaţi, dar miroase a primăvară. Frusinica stă cu trei case mai departe, după ce treci de un colţ cu cerdacuri şi duzi şi de un puţ cu roată. Intri pe o poartă dărăpănată $ atît... e faţa la stradă. Apoi mergi vreo două sute de paşi printre două garduri de uluci ascuţite la vîrf şi mîncate de ploi, ca pe o ulicioară, pînă dai, fără să mai treci şi prin altă poartă, în curtea cea mare. Aci, în fund, spre dreapta, sînt
nişte şoproane şi un grajd mare, dărăpănat. Pe stînga este un şir de odăi joase, ţărăneşti, cu prispă lipită cu lut, fără par- malîc, cu stîlpi strîmbi boiţi cu albăstreală. Acoperişul este de şindrilă putredă, înnegrită şi spart pe ici, pe colo. Deasupra casei e un cuib de barză, acum gol. In curtea cea mare sînt tot felul de sfărîmături. Roate cam fără spiţe, butoaie cu multe doage lipsă ; în jurul unui puţ zac jgheaburi de trunchi de copac uscat, cu muşchi pe ele. Un car fără roate stă părăsit în faţa şopronului, descoperit şi el pe jumătate de

furtuni, înăuntru e şi o caleaşcă numai pe butuci, jupuită de piele, cu lacul aripilor şters, crăpat. Grajdul, pustiu, are uşa prăbuşită, iar podul îi e într-o rînă. Deşi acum, în înserarea răcoroasă, Nicu nu le vede limpede, le ştie bine pe dinafară, căci aci s-a jucat cînd era mic şi el, cu alţi copii din mahala, de-a surugiii, de-a hoţii care atacă trăsurile, de-a războiul cu turcii... Nu-i plac dudele şi nu le mănîncă nicăiri... dar în curtea asta e altceva, căci aici sînt nişte duzi care fac dude mari, negre, lucioase şi dulci ca murele.
Au intrat în tinda joasă în care, într-o albie, sînt nişte rufe puse la înmuiat şi de unde vine un miros iute de săpun şi leşie. Lumina vine slabă, prin uşa deschisă, din odaia de alături, de la o candelă care pîlpîie în colţ, subt o icoană.
Pe un pat de scînduri, pe care sînt aşternute nişte ţoale, ■Nicu vede capul uscat de suferinţă, cu părul despletit pe pernă, al mamei Frusinicăi. Tot n-ar fi bătut-o astă-seară, căci e sfîr- şită rău ; primăvara care vine pare s-o doboare cu totul... Mîna pusă pe palpuma veche, cu lîna îngrămădită prost, e osoasă şi palidă, fără pic de putere. Pîlpîirea candelei pune puţină strălucire în ochii care se înfrumuseţează atît de mult înainte de moarte, ai tuberculoşilor... E fericită că îl vede pe feciorul serdăresei, care însă tresare puţin din pricina mirosului de mucigai şi lut umed.
— Eşti mulţumit, mamă ? Şi-a învăţat bine lecţia ?... Că n-am văzut-o de azi-dimineaţă.
Fetiţa se ţine cam după uşă.
12
177
Bălcescu nu poate minţi, dar nici nu poate spune adevărul. Bîlbîie ceva, surîzînd cu prietenie. Frusinica este eleva lui, a învăţat-o să citească şi să scrie. Este foarte deşteaptă, dar nu-i prea place cartea. Numai de ruşinea lui mai scrie, răbdătoare, cu condeiul de tibişir pe tăbliţa neagră. Altfel, îi este gîndul numai la arşice şi la hoinăreală cu băieţii pe
maidan. Nu-i plac fetele, nu-i plac îndeosebi Sevastiţa şi Marghioala, care sînt mai mari decît ea cu doi-trei ani. 11 place cel mai mult pe Barbu, şi îi e tare ruşine de Nicu, dar poate fiindcă el e cu vreo cinci-şase ani mai mare decît ea.
— Bunicuţo, nu mănînc nimic... Am mîncat la Barbu, se grăbeşte fetiţa să spună unei bătrîne uscate şi uşor încovoiate, care vine cu o cană de apă şi o pune pe masa de lemn de lîngă patul bolnavei.
Dacă ar mînoa, ar trebui să aştepte, şi e grăbită să se vadă lungită pe laviţa de subt fereastră, pe care doarme ea de vreo doi-trei ani, mai mult îmbrăcată.
Bălcescu spune cu căldură „sărut mîna" şi pleacă grăbit. Nu poate să îndure mult timp apropierea oamenilor care zac la pat. Bolnava, acum în vîrstă de patruzeci de ani, e Mari- cica, născută Băl-Ceaurescu, înrudită cu toate marile

familii boiereşti ale ţării : cu Filipeştii, cu Ghiculeştii, cu Grădiştenii, cu Cantacuzineştii şi, prin Kretzuleşti, cu Brîncovenii, şi deci cu firul întortocheat al Basarabilor. Pînă în ianuarie 1824 fusese măritată cu biv vel logofătul Ortoscoleu, înălţat în cinul boierilor mari de către Caragea, al cărui om fusese. Era un bărbat oacheş, mijlociu de statură, robust, şi cu ochii negri sprîncenaţi. Din pricină că avea partea de jos a feţei ieşită ca un bot de cîine, barba neagră îi sta repezită înainte, şi prea aspră, nu creştea decît culcată de-a lungul fălcilor mari. Era un om cu care nu se glumea şi care nu rîdea, ci numai rînjea. La curtea lui Caragea era ascultat mai mult decît oricare alt boier halea. Căci tăria lui nu sta în discuţiile pe faţă ori în slujbele împlinite în văzul tuturor. Avea rude puternice la Istambul, care-1 trimiseseră aci nepot sărac, anume ca să-l căpătuiască. Ştia asta şi Caragea-vodă şi o ştia şi Evghenie Băl-Ceaurescu, putred de bogat el însuşi, dar mai ales bogat prin moştenirea pe care o aştepta de la bătrînul mare ban Gligore, tată-său. Acesta, bolnăvicios de nu putea merge decît sprijinit în cîrjă, cu un picior în groapă, tot nădăjduia să vadă măcar , pe unul dintre cei trei feciori ai lui pe tronul Ţării Româneşti. Se învoi deci cu uşurinţă cînd Caragea îl chemă la curte şi-i ceru mîna nepoatei lui, care n-avea decît paisprezece ani, pentru Ortoscoleul cu rude ho- tărîtoare la Istambul. Fata, singurul copil la părinţi, era şi ea tot atît de negricioasă şi de sprîncenată ca şi logodnicul ei, dar cu nasul cam lung şi bărbia puţin adusă j numai ochii
îi avea cu adevărat frumoşi, căci erau adînci şi blînzi. N-a fost o căsnicie fericită... Ortoscoleu luase fata numai pentru zestrea ei cea mare şi fiindcă i se spusese că nu poate intra în cinul marilor boieri dacă nu se înrudeşte cu vreuna din familiile de seamă ale ţării. După fuga lui Caragea, după uciderea lui Şuţu, după cît se pare de către propriii lui copii prin medicul lui, după Eterie şi după răscoala lui Tudor, puterea lui Ortoscoleu părea că se topise, căci o parte dintre rudele lui fuseseră decapitate în timpul vînătoarei turceşti, de la Istambul, împotriva eteriştilor ; dar iată, peste noapte parcă, altă rudă a lui devenise mare dragoman şi astfel subt Grigore Ghica, el, fără să mai fie boier halea, era totuşi foarte căutat de către cei care ştiau bine că la Istambul se hotărăşte soarta domnilor şi a boierilor români. Acum Ortoscoleu, căruia nu-i plăceau femeile oacheşe ca el, se ţinea cu o văduvă tînără, voinică şi bălană şi ar fi divorţat de nevastă, ca să poată trăi după pofta inimii lui, dar atunci ar fi trebuit să-i întoarcă toată zestrea primită, căci n-aveau copii. Era mai mult la ţiitoare şi la clubul din casa Torok, de lîngă hanul lui Filaret, uncie adeseori îl prindeau zorile Ia jocul de cărţi. Nevastă-sa, căreia tatăl îi murise între timp, se topise, slăbise în cei şapte ani de căsnicie stearpă şi lipsită de orice bucurie. Ar fi vrut să divorţeze şi ea, dar toate rudele ei, ca şi teribilul bunic sprijinit în cîrje, ţineau la căsnicia asta cu Ortoscoleu.

într-p seară de ianuarie, una dintre slugi, Truţă, care slujea la masă şi care băgase de seamă că stăpîna glumeşte adeseori cu un fel de ucenic al lui, cu „Făt-Frumosul din flori", cum îi ziceau muierile din casă toate, şi tinere, şi bă- trîne, se puse la pîndă. Manole era feciorul unei ţigănci, o roabă, care venise cu mireasa din casa Băl-Ceaureştilor, dar era bălan ca un nufăr şi cu părul strălucitor ca alama. Era cam de aceeaşi vîrstă cu stăpîna casei ; cînd erau mici de tot, se jucaseră adesea împreună. Al cui o fi fost atît de auriu între ţigani, după tată, bineînţeles, nimeni nu a ştiut niciodată. Truţă era tot timpul cu ochii pe acest făt-frumos care-1 ajuta la slujba mesei, căci îi era frică să nu-i ia cumva locul, dar niciodată nu aflase nimic, fiindcă glumele erau ne-vinovate cu totul, aşa că nici nu era nimic de aflat. Totuşi, în seara asta de Bobotează, după ce plecaseră musafirii, toţi12* 179 rude foarte apropiate, Maricka mai intîrzie pînă către miezul nopţii în sufragerie. Puţin ameţită de vin, îl tot necăjea pe băietan făcîndu-1 nătîng şi încurcîndu-1 la strînsul tacîmuri- lor. Apoi spuse că vrea să ia singură cafeaua într-un iatac, zis al sofalelor, păstrat de obicei pentru musafiri. Zeflemitoare, îl trimisese, de aci din iatac, de cîteva ori înapoi cu cafeaua, certîndu-I că nu e bine fiartă, ori îl afuma cu fumul parfumat al ciubucului, pentru că acum îi trăsnise prin cap să tragă din ciubuc, aşa numai ca să vadă şi ea cum e.
Ortoscoleu era dus la ibovnica lui, care mai poftise la masă şi cîţiva prieteni de petrecere, „edecuri" de-ale lui. Ştia toată lumea de legătura lor şi se socoteau ca la ei acasă. Se jucau toţi, prietenoşi, cu fetiţa negricioasă şi sprîncenată pe care o ştiau că e a biv vel logofătului. Fireşte, acesta lăsase vorbă că e la clubul nobililor de la casa Torok, dar Truţă ştia unde e şi astfel, cînd văzu că la uşa iatacului se întoarce cheia în broască, alergă în grajd, încălecă în fugă şi se duse de-a dreptul la ibovnică acasă. îl chemă pe boier afară şi-i spuse ce se întîmplă acasă. Cei doi armăsari vineţi,, care aşteptau într-un şopron, fură numaidecît înhămaţi la sanie. Era un ger năprasnic, un adevărat ger al Bobotezei şi sania zbură, alunecînd uneori pieziş pe zăpada îngheţată. în mai puţin de un sfert de ceas, Ortoscoleu, Truţă şi vizitiul erau în curte, neştiuţi de nimeni, căci zurgălăii de la cai fuseseră scoşi.
Una din cele două jumătăţi ale uşii se desfăcu la întîia izbitură a Umărului, căci vizitiul mustăcios era un munte de om. Manole a sărit de-a dreptul în picioare, zăpăcit de izbitură şi de lumina care venea pe uşa desfăcută. Ameţită de vin şi de dragoste, Maricica, aproape goală, nu s-a trezit ca lumea nici cînd bărbatu-său o lumina cu sfeşnicul de argint, cu toate cele cinci făclii ale lui, şi ameninţa cu pistolul întins către cei doi. Flăcăul cel cu faţa albă şi părul alămiu, vîlvoi de groază, nu putea scoate nici o vorbă. Aştepta descărcare^ pistolului, dar Ortoscoleu avea altă socoteală. El nu voia decît un scandal

răsunător, care.să-i îngăduie să izgonească femeia, fără să-i dea înapoi zestrea, aşa cum cerea pravila. începu deci să urle, cu o mînie umflată şi rece, lovindu-1 cu pumnii şi cu picioarele pe flăcăul pe care-1 ţirteau ceilalţi doi. Un picior în piept o dezmetici şi pe femeia care încerca acum zadarnic să se acopere. Urletele lui, scaunele şi mobila răs-
turnată, vasele de cristal şi faianţă sparte deşteptaseră toată casa, şi în faţa uşii se adunaseră, aşa cum dorea el, zeci de slugi năucite, îngrozite de această întîmplare. Ortoscoleu ceru întîi să se aducă un măgar şi o găleată cu păcură, ca să o plimbe goală pe un măgar prin oraş, cu faţa întoarsă spre coada măgarului, unsă cu smoală, aşa cum arăta legea nescrisă pentru femeile necredincioase. Cînd văzu însă că şi aşa are martori destui, se mulţumi să-i dezbrace şi pe el, şi pe ea pînă la piele. De altfel amîndoi vinovaţii îşi pierduseră cunoştinţa. Flăcăul, zdrobit în bătaie, iar nevasta, de spaimă şi ruşine, îi scoase, cu strîmbături de mînie, brăţările de la mîini şi cerceii, căci valorau o avere, inelele şi le puse liniştit într-un dulap, luînd cheia la el. Dădu apoi poruncă să fie duşi amîndoi în sanie. Bătrîna doică, blestemînd, îl îmbrînci pe Truţă, fiindcă pusese mîna pe trupul gol al femeii, şi-i smuci braţul cu care el îi înconjurase sînii grei şi molatici. O luă ea în braţe cu alte femei, le lăsă apoi pe acestea să o ducă singure şi alergă înapoi să ia de pe măsuţă un inel cu un smarald mic, care îi scăpase bărbatului printre degete, apoi smulse un macat de brocart aşternut pe sofa şi alergă din nou după ceilalţi. îi ajunse cînd cei doi erau aşezaţi în sanie, unul sprijinit de altul, la lumina masalalelor aprinse dinadins, cu toată curtea în jurul lor. Aruncă macatul de brocart peste trupurile goale .şi avu timp, înainte ca Ortoscoleu să smulgă, scrîşnind din dinţi, macatul, să puie inelul pe degetul cel mic al femeii. Armăsarii vineţi, puţin speriaţi, jucau în loc. Ortoscoleu, care înjurase tot timpul, ca să dramatizeze şi deci să facă să se întipărească bine întîmplarea, dar care în sinea lui era adînc bucuros de cum se întorseseră lucrurile, smulse aprig macatul şi strigă încă o dată, plesnind-o cu dosul palmei peste obrajii învineţiţi.

— Aşa păţesc curvele care-şi necinstesc casa şi neamul.

Apoi croi puternic cu biciuşca întoarsă armăsarii, care porniră în goană sălbatică pe poarta deschisă.

în clipa aceea îşi dădu seama însă că s-ar putea ca sania să fie dusă, de caii învăţaţi, la conacul din vie. Se îngrozi la gîndul că astfel femeia nu ar mai fi fost, chiar în clipa descoperirii vinei, izgonită din propria ei casă cu totul şi urlă din nou la vizitiu, împingîndu-1 spre calul cu care venise Truţă şi care avea încă şaua pe el.

– Aleargă la vie, spune-i lui Florea că-i împuşc pe toţi ăi de acolo dacă le deschid cumva.

Doica strigă şi ea, îngrozită.
– Nu fi blestemat, Năstase, du-i la soru-mea, Dumnezeu să-ţi ierte tot ce ai făcut!
Armăsarii vineţi, înnebuniţi de lovituri şi de larmă, ca şi de lumina masalalelor, porniseră într-un galop întins. Sania uşoară aluneca pieziş, sălta peste troiene. Zăpada azvîr- lită de copite cădea pe faţa femeii, pe care muşcătura gerului aproape o paralizase. Văzu alături de ea capul însîngerat al flăcăului, trupul îndoit pe spătarul săniei, pe care se prelingea sîngele. Părea mort. Se lipi de el şi îl simţi cald încă. Era o lună plină ca o tipsie de argint, a cărei lumină prefăcea stelele într-o pulbere aurie, ca o ceaţă în slava cerului senin. Zăpada, care acoperea totul, de priveliştea părea un ţinut polar, prinsese coajă şi sclipea ca milioane de sfărîmături de sticlă. Casele şi arborii, şi ei acoperiţi de zăpadă, se căptuşeau cu umbre vineţii. Era tîrziu, şi oraşul adormit părea pustiu pentru vecie. Vizitiul, care pierduse urma săniei, alerga în galop, dar tropotul calului său îl împiedica să audă copitele armăsarilor, înăbuşite de altfel de zăpadă. Aceştia alergau cu şleaurile largi întinse, cu coamele în vînt, nechezînd de spaimă. Vizitiul cunoştea însă obiceiul cailor şi ştia de asemeni că unele uliţe, care mergeau în lături, erau înfundate de troieni. Ajunse greu din urmă sania, tocmai pe Podul Văcă- reştilor, şi izbuti să prindă armăsarul din stînga de hăţul care căzuse. Ocoli apoi spre un dîmb înzăpezit şi sania se opri. Trupurile goale, pe care le pipăi să vadă de mai sînt vii, nu mai mişcau, dar femeia nu leşinase din nou, ci numai se prefăcea şi ţinea ochii închişi de ruşine. O ajuta să reziste la un asemenea ger şi faptul că băuse binişor. Vizitiul scoase de pe capră cele două pături moi şi groase de păr de cămilă, cu care se acopereau caii cînd aşteptau noaptea. înfăşură apoi bine trupurile goale. întoarse sania şi, după ce-şi legă roibul înapoi, se sui pe capră şi pomi spre cealaltă parte a oraşului. Luna era tot sus, şi peste faţa ei plină treceau nori subţiri, ca un voal argintiu. Oraşul părea adormit ca într-un mor- mînt de zăpada. Acoperişurile, care stau să se năruiască, sticleau în lumina lunii. Trecură pe la Curtea Veche şi ajunseră pe Podul Mogoşoaiei, lîngă hanul lui Constantin. Pustiu peste
tot. Biserica Zlătarilor era întunecată şi parcă îndepărtată, dar peste drum, ta mănăstirea Sfîntu Ioan, văzu porţile dintre prăvălii deschise şi călugării umblînd cu lumînări aprinse, căci se pregăteau de slujba cea mare de noapte, fiindcă a doua zi era ziua sfîntului Ioan şi aveau hram mare cu slujbă de arhiereu.
Abia pe lîngă palatul lui Costache Ghica, unde locuia acum Grigore-vodă, frate-său, întîlnkă nişte caraule înfofolite, dar zgribulite, cu faţa înţepenită de ger. Doi paşi mai departe, la clubul de la casa Torok era lumină. Ocolind pe după Biserica Albă, spre mahalaua Visarionului, unde ştia că stă so-ra doicii,

el opri caii în dreptul unei porţi dărăpănate. O împinse cu greutate, fiindcă acum era înţepenită de troiene de zăpadă îngheţată. Merse printre cele două garduri de uluci pînă în curtea cea mare cu grajduri, unde aveau să-şi îngroape viaţa cei ck>L Aci nu mai locuiau de cînd nepoţii boierului vînduseră caii decît un rob bătrîn cu nevastă-sa, care era chiar sora doicii, puşi să mai păzească o bucată de vreme grajdul părăsit. Fuseseră uitaţi apoi acolo amîndoi, fără hrană. Boierul cel mare îşi vînduse cu ani înainte curtea lui cea mare, de pe lîngă biserica Sfînta Vineri, în petice mici, căci izbutise să deschidă o uliţă chiar prin ograda lui, uliţa care ducea în Tîrgul din Lăuntru, aşa că se putea clădi prăvălii pe ea. Fusese nevoie să dărîme şi grajdurile şi de aceea cumpărase aici livada asta, ieftin, fiindcă era gîtuită ca o carafă pîntecoasă şi cu gît lung, neavînd la uliţă decît o faţă de cinci paşi. Clădise apoi aci grajduri pentru vreo patruzeci de cai şi vaci şi şoproane pentru tot felul de căruţe şi trăsuri. Mai ţinea el şi sus, lîngă casa cea mare, alt grajd mic, pentru o caleaşca şi doi cai de călărie, căci nu ave'a loc mai mult. Cînd avea nevoie de o trăsură, trimitea un călăreţ şi i-o aducea cît ai bate din palme. Aci, ţiganii neînsuraţi dormeau în grajd, iar pentru cei însuraţi, între care era şi vătaful Gălău, cu sora doicii, se făcuseră odăile ţărăneşti, cu prispa lipită cu lut amestecat cu bălegar, fără parmalîc, doar cu stîlpî strîmbi boiţi siniliu.

Manole, „Făt-Frumos din flori", nu-şi mai veni în fire şi muri după trei săptămîni de aprindere la creier, din pricina cumplitei bătăi îndurate şi a gerului năprasnic. Maricica, deşi se ridică din pat, se îmbolnăvi, din noaptea aceea geroasă, de piept şi dădu în oftică. Peste noua Juni născu o fetiţă, rod al singurei nopţi de dragoste neîngăduită din viaţa ei. Plodul era la chip leit tată-său. Timp de şapte zile, Maricica, zdrobită, aşteptase un semn de la ai săi, de la cei de un sînge cu ea, ca s-o răzbune. Dar Băl-Ceaureştii, prefăcîndu-se şi mai ruşinaţi de întîmplarea de care vuiau Bucureştii, nu mai voiră să ştie de ea. Se lipsiseră de zestre, ca să nu se strice cu Ortoscoleu, în schimb bunicul lor, mînios că nepoata i-a făcut neamul de rîs, a dezmoştenit-o, după ce mai întîi se gîndise să o trimită tunsă la mănăstire. Astfel, le sporise celorlalţi doi Băl- Ceaureşti considerabil moştenirea pe care o aşteptau.

Maricica n-a mai ieşit, după înmormîntarea iubitului ei, niciodată din curtea cu grajduri. Spunea cu un orgoliu înjunghiat că aci era mănăstirea ei. De fapt, era sălbăticită, căpătase groază de lume. Fetiţa a crescut ca o buruiană în bălăriile întinsului maidan al curţii şi al grădinii părăginite. De mare ajutor i-a fost femeii în ultimii ani Zinca Bălcescu, care nu numai că i-a dat îngrijirea doftoricească, dar a ajutat-o şi cu ce a putut, din cînd în cînd. Cu preţul inelului, cam după vreo trei ani, a cumpărat curtea şi ce se găsea pe ea, din-dorinţa aprigă şi din grija de a fi lăsată în pace, ca să se închidă astfel fie şi într-o vizuină, dar care să fie numai a ei, uitată de oameni şi de Dumnezeu, cum îşi dorea necontenit. A refuzat să facă proces, deşi i se spunea că ar

putea să-şi cîştige înapoi zestrea. Numai gîndul că ar vedea altă lume, care cine ştie cum s-ar fi uitat la ea, o îngrozea
.în noaptea dinţii, sora doicii, nevasta lui Gălău, făcuse să duduie soba, pe a cărei plită strîmbă a fiert apoi cazane cu apă, ca sa-i încălzească pe cei doi îngheţaţi, după ce îi frecase pe amîndoi mai întîi cu zăpadă. A doua zi, doica însăşi încercase să aducă o boccea cu aşternut şi îmbrăcăminte, dar fusese pîrîtă boierului care, surprinzînd-o, îi opri bocceaua, îi dete cîteva palme şi o zvîrli în stradă, în zăpadă. Fiind bolnavă şi bătrînă nu mai avea nici un preţ ca roabă. Ea nu putuse să nu vină lîngă fata ei, pe care o alăptase şi o crescuse de mică şi de care nici nu s-a mai despărţit. Bătrînul Gălău, care în ultima vreme îşi cîştiga pîinea, pentru el şi pentru nevastă-sa, ca tăietor de lemne, speriat acum că s-ar putea pierde caii nemîncaţi, scosese sania şi începuse să care lumea cu plată, cu cît i se dădea. Bucureştii nu cunoşteau pe atunci birjele, care aveau să fie introduse abia peste patru ani după pilda Petersburgului, de la bursa căruia le venea şi numele. Cam greu, dar Gălău tot izbutea să scoată, şi uneori şi mai mult, ovăzul cailor, căci mulţi negustori aveau pentru treburile lor nevoie de sanie. Nu folosi, fireşte, sania cea lăcuita în negru, căci negustorii nu aveau deocamdată dreptul să meargă în căleşti scumpe. înhămase caii doar la o sanie de lemn, cu care pe vremuri se căra lapte şi ovăz la curte. în primăvară, sania a fost înlocuită cu o căruţă, mai dreasă, mai înjghebată dintre vechiturile rămase subt şopron. Un om, cunoscător al legii, a încercat de cîteva ori, şi in anii următori, să-şi facă meseria pentru bani buni şi o sfătuise pe Maricica să facă plîngere la Divan, căci pravila îl îndatorează pe soţ să-i dea zestrea înapoi. Cu ochii în fundul capului, ae pe altă lume parcă, ea asculta neliniştită şi nu înţelegea ce vrea omul acesta de la ea.
Consulul unei puteri străine, auzind de acest scandal din lumea boierească despre care uriaşe întreg Bucureştii, se dusese la vodă să-i ceară „să facă ceva". Domnitorul, om acum în vîrstă, fire patriarhală, care pleca de la nunţile prietenilor săi cu lăutarii după el, pe uliţă, în zorii zilei, ascultase pe gînduri, frămîntîndu-şi nervos două degete subt nas, ca şi cum ar priza tabac.
– O astfel de sălbăticie medievală, alteţă, spunea consulul, este nepotrivită cu un stat civilizat. Trebuie să interveniţi neapărat.
„Sălbăticie medievală" ? Vodă îşi ciupi firele bărbii scurte, dar încă roşcate, cu ochi scăpărători de supărare. -
– Vreţi să-mi spuneţi mie ce trebuie să fac ? Mie, care sînt domnitorul acestei ţări şi paşă cu trei tui uri ? Şi s-a ridicat că să arate că s-a sfîrşit audienţa.
Soţia acestui domnitor, izgonită şi ea de el, din ţară, rătăcea de vreo zece ani prin străinătate cu doi copii după ea. Pe un negustor care îndrăznise să-l

roage sfios să o aducă înapoi, căci ţara s-ar bucura, el pusese să-l bată pe loc, cu biciul la scară, scos din sărite de o astfel de obrăznicie.
Acum, după ce plecase consulul, se plimba prin iatac.
– Ticălosul ăsta vrea să ne strice obiceiurile din moşt strămoşi. Auzi ? Să-mi ridic eu boierimea în cap pentru **o** muiere destrăbălată !
iss
Necazurile stâpîmtorîlor
In faţa chioşcului de lemn, mare cît o sală de palat, s-a pus un covor lung de Smirna, pe care coboară acum din caretă Alexandru Ghica, domnul Ţării Româneşti. E în uniformă de cavalerie, cu fes pe cap, cu cele trei mari decoraţii turceşti pe care le are la gît, peste piept şi în dreptul inimii. E palid, obosit, căci n-a putut dormi de grijă toată noaptea în conacul pe care i 1-a pus la dispoziţie Duna-Valessi, paşa cu trei tuiuri de la Silistra, guvernatorul tuturor ţinuturilor turceşti de pe Dunăre, comandantul tuturor pa şalelor şi al cetăţilor întărite situate de-a lungul fluviului. N-a dormit, fiindcă înfăţişarea asta înaintea sultanului Mahmuri Han al II-lea, cel care a nimicit cei douăzeci de mii de ieniceri răsculaţi în piaţa At- Meidan la Istambul, îl umple de o spaimă rece. Au primit poruncă şi el, şi domnul Moldovei, Mihail Sturza, să se înfăţişeze padişabului act la Silistra, unde urmaşul lui Osman şi al lui Mohamed al II-lea îşi va sfîrşi plimbarea pe Dunăre. Acum careta lui Mihail Sturza s-a oprit şi ea la vreo sută de paşi mai departe şi el va intra numaidecît după domnul Ţării Româneşti. Chioşcul e îmbrăcat eu stofe brodate cu aur, aş-ternut cu cele mai de preţ covoare, cu mobilă luxoasă, adusă din Bucureşti. Alexandru Ghica ia un pas milităresc, îşi muşcă buzele şi pe urmă, cu privirea parcă oarbă, înaintează spre jilţul aurit... Pune un genunchi la pămînt, ia pulpana căbăni- ţei împărăteşti şi o sărută, apoi trece în dreapta. După el, nu-maidecît, intră Mihail Sturza, vînăt de furie că domnul Ţării Româneşti a trecut înaintea lui. Urmează acelaşi ritual, dar el trece în stînga. Pe urmă intră, amîndoi odată, cei doi mi- tropoliţi ai Principatelor, în negru amîndoi, cu camilafca brodată cu aur, cu cîrji sacerdotale încrustate cu rubine şi dia-mante... Apoi cei şase boieri halea munteni împreună cu cei şase mari boieri moldoveni. Intră, după aceştia, comandanţii oştirii, cei doi colonei din Bucureşti şi cei doi din Iaşi. Mihail Sturza strînge furios minerul de aur al săbiei: colonelul său de infanterie s-a încurcat în covor şi era cît pe-aci să cadă. Cei doisprezece negustori din fiecare principat nu vor fi chemaţi înăuntru decît dacă va fi poruncă anume pentru asta. De pe jilţul aurit coboară, măreţ, cu căbăniţa lui împărătească pe umeri, marele logofăt Aristarchi, capuchehaia domnilor pe lîngă Sublima Poartă. îşi netezeşte mustaţa întoarsă
în jos.

– E mult mai bine, ce să spun ? Mult mai bine decît ieri. Totuşi socot că, dacă nu sînteţi nici astăzi poftiţi de înaltul stăpîn, după-amiază să mai prubuluim încă o dată toată afacerea asta.
Trec apoi toţi afară, în faţa chioşcului, pe un covor mare, să ia cafele, şerbet şi ciubucuri şi să mai discute unele amănunte. Aristarchi îi vede că sînt cîrpe de spaimă şi caută să le facă puţin curaj.
– Dacă e în toane bune, să nu vă fie frică de nimic, că rîde el însuşi de greşelile care se fac.
– Şi dacă e în toane rele ? întrebă grijuliu Mihail Sxurza.
– Rugaţi-vă lui Dumnezeu, totuşi, să fie în toane bune.
E ziua sfîntului Gheorghe şi toată lumea firitiseşîe pe marele ban Iordache Filîpescu, fratele Vulpii, de ziua numelui. Vreo sută de boieri mărunţi, veniţi numai să slujească, au apărut o dată cu arnăuţii care poartă tot soiul de tăvi şi ciubuce. în dimineaţa cam rece, dar strălucitoare de april, Dunărea curge, cu valurile ei grele, pămîntii, la cîţiva paşi de chioşc, de se vede, de pe coasta dulce pe care se găsesc cei neliniştiţi, noian de ape în toată lăţimea ei împreună cu ne- sfîrşitele întinderi de lacuri şi stufişuri dincolo de malul ce- lălalt.
N-au-chef oamenii de nimic. Grija cea mare le taie pofta de dulciuri. Trag din ciubuce înfriguraţi. întrebarea cea mare este cum se vor înfăţişa mîine sultanului ; căci astăzi se pare că nu va fi nimic. Cu favoriţi, cu barbă sau numai cu mustaţă ? Au discutat asta cu Aristarchi toată seara, fără să ajungă la vreo înţelegere.
Portul bărbii şi al mustăţii a fost totdeauna o armă preţioasă în mîna curtenilor şi a supuşilor slugarnici ai suveranilor, mai cu seamă în veacurile trecute. Curtenii lui Ludovic al XlV-lea se purtau mai toţi cu faţa rasă, aceia ai împăraţilor din Sfîntă Alianţă purtau favoriţi, tineretul progresist purta barbă mică, colier în jurul feţei (mai tîrziu, supuşii lui Napoleon al III-lea aveau să poarte mai toţi barbişa lui : alţii îşi schimbau „capul" necontenit). Boierii cei mari ai Ţării Româneşti şi ai Moldovei purtau bărbile ortodoxe şi numai ei aveau dreptul să poarte barbă încă de tineri, în afară de oamenii bisericii. Era în această hotărîre, venită prin domnitorii sosiţi din Fanarul Patriarhiei, un fel încăpăţînat de a-şi apăra credinţa religioasă şi puterea lor lumească, atîta cîtă era.
Mahmud Han al II-lea purta o mustaţă turanică, răsucită în jos, şi faţa rasă. Aristarchi fu de părere că a te înfăţişa cu favoriţi înaintea sultanului e nebunie curată şi ar putea aduce neplăceri.
Alexandru Ghica se gîndi cu jale că înainte de asta, cu şase ani, mai făcuse una, îşi jertfise barba cea mare de boier, ca să devie domn, lăsîndu-şi favoriţi. îşi zise, totuşi, că o să se mai jertfească încă o dată, dînd jos şi acei favoriţi

subţiri, ceva mai laţi în dreptul gurii, care îi împodobeau acum faţa. Ştie ce o să spuie toată lumea — dar nu în faţă, fireşte — că numai cu mustăcioara neagră răsucită şi cu părul buclat şi cam rar, cu fruntea cam goală, arată ca un bărbier. Mihail Sturza avusese o barbă măruntă pe care, după cîţiva ani, o luase cu briciul la bărbier, care acuma apare pe jumătate puţin cam butucănoasă. Părul îl poartă cam în forma trifoiului, ridicat în creştet şi umflat la tîmple. El, parcă mai mult decît ceilalţi, nu vrea să audă de bărbier
.în timp ce ei discutau, Duna-Valessi se ivi pe coasta dulce a dealului, călare, însoţit de un pîlc de paşale şi bei de tot soiul, călări şi ei. Ocoliseră prin spatele tabiei de pe deal şi acum aveau fluviul cu braţele lui şi cu nesfîrşitele lacuri, toate, în spate. Domnitorii se ridică să-l întîmpine respectuoşi, căci ei aveau rang numai de paşale cu două tuiuri, nu cu trei ca Duna- Valessi. Acesta era un bărbat înalt, slab şi mustăcios, care nu mai dormea nici el de o săptămînă, de cînd i se vestise venirea sultanului pe Dunăre. Nu credea povestea cu medicii care i-ar fi spus lui Mahmud Han al II-lea că suferă de băşica fierei şi că i-ar face bine o plimbare pe Dunăre. Aflase de mult că niciodată nu se ştie ce ţinteşte acest stăpînitor care clocea în taină, îndelungă vreme, orice măsură plănuită şi pe urmă hotă- rîrea lui cădea ca trăsnetul. în noaptea de 1 august 1808, cînd acest Mahmud se urcă pe tronul sultanilor, ucise pe singurul descendent, în afară de el, al lui Osman, un copil de trei luni, şi aruncă în Bosfor, cusute' în saci, patru sultane însărcinate. Pe atunci era tînăr, nu avea decît douăzeci şi trei de ani. Acum se apropia de cincizeci şi era şi mai înrăit încă de războaiele pierdute cu Rusia în 1812, 1829, cît şi de nenumăratele comploturi şi revolte pe care le-a înecat în sînge. Cînd cei douăzeci de mii de ieniceri au răsturnat în dimineaţa de iunie 1826 ca- zânele cu ciorbă, ceea ce era la ei semnul răscoalei, şi aruncînd lingurile pe care le purtau atîrnate la fes s-au adunat în piaţa At-Meidan, Mahmud a ridicat pe moscheia cea mare a lui Ah- med steagul verde al profetului, înnebunind pe fanatici, şi lupta a fost pe viaţă şi pe moarte. A doua zi de dimineaţă, fostul agă al ienicerilor, Ilusein-Paşa, singurul care-i rămăsese fidel, s-a înfăţişat în genunchi în faţa sultanului şi i-a spus:

– înălţate stăpîne, nu au mai rămas decît doi ieniceri în viaţă : înălţimea-voastră şi cu mine. Ce trebuie să fac ?
– Desfiinţează acum şi numele de ienicer, arde-le steagurile.

Soarta paşalelor de la Bagdad şi Scutari, trecuţi împreună cu oştile lor prin sabie, îi dadea de asemeni sudori reci lui Duna-Valessi. Venise deci să cerceteze şi el cu grijă pregătirile şi să dea ultimele porunci.

A doua zi de dimineaţă burniţa uşor, iar pe Dunăre curgeau palele de ceaţă minate peste noianul de ape de adierea răcoroasă, ca o respiraţie, a fluviului. Sultanul Mahmud Han al II-lea sosi, ocolind tot după tabie, într-o caretă verde, închisă cu geamuri, trasă de opt cai. Fu salutat de trupe după moda europeană, introdusă de el în imperiu, şi întîmpinat în faţa cortului de Duna-Valessi şi de peste o sută de paşale, bei, ulemale şi fel de fel de ciohodari imperiali. Peste

vreun ceas fură chemaţi şi domnitorii români* Erau amîndoi raşi, căci Aristarchi ţinuse tot timpul bărbierul după el şi în ultima clipă îi convinsese să-şi dea jos favoriţii. Făcură întocmai ca în ajun. Sultanul era în toane bune şi îi lăsă să se închine cu fruntea la pămînt, dar nu aveau ce să sărute, căci Mahmud Han al Ll-lea era acum îmbrăcat într-un surtuc negru de lînă de Damasc, cu ceaprazuri de mătase neagra. Purta fes mare, şi în mînă o cravaşă de mătase, cu mîner de aur. Nu şedea aşezat turceşte în jilţ, ci europeneşte, cu o mînă în şold. Mocnea în el boala, şi călătoria asta era făcută într-adevăr după recomandaţia profesorilor de la şcoala de medicină, pe care o înfiinţase chiar el. Ochii îi erau în fundul capului, nasul osos al celor ce erau „os din osul lui Osman" se cam încocîrjase. Era pămîntiu la faţă, şi mustaţa neagră, răsucită în jos după felul turanic, era fără îndoială vopsită. Călătoria îi făcuse oarecum bine. nu mai avea acele teribile arsuri şi junghiuri care îl înnebuneau. Asculta ce i se traducea de către Aristarchi, scfaimfeînd priviri cu TopaJ

-Paşa, sfetnicul lui favorit, om în vîrstă de aproape optzeci de ani, şchiop, care singur avea împărăteasca îngăduinţă să stea jos într-un jilţ, alături de al sultanului. Din cînd în cînd zîm- bea, însă din cauza suferinţelor faţa lui căpătase un soi de strîmbături statornice, şi zîmbetul lui părea mai curînd rînjet.
Domnitorilor nu le venea să creadă că au scăpat atît de uşor.
Au intrat cu bine şi cei doi mitropoliţi.
Alecu Ghica, aflat acum între marile paşale în dreapta sultanului, era însă tot neliniştit. în ultima clipă, Iordache Fili- pescu a refuzat să-şi radă barba, spunînd că nu şi-o dă jos decît o dată cu capul, dacă i l-or reteza. Intră acum cei doisprezece mari boieri ai principatelor. Sînt mai toţi îmbrăcaţi după cum au apucat de la ai lor. Alecu Ghica ameţeşte cînd îl vede în fruntea lor, cu barba lui albă lată peste piept, pe marele ban. Are pe cap taclit din şal de Persia, e încălţat cu meşii roşii şi tuzluci de saftian. Poartă anteriu de brocart cu flori de aur şi o giubea de moar bătrînesc, alb. Mustaţa groasă, albă îi e întoarsă în sus, haiduceşte.
Sultanul, care vorbise cu domnitorii numai prin Aristarchi, strigă dintr-o dată turceşte, văzîndu-1 pe bătrîn, cu o voce groasă, care îi înspăimîntă pe toţi :
– Ghel... ghel...
Lui Iordache Filipescu i se înmuiară picioarele şi închise ochii, ameţit.
Atunci sultanul strigă din nou, strîmbîndu-se :
– Ghel... ghel...
Văzînd că marele ban nu mai aude nimic de ameţit ce e, se sculă din jilţ, se apropie de bătrîn şi-1 trase de mîneca giu- belei lîngă el. Apoi îi spuse lui Aristarchi să tălmăcească ceea ce le va spune el domnitorilor. Şi cuvîntă :
– Voi sînteţi mai mari decît el, dar voi să înţelegeţi, trebuie să ascultaţi de el ca de un tată, că e mai bătrîn decît voi, iar pe de altă parte el e dator să vă povăţuiască totdeauna cum trebuie. Şi ca să vedeţi voi cum îl cinstesc eu, îl numesc acum chiar baş boier al Ţării Româneşti.
Deşi se uitau chiondorîş unul la altul, Alexandru Ghica şi Mihail Sturza se simţiră acum totuşi scăpaţi de orice grijă.
Trimiseră numaidecît ştafete boiereşti să ducă grabnic în capitală ştirea fericită că înaltul stăpîn Mahmud Han al II-lea a fost în toane bune.

Necazurile unui mare negustor

Nimeni nu ar fi crezut că marelui tăbăcar State Dobrovici i s-ar putea face într-o zi silă de viaţă. Om care trăgea cu mult peste suta de ocale, de nu se mai putea cîntări decît la cîntarul cel mare de luat daraua, acum să-i plîngi de milă, vorba ceea. Dacă s-ar fi cîntărit — dar îi mai ardea de asta ? — ar fi tras... mult optzeci de ocale. Şi ochii îi erau în cearcăne negre în fundul capului. Nu mai dormea de multă vreme decît un ceas, două, pe noapte şi-1

chinuiau fel de fel de năluciri şi gînduri rele. Cu trei ani înainte, în ziua cînd a cîştigat la Divanul apelativ procesul pentru hanul din Şelari, han de preţ nu atît prin deverul lui, cît prin chiria mare de la multele prăvălii de dedesubt, căci era cu vad mare, în inima Tîrgului din Lăuntru, State Dobrovici plesnea de sănătate. Tăbăcăria de pe malul gîrlei, una dintre cele mai mari din ţară şi la care ţinea ca la ochii din cap, căci fusese cheagul averii lui, îi aducea şi acum venit mare, mare de tot. Cumpărase şi două moşii, apoi o vie de treizeci de pogoane la Chiţorani, lîngă Ploieşti, avea trei proprietăţi pe Podul Văcăreştilor şi încă o vie în Dealul Fila- retului, cu conac frumos de vară, pentru ca să se răcorească omul în zilele de arşiţă.

Cele trei fete îi erau măritate cu negustori de frunte, toate cu zestre mare şi mai ales bucuria vieţii lui, avea un băiat care urma să împlinească la Sfîntu Ilie treisprezece'ani, băiat bun, voinic şi frumos. Nu prea învăţa carte, dar ce-i trebuia carte la averea lui ? Carte nu prea ştia nici el, Dobrovici. Atît cît să citească scrisorile pe care le scria un logofăt cu condei, bine plătit, pe care-1 ţinea pe lîngă el şi i le da să le iscălească. Venit bun avea şi de la fabrica de la Mărcuţa, de tipărit, cu fel de fel de vopseli, testemelele care aveau mare căutare. Aici era tovarăş cu marele logofăt paia Băl-Ceaurescu. Tot cu marele logofăt făcuse acum şi o fabrică de hîrtie, nu chiar de scris cu cerneală pe ea, ci numai pentru plaivaz şi pentru împachetat. Avusese nevoie să-şi ia tovarăş pe marele postelnic, halea, Băl- Ceaurescu, fiindcă altfel nu i s-ar fi dat niciodată aprobarea de către vodă ca să facă o fabrică. Drept, după Regulament, ar fi avut el, dar ştia bine că poate să rămînă cu dreptul. Aşa, el venise cu banii, şi tovarăşul său adusese bunăvoinţa lui vodă. La cîştig mergeau parte şi parte.îl cunoscuse pe Băl-Ceaurescu într-o împrejurare foarte grea a vieţii lui. Cumpărase de la Beci, de la Viena, o caleaşca nouă, cum nu se mai văzuse în Bucureşti. Deschisă, cu îndoituri cu mare meşteşug, de parcă era o pasăre măiastră cu arcuri de te legăna tot timpul în mers, cu aripi de talpă lăcuită cu albastru, încondeiată cu fel de fel de flori galbene ; era ceva care făcea toată lumea să se oprească în loc şi să se uite după o asemenea minune. într-o după-amiază, nevasta tăbăcarului şi cu nevasta bunului său prieten, Hagi Curţi, care însă pe vremea aceea nu era hagiu, amîndouă frumos gătite, cu fesuri albe, legate cu barişuri scumpe din cea mai bună mătase italienească, cu ilicuri de Ţarigrad şi cu fuste de mătase grea de Ispahan, se plimbau în trăsură pe Podul Mogoşoaiei spre Herăstrău, cînd au fost ajunse de baş ciohodarul lui vodă, împreună cu alţi patru călăreţi, care le-au scos trei cai de la caleaşca şi le-au adus la palat, caleaşca fiind trasă acum de un singur cal, cu oiştea goală într-o parte, de se ţinea lumea după ele ca la urs. Fusese poruncă să le aducă la pas. La palat lucrurile s-au lămurit. Doamna, soţia lui vodă, le văzuse trecînd, şi măria-sa chemase pe baş ciohodarul.

•— De cînd au drept nevestele de negustori să umble în ca- leaşcă ? Ce-i neruşinarea asta ? Li s-a suit la cap averea ?

Şi a cerut să fie aduse la curte cu alaiul caraghios.

Numai datorită lui Băl-Ceaurescu, pe atunci agă, au putut scăpa cei doi negustori cu faţa curată, spunînd că trăsura nu e a lor, ci doar trimisă spre vînzare, dacă !e-o place s-o cumpere. I-a plăcut lui vodă, care a plătit-o cît a vrut. Nu ar fi scăpat atît de uşor, dacă nu l-ar fi ajutat marele agă, nici vorbă. Da, era fericit acum trei ani State Dobrovici. Avea planuri mari. Vrea să ia în anul acela otcupul sării. Nu s-a putut. A încercat să ia pe acela al vămilor. I-a

scăpat din mînă şi acela, l-au luat pe subt mînă cîţiva boieri mari, dar cu capital negustoresc. Acum se gîndeşte ca măcar să prindă otcupul căruţelor de poştă... E bun şi ăsta, aduce cîteva milioane pe an, din care trebuie să dai jumătate, ştie el cui.
Şi deodată au început necazurile. De trei ani umblă să fie pus în stăpînirea hanului de pe Şelari şi nu e chip. La judecată dovedise cu uşurinţă că nu-1 vînduse niciodată marelui logofăt Ghica, ci numai îl închiriase pe Vremea holerei, ca să-şi puie acolo, după ce l-a reparat, nişte oameni ai lui, aduşi de la Ţarigrad. Totuşi hotărirea nu se execută nicidecum. De trei ani e amînai în fel şi chip, prin tot soiul de născociri, de l-au înnebunit. Nici azi nu poate intra în stăpînirea hanului. A trebuit să închirieze pentru afacerile lui alte prăvălii, pe altă uliţă, la un vad mai prost.
Asta nu-i nimic. De trei ani n-a izbutit să trimit la Lipsea nici un chervan, căci el nu trimite marfa cu vapoarele pe Dunăre, cum au început s-o facă de vreo doi ani unii negustori. Mereu îi e întoarsă marfa de la vamă. Cînd să iasă marfa lui din ţară, iese un afipt de la Vornicie, că marfa de felul cutare şi cutare — parcă-i un făcut, chiar de felul mărfii pe care vrea s-o trimită el — e oprită să iasă din ţară. Peste cîteva luni află că nu mai e oprire, dar nu-i vine să încerce iar.
Şi iată că de trei luni altă nenorocire i-a căzut pe cap. în fiecare dimineaţă, cînd se crapă de ziuă, vine un ceauş cu un dorobanţ, îl ridică de acasă şi-l duce pe jos la Agie... Acolo e pus într-o odaie, la beci, cu toţi borfaşii, cu ţiganii şi derbedeii adunaţi de dorobanţii Agiei. Nimeni nu-l întreabă nimic toată ziua. Cînd apune soarele, e trimis din nou acasă, tot pe jos, tot cu ceauş şi cu dorobanţul după el, de se uită lumea de pe pod — şi e multă — ca la urs. A întrebat necontenit de ce e adus ? Ce vină are ? Spun toţi că aşa e porunca. După ce s-or sfîrşi cercetările are să i se spună.
Nevastă-sa, prietenul său Hagi Curţi au alergat în toate părţile, dar n-au aflat nimic. Omul e pe cale să-şi piardă minţile. Astăzi, ITagi Curţi face o nouă încercare... A aflat că un alt prieten al lor, bancherul şi arendaşul Pavlicioni, se are bine cu marele agă. S-au dus la el, cu nevasta lui State Dobrovici, i-au spus toată suferinţa, toată batjocura pe care o îndura bietul om, şi acesta le-a făgăduit că va vorbi chiar în astă-seară cu marele agă, fiindcă ştie uride-1 poate găsi.
Pe la zece seara, într-adevăr, Hagi Curţi s-a pomenit cu bancherul. „N-am putut afla nimic, omule"... i-a spus, ridicînd din umeri. „Marele agă m-a ţinUt un ceas, mi-a vorbit de cîte în lună şi în soare, mi-a dat cafea şi ciubuc, dar atîta tot... Cînd am adus vorba, la plecare, de State, mi-a spus apelpisit : Vorbeşte cu biv vel logofătul Băl-Ceaurescu".

Hagi Curţi e uluit... Ce rost are asta ? Băl-Ceaurescu e prieten şi tovarăş la parte cu State, de ce să-l trimită marele agă la Băl-Ceaurescu ? Mai năucită este Pena Dobrovici. Ea a vorbit de cîteva ori pînă acum cu marele logofăt. Era foarte amărît şi el. De fiecare dată a alergat în toate părţile şi s-a întors şi 13 — Un om între oameni, voi. I mai amărît, spunindu-i că trebuie să fie ceva grav, de vreme ce de la nimeni nu poate afla nimic. Că de cînd el nu mai e în slujbă, e mai greu să afle ce vor cei de sus.

A doua zi, cei doi, Pavlicioni şi Hagi Clirti, se înfăţişară marelui logofăt, nedumeriţi şi curioşi, hotărîţi să lupte pentru prietenul lor.

Au fost primiţi cu cafele şi ciubuc, şi cu taifas. Taifas în toată legea. Cînd au văzut că trece timpul, Pavlicioni i-a spus de-a dreptul că a fost sfătuit de marele agă să treacă pe la el, pe la logofăt.

Aci, Băl-Ceaurescu a tresărit încruntat. A mai tras din ciubuc, a privit în fundul unei ceşti de cafea şi pe urmă parcă s-a hotărît să spuie. Şi-a mai încruntat sprîncenele mari îmbinate, şi-a frămîntat buzele late, groase, ca şi cînd ar fi vrut să scuipe şi a descleştat fălcile negre.

– Uite, eu am vorbit în două rînduri cu marele agă. Am vorbit şi cu alţi mari boieri. Toată lumea e furioasă pe State, toţi zic că „bulgăroiul a prins prea multă osînză"... „S-a obrăznicit de tot"... „Nu mai are nimeni loc de el... a ajuns să dea fum cu ciubucul în nas la toată lumea... Unde te duci, te izbeşti de el..." Eu l-am sfătuit să nu se întindă mai mult decît e plapuma, că e prost lucru. „Prea se întinde, prea vrea să trăiască numai el..." Nu e bine să te pui cu boierii. Ca la o jumătate de ceas, Băl-Ceaurescu, cu sprîncenele lui groase şi negre cînd îmbinate, cînd depărtate, a tunat şi a fulgerat împotriva tovarăşului său de la cele două fabrici. I se zbîrlise şi barba aspră. Vorbea cu atîta obidă şi cu strîmbături ale buzelor groase atît de dezgustate, încît Pavlicioni înţelese că îşi varsă omul propriul- lui năduf. De altfel, după ce mai sorbi încă o cafea de pe tava de argint, cu cafele, adusă de slujitorul îmbrăcat arnăuţeşte, o coti de-a dreptul unde vrea să ajungă.

– Şi mie cîte necazuri nu-mi face la manufacturile astea două... Că mi-e lehamite şi-mi vine să mă lipsesc... îşi vîră nasul în toate... Ia hotărîri de parcă el ar fi stăpînul.

Hagi Curţi îndrăzni să-l întrerupă :

– După cîte ştim, el a împărţit cîştigul în mod cinstit. Mi-a spus că sînteţi foarte mulţumit de el.

Băl-Ceaurescu tresări, încurcat :

– Nu e vorba numai de cîştig... vorba e că el nu pricepe o seamă de lucruri... Sau se face că nu pricepe... Şi deodată, brutal, cu ochii galbeni de mînie : Nu pricepe că m-am plictisit să-1 tot întîlnesc în cale... Că m-am săturat de mutra lui.

în schimb, cei doi pricepuseră. Hagi Curţi, după ce-1 mai lăsă o bucată de timp să facă spume la gură, îşi încrucişă mîinile pe piept, peste giubea, şi vorbi căutînd cu grijă cuvintele, cu un glas topit de sfială :

– Măria-ta, eu am să fac o propunere prietenului meu... Şi am să-i dau şi un sfat...

Biv vel logofătul fierbea.

– Dă-i sfatul să mai lase şi pe alţii să trăiască. Bine spunea marele vornic Ştefănache Ghica : „Uită-te la scîrba asta de negustor... îl lăsăm să ia zece piei de pe muşteriii lui... Nimeni nu-şi bagă nasul să vadă cum îşi plăteşte şi cum îşi ţine lucrătorii la tăbăcăria aia a lui... Şi, drept recunoştinţă, bădăranul ăsta ne calcă pe picioare, ne face proces... Ne pî- răşte în faţa tribunalului. Apoi, dacă-i aşa, mama lui de pezevenghi, îi arătăm noi lui... Hotărîrea Divanului nu se va executa nici dacă o aştepta pînă i-or albi toţi perii din cap."

Cei doi pricepură acum obîrşia răului. Acu totul era lămurit. Pavlicioni era palid şi mut de indignare, Hagi Curţi puse iară mîinile încrucişate pe piept şi spuse, cu glasul din nou topit de sfială :

– Am să vorbesc cu prietenul, am să-i dau un sfat pe care-1 cred cel mai potrivit.

– Numai să te priceapă, că e tot aşa de gros la' minte ca şi la obraz.

– Cred că va pricepe.

Cei doi se ridicară să plece. Hagi Curţi spuse cuviincios: „Sărutăm cinstita dreaptă a măriei-voastre". Dar Pavlicioni, în fracul lui cenuşiu, cu guler de catifea vişinie, şopti numai ceva neînţeles, bolborosit.

Pe drum, în caretă, Hagi Curţi clătină din cap cu amărăciune.

– Ai văzut unde era buba ? Şi ăsta îi era tovarăş şi prieten, *ca să zicem.

– Da, Hagiule, am văzut... Cumplită bătaie de joc. Vai de negustorimea noastră cum e călcată în picioare. Nu mi-am închipuit niciodată că marele agă ar putea să se dedea la asemenea fapte.

– **13*** **195**Ce vrei, Rudi, el e omul marilor boieri, nu e omul nostru... Poate că o face de nevoie. Ei l-au numit acolo, ei îl scot... Asta e ţara, şi noi nu o putem schimba...
Pavlicioni, rezemat de fotoliul caretei, îşi plesni coapsa cu palma lui grăsuţă.
– Ar trebui să se schimbe, Hagiule... Aiurea, în apus. de la revoluţia cea mare a franţuzilor, negustorimea e stă- pîna oraşelor... îşi are oamenii ei la conducere... Oamenii aleşi de negustorime fac legile şi numesc pe miniştri. Au gazeturi, unde să se scrie, iar cînd au nemulţumiri, pac, la gazetă... Cade ministrul ca şi cum ar fi un sac gol... Acolo nu merge ca ministrul să hotărască, aşa cum îi place lui, ce mărfuri să intre în ţară şi ce mărfuri să. iasă... Acolo legea porunceşte... şi legile le fac cei aleşi de alegători... îi place negustorului, votează... Nu-i place, nu votează.
– Rudi, cum vine asta, să aibă dreptul să aleagă... tot poporul ?
– Nu, Hagiule... nu tot poporul, ci numai proprietarii şi cei bogaţi... Nimeni nu e alegător acolo dacă nu are cens. Dacă nu dovedeşte că are avere... adică. Se votează pe colegii, după cîtimea averii. Nu se poate să voteze toţi golanii, toţi desculţii.
– Rudi, acolo un negustor poate fi ales deputat ? Nu e ca la noi, unde numai boierii au drept să fie aleşi ?
– Cum să fie aşa, Hagiule ? Acolo a fost revoluţia cea mare, la 789... A mai fost una în 830... Acolo orice negustor poate fi ales deputat şi sînt mulţi aleşi de fiecare dată. Dar de cele mai multe ori ei se mulţumesc să-şi aleagă oamenii lor, care în chestioanele de interes mare nu mişcă un deget fără să le ceară părerea, fără să fie încuviinţaţi...
– De, Rudi, spui că acolo a fost revoluţia mare. D-aia...
– Şi ce-i cu asta ? O să vie vremea să facem revoluţie şi la noi. Cînd i-o ajunge negustorimii cuţitu la os... o să puie mîna pe par şi o să lovească... Eu tot cred că vom apuca asemenea vremuri.
State Dobrovici a priceput şi a mulţumit celor doi prieteni. S-a lipsit de hotărîrea judecătorească în privinţa hanului din Şelari, care a rămas proprietatea marelui vornic... S-a lipsit şi de tovărăşia cu marele logofăt la fabrica de tes- temele şi la cea de hîrtie. I le-a lăsat lui fără despăgubire amîndouă fabricile.
Acum a început-iar să se îngraşe. îi merge din nou bine. Chervanele nu-i mai sînt oprite la vamă. Marele vornic Fa- nache Ghica l-a poftit într-o zi la el acasă, nu i-a dat nici cafea, nici ciubuc, dar l-a întrebat dacă vrea să puie capital, ca să ia împreună cu alţii otcupul vămilor, că o să fie pus în curînd la mezat... Dobrovici a spus că intră bucuros în afacere.
în oraş Io Bucureşti... sînt curţi nalte şi domneşti

Toma, panduru, cum îi ziceau acum la Vadu Rău, se dăduse jos din car, ca să se mai dezmorţească şi merge acum lîngă fiul său Tudose, care păşeşte alături de boi. De vreo două ceasuri întreabă, înspre lunca Dîmboviţei, pe unde el n-a mai fost încă, de uliţa boierului Grădişteanu, unde sînt trimişi să ducă şase care de grîu şi orz, cumpărate de acest boier pentru nevoile curţii lui de la postelnicul Medelioglu de la Vadu Rău.
Opriră carele în loc să se sfătuiască... Eftimie Şorioaie, căruia de cînd îmbătrînise şi—i căzuseră dinţii îi mai ziceau în sat şi moş Gurie, fu de părere să se întoarcă înapoi, s-o ia, zicea el, pe la biserica Sfîntu Ioan cel Mare... că ştie el că e în mijlocul tîrgului o biserică mare, de unde se fac toate drumurile. Prea mult nu se înţelegea ce spune, că era fonf de-a binelea...
– O fi altă biserică, moş Gurie, da' n-o ştii dumneata, îi spuse Drăgan ca să-1 necăjească... şi facem drumu întors dăgeaba...
Drăgan se făcuse tot atît de voinic ca tată-său, Ignat, dar mai mătăhălos şi mai greoi puţin. Avea o mustaţă mai groasă de cum o avea tată-său, dar o purta tuşinată.
– Mă, nu fi prost... io nu pot rosti vorbe, mă, da' dă văzut, văz... Dacă-ţi spun io c-arn văzut biserica... Uite cum te văz... şi-şi făcu cruce. Şi se întoarse apoi spre Petre al lui Dobre... Na, că băiatu ăsta a fost cu mine... Spune, mă Petre, şi tu...
Dar Petre nu-şi amintea de asta. Era şi muk tle atunci. Se împlineau în cur în d şapte ani. îşi amintea de alte lucruri dureroase. Fuseseră cu brişcă, şi el era cel care mîna can ; tată-său şedea alături, pe leagănul sprijinit cu cârlige de ca- rîmbii de sus, iar Şoricaie şi Peştefript se lungiseră pe paie înapoi. Puseseră şi lesele briştii, că îi trimisese boierul Medelioglu să aducă o bibliotecă, un dulap mare de pus cărţile şi două oglinzi mari cît uşa, cît şi lucruri mai mici de preţ. Avea încredere pentru treaba asta numai în Dobre, căci trebuia multă pricepere la împachetat... El mai făcuse astfel de drumuri, căci, după răzmeriţă, postelnicul clădise din nou conacul ars şi aduna mereu lucruri de preţ, ca să puie prin odăi. Dar la Bucureşti, Dobre s-a îmbolnăvit de holeră... A mai trăit, dînd din el numai fiere şi muci albicioşi, cu gura arsă de sete, încă vreo cinci zile acasă. înainte de a muri, i s-a îmbolnăvit şi nevastă-sa, Lisaveta... Zăcea lîngă .el fără putere, stoarsă de vlagă... vărsa muci albicioşi şi dădea din ea venin alb. Nu mai puteau de sete, le ardea pieptul. Peste o săptămînă au murit. S-au îmbolnăvit şi au murit şi cele două muieri care au îngrijit pe cei bolnavi şi au spălat apoi morţii... Prin ele a intrat molima în bordeie, că încă- nu începuseră să fie mutate la Vadu Rău. Era o molimă cumplită, căci se pare că era întîia holeră în principate. Au murit vreo douăzeci de inşi, bărbaţi, femei şi copii. La curte a' murit, aruncat cu spaimă într-un colţ de grajd, logofătul Ţurloaie, care venise la Dobre să-i ia nişte

socoteli de bani. A scăpat dintre cei care s-au îmbolnăvit doar popa Gheorghe, care fusese să spovedească şi să grijească pe cei de mureau. Se îmbolnăvise şi el, căci mai dase şi cîte o mînă de ajutor pe ici, pe colo, şi nu-i folosise nici oţetul, nici usturoiul cu care se freca. Stătuse închis singur într-o odaie în fundul curţii, cu. un hîrdău lîngă el, cu o. putină cu apă, cu o funie de usturoiu, şi cu *Evanghelia* şi crucea la căpătîi... Cînd peste cinci zile a ieşit sănătos din odaie, nu 1-a mai cunoscut nimeni. Din o sută douăzeci de ocale cît trăgea, nu părea să aibă acum. nici şaizeci. Era uscat, i se scofîlciseră obrajii şi i se lungise nasul... Ochii ii erau duşi în fundul capului, în cearcăne negre... Părul cărunt pînă atunci i se făcuse, ca şi barba, alb nins, ca al sfîntului Nicolae, zugrăvit în strana dreaptă. Aşa a rămas şi acum după şapte ani. Cei doi copii ai lui Dobre au scăpat numai fiindcă fata, Lenuţa, era de ani de zile măritată la Titu, iar Petre era dus să tocmească nişte butoaie spre Leordeni. Nu mai era acum în viaţă nici tatăl lui Drăgan, Ignat Secu. Acesta o dusese din ce în ce mai rău cu boierul Medelioglu şi oamenii lui... îi puseseră gînd rău şi nu-l slăbeau o clipă... Averea îi scăzuse mult. Cînd Drăgan s-a însurat cu Riţa le-a dat o odaie din. casă, un car cu patru boi, o vacă, oi şi o scroafă cu purcei. El şi-a oprit la fel, că nu avea mai mult acum... Trăia singur, nu-i placiea să se amestece în treburile lui fiu-său.,. „Să meargă singur pă picioarele lui"... Riţa ar fi vrut să-i poarte de grijă, că era acum om de peste cincizeci şi cinci de ani, , dar el se mulţumea cu ajutorul dat în gospodărie de o bătrînă din sat, pe care nu vrea s-o lase să piară de foame. A murit la Turnu- Măgurele, înecat în Dunăre... Făceau podvadă, ca să ducă griul abia treierat la schelă... Acolo avea să fie încărcat pe un şlep englezesc, căci Medelioglu îl vînduse unor bancheri din Bucureşti, care făceau afaceri cu englezii. Asta era acum doi ani... Plecaseră din sat vreo douăzeci de care... Drăgan nu era printre cei plecaţi, fiindcă îi născuse Riţa al treilea copil, şi femeia era bolnavă rău, sta să moară... Trimisese numai carul cu o femeie din sat.
Şlepu} — oameni îi ziceau tot ghimie — fusese tras mai departe de podeaţa schelei, că nu era loc... Era de-a lungul malului, în dreptul unei mirişti... Oamenii treceau cu sacii în spate un fel de podişcă de scînduri, lată ca de trei palme... aşa că ăl care lăsase sacul abia putea trece pe de lături înapoi. Beaşcă sta pe şlepul negru şi tot îndemna lumea cu înjurături, că-i scăpase gîrbaciul în Dunăre. Se vedea că îi caută rîcă lui Ignat, că îl zorea şi-1 înjura printre dinţi.
Bătrînul avea de la o vreme arsuri pe beregată şi-i venea din cînd în cînd un fel de ameţeală. De aceea, pe podişca de scînduri, tîra sacul în loc să-l ducă în spinare... Prin cămaşa leoarcă de năduşeală, că soarele lovea aproape în creş- tet, i se vedea pieptul păros şi cărunt. Fierbea de furie că e pus să care sacii.

— Bine, mă, fiare ce sînteţi, nu fu destul că am arat ogoru, că l-am semănat, că l-am secerat, că l-am adus cu caru meu la schelă, astea toate socotite doar cinci zile dă clacă, atunci cînd io am făcut patruzeci ? Ce mai vreţi, mă, să-l ducem în spate şi pă ghimie ?... Asta să face cu pameni dă meserie, oare ştiu să care saci pă ghimie.,. Nu oa noi, dă trecem cu frica în oase peste pochşca asta şi ameţim cînd vedem apa curgînd subt ea.
Beaşca mîrîia mereu :
– Şi acum... ce născătoarea mă-ta mai vrei ?
– Să te trimit dă unde-ai venit, că mai bine rămîneai acolo, nu să otrăveşti viaţa unui sat întreg.
Ochii bătrînului fulgerau ca apele oţelului...
Beaşcă îşi muşcă buza, cu mustaţa pleoştită cu tot. Cînd văzu că bătrînul tîrăşte sacul pe podişcă, în loc să-1 ia în spate, începu să înjure şi să urle... apoi se năpuşţi pe punte.
– Nu ţi-am zis, ma, Hristosu şi dumnezeii tăi, să nu mai tîrăşti sacu, că se rupe ?...
înainte ca Ignat Secu să fi avut timpul să-şi ia mîinile de pe sac, îi arse obrazul cu o palmă.
Bătrînul îşi simţi tot sîngele în obraz. Dădu drumul sacului şi-şi înfipse amîndouă mîinile în beregata logofătului- Fără să mai ţie socoteală că sînt pe o punte atît de şubredă, îl zgîlţîia înverşunat, urlînd la el :
– Jigodie boierească, cînd pălmuieşti o faţă de om, păl- muieşti chipu lui Dumnezeu. Sta să-1 sugrume şi mai multe nu. Cînd văzu că lui Beaşcă îi ies ochii din cap şi nu mai poate răsufla, se încrîncenă şi mai tare... Urla la el... Nimeni, mă, pînă la vîrsta asta nu l-a pălmuit pă Ignat Secu...
E drept că bătrînul îndurase multe înjurături şi gîrbace pe spinare, dar astea, deşi dureau, nu erau socotite de el drept ocară. Erau date la învălmăşeală, erau legate de soarta tuturor clăcaşilor, dar gîndul că a fost pălmuit nu îl putea îndura.
în spasmul morţii, Beaşcă se zvîrcolea cu puterea deznădejdii... Erau acum amîndoi încleştaţi, cînd Beaşcă scăpă un picior de pe punte. în clipa aceea izbuti să tragă pe bătrîn in jos, care se nărui parcă peste el, dar totodată se prăbuşi, ruptă în două, şi puntea de scînduri. Căzură în Dunăre cei doi, căzu Tudor al lui Ristache, care venea după Ignat şi aştepta cu sacul în spate, şi mai căzu şi Peştefript, care alerga în fuga mare să-i despartă pe cei încleştaţi... In apă, Peştefript s-a dezmeticit numaidecît şi a început să-i caute pe ceilalţi, ca să-i scoată din viitoare... N-a putut găsi pe nici unul, că îi tîrîseră valurile subt şlep.
Marin, care e azi cu al treilea car încărcat dintre cele şase, e acum, de cînd s-a înecat frate-său, singurul bărbat în viaţă în neamul lui Ristache şi e cel care

îngrijeşte de cei trei copii ai lui Tudor şi de mamă-sa, Chiva. E însă în dragoste cu o fată din Gaeşti şi mulţi din sat nu-l văd nici pe el bine, căci tatăl fetei nici nu vrea să audă să-şi dea fata după un flăcău sărac de la Vadu Rău... ca s-o ştie trăind într-un bordei prăpădit, din marginea pădurii... E nerăbdător, căci vrea să se întoarcă mai curînd acasă. Nu mai poate de dorul Frusinicăi. Aşa o cheamă.

– Hai, nea Tomo, spune dumneata, cum s-o luăm, că dumneata ştii... Ce mai stăm dăgeaba în drum. Spune şi tu, Simioane, ceva, că şi tu ai mai fost p-aici.

– Am fost tot cu unchiul Toma, da' dă mult, bă. Şi am dormit în căruţă.

Feciorul lui Ion e şi el acum flăcău în lege ca şi Tudose. îl trimite tată-său cu carul în locul lui, căci el a rămas cu nevasta şi copiii să treiere grîul lor. E un mare noroc să ai copii crescuţi, dar netrecuţi printre birttici, ca să-i poţi trimite în locul tău în podvadă şi, de sînt zdraveni, chiar la clacă. Amîndoua fetele lui Ion ajută acum la muncă toată ziua. Pe nepoată, pe Săftica cea neagră. Cum îi spune acum satul, că s-a făcut şi ea mare, a împlinit de curînd optsprezece ani, de mulţi ani a luat-o ca ajutor un unchi al lor, moş Istrate, stupar la curte, aşa că s-a înstrăinat cu totul de ei. I se spune Săftica cea neagră, ca s-o deosebească de Săftica cea bălană, nevasta lui Peştefript.

Toma n-a mai răspuns nimic şi a pornit cu carul din loc, că el e în frunte. Simion vine lîngă Tudose şi-i spune în şoaptă :

– Hai, mă mutulică, să scăpăm mai repede, că te duc io undeva unde o să-ţi placă... E aci un bîlci mare să te minunezi.

– Ţţă... se strîmbă Tudose.

îi mai spun şi acum, cînd s-a făcut o mîndreţe de flăcău, căci şi el, şi Simion au împlinit nu demult şaptesprezece ani, tot mutulică, fiindcă nu-i place să vorbească... Mai mult decît un da ori nu, nu prea scoţi de la el. E drept că atunci cînd se înfurie e greu de potolit.

Cineva i-a îndreptat să treacă gîrla Dîmboviţei pe Podul Cilibiuhii, să ocolească pe la biserica Antim, şi apoi pe o uliţă dintre vii or^ să ajungă drept la casa boierului Grădişteanu. Ei nu prea sînt obişnuiţi prin partea asta a oraşului şi pierd mereu drumul. Pe urmă, pe aci, printre viile şi livezile astea despărţite cu garduri încărcate cu tufişuri de gherghini şi măcieşi, pe uliţele astea pustii, nici nu au pe cine să întreBe. Li s-a spus numai că e undeva, din jos de Mitropolie. N-au inima să urce, cu carele încărcate, pieptiş, dealul, şi s-au întors iar pe lîngă prundişul gîrlei, spre hanul cel mare al Golescului. Ca să nu mai chinuie bietele vite... Dar iată că tocmai cînd să iasă pe Podul Calicilor, care este drumul mare al Craiovei, văd iar că nu se poate trece. E un stup de oameni de-a curmezişul ulicioarei, care privesc îngrămădiţi ceva în susul acestui Pod al Calicilor. Oamenii noştri nu ştiu ce să creadă. O fi trecînd pe Pod butca vreunui mare boier, şi slugile merg înainte, strigînd „loc" şi oprind

trecătorii, o fi vreo înmormîntare cu alai mare, de om procopsit ? Dar sînt şi unii flăcăi urcaţi pe căsuţa din colţul uliţei. în fereastra de la catul de sus, cam strîmb, al prăvăliei din colţ, stă lumea ciucure, privind stăruitor.

– Ce-i, mă voinicule, dă nu poate umbla lumea pă uliţă, întrebă Toma pe unul dintre cei suiţi pe casă.

Cel întrebat, un băiat din prăvălia de jos, cu cămaşa cusută cu arnici şi cu o fotă verde dinainte, răspunse, întorcînd capul, cu un soi de tulburare :

– Trec moşnenii dîn Dalota Mare, cu rogojini aprinse în cap. Au azi judecată la Divan cu boieru lor, care vrea să le ia pămîntu şi să-i facă pă toţi clăcaşi.

Din urmă au venit în faţă şi ceilalţi de la celelalte care. îşi fac loc cum pot printre cei ce stau privind de-a curmezişul ulicioarei. Din susul Podului vine pe drumul acesta al Craiovei un alai cum nu s-a mai pomenit în Bucureşti de pe vremea lui Vodă Şuţu, cînd a vrut el să ia moşia tîrgovişte- nilor. Vreo două sute de săteni, în rind cîte patru-cinci, păşesc unii în opinci, alţii desculţi, încet şi apăsat. Poartă pe cap rogojini aprinse. Unii le-au prins pe o cruce din două şipci, ca să stea întinse şi să ardă încet, alţii le-au sudt şi le ţin ca nişte căciuli uriaşe în cap. Feţele tuturor, arse de soare, bătute iarna de crivăţ, sînt încruntate şi dîrze. Din piepturile lor dezgolite de căldura verii şi a focului iese din cînd în cînd un singur cuvînt, dar strigat cu un glas pătrunzător, apăsat, ca o piatră căzută pe un mormînt: „Dreptate"... „Dreptate"...

în frunte e un moşneag scund şî un flăcău voinic, care „poartă jalba în proţap", iar între amîndoi, un popă lat în umeri, cu ochi de haiduc, cu o barbă care trece de jumătatea pieptului. Toma 1-a recunoscut îndată. E popa Radu Şapcă de la Celei. Dar ce-o fi cu el, de e în fruntea dalotenilor ? Popa 1-a văzut de asemeni şi i-a făcut semn să vie alături. Atît i-a trebuit lui Toma. îşi chemă feciorul:

— Tudose, băiete, io mă duc cu ei la Divan, să mai strîn- gem puţin boierii dă... burtă. (El a zis altfel.) Tu, du carele astea la locu spus în hîrtiuţa asta, căci ştii să citeşti atîta lucru... Apoi, după ce le descărcaţi, veniţi toţi la hanu dă pă uliţa Tîrgoviştei. Aşteptaţi-mă acolo, da' dă nu viu pînă-n seară, plecaţi. Oricum, io vă ajung pă drum la noapte...

Toma Panduru merge acum alături de Popa Şapcă. Drăgan, Şoricaie, Simion şi ceilalţi s-au urcat în carul din faţă, pe saci, ca să vadă şi ei mai bine. De loitre s-au mai agăţat şi vreo cîţiva copii, în picioarele goale, numai cu cămăşile lungi de pînză pe ei. Mulţimea celor nevoiaşi, înşiraţi de-a lungul uliţei, se uită cu multă prietenie şi cu strîngere de inimă la îndîrjitul alai. Negustorii au ieşit între tărăbi, în pragul prăvăliilor şi îi arată pe cei năpăstuiţi cu clătinări din cap. Şi pe Podul ăsta, tare umblat, stă prăvălie lîngă prăvălie, căci, dornici de cîştig, boierii au zidit cam la întîmplare de-a lungul drumului căsuţe înguste, închiriate scump. Sînt ici, colo şi case mari cu caturi deasupra, cu sacnacsiu

ca la Istambul. Din acesta se poate vedea tot ce se întîmplă pe Pod, căci sacnacsiul e ca un balcon, ca o firidă mare ieşită deasupra uliţei, cu geamlîc, dar fără uşă, una cu odăile dinăuntru. Cine trece într-o asemenea casă, din tinda mare în odaia lungă de musafiri, vede în fund, împins spre stradă, sacnacsiul cu laviţa joasă ca o sofa, acoperită cu covoare şi perne de puf, cu măsuţa scundă pentru cafea şi ciubuce, ca de aci să poată privi în voie, după perdeluţele de dantelă, demoazelele, pe cine le place lor, ori să lenevească boierii matofiţi, care-şi fac siesta cercetînd uliţa. Şi chiar acum, de aci, de la geamurile sacnacsiilor pornesc multe priviri rele, piezişe, spre sătenii năpăstuiţi, care trec cu rogojini în cap spre Divan, cerînd cu deznădejde : Drep-ta-te... Slabi şi aproape goi, oamenii zguduie pămîntul cu fiinţa lor trudită şi dîrză.

Popa Şapcă lămureşte pe Toma. Are prieteni la Dalota Mare, şi auzind ticăloşia boierului Băl-Ceaurescu nu 1-a răbdat inima. S-a dus în sat, a stat de vorbă cu oamenii, le-a ticluit jalba şi le-a aşternut-o pe hîrtie cu cuvinte potrivite.

I-a ajutat în tot felul. Şi acuma a pornit cu ei, cale lungă, din sat în sat, pînă la Divanul apelativ.

Din spatele carelor încărcate se aud zurgălăi şi un strigăt care se vrea fioros : „eeep !" strigătul cu care surugiii şi vizitiii boiereşti cer din goană să li se facă loc prin prostimea de pe uliţe şi de pe Pod... Pe toate uliţele şi podurile se aude necontenit acest eeep ! şi după el, de obicei, pocnetul harapnicului pe spinarea celor ce nu se grăbesc să se dea în lături, oameni laolaltă cu vitele. Acum, din spate, se aude şi celălalt strigăt mai împăciuitor : „loc, mă, loc măriei-sale, marelui logofăt !..." Se vede că, totuşi, nu s-a putut trece aşa de uşor.

Vine din urmă, într-adevăr, caleaşca marelui logofăt Băl- Ceaurescu. A'ocolit pe Podul Cilibiului, ca să ajungă la Divan, lîngă biserica Domniţa Bălaşa. Nu ar fi nevoie ca o aşa înaltă faţă să-şi apere prin înfăţişare proprie dreptul, fiindcă hotă- rîrea este ştiută dinainte. Dar oricum, e bine să fie într-o odaie alăturată. Oamenii sînt atît de lipsiţi de caracter şi s-ar putea ca vreunul dintre judecători să ţie să-şi arate prosteşte puterea. Iar cu nebunul de Teodor Văcărescu Furtună de multe ori ies lucrurile cum nu te aştepţi. Mai bine să fie acolo, într-o odaie alăturată, ca să ştie cfmul pas cu pas mersul dreptăţii, adică aşternerea hotărîrii pe hîrtie.

Dar iată că nu se poate trece. Calea e închisă, ba tot mai încîlcită, căci, dimpotrivă, dinspre Podul Calicilor **a** intrat pe uliţă un şir de braşovence ce caută să-şi facă loc printre carele ţărăneşti cu orice preţ. Călare pe înaintaşul din stînga, dintre cei şase cai înhămaţi la caleaşca marelui logofăt, era chiar vătaful curţii lui din Bucureşti, semn, de altfel, că boierul e tare grăbit. în

dreptul cailor, scos din sărite, vătaful a început să suduie de mama şi de cele sfinte pe ţăranii care se urcaseră acum în care, dar nu era nimic de făcut. încîlcitura era prea
Logofătul Băl-Ceaurescu, la fel ca oricare dintre boieri, şi încă prin firea lui bătăioasă şi sanchie mai mult decît alţi boieri, socoate că i se aduce o injurie de neiertat dacă nu i se face pe dată loc, mai ales atunci cînd trece cu caii în goană. Acum s-a ridicat în picioare în caleaşcă, şi, cu anteriul vişiniu în vînt şi işlicul rotund împins spre ceafă, strigă plin de mînie către vătaf :
– Stîlceşte-i, mă, vită, ce mai stai ?
Aşa se-ntîmpla de obicei. Dar azi era ceva mai greu. Oamenii văzuseră crîncenul alai şi nu mai păreau atît de grăbiţi şi speriaţi de cei mari, ca de obicei. Cu gîrbaciul, vătaful în hainele lui găietănate lovea cît putea în oameni şi în vite, dar loc tot nu prea izbutea să facă.
Un pîlc de tabaci,' după îmbrăcămintea lpr soioasă şi pălăriile lor pleoştite, care alergaseră ca atîta lume să vadă alaiul şi acum priveau miraţi încurcătura din drum, începuse să cam mîrîie. Cum vătaful lovi cam la întîmplare, plesni şi pe un vînzător de vişine, care încerca şi el, amărît, să se descurce din îmbulzeală. Atunci unul dintre tabaci, o namilă de rumân bălan, între atîţi oacheşi, cu o mustaţă ca vrabia, întrebă cu obidă pe vătaf :
– Dă ce dai în oameni, jupîne ? Nu vezi că nu e loc ?
– Şi tu, ce aia a mă-ti vrei ? Că acum te plesnesc şi pă tine !
– Arde-i una plăvanului ăsta, strigă răguşit marele logofăt, cu faţa lui negricioasă, cu obrajii fălcoşi şi cu sprîncenele lungi îmbinate la rădăcina nasului încoroiat.
Vătaful îi trase una cu gîrbaciul, dar nu 1-a putut atinge decît uşor, peste pălăria pleoştită, pe plăvanul ai cărui ochi verzi-căprui scînteiau de furie, dar şi de stăpînire de sine, căci ca toată lumea, Licsandru I lergă, astfel se numea namila de rumân bălan, ştia că nu se glumeşte cu vătafii boiereşti şi mai puţin cu boierii.
Sfîrcul lungului gîrbaci 1-a ajuns însă pe Tudose, fiul pandurului fără o mînă, care se întorcea, după ce se despărţise de tatăl său, la care, orb de furie, flăcăul, mijlociu de statura, dar vînjos, se repezi la vătaf şi, punîndu-i mîna în şerpar, îl smuci jos de pe cal. Omul nu căzu, că se sprijini cu mîna de loitra carului încărcat din stînga, dar se lovi cu faţa de ca- rîmbii dricului şi i se iviră fire de sînge din colţul gurii şi din nas.
– Prindeţi-1... puneţi mîna pe el, strigă turbat boierul, ridicîndu-se iar în picioare.
Namila de rumân se grăbi să dea ascultare poruncii şi alergă să pună mîna, o dată cu ceilalţi, pe Tudose. îl ajunse, îl îmbrînci spre marginea gloatei.

– Dai în oameni boiereşti, ai ? şi îl înjură gălăgios. Dar în şoaptă, şuieră la urechea unui tabac de-al lui : Faceţi-1, mă, nevăzut... că de-1 prind ăştia, îl omoară. Faceţi-1 scăpat şi ascundeţi-1 la noi în fabrică.
Pe urmă se întoarse grăbit să dea ajutor vătafului, căruia i se încurcaseră picioarele între scările şeii şi şleaul calului. îl luă în braţe să-1 dea jos de pe cal, dar în aceeaşi clipă vătaful scoase un răcnet de om înjunghiat. Hergă lămuri pe boier şi pe cei din faţă plin de milă :
– Şi-a scrîntit rău mîna... Măria-ta... îl duse în braţe la caleaşcă. Vătaful aproape leşinase şi nu şi-a dat poate seama că, în timp ce pusese mîna pe el, namila de rumân îl rupsese, strîngîndu-i-1 numai între degete, osul mîinii. Omul îl puse cu grijă alături de vizitiu, în timp ce boierul scotocea cu ochii mulţimea, urla mereu să fie prins Tudose.
Tabacul cel voinic se dete apoi cuviincios într-D parte între ai lui şi spuse liniştit :
– Bietu om... cu mîna lui... cu dreapta cel puţin n-o să mai dea în Licsandru Hergă cîtu-i lumea... şi nici în alţi rumâni. Apoi se apropie încet de care şi de zăvoienii care cobo- rîseră, ca să-şi tragă boii în şanţul drumului. Le spuse îndesat, în şoaptă : Mă, voi luaţi în braţe pă nu ştiu, n-am văzut... nu-1 cunoaşteţi pă flăcău... nu era cu voi.
Aşa şi făcură oamenii răcoriţi de cele întîmplate.
Noaptea, spre crăpatul zorilor, Tudose, care stătuse pînă se înnoptase într-o magazie a fabricii marelui negustor State Dobrovici se strecură prin lunca Dîmboviţei şi ajunse din urmă carele care scîrţîiau în noapte prin satele pustii.

Lecţia despre istoria patriei, despre măsurarea pămlntului şi altele

Sîntem cam la începutul lui iunie, în 1840. La ştabul batalionului 1 din Regimentul I de Infanterie, cîţiva ofiţeri fac mare haz, rîd cu hohote groase de ceea ce un locotenent (un *Lieutenant,* cum se spune) povesteşte despre lecţiile pe care un iuncher din escadronul de cavalerie, Nicolae Bălcescu, le face cu unii sergenţi şi simpli soldaţi din batalion, la un fel de şcoală ciudată, înfiinţată de el.
– Vere, le spune nişte bazaconii de-ţi stă mintea în loc... Auzi, cică s-a măsurat pămîntul!...
– Cum o să se măsoare pămîntul, domnule, ce vorbeşti copilării ? întrebă căpitanul cu mustaţa răsucită în sus, care nu vrea să treacă drept prost şi credul.
– Dacă-ţi spun eu ?... Am auzit cu urechile mele... Dacă vreţi, haideţi să mergem în curte, să vedeţi şi să auziţi şi dumneavoastră astfel de năzbîtii.
în mai 1830 se reînfiinţase, conform articolelor 379-, 407, 408 şi 409 din Regulamentul Organic şi subt supravegherea plină de dragoste a guvernatorului Kisseleff, armata română, redusă treptat, după uciderea lui

Brîncoveanu, la un număr neînsemnat de lefegii, care nici nu mai era o armată propriu- zisă. în primele şase luni, ca să se formeze cadrele ofiţereşti» au fost primiţi în rîndurile ofiţerimii toţi feciorii de boieri care au cerut să se înroleze, dacă ştiu să scrie şi să citească. Cei ai căror părinţi aveau rang între ban şi stolnic primeau gradul de ofiţeri, cei de la stolnic în jos — grad de iuncheri. Deosebit fuseseră încadraţi marii boieri înşişi — cei care ceruseră ; de asemenea, şi foştii comandanţi şi căpitani de panduri care luptaseră, în timpul războiului din 1828., alături de armata rusă. Intraseră astfel de-a dreptul cu grad de colonel marele vornic Băleanu, cu grad de maior Ion Cîmpineanu, tot colonel Ion Odobescu, iar maior, comandirul Solomon.
Primele manevre ale acestei armate, compusă în Muntenia din trei regimente a cîte două batalioane şi cîte un escadron de cavalerie, stîrnise o bucurie de nedescris în inimile româneşti, şi oriunde apăreau noii ofiţeri erau primiţi cu dragoste şi sărbătoriţi.

– Fireşte că, renunţîndu-se pentru aceste prime promoţii la orice pregătire de specialitate şi chiar didactică obicinuită, cei mai mulţi din aceşti entuziaşti şi proaspeţi ofiţeri nu prea străluceau prin cultura lor. Acesta era mai ales cazul unor ofiţeri de. la întîiul regiment, cu garnizoana în capitală, al doilea regiment fiind în garnizoană la Brăila şî însărcinat cu paza pe frontiera Dunării pînă la Călăraşi. La Turnu-Măgurele începea zona celui de-al treilea regiment, cel de la Craiova. Deci ofiţerii noştri, în uniformele lor pline de zorzoane, cu ledunci şi eeaprazărie din belşug, cu chipie înalte de un cot, se iviră în curtea cazărmii, aşezată cam lîngă Curtea Arsă (pe o parte din locul Arsenalului de mai tîrziu), ca să vadă şi să audă cu urechile lor năzbîtiile pe care iuncherul Bălcescu le spunea soldaţilor. Adevărul este că, alături de aceşti feciori de boieri, intraseră în armată şi cîţiva copilandri care aveau să lase nume glorioase în literatură românească. Un Cîrlova, un Grigore Alexandrescu, mai tîrziu un Bălcescu însuşi. Căci feciorul mijlociu al serdăresei Zinca Bălcescu intrase şi el după terminarea şcolii de la Sfîntul Sava în oştire, cu gradul de iiincher, poate şi ca să facă pe voia familiei şi a rudelor. Acum, el se plimba printre mesele lungi, cu picioare de pari înfipţi în pămînt, băncile fiind şi ele, de o parte şi de alta, laviţe de scînduri nedate la rindea, aşezate pe pari mai mici. Totul subt un umbrar mare, subt care mînca trupa vara. Cazarma însăşi este o clădire interminabilă, lungă şi joasă ca o magazie. Nicu Bălcescu â mai crescut, fireşte, dar deşi are douăzeci şi unu de ani, pare cu mult mai tînăr, cu Joată mustăcioara neagră care îi umbreşte buza de sus şi cu tot puful de pe obrajii palizi. Nu e de loc bucuros acum cînd vede venind pe poteca de pietricele dinspre cancelarie ştabul. Ochii negri i se aprind de mînie şi strînge nervos cu mîna dreaptă centironul care încheie mun- dirul strîns pe talie. El ştie că ei nu vin ca prieteni... Se opreşte, se întoarce şi priveşte tăcut, în vale, oraşul. Nu se văd decît rare acoperişuri de case, dar nenumărate turle de biserici care răsar parcă dintr-o nesfîrşită dumbravă. Mai limpede se văd spre dreapta casele cele albe ale Ghiculeştilor, de o parte şi de cealaltă a Dîmboviţei, faţă-n faţă, case cu un singur cat, mare, dar cu ferestre multe. Jos, devale, pe prun- dişul gîrlei, la vadul sacagiilor, oamenii umplu cu doniţele butoiaşele lor pe două roate. Apa de băut o iau din diferitele pîrîiaşe care curg spre rîu. Asta e bună de spălat. Pe podul înalt, strîmb de picioare şi cu scînduri sărite, care duce spre biserica Gorgani şi la Dejurstfă, trec femei, ducînd legături cu rufe, şi olteni cu coşuri cu fructe, pe care le aduc la hoteluri şi la hanurile mari. Cîrdurl de gîşte şt ici-colo porci se bălăcesc în gîrlă în dreptul movilei. E înspre chindie şi soarele coboară dincolo de mănăstirea Cotrocenîlor, umplînd totul de o lumină liniştită, înainte de înserare,.Ce-ai rămas aşa, domnule iuncher ? Dumneata nu ştii •că atunci cînd

eşti cu trupa şi vine superiorul dumitale trebuie să dai raportul ? îl întrebă căpitanul Glădăianu.

Palid, Bălcescu duce mîna la boneta cu ciucure, de iuncher.

– Cu onor va raportez că sînt aci douăzeci şi cinci de ostaşi şi gradaţi care urmează lecţii de citire, aritmetică şi istorie naţională.

– Foarte bine, acum continuă...

Bălcescu reia iritat, fără căldura cu care vorbise pînă atunci:

– Vă spuneam că la Călugăreni, văzînd Mihai Viteazu că turcii dau mereu iureş peste pod şi că pedestrimea lui Novac nu mai pridideşte luptînd, chemă pe Albert Kiraly, generalul său, comandantul rezervei formate din secui şi al artileriei, hotărîndu-i locul în luptă, apoi dădu poruncă unui căpitan viteaz, Cocea, să atace cu oamenii lui din spate, iar el însuşi se puse în fruntea unei cete îndrăzneţe de trei sute de oameni şi porni într-un iureş la atac.

– Măi, măi, toate le ştii dumneata, parcă ai fi fost de faţă... Poate că poţi să ne spui şi cine comanda avangarda, nu î întrebă un locotenent fălcos, cu mustaţa sucită în sus.

Atunci, cu o apăsată ironie, Bălcescu răspunse voit sacadat, ca o lecţie :

2

Există următoarele izvoare ale bătăliei de la Călugăreni : 1) *Historie universelle,* de Jacques de Thou[I] 2) *Ge- schichte der Moldau und Wallachey,* de Engel[II] 3 3) *Histoire de l'Empire Ottoman,* de J. Hammer[III] ; 4) *Brevis rerurn a Michaele Moldaviae Ţransalpinae sive Valachie, Palatino ge- starum descripţia,* de Walther Baltassar.[IV]Cei trei ofiţeri ascultă năuci această rapidă înşiruire şi se privesc neştiind ce să răspundă.

Bălcescu continuă, rece :

– Se mai găsesc multe amănunte în cronici, ale lui Miron Costin, pe care eu însă nu am citit-o deocamdată, şi aceea a lui Constantin Căpitanul.

Glădăianu fierbe de mînie :

– Mă rog, şi de unde ştii dumneata că Mihai Viteazu umbla cu avanposturi şi avangardă ? De unde ai mai născocit Şi asta? ^

Bălcescu îi sfătui rece, pe acelaşi ton :

– Cetiţi-i, şi veţi găsi în aceşti autori, descrise, multe dintre mişcările de apropiere şi de învăluire ale acestei campanii.

Un locotenent înalt şi cu cap de miel, iritat de această lecţie, se simţi obligat să răspundă :

– Tare te crezi dumneata deştept... Te crezi mai deştept decît noi toţi... Şi ca să-1 înfunde cu totul : E adevărat că ai spus dumneata oamenilor că pămîntul a fost măsurat ?

– Da, răspunse Bălcescu, cu un calm reţinut, ca praful de puşcă în cartuş.

– Daaa ? Nu mai spune... Şi locotenentul se întoarse surî- zător către ceilalţi ofiţeri, arătînd triumfător : Nu vă spuneam eu ?

Căpitanul reia batjocoritor :

– Eşti bun să ne spui cum l-au măsuratără oamenii ? Cu cotul ? Şi ofiţerii toţi rîd de această glumă bună. încurajat, superiorul continuă : Sau poate cu pasul ? Dar atunci ai putea să ne spui cum au măsurat cu pasul oceanul ? Şi cum au ajuns la Polul Nord ?

Urmează o lungă tăcere... Bălcescu îşi apasă mîna pe centiron, îşi trece limba pe buzele puţin uscate de mînie.

– Dacă aţi cunoaşte trigonometrie, aş putea să vă explic foarte uşor cum s-a măsurat pămîntul, fără paşi, pe ocean.

Căpitanul se ridică mînios, ceilalţi se ridică şi ei, automat.

– Vă spun eu că ăsta se crede mai deştept decît noi.

Pleacă toţi furioşi, urmăriţi de privirile ostaşilor.

I *Jacques Auguste de Thou* (1553—1617) — magistrat şi istoric francez, autorul unei vaste şi documentate *Istorii universale.*

II *Ioan Cristian Engel* (1770—1814) — autorul unor studii consacrate Ţărilor Române, printre care şi cel citat de N. Bălcescu s *Istoria Moldovei şi a "Valahiei,* scris în 1804.

III[8] *Joseph Hammer* (1774—1856) — orientalist german, autorul unei *Istorii a imperiului otoman...*

IV *Scurtă istorie a faptelor de vitejie■ ale lui Mihai, domnul Moldovei, Transilvaniei şi Valahiei...* (lat.).

A doua zi, şcoala lui Bălcescu a fost desfiinţată, mai ales că mai erau şi mulţi alţii care o vedeau cu ochi răi.

Eteve neascultătoare

E mai greu să fii profesor la o clasă numai cu trei fete, de paisprezece ani, de şaisprezece ani şi şaptesprezece ani decît la un pluton de gradaţi, mai ales cînd tu însuţi eşti un iun- cher de douăzeci şi unu de ani, cu o mustăcioară abia mijind. Gradaţii ascultă de profesorul iuncher, stînd la mesele de subt umb'rar nemişcaţi, ştiu ce e disciplina şi le e frică' de pedeapsă: Marghioala, Tiţa şi Frusinica nu ştiu ce e disciplina şi nu le e frică de profesor. Deşi el este foarte grav şi serios, sau poate tocmai de aceea, nici una dintre ele nu şi-a scris lecţia dată, nici la istorie, nici la franceză, şi toate au uitat viitorul ver- belor neregulate. Frusinica, în loc de caiet, a venit cu un buchet mare de ţigăncuşe roşii de vară, pe care l-a pus într-o ulcică smălţuită cu albastru, luată de la bucătărie.

Bălcescu a luat adeseori premiu la limba franceză, începînd din 1832, la clasa lui Vaillant, cît timp l-a avut profesor la Colegiul Sfîntul Sava. După 1834, Vaillant, îndepărtat din învăţamînt pentru că vorbea prea mult elevilor despre Revoluţia Franceză şi despre Dacia, a făcut pension pentru fiii de boieri şi mai da pe deasupra şi lecţii particulare de franceză. A publicat şi un dicţionar, de care se serveşte chiar acum clasa feminină a tînărului iuncher. Fetele învaţă, de altfel, la cursul popular al lui Vaillant, care le dă şi el un fel de lecţii de istorie naţională în franţuzeşte, le vorbeşte despre Decebal, despre împăratul Traian şi altele. Dar nu prea merg cu regularitate la clasă, şi acum, în vară, Vaillant şi-a închis cursul.

înserarea e prelungă, senină, şi în grădină, subt nucul cel mare, la masa aşternută cu o faţă bjodată cu flori mari albastre, a început să se simtă arorrilrţiătrunzătoare a cupelor mici, albe de regina nopţii. Totuşi se vede încă bine. Profesorul dictează :

Celui-lă est bon qui fait du bien aux autres.[I]Frusinica scoate limba şi rămîne cu pana în mînă, încremenită. Nu ştie cum se scrie *aux autres...* Şi pe urmă are o poftă nebună să se joace, ca o pisică tînără, cu ciucurele auriu care atîrnă în faţă la boneta iuncherului. Acum, deşi toţi îi mai spun tot Gheorghe, fetei nu-i mai place să se joace cuBarbu ţi ceilalţi băieţi *de* pe maidan. De akfel nici lui Barbu nu-i mai face poftă să se joace cu o fata care a început să le facă la toţi fel de fel de mutre. Ei îi place acum să stea de vorbă cu Nicoiache, dar nu să facă şi lecţie... Una fără alta se pare însă că nu se poate, iar ea se vede nevoită să înveţe franţuzeşte şi să scrie după dictat:
La valeur n'attend pas le nombre des annees.[II]
Nu e de vină că scrie *Lavaler natali pas le nombre des anes.* O să se supere, o s-o certe, dar ce să facă ?
Bălcescu tresare... Pe portiţa de la uliţă, vopsită în verde, a intrat unchiul Luţă. Pare mult mai bătrîn decît e, cu burtă, cu guler cu aripi mari, care-i fac gîtul scurt, cu barba de o culoare nelămurită, sare şi piper, tunsă prost, că mereu arată colţul din dreapta mai lung decît cel din stînga. E burlac, e sameş la Departamentul Finanţelor şi e un mîncău fără pereche. Pe deasupra, ia necontenit totul în zeflemea. Mai ales face haz prostesc de lecţiile lui Nicoiache. Noroc că acum a venit la cumnată-sa cu un crap de şapte kilograme, într-o coş- niţă, şi, topit de pe acum de poftă, s-a dus cu el la bucătărie, să arate cum să i-1 facă, jumătate marinată şi jumătate saramură, cu dichis pescăresc.
Fetele sînt puse să conjuge pe rînd : *Je saurai, tu sauraş, ii saura, nous saurons, vous saurez, ils sauront.*[III]
îşi aruncă ochii pe pagina liniată şi izbucneşte autoritar — ca orice profesor — *nous saurons, mademoiselle,* iar nu
Pe pridvorul bucătăriei, unchiul Luţă aşteaptă să se cureţe crapul de solzi şi stă de vorbă cu Zinca, privind la cei de subt nuc.
– Măi, Nicoiache ăsta al tău toată ziua învaţă pe alţii. Are el asta în cap, că trebuie să înveţe pe alţii, şi basta... nu se lasă. Eu nu pricep de ce vreţi voi toţi să-l faceţi ofiţer. I-am spus şi lui frate-meu, că el s-a încăpăţînat să vă facă să-l băgaţi în armată.
– Ca să nu moară de foame, măi Luţă. Ce înseamnă o leafă de profesor ? E băiat sărac, că vezi şi tu, de-abia o scoatem la căpătîi. Ofiţerii au mai multe posibilităţi. Au şi ranguri boiereşti mai mari.
– Nu se face ăsta ofiţer, cum nu mă fac eu popă !
Luţă se duce în casă să-şi ia din sufragerie ciubucul. Are

I Bun e acela care face bine altora (fr.).
II Valoarea nu ţine seama de numărul anilor (fr.).
III Eu voi şti, tu vei şti, el va şti, noi vom şti, voi veţi şti, ei vor şti (fr,).

la fiecare soră şi cumnat cîte un ciubuc al lui. Cînd trece pe lîngă nuc, îl pufneşte rîsul, dar se ţine serios, căci Frusinica întreabă cu o şireată nevinovăţie:

– Nicolache, spune-ne ce înseamnă *Je vous aime a la folie.*[1] Atîta franţuzească ştie şi unchiul Luţă, cum o ştiu toate fetele din Bucureşti... Toţi abia se ţin serioşi şi aşteaptă, gata să izbucnească în rîs, răspunsul.

– Asta nu te-am învăţat eu.

– Da... dar spune-mi ce înseamnă.

Răspunsul e îmbufnat şi tăios:

– Nu ştiu...

Marghioala, de obicei mai serioasă, sare acum într-un picior subt nuc şi cîntă înveselită : *Je vous aime, je vous adore,* [2] *ca pe un pui de curca chior!*

Luţă a uitat de ciubuc şi rîde în barbă, jovial şi cu gura

Bălcescu se supără şi, sever, Ie dictează ceva greu :

...Vous aurez

Le destin des fleurs si fraîches et si belles...

Comme elles vous plaiseZ, vous passerez comme elles... [I]

N-au înţeles nimic şi toate trei protestează nedumerite :

– Nicule, asta trebuie tradusă mai întîi... Nici eu nu ştiu, declară Tiţa. „Nici eu" înseamnă că Tiţa e convinsă că şi Nicu e de părere că ea e cea mai silitoare dintre cele trei.

Bălcescu traduce sever :

Veţi avea soarta acelor flori proaspete şi frumoase...

Plăceţi la fel ca ele, ca ele vă veţi trece.

[1] Vă iubesc la nebunie (fr.).

· Vă iubesc, vă ador... (fr.).

· ...Veţi avea

Destinul florilor atît de proaspete, atît de frumoase...

Ca şi ele veţi fi iubite, vă veţi ofili ca şi ele...

Unchiul Luţă tresare indignat :

– Mă, Nicoiache, cum poţi să spui asemenea măgării fetelor ? Lasă-le naibii cu lecţiile tale. Ce le trebuie lor atîta învăţătură ? Lasă-le să zburde puţin. Abia au lăsat păpuşile şi... ca mîine se mărită.

– Viaţa nu e dată omului numai pentru ca să-şi satisfacă plăcerile lui proprii. Frumuseţea nu scuteşte de anumite obligaţii... Avem şi datorii în viaţă... Datorii faţă de noi înşine, faţă de mintea noastră, datorii faţă de semenii noştri, datorii faţă de poporul din care am ieşit. N-a bătut cu pumnul în masă Bălcescu spunînd asta, dar ochii lui puţin oblici sînt tăioşi.

I **Noi vom şti, domnişoară, iar nu** *voi vom* **fi (fr.).**

Unchiul Luţă a încremenit cu ciubucul în gură. Acum răsuflă puternic şi spune zeflemisitor către Zinca, pe care o vede venind cu Paraschiva după ea, care poartă o tavă :

– Ascultă, Zinco, fi-tu ăsta nici nu i-au crescut tuleiele subt nas şi nu vorbeşte decît de datorii şi de obligaţii. Vrea să-ndrepte neapărat lumea el.

– Dacă oamenii mari ca dumneata, unchiule, uită, e nevoie să le aminteşti acest lucru... Ochii uşor oblici, subt fruntea mult prelungă, sînt mereu încruntaţi.

– Dăscăleşte-mă— Sigur... dăscăleşte-mă... Ce să mă mai mir, Zinco ? Ce să mă mai mir ? Asta de cînd stîlcea primele cuvinte şi încă îmi făcea pipi în braţe, certa şi învăţa pe cei din jurul lui !

Rîd fetele, rîde biruită de amintire şi Zinca.

E adevărat că toţi ai casei făceau mare haz de încăpăţî- narea cu care băieţaşul negricios şi cu căpşorul cam ţuguiat mormăia şi îndrepta mereu covorul al cărui colţ, ceilalţi, în glumă, îl îndoiau mereu. De cînd văzuse o slujnică împiedi- cîndu-se de un căluţ de lemn rămas pe sală, în drumul celor ce veneau de la bucătărie, şi scăpase pe jos o tavă cu ceai, omuleţul de trei ani se speriase atît de rău, încît cînd un- chiu-său Luţă punea dinadins căluţul pe covorul îngust, care ducea spre bucătărie, el îl. dădea cu încăpăţînare la o parte, bolborosind cuvinte stîlcite, de ocară. Toţi făceau un haz nespus de asta.[1]

Zinca se apropie de băiat, înduioşată, cu ochii aproape în lacrimi. 11 mîngîie pe păr, dar el e încă ruşinat şi supărat de gluma unchiului Luţă, pe care o găseşte, nepotrivită de faţă cu fetele, care rîd drăcoase. Nu-i place cînd autoritatea lui de om serios şi cărturar e bagatelizată astfel.

Mamă-sa caută să-1 împace, îi zîmbeşte dintr-un prea plin de duioşie.

– N-ai să îndrepţi tu lumea, băiatul mamii...

Unchiul Luţă nu se lasă :

– Lumea nu se poate îndrepta, măi ţîngăule... Aşa a făcut-o Dumnezeu. Aşa va rămîne în vecii vecilor.

Privirea iuncherului scînteiază de hotărîre. îl ţinteşte pe unchiul bondoc şi jovial drept în ochi.

– Trebuie să se îndrepte...

Unchiul Luţă, care a scos ciubucul de cireş din gură, îşi turteşte buzele acum, strîngîndu-le nedumerit şi dispreţuitor.

– Şi ai s-o îndrepţi tu ?

Răspunsul vine tăios:

– Da. Şi Bălcescu adăugă : Fireşte, nu eu singur... Cu alţii care se vor simţi, ca şi mine, răspunzători faţă de poporul român. Nu însă cu oameni ca dumneata, care n-au, de dimineaţă pînă a doua zi, decît un singur ţel... să

mănînce bine, să doarmă bine... să bea cafea şi să tragă ciubuc cînd se deş- teaptă după masă... Tot ce doresc e să le fie lor bine... şi să fie lăsaţi în pace, ca să le fie bine... Fără nici un fel de răspundere faţă de cele ce se întîmplă în jurul lor.
Unchiul Luţă e ros de o indignare întărîtată, dar se stă- pîneşte ca să dea un răspuns usturător. Aşteaptă, cu o falsă linişte, să sfîrşească nepotu-său şi apoi surîde perfid şi priveşte cu ochii fără gene, pe jumătate închişi, adresîndu-se însă Zincăi, care se sprijinea cu duioşie de umărul feciorului ei;
– Zinco, ia-ţi mîna de pe umărul lui, că ăsta crede cu înfumurare că poartă pe umerii lui soarta poporului român întreg. Şi apoi şopteşte parcă acru şi răutăcios : Vai de poporul român dacă a ajuns să se sprijine pe astfel de umeri...
Zinca nu gustă gluma, pentru perfidia cu care ea atrage luarea-aminte a celor de faţă asupra faptului că umerii lui Bălcescu sînt cam înguşti. Mai ales cînd îl văzu pe băiat încruntat, se hotărî să puie capăt discuţiei:
– Hei, Luţă, fiecare cu răspunderile pe care şx le alege singur... Tu ţi-ai ales răspunderea să faci astă-seară o saramură de burtă de crap, aşa cum ştii tu... nu cum credem noi, bucă- tăresele astea... hai, deci, la cuhnie.
Şi împinse fata, care purta tava, spre bucătărie. O adusese ca să poată gusta Luţă sosul, fără să-l scoată dintre cei tineri, dar acum era supărată şi-1 îndemnă deci să vie după ea.
– Hai, Luţă, să ne certăm la bucătărie... pentru burta peştelui... că pretinzi că te pricepi mai abitir ca o muiere.
Bălcescu fu recunoscător maică-si că-1 scăpase de acest palavragiu pofticios, dar faţa lui era tot atît de gravă, că abia se mlădie într-un surîs. începu să strîngă supărat foile de pe masă, apoi se răzgîndi şi rămase o clipă cu privirea în gol, înainte de a spune ceea ce i se părea că trebuie spus acestor fete cam prea zburdalnice. Tremura tot. Zeflemelile unchiului îl umiliseră, le găsea grosolane, dar îl şi întărîtaseră şi îl scoseseră puţin din sărite. Vrînd să se stăpînească, aşa cum socotea el că trebuie să facă un bărbat, un cărturar adevărat, ajungea la o constrîngere şi la o luptă interioară care se traduceau prin tremurul mîinilor, al buzelor subţiri şi al vocii.
– Ei bine, trebuie să ştiţi şi voi, fetele, că frumuseţea şi gingăşia femeiască nu scuteşte de răspunderea faţă de neamul tău. Lupta pentru ridicarea poporului nostru din bezna şi ticăloşia în care a fost tîrît va fi o luptă foarte grea, va cere sacrificii. Va trebui dusă mai întîi o muncă de ridicare prin învăţătură, căci fără lumina cărţii nu se poate ieşi din întuneric. Trebuie să arătăm acestui popor care a fost trecutul lui de luptă pentru libertate, să vadă şi el că poate fi mîndru de ceea ce a fost cîndva şi că trebuie să năzuiască să scape din robia turcească, pentru ca să fie iar aşa cum a fost în zilele lui mari din trecut. Cum

voi, dacă sînteţi fete, nu tremuraţi de durere că cei care stau azi pe tronul lui Mihai Viteazu, al lui Ştefan cel Mare trebuie să intre în genunchi în odaia în care se află sultanul, care le dă să-i sărute vîrful papucului ca un semn de bună voinţă şi favor ? Că aceştia, care-şi zic parcă în derî- dere „domnitori", „slăviţi stăpîni" ai noştri, tremură de frica oricărui paşă, nu numai de la Silistra, dar şi de la Rusciuc, de la Vidin ori de la Siştov ? Avem azi trei regimente care nu ar putea rezista unei divizii turceşti, dar la Călugăreni a fost înfrîntă o armată otomană de şaizeci de mii de oameni.
Zinca şi unchiul Luţă, pe prispa cu parmalîc a bucătăriei, nu mai discutau despre saramura de crap şi trăgeau cu urechea spre ce se vedea subt nuc, priveau fetele care ascultau încremenite, sorbindu-i cuvintele acestui tînăr dascăl.
– Profesoraşul mamei, profesoraş, murmură Zinca, socotind că vorbeşte în gînd, mîndră de Nicolache al ei.
înflăcărat, Bălcescu se ridicase, cum făcea cînd vorbea la regiment, apoi se opri brusc, închise ochii o clipă, respiră adînc. Tremuratul mîinilor şi al vocii îi trecuse. Se aşeză jos şi vorbi acum liniştit, cu o voce înduioşată de parcă şi-ar fi cerut iertare :
– Cum, voi, fetele, nu trebuie să cunoaşteţi trecutul poporului nostru ? Nu trebuie deci să învăţaţi şi să ştiţi şi voi carte ? Multă, cît puteţi de multă. Alte popoare, care n-au avut nenorocul să cadă subt robia turcească, au astăzi şcoli înalte pentru băieţi şi fete. Au dus mai departe ştiinţa, au dat nume slăvite literaturii şi artei, au poeţi, pictori şi muzicieni cu care se mîndreşte omenirea întreagă. Acolo, femeile luptă şi ele pentru ridicarea neamului lor nu numai ca mame ignorante, care toarnă copii unul după altul, ca să fie acolo, ci ca adevărate educatoare ale acestor copii, luminate, iubitoare de artă, înţelegînd muzica înaltă, citind şi răspîndind marile opere ale literaturii universale. Acolo, femeile sînt uneori şi ele artiste, scriitoare, au început chiar să înveţe matematici şi chimie.
Era atît de pătruns şi de înduioşat privindu-le, ele aţinteau asupra lui ochii atît de copilăros măriţi, că el luă, topit parcă, mîna Sevastiţei.
– Nu vă supăraţi că v-am amintit că frumuseţea femeii este trecătoare. Nu mă gîndeam numai că durează mai puţin de. un sfert din viaţa ei... Dar gîndiţi-vă şi la atîtea cîte se pot întîmpla neprevăzut. Fata clucerului Grădişteanu era frumoasă ca un înger, şi acum are în obraji găuri de vărsat, de poţi să-ţi bagi degetul... Ştiţi şi voi că nevasta marelui paharnic Ghica e şchioapă de cînd s-au speriat caii şi au răsturnat în goana lor trăsura în şanţ... Aţi văzut ce frumoasă era nevasta lui beizadea Mitică, şi acum are obrazul plin de pete galbene şi zic toţi că miroase lirît, fiindcă e bolnavă. Da, Tiţa dragă, frumuseţea trupului te poate părăsi, dar frumuseţea cărţii, a muzicii, a

7

picturii, niciodată. Frumuseţea chipului depinde de vreme şi chiar de oameni, frumuseţea minţii şi a inimii depinde de tine şi durează pînă la moarte.
Marghioala, cu faţa lungă şi osoasă, care era cea mai urîtă dintre ele, nu păru totuşi convinsă şi exclamă cu un fel de ciudă :
— Ah ! să fii frumoasă, fie şi rtumai un sfert din viaţă ! Mi-aş da toată viaţa pentru acest sfert... Să fiu un an măcar frumoasă, urmă ea exaltată. O lună, ah ! o săptămînă baremi, simt că aş înnebuni de fericire.
îşi sprijini apoi coatele pe masă, obrajii în palme şi rămase pe gînduri, într-un fel de contemplaţie, cu privirea îndreptată spre Frusinica.
O dată cu pubertatea, fetele încep să fie preocupate de frumuseţea feţei, la început ele între ele, cele din acelaşi pîlc copilăresc, ca un secret, dar în acelaşi timp ca şi un ecou al necontenitelor discuţii despre femeile cunoscute ca frumoase, dintre cei mari. Ele între ele, adolescentele, raportează ceea ce aud, învaţă deosebirile dintre ele, verifică mugurii frumuseţii viitoare, învaţă să observe şi amănuntele acestei frumuseţi, nu numai impresia generală pe care ea o produce.
Adesea Tiţa şi Marghioala recunoscuseră între ele ce frumoasă promitea să fie Frusinica, mai ales de cînd această descendentă a Băl-Ceaureştilor, deşi i se spunea încă Gheorghe, pentru apucăturile ei băieţeşti, părăsise cercul haimanalelor de pe maidan, al băieţilor de vîrsta ei şi căuta acum tovărăşia fetelor şi a celor mari.
într-o clipă, toate privirile, chiar şi ale celor de pe prispă, se îndreptară asupra FrUsinicăi, ca un omagiu poruncit de însăşi legea frumuseţii şi nu fără un soi de uimire, căci în, clipa asta frumuseţea ei apărea şi creştea dintr-o dată, subt ochii lor chiar ca un fel de revelaţie a feminităţii. Pricina era că niciodată fata aceasta nu privise pe cineva cu emoţia şi admiraţia cu care-1 privea pe tînărul lor profesor. Ochii ei mari, în formă de migdală, care de obicei erau de un verde cam tulbure, deveniseră acum suav albaştri, umezi f fruntea, netedă ca marmura, era acum uşor înnegurată de gînduri, ca zăpada umbrită de trecerea unui nor f nasul, care cu nările tari părea făcut numai ca să lupte cu guturaiul, se arăta acum dintr-o dată întors într-o frumuseţe de giuvaer, cu aripioarele lui, parcă gingaş înfiorate. Obrajii lungi căpătaseră un val de sînge care dezvăluia suavitatea de floare **a** pieliţei lor. Gura, pînă acum cu buzele netede, dar parcă pornite spre ocară băieţească, devenise moale şi dulce ca un fruct. Ţinea uşor capul ei de fată de paisprezece ani înclinat pe umărul drept, care îi ieşea rotund dintr-o rochiţă de pînză ţesută din resturi de borangic, mai mult noduri.
Bălcescu simţi el însuşi orientarea bruscă a celorlalţi şi rămase şi el o clipă cu privirea oprită asupra fetei. De aceea se simţi îndatorat parcă să i se adreseze acum numai ei :

– Ce folos poate trage o femeie frumoasă din frumuseţea ei, altul, decît să se poată îngrăşa într-o cuşcă aurită, sclavă a poftelor şi toanelor bărbaţilor ? Dar aceeaşi frumuseţe pusă în slujba artei capătă un tîlc mai larg, are un rost mai înalt. Atunci ea e pusă în slujba poporului, a culturii, ajută la răspîndirea frumuseţii celei veşnice. Uite, încă nu voiam să ţi-o spun, Frusinica, într-una din serile cînd ai fost cu noi la teatru, te-a văzut maiorul Voinescu II, cum îi spunem noi, care a fost în Comitetul Filarmonicii şi mai e şi acum prieten cu actorii. M-a întrebat dacă vrei să faci teatru.
– Te-a întrebat dacă vreau să joc teatru ? izbucni Frusinica, uimită, copleşită. Doamne, şi ce i-ai răspuns ?
Aştepta răspunsul lui, îngrozită.
– Ştiam cît de mult îţi place să priveşti teatru, dar nu ştiu dacă ţi-ar place să joci.
– Ah ! face fata, muşcîndu-şi buzele, dezamăgită.
– Totuşi, i-am spus că am să încerc să-ţi explic despre ce este vorba şi cred că am să te conving. A zis că are să vorbească negreşit cu Aristia şi, de îndată ce va afla părerea acestuia, mergi cu el şi cu mine, ca acesta să te vadă şi să te puie să citeşti ceva, bineînţeles dacă primeşti.
O clipă, Frusinica rămase înmărmurită, apoi avu în minte, ca o fulguire de mătase felurit vopsită şi cu chipuri omeneşti pe ea, clipa în care actriţele şi actorii de la teatru mulţumesc pentru aplauze, apoi sări sălbatic în jurul mesei, stri- gînd : „Mă fac artistă, mă fac artistă !" După un timp, se repezi la fete, le sărută pe amîndouă, şovăi o clipă, apoi se lipi de Bălcescu, îi ridică în palme faţa spre ea şi-şi lipi gura caldă şi moale de buzele lui. Deşi „Gheorghe" nu mai sărutase niciodată un băiat, tocmai felul molatic al sărutului, care-I făcu să simtă plinătatea buzelor fetei, îl ameţi o clipă pe Nicolache, năucindu-1 parcă. Aşa ceva- nu i se mai întîmplase pînă atunci.
Marghioala şi Tiţa începură să bată din palme, vesele, ca la teatru ; văzîndu-1 pe Nicu zăpăcit, pe Zinca o pufni rîsul, iar Frusinica nu mai ştia să se oprească, nu mai ştia de nimeni, sărea frenetic în jurul mesei şi cînta improvizînd pentru ea însăşi, cu o sinceritate verbală, ca la teatru, căci acum nu se mai adresa nimănui: *Je vous aime ă la folie, je vom ui/ne a la folie.*
Celelalte două ste porniră şi ele să sară pe iarbă şi astfel lecţia luă sfîrşit. Pînă la capătul vieţii lui, Bălcescu nu avea să mai uite acest sărut, care era întîia clipă a unei descoperiri, aşa cum trebuie să fi fost în scara biologică descoperirea focului.
Zinca mai rîdea fericită de acest joc al copiilor, aşezînd în tavă bucăţile de crap pentru marinată, cînd unchiul Luţă, care-şi pusese peste jacheta albastră, ce nu-l mai ajungea să se încheie pe burtă, un şorţ de bucătărie şi potrivise sosul de untdelemn şi foi de dafin, mîrîi între fălcile pline :

– Nu e de rîs, Zinco, nu e de rîs. Vrei să-l însorii pe Nicu cu fata asta fără nici un căpătîi, să moară de foame amîndoi! ?
– Ei, şi tu, Luţă, parcă e vorba de însurătoare ! Jocuri copilăreşti... Ce vrei ? Au crescut împreună !
Luţă gustă întîi sosul auriu, îşi lipăi buzele, apoi spuse fără s-o privească pe Zinca :
– Aşa «o fi, dar ce ai să faci dacă fetiţa asta ţi-o veni într-o zi cu un mic Nicoiache în braţe !
Zinca se clătină, de parcă i s-ar fi înfipt un cuţit deasupra inimii. Nici nu se putea gîndi ca Nicu să nu se însoare cu o fată bogată. Pentru asta se trudeşte ea atît, pentru asta a învăţat el atîta carte ? Văzu negru înaintea ochilor. Ah ! a fost oarbă ? Nu, inima ei de mamă iubitoare nu va îngădui niciodată asta.
Seara prea caldă de iunie era ca un amurg luminos şi prelungit, încît după nouă. era încă ziuă afară. Numai ferestrele casei se întunecaseră. Chiva veni din sufragerie cu o luminare subt băşica de sticlă a felinarului şi cu o faţă de masă. Aveau să mănînce subt nuc.

Necazurile marilor boieri

Pe o masă joasă şi rotundă, din lemn de abanos încrustat cu fildeş, zac pungi cu bani şi aur revărsat printre cărţile de joc. Sînt galbeni împărăteşti, lire turceşti şi ducaţi vechi vetieţieni O mînă păroasă şi mare se desface deasupra banilor, ca să-i adune. O alta mînă mică, grăsuţă, pătrată se aşază peste ea, ca s-o împiedice. Peste acestea, se aşază alta uscată şi spatulată... Tovarăşa ei dreapta arată cinci cărţi, mari, late, cu figuri de taroc de felul celor de la Pesta. Sînt' doi birlici şi trei de zece, care îi dau dreptul să adune ca o gheară banii. Boierii joacă de alaltăieri, de pe la şase ceasuri, pe pungi de galbeni, la Alecu Filipescu Vulpe, pe Podul Mo- goşoaiei, peste drum de biserica Sfîntu Nicolae Săracu, zis mai tîrziu Tabacu. E o partidă care a rămas de pomină şi despre care va vorbi peste zece-cincisprezece ani pamfletul scris în franţuzeşte de un anonim, în care sînt portretizaţi, pe limba lui Voltaire, mai-marii vremii din Principate.
Laviţe de jur împrejur, late şi joase ca nişte sofale, pe care stau aşezaţi boierii cu picioarele subt ei, în jurul măsuţei, care le ajunge în dreptul genunchilor. Odaia propriu-zis e mare şi pătrată, are şi două sofale late de cîte un stînjen, în stînga şi în dreapta, aşternute cu macaturi roşii de Smirna, împodobite cu ciucuri veneţieni de aur. Perne de puf, unele pătrate, altele rotunde, suluri la margini sînt prin toate colţurile. Pe pereţii văruiţi sînt flinte, şuşanele, pistoale turceşti, paloşe. Spre răsărit e o icoană, îmbrăcată bogat în aur şi argint a sfîntului Gheorghe, căruia îi apare în zugrăveală doar faţa ; are un mic jgheab de alamă dedesubt, în care se înfig luminările aprinse şi se adună cele căzute şi mucarni- ţele. O candelă roşie într-un potir de aur arde zi şi noapte. Boierul

e tare pravoslavnic. Drept în faţa sacnacsiului, arcuit şi el ca o strană de biserică, răspund, cînd intri, uşile de la sălile de intrare, unde-şi lasă musafirii, şi ai casei dulamele. termenelele şi cizmele de saftian, călcînd numai în meşi legaţi de ciacşirii roşii, ca să se poată lungi pe sofale cu mîinile subt cap, ori să stea aşezaţi turceşte, la taifas, cînd nu sînt Ia joc de cărţi ca azi. Casa e cu două caturi şi foarte întinsă, cu odăi multe, pătrate şi scunde, mai ales cele care dau în sala foarte lungă din dos, sală care leagă odaia cea mare şi sacnacsiul de odăile de dormit şi de acareturi. E toată văruită cu alb, aco-perişul e parte cu şindrilă, parte cu tablă. După ce urci cele cîteva trepte de piatră, de la intrare, intri într-o sală lungă, de unde se desfac odăi pe stînga, iar în dreapta, una singură. Curtea e foarte mare, cu grajduri, cu chilii pentru robi, cu şopronul fierarului şi al dulgherului, cu coteţele cu orătănii. Două puţuri în fund, cu roată şi cu găleţi legate în fier, împlinesc nevoile de apă. Jgheaburile de adăpat sînt legate de ghizduri, dar e mocirlă jos şi a fost nevoie să se aştearnă o lespede de piatră, ca să se poată scoate apă. Sînt şi două sacale în curte, una de adus, daca e de trebuinţă, apă din Dîmboviţa, alta, bine ţinută, aduce apă bună de la Cişmeaua lui Mavrogheni, numai pentru boieri. Curtea Filipescului, plină de vietăţi şi droaşte, căruţe, care grele şi fîn risipit, cu băltoacele de la puţuri şi din faţa bucătăriilor, cu colţurile ei mocirloase, umbrite de duzi, lilieci, soci, oţetari şi călini, dar şi cu vreo cîţiva frasini şi plopi albi, se întinde de pe Podul Mogoşoaiei la stînga, pînă hăt-departe, înspre uliţa Tîrgoviştei.

Cei patru joacă îndîrjiţi, cu ochii în fundul capului, cu bărbile mototolite, afară de maiorul Lăcusteanu care e ras şi poartă o mică mustaţă întoarsă scurt în sus, deasupra obrajilor fălcoşi, în care se pierd ochii mici. Ca să poată sta treji, oamenii au băut cafele după cafele, şi-au băgat capetele în ligheanele de argint cu apă rece, aduse de cafegii. Dar marele ban Vulpe, care a trecut de şaizeci de ani, pare dărîmat.

– Hai, mă, duceţi-vă acasă, că nu mai pot...

Marele vornic Constantin Cantacuzino, bărbat cam la patruzeci de ani, înalt, cu capul mare, ochios, cu o barbă amplă, dreaptă, dichisită cu foarfecele şi parfumată chibzuit cu toate parfumurile Persiei, nu înţelege aşa socoteala. Trage supărat din ciubuc.

– Nu se poate, boierule, ai cîştigat o avere... Eşti banul FilipeScu Vulpe, nu un cioflingar oarecare, şi arată cît de mare lucru e să fii „ban", dîndu-şi un bobîrnac în obraz.

Vulpe dă totuşi să se scoale, adunîndu-şi banii.

– Mă, voi sînteţi cîini, nu sînteţi oameni... Uite, se face ziuă... Sînt două nopţi şi o zi de cînd jucăm... Sînt bolnav, ce mai încolo ?... Ştiţi că sînt surpat...

Băl-Ceaurescu, cu faţa de taur negru, cu barba aspră, scurtă, dar împărţită în două, şi nasul lung, îmbinat cu sprîncenele, îl aşază iar, punîndu-i mîna pe umăr.

– Ne-ai uscat... Nu se poate.

Vulpe se cruceşte, amărît.

– Mă, înţelegeţi că trebuie să plec la Bratva... Mîine tîrnosesc sfînta biserică. Vlădica de la Argeş e de ieri acolo.

Bate din palme, vine un vătaf de curte, în straie arnăuţeşti găietănate, care se frînge, ploconindu-se.

– Ai pus caii la butcă, mă ?

Vătaful îngăietănat pricepe ce vrea stăpînul.

– Dă ieri, măria-ta, tot înhămăm şi deshămăm caii.

Cantacuzino îşi parfumează mîinile şi barba.

– Atunci, foarte bine. Mergem şi noi la Bratva. Jucăm mai departe acolo.

Lui Filipescu i se moaie picioarele de spaimă şi întreabă gîngav :

– Mergeţi după mine la Bratva ?

Marele vornic bate din palme, ca să vie arnăutul.

– Fireşte, jucăm şi acolo, e de părere şi Băl-Ceaurescu.

A apărut un arnăut, şi Cantacuzino îi porunceşte scurt,
ca la slujbă :

– Să vie Luţă cu condica jalbelor.

în odaia din dos, tot la Vulpe acasă, odaie mare cu o laviţă lungă la perete şi cu mese joase, aşteaptă în zorii zilei diferiţi slujbaşi. Se vede că de aşteptare şi oboseală unii au adormit. Vreo trei joacă şi ei cărţi. Vătaful de curte intră şi strigă :

– Boier Luţă, pofteşte cu condica jalbelor la măria-sa marele vornic.

Luţă sare speriat, caută aiurit condica, care e lîngă el, şi porneşte pe din dos, pe săliţa lungă, spre sacnacsiu. A devenit nu demult şef de masă la Vornicie. Boierii se scoală greu de la joc, că le-au înţepenit picioarele. Cantacuzino citeşte condica, ţinută deschisă de Luţă, pune hotărîri în colţ pe jalbe, înmuind în călimara pe care sameşul o are în mînă.

„Nu se primeşte", „Se amină". Vede alta, înseamnă mînios :

„Porcul ăsta de negustor se pedepseşte cu douăzeci şi cinci de beţe, în tîrg, în ziua mare".

După ce a semnat de cîteva ori, îi spune Iui Luţă :

– Eu plec la Bratva... Dacă mă cheamă măria-sa, spune-i aghiotantului că am plecat la tîrnosirea sfintei biserici de la Bratva...

Luţa a înţeles, se apleacă mult şi iese. Cantacuzino îşi înmoaie lin nou mîinile îţţ ligheanul de argint şi-şi dă pe faţă, apoi scor.te pieptenul de fildeş, încrustat cu briliante, din bu-zunarul anteriului de mătase lînoasă de Damasc şi-şi piaptănă îndelung, fir lîngă fir, barba lungă, care-i acoperă ca o coadă mică de păun pieptul lat.

O întîlnire hotărîtocre

E o zi caldă de iulie, dar cu o strălucire puţin cam umedă, căci de două săptămîni plouă cu găleata, un ceas, două în fiecare noapte. Stoica trage de hăţuri, pocneşte din bici, strigă din rărunchi şi pînă la urmă poştalionul, ca o brişcă uşoară, iese din noroiul cleios care-i prinsese roatele. Se saltă peste şanţul năruit şi apoi trece de-a lungul lui, pe drumul de iarbă cu făgaşul de roţi împletit neregulat ca nişte lungi opturi. în fundul poştalionului, pe leagănul de perne, e Nicu Bălcescu cu Tiţa, el în uniformă de iuncher, ea în rochie albă de vizită, parcă. Deh, la drum te vede lumea şi mai ales te văd veri- şoarele de la Dealul Mare, unde o să rnîie o noapte. Cucoana Zinca a trimis încă de săptămîna trecută poştalionul, încărcat cu dulceţuri proaspete de cireşi amare şi de caise crude, cu suluri de borangic, căci la Bălceşti sînt adevărate grădini de duzi, albi şi negri. Şi vreo două butoiaşe de ţuică veche, să fie şi la Bucureşti. Nicu va sta o lună, poate două la Bălceşti, cît are concediu, ca să se mai întremeze.

Sevastiţa, care rămăsese toată iarna şi primăvara în mahalaua Visarionului, ca să aibă grijă de gospodărie, pentru fraţii ei Costache, Nicu şi Barbu, cel care urmează la şcoală, căci Marghioala s-a măritat anul trecut cu Geanoglu, pe cînd mama trebuia să fie la treabă la moşie, vine de data asta şi ea la Bălceşti, căci şi ceilalţi sînt acolo. E fericită şi îi place nespus de mult drumul cu trăsura. De altfel e fericită şi fiindcă la toamnă se va logodi cu un tînăr ofiţer din regimentul care va lua garnizoana la Bucureşti, prieten şi coleg al lui Nicu, cu un an, doi mai în vîrstă. Medelnicerul Nede- lescu, vecin cu ei de moşie, i-a cerut duminică, după slujba de la biserică, serdăresei mîna fetei pentru fiu-său Oprea Nede- lescu. E acum o fată frumuşică de şaptesprezece ani, cu ochii negri şi vii ca ai fratelui ei, cu mijloc subţire şi destul de crescută, dar nu înaltă. Gura îi e puţin prea severă, ca a Băl- ceştilor, dar altfel toată fiinţa ei rîde, căci tot ceea ce se întîmplă la vîrsta asta este un prilej de rîs. Nicu, nici el nu e înalt şi i se pare, cu mustăcioara lui neagră, cu buzele drepte şi cu mersul iute, un fel de bărbăţel puţin cam caraghios, care se supără cînd ea îi spune că mustăcioara îi e pusă.

Caii sînt toţi patru voinici şi au trapul mare. Trec repede prin satele fără uliţe şi fără curţi, printre bordeie, urmînd făgaşurile de roţi şi iar ies în cîmp, ţinînd drumul cum pot, cum îl ţin minte din trecut, căci, în anii aceştia, un drum mare de ţară, chiar, e doar o direcţie greu de ţinut cînd se mai întîmplă să dai

şi de vreo presupusă răscruce. Altfel, e o bucurie a ochiului, căci jocul acesta al ploilor mari, noaptea, şi al căldurilor arzătoare, toropitoare, ziua, a dus la un rod îmbelşugat cum nu s-a pomenit de mult. Lanurile aurii de grîu, tălăzuite de adierea vîntului, ori tarlalele de porumb cu foi puternice de un verde tare, de pe acum cît omul călare, bucură ochiul ca şi lungile şiruri de floarea-soarelui, înaltă cît pomii, cu tipsiile lor galbene, întoarse spre soare. Şi mai e şi năvala nemaipomenită, pe jos, de flori mărunte şi buruieni. Lanurile par pătate de sînge, atît e de mare numărul macilor ; pe margine şi pe răzoare le răspund adevărate covoare galbene de păpădie înflorită şi susai. Un gorun negru şi singuratic pe lîngă care trec, cu trunchiul înalt şi puternic, dar strîmb, urcat pe un dîmbuleţ, e năpădit la poale de ventricele cu spicuri albăs- trii, iar printre opturile lungi de făgaşe întărite, cicoarea, iasomia şi umbreluţele galbene de ciuboţica-cucului luptă îndrăzneţe cu pelinul, cu urzica, cu ştirul şi cu ciulinii violeţi. Otrăvitor în gingăşia lui gălbuie, aliorul, simţind că-i trece vremea, vine pînă sub roţile carelor... în zare, dincolo de lanuri, pădurile mari de stejari, arini şi paltini taie în felii, cu verdele lor aproape negru, bogăţia de aur şi smarald a holdelor'.
Poştalionul se apropie încet de dealurile care de departe, în zarea albastră, seamănă cu norii. Cu coada ochiului, Sevas- tiţa îl tot cercetează pe Nicu. Nu e în apele lui. Rămîne pe gînduri şi uneori se strîmbă de parcă ar vorbi singur. Cu instinctul ei de femeiuşcă ştie cît suferi, dar a trebuit să asculte cele spuse de maică-sa, oricît de greu îi vine.
225
Chiar a doua zi — era miercuri — după ce îi spusese Fru- sinicăi despre planul lui Voinescu II, Nicu îi şi trimisese acesteia un bilet de la cazarmă în care o vestea că maiorul a vorbit cu Aristia şi că acesta îi aşteaptă vineri după-masă, în-
15 — Un ora între oameni, voi. I tf-o cancelarie a sălii de la Slătineanu. Era o odaie mare cu trei mese de lucru, una în dreapta, alta în stînga, faţă cu ea, iar a treia între acestea cu spatele spre perete.
La una dintre mese, un tînăr scria de zor şi nu se întrerupse nici cînd intrară cei trei. Aristia, într-un jilţ mare, dar destul de vechi, citea o piesă franţuzească şi se ridică parcă absent, zîmbind celor trei. Vorbi cordial cu cei doi bărbaţi, abia aruncînd o privire fetei care tremura de teamă şi nu ştia pe ce lume se află. Prin asta, el avea aerul să spuie că evenimentul de seamă era că el e vizitat de aceşti doi inşi, că se gîndise la ei şi nu uitase că trebuie să se întîlnească cu ei, dar că de fată, şi, la urma urmei, de rostul acestei întîlniri nu-şi mai amintea... în realitate, ochiul lui ager măsurase din clipa intrării pe uşă fata, din cap pînă în picioare, şi rămăsese înmărmurit de frumuseţea ei atît de tînără. Actor desăvîrşit, juca acum comedia indiferenţei, ca să-şi

uşureze sarcina de examinator, hotărît să admită fata, oricît ar fi citit ea de prost. îi pofti pe toţi trei să şadă, vorbiră apoi îndelung despre vara care se vestea bogată în rod, despre intrigile care duseseră la desfiinţarea Filarmonicii şi despre ultimele spectacole date de o trupă de operă italiană. Pe fereastra deschisă, care da într-o curte interioară, venea ceva din larma Podului Mogoşoaiei şi mai ales huruiala asurzitoare a şinelor de fier, ale trăsurilor pe caldarîm. La urmă, se hotărî să examineze şi fata, aşa, cam într-o doară, arătînd, cu un surîs de cunoscător blazat, că nu crede că o va putea primi la cursul său. în cei cinci ani cît condusese secţia de teatru a Filarmonicii, Aristia dovedise de altfel o seriozitate greu de atribuit unui fost actor, care la nevoie tot mai urcă pe scenă, dar care, cu fizicul lui „aristocratic", îşi arăta preferinţele pentru rolul de conducător. Eroul eterist, acum om ca de patruzeci şi ceva de ani, era primit în cea mai bună societate şi nu avea în chipul lui de palicar blazat, cu ochii mari, nas puternic şi gura hotărită, nimic din figura tradiţională a actorului boem şi famelic.
îi dădu fetei să citească *Zburătorul* lui Eliade. Inima lui Bălcescu bătea să-i spargă pieptul... în schimb, fata nu avea aerul să ia în serios cititul, simţise că alte motive vor decide soarta ei. Poate că era şi o tehnică şireată de a bagateliza un examen pe care ştia că ea nu putea să-l ia. Citi destul de^ prost. Aristia îşi netezi mustaţa tunsă, cu un deget, de jos în sus, rămase un timp pe gînduri şi apoi ciocăni, cu degetele, în masă.
Deşi de douăzeci şi mai bine de ani traducea, citea şi juca uneori teatru, avea totuşi trac de cîte ori ţinea să producă impresie cu orice preţ, şi acum dorea să le dea o lecţie de citit. E adevărat că a declamat cu o căldură plină de fervoare versurile înaripate şi arzătoare ale acestui tulbure- „Zburător". Cei de faţă fură sincer uimiţi, copietorul de roluri se întrerupse şi ascultă şi el. Sfîrşi teatral, adică rămînînd afectat, pe gîn- duri, aşteptînd parcă să se stingă ecoul din el.
înainte de plecare, fata, sprintenă şi năvalnică în tinereţea ei inconştientă, îi spuse că ştie să şi cînte. O întrebă, tot absent, ce a pregătit şi se îndreptă spre o pianină aşezată în colţul opus ferestrei, gata s-o acompanieze. Dar ea nu ştia decît cîteva cîntece de lume ale lui Anton Pann, care circulau atunci, nescrise şi purtate de lăutari. Totuşi, urmărind cîntecul, Aristia improviză un acompaniament uşor, cît era necesar. Fata avea o voce de cristal, mică, dar de o înflorită gingăşie. în clipa asta, el hotărî că ea va fi steaua trupei de comedie cu cîntece, care prelungea fiinţa Filarmonicii, Totuşi, figura lui de palicar, cu mustaţă tunsă, nu exprimă nici aprobare, nici dezaprobare. Cei trei, dezamăgiţi, îşi ziseră că încercarea n-a izbutit şi Voi- nescu II se ridică să plece. în pragul uşii, Aristia le spuse, mai mult ca o propoziţie secundară, în timp ce-şi potrivea cravata lată de mătase neagră :

– în toamnă, *mademoiselle* Ceaurescu, veţi începe să lucraţi la cursul meu. Vă rog să luaţi volumele acestea de poezii — şi scoase dintr-un raft vreo patru volume— să le citiţi şi să însemnaţi pe ele, cu creion roşu, versurile care vă plac...

Frusinica şi Bălcescu au străbătut culoarul întunecat al sălii de teatru, ca într-un decor de vis. Voinescu II, înalt şi puţin cam naiv, spuse nedumerit :

– Eu credeam că nici vorbă nu va fi să faceţi teatru, domnişoară. Părea că nu vă place de loc.

Ea zîmbi. La paisprezece ani era mult mai puţin naivă decît maiorul cel voinic.

Cu ce bucurie se gîndea Bălcescu că vor petrece cu toţii vacanţa la Bălceşti.

Cu toţii... adică el, fetele, Barbu, Frusinica...

Fata însăşi, în odaia întunecoasă, lipită pe jos cu lut, culcată ziua întreagă pe patul de scînduri, răzbită de căldura arzătoare pînă o apucau durerile de cap, se gîndea mistuită de nerăbdare.Ştia că în fiecare an mergea la Bălceşti cîte o lună, ca să se întremeze, că e cam slăbuţă, zicea Zinca, în realitate ca s-o mai ia de lîngă mama ei bolnavă. După moartea acesteia, acum cinci ani, rămînea la Bălceşti luni întregi.
Acum, îşi zicea că va rămîne pînă în toamnă, şi tot aşa se gîndea şi Nicu. Dar de data asta, Zinca gîndea altfel. Deocamdată, făcu tot ce putu, ca să-i amîne plecarea, să nu meargă o dată cu cei doi. De aceea, era frămîntat şi îngîndurat Nicu.
La Dealu Mare se vor opri, ca să rnîie noaptea la nişte prieteni şi rude, zapciul fiind un văr al tatălui lor. Dar mai au încă pînă acolo, căci trebuie să treacă gîrla. Se bucură copilăreşte de acest drum de vară. Mai ales se bucura de obicei Nicu, fiindcă i se pare că judecă mai uşor, că se adînceşte mai bine în gînduri, în legănatul trăsurii. Altădată... Acum îi lipseşte ceva.
Se aud de departe strigăte şi, după cotitură, cînd drumul iese din porumb, văd nişte oameni care se îndeamnă la ridicatul poverii cu umărul. Vizitiul se întoarce, amărît, către ei.
— Conaşule, am ajuns la Vadu Rău şi înaintea noastră e un rădvan înfundat pă care nu-l poate scoate dîn noroi... Rămînem acilea. Nu merg mai dâparte, să nu mă înfund şi io.
Arătă satul lîngă rîpa unui riu, în drum spre Piteşti. Malul dinspre miazănoapte, dincolo, se pierde scăzut în prundiş, în zăvoaie de salcie şi apoi într-o luncă de tufe şi de arini, pe care cade acum toată puterea soarelui lui cuptor. Şuvoiul apei loveşte în partea astălaltă, în malul înalt, care s-a rupt cu timpul şi se rupe mereu. Acum gîrla e iute, tulbure, şi revărsată, cu firele ei toate crescute laolaltă, într-o singură matcă, lată, pămîntie şi cu spinări de şuvoaie.
Tot în partea astălaltă, dar la stînga în fund, departe, dincolo de lanurile de un verde-gălbui, e o pădure neagră şi, pînă la ea, risipite, unele bordeie ale satului. Sat mai mult de şes, pe moşie boierească, la fel cu acelea pe care le zugrăvea cu vreo cincisprezece ani înainte şi marele logofăt Dinicu Golescu, în scrierile sale „...Intrînd cinevaş într-acele locuri, unde se numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămănăturile omului pentru hrana familiei, şi în scurt, nimică ; ci numai nişte odăi în pămînt, ce le zic bordeie, unde intrînd cinevaş, nu are a vedea alt decît o gaură numai în pămînt, încît poate încăpea cu nevasta şi cu copiii împrejurul vetrii, şi un coş de nuiele scos afară din faţa pămîntului şi lipit cu balegă. Şi după sobă, încă o altă gaură,

prin care trebuie el să scape fugind, cum va simţi că au venit cinevaş la uşă-i ; căci ştie că nu poate fi alt decît un trimis spre împlinire de bani."
Cînd carul fu încărcat pentru a patra oară, ca să iasă la drum, căci făcuseră aria de treierat în sat, Vasile Peştefript îşi trimisese copiii mai mari, care-1 ajutaseră, un băiat, Ştefan, care mergea pe şaptesprezece ani, şi o fată, Sia, care împlinise de curînd cincisprezece ani, să plece singuri acasă... Spusese că vine şi el mai tîrziu.
— Spune-i mă-ti că viu şi io mai tîrziu, că mai am treabă. Am dă vorbit cu neică Şoricaie.
Eftimie Şoricaie, la o zvîrlitură de băţ mai departe, îşi strîngea şi el sîrguitor grîul, deşi era după chindie, cu ai lui. Oamenii zoreau, fiindcă se aşteptau ca şi în noaptea asta să plouă, cum ploua cu găleata în fiecare noapte, deşi ziua soarele dogorea de aproape două săptămîni... Vedeau cu groază că li se mucegăieşte grîul pe cîmp... Pînă acum nu putuseră munci pe lanurile lor ziua, căci nu sfîrşiseră de secerat, de strîns, de treierat, de dus sacii plini la schelă la Turnu, cu grîul boieresc... Ba încă fuseseră siliţi, deşi ardea inima în ei, să facă şi şirele de paie... Acum luptau deznădăjduiţi, să scape cît se putea scăpa...
Vasile ocoli prin marginea satului ăl nou, făcut întreg din bordeie, în locul bordeielor dărîmate din josul satului vechi... Erau aci acum aproape o sută de fumuri, căci tot aci se mutaseră şi toţi însurăţeii de la Regulamentul Organic încoace... Pămîntul din jos de satul vechi era mult mai gras decît cel de la vad, iar bordeiele erau prea risipite, cu „bărăgane" între ele, pretindea boierul, pe care nu se puteau face ogoare... Acum, de cînd cu noua orînduială, pămîntul era foarte căutat, iar moşiile îşi împătriseră preţul şi proprietarul nu putea să mai îngăduie atîta risipă.
în rariştea de deasupra gîrlei, dincolo de limba de pădure, era un tei rotat, cu iarba de subt el deasă ca o pajişte... Vasile scrîşni din dinţi, mînios. Sultana nu era subt tei... îi era teamă că nici azi nu va veni, căci începuse să aibă toane afurisite, de nu se mai putea înţelege cu ea... De vreo cincisprezece ani de cînd se tot certau şi se tot împăcau, ea trăise — vorba femeilor care o urau crîncen — aproape cu tot satul... Vasile era acum om în toată firea, că se apropia de patruzeci de ani, însurat, avea trei copii, şi Safta, bălană încă, sta să nască din nou, azi, mîine, dar el nu se putea desprinde de teleleica asta de Nica, de parcă îl vrăjise. Avea şi ea aproape treizeci şi şase de ani şi tot nu se potolea... Pînă după Paşte, anul ăsta, fusese ibovnica lui Codan al lui Predoiu, flăcău tomnatic, care nu se însura din pricina ei... Cînd a văzut că ea nu vrea să se mărite cu el, s-a înfuriat şi în tr^i săptămîni s-a însurat... Ea, deocamdată, s-a luat din nou cu Vasile...

Abia peste cîtăva vreme o văzu ieşind din lăstărişul înalt, că era aproape tufăriş, cîntînd încet, cu sprîncenele ridicate, cu mîinile împreunate la ceafă... Ia, întinsă peste sîni, îi arăta şi mai pietroşi... Toată era plină şi mustoasă ca un ciorchine negru şi doldora, îndesat bob lîngă bob. Cu mijlocul strîns în bete, tot fără burtă şi acum, se legăna în mers pe şoldurile late... îi ieşi înainte scrîşnind din dinţi şi o strînse în braţe cu duşmănie, dar o simţi vînjoasă ca un flăcău.

Se zbuciuma parcă ar fi vrut să scape : îi alunecă totuşi opinca pe iarbă, căci de dinainte de nunta cu Ichim nu ma? umbla niciodată în picioarele goale, şi se lăsă moale în braţele bărbatului. Ştia să-şi lase trupul moale şi greu, cînd era îmbrăţişată.

Şi culcată, sta cu mîinile subt căpătîi... El îi privea ochii verzi ca apa lacului, subt sprîncenele negre, groase.

– Ti, Nico, spune, cîţi ai iubit în sat ?

– Ce-ţi pasă ţie... ? Ce-i al tău e pus deoparte...

Rîdea arătînd dinţii mulţi între buzele cărnoase.

– Mă, femeie, nu ţi-e milă dă mine ? Nu vezi cum ma părpălesc ca pe jăratic... ?

– Hei, măre Vasile, da' ţie ţi-a fost milă dă Maria dă s-a spînzurat dă craca nucului, cînd te-ai luat tu cu Safta ?

– Fă, tu să ştii că io te omor...

Ea îi citi mînia şi patima în ochii mari, căprui.

– N-ăi fi tu atît dă prost, să vrei să umbli cu butucul dă picioare la ocna părăsită, în loc să-ţi vezi dă copii, şi să stai cu mine cînd şi cînd pă iarbă subt teiu ăsta.

– îmi las nevasta şi copiii. Hai să ne luăm.

– Ba, asta să-ţi iasă dîn cap, Vasile... că io dă măritat nu mă mai mărit... Omu meu nu mai e pă lumea asta.

El se frămînta mereu, simţind că îi scapă din mînă ca o şerpoaică.

– Ascultă, tu, spune cu cîţi dîn sat te-ai ţinut pîn pădurea asta... Cu toţi ?

Ea nu răspundea... îşi juca numai ochii verzi într-ai lui...

– Hei, dă ţi-aş putea face un plod, că nevesti-mi i-am făcut patru... te-ai ţine tu dă mine... dar vezi că nu prinzi... Arde sămînţa în tine. Şi deodată se îndîrji să afle. Ascultă, tu, cu cîţi te-ai tăvălit pîn iarba asta ? Cu toţi dîn sat ?

– Nu cu toţi... Numai cu cîţi am vrut.

Se făcuse din ce în ce mai neruşinată şi mai slobodă de gură... De la o vreme nu-i mai plăceau decît flăcăii mai tineri decît ea. Era tare sfruntată. Femeile din sat, de pildă, se dădeau cuvincios la o parte din calea bărbaţilor, cînd se întîlneau în drum, dar ea îi înfrunta pe toţi... Nici la biserică nu sta între femei...

Nu-i vorbă că şi ele ar fi sfîşiat-o... într-o zi i-au cerut lui popa Gheorghe să n-o mai lase în biserică. De lăsat, a lăsat-o popa, dar a oprit-o într-o zi, după liturghie :

– Ia stai, tu, muiere, că am o vorbă cu tine.

Ea a rămas şi l-a aşteptat cu capul într-o parte. De cînd se uscase ca o şcîndură şi înălbise ca o oaie, popa Gheorghe se făcuse foarte aspru.

– Ascultă, tu, muiere. N-ai dă gînd să te mai potoleşti ? Că uite ai trecut dă vîrsta tinereţii... Ai să mergi în focul gheenii cu atîtea păcate...

Ea îi spuse, lăsînd capul în jos, mironosiţă cam coaptă :

– Păi... am crezut că dragostea-i dă la Dumnezeu, părinte.

—O fi dragostea dă la Dumnezeu, dar neruşinarea e dă îa tine. Să ştii că dacă nu te pocăieşti, sfîntă grijanie şi sfintele Paşti nu le mai capeţi dă la mine.

– Apăi, părinte, una spui şi alta faci... N-ai cetit dumneata în biserică dăspre una tare iubeaţă, Măria Măgdălina ?

A lăsat-o în plata Domnului ; ce era să-i facă ?

Se scorniseră fel de fel de vorbe pe seama ei... Că umblă cu vrăji, ca să strice casele oamenilor, că miroase a busuioc de zăpăceşte bărbaţii.

într-o zi la horă au încolţit-o bine muierile, ca le scosese din sărite cînd o vedeau atît de năvălită de bărbaţi şi flăcăi la joc, cînd ea nici măcar nu juca bine.

– Mai toarnă apă, fă muiere, peste dracii ăia dîn tine, i-a strigat Riţa lui Drăgan, şi toată lumea s-a uitat la ele.

Sultana s-a întors pe jumătate spre ea. Riţa era încă slabă, căci zăcuse un an şi mâi bine după naşterea copilului din urmă. Apoi a măsurat-o din cap pînă în picioare, a văzut-o aşa mică şi slabă şi a privit-o cu milă. Ridicînd din umeri, s-a întors către celelalte :

– Nu vă fie frică, fă, că nu le—o iau toată. Rămîne şi pentru voi. Eu nu culeg decît ici, colo ce-mi place şi trec mai departe.

– Da ţi-ar face unu dîntre ei un copil, i-a spus Riţa. Să vezi şi tu ce-i aia. Poate că te-ai mai potoli dracului.

– Nu prinde asta copil, clătină din cap Maria lui Ion. Nu ştii că poteca bătătorită nu prinde rod ?

Maria lui Ion era amărîtă că vedea că şi Simion al ei, cu caşul la gură încă, da tîrcoale acestei femei afurisite.

Sultana se făcu deodată pămîntie la faţă, se apropie de laviţa pe care sta Maria, acum albă toată şi uscată, că îmbă- trînise înainte de vreme, îi luă mîna cu un fel de spaimă.

– Ascultă, lele Mărie, dumneata nu vorbi aşa, că mă doare. Dumneata nu eşti cum sînt cutrele astea care-şi fac dă cap pă ascuns. Dumneata eşti o sfîntă care n-ai ştiut dăcît dă casa şi dă copiii dumitale şi n-ai cunoscut alt bărbat

dăcît pă bărbatu dumitale, lîngă care ai îmbătrînit. Să ştii că şi casa dumitale e sfîntă pentru mine şi io mai mult nu-ţi spun. Da' asta s-o ştii.
Apoi se întoarse către cobzar, rîzînd cu dinţi mulţi, dintr-o dată ; îi spuse să cînte un cîntec al ei. Apoi începu să-i zică, aşa, de-a dracului, uitîndu-se numai la Vasile, care era cu Drăgan, cu bătrînul Şoricaie şi cu Petre, cu o ulcea de vin pe masă ; că hora se făcea acum tot la han, deşi nu mai rămăsese în sat decît Restea, care izbutise să-1 domolească printr-o minciună pe Ion, în privinţa morţii lui Miai.
Ridicase sprîncenele mari şi rîdea cîntînd :
„Cine aude gura mea Lasă vinu şi nu-l bea Ş -ascultă la gura mea. Gura mea da ce-i făcută ? Dă vin roşu şi dă turtă, Cine-o prinde d-o sărută Citu-i lumea n-o mai uită.. "
Avu atîta haz, că rîseră nu numai bărbaţii, ci şi femeile, şi mai cu seamă rîse şi Safta, care avea inimă bună. Veni la ea şi o pupă.
– Dracu să te ia, fă muiere, că ai tu ceva în tine că înmoi inima omului.
Sultana o privi rîzînd cu prietenie.
– Nu-ţi fie frică, fă Safto, că io casa nu ţi-o stric, casa nimănui n-am s-o stric. Asta să ştiţi voi.
Şi s-a ţinut în felul ei de vorbă. S-a ferit de oameni însuraţi. S-a ferit cît s-a putut şi de Vasile.
Dar acum erau iar amîndoi în pădure subt tei. Vasile ştia ca nu va fi pentru multă vreme. Ea îşi dădea seama că, dacă l-ar fi izgonit acum, el ar fi fost în stare s-o ucidă ori să se omoare. 11 vedea furios de tot şi ştia că e mai bine să-l ia cu binişorul. El simţea jocul ăsta al ei şi era abătut. O rugă să-i cînte un cîntec, cîntecul lui şi al teiului lor, zicea el cu amărăciune. Puseseră „Tei" în loc de paltin.
Ea-1 asculta pe gînduri, rupînd între dinţi un fir de iarbă. Se ridicase în genunchi, şi privi departe spre dealuri, unde printre nori grei scăpăta soarele. Apoi începu, ridicînd sprîncenele, cum îi era obiceiul :
„Teude cu frunza lată...
Lasă-mă la umbra ta, Pe mine şi pe puica... Neică, io nu te-oi lăsa, Că mi s-o usca frunza, Că v-am mai lăsat o dată, V-aţi iubit o vară toată, tar toamna cînd aţi plecat, Toată frunza mi-a picat..."
El îi strivi amărît gura cărnoasă şi o rugă cu ochii mari să mai cînte încă un alt cîntec, care-i plăcea tot atît de mult. Ea îl privi, ca de departe. îi plăcea bărbatul ăsta voinic, cu fruntea dreaptă şi mustaţa plină, tunsă scurt. îi era milă de ochii lui de cîine căruia îi e frică să sfîşie. îi cîntă cîntecul cerut, dar cu gîndul străin de el.

„Neică, din dragostea noastră A-nflorit un pom pă coastă, A-nflorit şi n-a rodit, A gîndit că ne-am sfădit, A-nflorit şi s-a uscat, A gîndit că ne-am lăsat."
Era o jale în dragostea lor, căci simţeau amîndoi, fiecare în felul lui, că nu se mai poate... Ceea ce vrea el nu şe mai putea. Se auziră deodată nişte strigăte... Era băiatul lui Oagea al lui Ghivu, care păzea vitele mai departe în pădure, într-o poiană, şi-'i văzuse mereu pe acolo.
– Nea Vasilee, nea Vasilee...
îl văzură ivindu-se speriat la capătul celălalt al rariştei. Era un băietan de vreo paisprezece ani, subţire, în picioarele goale.
– Nea Vasile, fugi că umblă dorobanţii să adune oamenii pentru corvoadă la vad... Eugi.
– Unde sînt, mă, în sat ? întrebă Vasile neliniştit.
– Nu... acum caută pă aici, pîn pădure... Fugi.
Vasile îi strigă muierii în grabă :
– Vino şi mîine, Nico...
Ea se uită lung după el, cum se lasă la vale printre lăstari, peste rupturile rîpei.
în cîţiva ani de la înfiinţarea lor în forma asta poliţienească, dorobanţii se dovediră o nouă pacoste pe capul clăcaşi- lor, atît de năpăstuiţi prin noua pravilă, care îi înlănţuia şi mai mult de moşie, osîndindu-i la un soi de muncă silnică în folosul proprietarilor. Aceştia aveau acum putinţa să-i execute fără cruţare, cu caraulele de dorobanţi care cutreierau satele, băgînd spaima pînă şi în copii. La arat, la prăşit, la seceră, la orice podvadă oamenii munceau cu dorobanţii după ei. Călări, găietănaţi, cu sîneţe şi săbii, dar mai ales cu gîrbace în mînă, dorobanţii nu glumeau. Ei erau o nouă pacoste şi fiindcă ală- turi de birul de treizeci de piaştri de cap de om, unificat acum, erau încă o sarcină pusă peste sate, alături de cutia milelor şi alături de atîtea angarale. Satele trebuiau să dea nu numai ostaşi pentru noua armată a ţării, ci şi dorobanţi. Cînd satul dădea un dorobanţ, trebuia să-l îmbrace, să-i dea lui o sumă de bani şi să-i dea şi familiei lui un ajutor. în schimb, aspru porunciţi, dorobanţii uitau cu totul că sînt fii de clăcaşi.
Nu numai muncile şi podvezile de pe moşie se executau sub ameninţarea dorobanţilor, ci şi împlinirile de bani şi toate corvezile stăpînirii şi ale samsarilor stăpînirii. Astfel, de cînd se făcuse satul nou de bordeie de la Vadu Rău, clăcaşii nu mai aveau pic de linişte. Pe la vad trecea noul drum de ţară al menzilului către Piteşti în sus. Era un drum mai bun decît ce-1 vechi pe la Mărunţişu, numai că aci la vad, cînd ploua mai mult, se împotmoleau butcile, carele şi deci şi căruţele poştei. Ca să nu întîrzie serviciul, contraccii poştei, plătind pe mai-marii dorobanţilor şi pe tiştii de la district, aveau totdeauna

caraulele de dorobanţi care scoteau oamenii la corvezi pentru trecutul peste apă al butcilor care încurcau drumul, ca şi al căruţelor de poştă. Era o silnicie, căci aci nu era vorba de o prestaţie pravilnicească în folosul statului. Otcupul căruţelor de poştă era o afacere de milioane, pe care cei care îl luau, îl asigurau prin întovărăşiri cu marii boieri, rude cu noii capi ai departamentelor, rude chiar cu vodă. Aşa că şi de aci porneau porunci care împilau satele.

Acum, cu ploaia asta care ţinea de două săptămîni, gîrla se umflase peste şivoaiele ei statornice cît toată albia, căci dacă ziua era soare dogoritor, noaptea turna cu găleata. Nu se mai putea trece decît cu greu prin vad şi toată ziua ceauşul cu dorobanţii lui adunau oamenii de prin sate şi de pe lanuri, băgîn- du-i în noroi pînă la brîu, ca să despotomolească, rădvanele şi căruţele şi să le treacă apoi prin apă.

Le cam ştiau şi ascunzişurile prin pădure şi prin zăvoaie.

Sultana abia ieşise din rarişte, pe cărare, că îi şi întîlni pe cei trei călări.

– Fă Sultano, urlă ceauşul la ea, că o cunoştea, unde **a** fugit Vasile, că erai cu el ?

– Nu ştiu, de unde vrei să ştiu ? Şi trecu nepăsătoare.

Ceauşul urît şi chior o ameninţă cu gîrbaciul, zborşindu-se
la ea :

– Hei, nu vrei să spui ? Da' cînd te-oi plesni, ai să spui şi laptele pă care l-ai supt.

– Mă urîtule, cum o să spun unde-i Vasile, dacă nu eram cu Vasile, că eram cu Codan. Şi-1 înfruntă mereu îndrăzneaţă, bucurîndu-se că aşa îi mai ţine în loc.

– Atunci, grijania ta dă muiere, spune încotro a fugit Codan.

– Păi dacă mă înjuri, iacă nu-ţi mai spui. Şi-1 privi dispreţuitor.

De cînd se făcuse atît de mult femeie, ştia că în faţa ochilor ei şi a nepăsării ei se frîng şi gîrbacele. Luase obiceiul să vorbească oricărui bărbat, oricine ar fi fost el, ca de la femeie la bărbat.

– Hai, spune odată şi sfîrşeşte...

– Dacă mă întrebi fără să te zborşeşti la mine, îţi spun.

– Spune odată, cînd îţi zic.

– Apoi iaca a fugit pă aici, şi arătă cam înspre răsărit.

Cei trei călări îşi deteră seama că în tufăriş e greu de intrat cu caii şi o luară razna spre dreapta.

– Vedeţi să nu-I prindeţi, mă... le strigă ea coborînd pe potecă.

Ceauşul o înjură din nou şi se afundară toţi trei printre stejari. Pe drum, pe poteca nucilor, ea îi întîlni pe ,ai lui Căciulămare, el cu doi dintre 'feciorii lui, amîndoi însuraţi şi cu copii, care treceau liniştiţi spre conac. Cel de-al treilea fecior al lui Duţă Căciulămare era acum logofăt boieresc. Erau liniştiţi, fiindcă

unseseră pe ceauşul care nu se mai lega de ei niciodată. Duţă Căciulămare rămăsese singurul om înstărit în Zavoiu Dihorului...
Chiar lîngă vad, se ridică din pămînt un fel de bordei cu zdrenţe puse pe el la uscat şi cu o ulcică în parul susţinător al căpriorului. în adâncitura tăiată prin care se trece spre vad, vreo şase-şapte ţărani aproape goi, uscaţi de soare, şi vînturi, acum cu picioarele în noroi pînă la genunchi, se opintesc din greu să scoată un pian cu coadă dintr-un rădvan mare unguresc, impotmolit. Ceauşul pocneşte din harapnic şi strigă mî- nios şi cam năuc :
— Hai, mă, că ne apucă noaptea...
Oamenii abia îşi trag picioarele din noroiul ce le vine pînă la coapse, cînd se apleacă să puie umărul, şi care atinge burţile cailor, care nu mai vor să tragă. De trudă zadarnică se smucesc istoviţi în lături. Elena Filipescu, proprietara pianului, într-o rochie verzuie, largă şi strînsă sub sîni, cu capelină şi *„face a main"* [1], aleargă agitată în jurul lui, imploră anapoda :
—- Cu grijă, oameni buni... Nu aşa... Nu aşa... Ridicaţi-1 mai sus.
Mitică Filipescu, un bărbat cam de vreo patruzeci de ani, puţin palid, în haine apusene, "cu redingota cenuşie, strînsă pe talie, şi pantalonii prinşi cu bentiţă subt gheata ascuţită, priveşte încruntat şi loveşte iarba cu bastonul cu mîner de argint, îl doare frivolitatea nevestei lui. Ea vine spre el, mereu agitată, scuzîndu-se :
– *Je suis desolee, cheri... Je vois que c'est tres ecombrant... Je le regrette... Mais vous savez que je ne peux me passer de musique deux mois a la compagne.* [2]
Mitică Filipescu, tot mai încruntat, cu bărbuţa neagră, tunsă scurt, ridică nervos din umeri.
– *Je vous Vai bien dit qu'il y aura des complications. Ea voila...* [3]
Elena se îndreptă spre oamenii care au izbutit în cele din urmă să pună clavirul cu coadă pe pămînt uscat.
– *Enfin.* f*a y est. Merci, mes chers amis.* [4] Se tot învîr- teşte fericită în jurul pianului salvat.
Ceauşul agită harapnicul, îşi frămîntă buzele înspumate, nasul boţit, capul pătrat. Ochiul stîng îl ţine mereu aproape închis. Are cizme groase în picioare, un ilic cu găietane peste cămaşă. Pocneşte din harapnic.
– Hai, acum săriţi jos toţi, să scoateţi şi poştalionul din
– Nene Costache, nu scoate sufletul din noi, se văietă unul dintre săteni, luînd noroiul de pe el cu palma făcută ca o

[1] **Lornetă** (fr.).

[s] **Sînt mîhnită, dragul meu... Văd că e peste mînă... îmi pare rău... Ştii însă că nu mă pot lipsi de muzică timp de două luni la ţară (fr.).**

[8] **Ti-am spus eu că o să fie cu buclucuri. Şi iată... (fr.)**

[4] **In sfîrşit, s-a terminat. Vă mulţumesc, dragii mei prieteni (fr.).**

lopată. E om cam de patruzeci şi cinci de ani, tare brăzdat de necazuri şi de boală. Nu e decît Ion. Ion sin Firu, cum I-a însemnat pe vremuri omul Vistieriei.

– N-ai inimă de om ? Nu vezi că iar vine ploaia şi trebuie să ne aducem bucatele dă pă cîmp acasă ? Cu ce plătesc biru ? Mi-a luat omu zapciului an, boii. O să-mi ia acum şi iapa, strigă spre ceauş Toma, năclăit de noroi, dar dîrz, cum de mult nu l-au mai văzut ai lui : clocoteşte de furie.

– Şi ce să facem cu poştalionul împotmolit ? îl bruftu- ieşte ameninţător ceauşul.

– D-o săptămînă ne stă grîu secerat pă cîmp. Putrezeşte subt ploaie. Privirea lui Toma scăpără de mînie.

– N-am ce face... Corvoada e corvoadă... Uite, na ! s-a mai împotmolit o brişcă, şi arată amărît, pocnind din harapnic, în susul vadului. în poştalionul acum vopsit albastru, cu pînza alburie, care coboară spre vad, era iuncherul Bălcescu şi sora lui, care zăriseră speriaţi rădvanul împotmolit înaintea lor. Tiţa tresare ameţită de pocnetele de bici, de strigăte. Toma Panduru îşi desface pieptul, rupînd cămaşa cu mîna dreaptă, pe care o mai are, şi se apropie mînios de ceauş.

– Omoară-ne atunci, dacă este pă omorîte... Căci şi aşa e vai dă păcatele noastre.

Mitică Filipescu vine liniştit şi palid spre ei.

– Oameni buni, de ce nu vreţi să daţi ascultare ceauşului ?

îndureraţi, ţăranii înconjoară într-o fierbere deznădăjduită
pe boier. Anii aceştia şi mai grei din urmă i-au îmbătrînit pe toţi. Ion, înmuiat de obidă, a pus un genunchi la pămînt.

– Măria-ta, îndură-te dă noi... Dă zece zile ne stă grîu secerat pă cîmp şi nu-1 putem duce acasă la arie.

Filipescu îi ceartă potolit, cu privirea în pămînt, ca să nu se vadă că întrebarea lui nu e chiar o ceartă, ci o dorinţă de a afla încă o dată — şi din cele ce vede aci — ceea ce de altfel el ştie de mult.

– Nu trebuia să vă apuce ploile lui cuptor cu grîul pe cîmp. Uite cum arată iar cerul. într-adevăr, spre apus se ridică un perete moale de nori negri, ameninţători.

Vai dă noi, a trebuit să secerăm întîi grîu boierului, că altfel nu să putea, îl lămureşte Toma, pe cînd altul dintre săteni, deşirat, Mitru lui Chibuc, cu opincile desfăcute de noroi, îl întregeşte.

– Să-l ducem la arie şi să-l treierăm... tot cu caii noştri. Uitaţi, acolo, aria pă care ne-a ieşit sufletu două săptămîni. Apoi să-l ducem cu carele la Turnu şi să-l încărcăm pă ghimie...

Şi aşa, în zdrenţe cum e, îşi arată umerii încovoiaţi de ridicatul sacilor la schelă. Văzîndu-se ascultaţi, sătenii se grămădesc, unii vin la un pas de boier.
– Dă trei săptămîni muncim acum numai pentru boier, spune într-un clocot de mînie Toma, şi în condica lui, logo- fătu le trece numai ca trei zile dă clacă.
– Cum asta ? se arată nedumerit Mitică Filipescu, în timp ce, deoparte, Bălcescu se apropiase cu Tiţa şi ascultau încremeniţi amîndoi.
– Ei, dumneavoastră nu cunoaşteţi nartu boierilor ? La ei truda d-o săptămînă e socotită o zi de clacă. Cine nu-l cunoaşte pe boieru Medelioglu dă la Vadu Rău !?
Filipescu, tulburat, rămîne puţin pe gînduri. îl cunoaşte de la Bucureşti numai din auzite pe postelnicul Medelioglu şi ştie că nici ceilalţi boieri nu sînt mai omenoşi. Apoi ia pe ceauş, deoparte.
– Ceauş, oamenii ăştia au făcut mai multe corvezi decît cere Regulamentul, de ce îi aduci tot pe ei la vad ?
Ceauşul îl pironeşte cu ochii lui nelegaţi între ei, cu un soi de deznăd^tte de unealtă amărîtă.
– Boierule, n-am alţii...P-ăştia i-am prins, p-ăştia i-am adus...
– 'Cum, au fugit ? întrebă uimit, nemaiputîndu-se sţăpîni, Bălcescu.
– Fug şi lasă totu pă cîmp, cînd aud pă drum vro droşcă boierească, lămureşte ceauşul, clătinînd din capul cu căciula cît baniţa.
Chiar acum vine, se apropie, tot pe drumul de ţară, **o** butcă la care sînt înhămaţi zece cai. Mai are o jumătate de poştă pînă la Vadu Rău. Patru dorobanţi călări merg la trap pe de lături. Ţăranii care au văzut**-o** de departe şi**-o** arată cu spaimă.
— O droşcă boierească. Să fugim, fraţilor, că e vai dă noi...
Şi se împrăştie cu toţii, gonind spre pădure, de rămîn numai copiii şi femeile pe lîngă bordeie. în butca mare, acoperită, stau cum pot, ghemuiţi, cei patru boieri pe care i-am întîlnit la Vulpe acasă, căci şi acum joacă cărţi, aşa, ca să le treacă timpul. Hurducăielile butcei nu-i stînjenesc parcă, numai din cînd în cînd maiorul Lăcusteanu strigă la surugii :
– Mai ocoleşte glodurile, mă vită, nu dormi pe capră.
Cît văd cu ochii, îi întovărăşesc tarlalele de porumb, pe
care ploile şi căldura din iulie l-au ridicat mai mult decît un stat de orm şi căpiţele de grîu, mici, aşezate ca nişte urşi culcaţi pe mirişti, dar numai pe locurile boiereşti sînt acum înălţate şirele înalte de paie de după treierat. Butca trece cu vuiet chiar pe lîngă urcuşul de paie al uneia, care creşte trep-tat. Băl-Ceaurescu priveşte şira de paie şi cîntăreşte rodul care a fost.
– S-au făcut bucate anul ăsta la Medelioglu, nu glumă...
Căci pe toată întinderea, cînd nu vezi chiar satele prăpădite, e într-adevăr un belşug, o binecuvîntare de aur mult, venind din acel joc nimerit al ploilor

noaptea şi al dogoarei de zi, dar care tocmai prin asta loveşte în clăcaşi, în loc să-i ajute, căci ei nu au putut să-şi strîngă bucatele de pe cîmp pînă acum şi astfel noaptea le scutură ploaia, iar ziua umeda le încinge căldura.
Dar să ne întoarcem la Vadu Rău.

– Poştalionul ăsta care a venit în urmă poate întoaţpî ? întrebă Dumitru Filipescu pe ceauş.

– Apoi io zic că da ! E mai uşor, că nici n-a intrat dă tot în noroi, răspunse ceauşul, care are ceva în el dintr-un vătaf de şatră ţigănească.

Bălcescu, care privise mai de departe, întrebă aşa, într-o doară, căci ştie răspunsul:

– Ceauş, nu se poate trece ?

Acesta îşi bate tureatca cizmei cu coada harapnicului.

– înainte dă trei zile, nu, boierule !

într-adevăr, jos, în rîpă, rîul umflat de ploi a crescut tulbure peste prundiş, pînă în zăvoi, din mal în mal.

– Mitică Filipescu nu vede nici el altceva cu putinţă şi se apropie foarte politicos de Bălcescu.Domnule iuncher, vreţi să ne întoarcem cu brişcă dumneavoastră o jumătate de poştă înapoi, la conacul unui prieten al meu ? Cred că ne va primi bucuros. Cînd vede surprinderea lui Bălcescu, se înfăţişează : Eu sînt căminarul Dumitru Filipescu, şi întregeşte, arătînd spre pian, dumneaei este soţia mea.
La auzul numelui, Bălcescu a tresărit şi pe urmă a rămas încremenit. Pe figura lui negricioasă, cu privirea vie de diamant negru a ochilor, a trecut un surîs.
– Da, se poate, şi se prezintă ofiţereşte. Eu mă numesc Nicolae Bălcescu, şi cu mine este sora mea, Sevastiţa Bălcescu, la care prezentare Sevastiţa, ca o fată de optsprezece ani ce e, într-o rochie uşoară de vară de organdi alb, căci fetele de optsprezece ani nu ţin socoteală de drum, se înclină într-un soi de reverenţă care e departe de cele protocolare.
Filipescu se întoarce spre ceauş şi spre sătenii care aşteptau.
– Oamenii să întoarcă brişcă domnului iuncher... şi apoi pot să pleee la rosturile lor...
– Să trăieşti, măria-ta, să-ţi dea Dumnezeu tot după inima dumitale, strigă Ion al Firului, bucuros, şi după el e un murmur de recunoştinţă al sătenilor care pleacă să-şi strîngă griul de pe cîmp.
Bălcescu, plutind parcă pe altă lume, se apropie tulburat de Filipescu şi îi spune cu ochii calzi de admiraţie :
– Domnule căminar, îmi cer voie să vă spun că vă cunosc prea bine după nume. Ştie toată ţara că sînteţi întîiul român care şi-a luat doctoratul în drept la Paris... Şi mai ştiu şi altele.
Nu ştia chiar toată ţara, dar cîţiva tineri tot ştiau despre acest boier de neam, plin de inimă. Elena Filipescu, care se apropie, ia de mînă pe Tiţa, cu un aer protector şi o măsoară din cap pînă în picioare.
– *Mais vous etes charmante, mademoiselle... Vous etes presqu'uri enfant...*[I]

I Dar sînteţi fermecătoare, domnişoară... Sînteţi aproape un copil... (fr.).

– *Tiţa e fericită şi încurcată, dar nu prea are curajul să vorbească franţuzeşte, n-a vorbit decît cu Costache şi cu verişoa- rele ei, căci Nicu, deşi le învaţă franţuzeşte, spune că e mai- muţărie să vorbeşti alte limbi în casă.Je parle tres mal franqais. Je ne peus pas.*[1]
Mitică Filipescu se îndreaptă spre o bătrînă uscată, cu orbitele rotunde, osoase, care pune un petic la o cămaşă ferfeniţă, în faţa bordeiului. Lîngă ea sînt şi alţi doi copii, golaşi de tot, cu burţile umflate şi braţele ca nişte beţe. E Chiva lui Rista- che, mutată de boier cu ai ei la Vadu Rău.
– Ascultă, bătrînico, nu ai pe cineva, vreun bărbat, să păzească, o noapte, două, clavirul ăsta ? L-oi cinsti cum se cuvine. Chiva, care s-a uscat îmbătrînind, e însă oricînd gata la vorbă lungă.
– Apăi, Marin, fi-miu, nu poate, păcatele mele, că-i bolnav. Zace în bordei. Poate că dacă o veni Ilie dă la arie, că e dus la muncă.
Filipescu întreabă, scotocind cu bastonul iarba crescută pe bordei.
– Marin e tatăl copiilor ? De ce e bolnav ?
Chiva se întrerupe iar din cîrpitul zdrenţei, care ar putea fi cămaşă, clatină din cap şi pe urmă răspunde găsind totul parcă aşa de firesc, că nici nu-şi poate închipui că ar putea să fie altfel :
– Păi dacă a fost fugar ?... şi-şi strînge gura pungă, ridi- cînd din umeri. Da' copiii sînt ai lui Toader, da' Toader s-a înecat la Turnu cînd descărca grîu boierului. Cuprinde aerul cu mîna ca o gheară, moale, explicativ, şi spune într-o şoaptă de prisos : S-a rupt malu şi a căzu în bulboaca Dunării cu car cu tot, cînd ducea grîu la ghimie. Apoi se uită în gol, tace şi oftează.
Bălcescu, care tot timpul plutise ca pe altă lume, tulburat de întreruperea aceasta, întreabă nedumerit :
– Cum a fost fugar ?
– Păi, a vrut să fugă dîn sat... Că era în vorbă cu o fată dîn Găeşti, şi a fost care va să zică fugar, da' acum îşi scuipă bojocii în bordei...
Povestea lui Marin şi-a Frusinei, pe care o ştie Chiva, este un fapt petrecut de sute şi. poate de mii de ori în acea vreme, trăit în deosebite variante de către clăcaşi sau de robii ţigani... Din ce spune bătrîna ştirbă, dar foarte vioaie şi cu ocoluri în şirul vorbelor, el vede aievea, în culorile *Zburătorului* lui Eliade şi ale întîilor noştri poeţi, întîmplarea de la Vadu Rău.
Seara, subt văpaia moale â lunei, doi îndrăgostiţi stau de vorbă. El e culcat cu capul în poala ei.
– Dacă ţi-i frică de taică-tu să vii în sat la mine, hai, Frusino, şi-om fugi în lume. Să ne pierdem urma...
Fata, cu cap rotund şi ochi mari, speriaţi, ar primi...

1 Vorbesc prost franţuzeşte. Nu pot (fr.).

– Da' să fie dăparte... Marine, să nu ne ajungă nici tăicuţu, nici boieru tău... că-i vai dă noi...
– Nu rămînem în Vadu Rău... nu. Te duc spre munte, pă Argeş în sus, acolo nu ne ajung nici taică-tu nici dorobanţii stăpînirii.
Şi iată că pe Argeş în sus, sub cetatea de la Posada, unde Marin s-a dus să se facă tăietor de lemne, apar doi dorobanţi călări, cu un logofăt, călare şi el. Cînd ajung lîngă ceata de tăietori de lemne, logofătul le face semn.
– Veniţi după mine, că vi-1 arăt io... Şi apoi, arătindu-1 în poiană : Uite, ăsta-i fugaru...
Marin a simţit şi a vrut să fugă, dar dorobanţul în fuga calului îi aruncă un lanţ în jurul trupului şi-1 smuceşte înapoi.
– Ce ? Credeai că scapi ? Eşti clăcaşul fugit dă pă moşia boierului Medelioglu, nu ? Hai acasă-... Şi toţi îşi întorc caii, trăgînd omul după ei.
în sat, acasă, Marin este spîiv/urat. cu mîinile de un pom şi bătut în faţa obştii,'adunate cu sila. Boierul, mic, uscat, stă în cerdac, pe o laviţă, turceşte, şi priveşte încruntat. Logofătul dă lovitură după lovitură, cu gîrbaciul, în omul dezghiocat parcă şi-1 îndeamnă amarnic să spună :
– Zi : „Cine-o face ca mine, ca mine s-o păţească"...
Marin murmură, strîmbîndu-se înjunghiat de durere.
– Cine-o face ca mine... ca mine...
– Mai tare... Să spună asta după fiecare lovitură, strigă mînios Medelioglu şi-şi plimbă privirea de vultur mumificat peste oamenii din sat, ca să vadă de sînt înspăimântaţi sau nu.
Chiva adaugă, sfîrşind povestea atît de la fel cu altele, ca **o** taină, în şoaptă, dar mai mult din îngînarea povestirii.

– 16* imNoaptea turnau apă rece pă el, în coşar, ca sa îngheţe... Că era ger în luna lui ghenar.

. Bălcescu, uimit, nu pricepe nimic.

– Eu credeam că dacă plătesc despăgubirea, clăcaşii se pot muta de pe o moşie pe alta.

Dumitru Filipescu i-a pus frăţeşte mîna pe umăr, îi surîde cu amărăciune, loveşte cu bastonul o tufiţă de pelin, apoi se întoarce într-un gest hotărît cu faţa spre el şi-i prinde privirea în ochii lui mari, verzi, cu sprîncene negre.

– Şi sclavii la romani se puteau răscumpăra, însă numai în principiu... încordarea din el s-a înmuiat, clatină din cap şi-i spune simplu, cu o amărăciune scăzută, bătîndu-1 pe urmăr : Un clăcaş n-are cum să se elibereze în fapt. Dar ia priveşte... şi arată surprins spre drumul noroios.

A sosit acum la vad şi butca boierului Vulpe şi a pornit cu îngîmfare pe lîngă poştalion spre apă, dar este limpede-că nu va putea trece de rădvanul lui Mitică Filipescu.

Cei dinăuntru înţeleg în cele din urmă că trebuie să sco- boare. Barba lui Cantacuzino apare în uşa butcii, de unde el priveşte încruntat. Nu e altceva de făcut. Vor fi toţi patru scoşi pe rînd din butcă şi purtaţi pe braţe şi pe umeri, ca să nu se umple de noroi, de către sătenii amărîţi care nu apucaseră încă să plece.

Vulpe, baremi, nici pe braţele lui Ion sin Firu şi ale lui Tudose, care-şi căutau cu greu sprijin picioarelor în noroi, nu s-a trezit... Gîtul îi e moale, ca la o găină beată, barba i s-a ghemuit pe gură. Dar Cantacuzino şi ceilalţi, după ce au fost puşi cu greu pe uscat, şi-au regăsit ifosele boiereşti şi nici nu ascultă pe ceauşul care se văicărea dezvinovăţindu-se, dez nădăjduit.

– Boierule, n-am oameni, n-am pă nimeni, păcatele mele...

Cantacuzino, senin şi cu un nemaivăzut dispreţ, face un
semn moale.

– Pînă în două ceasuri butca să fie trecută dincolo.^

– Boierule, nu pot găsi un om măcar...

Lăcusteanu se revoltă milităros :

– Mă vita... ştii tu cu cine vorbeşti ?... Cu marele vornic Constantin Cantacuzino, directorul Departamentului Administrativ.

Ceauşul, îngrozit, se face una cu pămîntul.

– Aoleo... vai da copiii mei..<

– Pe acest netrebnic să-I legaţi de roata butcii şi să-l ţineţi acolo în noroi pînă se adună oamenii. Dorobanţii să caute locuitori prin ascunzişuri şi să-i aducă aici, oricare ar fi ei, continuă moale Cantacuzino.

Lăcusteanu, cu experienţă de militar, explică dorobanţilor :

– Să se puie trunchiuri drepte, de arini, în cruce, ca să faceţi o plută... pe urmă oamenii pun butca pe ea şi o ridică pe umeri pînă dincolo.
Dorobanţii aleargă de o oră prin satele vecine spre pădure, şi mai găsesc şase-şapte săteni. L-au dibuit printre alţii pe Drăgan şi pe Şoricaie dintre zăvoieni. De la Vadu Rău l-au adus pe Niţă Predoiu, om de aproape şaizeci de ani. Sînt vreo doi şi din Puţu cu Salcia. Drăgan scrîşneşte din dinţi, Ion se scarpină amărît în cap.
– N-am avut noroc, şi pace...
Toma, fierbînd mereu, loveşte cu piciorul într-un popîndac şi scuipă mînios.
– Sîntem nişte viermi ai pămîntului, şi pace. Apoi se Întoarce spre ceauş : Ce ne mai ţii aici dăgeaba ? N-ai să ai oameni cîţi îţi trebuie pînă mîine. Dă-ne drumul.
– Să nu mă înveţi tu pă mine ce să fac, şi-1 atinge cu coada gîrbaciului.
Atunci sare Mutulică cel negricios şi îndesat, feciorul lui Toma.
– Nemernicule, dai într-un pandur ?...
Ceauşul îl privi uimit de îndrăzneala lui şi rînjeşte acru.
– Pandur? Ei şi... ce-i dac-a"fost pandur? E scutit dă corvoadă ? Nu... Ş-apoi să ţii minte că am io şi cu tine o vorbă, după ce pleacă boierii ăştia.
Deasupra vadului, pe covoare aşternute jos şi pe perne, boierii joacă mai departe cărţi, iar dorobanţii le aduc gustări, vin, cafele. Toţi beau vinarsul, rachiu cu tărie de caise, din acelaşi pahar, şi mănîncă cu mîinile, altfel cu multă distincţie. Vulpe adoarme însă mereu, prăbuşit cu picioarele încrucişate subt el. Cantacuzino îşi gustă încet cartea şi aşa, peste umăr, strigă la dorobanţ :
– Mă... ciubucele !
Apoi pune jos, anunţînd, două sute de galbeni.
Lăcusteanu aruncă amărît cărţile pe măsuţa scundă de abanos cu trei picioare de-o palmă abia.
– Nu...
Băl-Ceaurescu însă e nervos, crede că are carte, îşi scutură barba nu prea mare, împărţită în două.
– Mai daţi-mi şi mie cinci sute... şi îşi plimbă limba peste dinţi, căci ştie el ce ştie.
Cantacuzino, socotind că-nu mai sînt alţii în joc, se pregăteşte să ceară, dar Vulpe, vorbind parcă prin somn şi neştiind că au trecut peste el, îl întrerupe :
– Am dat...
Marele vornic e încîntat că mai are astfel un muşteriu păgubaş, în timp ce marele logofăt aruncă scîrbit cărţile şi se înfurie pe dorobanţi.
– Ce fac dobitocii ăia ? Ne mai ţin mult aici ?
Cantacuzino se uită mirat la el, dar e bucuros că a scăpat

de unul tare şi acum se întoarce sigur de el către Vulpe :

– Ce faci, boierule, dai încă opt sute ?

Vulpe, ca prin vis, după ce s-a uitat cu ochii împăienjeniţi din nou la carte, spune într-un sughiţ :

– îhî...

Marele vornic, sigur de el, pune cartea în evantai pe măsuţă.

– Ei, ai pierdut, şi îi rîde în nas, începînd să adune banii.

Dar Vulpe, cu un», fel de rîgîit, pune şi el, moale şi tot mo-
ţăind, cartea pe masă, carte mult mai mare.

– îhî... care acum înseamnă pe dos decît adineauri, adică : ba nu. Şi adună cu degetele răsfirate banii.*.

– Parcă e un făcut, ăsta şi cînd doa'rme cîştigă, izbucneşte furios vornicul.

Dar iată că trec pe lîngă ei, spre rîpa rîului, Elena Filipescu, atrăgătoare în capelina ei de călătorie, şi Tiţa Bălcescu, în rochia învoaltă de organdi alb.

Cred că brişcă a fost întoarsă, *rna chere,* şi vom pleca numaidecît.Cantacuzino le priveşte lung, îşi mîngîie barba şi face semn dorobanţului, care tocmai aducea un rînd de cafele, să vină după el. Se apropie apoi galant şi salută cu un gest de *grand seigneur.*

– *Madame, permettez-moi de vous oţfrir dans ces para- ges, une tasse de Mocca. Â vous et a votre jolie compagne... Mon nom est Constantin/Cantecuzene.*[I]

„Mocca" vine pe drumul Vienei, dar înseamnă tot cafea.

Elena a rămas locului o clipă, surprinsă... *Pe* urmă mulţumeşte, înclinînd uşor din cap. Iar Tiţa nu pricepe nimic. Cafegiul porneşte după ele, cu cafelele pe tăviţa de abanos. Ceaurescu salutase şi el, dar e mai preocupat acum de joc şi-i face semn, să vie, lui Cantacuzino, care, încremenit pe loc, priveşte mereu, încîntat şi cunoscător, după femei.

– Hai, boierule, că e rîndul dumitale să faci cartea.

E hotărît acum să cîştige şi trage îndîrjit din ciubucul pe care i-1 întinde, aplecîndu-se, ciubucciul.

Lăcusteanu îşi răsuceşte mustăcioara întoarsă în sus şi-1 lămureşte dispreţuitor pe Cantacuzino, care s-a aşezat şi face cartea :

– E nevasta căminarului Mitică Filipescu. îl văzui şi pe el pe aici. Urzeşte să răstoarne pe Vodă Ghica, să facă răs- publică.

Dar, spre mirarea lui, marele vornic 1-a ascultat cu interes, rămînînd pe gînduri.

– De unde ştii că vrea să ranverseze pe vodă ?

– Am cam mirosit noi ceva...

Vulpe, trezit din somn de această ştire, pare şi el nespus de interesat.

I **Permiteţi-mi, doamnă, să vă ofer în aceste locuri o ceaşcă de cafea Mocca. Dumneavoastră şi frumoasei dumneavoastre însoţitoare... Numele meu e Constantin Cantacuzino (fr.).**

– Umblă să răstoarne pe vodă ?
Dar Lăcusteanu i-o întoarece tăios, cu dispreţ pentru „complotişti" :
– Asta s-o creadă el...
Vulpe clipeşte din ochi, ispitit, îi tremură barba de ţap, care era stufoasă pe vremuri, lasă puţin capul pe umărul stîng şi întreabă cu glas fonfăit şi dulce :
– Şi ce e rău,, Grigoriţă ?
– Umbli acum după scaunul domnesc, nene Alecule ? îl înţeapă acru Ceaurescu, făcînd cărţile.
Puţin cam ramolit, puţin cam şiret, dar ştiind ce vrea, Vulpe nici nu-i priveşte şi mormăie ca pentru el :
– Ei, parcă voi nu vă gîndiţi toată ziua decît la asta ? îl arată cu cartea pe Cantacuzino. Uite, Costache ăsta atît aşteaptă. Cît despre tine... ei, dar vorba e că nici un boier nu vrea să audă de un. Ceaurescu domn.
Vel logofătul îşi trînteşte işlicul, furios, de pămînt şi fierbe de mînie.
– Nu vor să mă vadă boierii domn ? Ai ? După cîte am făcut eu pentru ei, ca secretar al Comisiei Regulamentului ? ! Ei bine, o să le plătească Dumnezeu după inima lor, că sînt răi şi nerecunoscători. Auzi, după atîtea drepturi cu care i-am căptuşit ? Că i-am scutit de orice bir şi de miliţie ? Ţăranii fac şi clacă, plătesc şi toate birurile, fac şi toate corvezile, şi acum merg şi la miliţie, dacă n-au bani să puie om în loc. Iar boierii, nimic... Şi acum iată-le recunoştinţa.
– Aşa a orînduit Dumnezeu... că dacă Dumnezeu ar fi vrut ca ţăranul să nu plătească bir, să nu muncească la corvezi şi să nu facă nici clacă... nu-1 făcea ţăran..**j** încheie Vulpe, înţelept şi fonf.
– Kisşeleff, reluă fostul secretar al comisiei, nici nu vrea să audă, cînd era vorba de ţăran. Spunea că aşa robie nu s-a mai pomenit da pă vremea faraonilor. Dă trei ori mi-a trimis înapoi hîrtiile.
– Ei, asta... Parca era după el ? lipăi din buze Vulpe. Ce ? Credea că el n-are stăpîn ? ! Uite c-a avut...
– Nu mă vor boierii domn, ai ? izbucneşte din nou acru Bal-Ceaurescu,
– Nu vă supăraţi, boierilor... Da' e ştiută vorba veche : „Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor". Mai bine jucaţi aici... şi maiorul Lăcusteanu pune banii jos. Toţi rîd de gluma potrivită.
– Ne-o spuseşi de la obraz, porcule... îi rinjeşte prietenos Vulpe... Da' să ştii, mă, că tot eu te fac polcovnic.
Pentru ca să devie cîndva polcovnic, se tot vîra Lăcusteanu în partidele de cărţi boiereşti, unde numai marea lui iscusinţă la joc îl face pe el, mult mai sărac, să scape cu faţa curată, fără pagubă.
Ciugulindu-şi cu gingăşie barba, Cantacuzino se întoarce spre el în timp ce joacă, rîcîit mereu de ideea de domnie

– .Cheamă-1 pe Mitică ăsta, Filipescu, adă-1 aici la noi. Mai schimbăm cîte o vorbă.
Dar Lăcusteanu se ridică ţanţoş, mîndru de uniforma lui de maior, nou făcut. -
– E subt demnitatea mea de ofiţer să stau de vorbă eu un complotist.
Se privesc toţi, miraţi de îndrăzneala lui de a da lecţie de demnitate marelui vornic, dar nu de tot surprinşi, căci îl ştiu şi Sanchiu, şi milităros.
Ceaurescu îşi scarpină barba împărţită în două. nedumerit ce carte trebuie să joace şi se întoarce către Vulpe :
– Mitică Filipescu ? Nu ţi-e rudă, nene Alecule ?
Vulpe, care parcă adormise iar, se trezeşte şi desluşeşte,
după ce a priceput în sfîrşit despre ce este vorba :
– A, despre Mitică Filipescu e vorba ? E o rudă mai aşa... şi face un gest dispreţuitor. Nu vorbim. Să nu-l chemaţi aici, că e în stare să nu-mi sărute mîna... şi-1 plesnesc cu ciubucul.
Soarele începe să scapete. Verdele pădurilor, tot mai negru, verdele acum albăstrui al lanurilor de porumb, galbenul miriştilor şi al şirelor de paie par scăldate într-o lumină tare, aurie... Numai spre miazănoapte dăinuie mereu nişte încălecări de nori grei ca nişte culmi lînoase, negre.
– Mă, mult mai stăm aici ?... Ce fac netrebnicii aceia ? Nu aduc oameni ? întreabă Cantacuzino, apelpisit, către oamenii lui.
Sare speriat un dorobanţ slugarnic :
– Acum, măria-ta.
Dar oamenii sînt greu de găsit. Dorobanţii abia pot pătrunde spre ascunzişurile din pădure şi tîrăsc după ei doar alţi trei inşi, nenorociţi, găsiţi la întîmplare, care calcă de parcă ar fi beţi, cu picioarele goale şi însîngerate prin mirişti, mînaţi de dorobanţi călări, cu gîrbaciul.
Boierii sînt acum încordaţi la joc, fiindcă li se pare la fiecare că de data asta are carte. Se iscodesc bănuitori, nervoşi. E O „întîlnire". Fiecare crede că va da o lovitură în această partidă „de pomină".
Lăcusteanu pune tulburat banii pe masă.
– Două sute.
Ceaurescu îşi ciupeşte nervos barba nelămurită, sare şi piper.
– Şi mie cinci sute..i
Pune crispat două pungi jos.
– Este... mormăi cel de al treilea, Vulpe.
Şi pune şi el pungile jos.
Cantacuzino cercetează fizionomiile celor trei, bănuitor, apoi, hotărît, pune patru pungi jos.
– Şi mie o mie.

Văzînd cum stau lucrurile, Lăcusteanu, care face o adevărată acrobaţie să joace între oameni atît de bogaţi, aruncă jos cărţile, amărît, căci înţelege că toţi ceilalţi stau mai bine ca el şi nu ar putea ţine întrecerea smintită.

– Nu.

Vel logofătul se gîndeşte tulburat şi foarte încruntat. Aşteaptă cîteva clipe, mai priveşte la ceilalţi doi, căutînd să le citească în privire şi apoi spune cu o voce nesigură :

– Şi mie încă o mie cinci sute...

S-a făcut linişte încrîncenată.

Vulpe aşteaptă să vadă jos banii ceruţi de Ceaurescu, şi cînd vede că acesta nu are bani, întreabă fonf, dar batjocoritor :

– Pă ce jucăm, pă fasole ?

Vel logofătul e foarte încurcat, îşi întoarce barba de jos în sus, se frămîntă.

– Pun Vasilaţii-de-Sus pentru patru mii de galbeni.

– Cîte familii de clăcaşi are ? vrea să ştie, bănuitor, Vulpe, trezit acum de-a binelea, dar tot fără dinţi.

Ceaurescu, încurcat, ocoleşte întrebarea.

– Are şapte mii de pogoane, pămînt ca pîinea.

Banul trage întărîtat şi jignit din ciubuc...

– Mă Ceauijescule, mă, pă mine, vulpe bătrînă, umbli tu să mă prosteşti ? Ce să fac eu cu pogoanele tale ? Mie îmi trebuie ţărani, mă, nu pogoane.

– Are optzeci de familii de robi.

– N-am nevoie de ţigani... Nu ştiu să muncească la cîmp.

– Am între ei şapte scripcari şi zece fierari, dă îţi pot drege şi pistoalele.

– îţi iau ţiganii osebit, cinci galbeni de cap, fără muieri.

Vel logofătul parcă are un cuţit între umeri, e îngrozit că
ar putea totuşi pierde. Se mai uită la carte, îşi ciupeşte mereu din barbă şi încearcă :

Ziceam că...Vulpe, acum împăciuitor ca viers, dar altfel aprig, îşi încreţeşte figura de ţap într-un zîmbet.
– Mă, pentru patru mii de galbeni adu jos Dalota Mare... Dalota Mare, băiatule.
Ceaurescu trînteşte pe măsuţă indignat, uluit, ciubucul, care cade în iarbă.
– Dalota Mare, cu trei sute de familii de clăcaşi ?
Marele ban se arată sfătos, împăciuitor şi darnic.
– Ei, hai, dacă pierzi, îţi dau eu de la mine opt mii de pogoane pe degeaba, lîngă Slobozia...
Celălalt se frămîntă, neştiind ce să facă.
– Nu-mi trebuie... Ce să fac eu cu bărăganul ăla, cu oamenii sloboziţi ?
Cantacuzino şi Lăcusteanu privesc, interesaţi acum de joc şi ei. Bătrînul aşteaptă, dar e neînduplecat, iar celălalt se frămîntă mult, se uită din nou la carte şi pe urmă spune cu fălcile aproape încleştate :
—• Am dat..*
Vornicul, care bănuise că va fi o mare încurcătură, aruncă jos cărţile, căci înţelege că trebuie să fie cel mai slab.
– Hai să plecăm de aici, că m-am plictisit. Şi începe să-şi pieptene barba cu pieptenul de fildeş încrustat cu diamante. Se ridică apoi, strigînd : Unde-s oamenii, mă ?
Vulpe, cînd vede că omul lui a dat, ţine să precizeze ca să nu fie ceartă apoi.
– Va să zică trei sute de familii ?
– Trei sute de familii... Ce ai ? întreabă celălalt, nerăbdător.
– Uite... şi Vulpe îi arată cu perfidă gingăşie cartea.
Ceaurescu, cînd vede că a pierdut, se. ridică scuturat de
furie, aruncă jos cărţile şi calcă pe ele.
– Hai să plecăm, că locul ăsta e spurcat. De ce nu vine dobitocul ăla de dorobanţ,: cu corvezile ?
Un alt dorobanţ, parcă cel mai slugarnic, îşi dă cu părerea:
– Nu se pricep să adune oamenii. E unul şi aici în bordei.
– Lasă-1, că ăla e bolnav rău, lămureşte alt dorobanţ mustăcios.
—-Ce bolnav ? urlă Ceaurescu, mînios. Scoate-1 de acolo. Nu-i cunoaşteţi pe ţărani... Sînt nişte trîntori... Să-l încerce Nae cu gîrbaciul.
Vin dinspre rîpă, pe iarba bătătorită, şi trec pe lîngă bordei, vorbind, Bălcescu şi Mitică Filipescu, care păreau prinşi într-o discuţie temeinică. Auzind de gîrbaci, se privesc unul pe altul, încremeniţi. Cantacuzino se întoarce, mîngîindu-şi simandicos barba şi întreabă nedumerit :
– Cum îi încerci cu gîrbaciul ?
– Am eu un metodicon de a şti cînd un clăcaş e bolnav ori nu. îi arde vătaful una cu gîrbaciul. Dacă fuge, e sănătos şi trebuie deci să meargă la muncă ;

dacă nu poate fugi, ei, şi aci boierul face cu mîinile moi un gest concesiv, vezi, înseamnă că e bolnav şi poate să rămîie in bordei.
Bălcescu tresare, înfiorat. Toată tinereţea lui, toată nesfîr- şita lui sete de dreptate se întoarce în milă şi revoltă. Nu mai poate judeca şi îşi strînge crîncen pumnii. Toate privirile sînt îndreptate spre bordei, de unde dorobanţii scot o umbră de om în zdrenţe, alb ca de ceară, scheletic, pe faţă i se scurge o barbă rară, jilavă. E Marin, care a fugit din sat pentru o fată şi acum nu mai e în stare să se ţie pe picioare, măcinat de boală.
– Nae... adu gîrbaciul... porunceşte Ceaurescu, cu voce moale, fără milă şi liniştit.
Bălcescu tremură de mînie. îşi frînge pumnii, aşteaptă încleştat. Cantacuzino, după ce bea din paharul adus de o slugă, azvîrle cu dispreţ o vorbă de milă.
– Dă-1 dracului, boierule. Nu vezi că e cu un picior în groapă ?
Elena şi Tiţa, care veneau mai în urmă tot dinspre rîpă, simţind că se întîmplă ceva, se apropie şi ele, întrebătoare. Ceaurescu, plictisit de ceea ce socotea el că sînt farafastîcuri, îşi ciupeşte mereu barba, dispreţuitor.
– Ei... dacă faceţi mofturi de astea, cine vreţi să ne scoată butca din noroi ? Şi către dorobanţ : Arde-1.
Dorobanţul ridică biciul, dar în clipa aceea, Bălcescu dă un strigăt de furie şi de răzvrătire.
– Lăsaţi-1 în pace, boierule... Ajunge... Fac eu corvoadă în locul lui, dacă e neapărat nevoie de el...
Toţi privesc încremeniţi. Nu le vine să creadă urechilor. Elena Tace ochii mari, iar Sevastiţa tremură, speriată. Dar, de lîngă bordei, Lăcusteanu izbucneşte violent şi autoritar.
– Iată cine răzvrăteşte ţara...
– Dacă domnişorul acesta vrea să pună umărul la roată... faceţi-i pe plac, şi vocea lui Ceaurescu se face acrişoară.
Bălcescu, clocotind, îşi aruncă centironul şi mundirul de pe el.
– Acum, pe loc.. Dacă nimeni nu mai cunoaşte omenia...
Asta nu poate admite însă Lăcusteanu, care sare speriat,
fiindcă el e numai un boier de mîna a doua şi deci e foarte zelos cînd e vorba de drepturile boiereşti. Se întoarce hotărît spre marele logofăt:
– Arhon boierule, nu poate fi îngăduit ca un boier să fie pus la corvoadă. Pravila se opune. Şi priveşte lung, dispreţuitor, pe tînărul iuncher. Un fofîrstoc fără minte.
Cantacuzino măsoară cu înţeles ameninţător pe Mitică Filipescu, care privea şi el revoltat, dar, mai matur, se stă- pînea şi îşi strîngea tăcut pumnii.
– Nu el e vinovat. Sînt alţii care îl îndeamnă...

Toate privirile se îndreptară spre boierul care, cu bărbuţa dreaptă, neagră, aproape albăstrie, cu privirea tăioasă, înfruntă liniştit, dar dîrz, privirea marelui vornic. Lăcusteanu s-a aplecat, a cules de pe jos mundirul şi i-1 aruncă înapoi lui Bălcescu.

– Nu-şi dau seama ce vor... Apoi se uită mînios la cei doi şi îi ameninţă cu mîna întoarsă. Eu una vă spun : Băgaţi-vă minţile în cap... că de nu, la ocnă putreziţi.

Soarele cade roşu, mărit, printre nori, dincolo de dealul care s-a înnegurat ca o umbră, dar e tivit acum cu aur, narîm- ziu. Razele lui arzătoare încă se întorc de peretele de nori negri, căptuşit cu caiere de lînă, fumurie, care a crescut mereu mai strălucitoare.

Cei patru din neamul lui Fîru

Alde Firu n-au scăpat decît cam cu un ceas înainte de miezul nopţii, goniţi de ploaie. înainte însă de a începe să toarne cu găleata, dorobanţii aduseseră o altă butcă pentru boieri, care s-au întors astfel din drum, lăsîndu-i şi pe ei slobozi să plece la bordeie. Ca vai de ei, rupţi de oboseală, cu noroiul cUrgîndu-le pe izmene, pe picioare, văzînd cum încă se mai scutura snopii lor de grîu risipiţi din clăiţe şi ştiind bine că nu vor scăpa de mucegai, s-au lăsat spălaţi pe faţă de trîmbele ploii care cădea pe ei şi şi-au adus zdrenţele murdare de noroi, cum au putut, aproape goi. S-au oprit totuşi lîngă pădure, în margine, la bordeiul lui Toma, care e cam departe de sat, unde vor mînea noaptea. Sînt aci mai aproape de bucatele lor, prăpădite pe cîmp, şi vor încerca la noapte, după ce vor dormi un ceas, două, să mai împrăştie grîul iar şi să-1 întoarcă încă o dată, cu nădejdea că, după ce s-o zvînta azi, nu va mai ploua iar mîine noapte. Măcar să scape paiele, oricum. Acum stau în jurul ceaunului afară în faţa bordeiului şi îmbucă boţuri de mămăligă cu ceapă şi ciorbă de ştevie. A stat ploaia şi a răsărit luna printre norii negri, mînaţi acum tot mai mult spre miazăzi. Cîteva stele ard în cerul umed încă, în aer e o reveneală caldă şi se simte parcă răsuflarea puternică a pădurii, a ierbii şi a celor cîţiva duzi şi corcoduşi din jurul bordeiului, cărora le prieşte de minune soarele toropitor, ziua, şi ploaia potop, noaptea. Au să se facă poate şi multe zarzavaturi. Porumbul a trecut cu mult de un stat de om. Are să dea şi el rod îmbelşugat. Toma a rămas pe gînduri.

– Da, e bine pentru porumb, Ioane, da' vor putrezi ştiuleţii la toamnă pă coceni, căci nu ne va lăsa Medelioglu să-i ridicăm dăcît după zilele lui dă clacă... Un an bun ca ăsta nu s-a pomenit dă cînd mă ştiu io ; cum vezi, însă, an bun, an rău, pentru noi totuna e... nu ne alegem cu nimic, şi, cu mustaţa strîmbă de silă, împinge strachina cu ciorbă de ştevie din care scot toţi, cu linguri greoaie de lemn.

Tudose, fecioru-său, care pusese ceaunul pe bordei, se întoarce hotărît :

– Io la noapte plec în lume !
– Dă ce, mă băieţaş ? îl întreabă unchiu-său Ion, care e atît de ciupit de vărsat, că i se vede şi la lumina slabă a focului ciuruiala obrazului scofîlcit. Dă ce să pleci, mă ?
Tudose nu e un băieţaş. E drept că nu e înalt, însă e bine făcut, îndesat, şi ridică sacul de cinci mertici cu o mînă pe schela de la Turnu. Mulţi îşi mai aduc aminte de isprava lui de la Bucureşti. Dar are un zîmbet de copil şi o mustăcioară neagră care înşală. Mor fetele după voinicul acesta negricios, şi nici văduvele nu-1 duşmănesc.
– Mi s-a urît cu atîta clacă. Şi pă urmă mi-e teamă dă ce coace Costache Chioru... M-a ameninţat şi astăzi... Asta nu să dă în lături dă la nimic.
Ion, cu faţa parcă strîmbă de amărăciune, se întoarce spre el, nedumerit:
– Şi unde ai să fugi, nenorocitule ? Dacă te prinde ? N-ai văzut ce păţesc cei fugiţi ? Vrei să putrezeşti dă viu ?
Tudose, căruia îi strălucesc ochii negri la lumina roşcată a focului, trînteşte în silă obiectele întinse pe bordei.
– Mi s-a urît... Am să-mi pierd urma în Bucureşti... Ori dacă nu, mă spînzur.
Toma se uită cu amărăciune la zdrenţele puse la uscat pentru mîine dimineaţă, care nici nu se vor zbici măcar. Vor pleca încă la noapte la muncă cu ce-o fi pe ei, fiindcă stelele sînt tot mai vii pe carul umed. Nu-i pare rău că-i pleacă feciorul. Ba dimpotrivă.
– O găsi el unde să se ascundă... Mai bine că pleacă... Oamenii au început să găsească acum dă lucru prin fabrici... pă la cărămidării... Sînt dă la o vreme clopotării şi tăbă- cării mari, cu sute dă calfe. îi ascund şi jupînii, că au nevoie dă ei. Aşa, poate scăpa dă clacă, cine ştie... Feciorul lui văru Niţă e la o fabrică dă vopsit testemele şi broboade dă mătase... la Mărcuţa, lîngă Dobroieşti.
– Mă frate, se înfurie Ion. Aşa ai fugit şi tu în douăzeci şi unu, să faci răzmeriţă cu Tudor dîn Vladimiri, pă urmă cu Magheru ăla... Peste zece ani te-ai întors făr-o mînă şi c-un ochi stricat, da' dă clacă tot n-ai scăpat...
Toma închide necăjit ochiul care-1 cam supără şi joacă în palmă un cărbune luat cu mîna, ca să-şi aprindă ţigara, mai mult iarbă uscată, răsucită de Tudose, pe care o bea în loc de tutun. Ţigara s-a aprins şi scoate scîntei, că hîrtia e proastă, adunată din gunoiul de la oraş.
– Nu-i nimic, n-am scăpat în douăzeci şi unu, n-am scăpat în douăzeci şi opt... O să scăpăm poate la anu. Numai să nu ne lăsăm... Ai văzut tu pă fecioru ăla dă boier care a sărit pentru noi ? O să mai auzim noi dă el... îi aflai numele dă îa surugiu. îl cheamă Nicoiache Bălcescu.
Tudose, care intrase în bordei, s-a întors îmbrăcat cu nişte hanţe mai acătării, cu cămaşa de duminică şi are opincile pe umăr. Se- îndreaptă spre feciorul lui Ion, un flăcău cam prea înalt şi năsos, ca şi tată-său.

– Hai, vere Simioane, şi tu cu mine... Fugi dă Costache... Dar văru Simion, flăcău isteţ, deşi nu prea stăruitor, căruia îi place şi gluma şi mai ales îi plac fetele, se codeşte...

– Şi Chiva ? în toamnă, dă s-o face porumbu măcar, mă însor. Mă Mutulică, mai gîndeşte-te şi tu...

– Atunci rămîi lîngă opreagu Chivei... Eu am plecat...

L-au petrecut toţi trei pînă la marginea satului, de unde
el a luat-o, furişat, prin tarlalele de porumb, alunecînd cu picioarele goale prin noroaie şi băltoace. Cine să umble pe cîmp acum ? Ceilalţi, întorşi, aţipiseră înghemuiţi în bordei, că afară pe jos era prea mare umezeală, cînd a venit Costache cu patru dorobanţi, toţi călări. Au bătut în beşica din fereastră, şi, cum oamenii sforăiau de trudă, au bătut şi cu picioarele în uşa bordeiului.

– Tomo, unde-i Tudose, fi-tu, că am venit să-1 luăm la oaste !... Ieşiţi afară... hai... Mai repede, nu vă mai cod.'ţi >tit.

Oamenii aU ieşit din bordei, cu somnul stricat şi cu -ochii cîrpiţi, dar cînd au auzit de oaste, au sărit în sus.

– Nu e acasă. Du-te şi-1 caută.

Costache întoarce capul furios spre Toma, care se simte toropit de mulţumire că fiu-său a avut gîndul bun să fugă chiar în noaptea asta.

– A fugit ? Bine. Atunci îl iau pă Simion, că şi el are anii...

Simion a încercat să fugă, dar n-a făcut cîţiva paşi, că
l-a şi ajuns arcanul dorobanţului, cuprinzîndu-1 ca un şarpe... Maria, mamă-sa, care ştia că ei vor dormi la bordeiul lui Toma, tocmai venea să aducă nişte, mălai de acasă, şi aleargă acum după cel prins, zguduită de plîns.

– Băiatu mamii, băiat...

Şi Firu se propteşte de bordei, înjunghiat, încocîrjat.

– Mi-a luat fecioru şapte ani la oaste... De-acum. putem să-i facem şi pomenile.

La conacul lui Raletu

Conacul este vechi, cam dărăpănat, făcut din adausuri succesive la o veche casă mai modestă. Drept înnoire, tatăl medel- nicerului, care fusese ataşat pe lîngă un comandament rusesc şi făcuse cîteva drumuri de serviciu pînă la Harkov, ridicase o faţadă" albă cu coloane mari, simple, văruite, iar între coloane, un fel de terasă adăpostită, pe care, la mese cu scaune de nuiele împletite, se juca vara cărţi, aşa cum văzuse el la nobilii din Ucraina. Jucau domnii, fie ei europenizaţi, fie tombatere, amestecaţi cu cucoanele, jocuri mai mult ca să freacă vremea, dar seara tîrziu, mai ales cînd erau musafiri mai mulţi, se juca şi serios de tot. Ceea ce complicase acum lucrurile, sau poate le simplificase, era faptul că tot aici veniseră, pe lîngă Mitică Filipescu, Bălcescu şi Tiţa, şi cei patru, adică marele vornic Cantacuzino, banul Alecu Filipescu

Vulpe, maiorul Lăcusteanu şi marele logofăt Băl-Ceaurescu. Fireşte, fără să ştie un grup de altul. Boierii se aşezaseră din nou la cărţi. Postelnicul Medelioglu, proprietarul moşiei de la Vadu Rău, era şi el musafir, căci aflase de venirea lor şi îi plăcea să joace cărţi. Era aşteptat cu plăcere, fiindcă aducea cu el şi un tacîm de lăutari, alcătuit din ţiganii lui robi şi după îndrumările lui, taraf cunoscut şi preţuit chiar în Bucureşti, unde cînta iarna, cu învoiala lui, şi numai cînd era el de faţă, la prieteni. Medelioglu, slab, uscat, cu faţa arămie şi osoasă, cu o mustaţă neagră ca o lipitoare, lungă, întoarsă spre bărbie, trecea drept un mare cărturar. Citea elineşte, latineşte, franţuzeşte şi italieneşte. La moşie avea o odaie întreagă cu pereţii acoperiţi cu rafturi de cărţi. La jocurile de noroc juca foarte cumpătat, plăcîndu-i mai mult felul combinaţiilor decît cîştigul, fiindcă ştia bine că după cîştig la cărţi vine şi pagubă. Era, de altfel, tăcut şi nespus de ursuz... Niciodată nu vorbea despre nevasta ori despre copiii lui, ca şi cum aceştia n-ar fi fost, deşi avea două fete şi un băiat în jur de paisprezece ani.
Ca să JIU se întîlnească toată ziua nas în nas cu astfel de oameni, Mitică Filipescu fu bucuros să hoinărească printr-o pădure vecină pînă la ora mesei. Era întovărăşit de Nicu Bălcescu şi aveau amîndoi îndelungi discuţii. Tînărul iuncher, zguduit de întîmplarea de la Vadu Rău, era fericit acum că-1 întîlnise pe acest bărbat pe care-1 admira încă dinainte de a-1 cunoaşte de-aproape. Află că Mitică Filipescu doreşte ca şi el ridicarea poporului românesc din bezna în care-1 scufundase vitregia cîrmuirilor. La început îl lăsase să vorbească mai mult pe tînărul iuncher, care era foarte măgulit să-şi arate în faţa unui asemenea om părerile lui nutrite din îndelungatele lui lecturi..
Aşezat pe un trunchi de stejar de înălţimea unui scaun, căminarul, acum om ca la patruzeci de ani, era un bărbat de statură aproape mijlocie şi cam slab, dar avea un soi de prestanţă fizică, care-i venea şi din pricină că hainele croite la Paris îl îmbrăcau de minune. Purta o jachetă strînsă pe corp, care se încheia frumos în faţă şi alerga, fără poale, înapoi, ca aripile de rîndunică, cu o jilectă verzuie, brodată, dar foarte sobră, peste care trecea lanţul de aur al ceasornicului, de la un buzunar la altul ; pantalonii înguşti, de culoarea nisipului, erau bine întinşi pe bentiţa care trecea pe subt talpa pantofilor subţiri. Privirea lui trecea totdeauna dincolo de cel cu care vorbea, căci avea subt sprîncenele tari şi negre doi ochi mari, verzi ca pruna, într-un obraz de culoarea griului copt. Acum purta o barbă neagră, cam aspră, în formă de colier, care izbea prin culoarea ei aproape albăstruie, ca pana corbului, opusă mult cu pieliţa aurie a frunţii şi a obrajilor. Mustaţa îi era tunsă scurt, peste o gură cam mare, cu buzele prea dure. îşi juca degetele pe bastonul de abanos, cu măciuca de argint, ca pe clapele unui flaut şi asculta pe tînărul iuncher care vorbea însufleţit, stînd în picioare, rupînd cu mîna frunzele lăstarilor de stejar.

– Numai prin înălţarea culturală, spunea Bălcescu, neamul nostru va fi din nou ceea ce a fost... Trebuie să răspîndim cultura în straturi cît mai largi, trebuie să ne creăm o falangă de oameni învăţaţi, de artişti mari, de scriitori care să deschidă mintea tuturor românilor... Să le insufle dorinţa de a se ridica, în pas cu celelalte popoare...

Mitică Filipescu îşi mîngîia acum bărbia cu două uşoare proeminenţe gemene, de subt care începea colierul cel negru al bărbii tunse scurt, îngîndurat mereu, apoi surîse.

– Credeţi, domnule Bălcescu, atît de mult în eficacitatea culturii ?

– Numai prin lumină se ridică noroadele, spuse convins iuncherul.

Şi în cît timp socotiţi că vom putea forma falangele cărturăreşti necesare ? în ce mod vom înfiinţa şcolile de care avem nevoie ? Cum vom face ca să aibă cît mai mulţi români acces la aceste altare menite să răspîndească lumina ?... întrebă căminarul cu o îndoială altfel binevoitoare şi-şi privi degetele, căci Bălcescu îi vorbea privindu-1 drept în ochi şi nu ar fi vrut să vadă în privirea lui vreo urmă de ironie.—s Desigur că asta va cere timp... Foarte mult timp... Va trebui să muncim toţi cu mult zel, să ne facem datoria ceas cu ceas... Vor trece probabil cîteva generaţii pînă cînd să creăm acel *foyer*[1] de cultură la care să se încălzească toată naţia, conveni Bălcescu, înclinînd capul pe umărul stîng.

– îngăduiţi-mi, îi spuse căminarul, cu o afectare oarecum parlamentară, să nu fiu de această părere.

Bălcescu îl privi surprins, aproape înmărmurit.

– Nu sînteţi de această părere ?

– Nu... Eu socot că problema înaintării culturale este ea însăşi o problemă politică... Numai printr-o acţiune politică se pot realiza acele instituţii înalte la care vă gîndiţi... Pentru ca să putem crea asemenea instituţii, va trebui să luptăm cu cei care au interese ca actuala stare de lucruri să dăinuie, cu oamenii care văd în învăţătură un duşman al lor şi al statului — aşa cum îl doresc ei. Numai împrumutînd un mare număr de instituţii libere, numai înfrîngînd de la început, dintr-o dată, despotismul, printr-o acţiune îndrăzneaţă şi energică, vom crea condiţiile unei culturi înfloritoare, adică numai o dată cu re- dresamentul politic al naţiei.

– Dacă înţeleg bine, domnule căminar, atunci vă gîndiţi la...

Ochii verzi, subt sprîncenele tari şi negre, ai căminarului, scînteiau ea răsfrînţi din soarele de iulie. Din pricina pieliţei feţei nu se vedea cînd devine palid.

– Da... mă gîndesc la ceea ce te gîndeşti şi dumneata acum...

Bălcescu şopti înfiorat:

[1] Lăcaş (fr.).

– La o revoluţie... ?

Căminarul nu răspunse, ci rămase cu privirea întoarsă înspre bolta umbroasă a stejarului. vecin. Bălcescu tăcu şi el, îndelung.

– Şi credeţi că este cu putinţă o revoluţie azi, la noi ?

Căminarul se ridică şi din toată fiinţa lui se desprindea un
fel de îndîrjire hotărîtă.

– Da...

Porniră, cu paşi rari, măsuraţi parcă, prin dumbrava cu stejari groşi, răriţi, şi cu butuci de buturugi încă nescoase, năpădiţi de lăstari.

După cîtva timp, Bălcescu reluă, mistuit de o frămîntare lăuntrică :

– Nu credeţi că şi asta cere timp ?...

– Nu .. în orice caz, nu e alt mijloc decît o revoluţie, tocmai pentru a cîştiga timp.

Se opriseră din nou în loc şi căminarul puse mîna pe umărul tînărului său prieten.

– E necesar un număr de oameni hotărîţi, care în cea mai scurtă vreme, căci asemenea fapte sînt greu de păstrat îndelungă vreme tainice, să alcătuiască un program de reforme, cuprinzător şi limpede, care să răspundă nevoilor ţării întregi. Vin de la Paris şi ştiu că perioada marilor revoluţii nu s-a sfîrşit... De îndată ce am avea un program, i-am sili pe conducătorii de azi ai ţării să-1 primească. Ţara va îmbrăţişa cu recunoştinţă reformele anunţate. Abia după asta, *le facteur* [1] învăţătură va intra în joc, dezvoltînd posibilităţile latente ale naţiei... Altfel, încercările culturale vor rămine simple veleităţi... care vor crea cîteva personalităţi culturale fără legătură cu poporul, şi atîta tot. De o parte pretenţii de ştiinţă "avansată, de alta mulţimea cea "mare orbecăind în întuneric. Asta nu e sănătos.

Erau în dumbravă de aproape trei ceasuri.

Tălăngile vacilor care păşteau prin împrejurimi se apropiaseră de ei şi le aduseră aminte că e tîrziu. Soarele era sus„ ţîşnind puternic dintre turnuri cenuşii de nori. Era vremea mesei.

Bălcescu se bucură cînd văzu că, fiind mulţi musafiri la prînz, era nevoie să se întindă o masă prin două odăi, după ce se scosese uşa dintre ele. Cu toată faţada de coloane adăugită, încăperile vechilor case erau mici şi mai erau şi încărcate de tot felul de mobile, cu deosebire de sofale şi dulapuri de haine. De acolo, de unde fuseseră puşi ei, Bălcescu şi soru-sa, două nepoate ale gazdei cam de aceeaşi vîrstă, un fiu al gazdei, lung şi cu nasul coroiat, care nu se mai despărţea de fete, deşi era aceeaşi masă lungită în două odăi, tineretul nu prea vedea pe marii boieri din capul celălalt şi se bucurară foarte cînd căminarul Mitică Filipescu, lăsîndu-şi şoţia la locul de cinste, spuse că el mănîncă bucuros între cei tineri. Luă astfel loc în capul ăstălalt al mesei, ca să fie mai aproape îndeosebi de tînărul iuncher, pe care-1 vedea atît de simţitor

---

[1] Factorul (fr.).

faţă de durerile obşteşti şi atît de dornic de a îndrepta nenorocita stare de lucruri

.După obiceiul timpului, se adusese la masă mîncare în neştire, mai bine de cincisprezece feluri... Se bău un vin negru, prost lucrat, care avea un gust de tanin. Minunat fu însă taraful de lăutari al lui Medelioglu, alcătuit dintr-un muscalagiu, un ţambalagiu şi trei viorişti. Muscalagiul avea o voce bărbătească, uşoară, care se mlădia iscusit după întortochelile dulci ale cîn-tecelor de inimă albastră... Cînd, după vreo trei ceasuri, cei tineri plecară de la masă, ca să joace crochet pe o pajişte, în grădină, se închiseră uşile şi marii boieri cerură pe rînd muscalagiului să cînte acum fără perdea... Acesta avea un meşteşug afurisit să întregească măscările pe care le cînta din gură cu un fel de încheieri din nai, aproape onomatopeice în şuierătura lor neruşinată.
Cei doi luară din nou drumul spre pădure, acum înspre partea unui rîu mic, după ce săriră pîrleazul din fund.
Cărturar prin vocaţia lui, iubitor pătimaş al oricărui fel de manifestare culturală, Bălcescu era dezamăgit oarecum de această întîietate pe care o dădea Mitică Filipescu politicului. El îşi spunea că dacă a fost un progres în lume pînă azi, acesta e datorit culturii, nu politicii. Filipescu îşi aprinsese o nouă ţigară de foi, subţire şi lungă, şi-1 asculta cu gravitate. înţelegea că Bălcescu este un om pe care nu-l va convinge niciodată, dacă nu va avea răbdare să discute problema subt toate aspectele ei. Vedea că are în faţa lui un adolescent romantic, care, dezgustat de umilinţele prezentului, se înflăcăra pentru faptele de vitejie ale poporului român în trecut şi care, fără să prea ştie cum ar fi putut s-o facă, dorea să le învie şi să le repete în viitor. încrederea în atotputernicia culturii, prin ea însăşi, i se părea firească la un proaspăt absolvent al Colegiului Sfîntul Sava, deşi el era de altă părere.
— Vă daţi seama că tot progresul, cît e, s-a realizat la noi prin cîţiva mari cărturari ? întrebă, tulburat, Bălcescu. Datorăm nespus acelui mare erudit, stolnicul Constantin Cantacuzino, fratelui său, arhitectul, spătarul Mihail Cantacuzino, care, înainte de cearta cu nepotul său, Brîncoveanu, i-a dat acestuia gustul şi îndemnul pentru atîtea monumente de mare frumuseţe, de pildă palatul de la Mogoşoaia, construind el însuşi de-a dreptul spitalul şi biserica Colţei, dînd cheag de frumuseţe pentru mănăstirea Văcăreşti şi biserica Stavropoleos de mai tîrziu. Se vorbeşte, mai ales, despre mănăstirea Horezu- lui ca despre un lucru minunat.
Mitică Filipescu mărturisi că şi el crede că spătarul arhitect a fost un artist în adevăratul înţeles al cuvîntului.
— Ar trebui să vezi, domnule Bălcescu, şi frumoasa bisericuţă pe care a clădit-o pe malul lacului Fundenilor, la marginea Bucureştilor... Dar nu uita că progresul adevărat e continuu... două-trei personalităţi izolate nu dovedesc mare lucru... De atunci, de mai bine de o sută douăzeci de ani încoace, arhi-tectura noastră, pentru că vorbim de ea, a decăzut cu totul.

Bălcescu ar fi vrut să mai arate ce factori de regenerare culturală au fost Enăchiţă Văcărescu şi fiii lui, acum nepotul lui Iancu Văcărescu, dar îi fu teamă că Filipescu îi va răspunde iar că e vorba de o familie izolată. Se gîndi că ar fi mult mai potrivit exemplul unei alte familii mari boiereşti, de la care se poate spune, gîndea el, că a început cultura modernă a poporului român.
– Nu puteţi tăgădui, totuşi, domnule căminar, că, de pildă, Goleştii, scriind, au urmărit nu numai să-şi treacă posterităţii numele, ci că şi-au dat seama de însemnătatea şi de rostul învăţăturii pentru popor, că au căutat să creeze şcoli şi instituţii care dăinuiesc şi azi, în sfîrşit, că aproape tot ce avem azi, mult, puţin, îl datorăm într-un fel acestor mari boieri progresişti.
Mitică Filipescu ar fi vrut să-1 întrerupă, precizînd că termenul potrivit ar fi mai curînd „puţinul", dar vedea făcînd sforţarea cam şcolărească de a-şi aduna ideile, Oarecum zdruncinate de discuţie, şi-şi spuse că e mai bine să nu-1 tulbure. Căutînd cu oarecare greutate fraza în vorbirea familiară, mai ales că avea şi un mic cusur în pronunţarea lui ***s,*** Bălcescu devenea cald şi răspicat atunci cînd se înflăcăra.
– Dinicu Golescu, după cum ştiţi, spuse el mai departe, nu numai că a scris acea înţeleaptă şi inimoasă carte despre călătoriile lui în Europa, despre trista rămînere în urmă a naţiei româneşti, ciim şi alte lucrări pe care sigur că le cunoaşteţi, dar a şi dat îndemn la întemeierea acelei societăţi secrete de la Braşov în 1821... A durat la Goleşti şcoala pentru învăţatul limbilor străine, latineşte, greceşte, italieneşte, alături de limba română. întors din pribegie, el a cumpărat casele de pe Podul Mogoşoaiei, unde a făcut un adevărat club literar, progresist. Acolo, în 1827, a înfiinţat împreună cu Eliade Rădulescu Societatea literară, al cărei program era să facă colegii româneşti, ziare româneşti, tipografie românească, un
teatru naţional românesc. El n-a mai trăit să ducă la bun sfîrşit acest frumos program, dar societatea Filarmonică, în 1833, era oarecum tot Societatea literară din 1827, numai că în locul marelui vornic de la Goleşti, mort, era acum alături de Eliade un alt boier, colonelul Ion Cîmpineanu. Pe urmă, fratele lui Dinicu, Iordache Golescu, nu numai că a scris o gramatică a limbii româneşti şi a adunat o bogată culegere de proverbe şi zicale româneşti, că a plănuit, după cum se ştie, publicarea unui *Dicţionar românesc,* a unui dicţionar greco-român, dar a sprijinit cu hotărîre progresul cultural în jurul său, cînd era aproape singur în felul lui în Ţara Românească... a dat bani şi sprijin grecului Dionisie Fotino, pe care 1-a ascuns de furia lui Caragea, timp de patru ani, ca acesta să scrie, fie şi în greceşte, acea istorie a Daciei în trei volume, care, tot cu sprijinul lui, s-a tipărit la Viena... Tot înfruntînd pe domnitorii greci, Iordache Golescu ajuta pe Gheorghe Lazăr, pe care-1

adusese în ţară Bărcăneasca, să-şi ţină cursul de inginerie şi filozofie în româneşte, în chiliile de la Sfîntul Sava.
Bălcescu sfîrşi cam iritat puţin de sărăcia acestui rezumat improvizat... Era iritat de cîte ori nu putea să spuie — din cauza locului nepotrivit, de pildă, ori din alte pricini — tot ceea ce ar fi vrut să spuie. îşi zisese că nu e cuviincios să-şi arate acum erudiţia, că Mitică Filipescu nici nu dorea poate să ştie mai mult din truda lui de istoric începător, dar nici nu putu să nu-şi dea seama acum, la urmă, că spusese totul întocmai «ca o lecţie de şcoală... I se părea totuşi că are dreptate, că mîntuirea de toate relele nu putea veni decît de la lumina cărţii.
Treceau acum, pe drumul din pădure, patru care încărcate cu lemne, însoţite de vreo douăzeci de săteni, în cămăşi murdare, zdrenţuite, cu topoarele pe umăr, care le dădură bună ziua.
– De unde veniţi, oameni buni ? îi întreabă Mitică Filipescu, care, de cîte ori putea, se deda unor adevărate anchete.
– Am tăiat la pădure lemne pentru boier... pă deal, în sus dă Leordeni, pentru la iarnă, răspunse un bărbat înalt, chel, dar cu plete la ceafă în jos, ca mai toţi sătenii, pînă la înrolarea în armată, mai tîrziu mult, care avea să le puie foarfecele în chică şi să-i obişnuiască astfel.
După ce trecură carele, Mitică Filipescu surise amar.
– E şi aceasta o tălmăcire necinstită a Regulamentului Organic... Ca să-şi cruţe pădurea, boierul nostru, care slujeşte
la masă cincisprezece feluri de bucate, trimite clăcaşii să-i aducă lemnele pentru iarnă tocmai la două zile depărtare cu carul cu boi şi tocmai în toiul secerişului... Dar să ne întoarcem la cele ce spuneai dumneata... Nu ţi se pare că preţuieşti prea mult rolul marii boierimi în progresul nostru cultural şi că, mai ales, preţuieşti prea mult însuşi acest modest progres ? Vorbeai, pe drept cuvînt, de stolnicul Constantin Cantacuzino şi de arhitectul spătar Mihail Cantacuzino... Dar ce era în Europa în timpul lor, în timpul lui Brîncoveanu ? Ludovic al XlV-lea construia Versailles-ui, prinţii germani umpleau imperiul de monumente, Petru cel Mare- construia Petersburgul. Noi îi aveam pe Văcăreşti după ce Franţa avusese pe Racine, pe Corneille, pe La Fontaine. în filozofie, în ştiinţă au fost Descartes, Leibniz, Newton. Asta numai ca să pomenesc de cîteva nume. Vrei să ne mărginim la cei doi mari boieri progresişti, la fraţii Dinicu şi lordache Golescu ?... Ei bine, care e progresul realizat în urma acţiunilor lor atît de însufleţite ?.,. Care e starea culturală a poporului român în acest an 1840 : N-avem nici o universitate pe întreg pămîntul românesc... Avem numai două licee, Colegiile de la Sfîntul Sava şi cel de la Craiova, şi ce vor fi la Iaşi... Cîte şcoli începătoare, la oraşe, căci de sate nu vorbesc, avem în fiecare judeţ ? Cîţi români ştiu carte ? Cîţi medici români sînt ? N-avem nici un

teatru naţional, ci numai cîteva săli de danţ, în care se joacă uneori şi teatru. Ştiinţa românească nu există nici măcar în domeniul istoriei. N-avem un manual de istorie naţională... Literatura românească ? Cîteva poezii de Eliade Rădulescu, două-trei de Cîrlova, o duzină de Grigore Alexandre,4cu... încă vreo cîteva de Cezar Bolliac... Poate că îi uit pe unii, dar nu sînt eu de vină... Piese de teatru româneşti ? Nici una... N-am izbutit nici măcar să reprezentăm şcolăreşte altă piesă de valoare decît *Mahomed* de Voltaire şi *Zgîrcitul* de Moliere.
Mitică Filipescu pusese mîinile pe piept şi aştepta răspunsul.
Bălcescu era foarte tulburat de această enumerare. Ca să nu i se observe încurcătura, prinsese o ramură de stejar şi o răsucea, fără s-o privească.
__ Trebuie să ţinem socoteala că sîntem un popor mic...
că sîntem de puţin timp în arena culturală a Europei... domnule căminar.
— Tînărul meu prieten, asemenea vorbe nu fac decît să ne adoarmă şi să ne menţie în starea de semisălbăticie în care ne găsim... Sîntem un popor mare, un popor de aproape şapte milioane de oameni. în ceea ce priveşte timpul, douăzeci de ani, de cînd şi-au început activitatea aceşti boieri reformişti, e mult, e foarte mult faţă de puţinul care s-a realizat. Douăzeci de ani înseamnă durata suficientă a unei domnii rodnice... în genere, două decenii, în timpul străbătut de un popor, înseamnă foarte mult, căci de cinci ori două decenii fac un veac, iar cultura elenică a înflorit toată în decurs de mai puţin de două veacuri... Acum două mii de ani, grecii antichităţii nu erau nici trei milioane. în timp ce cultura a mers la unele popoare cu telegari care mîncau foc, la noi a mers, cît a mers cu carul cu boi. Adevărul e că toate popoarele sînt egale, dar cu cît trece mai mult timpul, cu atît ne despărţim mai mult de cei cu care ar trebui să fim egali, căci deopotrivă sîntem în ceea ce priveşte însuşirile cerute de cultură. Dacă unele popoare au rămas în urmă, este că au îndurat un climat ucigător din pricina vitregiilor politice. O cultură superioară nu se creează fără sprijinul unei politici juste, căci într-un climat vitreg, geniile nu rodesc... Să nu-mi citezi Renaşterea, pentru că şi acolo e valabil ceea ce spun eu, explicaţia e însă ceva mai complicată... Pentru mine rămîne de nezdruncinat faptul că numai o politică sănătoasă creează condiţiunile unei adevărate culturi, care nu poate fi numai a unei pretinse elite, ci trebuie să cuprindă viaţa naţiei în întregimea ei.
– Şi ce numiţi dumneavoastră o politică sănătoasă, domnule căminar ?
Bălcescu dăduse drumul crengii de care se sprijinea şi care îşi reluă poziţia, foşnind puternic.
– în nici un caz o politică pe cale de reforme treptate... Timpul nu îngăduie să aşteptăm să se coacă roadele activităţii boierilor progresişti... Ar trebui atunci să aşteptăm o sută de ani... să îmbătrînim ca naţie încă în forma adolescenţei.

4

Vocea lui Mitică Filipescu se făcuse aproape aspră, şi surîsul său atît de prietenos dispăruse, lăsînd să se vadă conturul prea hotărît al gurii mari. Obrajii îi păreau acum de o duritate de

– Atunci ? întrebă şovăitor Bălcescu, înţelegînd unde vrea să ajungă bărbatul din faţa sa. Atunci nu ne rămîne decît să alegem calea revoluţiei ?

Aştepta tulburat răspunsul pe care-1 ştia, dar era curios să afle cum îl va formula încă o dată căminarul.

– Numai revoluţiile, spuse Mitică Filipescu, te fac să revii pe linia progresului, şi mai ales revoluţiile sînt singurul mijloc prin care popoarele pot înfrînge timpul, îl pot supune şi folosi cu adevărat.

Nu mai vorbiră nimic. Soarele se cobora tot mai mult peste dealurile cu verdele aproape negru, spre asfinţit. Era o lumină mai roşiatică şi mai puţin arzătoare. Albastrul cerului era mai şters, mai puţin umed. Pentru întîia dată după două săptămîni se părea că nu va mai ploua. Se îndreptau spre conac. înainte de a ieşi din pădure Bălcescu se opri brusc.

– Domnule căminar, mai sînt şi alţii de părerea dumneavoastră ?

Fraza era simplă, dar tonul ei pe muchie îi sublinia tîlcul care era : Domnule căminar, mai sînt şi alţii intraţi în complotul pe care-1 pregătiţi ? întrebă, însă, aşa de simplu în cuvinte, pentru ca să-i dea putinţă lui Mitică Filipescu să se prefacă, dacă vrea, că n-a înţeles, în cazul cînd n-ar avea încredere în el şi să poată răspunde deci alături.

într-adevăr, căminarul şovăi o clipă, însă în toată fiinţa acestui tînăr cărturar era atîta sinceritate, atîta onestitate şi atîta dragoste de popor, încît îşi luă răspunderea gravă a mărturisirii.

– De aceeaşi părere sînt şi prietenii mei, profesorii Eftimie Murgu, Vaillant, apoi Marin Serghiescu, Telegescu şi alţii...

Bălcescu tresări înfiorat. Eftimie Murgu îi fusese oarecum profesor, căci împreună cu alţi tineri ascultase la el acasă un curs de filozofie, pe care bănăţeanul acesta îl ţinuse după ce fusese gonit de Mihail Sturza de la Academia Mihăileană din Iaşi. Franţuzul Vaillant îi fusese de asemeni profesor la Sfîntul Sava... Mai făcu vreo cîţiva paşi, gîndindu-se bine la hotărîrea pe care o ia, apoi spuse fără şovăire, oprindu-se în loc şi privind cu ochii lui negri, ochii verzi şi adînci ai căminarului :

– Domnule căminar, vă rog să mă socotiţi şi pe mine printre prietenii dumneavoastră. -

Mitică Filipescu îi strînse mîna, tăcut. Avea o mînă mică şi foarte caldă. Acum mergeau de-a lungul pîrîului, care în timpul verii seca de obicei, dar acum era umflat de ploi. Vreo douăzeci de porci, ieşiţi din acelaşi soi se vede, cu pete mari negre, <u bot ascuţit, se bălăceau în marginea apei. Despre cele întîmplate în pădure, cei doi aveau să mai vorbească o singură jumătate de

oră, cînd iarăşi se găsiră singuri şi cînd Mitică Filipescu folosi prilejul ca să-i arate care e programul la care se lucrează şi care acum, într-o întîie formă numai, cuprindea dezrobirea clăcaşilor, abolirea rangurilor boiereşti, o viaţă parlamentară, o armată naţională, libertatea presei şi a cuvîntului şi încă unele de interes cultural. Discuţii vor fi duse mai departe în toamnă şi la ele va fi chemat, dacă vrea să vie, şi Bălcescu.
Găsiră în grădina cu pajişte, din faţa coloanelor albe ale conacului, tot tineretul jucînd un joc nou, abia adus din străinătate, crochet. Cu un ciocan de lemn, fiece jucător trebuia să ducă o bilă de lemn, cît o minge mică, pe subt nişte arcuri de sîrmă. Cine împlinea mai întîi tot parcursul era învingător. Erau vreo paisprezece inşi care jucau cu rîndul, căci tineretul nu lăsase înăuntru în conac pe nimeni, decît pe marii boieri, care, după ce îşi făcuseră somnul de după-masă, se aşezaseră din nou la joc. Erau şi cîteva cucoane, mai în vîrstă chiar decît Elena Filipescu, în rochii albe sau roze, cu cîte cinci-şase etaje de volane şi cercuri de voal, cu mîneci bufante pînă la cot, căci moda fiind proaspătă, nu se făcea deosebire între rochia de zi, de seară, de călătorie ori de vizită. în trăsură se mai punea pe deasupra o mantilă cel mult. Femeile mai în vîrstă, bucuroase că sînt în joc, se sclifoseau făcînd fel de fel de mofturi, pînă loveau cu ciocanul în minge, ca să fie astfel mai mult în centrul atenţiei, iar cînd bila de lemn trecea triumfătoare pe "Subt vreun arc, erau numai ahuri şi ohuri pasionate şi răsfăţate. Cel ce anima jocul era poetul Iancu Văcărescu care, pe Ia cinci după-amiază, venise într-o butcă împreună cu un nepot şi o nepoată a sa şi adusese cu el şi pe poetul Grigore Alexan- drescu, musafir pentru două săptămîni la moşia Văcăreşti, depărtată ca la o jumătate de poştă. Amîndoi poeţii se cicăleau unul pe altul pe tema trecerii la femeile tinere şi la fete. Otn de aproape cincizeci de ani, Iancu Văcărescu avea o voie bună şi o tinereţe fără bătrîneţe care plăcea tineretului. Mai înalt, palid, cu faţa lungă şi o mustăcioară neagră mătăsoasă, Grigore Alexandrescu, mai tînăr cu aproape cincisprezece ani, se folosea de cordiala familiaritate a Văcărescului ca să-1 necăjească toată ziua. Cînd cii o jumătate de ceas mai înainte cucoana Săftica, gazda, îi prezentase Ţiţei pe Iancu drept „răsfăţat al muzelor", Grigore Alexandrescu adăugase cu un surîs maliţios:

— Răsfăţat al muzelor nu mai mari de şaptesprezece ani.Cum sosiră cei doi din pădure, fură întâmpinaţi cu strigăte vesele, li se căutară numaidecît ciocane şi mingi şi fură siliţi să intre în joc, ceea ce ei şi făcură, dar cu o copilărească teamă de ridicol şi numai fiindcă juca şi Iancu Văcărescu, cu zîmbetul lui năzdrăvan, cu barba pe care o purta iar de cîtăva vreme tunsă scurt de tot.
Femeile şi fetele alergau pe pajişte şi chicoteau şăgalnic, mî- nioase^că băieţii şi bărbaţii, mai ales Grigore Alexandrescu, încurcă jocul.
După cîteva încercări, Bălcescu simţi că nu poate juca mai departe. Ceva era parcă frînt în el. îşi aminti dintr-o dată de Frusinica şi-şi închipui, cu o violenţă de neînchipuit, că ar fi putut fi şi ea la jocul acesta, dacă ar fi fost luată din căsuţa aceea dărăpănată cu pămînt pe jos, lipit cu lut. Ar fi luminat totul cu părul ei auriu, cu ochii albaştri, umbriţi de lungile gene negre, cu rîsul ei proaspăt, cu năzdrăvăniile ei sprintene şi neaşteptate...
O vedea parcă, în rochiţa ei făcută din resturi de borangic, alergînd cu un umăr rotund gol, cînd cu celălalt, după cum rochia se lăsa într-o parte ori într-alta, după minge. E atît de frumoasă cînd e fericită, se gîndi el. îşi aminti de clipele de subt nuc. Aşa cum un cais tînăr apare surprinzător în dimineaţa de april cu toate ramurile albe de flori, fără frunze, parcă numai din darul nopţii, aşa dintr-o dată înflorise de fericire Frusinica, atunci cînd el îi spusese că va fi înscrisă la teatru. Două vieţi, îşi zise el, cresc în ea atunci cînd o întîmplare o face fericită şi se gîndea la bucuria de a o face femeie fericită prin el. Se topea acum de părere de rău, de durere, că nu e şi ea aci, împreună cu el şi cu Tiţa. Ce fericită ar fi alergat pe pajiştea din faţa conacului. Cît ar fi răzbunat-o asta de umilinţele şi nedreptăţile trecute. Şi dorea să repare el nedreptăţile îndurate de o fată atît de bună, atît de sinceră şi de vie în elanul ei de recunoştinţă şi, gîndi asta mai stînjenit, atît de frumoasă. îi simţea sfîşietor lipsa şi nu-şi putea ierta că a primit prea uşor lămuririle care i s-au dat,' că trebuie încărcat poştalionul cu nu ştiu ce şi că deci nu mai e loc pentru ea, că va fi adusă sigur săptămîna viitoare... şi altele. Trebuia să rămînă şi el la Bucureşti. Totul i se păru într-o clipă sălciu în jurul lui şi de prisos. Parcă îi strîngea cineva inima într-un pumn. Se desprinse din joc şi porni spre grădina cea mare din dosul co-
nacului. Tiţa se uită lung după el, lăsă apoi şi ea ciocanul de lemn şi porni să-1 ajungă.
– Niculae, ce e cu tine ?
– Nimic... mă doare puţin capul.
Mai tîrziu, cînd soarele coborî de-a binelea peste dealurile împădurite, se aduseră băuturi răcoritoare şi dulciuri, cu carafe de apa ţinute în gheţăria acoperită cu stuf. Se aşezară mese şi scaune pe terasa conacului, care acum

era în umbră. Dinlăuntru veni să-şi ia cafeaua, acolo pe terasă, cu ceilalţi, şi Medelioglu, care cîştigase puţin şi se retrăsese după obiceiul lui. Era cu faţa osoasă, oacheşă, lividă, cu mustaţa lungă, neagră şi subţire, lipită parcă şi întoarsă deasupra gurii ca deasupra unui bot. Deşi avea o faimă de om de o cultura europeană, căci toată ziua citea cărţi franţuzeşti, din care avea rafturi întregi, şi elineşti, Medelioglu se îmbrăca tot dapă felul oriental, cu anteriu. Acum, peste anteriu de suvai verde, avea un biniş de borangic auriu. Nu avea curajul să se îmbrace în frac şi pantaloni, fiindcă avea picioarele foarte crăcănate şi nu vrea să se ştie asta. Fu foarte bucuros că-1 vede pe Mitică Filipescu şi-şi trase scaunul de nuiele albe, cu pernă subţire. îmbrăcată în cînepă, vopsită albastru, lînga el.

– Este adevărat, musiu Filipescu, ce mi s-a spus mai demult, dar nu am avut prilejul să vă cunosc şi să vă întreb, că aţi asistat la întîia reprezentaţie a piesei *Hemani* de Victor Hugo ?

Mitică Filipescu avea o adevărată repulsie pentru acest boier de mîna a doua, care avea o mutră de otrăvit tot timpul şi i se luminau ochii numai cînd asculta muzică ori citea versuri. Răspunse în aşa fel, ca să curme conversaţia :

– E cam mult de-atunci, boierule... Sînt de-atunci, în cu- rînd, zece ani... întrebarea fusese însă auzită de tînăra nepoată, bălaie şi cîrnă, a Văcărescului, care bătu din palme a mirare juvenilă. Braţele goale, pînă aproape de umeri, se agitară ca un zbor de pasăre albă.

– Aţi văzut teatru la Paris, *monsieur ?* Aţi văzut *Hernani* de Victor Hugo ?... E adevărat ?... Era atît de uluită de această întîmplare, încît şi ceilalţi care nu auziseră niciodată de Victor Hugo tresăriră impresionaţi şi-şi închipuiră că acest boier trebuie să fi văzut ceva cu totul rar, ceva ca un monstru ori ca o întîmplare fabuloasă şi toată lumea se întoarse spre căminar. Nu-i
prea plăcea să vorbească despre el însuşi, dar nevastă-sa interveni cu multă mîndrie conjugală :

– *Mais mon mari a assiste â la premiere representation meme! 11 etait parmi Ies partisans de Hugo !... On s'est battu dans la solie...*[I]

Mitică Filipescu povesti apoi că întîmplarea era cu cîteva luni înainte de a-şi lua el doctoratul. Făcuse cunoştinţă la un cenaclu cu Victor Hugo şi Theophile Gautier, [II] care, în seara de 26 februarie, stil nou, fireşte, 1830, opriseră un foarte mare număr de* locuri pentru tinerii studenţi care erau cunoscuţi ca partizani înflăcăraţi ai şcolii celei noi, revoluţionare, şcoala romantică, după cum i s-a spus... Se ştia că „Academia" şi critica reacţionară voiau să împiedice spectacolul cu orice preţ. El avea un loc de unde se vedea prost pe scenă. Auzea doar versurile declamate. în timpul actului I, un critic furios a

I *Theophile Gautier* (1811—1872) — poet, critic şi romancier fran

II cez, adept al teoriei idealiste „artă pentru artă".

fluierat. Atunci poetul Theophile Gautier, care era cu studenţii la balcon, a strigat puternic: *Silence !*[1] şi a fost linişte. La sfîrşitul actului, studenţii au aplaudat, să zguduie teatrul. însă în pauză s-a iscat un scandal imens... Un critic a arătat cu dezgust pe Theophile Gautier, făcîndu-1 saltimbanc, căci era îmbrăcat cu o jiletcă roşie, cu pantaloni cenuşii, care aveau într-o parte şi alta o vipuşcă lată, neagră, iar în cap purta o pălărie joasă cu margini mari, întoarse. Theophile Gautier 1-a pălmuit. Alţii au sărit pe el. „Noi studenţii, am sărit pe ăştia... A fost o păruială în toată legea... în actul II şuierăturile, dar şi ovaţiile au fost şi mai mari."
Tiţa asculta şi ea uimită, ca toate fetele, cînd zvîrluga blondă strigă plină de ciudă :
– Ah ! să fi fost şi eu acolo... Ce rău îmi pare...
– Aţi fi fost azi mai bătrînă cu zece ani, *mademoiselle...* îi spuse surîzînd Mitică Filipescu.
– Ah, nu... aşa nu, protestă fata în rîsetele celorlalţi.

1 « Linişte ! (fr.).

– Vă place atît de mult teatrul romantic ? îl întrebă pe Mitică Filipescu, cu o inexplicabilă ironie, Grigore Alexandrescu.Nu, nu chiar atît de mult... Am cunoscut, cînd am fost a doua oară la Paris, un scriitor cam de aceeaşi vîrstă cu Victor Hugo, şi adăugă zîmbind, hai să zicem de aceeaşi vîrstă cu mine, anume Honore de Balzac... Dar acesta nu e poet şi nu scrie, cred, cel puţin, nici teatru... Aci Mitică Filipescu se înşela... scrie romane. Şi-a propus să descrie societatea contemporană franceză într-o serie de cărţi, care au apărut treptat... A scris mai bine de patruzeci de romane pînă acum. Seria se numeşte : *La Comedie humaine*La librărie, la Danielopolu, mi s-a adus şi cel mai recent apărut dintre ele : *Cesar Birotţeau,* un roman care zugrăveşte minunat lumea marilor negustori.
Medelioglu clătină din cap, neîncrezător.
– Nu, mie nu-mi plac romanele... Nu-mi plac decît versurile...
Şi închizînd uşor ochii negri, cu prea mult alb în jurul lor, recită foarte armonios :
***„Voila pourquoi mon âme est lasse Du vide affreux qui la remplit, Pourquoi j'ai detourne la vue De cette ierre ingrate et nue, Et j'ai dit it la fin : «Mon Dieu»* ***
Versurile încîntară femeile, şi gazda rugă pe Medelioglu să le repete. Mitică Filipescu se ridică dezgustat, scoţînd o ţigară de foi, ca să aibă aerul că vrea să fumeze, plimbîndu-se.Fiindcă au rămas mulţi musafiri la conac, Bălcescu va trebui să doarmă cu băiatul cel lung şi deşirat al gazdei, care avea chef de vorbă. Dimpotrivă, tînărul iuncher e frămîntat de gînduri şi vrea să fie singur. II tulbură atît de adînc cuvîntul „revoluţie", că îi e frică să nu-1 pronunţe cumva, fără „să vrea", tare. Să nu-l spună prin somn... Toate gîndurile lui despre rostul istoriei sînt răsturnate de acest cuvînt. A închis ochii, prefăcîn-du-se că doarme. Luminată de acest cuvînt — revoluţie — toată istoria poporului român capătă alt tîlc şi îndeamnă pe alte drumuri. Trecutul nu iţjai apare atît de frumos, cît i se părea, de acea frumuseţe romantică, aşa cum începuse să se spună cu acest cuvînt la modă. Nu e numai vitejie şi sînge, faimă şi în- frîngeri... E şi o rădăcină înăbuşită în tulpina ei cea mai sănă-toasă... Sînt greşeli şi crime naţionale... Nu-i mai place parcă această istorie rezemată numai pe eroi şi fapte de arme... revoluţii au fost multe în trecut, însă ele trebuie bine cunoscute şi bine înţelese, căci ele ne dau cheia îndreptărilor necesare. Revoluţiile, dacă au fost, e că au avut cauze adînci, şi aceste cauze adînci dau tîlcul adevărat al istoriei... într-aci trebuie să se îndrepte cu luare-aminte cercetătorul şi mai ales el, Bălcescu, ca să vadă mai xntîi frămintările şi condiţiile sociale, care singure lămuresc adînc tot ceea ce a fost... Iată figura aceasta a lui Tudor Vladimirescu, de pildă. Ea arată rădăcinile greşelilor şi calea viitorului. Noaptea întreagă se gîndi la el. L-a

văzut şi în vis, aşa cum îl ştia, din povestiri mai de demult, dar fără să-l simtă însă în rostul lui de temelie pînă acum.

Acolo unde **a** fost **vînzarea celui ridicat** pentru dreptate

Cele două zile petrecute la conacul, cîrpit cu faţadă de coloane, de din jos de Vadu Rău, al medelnicerului Raletu, au fost pentru Nicolae Bălcescu o răscruce hotărîtoare. Vedea acum limpede lucruri de care se lovea înainte la tot pasul, dar nu aveau tîlc pentru el, căci învăţăm să vedem cu adevărat (aşa cum învăţăm să citim), lămuriţi, într-un ceas fericit de-o împrejurare ca o cheie, ori de cel chemat să lămurească pe alţii. E ceea ce s-ar putea numi o altă vedere a realităţii, dincolo de jocul aparenţelor care înşală şi privirea, tocmai fiindcă e înşelată întîi judecata. Acum e mai bine înarmat, ca să poată înţelege, ca să poată şti ce să dorească, ce să facă. E tot cam ceea ce a fost, dar este altfel. Pe firele ştiute poţi să ajungi astfel la alte adîncimi, nebănuite, din care creşte apoi toată fiinţa ta.

întîmplarea de la Vadu Rău, explicaţiile pline de înţeles, îndurerate ale lui Mitică Filipescu, capul cel mai limpede pe care l-a întîlnit pînă acum au însemnat actul de cataliză, care a cristalizat într-o limpezime de cleştar ceea ce era tulbure în el. Dar ştiinţa lui istorică nu e totuşi de prisos. El îşi scoate vederile de-acum tocmai legînd ceea ce a aflat de ceea ce ştia, dar ştia fără adîncime. înţelege, dincolo chiar de ceea ce i-a spus Filipescu, că biruinţele din trecut, atît de scumpe lui, sînt moarte, sînt o amăgeală, dacă nu se merge la izvorul puterii, la milioanele de clăcaşi. Va sta alături de Mitică Filipescu, orice s-ar întîmplă. Felul în care acesta i-a povestit şi i-a lămurit sensul revoluţiei îi arăta acum o dimensiune nouă. Soarta lui s-a hotărît. Omul singur nu mai interesează atunci cînd e vorba de fericirea celor mulţi, de mîntuirea patriei. E fericit de acele două zile pe care le-a petrecut în plimbări în doi, cu Mitică Filipescu, în lungi tăinuiri. Da, se vor întîlni din nou în toamnă. Va fi părtaş la acele şedinţe ferite de alţii. Dascălul lui iubit, Eftimie Murgu, cel care l-a învăţat meşteşugul de a descifra, de a face fişe după cărţile citite, este şi el alături, cu preţioasele lui sfaturi ! „Mai sînt alţi cîţiva oameni de inimă, pe care te poţi bizui", i-a spus Mitică Filipescu... Vrea să cunoască deci şi pe acel cîntăreţ plin de patimă care e Marin Serghiescu, pe Telegescu, moşneanul de la Telega. S-ar putea, i-a spus la plecare căminarul, ca să se aprindă scîhteia mai curînd decît sînt socotelile făcute. în clipa plecării s-a uitat lung la bărbatul acesta mijlociu de statură, cu fruntea lată, cu ochii verzi subt sprîncenele negre, întrebîndu-se dacă nu prin acest bărbat se va lega din nou firul istoriei româneşti.

18

273

Au trecut vadul greu, dar l-au trecut. Cînd mergeau de-a lungul dealurilor cu vii de la Leordeni, i-a spus lui Stoica să ocolească la stînga, spre lunca Argeşului. E acum un drum ceva mai îngrijit, care duce repede la marele conac al Go- leştilor. încă un ocol spre dreapta, pe lîngă zăvoiul de arini şi sălcii, şi dintr-o dată apare acoperişul mare de şindrilă şi poarta cu fîntîna ei, de la Goleşti, alături de biserica Leor- deanului. Iată foişorul cu turnul pătrat, călare peste poartă, şi, acolo în turn, odaia în care Tudor Vladimirescu a dormit ultima lui noapte de comandant al armatei de panduri şi de om liber, înainte de a fi trădat de cîţiva căpitani ai săi. Ridicat cu înşelăciune de căpitanul eterist lordachi, a fost dus la Tîrgovişte şi tăiat cu iataganele, două nopţi mai tîrziu, la marginea iazului de lîngă vechea cetate de scaun şi aruncat în puţul din grădina lui Geanartoglu.
Poştalionul s-a oprit lîngă uşa bisericii, care e în faţă chiar la doi paşi... Turnul, aşa încălecat peste poartă, e totuşi mult mai scund decît şi-1 închipuia el, Bălcescu, din spusele lui Alecu Golescu-Arăpilă, colegul lui de la Sfîntul Sava. Gardul de zid din dreapta al curţii e doar peretele din dos al chiliilor, în care a fiinţat întîia şcoală românească la sat, bătrînul Golescu aducînd din Ardeal pe dascălul Aaron Florian. Zidul din stînga e făcut din alte chilii, în care stau îngrijitorii de la poartă. După ce a intrat pe subt bolta porţii, a aruncat o privire spre conacul dărăpănat, în care acum nu locuieşte nimeni şi e năpădit de bozii şi de tufişuri. Frasinii şi ulmii umbresc totul. La stînga porţii este o scară care se întoarce scurt şi urcă pieziş în pridvorul care înconjoară turnul pătrat. Nu e mai larg de un pas acest pridvor. Fiecare latură a lui ocoleşte un perete al chiliei paznicului, al chiliei în care a locuit trei zile şi trei nopţi, pînă în dimineaţa de Sfîntu Constantin, omul care ştia (şi spunea liniştit asta) că atunci cînd s-a hotărît să ridica norodul, „s-a îmbrăcat cu cămaşa morţii"... I-a explicat şi Se- vastiţei cîte ceva şi-a dus-o şi pe ea pe liniile tristeţii, ale nă- dejdilor înfrînte, care nu trebuie să rămîie „înfrînte". înăuntru se vede pe ferestruică un pat de lemn, acoperit cu o velinţă, o masă albă în mijloc, cu cîteva scaune ţărăneşti, o laviţă cu unele oale şi străchini. Paznicul, care s-a urcat după el, îi spune că totul a rămas cum a fost. Priveşte spre miazăzi lunca Argeşului, în care, în corturi şi pe iarbă, au dormit şi au făcut apoi muştru pandurii ce-i avea ca la şase mii... Se gîndeşte, privind sălciile zăvoiului, că de una dintre sălciile alea a stat spînzurat noaptea trupul Urdăreanului. Că aci, la trei paşi de poartă, s-au adunat apoi căpitanii răzvrătiţi.
Soarele ocoleşte dogoritor spre dealurile pline de vii de deasupra Piteştilor, unde' vor petrece noaptea la mătuşa Cleopatra.
Stoica potriveşte hamurile din nou, trage caii de urechi.

— Straşnică fîntînă, conaşule... Am dat şi la cai dă i-am înviorat... Au mai ronţăit ei şi puţin ovăz... Dacă îi hodinim bine astă-seară, mîine călcăm cu ei trei poşte fără grijă.
Au luat-o iar pe drumul cel mare pe subt dealul cu viile despărţite de rîpi, lăsînd spre dreapta Valea Mare şi Livezenii, şi peste un ceas treceau podul cel lung de peste Argeş, ale cărui bîme jucau subt roţi şi-i zăpăcea cu huruitul lui.
S-a vînzolit toată noaptea, căci dormea într-o odaie cu un văr al lui, cu care nu putea vorbi, şi de aceea s a prefăcut bolnav. Nu putea vorbi în noaptea asta decît cu el însuşi. Era mereu frămîntat de gînduri, mustea în el un sens nou al vieţii.

Fără îndoială, căminarul Mitică Filipescu e doctor în drept de la Paris, cunoaşte Revoluţia Franceză, ca şi pe cea din iulie, care a dat tronul regelui burghez Ludovic Filip, cunoaşte temeiul „dreptului", dar el, Bălcescu, cunoaşte mai bine altceva : tot trecutul poporului român. El ştie să deosebească mai adînc rădăcinile puternice, pe care totuşi căminarul le-a po- menit în treacăt, fără să le bănuiască vlaga. Cînd se vor în- tîlni din nou, el va propune ca revoluţia plănuită să fie legată de rădăcinile vînjoase ale poporului, ca şi în trecut. Va trebui să fie ascultat. Trebuie să continue cu adevărat pe cea frîntă, de la 1821, încă mai adînc decît o cunoaşte căminarul... A fost şi calea care a dus pe rug pe Doja, la roată pe Horia şi Cloşca, E firul prefacerii istorice, din vremuri... de sute de ani, care trebuie reluat. Istoria nu e o ştiinţă moartă, cum i s-a părut şi s-a temut o clipă, ascultîndu-1 pe căminar... Ea poate să fie un îndreptar plin de sevă.
Au plecat din Piteşti dis-de-dimineaţă, căci îşi luaseră rămas bun de cu seară. Ţineau să facă negreşit cele cam vreo trei poşte, cu urcuş de deal, pînă la Bălceşti, chiar în ziua aceea. Au mers bine de-a lungul Bîscovului. Cum trecură podul de lemn, Stoica opreşte la fîntîna cu şipot, acoperită de o troiţă de stejar. Totdeauna se opreşte Stoica acolo, bea apă el, dă şi la cai şi se închină cu o cruce mare. îi place apa...

- Dumnezeu să-1 ierte...
- îţi place apa asta, Stoica, atît de mult ?

Stoica nu răspunde de obicei, dar se vede că azi e plin de voie bună.
îmi place apa, îmi place şi podu, conaşule, că e făcut dă căpitanul dă haiduci Radu... Si iar face o cruce mare : Dumnezeu să 1 ierte..

.Cei doi rid cu prietenie şi poştalionul porneşte iar la drum.
Asfinţeşte, în fund, peste munţi, cînd ei urcă dealul Cot- meanei, apropiindu-se de mănăstire. Au mers bine. Deşi e înalt, cerul e întreg acoperit ca de plumb. Cînd ajung sus pe şaua colnicului, geana de lumină apare din nou dincolo de dealurile împădurite, şi cînd Stoica a oprit puţin caii, ca să răsufle la o cotitură, au avut pe neaşteptate in faţă o privelişte pe care nu-şi aduceau aminte s-o mai fi avut vreodată. Negoiul, pe care·l ştiau spre miazănoapte scînteind şi vara, cu dîrele lui de zăpadă în zilele cu soare şi de obicei depărtat şi parcă topit în ceaţă, era acum apropiat de tot. la cîteva aruncături de piatră parcă şi cu toate culmile vecine lui scăldat în umbră, dar copleşitor de mare. Au coborît din poştalion şi au început să se plimbe pe iarbă, ca să se mai dezmorţească. Erau într-o dumbravă numai de stejari groşi de tot, ca butoaiele, şi fără lăstari, fără tufişuri, fără flori aproape ; iarba deasă de subt coroanele lor puternice era ca o pajişte de legendă. Li se părea că sînt atît de aproape de Negoiu şi atît de tăios i se vedeau muchiile şi rîpele, deşi întunecate, iar ici-colo şi albitura zăpezii, încît li se părea că ar putea să încerce să-l urce numaidecît, rnergînd doar un sfert de ceas dincolo de dealul Comarnicului din faţă.
în fund, dincolo de muntele cel înalt, pe un mic petic de cer albastru, singurul, stăruia o geană de lumină vie, care făcea un tiv roşcat acoperişului înalt de nori fumurii şi îndesaţi.
– Ai zice că soarele apune acum la miazănoapte, în spatele Negoiului, murmură uimită fata, punînd pe umeri un şal pufos de angora, căci pe şaua dealului adia răcoros vîntul.
Nicu se întreba şi el mirat ce să fie şi crezu că a găsit răspunsul.
– Nici departe nu e, Tiţa, să apuce la miazănoapte. Nu uita că sîntem la începutul lui iulie, cînd soarele apune tîrziu şi mult mai spre miazănoapte. Negoiul pare atît de înalt şi de aproape cu rîpile lui în umbră, din pricină că e luminat acum din spate, din partea Sibiului.
– Dar niciodată n-am văzut asta... ai zice că poţi pune mîna pe el, că te acoperă.
—: E şi o întîmplare destul de rară, dacă stai să te gîn- deşti... Trebuie să fie mai întîi aci, în partea asta, tot cerul acoperit de nori, dar să fie senin de cealaltă parte a muntelui, în spatele lui. Şi să fie anume în lunile iunie ori iulie cînd soarele apune cam spre miazănoapte, spre Negoiu, iar potrivirea asta, după cum vezi, nu se poate întîlni decît rareori şi numai în acele cîteva minute cînd cade subt orizont soarele.
— Apoi io zic că s-a sfîrşit nu numai cu ploaia care n-a mai venit, dă astă-seară, conaşule... Se schimbă vremea... Am scăpat dă tot dă ploaie... Vezi că apune soarele în cer senin.

După vreun sfert de. oră, cînd lumina apusului s-a şters şi negura s-a făcut peste tot mai grea şi mai răcoroasă, au început să coboare dealul spre Vărzari şi spre Bălceşti.
Ajung noaptea, cu bucuria că vor dormi în paturile lor de copii, în conacul dintre pădurile de goruni, fagi şi mălini. Serdăreasa Zinca nu mai pridideşte de grija mesei şi a întrebărilor de tot soiul. Nu se mai sătura privindu-1 pe Nicu, căci el era preferatul ei, cum mănîncă iacom, ca acum zece ani, farfuria plină cu orez cu lapte aromat cu coajă de lămîie, cu vanilie, cu praf de scorţişoară. E tot copil. Tiţa se uită la mamă-sa, oacheşa, cu fruntea înapoi, cu ochi mari, tare sprîn- cenaţi, cu bărbia mică, se uită şi la el şi înţelege mai bine ce se spunea aseară la rudele din Piteşti, că „Nicu e chipul leit al mumă-si". Nu e chiar aşa, dar nici nu se mai miră deci că atunci cînd e Nicu de faţă, ea nu mai are ochi pentru nici unul dintre ceilalţi patru copii.
Afară, cerul s-a înseninat pe neaşteptate şi luna plină a scăldat, într-o linişte nepămîntească şi luminoasă, conacul văruit în alb, acoperit cu şindrilă, şi cerdacul mic din faţă, la care urcă trepte şi dintr-o parte şi dintr-alta a gîrliciului. Numai arinii şi plopii îşi freamătă neliniştiţi frunza...

O vacanţa în vara lui 1840

La Bălceşti, zadarnic încercă Nicu să convingă pe serdă- reasă să plece înainte de două săptămîni la Bucureşti. Ea îşi amîna zi de zi plecarea, şi el în fiece zi era mai frămîntat de gînduri, tot mai mistuit de dor. îşi spunea că ar fi trebuit să se înţeleagă cu Frusinica, ca ea să vie cu căruţa poştei, căci era şi poştă organizată de la Bucureşti la Curtea-de-Argeş şi către Rîmnic, şi către Cîineni. Serdăresei nu-i dă mîna să vie
cu trăsura poştei, căci avea totdeauna cîte ceva de adus, şi dacă luai pe seama ta caii, ca să te ducă cu poştalionul tău încărcat, costa scump. Ea are timp să vie şi în trei zile. Dar la căruţa poştei e loc şi pentru cîte un singuratic şi atunci se plăteşte destul de puţin. El s-ar fi dus s-o ia de la Curtea-de- Argeş. Atît de mult se gîndea că ar fi cu putinţă ca ea să vie singură, încît el îşi făcea drum aproape în fiece zi, călare, spre Curtea-de-Argeş... Zinca era mulţumită cînd îl vedea călărind mai toată ziua, căci îşi zicea că el, căruia nu îi prea plăcea de mic să călărească, are nevoie să se deprindă cu asta, ca ofiţer. într-una din aceste călătorii, el află că e căutat de nişte călători sosiţi în staţia de poştă. Se grăbi spre conacul dărăpănat, unde erau grajdurile cu vreo douăzeci de cai, cu potcovari, fierari şi caretaşi şi află de la căpitanul de poştă, care îşi ridică ochii din condicile la care scria, că îl caută doi inşi care s-au dus în tîrg să închirieze o căruţă anume ca să-i ducă la Bălceşti.
A recunoscut de departe făptura voinică a lui Marin Ser- ghiescu, care venise odată la o serbare ostăşească şi cîntase tare frumos nişte doine şi unele cîntece de inimă albastră. Era dascăl la biserica Negustorilor şi învăţa într-o

vreme şi copiii din mahala să scrie şi să citească. Pe celălalt nu-l cunoştea. Era Telegescu, un moşnean de la Telega, cu destulă învăţătură de carte — fusese şi parucic — iar acum era şi un fel de advocat pe lîngă Divanul apelativ.
Se lămuri că erau trimişi de Mitică Filipescu la Bălceşti, ca să stea de vorbă cu tînărul iuncher şi să-i arate cu de-amă- nuntul unde au ajuns lucrurile.
Hotărîră să nu mai meargă la Bălceşti, ci să mănînce retraşi în livada unui han, la umbra unui păr rotat, unde hangioaica le aduse o tigaie de jumări de ouă, pastramă la grătar şi un coş de zmeură. Vin bun nu era... în schimb ţuica te ameţea cu reveneala ei de prune.
In timpul prînzului, Telegescu, înalt şi cam uscat, îi arătă pe larg unde au ajuns pregătirile. Speră că vor avea de partea lor mahalaua Tabaci. Vor aduce din Oltenia, de la unul Radoşanul, cinci sute de oameni, foşti panduri unii. Asta e sigur. Pentru împlinit nevoile de bani, Mitică Filipescu îşi va vinde o parte din moşie... Văzînd că Bălcescu a rămas pe gînduri, că nu ia parte la însufleţirea lor, îl bănuîră cuprins de îndoială (şi aşa era), iar ca să-l mai îndemne puţin, Tele-
gescu îi arătă că el, în 'haine de spătar, va porunci miliţiei să nu se opuie.
Era cale lungă de la Mitică Filipescu, minte atît de chibzuită, şi de la seriozitatea lui, la ceea ce îi spuneau aceştia doi. Pînă la urmă le arătă însă care e părerea lui.
– Vedeţi dumneavoastră, eu am citit o seamă de cărţi şi cunosc destul de bine multe revoluţii din trecut. Ceea ce îmi arătaţi dumneavoastră nu e revoluţie, ci un complot. Nu văd cum ar putea să izbutească. O revoluţie nu se face cu cinci sute de oameni, ţinuţi ascunşi în marginea Bucureştilor.
Ei îl ascultau nedumeriţi, aproape duşmănoşi.
Către ceasurile patru se ridică un nor negru dinspre munţii Lotrului, care într-o jumătate de oră crescu ca o umbră de urs negru, nemăsurat, cîteva clipe, apoi în forme năprasnice acoperi aproape tot cerul, întunecînd orăşelul.
Femeia hangiului, în pestelcă şi cămaşă albă, cu picioarele prinse în opinci, alergă, bucuroasă că o să plouă, să mute masa într-o odăiţă mai din dos. Era mare nevoie de ploaie la porumb, căci nu mai plouase de pe la mijlocul lui iulie. începu şi o adiere rece, *câre* făcea să tremure frunza copacilor. Furtuna însă nu veni... Norul negru îşi descărcă trîmbele de apă, care se vedeau ca nişte umbre de ploaie, dar numai peste Valea Oltului şi apoi, adunîndu-se, se pierdu repede în jos, spre miazăzi. Cei trei nu primiseră să li se mute masa de subt um- brar înainte de a vedea ei picăturile de ploaie. Telegescu trimisese doar pe scripcar şi lăutar să aştepte înăuntru şi el se întoarse la gîndurile cu care venise.

– Domnule iuncher, văd că nu ai prea multă tragere de inimă spre legătura cu noi... Dar eu aş vrea să ştiu un lucru... Ce-aî face dumneata cu o sabie în mînă, în faţa poporului ?

– întrebarea dumitale este de prisos... Niciodată nu voi fi decît alături de popor.

– Atunci eşti omul nostru. Noroc !... Ciocni ţoiul de ţuică şi-1 goli pînă la fund. Asta e... Eşti omul nostru. Şi-1 bătu pe umăr.

Cu faţa lată şi totuşi slab, cu o mustaţă lungă şi subţire, Telegescu trăia parcă mai mult în ochii arzători şi în mişcarea neîntreruptă a mîinilor. Tot ce vorbea era lămurit, întregit prin zvîrlirea braţelor, în sus, în jos, la dreapta, la stînga. Avea în el ceva de exaltat. îi plăceau frazele tari care speriau ca nişte mici explozii. Fiu de moşnean de la Telega, fusese rn armată parucic şi comandase şi compania de pază de la Oc nele Mari. Era prea nedisciplinat şi le spunea superiorilor cam tot ce gîndea, cu o impulsivitate care-1 făcea să apară, deşi slab şi nu tocmai înalt, vînos, ca de oţel. Citea mult, ce-i cădea la înclemînă, şi cam încurca lucrurile. Se vedea pe el însuşi spunînd fraze tari de pe baricade, în faţa poporului. Era mai curînd un permanent revoltat decît un adevărat revoluţionar. Făcea o pereche în felul ei foarte potrivită cu Marin Sergh iescu, care era în vremea aceea cam gros, cu obrajii bălani bine întinşi şi cu barbeţi lungi. Unul era un vorbăreţ jovial, altul era un vorbăreţ plin de temperament. Acum Telegescu privi cu coada ochiului spre iuncher şi i se păru că e o clipă potrivită să dea lovitura.

– Am să-ţi mai spun ceva în taină... şi făcu o lungă pauză, răsucindu-şi mustaţa. E cu noi şi serdarul Ma- cedonschi.

– Serdarul Macedonschi ? Serdarul Macedonschi ? repeta nedumerit, încurcat, Bălcescu.

– Da... da... el... serdarul Macedonschi... ăl de a fost polcovnic al lui Tudor Vladimirescu.

luncherul se întunecă la faţă şi murmură apăsat, netezin- du-şi tîmplele cu palmele :

– Credeam că a murit...

– N-a murit...

– N-o fi cumva frate-său ? Pavel ?

— Nu, e chiar el... N-a murit... Să vii să-ţi povestească el tot cum a fost cu revoluţia din douăzeci şi unu. Nouă o noapte întreagă ne-a povestit.

Bălcescu nu crezu, căci dacă ar fi crezut, s-ar fi ridicat numaidecît înfiorat de mînie. Nici în gînd nu se putea vedea alături de cel care, socotea el, 1-a predat legat pe Tudor Vladimirescu lui Ipsilante. îşi spuse că e frate-său care, lău- dăros cumva, vrea să treacă drept cel ce fusese polcovnic în oastea răzvrătitului.

– Aşa... ca să vezi... El ne va sfătui în tot ceea ce trebuie să facem... Va veni în mijlocul celor cinci sute de panduri pe care ni i-a făgăduit Radoşanu şi va merge în fruntea lor asupra domnitorului.
Văzînd cuta dintre sprîncenele mari ale iuncherului, Telegescu strigă să vie din nou scripcarii.
Gonind norii negri spre miazăzi, soarele le luase locul înspre Munţii Lotrului. Razele lui prelungi aureau culmile îndepărtate. Marin Serghiescu începu din nou să cînte. Avea o voce moale, neînchipuit de caldă, foarte potrivită pentru cîntecele de inimă albastră ale vremii, dar cîntecele olteneşti le „zicea" mai mult cu acea legănare pripită, cu acele alunecări de viers şi cu acele întorsături în jos, de glas plin, dintr-o dată plin, pe care nici un fel de notaţie nu le poate înregistra... Cîntecul lui era atunci amar şi hotărît şi, în acelaşi timp, era în el drojdia suferinţelor din trecut, întoarsă prin chiuituri haiduceşti în nădejdea zilei de mîine.
Telegescu vedea fericit că nici Bălcescu nu putea să reziste vrăjii pe care cîntecul dascălului de la biserica Negustorilor, care în zilele săptămînii era şi scriitor de masă la Departamentul Vistieriei, o turna în toate sufletele... Mai tîrziu, în exil, Marin Serghiescu, poreclit Marin Naţionalu, avea să toarne leacul amar al cîntecului peste sufletele pribegilor de la Brussa [I]. Avea să fie des de tot şi la masa lui Vodă Cuza, vrăjit şi el de cîntecul lui.
Se înserase aproape cînd Bălcescu socoti că e timpul să se întoarcă la conac. Calul se odihnise bine, păscuse iarbă grasă de livadă şi acum se frămînta nerăbdător. înainte de a se despărţi cu făgăduiala că se vor vedea din nou la Bucureşti, Bălcescu le spuse că ar fi bine să se pregătească şi o bună propagandă printre clăcaşi. Trebuie luată din nou calea Iui Tudor Vladimirescu. Steagul revoluţiei trebuie ridicat numai după ce vor fi siguri că gîndul lor de eliberare a clăca- şilor a răzbătut de-a lungul şi de-a latul ţării pînă la ei. El va veni la Bucureşti ceva mai devreme ca de obicei, fiindcă s-a hotărît ca logodna surorii sale Tiţa cu *Lieutenantul* Oprea Nedelescu să aibă loc pe la cincisprezece septembrie.
La sfîrşitul lui august, iuncherul Bălcescu fu în grabă chemat în Bucureşti, fiindcă batalionul său avea să iasă în tabără lîngă Pantelimon, la Dobroieşti, ca să facă instrucţia de companie, urmînd ca în octombrie să se facă manevre de regiment pentru şcoala de batalioane.
Veni aproape bolnav, căci vacanţa asta fusese mai curînd o grea încercare pentru el. Slăbise, avea în fiecare zi fierbinţeli. Luase cu el în poştalion şi pe un vecin de moşie, Anton Panovschi, un om între două vîrste, arendaş al unei moşioare, care pe drum, între altele, îi spuse că toată lumea vorbeşte la Piteşti despre o revoluţie pe care o pregăteşte acolo un fost parucic, Telegescu, venit

I *Brussa* — oraş în Turcia, unde au fost întemniţaţi o parte dintre revoluţionarii români din 1S48.

să caute oameni pentru răscoală, încă o dată, Bălcescu îşi dete seama de uşurinţa cu care se pregătea viitoarea încercare de a răsturna stăpînirea.
La Bucureşti, unde ajunse plin de praf, obosit, îl pofti pe Panovschi, care avea unele afaceri de dus la capăt, să rămîie cîteva zile musafir la el, dacă nu are pe nimeni în oraş. A doua zi seara, pe cînd ei doi mîncau subt nuc, se pomeni cu Marin Serghiescu, mai vesel ca orieînd, cu toată faţa rotundă înflorită de bucurie, care-i spuse —■. vorbind, credea el, pe ocolite — că totul este gata, că s-a ales ziua de paisprezece octombrie, în seara căreia vodă trebuia să meargă la teatru, pentru punerea planului în executare. încercarea de a ascunde tîlcul, după vorbe, era atît de naivă, încît dîndu-şi seama cît de primejdioasă e convorbirea în grădină, Bălcescu îi pofti pe cei doi în casă, ca să ia cafeaua acolo.
Aci, Marin, cum îi spunea toată lumea, deveni şi mai vorbăreţ. Auzind că Panovschi are o livadă cu cireşi, îşi destăinui pe faţă tot complotul, cerîndu-i să le pregătească nişte trunchiuri de cireşi, ca să facă din ele tunuri.
– Se pot face tunuri de cireşi ? întrebase uluit arendaşul piteştean.
Bălcescu îi arătă că, în lupta lor cu turcii, sîrbii au folosit asemenea tunuri, dar că e, fireşte, greu să le poţi găsi un model oarecare. Trebuie bine ferecate de buni meşteri fierari.
– Săptămîna viitoare, îi spuse Marin lui Panovschi, viu şi eu la Piteşti... De acolo, mergem în Oltenia, eu şi Telegescu, să aducem oamenii pe care ni-i pregăteşte un fost căpitan de panduri, Radoşanu de la Crasna din Gorj... Şi rîdea cam copilăros şi mîndru... înţelegi, trebuie să avem oameni lîngă Bucureşti înainte de zi întîi a lui octombrie. Acum, că şi dumneata eşti de-ai noştri, am să-ţi dau o scrisoare către Telegescu, ca să ştie şi el acest lucru.
Bălcescu se uită lung spre Panovschi, care ocolea privirea lui Marin, prefăcîndu-se că se uită la o icoană înfăşurată într-o maramă de borangic... Atît de încălzit era Marin, încît nici nu băgă de seamă cît de *ece era obrazul celuia cu care vorbea. Ridică paharul şi-1 ciocni de celelalte două de pe masă.
– Noroc, şi să fie într-un ceas bun...
Plin de voie bună, începu dintr-o dată să cînte, numai pentru el însuşi. Niciodată poate n-a cîntat mai frumos. Clocotea în el un vin nou, ameţitor... Din nou Bălcescu se lăsă cucerit şi, înduioşat, îşi spuse că asemenea nebuni sînt şi ei de folos pe lume...
Au stat pînă aproape de miezul nopţii, cînd, cu mersul lui greoi, cîntăreţul, calemgiu la Vistierie, îşi aduse aminte că are slujbă de dimineaţă. La plecare îi sărută, dintr-un preaplin sufletesc, pe cei doi şi le spuse din adîncul inimii :
– Fraţilor, în scurtă vreme poporul nostru va fi liber. N-o să mai fie în ţara noastră decît plugari şi ostaşi... Vom stîrpi luxul; toţi vor purta haine de postav făcut în ţară şi pînză de casă. Aşa, ca mine acum.

Avea într-adevăr pe el un surtuc de dimie şi la gît o legătură de pînză de casă vopsită albastru.
După plecarea lui, Bălcescu încercă să dreagă puţin lucrurile.
– Nu pune nici un temei pe ce spune ăsta... îl vezi că e nebun de-a binelea... Toată chestia asta cu revoluţia este o idee de-a lui... L-am lăsat să vorbească despre paisprezece octombrie, despre alte năluciri de-ale lui, fiindcă toată lumea ştie că e nebun... îl lasă toţi să spuie orice, numai să cînte... Ai auzit şi dumneata ce viers are.
Panovschi zîmbi, pe gînduri. Ridică paharul, ciocni, apoi luînd un ton sfătos şi de taină în acelaşi timp, se apropie de el uşor, peste masă, privindu-1 cu ochii mici.
– Domnule iuncher, ascultă sfatul unui om mai bătrîn ca dumneata... Ieşi cît mai este timp dintr-o asemenea legătură... I
Bălcescu se simţi jignit că i se dau asemenea sfaturi, chiar dacă ele coincideau cu sentimentul lui intim. Era un sfat de biirtă-verde care vrea să-şi dea importanţă. Răspunse puţin supărat:
– Pe ce vă întemeiaţi dumneavoastră atunci cînd daţi asemenea sfaturi ?
Ridicase puţin un cuţit pe care-1 lăsă să cadă pe masă cu zgomot. El vrusese să întrebe pe ce autoritate morală se întemeiază acest Panovschi cînd îi dă lui sfaturi cu atîta siguranţă de sine.
Panovschi înţelese însă întrebarea lui altfel şi se făcu alb la faţă. Se ridică de la masă şi făcu vreo doi paşi prin sufragerie, urmărit acum cu o adevărată nelinişte de privirea întrebătoare a lui Bălcescu.
– Ţiu foarte mult la dumneata, domnule iuncher, şi ţiu foarte mult la maica dumitale, care mi-a scăpat soţia de la moarte. Pe urmă am fost pomojnic la unchiul dumitale, boier Luţă, cînd era subcîrmuitor. Vreau însă să-mi făgăduieşti că în nici un caz nu vei destăinui nimănui ceea ce eu îţi voi spune acum.
Bălcescu aştepta înmărmurit, fără să poată spune o vorbă, îi era frică să mai întrebe, ca nu cumva cu vocea lui să-l trezească pe celălalt din această pornire spre mărturisire şi să-l facă să se răzgîndească. Dar Panovschi, care se jucase cîteva clipe gînditor cu ciucurii şalului cu care era încins peste anteriu, nu se opri.
– Te rog să-mi făgăduieşti... mai întîi ceea ce ţi-ani cerut...
Tînărul iuncher simţi că gulerul mundirului îi strînge gîtul. îl nelinişti şi această taină nouă cu care avea să se împovăreze. Răspunse mai mult în şoaptă : .
– Da.

– Atunci află, reluă celălalt, că de cîteva zile poliţia din Piteşti a fost înştiinţată de ceea ce se plănuieşte... Pe urmă întoarse capul şi goli dintr-o dată paharul cu vin roşu.
Bălcescu păru năucit de această ştire, deşi era de la început convins că mai" curînd sau mai tîrziu,.. aşa va fi.
Puţin după aceea, musafirul său merse la culcare şi se duse şi el în odaia lui. întrebarea care-1 frămînta era : cine denunţase legătura poliţiei ?
Să fie însuşi Panovschi ? I se păru puţin probabil, fiindcă nu părea să ştie mare lucru... Dar atunci, cine ? Şi mai ales cum de aflase Panovschi acest lucru ? în realitate nu era Panovschi, ci un oarecare Gălăşescu, însă chiar de ar fi ştiut asta Bălcescu, tot rămînea întrebarea cum de aflase de acest fapt Panovschi.
A doua zi, în zori, trebuia să plece la batalion. Corturile trupei erau în marginea satului Dobroieşti, dincolo de ospiciul câre se instalase la mănăstirea Mărcuţa, în locul fabricii de imprimat testemele. Erau săptămîni obositoare de marşuri, de exerciţii de luptă. Toată ziua treceau în fugă pîrîul Colenti- nei. aci nu mai larg de patru-cinci paşi, dar adînc pînă la genunchi, aşa că toată ziua erau cu picioarele ude. Uneori. împingeau exerciţiile dincolo de Pantelimon, spre Cernica. Se simţea bolnav, şi seara cădea rupt de oboseală. Nici de gîndit limpede nu mai putea gîndi. Nu avea nici un punct de sprijin şi orice frământare a gîndurilor era parcă în gol. Ştia un sin- gifr lucru : că trebuie să vorbească, şi cît mai curînd, cu Mitică Filipescu. Dar în cea dintîi duminică de septembrie fu ofiţer de serviciu pe tabără. Abia după Sîttta Măria Mică putu să plece acasă. Făcu pe jos cei cinci kilometri pînă la Bariera Moşilor, arzînd de nerăbdare. Aci găsi o brişcă, şi către nouă seara fu acasă. Nu era nimeni, căci ai lui toţi erau la Bălceşti. Bătrîna Stana îi turnă ca să se spele, îi dădu primeneli curate şi-i perie cu îngrijire mundirul şi pantalonii, în timp ce el. învelit în anteriul lui verde, care-i slujea de halat, mînca în grabă. Nu cunoştea întocmai adresa lui Mitică Filipescu. dar ştia de la Marin Serghiescu că era lîngă casa lui Serafim Drăgomanu (pe care el o cunoştea) ; era „alături o casă cu o poartă în stînga, subt casă", după cum îi spusese Marin.
Cînd să treacă de casele bătrîneşti "ale serdarului Faca, trebui să ocolească prin mijlocul uliţei, căci de la cutremurul cel mare de acum doi ani, din ziua de douăzeci şi patru ianuarie, cînd aproape ca în 1802 se dărîmase un sfert din casele din Bucureşti, aceste case ale lui Faca erau proptite cu trunchiuri lungi de fag cojit, ca să nu se dărime. Fu cît pe-aci, în mijlocul uliţei, să se întâlnească faţă-n faţă eu Frusinica... Era dusă de braţ de Costache Aristia, care pesemne o conducea acasă. Trecu fără să dea bună seara. îl cuprinse o linişte şi o sfîrşeală ciudată. Fu în el ca o lămurire, ca o cortină căzută pe un

final. Merse aşa, ca într-o legănare de moarte, pe Podul Mogoşoaiei, care începuse de cîtva timp să fie iluminat cu felinare de seu.
Găsi casa întocmai, cu poarta care era făcută aşa ca să închidă cu totul un gang. Bătu mult în poartă pînă ce veni un argat, din fundul curţii, să-i spuie că boierul e la moşie, că nu s-a întors încă. Trebui să renunţe şi se întoarse acasă. Simţea nevoia să doarmă, să doarmă mult. Nu se putuse încă obicinui în armata să se scoale de dimineaţă, şi deşteptarea de la ora patru jumătate în tabără îl sleise cu totul, căci el nu putea adormi la opt seara, o dată cu ceilalţi. Uneori, noaptea întreagă era frămîntat de gînduri.
Timp de două săptămîni, în iulie, Frusinica aşteptase cu înfrigurare. în fiecare zi se ducea spre casa Bâlceştilor ca să vadă în curte poştalionul sosit, ori ca să întrebe la bucătărie dacă e vreo ştire de la moşie. Nu era nimic... îşi descususe rochia galbenă de borangic şi o cususe din nou, fiindcă i se păru că e îngustă şi că stă sucită pe ea. Pentru felul modest cu care se îmbrăca, se pricepea neaşteptat de bine şi-şi potrivea singură rochiile vechi, nu avea însă răbdarea să le coasă, ci i le cosea doica. Se închidea bine în casă, fiindcă bătrînă opărea în zilele astea gogoşile de mătase, în curte, într-un cazan de rufe, şi se răspîndea peste tot un miros leşios de ciorbă ca de raci, care o înăbuşea... Nu putea să spună nim(ic, căci numai pentru ea se trudea, cu o nesfîrşită dragoste, doica. Vrea s-o vadă îmbrăcată în rochii frumoase... îi ţesea în război şi pînză de in, din care ieşeau de asemeni rochiţe frumoase. Numai că acum, de cînd se făcuse măricică şi începuse să poarte rochii care cădeau largi de tot de subt sîni, intra atîta materie în ele, că nu izbutea să o scoată din borangic, fiindcă se întîmpla să moară uneori mai bine de jumătate din gîndaci, deşi cei care dau mătase galbenă sînt mai rezistenţi. Era neobosită doica, mai ales de cînd murise moş Gălău şi rămăseseră singure în casă, cu o fetiţă mică pe cap. Cît timp trăise el, cu cărăuşia lui, o duseseră mai bine. Izbutiseră să facă un gard, care despărţea grădina de mai bine de un pogon de celălalt pogon, care era curtea grajdurilor. Prăsiseră în fiece an şi porci, şi găini, care erau acum atît de multe şi risipite prin grajd şi şoproane, că nu le mai ştiau numărul... Găseau ouă unde nu le trecea prin cap. încă înainte de moartea lui Gălău, cînd era aproape de sfîrşit, Maricica, după ce ca o lupoaică rănită nici nu vrusese să audă de rudele ei, care însă n-ar fi vrut nici ele să audă de ea, refuzase din nou să pornească proces pentru moştenirea bunicului. Repeta necontenit că mai bine putrezeşte într-o odaie cu lut pe jos, hrănită cu o coajă de pîine, decît să mai scoată bani de la ei, fie prin proces. De altfel, date fiind moravurile timpului şi legiuirea, era sigură că îl va pierde. Bătrî- nele îi spuneau să facă asta pentru fetiţă, dar ea nici gînd, nimic n-o îndupleca. Auzind că moştenitorii vor să vîndă curtea, îi fu teamă că ura rudelor o va urmări şi aci, încercînd s-o cumpere. Ca să se ştie liniştită în vizuina ei, pe a cărei poartă n-a ieşit

niciodată vreme de zece ani, nici ca să meargă la biserică, se grăbi şi, vînzînd inelul, pe care în noaptea aceea de neuitat i-1 pusese în deget doica, pe furiş, o cumpără ea, cu tot ce se găsi pe ea.
Aşa că după moartea ei, acum patru ani, Frusinica devenise stăpîna locului. După ce se trecuse şi bătrînul Gălău, vîndu- seră şi armăsarii care cam îmbătrîniseră şi nici n-avea cine să meargă cu ei, iar cu banii luaţi cumpăraseră între alte nevoi împlinite şi o vacă cu lapte, care ajuta la hrănirea celor trei guri. Mai tîrziu, bătrînele aflaseră că un lăptar dinspre Floreasca aduna în cotiga lui lapte pentru marile birturi care se înfiinţaseră pe lîngă hoteluri şi îi vindeau şi ele cîteva ocale de lapte zilnic, cît timp le dădea vaca, pentru ca să cumpere nutreţ. Şi din grădină mai scoteau cîte ceva, muncind-o ele,,că altfel nu aveau cum să se ajute.
Acum, doica făcuse tot ce putuse ca să cumpere fetei o pereche de pantofi, cu care ea se dusese să dea examen la teatru. Se făcuse măricică şi nu mai putea să-şi ducă lucrurile — puţine — la Bălceşti în boccea, aşa că îi cumpărase şi o mică valiză de pînză, ca să nu le fie cumva ruşine Bălceştilor cu ea în poştalion. Toate aceste pregătiri o înfriguraseră şi mai mult, Sporindu-i nerăbdarea. Nici n-avea ce să facă fără fetele şi băieţii Zincăi, fiindcă acum pe maidan nu se mai juca, şi alte cunoştinţe cu atîta ştiinţă de carte nu avea.
Casa Bălceştilor era acum totul pentru ea... Mai ales Nicu...într-o după-amiază, inima îi bătea să-i spargă pieptul. Văzu în curtea grajdului din dosul casei Bălceştilor unul dintre caii murgi, care aştepta să fie dus la potcovar, se pare. Da, venise şi serdăreasa, care acum era dusă cu poştalionul prin tîrg. O pîndi toată ziua să se întoarcă. Dar ea nu mîncă acasă, ci la o soră a ei. Cînd veni după-masa, serdăreasa dormea ; cînd se sculă, îi spuse să vie pe la opt seara, că acum pleacă numaidecît la un bolnav. Fata umblă năucă între casa cu bolta de viţă şi curtea ei cea mare. Seara aşteptă pînă la unsprezece subt nuc. îşi adusese mica ei valiză nouă. Dar poştalionul veni singur. Zinca trimisese vorbă că doarme la so- ru-sa. A doua zi către nouă dimineaţa, cînd se duse la casa cu boltă de viţă, află că serdăreasa plecase în zori cu poştalionul, la Bălceşti. Stana îi dădu, puţin cam încurcată, valiza pe care o lăsase la ea.
A fost ca o fiară rănită timp de două săptămîni. îi era ruşine de cele două bătrîne, îi era ruşine de ea însăşi, de tot. începu să umble în neştire pe străzile oraşului, ca şi cînd ar fi dus ceva mort în braţe. Dar a trecut şi vara... şi în toamnă nu murise, ci se înfăţişă la lecţiile de teatru, unde cunoscu şi alţi elevi şi eleve.
La Bălceşti, serdăreasa, cu cruzimea unei inimi de mamă îngrijorată de viitorul copilului ei, îi spuse lui Nîcu, care aştepta trecînd de la îngheţ la fierbinţeli, că nu putuse să dea ochii cu fata la Bucureşti... în septembrie, după întîile lecţii, Aristia îi arăta atîta prietenie, încît începu să o ducă seara la

teatru şi să o aducă apoi, pe jos, căci vremea era parcă făcută pentru o hoinăreală în doi, şi oraşul întreg, spre mahalale, era ca o grădină.
Sîmbăta următoare, Bălcescu se duse din nou acasă la Filipescu. Acum căminarul se întorsese. Din gang, o uşă mare cu geamul întărit cu grilaj de fier dădea într-o mică săliţă unde se lăsau hainele, apoi o scară, largă cît săliţa, urca la catul de sus, unde o nouă uşă dădea într-o sală mare din care se făceau odăi cu uşi înalte, în dreapta şi în stînga. îi ieşi înainte, sus, chiar Mitică Filipescu, bucuros că îl vede din nou şi îl duse în dreapta într-o odaie mobilată cu un birou europenesc. Era acolo, aşezat într-un fotei, şi Eftimie Murgu, cu faţa cărnoasă, cu ochii lui aproape prinşi în barba stufoasă.
Lîngă fereastră era un bărbat înalt, îmbrăcat într-un surtuc lung pînă la genunchi, fără poale în faţă. Avea pantalonii strîmţi şi guler cu legătură foarte mare. Află că era Sotir Ţă- ranu, scriitor la Vistierie, împreună cu Marin. Celălalt era un om îndesat, cu faţa rasă şi mustaţa aspră, tunsă scurt. Mitică Filipescu îl prezentă Baronescu, „prieten de-ai noştri".
I se lămuri că Sotir Ţăranu tocmai citea o proclamaţie către popor, pe care el o pregătise încă de multă vreme, în care cita multe exemple din istorie, îndemna mulţimea la revoluţie... Se aşezaseră toţi pe scaune şi în foteluri, numai Mitică Filipescu stătea în picioare, rezemat în faţa biroului şi asculta. Lîngă el era un lucru necunoscut încă în Bucureşti. Pe un picior de lemn sculptat, înalt cam cît un stat de om, era o lampă cu gaz, peste care era pusă un fel de umbrelă de mătase galbenă, care dădea toată lumina în jos. După ce So- tir îşi citi proclamaţia, Baronescu, care venea de la Piteşti, aduse un fel de program al mişcării, întocmit de^ el şi fostul parucic Telegescu, pe care, la cererea celor de faţă, îl citi nu- tnaidecît. Avea forma unui proiect de constituţie destul de stîngaci. Să se alcătuiască un „directuar subt un prezident şi şase mădulari". Să se alcătuiască şi „un corpos care să întoc- mească legile ţării pe trei bazuri, adică slobozenie, dreptate deopotrivă şi vîrtute".
Cu faţa lui palidă şi frumoasă, cu ochii în cearcăne mari din pricină că lumina de subt abajurul galben îi lăsa în întuneric. Mitică Filipescu asculta cu braţele încrucişate pe piept. îl cam iritau puţin aceste programe care veneau unele peste altele, fiecare participant ţinînd neapărat să puie pecetea gîndirii lui pe viitoarea înfăptuire. De aceea, le asculta cu răbdare. De data asta făcu însă pe loc observaţia că prezidiul directoratului nu poate fi şi şeful oştirii, aşa cum prin confuzie lăsa să se înţeleagă programul înfăţişat.
După ce sfîrşi citirea, Baronescu aduse şi lămurirea că Marin Serghiescu a trecut prin Piteşti şi că e acum la Crasna, în Gorj, ca să vie cu pandurii adunaţi de Radoşanu şi de omul acestuia, fostul căpitan de panduri, Damian.

Bălcescu îl privi în clipa asta pe Mitică Filipescu şi i se făcu o milă nesfîrşită de acest bărbat atît de cinstit, atît de luminat şi totuşi atît de încrezător. El, care era şi a rămas toată viaţa bănuitor şi un om chinuit de grijă cînd pornea ceva, nu putea înţelege cum căminarul nu-şi dădea seama de ce se poate şi de ce nu se poate. Era încă subt vraja acestui om cu o voce atît de muzicală, nu putea uita întîlnirea de la Vadu Rău şi gîndul unei nenorociri îl îngrozea. După ce Baronescu arăta unde a ajuns cu pregătirile, Bălcescu întrebă, destul de intimidat de altfel, căci se afla între oameni mai în vîrstă decît el.

– Nu vi se pare că Agia a mirosit şi ea ceva ? Nu vă e teamă că au ajuns pînă la urechile marelui vornic unele zvo-

Baronescu îl privi dispreţuitor şi cu mila cu care s-ar fi uitat la un nechemat, care se amestecă între oameni care îl depăşesc cu inteligenţa şi cu experienţa lor.

– Ce poate să afle poliţia ? Vorbe..'. Dumneata ne crezi proşti, nu ştii ca avem şi noi ştirile noastre ?... Hei, continuă Baronescu, noi înadins am lăsat să umble asemenea zvonuri, ca

19 — Un om între oameni, voi. I

să vedem ce are de gînd stăpînirea. Fii liniştit. Noi ştim ce ştiu ei, şi mai mult.

Sotir dădu din cap tot atît de dispreţuitor faţă de tînărul iuncher, subliniind cu zîmbetul explicaţia lui Baronescu, care

– ...Ei cred acum că e glumă, dar cînd se vor vedea în spînzurători, va fi prea tîrziu.

Eftimie Murgu se ridică hotărît, şi faţa i se boţi de supărare.

– Trebuie să fie fără vărsare de sînge... V-am mai spus-o de atîtea ori. îi trimitem pe toţi la mănăstire şi-i ţinem acolo pînă aşezăm ţara pe temelii sănătoase.

Mitică Filipescu îl aprobă, clătinînd din cap, cu gîndul aiurea.

Se ridicară să plece. Bălcescu îi spuse căminarului că ar vrea să-l întrebe ceva în legătură cu un proces privitor la o sfoară de moşie a unui unchi al său. Acesta îi făcu semn, zîm- bind, să rămînă.

– Domnule căminar, îl întrebă iuncherul, cînd Filipescu se întoarse după ce îşi condusese musafirii pînă în strada căzută într-un întuneric ca de mormînt, cum numai în zilele ploioase de toamnă se întîlnea (de altfel plouase în timp ce erau ei sus şi acum încă mai burniţa), domnule căminar, cine este acest Baronescu ?

– Este un advocat şi hotarnic.

– Aveţi atîta încredere în el ? Şi Bălcescu aştepta nemişcat răspunsul.

– Aş putea să spun că este omul meu de încredere... Mi-a fost într-o vreme vechil la moşie. Dar de ce întrebi ?

Fără nici o şovăire, cu un fel de mînie în ochii săi puţin oblici, Bălcescu răspunse aproape şuierat .*

– E din cale-afară de îngîmfat.

– Asta-i cam adevărat, domnule iuncher, dar îl socot foarte folositor.

– Mi se pare că vorbeşte prea mult... Mi se pare că toată lumea din jurul dumneavoastră vorbeşte prea mult. Uite, la Piteşti, acel Telegescu e din cale-afară de nesocotit. La fel Marin Serghiescu, care flecăreşte oriunde se duce numai despre pregătirile care se fac.

Mitică Filipescu îl privi lung pe tînărul din faţa sa. Ar fi vrut să-i răspundă, pe urmă găsi că răspunsul său ar fi prea ccmplicat, cu prea multe ocoluri şi paranteze. Era vădit încurcat şi, ca să-şi ascundă încurcătura, se duse pînă la o bibliotecă sculptată de stejar din care scoase o carte. Bălcescu îl urmărea mirat, văzîndu-1 cît de mult îl frămîntă cele spuse de el. Dar deodată, Filipescu se întoarse spre el, ca şi cum s-ar fi hotărît sau ar fi găsit un răspuns care să spună altfel acelaşi lucru.

291

– Uite, domnule Bălcescu, aş vrea să ştii un lucru. Şi eu am despre oamenii aceştia, cînd îi privesc cu ochii dumitale, aceeaşi părere despre ei şi mărturisesc că ei mă supără adesea... Dar aceasta nu înseamnă a cunoaşte oamenii cu adevărat. Pentru asta, trebuie să mergi mai adînc şi mai ales *il faut chercher Ies significations des choses* Trebuie să căutăm tîlcul lucrurilor şi al faptelor... Aş zice ierarhia acestor tîlcuri.

Văzu că Bălcescu îl priveşte încurcat, enervat că sensul celor spuse îi scapă, că nu prinde decît capete de fir care se încurcă apoi.

– Mă întreb dacă am spus întocmai ceea ce vreau să spun... Mi se pare că nu m-am putut face înţeles.

– N-aş putea spune că e chiar atît de limpede. Ar avea nevoie poate de unele desluşiri, îi răspunse Bălcescu, cu zîmbe- tul lui din colţul stîng al gurii, şi îşi aruncă ochii să vadă ce carte luase din raft căminarul. Era un volum de versuri franţuzeşti.

Atunci am să fac un ocol, spunîndu-ţi o anecdotă, care mie mi s-a părut bogată în conţinut, cît trei volume întregi, şi spune întocmai ceea ce am vrut să spun şi eu... Iat-o : La Bagdad, într-o noapte, pe uliţele întortocheate şi pustii dintre magaziile portului, acolo unde se descarcă ghimiile şi istam- boalele venite de la Bassora şi unde pîndeau de obicei, pe asemenea vreme, tîlharii, cauta să se strecoare în grabă un călător întîrziat. I se strigă din urmă : „Ia stai !..." Şi el încremeni locului de spaimă... întoarse capul şi nu văzu pe uliţa pustie nimic, decît o saca oprită în dreptul unei uşi dărăpănate. Nu pricepu cine îl strigase. Vru să facă un pas mai departe, cînd i se strigă din nou, hotărît: „Ei, bre, bre, ia stai o clipă !..." Acum se opri şi întoarse capul mai speriat, însă iar nu văzu pe nimeni în noaptea pustie. Doar calul slăbănog şi bătrîn de la saca dădea din cap... „Eu te-am strigat, bre..

.Vreau să ştiu, de rnai e mult pînă la ziuă." „Cum ?... Cum ?... Dumneata vorbeşti ?" întrebă cutremurat călătorul. „Ei, asta-i, fu răspunsul, păi dumneata ştii cine am fost eu ? Nu te uita că mă vezi la saca. Eu am fost cal de călărie... am avut harşea de mătase şi zăbală de argint." Omul privea calul mai speriat parcă decît înainte. în clipa aceea ieşea sacagiul din casă, cu biciul în mînă... Trecătorul se îndreptă năucit spre el. „Bre, dumneata ai un cal cum nu se mai află pe lume ! E nemaipomenit !" Dar sacagiul înăcrit şi cu fruntea îngustă îi răspunse întărîtat: „Păi, dacă dumneata asculţi prostiile lui !... Vai de capul lui... Ţi s-o fi lăudat şi dumitale că în tinereţea lui a lost cal de călărie cu harşea de mătase şi zăbală de argint. Hei, dacă ai sta să crezi tot ce spune el... Auzi, harşea de mătase ! Cînd toată lumea ştie că harşeaua se face din păr de cămilă..."

Bălcescu rîdea rar... De cele mai multe ori nu-i -apărea pe faţă decît zîmbetul din colţul, stîng al gurii, dar acum năzdrăvana snoavă i se păru într-adevăr plină de înţeles şi răspunse cu un rîs sacadat, dar nu zgomotos :

' — Anecdota e într-adevăr bogată : cred, totuşi, că nu aveţi dreptate.

– Domnule Bălcescu, fără îndoială Telegescu şi Marin Serghiescu sînt cam copilăroşi ; ceilalţi nu sînt nici ei fără cusur, dar ce înseamnă asta faţă de faptul că aceşti oameni sînt inima poporului român, care bate prin ei mai puternic... Sînt printre puţinii de azi 111 care colcăie duhul răzvrătirii. Oamenii aceştia îşi pun în joc libertatea lor şi fericirea familiilor lor... îşi pun în joc viaţa poate, pentru ca să aducă îndreptarea ţării şi să ne redea la toţi, cu un ceas mai devreme, libertatea. Comparaţi-i cu semenii lor şi veţi vedea că sînt atît de rari, nepreţuiţi, caii care vorbesc, chiar dacă flecăresc puţin cam zgomotos.

– Dar nu e cumva primejdie, domnule căminar, ca această flecăreală a lor să dăuneze acţiunii însăşi ?

– Am în ceea ce priveşte cinstea şi credinţa lor o încredere desăvîrşită... Şi asta mi se pare azi *esansiel K* Desigur că există anumite primejdii... Aşa e jocul acesta cumplit al revoluţiei... Poate că ar fi de dorit ca ei să fie mai cuminţi puţin... Dar dacă ar fi cuminţi de tot, ne-am împotmoli cu toţii.

Tînărul iuncher rămase îndelung pe gînduri. I se păru că, într-un fel, căminarul are dreptate. Se gîndi la laşitatea celorlalţi, la cei prea cuminţi, care aşteaptă totul de la,alţii.

Mitică Filipescu îşi împreună din nou mîinile la piept şi rămase un timp pe gînduri, apoi îl privi înţelegător şi cu aceeaşi nedezminţită simpatie. *J*

– Domnule iuncher, viaţa nu aşteaptă. Te. vezi mai totdeauna în situaţia de a lucra, de a lucra cît mai repede şi atunci lucrezi cu oamenii pe care îi ai... Dacă aştepţi condiţii ideale şi oameni ideali, înseamnă să nu poţi trece niciodată la acţiune, înseamnă să aştepţi pînă cînd vei fi nevoit să renunţi. Da,

unii dintre oamenii noştri sînt cam flecari... S-ar putea să fi ajuns pînă la urechile Agiei cîte ceva din cele ce plănuim noi. Prea mult nu cred să ştie. Acum, în orice caz, înapoi nu mai putem da... acum că am pornit, cine aleargă mai repede cîştigă.

Bălcescu suferise foarte mult la gîndul că dacă l-ar fi întrebat Filipescu de unde ştie că poliţia a aflat, el ar fi trebuit să spună numele lui Panovschi, cu tot cuvîntul dat. Acum însă vedea că atît cît ştia el despre informaţiile poliţiei din Piteşti nu era ceva care să-i facă pe tovarăşii săi să întrebe de unde ştie el că Vornicia a aflat... îi spuse, totuşi, îngîndurat:

– Domnule căminar, altfel am gîndit eu această mişcare. O revoluţie nu se poate face de sus. Trebuie să aşteptăm să fie ţara pregătită. Să se ivească un semn limpede, o întîmplare care să ne arate sentimentele poporului şi în acelaşi timp să fie o cauză, un punct de plecare pentru o nouă pornire de mî- nie populară.

Căminarul, care ascultase pe gînduri, îi strînse mîna călduros, şi Bălcescu nu pricepea de ce. Era şi el de aceeaşi părere, cumva ? Dar atunci ar fi trebuit iuncherul să impună o schimbare. în realitate, Filipescu, mişcat de emoţia cu care vorbea, vrusese doar să-i arate o simpatie care depăşea obiectul.

Prin întuneric mergea greu de tot, cu mare»băgare de seama. Tot mai burniţa. Avu norocul să întîlnească cîţiva trecători cu felinare în care ardeau lumînări de seu şi aşa, pe urma lor, putu să iasă pe Podul Mogoşoaiei.

La curte pentru felicitări

în sala de aşteptare, tapisată cu mătase roşie şi cu ciubu- cărie ovală aurită, de la palatul domnesc, fosta casă a Goleş- tilor, cîţiva boieri şi doamne aşteaptă tulburaţi. între ei, Tiţa şi mama ei, unchiul Luţă, medelnicerul Nedelescu şi fiul său, *Lieutenant*-ul Oprea Nedelescu.

Staicu Nedelescu, în anteriul de mătase vişinie, încins cu şal persan şi în biniş de atlaz alb, e foarte mîndru. îşi mîngîie barba tunsă scăzut şi explică înfrigurat serdăresei Zinca :

– Cînd m-am prezentat măriei-sale să-i aduc la cunoştinţă logodna feciorului meu, rugîndu-1 să-i dea înalta sa bine- cuvîntare, măria-sa mi-a spus ; Să se prezinte joia viitoare după şedinţa Divanului. Ştii, numai joia vine el acum în Bucureşti, de la ţară, pentru şedinţele Divanului. înţelegi ce mare cinste ? Ceilalţi fii de boieri care se însoară se prezintă cu nevestele lor la curte, după nuntă. Pe fiul meu îl primeşte măria-sa după logodnă. Zinca înţelege, nici vorbă, că el vrea să-i atragă iar luarea-aminte la cinstea pe care i-a făcut-o încuscrindu-se cu ea.

– Vezi că fiul dumitale este şi ofiţer în garda măriei-sale, întăreşte un boier scund şi gros, care aştepta şi el să fie primit de vodă şi era bucuros să intre în vorbă cu cei cu nunta.

Nedelescu îşi mîngîie barba şi parcă tot ar vrea ca Zinca Bălcescu să spuie şi mai limpede că îşi dă seama de cinstea pe care i-a făcut-o el, dar Zinca tace şi se gîndeşte la altceva. A fost greu să i se găsească şi ei ceva de îmbrăcat, căci fetele, în ruptul capului, n-au vrut s-o lase cu rochia de acum douăzeci de ani, care nu merge decît cu ilic şi cu fes mic, cu fundă. îi găsiseră un fel de tocă de un verde-închis, din care se lăsa pe umeri ceva ca o glugă de caşmir tot verde. îi pregătiseră o rochie închisă pînă la începutul gîtului, de tafta neagră, cu vo-lane şi cu mîneci lungi umflate. La gît purta un lanţ de aur cu medalion.
Lieutenant-ul şi Tiţa, îmbrăcaţi de ceremonie, se ţin de mînă fericiţi. Ea, în rochie albă de mătase, strînsă mult subt pieptul mic, iar jos învoaltă, pusă pe cercuri largi şi ascunse de sîrmă,. este toată înflorită de bucurie şi, tare emoţionată, se alipeşte uşor de logodnicul ei.
– Vai, ce frică îmi e !
îmbrăcat în tunică de postav albastru, parcă ferecată cu atîtea zorzoane de metal, cu epoleţi laţi şi cu ciucuri de aur, cu tot felul de ledunci alămii, el o întreabă mîndru :
– Cum poţi să spui că ţi-e frică alături de mine ?
– Tu nu poţi să mă aperi de vodă, dacă vodă s-o încrunta la mine... îi spuse ea, cu o copilăroasă sfială.
– De oricine, Tiţa... şi ridică bărbăteşte din umeri, cu mîna pe mînerul săbiei.
– Nu te supăra, am greşit...
Fata se lipeşte fericită de umărul lui, dar el simte că ea nu i-a spus toate temerile ei.
– Mi-aş da viaţa pentru tine, nimeni nu ne mai poate despărţi de aci încolo, pînă la sfîrşitul zilelor noastre.
Ea îl priveşte proaspăt, viu, în ochi şi surîde... Crede ca şi el.
Bătrînul Nedelescu se întoarce către mama lui Bălcescu :
– Dar de ce n-a venit şi Nicolache ? Ca iuncher, era aproape îndatorat să fie aci... Dacă o să întrebe măria-sa : „Unde-i iuncherul Nicolae Bălcescu ?" Ei ? Ce-o să-i spunem atunci ?
Zinca Bălcescu, încurcată, ocoleşte răspunsul, pentru că ştia că Nicu nu a vrut să vie... îi arată că ei au crezut că numai părinţii şi logodnicii. Prea mult nu ştie, emoţionată şi ea, ce să mai spuie.
– Am stăruit şi eu... Spunea că nu putea să lipsească din tabără, că era de serviciu.
Apare un aghiotant şi îi pofteşte în sala tronului.
– Poftiţi la măria-sa.
Au intrat în sala cea mare, cu covoare groase pe jos, cu perdele mărginite jos cu draperii transversale, roşii. Vodă Ghica şi nepoata lui stau în două jilţuri cu baldachin de culoarea vinului. Cei care intră se ploconesc de la uşă, în afară

de ofiţeri, care salută milităreşte. De altfel, cu faţa încadrată de colierul castaniu al bărbii tunse, cu mustaţa mică, întoarsă în sus, alb la faţă, cu ochii puţin cam prea apropiaţi, Alexandru Ghica, care e foarte mîndru c-a desfiinţat ceremonia sărutării mîinii, zîmbeşte puţin absent, gînditor, cu bunăvoinţă în definitiv. Mai gravă este nepoata lui, Alexandrina, care-i serveşte de secretară şi care la asemenea ceremonii face oarecum şi onorurile tronului, el fiind burlac. Nu vrusese să se însoare cu fata bancherului Hagi Moscu, de la care luase, cu împrumut, chipurile, cei o sută douăzeci de mii de galbeni cu care-şi cumpărase de la mai-marii Porţii tronul. Şi nu s-a însurat, fiindcă era în taină îndrăgostit de contesa van Suchtelen, pe care o va vedea chiar azi în palatul de la Paşcani, lîngă Că- ciulaţi, înainte de plecarea ei din ţară. Nu s-a îmbrăcat, fireşte, în mare ţinută. Ci e doar în uniforma de serviciu, care e neagră, dar tot încărcată de fireturi şi de ciucuri. Ca decoraţii nu are decît, petrecut peste talie, pieziş, marele cordon al Ordinului Nizan, şi în piept, în dreapta, o mare placă de argint, înstelată. Toată lumea are mănuşi albe, şi toţi bărbaţii şi femeile au vărsat pe ei flacoane cu apă de colonie.
Logodnicul, cu Tiţa la braţ, fac cîţiva paşi înaintea celorlalţi. în faţa lui vodă, ea se desprinde de braţul lui şi face o reverenţă pentru care s-a chinuit acasă îndelung. Apoi, el rămîne înţepenit în poziţie militară.
– Am înalta cinste să prezint măriei-sale pe logodnica mea, Sevastia Bălcescu.
Vodă Ghica, trezit din gîndurile lui, zîmbeşte şi dă mîna Ţiţei, care vrea să i-o sărute, dar el şi-o trage curtenitor. Tiţa face apoi o nouă reverenţă Alexandrinei Ghica. Acesteia îi sărută mîna pe care i-o întinde. Bătrînul Nedelescu se uită mîndru la Zinca Bălcescu. „Merge bine, nu ?" vrea să spună privirea lui. Vodă face un semn. De alături, apar doi lachei în fracuri închise, cu o tavă mare cu pahare cu şampanie şi cu alta cu pişcoturi.
Ghica ridică un pahar înspumat, toţi ceilalţi ridică şi ei paharele.
– Vă doresc viaţă lungă şi fericită în viitoarea voastră căsnicie, şi bea paharul tot.
Ciocnesc între ei cuscrii şi logodnicii, dar cu bunăcuviinţă. Din greşeală, logodnicul se loveşte cu cotul de tată-său şi varsă cupa de şampanie pe rochia Ţiţei. *
Fata, surprinsă, speriată, dă un mic strigăt:
– Ah !
Logodnicul este foarte încurcat. Toţi cei de faţă zîmbesc însă indulgenţi, iar bătrînul Nedelescu împacă înţelepţeşte lucrurile.
– Nu-i nimic. Asta poartă noroc.
. "7 •t?a-. Da;- poartă noroc. . întăreşte Alexandrina Ghica şi privirile i se îndreaptă spre îndrăgostiţi, spre Tiţa mai ales, care zîmbeşte ruşinată.
Bătrînul Nedelescu strigă cu o voce puternică, fără emoţie, slugarnic :

– Să trăiască măria-sa şi măria-sa... doamn... domniţa, ar vrea să adauge, dar se încurcă.

– Să trăiască măria-sa... se ploconesc cei de faţă. Şi pe urmă se retrag încet, cu spatele spre uşă.

în sala cea lungă, unde se aşteaptă de regulă intrarea lui vodă, zeci de rude, în frunte cu unchiul Luţă, îmbrăţişează şi sărută pe logodnici cu zgomotoasă căldură şi fac un mic teatru familial.

Procesul

Ziua de paisprezece octombrie trecu liniştită, dar cînd Agia din Bucureşti primi la rîndul ei un denunţ din partea serdarului Mehtupciu, care era prieten cu Macedonschi şi Sotir (şi fusese adus de aceştia în complot), Vornicia trecu la arestări pe toată ţara.

Cel dintîi fu adus în beciul Agiei Marin Serghiescu, la douăzeci şi patru Octombrie, în Bucureşti. Apoi marele vornic dădu poruncă ispravnicului de Gorj să aducă în fiare la Bucureşti pe Radoşatiu şi soţii lui. Oameni ai Agiei din Bucureşti fură trimişi să aducă legat pe Telegescu de la Piteşti. Mitică Filipescu fu ridicat de acasă. Bălcescu fu adus la Dejurstfă de o patrulă militară. Fură arestaţi în total douăzeci şi patru de inşi.

Au fost toată iarna anchetaţi cu o asprime neobicinuită de către comisia numită de Alexandru Ghica, în care, în afară de fratele acestuia, spătarul Costache Ghica, mai intrau şi vornicul Iancu Mânu, vornicul Manolachi Florescu şi aghiotantul lui vodă, colonelul Nicolae Golescu.Acesta deveni vînăt, din roşcat ce era, într-o noapte tîrzie, cînd în cancelaria de la Dejurstfă, Nicolae Bălcescu, istovit de zece ore de tacrir, îi strigase cu o amarnică durere : — Dacă tatăl dumitale n-ar fi murit acum zece ani şi te-ar auzi batjocorind, aşa cum o faci, duhul progresist, ar muri acum de ruşine... Cine ar crede că sînteţi fiul marelui boier Dinicu Golescu ?,..
Era vădit că amintirea tatălui său, iluminat boier cărturar, îl stînjenea pe acest elegant boier de curte, care şi la anchetă venea în fiecare zi într-o nouă uniformă.
îşi sprijini cu amîndouă. palmele fruntea şi rămase aşa mut, cu coatele pe masă.
Şi mai brutal se purtase încă spătarul Costache Ghica, despre care se spunea în oraş că, încins fiind cu sabia, lovise cu pumnii pe unii deţinuţi.
Nu s-au putut afla prea multe de la cei arestaţi, cu toate că ancheta a fost atît de mult prelungită. De, altfel, doi dintre cei mai adînc implicaţi în acest proces, dascălii Eftimie Murgu şi J. A. Vaillant au fost lăsaţi liberi, sub motiv că sînt sudiţi, supuşi streini, unul austriac, iar celălalt francez. Asta a dus la zvonul cu totul fals, care umbla în oraş (şi a dăinuit şi mai tîrziu), că Vaillant ar fi fost cel care i-a trădat pe ceilalţi. După alţii, însă, cel care îi vînduse fusese un alt dascăl de la biserica Negustorilor, pe care**-1** cumpărase cu bani buni căpitanul de la Agie, Costache Chioru, ca să-i spioneze. Numai tîrziu avea să se afle adevărul.
Tocmai la 1 februarie 1841, cei zece acuzaţi au fost trimişi în judecata înaltului Divan, prezidat de spătarul Costache Ghica, pentru complot împotriva vieţii domnitorului. în afară de preşedinte, mai era în Divan un ofiţer, colonelul Nicolae Golescu, care deşi fusese în comisia de instrucţie, fusese numit acum, în faţa Divanului, acuzator public, procuror militar.
Sala cu perdele sîngerii de la Divanul apelativ era neîncăpătoare pentru mulţimea de boieri şi soţii de boieri care ţineau să vadă şi să audă pe acuzaţi, căci în afară de boieri, nimeni n-ar fi putut pătrunde într-o astfel de sală de judecată, în acele vremuri cînd Adunarea Obştească era aleasă numai dintre boierii ţării.
Mulţimea aştepta îngrămădită la porţile Divanului, din ce în ce mai numeroasă... în ziua cînd se luă din nou tacrirul căminarului Mitică Filipescu, mai bine de zece mii de oameni fuseseră împinşi de pe Podul Calicilor cu spîngile şi aşteptau pe prundişul Dîmboviţei ori în grădina bisericii Doamnei Bă- laşa. S-a aflat imediat cît de hotărît şi cît de curajos a fost căminarul, cît

de bărbăteşte s-a purtat. A recunoscut totul, şi-a luat asupra lui totul, dar a tăgăduit comisiei de judecată dreptul de a-1 judeca.
Frumoasa lui faţă arămie era acum acoperită de o barbă crescută în dezordine şi părea încă şi mai palidă.
— Da, am plănuit dezrobirea clăcaşilor... Da, am fi voit să-i facem oameni liberi, căci aceasta ar fi spre binele patriei... Da, am gîndit că e bine să se desfiinţeze rangurile şi privilegiile boiereşti, căci nu e drept ca unul să aibă tot, iar cei mulţi nimic... Am plănuit înfiinţarea unei armate naţionale, ca să nu mai tremurăm cu toţii de cîte ori unui Pasvantoglu de la Vidin îi vine poftă să prade, trecînd prin foc şi sabie un sfert din ţară... Am cerut libertatea presei şi a cuvîntului, fiindcă acesta este duhul vremii,.. Pentru toate cîte am dorit să le împlinim, nu aveţi dumneavoastră dreptul de a ne judeca... Iar dacă o faceţi... ne va judeca din nou pe toţi — şi pe noi, şi pe dumneavoastră — istoria, şi urmaşii dumneavoastră se vor ruşina de ceea ce aţi făcut.
A trecut ca un fior uşor peste capetele boierilor şi ale cucoanelor împopoţonate, care veniseră acolo ca la teatru. De altfel, Bălcescu, în tacrirul său şi tot timpul în faţa comisiei de anchetă, dînd o serie de răspunsuri voit confuze, nu se gîndise decît cum să-1 apere mai mult pe Mitică Filipescu şi nu pomeni de întîlnirea de la Vadu Rău.
Cînd înţr-o zi din prima săptămînă a lunii april, pe o vreme de primăvară, în timpul cînd cireşii erau în floare, spătarul Costache Ghica se întoarse dintr-o încăpere alăturată, cu tot Divanul după el, ca să citească hotărîrea, în sală toată lumea îngheţase.. în colţul din dreapta, în fundul sălii, Tiţa stnngea, alba la faţă, mîna serdăresei, care privea fix, îmbrăcata toata in negru... Unchiul Luţă, lîngă ele, le apăra de înghesuiala, şi acum asculta şi el încremenit.
Privirile lor ţintesc necontenit chipul iubit, palid, cu ochii cu cearcăne, între acuzaţi. Tiţa îşi umezeşte buzele arse de frigurile aşteptării. Judecătorii nu s-au mai aşezat în jilţuri şi spătarul, potrivin- du-şi cu o tuse seacă glasul, dă citire hotărîrii :
„...Pentru complot împotriva vieţii Măriei-Sale Domnitorului şi tulburarea ţării, se osîndesc după cum urmează : Marin Sergbiescu, Telegescu, Sotir şi Radoşanu Ui zece ani închisoare la ocnele Telega. Se osîndeşte la opt ani închisoare la Snagov Dumitru Filipescu, Baronescu, Macedonschi, Cămărăşescu şi Molojescu ; se osîndeşte la trei ani închisoare Nicolae Bălcescu, fi'md minor. Ceilalţi se declară fără vină..."
Asta este tot ceea ce a auzit Zinca Bălcescu pînă în clipa cînd şi-a pierdut cunoştinţa de sine, deşi pînă în clipa aceea se ţinuse încă tare. Cu greu unchiul Luţă le-a putut scoate pe ea şi pe Tiţa din sală.
Au încercat tot timpul să-l vadă la închisoare, Ja mănăstirea Mărgineni. Dar învoirile se dădeau foarte greu, căci trebuiau trei semnături, de la Vornicie, de

la Agie şi, cea mai grea de cîştigat, de la Spătărie... La Snagov, unde fusese dus Mitică Filipescu, era şi mai greu de ajuns. într-o zi, unul dintre prietenii lui a obţinut învoirea să viziteze mănăstirea de pe ostrovul de la capătul lacului, unde era temniţa. Apoi a cumpărat cu cîţiva galbeni pe ceauşul paznicilor, care i-a arătat şi hruba boltită de subt ruine, înecată de apă, în care era ţinut în lanţuri Mitică Filipescu.
Ctitoria lui Vlad Ţepeş era, după aproape patru sute de ani, dărăpănată, deşi fusese refăcută de vreo două-trei ori. Zidurile erau pătrunse de apa lacului, încît deţinutul nu putea să stea ferit decît pe patul de scînduri îngust şi putred şi el. Ceauşul arătă prin ferestruica prin care i se da hrana celui închis, cu un fel de milă dispreţuitoare, un bătrîn uscat cu barba acum căruntă.
— Asta e boieru ăla, Mitică Filipescu, care a vrut să răstoarne pă vodă. Nu mai are mult dă trăit... îi putrezesc picioarele în apa dîn chilie.
într-o zi ploioasă de toamnă, Zinca şi Tiţa, neputînd intra la închisoarea de la Mărgineni, cu toate că au făcut un drum de zece ore cu poştalionul, aşteaptă privind în sus la fereastra ştiută, dar zidurile coşcovite ale închisorii sînt nepăsătoare, mutei S-a înserat, umezeala le-a pătruns, dar ele tot aşteaptă. Burniţează mereu, picioarele parcă ar sta în mocirlă.
Un vătaf le-a făgăduit că, de va putea, va duce pe furiş legătura cu de-ale mîncării şi cu îmbrăcăminte şi îi va spune deţinutului să privească printre gratii. Şi iată că apare sus la fereastră, prin ceaţa uşoară, chipul iubit. Are faţa trasă, ochii în cearcăne negre, bărbia întunecată de o barbă mică, neagră. Se simte cît e de slab după umerii aduşi. Face un semn cu mîna. Totul e pătruns de ploaie, de deznădejdea nesfîrşită a zilei acesteia de toamnă.

Un logodnic poltron

S-a pornit uti viscol cumplit încă din noaptea Sfîntului Andrei. Şi aşa a ţinut aproape toată săptămîna. Acum, spre seară, în ajun de Sfîntu Nicolae. a stat viforul, dar cerul e tot înnourat şi încă nu s-a pornit gerul. Acoperişurile joase ale caselor sînt, aici în mahalaua Visarionului, tot atît de troienite că şi uliţele. Lumea a stat tot timpul închisă în antreu, numai cei cu rosturi hotărîte au înfruntat silit urgia de afară. Acum e o linişte fără seamăn şi totul e nesfîrşit de alb, ca într-un vis. Singurele semne de viaţă sînt hornurile caselor, care înalţă fuioare groase, negre, de fum, căci toate sobele duduie. Bărbaţii au ieşit cu lopeţile să facă pîrtii spre poartă, pînă în mijlocul uliţei ; unii, din căsuţele lor mici, abia au răzbit din tindă, căci zăpada era pînă la streaşină.
La Zinca Bălcescu acasă, ajunul Sfîntului Nicolae e, în anul acesta 1842, trist ca o zi de doliu. Amintirea vremurilor luminoase de altădată, cînd pînă tîrziu seara serdăreasa pregătea plăcintele şi fripturile pentru ziua lui Nicolache, o topeşte de durere.

Iată că a oprit la poartă o sanie mică de fier şi piele lăcuită, cu caii cu zurgălăi la gît şi moţuri roşii prinse de căpăstru în frunte. Sînt doi murgi cu coamele gătite şi au peste trupuri, de la jumătatea spinării şi pînă la capra săniei, valtrapuri largi de plase de sfoară albăstrie, care împiedică zăpada să sară din copite în cei din sanie.
A coborît medelnicerul Staicu Nedelescu, care a cerut să vorbească numai cu Zinca, între patru ochi. L-a poftit atunci în odaia de musafiri, cerîndu-şi iertare că nu e foc... ca să mai facă puţină economie de lemne.
De la întîile lui cuvinte, care se voiau ocolite din omenie, dar erau grele şi josnice, ea a înţeles despre ce e vorba. îşi frînge mîinile, străpunsă ca de un cuţit.
– Dar cum se poate să desfaceţi o asemenea logodnă ?... Cînd au apărut în lume ca logodnici, cînd au fost la curte r... Cînd toată lumea ştie ?... Nu se compromite o fată de optsprezece ani în felul acesta ?
Nedelescu, cu faţa lată şi barba mare doar potrivită cu briciul, a rămas în picioare agitat. Ba tot el e cel revoltat, că serdăreasa nu pricepe de partea cui e dreptatea.
– Dar înţelege şi dumneata că eu nu pot admite ca fiul meu să-şi brizeze cariera, căsătorindu-se cu fiica dumitale. Un ofiţer însurat cu sora unui osîndit pentru înaltă trădare îşi atrage duşmănia lui vodă, capul oştirii.
în timpul acesta a intrat Tiţa, care, după atîtea amînări ale nunţii, văzuse bănuitoare această vizită şi acum, din prag, ascultă uimită, zdrobită.
– Eu socotesc că e mai bine pentru amîndoi tinerii să se despartă înainte de nuntă decît să se nenorocească unul pe altul.
Zinca îşi vede fata gata să se prăbuşească, aleargă, o prinde în braţe.
– Fetiţa mamii... fetiţa mamii...
Dar cu o tărie deznădăjduită, Tiţa întreabă, sfîşiată şi parcă liniştită :
– De ce n-a venit el să-mi spună asta ?
– A fost mutat pe ziua de ieri în regimentul de la Craiova. A trebuit să se prezinte la serviciu... Mi-a dat mie să vă aduc verigheta. Şi se caută în buzunarul caftanului verde, îmblănit.
Fata îl priveşte albă, parcă prăbuşită, şi surîde pe gînduri.
– Şi spunea că şi-ar da viaţa pentru mine...
Nu mai poate să lupte şi începe să plîngă fără nici o mişcare.
Bătrînul Staicu Nedelescu pune verigheta pe masă, morfolind un soi de explicaţie fără vorbe.
Tiţa se frînge din nou, privind verigheta înapoiată. Scoate apoi încet de pe deget cealaltă verighetă, dată de el, o priveşte îndurerată şi o pune pe masă. Moale, se prăbuşeşte în fotoliu, subt ochii mamei ei. Bătrînul, în caftan verde, îmblănit, iâ în grabă verigheta, bîţîie din mîini şi din cap, încurcat.

— îmi pare nespus de rău... dar fiul meu nu putea să-şi brizeze cariera... şi iese ţeapăn, după ce a salutat în pripă.
ia Dejurstfă
O săptămînă mai tîrziu, Bălcescu a fost adus în Bucureşti la Dejurstfă, lîngă biserica Gorgani. E ţinut într-un fel de chilie îngustă, cu gratii la ferestruica mică care da spre gîrlă şi spre oraş. Iarna a fost mereu grea şi el a suferit greu & frig, aco- perindu-se doar cu mantaua, pe un pat de scînduri. Un sfeşnic cu o luminare şi un scaun nu-1 pot încălzi... Timpul trece nespus de greu subt apăsarea pereţilor cenuşii. în această dimineaţă de ianuarie, viscolul trebuie să fi fost cumplit de îndîrjit, căci neîntrerupt i-a auzit vîjîitul şi i-a simţit suflarea pătrun- zînd nu numai pe subt uşă, dar parcă şi prin pereţi. De la o vreme s-a potolit. Nu se mai aud de afară decît înjurăturile cumplite ale unterofiţirului dejurnă, care urlă după soldaţii care nu-şi scutură bine picioarele afară şi murdăresc de zăpadă pridvorul chiliilor. Ca să mai uite, ca să se încălzească poate, recită cu voce tare versuri franţuzeşti. Afară, la uşa celulei, îmbrăcat într-o dulamă groasă peste uniformă, maiorul Lăcusteanu în- soţit de locotenentul Fărcăşanu şi unterofiţirul de serviciu s-au oprit în dreptul celulei şi ascultă la uşa groasă, cu ferestruica ei cu gratii sus. Nu-i vine să creadă. Se întoarce apoi spre locotenent, care e îmbrăcat numai cu mantaua cu epoleţi galbeni şi încins cu eşarfa de serviciu.
– Citeşte cărţi franţuzeşti ? Nu ştii că un condamnat n-are dreptul la nici o carte ?
Şi Lăcusteanu mînios trage mereu cu urechea la versurile spuse cu căldură de un om care dîrdîie de frig. Apoi, împin- gînd cu îndîrjire uşa, maiorul irumpe urmat de ceilalţi, fier- bînd de mînie.
– Cartea... Ce carte citeai ?... Vede un ceaslov pe un scaun, îl ia, îl aruncă la loc... Ăsta-i un ceaslov. Citeai o carte franţuzească.
Bălcescu s-a ridicat milităreşte în picioare, cu mantaua şubredă pe umeri... Ochii îi sînt duşi în fundul capului, o bărbuţă tînără îi umbreşte obrajii palizi.
– Nu citeam nici o carte.
– Unde ai ascuns-o? Şi apoi dă ordin scurt, sec, către unterofiţir. Caută pe subt pat...
Unterofiţirul dejurnă, Simion sin Firu, îngenunche, caută pe subt pat, dar nu găseşte nimic.
Deţinutul, istovit, îndîrjit, surîde amar. .
– Domnule maior, nu mai căutaţi pe subt pat, nu e acolo cartea.
Lăcusteanu tresare şi întreabă aprig :
– Unde e ? Dă-o numaidecît...
Bălcescu arată cu un respect ironic, milităresc, încercînd istovit să ducă un deget la frunte.

– E în cap, şi surîde amar. Am aici aproape cincizeci de cărţi româneşti, franţuzeşti, latineşti, greceşti şi nemţeşti... Apoi îl priveşte lung, cu tîlc. Recitesc în fiecare zi cîte una. Şi întors în el însuşi, şopteşte scăzut, cu sarcasm şoptit : Astea nu le puteţi confisca.
Lăcusteanu a priceput amara ironie şi strigă furios :
– Fostul iuncher Bălcescu, nu-ţi dai seama că eşti osîndit pentru înaltă trădare ? Mătăhălos, mai ales în dulamă, se în- vîrteşte în jurul lui, îl priveşte dispreţuitor... Că dacă nu erai minor şi nu ai fi avut protecţie, nu scăpai numai cu trei ani. Se întoarce cu mustaţa zbîrlită şi surîde sarcastic, către ofiţer : Dumnealui a vrut să răstoarne pe vodă... Să facă răspublică... Să ne ridice în cap pe ţărani... Opinca... Fiexbe de mînie ; se întoarce iar spre Bălcescu : La ce-ţi foloseşte atîta minte dacă ţi-ai zdrobit cariera şi dacă ai ajuns în halul în care te găseşti ? Şi încă să fii mulţumit că eşti la Dejurstfă... Şeful complotului, canalia de Mitică Filipescu, este de doi ani la Snagov, cu picioarele în apă... îi cade carnea de pe el, putrezită... Nu mai are nici un dinte şi-i aproape orb... L-am văzut luna trecută.
Bălcescu se cutremură, se sprijină de peretele chiliei, ca să nu cadă. Căminarul Filipescu ? îşi aminteşte copleşit de dragoste şi admiraţie că acest bărbat a fost singurul care n-a dat vina pe ceilalţi, care a luat totul asupra lui, acoperindu-i pe toţi.

Maiorul îl priveşte plin de dispreţ, cu ochii lui mici prinşi în obrajii mari, fălcoşi.Aşa pătimesc ticăloşii care strică ţara... care răzvrătesc poporul... Se întoarce apoi către Fărcăşanu, cu un rînjet altfel binevoitor, şi scoate din amintii'e : L-am întîlnit acum cîţiva ani la Vadu Rău pe acest Mitică Filipescu. Era şi dumnealui, şi-1 arătă pe Bălcescu, întorcîndu-se spre el. Adu-ţi aminte ca v-am spus... Băgaţi-vă minţile în cap, că, de nu, la ocnă putreziţi... Uite, că am avut dreptate... îşi potriveşte ceaprazăriile de pe umeri şi se încheie din nou la dulamă.
Bălcescu, rezemat de zid, se frînge încet, cu obrajii întinşi, năucit de cele aflate despre Mitică Filipescu.
Maiorul, încălzit de propria lui amintire, vine din nou spre el, îşi încrucişează braţele pe piept, îl pironeşte cu privirea.
– Cum esţe cu putinţă ca un ostaş să se răzvrătească împotriva domnitorului său, căruia i-a jurat credinţă ? în locui lui vodă,'eu nici nu vă mai judecam. Mai ales cînd e vorba de un iuncher. Aşa să ştii... Eu vîram sabia în dumneata şi te lăsam mort pe loc.
Cel întrebat a devenit palid, îl priveşte mut, cu ceva nepă- mîntesc în el. Face o grea forţare, ca să poată să se stăpînească.
Lăcusteanu se plimbă încruntat, fierbînd de mînie, prin chilia întunecoasă, luminată din cînd în cînd de reflexele roşii de la geam ale flăcărilor de la casele care ard pe Podul de Pămînt, la cîţiva paşi chiar de postul tulumbagiilor. O casă, două, iarna mai aleS, arde cam în fiece zi în Bucureşti.
– De ce ai vrut să devii ofiţir dacă nu iubeşti armata ? Dacă nu-i cinsteşti uniforma ?
Bălcescu zîmbeşte amar, apoi spune apăsat, silabisind parcă :
– Aici la închisoare am lucrat o carte care se numeşte oarecum *Puterea armata la români.* N-o căuta ca s-o confişti. E numai în cap... O voi întregi cu anii. Vor fi acolo campaniile ostaşilor români, cîte au fost de la întemeierea Principatelor. Şi îl priveşte deodată aprig. Dar uniforma asta nu-mi place... Nici cine comandă...
Lăcusteanu, om coleric-sanguin, cum se caracteriza el însuşi uneori, care nu se aştepta la acest răspuns de la un om atît de istovit, vrea să scoată sabia.
– Nemernicule !

—• Domnule maior, se aşază în faţa lui speriat Fărcăşanu, nu uitaţi că e prizonier.Maiorul îşi muşcă mustaţa mică, se stăpîneşte, pe urmă îşi potriveşte şuba şi, înainte de a pleca, dă instrucţiile pe care le crede necesare locotenentului, cu o voce obişnuită în serviciu.

– Nu cred că focul se va întinde pînă aici. Polcovnicul s-a speriat degeaba... Cine ştie cum s-au aprins, peste Podul Mogoşoaiei, acareturile Ghiculeştilor... Dacă, totuşi, crezi că e nevoie să mutăm deţinuţii, să ştii că o parte din batalionul meu este consemnat în cazarmă. Pe mine mă găseşti la vornicul Gră- dişteanu. Şi arată, cu un gest lămuritor, că acolo vor juca în cărţi... Facem o partidă de *whist.* Sînt toată noaptea acolo... Iar în clipa cînd iese, se întoarce spre Bălcescu, ameninţător : N-o să mai ai prilejul să urzeşti revoluţii.

Fostul iuncher nu ascultă, priveşte spre fereastră. Maiorul a pus mîna pe clanţă şi îi porunceşte în şoaptă lui Fărcăşanu :

– Să stai cu ochii pe bestia asta...

Apoi ies toţi trei, tropăind puternic pe duşumeaua de că- răhiidă a sălii lungi care leagă chiliile.

Bălcescu, rămas singur, se crispează într-un gest de revoltă şi îşi încleştează pumnii. Dar deodată se frînge. Simte că trebuie să tuşească, nu se poate opri, duce o batistă murdară la gură şi, cînd o ia, vede cu groază urme de sînge pe ea... Se trînteşte cu faţa în jos pe pat, dar aude numaidecît uşa care se deschide iar cu zgomot. Tresare, căci nu vrea să fie văzut bolnav. Vrea să ascundă tuturor că pieptul îi e atît de şubred. Intră, prietenos, locotenentul Fărcăşanu şi surîde, ridicînd din umeri, parcă ar spune : „Ai văzut ce nebun e ?" Bălcescu clatină din cap, copleşit de tristeţe, iar locotenentul se apropie încet de pat,

– Domnule Bălcescu, am o rugăminte... şi aici şovăie, rî* zînd... Uite, mîine seară este o „soarea masche" [I] la Momolo... Vine cu părinţii ei şi o demoazelă din protipendadă, care se crede că este singura fiinţă din Bucureşti care ştie englezeşte. Vreau să-i spun, ascuns sub mască, şi eu cîteva cuvinte englezeşti, ca s-o fac curioasă.

Bălcescu îl priveşte, obosit.

– Şi dacă-ţi răspunde, ce te faci ?

– O să fie subt mască, nu ? Voi tăcea misterios şi ea va crede că nu vreau să vorbesc. Vrei ? Şi îi întinde un creion şi hîrtie.

Bălcescu caută, pe gînduri, în timp ce Fărcăşanu adăugă zîmbind şiret.

– Dar scrie-mi în pronunţarea românească... Surîzînd obosit, Bălcescu îi întinde peticul de hîrtie.

– Spune-i rîndurile astea... Sînt din *Harnlet...* Locotenentul citeşte, silabisind :

I *Soiree masquee* — serată, hal mascat (fr.).

– *Tu e nonri go... end cuicli tu... Farueel...*[1] Omul, obosit, i-a pus mîna pe umăr.
– Dacă nu se poate mai bine, fie şi aşa.
Fărcăşanu mulţumeşte, iese pe uşă, urmărit de privirea absentă a lui Bălcescu.
în mahalaua dinspre Visarion
Afară e un ger năprasnic, dar în săliţa cea lungă dintre odăi, din uliţa Visarionului, pe două canapele înguste, puse în lungul pereţilor, capitonate şi îmbrăcate cu cînepă vopsită în tutuniu, vreo două-trei femei îmbrăcate gros, cu scurteici, cu copii în braţe, aşteaptă în frig, căci în sală nu se face foc, ca să fie primite pe rînd de Zinca. Locul este îngust, şi cînd Pa- raschiva se duce să deschidă, abia poate să treacă. Femeile necăjite au venit de departe, într-o vreme cînd boieroaicele nu obişnuiesc încă să meargă la doctor acasă.
– Să zice că o doctoroaie dă ochi ca serdăreasa Zinca asta nu să află în toată Ţara Românească... clătină din cap o femeie tînără, cu scurteică veche pe ea, învelind cu o broboadă copilul, ca de doi-trei ani, pe care-1 ţine în braţe.
Eu vin aici dă vreo trei săptămîni, dar p-o nepoată a mea, venită anume dă la Brăila, a făcut-o bine dă albeaţă în ochi într-o săptămînă... lămureşte la rîndul ei femeia legată cu o basma pe subt fălci, ţinînd de mînă fata.S-a auzit oprindu-se la poartă o sanie cu zurgălăi şi apoi a bătut cineva la uşa din faţă. Slujnica se duce să deschidă şi pe urmă lasă să treacă înaintea ei o femeie foarte tînără, care nu pare să aibă încă treizeci de ani. E îmbrăcată într-o malotea de suvai mătăsos, albastru-megru, îmblănită toată cu samur pe dinăuntru. Pe cap are o căciuliţa de astrahan sein, ca un fes mic, de pe care-i cade pe umeri o capelină tot de suvai mătăsos, de aceeaşi culoare albastră ca maloteaua ; în picioare poartă nişte cizmuliţe negre, scurte, cu tiv de cacom alb sus. Are ceva sprinten şi neastîmpărat în ea, de pare mereu grăbită.
Slujnica a bătut în stînga, la uşa din mijlocul sălii, şi după puţin timp s-a ivit în prag Zinca Bălcescu, fericită că o vede pe Luxiţa Florescu.
– Maică, nu ştiu cum să-ţi mulţumesc că ai venit, şi îi face loc într-altă odaie, în odaia de musafiri din dreapta, de la faţă.
– Nu pot să uit, coană Zinco, niciodată, că l-ai vindecat pe frate-meu. Spune-mi te rog *te* s-a întîmplat. Ştii dumneata bine, oricînd mă vei chema, voi veni.
Femeia cea tînără face cîţiva paşi prin casă, se vede că e şi ea încurcată. Pare şi încruntată, fiindcă are sprîncenele negre de tot şi cam scurte, numaidecît deasupra ochilor căprui, umbrindu-i o dată cu genele de parcă n-ar avea pleoapele de sus. Altfel e destul de frumoasă şi zveltă ca o pisică negricioasă cu gît lung.
– Ce pot să fac ? Aţi văzut ce greu mi-a fost să obţin de la ţaţa Anica Ghica făgăduiala lui vodă că-1 va ierta. Nu-i cerea decît să prezinţi dumneata o

cerere semnată de el. Nu-l cunosc pe băiatul dumitale, dar am alergat ca o nebună să-ţi aduc vestea şi, cînd colo, Nicu ăsta nici n-a vrut să audă de semnătură... în sfîrşit, tot e bine că măcar l-au mutat la închisoarea din Bucureşti.

– Maică, nu te supăra, e un copil, şi pă urmă, acum e altceva ! Acum nu mai e Vodă Ghica, ăl care 1-a condamnat. Acum, cu Bibescu, o să-i fie mai uşor să facă o cerere. Dumneata eşti rudă, mi se pare, şi cu Bibescu ? Ba după cîte ştiu şi cu marele vornic...

– Va fi foarte greu. Ar trebui să vorbesc tot prin ţaţa Anica, dar de cînd am divorţat, 'mătuşă-mea nici nu vrea să mai audă de mine... Zice că în casa ei să nu calce o divorţată... Mai rău e că nu vrea să-l vadă nici pe Vodă Bibescu, de cînd umblă să divorţeze şi el.

Intra pe uşă, cu sufletul la gură, Tiţa, aleargă la Luxiţa, o îmbrăţişează, cu obrajii prinşi de ger, tremurînd de emoţie. Vine de la mătuşa lor, Faca, şi a văzut sania oprită în faţa casei.

– Mi-a spus Parasrhiva că ai venit... Nană Luxiţa, trebuie să încercăm din nou... Cînd am auzit că l-au scos pe Ghica, am înnebunit de bucurie.

– Acum nu mă mai duc eu la închisoare, o lămureşte Zinca pe tînără femeie. în noaptea de Crăciun am visat că mi-a apărui Maica Domnului deasupra icoanei şi mi-a spus : „Zinco... să se ducă fata ta mai mică şi să-1 aducă pe Nicu, frate-său, acasă... Trebuie să se ducă ea, neapărat."

Tiţa strînge amîndouă mîinile tinerei femei.

– Trebuie să facem ceva, nană Luxiţa. Mama nu mai doarme de la Crăciun încoace... Numai de asta vorbeşte...

Ard ior Bucureştii

Da... nana Luxiţa a obţinut doar în trei zile, şi da la Vodă Bibescu, o făgăduială de iertare. Să facă deţinutul o cerere anume. Zinca şi Tiţa au pornit într-o sanie cu scaunul acoperit cu o sarică albă. Birjarul stă în picioare în faţa laviţei lui înguste, în pieptul lăcuit şi întors al săniei. în ianuarie n-a viscolit decît vreo două zile, altfel a fost mereu senin, iar troienile şi movilele de zăpadă care acoperă oraşul, cu grădinile şi livezile, au îngheţat şi stăruie de aceea un ger cumplit. Sania coboară în grabă, dar pe Podul Mogoşoaiei, pe care e clrumu făcut între pereţii de zăpadă dată-n lături, nu poţi merge decît la pas, căci e foarte lunecos... şi sutele de sănii care se îmbulzesc, unele încercînd să treacă înainte, altele vrînd să oprească, alunecă într-o parte, se lovesc între ele.

– încotro ? Nu e voie !... Şi un tist de dorobanţi a ieşit înaintea cailor.

– De ce nu e voie ?

– Nu vedeţi că arde ! Şi arată spre biserica Zlătarilor cerul roşu.

– Avem învoire de la Spătărie, de la Vornicie şi de Ia Agie. Dă-ne drumul, băiete, aproape că se roagă bătrîna mamă, care văzuse că arde undeva în Bucureşti, dar care ştia mai întîi de băiatul ei că îngheaţă într-o chilie de închisoare.

Nu se poate să treceţi, e poruncă

.Tistul întoarce caii de zăbală. Cînd au văzut că nici vorbă nu e să poată ajunge pe la Podul Cilibiului, s-au întors şi au încercat să treacă mai încoace, pe la Hanul lui Filaret, pe lîngă biserica Brezoianu... Dar lîngă fostul han, în faţa casei Torok, au fost iar oprite... Şe văd pe toate uliţele care duc spre Dîm- boviţa oameni nevoiaşi care ridică doniţe de apă pentru tulumbe. Coboară amîndouă din sanie. Tiţa luînd de braţ ooşu- leţul pe care-1 duc lui Nicu, şi o iau încet spre lacul lui Dura, prin piaţa în care sînt vreo douăzeci de sănii cu lemne şi do- vleci, venite la tîrgul de săptămînă. Ocolesc iar pe Brezoianu, spre Podul de Pămînt, dar înainte de Giafer, unde malul gîrlei este iar ridicat, sînt din nou oprite. Un alt pîlc de oameni nevoiaşi fac lanţ, trecînd de la om la om doniţe şi găleţi cu apă, care sînt ridicate din rîpa Dîmboviţei şi vărsate în tulumbă. Sînt păziţi de un ceauş cu gîrbaciul, ca şi cînd ar fi arestaţi. Boierii, curioşi, pe marginea cealaltă a drumului, privesc flăcările uriaşe spre casele Corbenilor şi ale lui Meitani. Arde tocmai în apropierea focului din săptămînă trecută. Unii cred că au rămas tăciunii subt unele dărîmături, care au răbufnit noaptea trecută şi s-au întors. Zinca şi Tiţa încearcă să treacă pe jos mai departe, dar sînt din nou oprite... Luptînd şi cu pelerina ei verzuie şi cu coşul, Tiţa abia de izbuteşte să nu cadă, lu- necînd.

– Domnule ofiţer, dă-ne drumul, avem învoire să mergem la închisoarea de la Dejurstfă, se roagă Tiţa de el.

– Ce să căutaţi acolo ? Nu vedeţi că arde Bucureştii ? Focu se întinde într- acolo.

– O să ardă şi închisoarea ?... se cutremură Zinca. Şi ce faceţi cu deţinuţii ?

– E ordin ca atunci cînd focu o fi în apropiere, deţinuţii să fie scoşi subt pază şi mutaţi la Plumbuita...

Zinca se închină. Tiţa tremură toată. Alţi vreo patru-cinci oameni nevoiaşi sînt aduşi de doi dorobanţi cu ameninţarea harapnicului. Oamenii, luaţi de la necazurile lor, fac gălăgie.

– Gura... Cine vreţi să stingă focu ? urlă şi ameninţă dorobanţul.

O femeie bătrînă furioasă, într-un suman peticit, arată pe cei care privesc.

– Dar boierii ăştia de ce stau şi să uită f Dă ce nu-i puneţi şi pă ei la găleţi ?

– Ţine-ţi fleanca... Cum o să punem pă boieri la găleţi ?... Şi e gata s-o iovească.

Un om nevoiaş şi slăbănog, încocîrjat subt o legătură de lemne pe care o duce în spate, vine dinspre pădurea Cotroceni- lor şi vrea să se strecoare nevăzut, dar e înşfăcat şi băgat şi el în lanţul de găleţi.

– Lăsaţi-mă să mă duc acasă. îmi îngheaţă copiii fără foc în odaie...

– Gura ! Adu-i şi pe ei la găleţi. Să se încălzească la foc, găseşte prilejul să fie de haz omul stăpînirii.

Un om din lanţ, cu mîinile ude, îngheţate, scapă o doniţă din mînă. Doniţa se rostogoleşte spre copca făcută în gheaţa de pe gîrlă. Pe laviţa de la poarta de lemn, Zinca se prăbuşeşte, parcă deznădăjduită. E poarta din dos a grădinii de la Iacul lui Dura, unde e şi locuinţa Cişmigiului. Paznicul, cu căciula ţur- cănească şi cu mănuşi de lînă cu un singur deget, lucrează să facă pîrtie şi o priveşte nedumerit. Nu îndrăzneşte să se apropie şi să-i dea ajutor.
– Mamă, ţi-e rău ? întreabă Tiţa. îşi frînge mîinile, îngrozită, aleargă la ofiţer şi îi strigă deznădăjduită : Domnule ofiţer, dă-ne drumul, mamei îi e rău de tot.
– Unde este învoirea ? întreabă ofiţerul, cu obrajii îngheţaţi şi ochii înroşiţi de ger.
Tiţa scoase din manşonul mic hîrtiile. Cînd vede numele, omul se mai îmblînzeşte.
– A, este doftoroaia Bălcescu. Şi iar şovăie. Vezi că învoirea este numai pentru o singură persoană. Nu puteţi merge amîndouă.
– Mamă, du-te dumneata...
– Du-te tu. Numai tu poţi să-1 înduplеci să iscălească cererea de iertare.
– Atunci tu du-te acasă, ori mergi undeva la adăpost.
– Du-te. Nu mă mişc de aici pînă deseară, pînă vii cu cererea semnată.
Ofiţerul le priveşte mişcat. O ajută pe Tiţa, care ia coşul şi coboară sprijinită de el, să nu alunece în rîpa din vale, urmărită de privirea umedă, obosită a mamei ei.
Apoi se întoarce, căci este strigat de un unterofiţir.
– Trăiţi dom'*Lieutenant* Deivos. Poftiţi la domnul căpitan.
Locotenentul se îndreaptă spre cazarma pompierilor, care
este chiar lîngă acareturile Ghiculeştilor.

Tiţa la Gorgan!

Bălcescu, suit pe patul de scînduri, urmăreşte focul pe ferestruica de sus, printre gratii... Şi din cînd în cînd se întoarce către Fărcăşanu.
– Parcă s-a mai domolit.
– Nu cred nici eu că va mai ajunge pînă aici. Numai că din pricina asta sîntem consemnaţi toţi ofiţerii, aci, la Dejurstfă.
Cînd apare în prag Tiţa cu gefreitărul Simion Firu, care duce coşul, Bălcescu încremeneşte cu ochii la ea.
Simion sin Ion, cum e trecut în registre, s-a împăcat curînd cu viaţa de cazarmă. A şi fost înaintat gefreităr, şi azi e foarte mîndru că iar e unterofiţir dejurnă pe cazarmă. A devenit crîn- cen de milităros în aceşti doi ani, şi cînd e de serviciu, ca azi, e spaina soldaţilor. Bălcescu nu 1-a recunoscut, fireşte, dar el, Simion, îşi aminteşte bine de tînărul iuncher care s-a certat cu boierii la ei, la Vadu Rău." S-a temut să-i arate că-1 cunoaşte însă, fiindcă nu ştie ce vor zice ofiţerii lui şi el nu vrea să-i supere... Acum a venit, ceva mai curajos, căci

vede că locotenentul Fărcăşanu stă de vorbă de multe ori, prietenos, cu de-ţinutul.
Fata a rămas locului, nemişcată şi ea... îşi priveşte zguduită f ratele.
– Să trăiţi, dumneaei este sora deţinutului. Are învoire dă la Spătărie, dă la Agie şi dă la Vornicie să aducă d-ale mîn- cării şi rufe... Da' vedeţi... io nu m-am uitat în coş. Să vă uitaţi dumneavoastră.
Fărcăşanu îi face un semn cu mîna.
– Bine, du-te. Pe urmă aruncă o privire spre coş. Sper că nu sînt aici nici arme de foc, nici cărţi oprite !...
A spus asta cu prietenie, a salutat şi a ieşit, ca să-i lase pe cei doi singuri.
Tiţa se aruncă de gîtul fratelui ei.
– Nicule... Nicule... Din ziua Sfîntului Simion nu te-am mai văzut. .
Bălcescu o priveşte fericit, dar pe urmă întreabă, brusc, nelămurit :
– Mama ?

– Tiţa pare stînjenită, se fîstîceşte. Lasă coşul pe care vrea să-l puie pe pat jos.li bine... Sîntem bine cu toţii... Şi Marghioala, şi Costache, şi Barbu.
– Tiţa, ce-i cu mama ? stăruie el, neliniştit. De ce n-a venit şi ea ?
– Nicule, o ştii, cu ale ei... Este sănătoasă... A vrut ea anume să viu eu de data asta... Cum te cunoaşte de bine !... Caută în buzunar şi scoate o scrisoare. „Lăsaţi-mă să-i scriu, că dacă Nicu nu m-o vedea şi n-o vedea scrisul meu, se sperie."
El parcurge lacom paginile, în timp ce Tiţa îl contemplă copilăreşte, apoi constată înduioşat:
– Chirilice ? Tot nu vrea să audă de alfabetul nou ?
Tiţa îl lămureşte surîzînd :
– Dacă te uiţi cu luare-aminte, afară de a inai vezi şi un *rn* latin. S-a canonit cîteva zile, cu ochelarii pe nas, şi pe urmă s-a lipsit şi mi-a zvîrlit tăbliţa, că eu o învăţam.
Bălcescu parcurge grăbit, nervos, scrisoarea.
– Nu o pot citi acum... Sînt bolnav de nerăbdare. Mi-e teamă că n-o să putem vorbi tot ce avem de vorbit... Scrisoarea o pot citi şi după ce pleci. E puţin cam tîrziu şi nu ştiu cît îţi va fi îngăduit să stai.
Tiţa îi spune cu seriozitate copilărească :
– Ce-am păţit ! De la zece am plecat de-acasă, din Visa- rion, şi abia acum am ajuns... Toate uliţele sînt oprite de soldaţi. Arde de două zile în Lipscani.
Bălcescu arată că se vede şi pe ferestruică. Ridică din umeri,
– Ard din nou Lipscanii. Ard iar Bucureştii, Tiţa ?
Ea îl lămureşte grav, in timp ce a pus coşul pe patul de scînduri şi se pregăteşte să scoată, din el, pachetele.
– Nu, că acum s-a aprins, zic unii, dinspre hanul Şerban- Vodă, şi vîntul a bătut: în partea ceastălaltă. Focul a trecut peste Podul Mogoşoaiei la Meitani şi la Racoviţeşti, de acolo s-au aprins nişte acareturi la Corbeni şi a răbufnit în Brezo- ianu. Prin toate curţile stau maldăre de boarfe şi de calabalîc... Sînt toate tulumbele pe uliţele vecine, dar nu ajunge... Căpitanul Costache a scos multă prostime cu gîrbaciul şi s-au făcut vreo zece lanţuri de-a lungul uliţelor, spre gîrla Dîmboviţei, de trec găleţile de la om la om. Surîde copilăreşte, cu ochii ei trişti. O fi vreo sută de găleţi pe fiece uliţă. Sînt prinşi trecătorii cu arcanul ! Că mulţi fug !... Sînt uzi de apă, care îngheaţă, pe ei şi le degeră mîinile.
Bălcescu e nedumerit şi neliniştit.
– Dar cum de aţi obţinut învoirea asta ? Aici, de la fuga lui Ghica, toţi parcă îşi fac de cap. Au devenit şi mai răi, şi mai neînţelegători. Le e mereu frică de o evadare laolaltă.
Fata îl priveşte surîzînd.

– Tot biata nana Luxiţa Florescu. Neobosită, a bătut la toate uşile. I-a spus marelui vornic la o sindrofie de la obraz că ştie că eşti deţinut în zdrenţe pe gerul ăsta, că eşti nemîncat cu zilele... Că acum e la putere el, şi va cădea blestemul pe capul lui, dacă se va întîmpla o nenorocire...
Fratele întrebă mirat, ridicînd din umeri, căci nu o cunoaşte pe tînăra lui prietenă :
– Nana Luxiţa ?...
– Nicule, femeia aceasta e un înger pentru tine... Dar mai mult n-a putut... în genunchi, Tiţa desface coşul pus pe pat. înainte însă de a începe să scoată, descoperă parcă îngrozită că patul e fără aşternut, cu scîndurile goale. «
– Nicule, nu ai aşternut, nu te înveleşti cu nimic ?
Privirea lui se părea nepăsătoare,. dar surîsul întîrzie.
– Mantaua. Ţine destul de cald... Se vede cît de colo că nu spune adevărul. Oricum, parcă e mai bine aici ca la Mărgineni. De altfel, cred că nu sînt decît pentru cine ştie ce cercetări... O să mă ducă înapoi acolo.
Ea îi şopteşte moale, ca o destăinuire :
– A fost doar o vorbă, tot nana Luxiţa a vegheat. Apoi scoate din coş. Uite, două rînduri de primeneli, ciorapii ăştia de lînă, un cojocel. Tot sînt bune pe gerul ăsta.
– Lăsaţi şi voi, că nu e atît de rău, un bărbat poate să îndure uşor asemenea nimicuri... Nu vă mai faceţi gînduri... Ce vreţi ? închisoare.
Tiţa scoate iar din coş alt pachet.
– Nişte baclavale, le-am făcut noi pe furiş, că sîntem în postul Paştilor şi mama s-ar supăra dacă ar şti. Ea îţi trimite halva cu alune, caramele, migdale.
Bălcescu surîde înduioşat cînd vede castronul mare de supă.
– Şi orez cu lapte ? Tot copil mă crede.
– Cum o să fie cu lapte ? Dacă sîntem în postul mare ? E cu tahîn... Ştie că îţi place atît de mult... Uite şi nişte şuncă, s-o păstrezi pînă trece postul, iar ăştia sînt pesmeţi cu lapte, din făină albă, să-i ai pentru multă vreme. îi înmoi în apă...
El, mereu neliniştit, bănuitor, dă coşul lîngă pat.
– Tiţa, spune-mi adevărul... de ce n-a venit mama ? De ce te-a trimis pe tine ? Mă bucur nespus că te văd, Tiţa, dar n-aş vrea ca tu să fii aici în locul mamei. Şi adăugă cu teamă : Dacă ar fi sănătoasă, n-ar lăsa pe nimeni în locul ei.
– Nicule, am să te lămuresc... Dar şovăie. Am să te lămuresc. Caută cum să iasă din încurcătură. Ştii, cînd a fost mama astă-toamnă la tine... n-ai vrut să auzi să iscăleşti cererea de iertare... lui vodă.
El se întunecă, se crispează, face doi paşi prin chilie. Deşi îi e frig, nu vrea să ridice gulerul mantalei.

– Nu se putea altfel, Tiţa. O amintire grea îl face să-şi lase capul pe piept. Şi aşa m-am simţit destul de prost cînd m-am gîndit că la judecată aţi făcut fel de fel de intervenţii pentru mine, declarîndu-mă minor... de m-aţi făcut să-mi pierd şi eu capul. De cînd sînt închis mi-e ruşine de ce am spus acolo... Cade pe gînduri, ochii i se întunecă... Şi ceilalţi, toţi au fost netrebnici... Toţi au dat ruşinos înapoi. Au aruncat vina pe altul. Numai Mitică Filipescu a stat drept şi a lăsat să cadă pe el totul... Acum îi putrezesc picioarele în apă, la Snagov. După un timp, tot cu vocea şoptită, întreabă luîndu-i mîna : E supărată mama ?

– Nicule, nu trebuia să refuzi să iscăleşti cererea de iertare. De atunci mama parcă este mereu bolnavă. Alergase biata de ea un an de zile. Bătuse la toate uşile, care au rămas cîineşte încuiate. De Sfîntul Alexandru, nana Luxiţa izbutise s-o înduplece pe bunica ei, pe Anica Florescu, să meargă la fratele ei, la Vodă Alecu Ghica. A stăruit o jumătate de ceas bătrîna, i-a cerut să facă asta de ziua numelui lui, şi pînă în cele din urmă vodă s-a înmuiat. A spus să se facă formele, să faci cererea de iertare şi să i-o aducă pînă într-o săptămînă nana Luxiţa... Biata mama a crezut că înnebuneşte de bucurie. N-a mai dormit pînă a ajuns la tine... Şi cînd colo, tu nici n-ai vrut să auzi de o cerere de iertare.Soră, mi se sfîşie inima cînd mă gîndesc la suferinţele pe care le-am căşunat bietei noastre mame... îmi dau seama că ea nu mă poate înţelege... Dar tu, tu trebuie să înţelegi că nu puteam să mă înjosesc pînă într-atît, încît să cer iertare acelui despot care semnase cu laşitate pentru condamnarea noastră, închisoarea mi-a deschis ochii. Ochii dinăuntru. Azi cred că dacă nu există şi fapte imposibile pentru demnitatea omenească, atunci cuvîntul *om* trebuie înlocuit...

Tiţa a rămas pe gînduri, tulburată. îşi duce mîna cu degetele lungi la obraji... Şovăie.

– Nicule...

El înţelege greşit tulburarea ei. îi ia mîna, prietenos.

– Vezi că mă înţelegi ? Tu îmi eşti mai aproape decît orice alta fiinţă pe pămînt. Mama e o sfîntă, soră dragă, dar ea e din alte vremuri, a uitat de cînd era tînără. Acum nu cunoaşte decît necazurile de familie. O potopesc cîte are pe cap. E supărată pe mine şi nu vrea să vie să mă mai vadă.

Fata îl întrerupe, speriată :

– Taci... taci... Nu vorbi cu păcat... Nu e supărată, biata de ea. Surîde apoi topită, cu un fior de duioşie, gîndind la lăptura mamei. Dacă i s-ar de voie, ar dormi la uşa ta, aici... Altul este motivul pentru care m-a trimis pe mine...

O priveşte, încruntînd nedumerit sprîncenele..

– Nu înţeleg nimic... şi aţinteşte asupra ei o privire întrebătoare.

Ea şovăie îndelung, nu ştie cum să-l lămurească, e stînjenită.

– Mi-e greu... îşi strînge baierile capelinei ca o încercare de refugiu.
El o priveşte tot mai nedumerit, căutînd să descifreze tăcerea ei prelungită, încurcată.
– Spune-mi...
E mereu încurcată, cu toate acestea zîmbeşte cu duioşie.
– Vezi, Nicule, e foarte greu de spus. Tu nu crezi în anumite lucruri... Şi mi-e greu să-ţi spun...
Stăruie, nervos, îşi strînge iar mantaua rărită, ici-colo ruptă, căci îl pătrunde, simte un fior de frig.
– Spune, spune, Tiţa... Tuşeşte şi, neliniştit, îi explică. Am răcit de aseară...
Tiţa a tresărit speriată cînd 1-a auzit că tuşeşte, dar reia zîmbind, cu faţa înflorită, gîndindu-se cu duioşie la mama lor.
– Uite, în noaptea de -Crăciun, mama a visat un vis...
Acum e lămurit : o întreabă, surîzînd şi el, cu ironie înduioşată :
– Tiţa, soră dragă, am ajuns la vise ?
Pâre convinsă şi ea că asta e o slăbiciune a mamei lor, dar ea o iubeşte aşa cum e. O apără cum poate, zîmbind.
– O ştii pe mama cu ale ei... Zice că i-a apărut în vis Maica Domnului şi i-a spus : „Zinco, să se ducă fata ta cea mai mică să-1 înduplece pe frate-su". S-a trezit numaidecît şi de atunci nu mai are linişte. Se opreşte, şi vrea să spună mai mult, dar e încurcată. După ce şovăie puţin, îngropîndu-şi obrajii în gu-lerul capelinei, reia : Şi nana Luxiţa crede că va fi mult mai uşor, acum cu Vodă Bibescu, pentru iertarea ta. De aceea, mama, vezi, m-a trimis pe mine, spunînd că e sigură că eu te voi îndupleca să semnezi cererea. De-asta n-a venit ea. „Du-te, fetiţa mea, tu, că eşti suflet de copil... Ai har de la Maica Domnului... Ai să-1 înduplеci... Ţie nu-ţi poate spune nu..."
Răsuflă uşurat, fiu înţelegător şi el, totuşi.
– Ce copilărie cu visele astea... Tiţa dragă, acum m-am liniştit. O îmbrăţişează cu un soi de recunoştinţă, apoi se întunecă la faţă. Dar tu nu crezi în astfel de basme ! Nu ? Tu ştii bine că nu-mi poţi cere să mă umilesc pînă într-atît... Nu e aşa ? Nu pot să-i cer lui vodă să mă ierte, şi să aştept răs-punsul lui.
Ea tace îndelung, cu oarecare încăpăţînare, apoi scoate din manşon o cerere gata scrisă.
– Nicule, acum e alt domnitor, nu mai e cel care te-a condamnat. îi arată foaia de hîrtie, îndemnîndu-1 cu ochii să
semneze.
El o priveşte cu totul uimit, nernairecunoscînd-o parcă. Vine la ea şi îi pune mîna pe umăr.

– Cum, şi tu îmi ceri asta ? E surprins, şi din pricina asta tuşeşte iar, înecîndu-se.
Dintr-o dată chipul fetei se frînge, răscolit din adînc.
– Ai suferit prea mult, am suferit cu toţii prea mult. Te imploră mama, fraţii... şi noi, amîndouă surorile. A scos din coş o călimară mică şi o pană, şi stăruie cu o privire rugătoare.
Luat parcă prea repede, nu ştie ce să facă.
– Dar... şi Tiţa încurajată de încurcătura lui a îngenuncheat lîngă scaunul ţărănesc şi cu tocul în mînă îl trage şi pe el lîngă ea. Trebuie să iscăleşti... A desfăcut cererea pe scaun şi, cum sînt în genunchi, unul alături de celălalt, îi da în mînă pana.
Bălcescu, încovoiat deasupra scaunului, citeşte cu un soi de voce absentă, descifrînd scrisul,-silabisind nedumerit. Pare oarecum convins de fată să iscălească. *„Înălţate Stăpin, cu fierbinte rugă de îndurare cad în genunchi, la picioarele Măriei-Tale, cerînd..."* Se măsoară pe el însuşi uimit, descoperind că stă într-adevăr în genunchi şi, dintr-o dată, se ridică plin de silă, înfiorat de ceea ce i se cere. Rupe în bucăţi foaia de hîrtie. Dă un strigăt cu rădăcini în toată fiinţa lui.
– Nici un despot nu mă va avea vreodată în genunchi la picioarele lui... Mai bine îmi petrec toată viaţa în ocnă...
S-a ridicat şi ea, încremenită, simţind că nu va izbuti, că nu poate să izbutească, deşi i se pare totuşi că el nu are dreptate.
– Dar, Nicule, ştii bine că aşa se scrie... Este doar, cum să spun... o regulă... Nu înseamnă că eşti în genunchi înaintea nimănui... Aşa se scrie... Ar vrea să-i spună că aşa scrie toată lumea, dar se opreşte. Ştie că asta mai rău l-ar înfuria.
– Nu pot ruga nimic pe un despot... îi urăsc pe toţi... Nu se poate ca adevărul, dreptatea, fericirea popoarelor să depindă de un singur om, oricare ar fi el.
Tuşeşte iar mult şi, încurcat, se explică, ducînd batista la gură : Am răcit azi-noapte.
îndurerată, cu privirea vagă, Tiţa parcă ascultă gîndurile din ea. Fratele pare totuşi altul... Şi faptul că ea 1-a ştiut totdeauna cu faţa rasă, aproape de copil, şi acum îl vede cu barba asta mică şi neagră, o încurcă.
– Fericirea popoarelor ? Pînă la fericirea popoarelor este fericirea noastră a familiei noastre nimicite. începe să plîngă încet de tot. Pentru o întorsătură de condei ? Cum poţi să dai însemnătate unui asemenea nimic ? Erai gata să iscăleşti...
Durerea ei îl tulbură adînc, parcă se lasă iar convins, şovăie, dar deodată îşi aduce aminte de ce i-a spus Lăcusteanu despre prietenul de la Snagov şi şopteşte sfîşiat:

– Mitică Filipescu putrezeşte cu picioarele în apa...

– Care ar fi folosul dacă te-ai prăpădi şi tu ?

Dar Bălcescu e acum din nou întreg, pe picioare. A fost doar o clipă de şovăială. Acum, după ce a stat mult pe gînduri, vorbeşte liniştit, hotărît :

Ascultă, Tiţa, oamenii aceia, tovarăşii mei, nu m-au întrebat întotdeauna ce gîndesc şi eu, şi asta mă înfurie şi azi cînd îmi amintesc. Au luat hotărîri fără mine, fără să mă întrebe. M-au socotit desigur fără însemnătate, poate copil. Aş fi avut şi eu multe de spus, dar m-au făcut să tac, unii vorbin- du-mi cu îngîmfare, cu nesocotinţă. Dar condamnarea — acum îmi dau seama — ne-a legat pe toţi într-un smop, şi soarta lor a devenit soarta mea. Nu pot părăsi singur temniţa..

.Mîna lui palidă a prins, ca un soi de hotărîre, gulerul mantalei, parcă i-ar fi fost frig dinlăuntru... Tace îndelung. Tăcerea asta încărcată face cu neputinţă o întoarcere. Tiţa pare şi ea învinsă, abătută. La geamul mic creşte lumina roşiatică a cerului aprins. Renunţînd să mai stăruie, fata scoate o mică icoană din coş, învăluită cu grijă într-un ştergar, o priveşte lung, învinsă, clătinînd din cap, ridică din umeri, neştiind ce să spuie.
– E prea încăpăţînat, Maică preacurată... Oftează adînc. Caută să-i prindă privirea. Zîmbeşte tristă. Şi erai gata să iscăleşti... biata mamă... Căci fata se gîndeşte cu groază la mama care aşteaptă pe laviţă, în gerul de afară.
Se aude un tropăit pe sală şi apoi un zgomot la uşă, Fărcăşanu, stînjenit, îşi strînge sabia subt braţ şi spune din prag :
– îmi pare rău... Dar trebuie să vă amintesc că peste zece minute...
– Da, domnule ofiţir... îngînă fata, abătută...
– Stimată demoazelă, vrea să reia ofiţerul, dar şovăie. Se vede însă că ţine mult să ştie. îmi permiteţi să vă pun o întrebare ? Nu-i aşa că sînteţi logodită cu colegul nostru Oprea Nedelescu ?
Tiţa s-a încurcat de tot. Faţa ei copilărească pare uşor schimonosită.
– Da... Nu... Da...
– Eram ofiţir de serviciu la palat, cînd v-aţi prezentat lui vodă amîndoi...
Tiţa, încurcată de tot, bîlbîie fraza ruptă : >
– Da... Am fost logodită, dar... logodna s-a desfăcut acum.
Ofiţerul se înclină cu o simpatică galanterie.
– îmi pare rău... Am pierdut ocazia de a fi o pază de onoare.
Tiţa, uimită, cu răsuflarea tăiată, vine un pas spre el. Ca- pelina i-a căzut de pe umeri.
– Ar fi fost învdît fratele meu să asiste ?

1

Nu, voiam să spun o pază de onoare pentru mine... Pentru camaradul nostru Nedelescu. Şi, încurcat, şovăie. Dar cine ştie ? Poate că, luat pe răspunderea noastră, ar fi putut fi învoit pentru un ceas, două şi fratelei dumneavoastră...Tiţa tresare exaltată, şi cu o nădejde nebună il ia de reverul mantalei.

– Domnule *Lieutenant,* ar putea merge Nicu, subt paza dumneavoastră... la noi acasă ?...

Acum el vede că a fost greşit înţeles şi dă grabnic înapoi :

– Nuu... Nu...

Tiţa, cu ochi vii, cu glasul cald, cu o nădejde care imploră, aproape că-i cade în genunchi.

– Domnule ofiţir, haide cu Nicu un ceas astă-seară la noi acasă... Să se încălzească cu un ceai fierbinte... Uite, a răcit... Să-l vadă mama, numai atît. Fărcăşanu, îngrozit, nu mai ascultă, iese de-a-ndărătelea.

– Nu... nuu... asemenea lucru este peste putinţă.

Bălcescu, care rămăsese încremenit aflînd că s-a stricat logodna, vine acum spre ea, cu faţa crispată :

– De ce nu mai faceţi nunta ?

Se vede că e iritat şi adînc neliniştit. Ea tace îndelung, umilită de această încurcătură.

– Spune, Tiţa, stăruie fratele.

– A rupt el iogodna... şi rămîne cu privirea în pămînt. Cînd toată lumea ştia că ne pregătim de nuntă...

– Pentru numele lui Dumnezeu, a fost el în stare să facă asta ? Să te compromită în modul acesta ? Scarlat ce-ă spus ? Şi Costache ? Nu i-a rupt sabia în stradă ?

Tiţa întoarce capul, tristă, abătută.

– E mai bine că s-a sfîrşit aşa.

Bălcescu îi ia braţul neliniştit, stăruie îndărătnic, bănuitor.

– Tiţa, ce motiv a invocat ? Ce s-a întîmplat de a fost el în stare de o asemenea ticăloşie ?

– Nu-ţi mai bate capul... întîmplarea nu merită... Pretextele sînt uşor de găsit. îşi găseşte un soi de refugiu în fră- mîntarea nervoasă a manşonului. Vede îndurerat că fata vrea să ocolească răspunsul.

Niciodată nu s-a ştiut atît de mult frate. Un frate legat de mîini, care se simte apăsat de pereţi, prizonier neputincios. Strînge pumnii de durere.

– Ah, singurătatea asta, zidul pe care-1 pune între lume şi mine... de parcă sînt un sobol orb. Cum să ştiu ce se întîmplă dincolo de pereţii ăştia ? încleştează pumnii, e în el nevoia de a lovi uşa, de a se răzvrăti.

E ros de bănuială că s-ar fi întîmplat cumva vreo nenorocire, simte o răspundere pe care parcă o uitase şi o imploră cu un soi de amărăciune.
– Soră dragă, sînt fratele tău... Am fost amîndoi prieteni totdeauna. Spune-mi, ce s-a întîmplat ? Glasul îi e mereu prietenos, dar îndîrjit. S-a apropiat încleştat de ea. Spune-mi tot.
Tiţa şovăie, se chinuieşte, vrînd să-1 cruţe, întrebîndu-se dacă să-i spună sau nu ; în cele din urmă se hotărăşte, îndurerată, căci simte cum totul se încurcă tot mai mult, dacă minte cumva. Glasul ei acum cînd s-a hotărît are în el o linişte de moarte.
– Tată-su a venit şi a adus înapoi inelul de logodnă... spu- nînd că nu poate admite ca fiul său să-şi „brizeze cariera", că- sătorindu-se cu mine. Un ofiţir însurat cu sora unui condamnat pentru înaltă trădare, pretinde el, îşi atrage duşmănia lui vodă.
Acum el a înţeles. Toată fiinţa lui s-a răsucit întoarsă de pe drumurile bănuielii careul sfîşia. Vina nu era în făptura asta atît de gingaşă, care e în faţa lui, ci în el însuşi. Abia acum a descoperit cît rău a putut să facă, fără să vrea, numai stăruind pe drumul pe care îl socotea cel drept, însă fără să-i întrebe pe-ai lui vreodată dacă şi ei sînt de aceeaşi părere, deşi trebuiau să împărtăşească şi ei unnările faptelor lui. Stă rezemat de perete, simte o cotropitoare oboseală. Parcă s-ar prăbuşi. Acum pricepe adîncul acestui cuvînt, spus toată ziua fără multă luare- aminte, familia. Cu mintea lui pornită năvalnic adună totul din trecut în clipa de faţă. Da, e doar un copac într-un crîng. Este o ramură plină dintr-un trunchi. A crezut că loviturile primite numai pe el îl izbesc, că durerea alor lui e doar o durere sentimentală, din dragoste. Dar vede acum că acel care luptă nu se sacrifică numai pe el. Pe fata asta n-a într^bat-o ce gîndeşte atunci cînd el mergea la Mitică Filipescu acasă. Acum vede că a lăsat-o în voia unor lovituri, la care nu s-a gîndit de mai înainte. Nici pe mamă-sa n-a întrebat-o vreodată, iar făptura ei e inima familiei înseşi, în care se înfig loviturile cuţitului. Năucit, stă acum ca un bolnav rezemat de perete. Nu poate vorbi. Fata, îngrozită de răsunetul în el al mărturisirii ei, vrea să scadă motivul durerii, să-1 facă să uite ceea ce el simte acum că era şi răspunderea lui.

– Ţi-am spus, pretexte. N-au ştiut ce să mai scornească... Dar e peste puterile ei să mai îndure, să mai ascundă, şi cade pe pat. Bălcescu vine spre ea, îi mîngîie mîinile, faţa.

– Suferi ?... Surioară, iartă-mă—
– Nu... tu... De ce să-ţi ceri tu iertare ? Rămîne o clipă tăcută, pe gînduri, şi dintr-o dată, amintindu-şi ceea ce ar fi vrut să ocolească neapărat, se frînge ca înjunghiată.

– Laş... laş... A fost un laş.

Vocea îi e albă de durere, de umilinţă.

El îşi simte, copleşit, vina şi, zdrobit, parcă, o mîngîie pe obraji.

– Tiţa, a fost întîia ta iubire... Ar fi putut să fie frumos.

Fata şi-a cuprins obrajii înfioraţi de durere în palme şi ridică spre fratele ei o privire înfrîntă, moale. în ochii căprui ard nişte steluţe înlăcrimate, gura i s-a frînt convulsiv, dar după o clipă e atîta biruinţă de sine în făptura ei tînără, că spune cu un zîmbet ca de pe altă lume, lămurindu-se nespus de liniştită, arătînd clipa pe care nu o poate uita şi care i-a sfărîmat ca pe o vioară făptura ei din adînc :

– Cînd a venit de Crăciun la Bucureşti, a spus la o petrecere, verişoarei noastre Caliopi, pe cînd dănţuiau, că şi-a dat seama la timp că nu mă iubeşte... că nu ar fi vrut să fim mai tîrziu amîndoi nefericiţi... Şi din nou, la amintirea asta, o în7junghie gîndul. Dar numai o clipă. Adaugă apoi, într-o linişte de care-i e îmbibată toată fiinţa, care pare că o apasă doar pe fibrele ei cele mai mici... A plecat din Bucureşti fără -nici o lămurire, fără să-mi scrie un rînd... Dar sforţarea a fost peste puterile ei şi, din zîmbet, se frînge istovită. S-a lăsat copleşită pe patul de scînduri.

Fratele îşi dă seama, uimit, cutremurat, de adîncimea durerii ce o mistuie... şi pe care ea vrea s-o ascundă de întreaga lume.

– L-ai iubit ? Şi ar vrea să adauge : atît de mult ? dar îşi da seama că e fără sens.

Deşi îl priveşte în ochi, ea pare că nici nu-l vede, nici nu-l aude.

– Inelul mi 1-a adus tată-su acasă. Şi" din nou o frînge amintirea, ochii nu mai pot opri lacrimile adunate din toată fiinţa ei. Spunea că şi-ar da viaţa pentru mine... Stă pe pat, frîntă de mijloc, se răsuceşte în ea însăşi, de durere, ca o foaie care arde.

El nu mai poate îndura asta. Vine aproape de tot de ea, îi ia obrajii în mîinile lui, îi ridică ochii spre el.

– De ce nu şi-a dat seama de toate acestea din timp, înainte de logodnă sau măcar cînd cu judecata, că sînt un trădător?

Dar viforul amintirii a trecut... Acum frigul din ea i-a îngheţat durerea şi fata se ridică din nou biruitoare de sine însăşi.

– Un poltron... Şi-a pierdut capul cînd s-a văzut mutat din Bucureşti.

E în fratele, care acum înţelege cît e de vinovat faţă de ea, o durere fără margini. Face cîţiva paşi înfrigurat, prin chilie, se opreşte lîngă ea, care e în picioare, cu mîinile în manşon, lîngă scaunul ţărănesc nevopsit.

– Surioară, iartă-mă... A fost întîia ta iubire... Ar fi putut să fie frumos... Vocea lui e moale, cu ceva sfios în ea.

Tiţa, cu privirea rătăcită, rămîne la gîndurile, la făptura ei de neajuns parcă.

– Pune flori cîte vrei. Le pui pe un mormînt. Ştiu acum ce este iubirea. în fundul fîntînii ei nu e apă curată... Este doar mocirlă. Nu voi mai iubi niciodată...
Faţa ei tînără, cu privirea într-altă parte, palidă, arată o hotărîre ca de moarte. Bălcescu nu ştie ce să spună. E copleşit de o durere pe care ea nu poate să o ascundă, decît arătîndu-i nesfîrşirea.
– Tiţa, eşti doar un copil. Ai douăzeci de ani... Ce poţi să ştii tu ?
Dintr-o dată se întoarce spre el dîrză, sălbatică.
– Niciodată... şi apoi ochii îi rămîn aţintiţi în pămînt.
Bălcescu, dezolat, face doi paşi prin chilie. Vina pe care
şi-o ştie îl face să se frîngă de durere. Vine încăpăţînat spre ea. Ar vrea să-i vorbească, dar cînd deschide gura, se îneacă din pricina frămîntării din el şi a sforţării făcute. Vorbele îi rămîn în gît. Apoi e surprins de tuse, se întoarce brusc, convulsiv, se fereşte de privirea ei, duce grabnic batista la gură.
Tiţa a urmărit, neliniştită, convulsiunea lui, aşteaptă o clipă încremenită, pe urmă se duce la el, îi întoarce faţa în palmele ei şi vede, îngrozită, batista plină de sînge.
Neputincios cînd vede că groaznicul lui secret a fost trădat, el o priveşte cu faţa descompusă. în chenarul bărbii juvenile, gura e strîmbă de durere...
– Ştii... cred... Dar nu poate sfîrşi. Nu găseşte cuvinte, privirea îi e rătăcită.
Ar fi vrut ca nimeni să nu ştie niciodată.

21*   • 323Tiţa, lovită şi ea parcă în creştet, a căutat să se sprijine, dar, amintindu-şi dintr-o dată de fiinţa de afară care aştepta pe laviţă, îi spune îngrozită numai de gîndul că ea ar putea să ştie vreodată adevărul.
– Să nu afle marna... Apoi se lasă între ei ca o umbră, ca o lumină moale. Ia o batistă din manşon, îi şterge faţa, du- cîndu-1 încet, sprijinit, spre pat.
– Te-au ucis, frăţioare...
Bălcescu tresare iar cu spaimă, o imploră cu ochii lui negri.
– Nu trebuie să afle nimeni...
Cu o dăruire liniştită a întregii ei vieţi, ea îl învăluie cu privirea, cu ochii limpezi, înlăcrimaţi.
– Voi fi sora ta... Nimic decît sora ta... Pînă ce voi muri... Pe urmă se întoarce spre cele de azi, îl mîngîie uşor. Te vei însănătoşi... Insă trebuie să ceri neapărat să fii scos de aici şi dus la spital.
Bălcescu tresare înirigurat, i se frîng umerii, şi-a adunat coatele pe genunchi. Spune dintr-un izvor adînc, cu un soi de deznădejde :
– Nu, nu... Ar scăpa prea ieftin aceste fiare. N-am nevoie de mila lor. Mi-au lăsat numai un ciot de viaţă, dar vor plăti pentru acest ciot ca pentru trei vieţi...
îşi apropie faţa încet de obrazul ei şi spune ca o taină, liniştit, mai mult şoptit :
– Tiţa, noaptea nu mai pot dormi şi fac numai socoteli şi planuri. Am acum douăzeci şi trei ani... Aş vrea să mai trăiesc numai alţi zece şi voi răsturna putregaiul lor, cum întoarce un fier de plug cîmpul înţelenit de mărăciniş.
Şi din nou, apoi cu o sete de viaţă, ca o rugăciune deznădăjduită, într-un strigăt cu rădăcini în el, adunat din toată fiinţa lui, dar înăbuşit cu o voinţă crîncenă, crescînd fără vrerea lui :
– Zece ani.!. Zece ani numai...
S-a făcut în chilie tăcere pînă la capătul lumii. Tiţa îl priveşte îngrijorată, cald, îi spune cu glas moale :
– Frate, nu e bună atîta ură.
Dar Bălcescu, sălbatic acum, întors în el însuşi, cu o în~ crîncenare a gîndirii, stăruie :
— Nu trebuie să se mai întîmple şi cu alţi români ce s**-a** întîmplat cu mine, cu Mitică Filipescu şi cu ceilalţi... Nu trebuie ca poporul român să mai îndure cîte îndură.
In timpul acesta, pe laviţa de la poarta caselor dărăpănate, de lîngă lacul lui Dura, Zinca, îngheţată de frig, aşteaptă mereu, înfofolită în broboada groasă de lînă peste scurteică. Vremea s-a schimbat, cerul e acum înnourat, ninge uşor. Un dorobanţ se apropie de ea.
– Mătuşico, ce mai aştepţi ? Focul s-a potolit. Toată lumea a plecat.
Zinca, îngheţată, nu poate vorbi decît greu. îl desluşeşte fără nici o noimă.

– Vine Tiţa... Cu cererea iscălită de el...

Se mai înghesuie spre colţul laviţei. Se înserează uşor, cerul e de plumb şi ninge rar, cu fulgi mari.

în chilia închisorii e acum o linişte de oameni abătuţi. A trecut mai bine de o oră... Tiţa îl mîngîie uşor pe frunte^, vpe obraji şi pe păr. Tac amîndoi şi nici nu mai aud' nimic de ale gefreitărului Simion sin Ion, care e unterofiţir dejurnă, înfuriat pe cei ce aduc pe tălpi zăpada pe duşumeaua de cărămidă a pridvorului : „Născătoarea cui v-a făcut". Dar pînă la ei nu ajunge nimic. Intră peste cîtva timp Fărcăşanu, tulburat de tot... Şovăie, parcă nu găseşte cuvintele.

– Domnule Bălcescu, mai vrei să mergi astă-seară acasă ?

Tiţa, care crezuse că tulburarea lui e din pricină că e
supărat de întîrziere, că s-o fi întîmplat ceva din cauza asta, acum parcă nu pricepe ce spune. Bălcescu îl priveşte încremenit.

– Cum ?!

– Vrei să mai mergi acasă ? întreabă aproape tremurînd ofiţerul.

– Tiţa a priceput acum că el şi-a luat inima în dinţi, că în sfîrşit are curajul să meargă cu ei acasă. Cu faţa aprinsă, din toată fiinţa ei, vine spre el.Domnule ofiţir, vrei cu adevărat ?
Fărcăşanu, încruntat şi conspirativ, îi dă repede o căciula.
– îmbracă mantaua, pune asta şi fii gata de plecare...
Dar Bălcescu rămîne nemişcat.
– Domnule, nu pot primi. îţi rişti cariera şi libertatea. Tiţa însă nu vrea să ştie de nimic... Nu se va întîmpla
nimic.
– Ne vom întoarce chiar la noapte. Trebuie să mergem. îmbracă-te, Nicule...
Dar el refuză cu hotărîre să se îmbrace.
– Nu am dreptul să primesc un asemenea sacrificiu. Fărcăşanu se destinde, dintr-o dată, ca şi cînd ar fi peste
puterile lui să continue. Zîmbeşte fericit şi el.
– Nu risc nimic. Un prieten al dumitale a adus un ordin de la Spătărie... Ai fost iertat... Arăpilă, aşa spune că-1 cheamă. Şi deschise larg, bucuros, uşa, arătînd pe cel de pe pridvor. Pofteşte, domnule...
Tiţa se repede spre uşă, uluită, şi-1 recunoaşte pe Alecu Golescu, care intră clocotind de ştirea cea bună.
– Eşti liber, frate... liber...
Dar Bălcescu, bănuitor, întreabă neclintit:
– Numai eu ?
– Aţi fost iertaţi toţi... S-a răspîndit de trei zile zvonul că Mitică Filipescu e pe moarte. S-a adunat lume în faţa palatului şi a cerut eliberarea voastră. Bibescu a cedat. Alţii s-au dus cu un chervan pe tălpoaie să-l aducă pe Mitică Filipescu de la Snagov... Unii au plecat la Telega.
Tiţa cade moale în genunchi. Privirea ei pare de pe altă lume. Scoate din manşon iconiţa pe care o adusese ca s-o pună în chilie.
– Nu sînt vrednică, nu sînt vrednică, Maică Preacurată.
Merg pe lunga săliţă a celulelor cu podeaua ei de cărămidă mîncată de umezeală Tiţa, Bălcescu, Arăpilă şi la urmă ofiţerul... Dar brusc, Bălcescu se opreşte... Caută în gînd, apoi se întoarce repede în chilia în care a fost. Apare-cu coşuleţul cu alimente şi lucruri care rămăseseră acolo. începe să zvîrle prin ferestruici, în celule, lucruri, pacheţele.
^Aşteptînd mereu pe laviţa de pe Podul de Pămînt, Zinca se întreba neliniştită dacă Tiţa îl va îndupleca oare pe Nicu să iscălească.
în sfîrşit o vede prin înserarea uşoară pe fată, urcînd din rîpa de peste drum. Se ridică greu de pe laviţă, tremurînd toată de nădejdea că ea va aduce cererea iscălită. Dar înainte de a fi de-a binelea în picioare vede, după Tiţa, ieşind din rîpă şi închegîndu-se ca din negura înserării, ea pe o nălucă, pe cel

neaşteptat azi, pe Nicu însuşi. Nu ştie ce să creadă. Priveşte încremenită. I se umezesc, i se înceţoşează ochii. începe să tremure... Cade moale jos, în zăpada îngheţată, fără să poată spune o vorbă.
Cei doi aleargă spre ea : Bălcescu o ridică de jos, o strînge în braţe, surprins că o are în faţă, uimit, zguduit.
– Aici aşteptai ?
Zinca îşi revine, dar nu poate vorbi, îl sărută stîngace pe obraz... parcă nu-1 ajunge...
El, ca în faţa unei descoperiri copleşitoare, murmură topit şi parcă de frică s-o atingă.
Mamă ! Aici erai, mamă !CARTEA A TREIA
Rădăcinile din trecui
C jr ălugărul cu anteriul de lînă ţărănească, cu viţele de păr fumurii, ieşite băţoase de subt comanac a trecut înainte, după ce a deschis cu o cheie dintr-o legătură mare, zornăitoare, uşa de lemn scorojit a unei chilii mari... Bălcescu intră după el într-o încăpere joasă, cu un pat de lemn îngust, în stînga, iar Ia peretele din faţă cu o masă lungă, pe care sînt teancuri de cărţi, cum şi icoane, petice mari şi mici de ţesături bisericeşti, felurite odoare, unele puse, de altfel, şi pe adîncile pervazuri, ca nişte firide, ale ferestrelor, multe altele pe scaune.
– Aici a locuit răposatul întru Domnul, nepot al prea- sfintei-sale... E cea mai mare dintre chilii, deşi e în fundul curţii. A vrut el să fie mai liniştit aici.
Bălcescu e zguduit de emoţie... Gîndurile îi fug într-o parte, şi vorbele pe care le vrea, într-alta. A scos taşca de vînător de după umăr. E îmbrăcat într-un spenţer cărămiziu şi cu cizme; umbra bărbii scurte i s-a prins mai tare spre marginile obrajilor.
– Mulţumesc... cuvioşia-ta... Astea sînt toate cărţile ?
– Eu zic că toate... Aici n-a mai umblat nimeni, că nu dă voie preasfinţitul... Vreţi să vă aduc să mîncaţi aici ori poate veniţi să mîncaţi la trapeză ?... Şi văzind încurcătura tînărului... Bine... bine... Vine atunci un frate să vă aştearnă patul. Preasfinţiă-sa a spus să nu vă tulbure nimeni şi că o să rămîneţi cît veţi pofti.
— Nu te gîndi la asta, cuvioşia-ta. O să vedem...
E grăbit să rămîie singur, să cerceteze filă cu filă comoara care i-a căzut în mînă. E colecţia de documente adunate de fostul căpitan Cornescu Olteniceanu. După moartea acestuia, colecţia a rămas episcopului de Buzău. Bălcescu a aflat întîm- plător de această colecţie de la un prieten al căpitanului. Trebuie să găsească aici cronicile din veacul al XVIIl-lea, pe care le-a întîlnit citate pe ici, pe colo.

Ghica va mărturisi mai tîrziu uimirea pe care o stîrnea patima neobişnuită a lui Bălcescu pentru citit, pentru lucrurile istorice, pentru izvoarele vechi, rătăcite, pentru hrisoave, pentru orice vestigiu al trecutului... „Din copilărie, spune acest prieten mai tîrziu, el citise cu atenţiune vieţile oamenilor lui Plutarch [1], *Anabasul* lui Xenofon [2], *Războiul peloponezian* al lui Tucidid [3], citise şi recitise pe Tacit[4], Comentariile lui Cezar, campaniile lui Napoleon şi ale lui Frederic cel Mare şi studia cu dinadinsul pe Gibbon [5] şi scrierile generalului Jomini [I] asupra strategiei. Citea în cinci-şase limbi ; elineşte, latineşte, slo-voneşte, franţuzeşte, nemţeşte, italieneşte."
Acum, fostul iuncher îşi desface gulerul, scoate spenţerul de pe el, deschide taşca, scoate un teanc de caiete, o călimară bine ferecată după obiceiul timpului, cîteva pene de gîscă.

1 *Plutarch* (45?—50? — 125 e.n.) — istoric şi moralist grec, autorul unor biografii celebre ale contemporanilor săi, incluse în volumul *Viaţa oamenilor iluştri din Grecia şi Roma.*

2 *Xenophon* — istoric, filozof şi general atenian, unul dintre elevii preferaţi ai lui Socrate despre care se crede că ar fi trăit între anii 430—352 î.e.n.

***■ Tucidide* — (469—395 r.e.n.) — istoric atenian.**

4 *Caius Cornelius Tacitus* (55—120 e.n,) — istoric roman.

Edwaid Gibbon* (1737—1796) — autorul lucrării *Decăderea impe

I *Henri Jomini* (1779—1869) — general francez, autor al unor tratate de tactică şi strategie militară.

-L-a învăţat Eftimie Murgu metoda de a studia temeinic, de a face fişe complete pentru citatele pe care urmează să le folosească : numele autorului, titlul operei, volumul, pagina, indicele ediţiei şi anul apariţiei. Manuscrisele vechi le copiază în întregime, în vederea publicării lor mai tîrziu. Acum e tulburat ca un tînăr la o întîlnire de dragoste, e între teamă şi nădejde. Dă la o parte cîteva ceasloave mari cu legături tari prinse în oopci de alamă şi oţel. S-a oprit la nişte scoarţe desperecheate, rupte şi legate strîns cu sfoară. Desface. A avut noroc din prima clipă, a adulmecat bine. Citeşte, parcă zguduit, notarea Olteniceanului.
„Acesta este hronicul lui Constantin Căpitanul de l-au scris."
Ia manuscrisul la subţioară şi începe să dănţuie fericit prin chilie... Intră fratele cu aşternutul şi rămîne încremenit. Priveşte apoi cu mirare, în timp ce face patul, întrebîndu-se ce e cu musafirul episcopului. Iese de îndată ce a aşternut cerga şi cearşaful pe pat şi fără ca Bălcescu să-1 fi văzut parcă.
A mai găsit apoi şi *Cartea de jurămînt a_ lui Gligoraş Ghica Vv la jupînu Constantin Cantacuzino, bw vel postelnic **1660...*** şi altele.
De asemenea un manuscris al lui Axinte Uricarul, după manuscrise de Vasile Damian şi Teodor Dubău.
Le-a copiat pe toate, tot ce a găsit, cronici, acte, hrisoave multe diplomatice şi abia după două săptămîni s-a întors de la Buzău.
Pentru că nu putuse fi în Bucureşti la parastasul de patruzeci de zile al lui Mitiţă Filipescu, s-a dus a doua zi, împreună cu Tiţa, să pună un braţ de. flori pe mormîntul proaspăt din curtea bisericii de pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de casa banului Vulpe Filipescu. Nu era decît o cruce de lemn nouă, cu flori uscate şi coroane de cositor argintat. O candelă cu untdelemn mai ardea încă. Pe crucea de lemn, vopsit galben, era scris cu lac negru, doar atît : *Dumitru Filipescu, n. 1801, m. 1843.* A stat acolo aproape două ceasuri, gîndind la ce a fost... la ce trebuie făcut de aici înainte.
Era un cer înalt în ziua asta de început de vară, dar văzduhul era încărcat; în zare, dincoace şi în jos de încălecările albe ca zăpada, se vedea un tiv greu de nori fumurii.

Un măr înflorit bate în fereastră

Acasă, în uliţa din mahalaua Visarionului, e mare zarvă şi multă larmă. Serdăreasa Zinca se văicăreşte, indignată de ce-i face Nicoiache. li scoate mobila din odaia mare din dreapta, cea din colţ.
– Auzi, Bidermirul[I] meu... De-l făcuse Prisner... leit ca la Beci. Să mi-1 scoată din odaia de musafiri ?
Tiţa nu izbuteşte s-o lămurească, ba mai rău o întărită.

I *Bidermeyer* – mobilă de epocă.

– Dar, ce, asta mai e odaie de musafiri, mamă ? Nu vezi că nu mai sînt aci decît cărţi şi numai cărţi ? Mai bine că ţi-a scos mobila. Să nu ţi-o strice.
Zinca oftează :
– Uite, a pus hîrţoage şi pe măsuţa asta mică de scris scrisori... Of... Of... Ce, nu mai putea să stea cu Barbu într-o odaie ?
– Mamă, nu se putea. Nicu are multe cărţi... şi scrie toată ziua... Nu trebuie să-i umble nimeni printre hîrtii.
Masa rotundă a fost scoasă cu greu de doi voinici, cul- cînd-o pe o latură. în locul ei este vîrîtă pe uşă o alta masă, lungă„ ca de praznic ţărănesc, abia dată la rindea. Zinca e mereu amărîtă.
– Bidermirul meu...
0 mîngîie Nicu, plin de voioşie. *
– Mamă, nici pe sfert nu încăpeau pe Bidermeyer-ul tău atîtea din cărţile care încap pe masa asta lungă. O să scot şi secretarul ăsta de scris scrisori : n-avea grijă, că nu ţi-1 stric.
– De ce să-l scoţi... ? tresare ea speriată.
– Uite de ce... şi arată spre uşă, unde apar din nou cei doi voinici, trăgînd acum după ei rafturi albe, late ca nişte laviţe suprapuse. Stau mai bine cărţile pe astea, mamă.
Sînt cărţi pe toate scaunele. Pe sofaua largă din dreapta, căci pe cea din stînga doarme el, pe jos, pe lăţimea ferestrei...
Serdăreasa este de-a binelea speriată de năvala asta.
– Şi pe urmă, ce vrei' cu atîta citit, mamă ? Uite, ai slăbit iar. Abia te întremasem la ţară după ce ieşiseşi de la închisoare. Şi uite... îţi baţi joc de sănătatea ta. Nu mai ştii, cu cititul, de e zi... de e noapte...
Adevărul este că după vreo două luni de odihnă, după ce a ieşit de la închisoare, Bălcescu a început să citească şi să scrie cu şi mai multă dîrzenie ca mai înainte. A descoperit o nouă sursă de procurat cărţi, căci librarul neamţ Winterhalder le aduce greu şi vrea plata, în aur, înainte, ca şi Danielopolu, cel de pe strada Colţei, fratele lipscanului. A descoperit nemăr- ginita vanitate a boierimii care vrea să-şi dovedească evghenia, vechimea aristocratică, unii chiar princiară. Toţi vor să-şi facă *genealoghia,* şi cînd au auzit că feciorul Bălceascăi are ştiinţă istoricească, aproape că aleargă după el. Şi plătesc, de nevoie, Sînt singurii bani pe care îi cîştigă Nicu. Dar asta n-ar fi mare lucru. De preţ este că ei arată acasă adevărate stive şi suluri de documente, sineturi cu acte de proprietate şi vechi genealogii, tare preţioase pentru istoric.
Uneori îi trimit documentele şi acasă, să le descifreze în voie şi să le copieze, dacă vrea.

Iată, o ramură din marea familie a Cantacuzinilor vrea să-şi puie acum din nou la punct genealogia, făcută, în veacul trecut, de marele ban Mihail Cantacuzino, refugiat din Rusia.
Bălcescu a descoperit înfrigurat, în podul casei lor, în trei încăperi, prăfuite, închise de mult, un număr neaşteptat de mare de cărţi, adunate cu timpul de către cei mai iubitori ai scrisului din această mare şi puternică familie, care a dat atîţia cărturari de seamă, dar care în zilele acestea pune mai mult preţ pe cei poftitori de tron dintre urmaşii de azi decît pe cărturarii şi creatorii care au cinstit-o cu strălucire în trecut... Sînt cărţi aduse de la Padova, acum un veac şi mai bine, de Constantin Cantacuzino, stolnicul, marele învăţat, care a studiat acolo. Sînt cărţi de mare preţ, adunate de acel inspirat arhitect, care a fost fratele stolnicului, spătarul Mihail Cantacuzino. Aflînd despre ce e vorba, unchiul de departe, din ramura rămasă în Rusia, Rudolf Cantacuzino, a trimis şi el două lăzi cu cărţi, cu condiţia să fie cercetate cu luare-aminte şi îngrijite, ca să nu se piarză. Sînt aici scrisori şi documente din cinci ţări, unde s-au risipit în 1650 copiii lui Andronache şi copiii copiilor lui, toţi coborîtori ai faimosului Şaitanoglu al Ţarigradului, pare-se prietenul şi sfătuitorul lui Ion-vodă cel Cumplit, din pricina căruia a fost şi sugrumat de turci în palatul său de la Istambul.
Bălcescu a obţinut învoirea să transcrie, tot ce-i place, la el acasă. Acum nici nu s-au aşezat bine rafturile în fosta odaie de musafiri şi el e grăbit, bucuros să „claseze" materialul, aşa cum a chibzuit anume, cînd a poruncit rafturile, care au şi dulapuri.
Totul e gîndit cu socoteală. Pe masa lungă a aşezat în cîteva clipe cărţi deschise la paginile însemnate de mai înainte, ca să-i fie la îndemînă citatele, textul căutat anume. E grăbit şi fericit ca de un dar. De nerăbdare nu se poate stă- pîni să nu se îndemne cu voce tare.
Sevastiţa s-a întors acum singură, cu faţa îngrijorată.
– Nicule, mama are dreptate. Nu poate să mai dureze aşa... Zi şi noapte cu cititul şi cu scrisul... Tu ştii ce vreau să-ţi spun. Ştii la ce mă gîndesc... Unde vrei să ajungi ?
Bălcescu s-a oprit, parcă străpuns de un cuţit. O priveşte lung şi strînge cu patimă în mînă scoarţele ferecate în alamă ale unei cărţi. Faţa albă şi prelungă a surorii, privirea ochilor mari au de la o vreme o întipărire patetică şi statornic gravă. Fiinţa ei se adună şi se hotărăşte pentru tot restul vieţii.
– Tiţa, tu ştii... ştii prea bine... că eu trebuie să trăiesc în zece ani cît alţii în cincizeci. N-am timp.
Fata I-a privit lung, nu ştie ce să spună, s-a frînt îndurerată.
– Poate să fie aşa cum zici tu. Dar pune-mă şi pe mine să te ajut la copiat...

– îţi făgăduiesc... Te voi chema, Tiţa. Acum, du-te şi împac-o, mîngîi-o pe mama.

– Mă duc însă ar trebui să te plimbi şi tu puţin prin grădină. Toţi pomii au ramurile încărcate de fructe... Mai joacă puţin şah cu Arăpilă. Ai văzut ce şah frumos de fildeş a căpătat mama pentru tine de la vorniceasa Ghica ?

El tace, încăpăţînat, şi ea, dîndu-şi seama că nu-l poate îndupleca, iese ca să încerce s-o îmbuneze pe maică-sa.

7

- Apoi se duce la fereastra dinspre grădină. O deschide. Face aceasta şi ca să simtă mai bine că acum odaia e odaia lui, că nu mai e copil. O ramură din mărul cel mare, d*[11] colţul casei, grea de fructe mari, verzui, multe rumene, atîrnă îndoită, biruită de belşug, coborînd spre geamul pe care-1 atinge. Bălcescu împinge fereastra şi de afară îl înfăşură o mireasmă de început de toamnă, de roade coapte, de struguri, prune, pere, de gutui... Ramura, împinsă de geamul deschis,revine clătinindu-se ca trimisă dintr-un gînd, dintr-un îndemn.
„Viaţa nu e în cărţi... tinere. E aici, în grădina asta mare... Nu te desprinde de viaţă..."
Bălcescu surîde prietenos gîndului, îndemnului ghicit, muş- cînd din mărul ce i se oferă singur.

22

337

„Nu mă despart de viaţă... şi-şi arătă, surîzînd obosit, cărţile... Aici sînt rădăcinile ei."

Mustăria din Deafu Fiiaretufui

E cu adevărat, în acest 1843, un început de toamnă cum de mult n-a mai fost. După un august mai mult ploios, acum livezile şi viile pline de rod par stropite cu aur. Pe la răs- pîntiile podurilor celor întortocheate au răsărit umbrare mari de frunze şi de trestie, cu butoaie cu must, şatre cu gustări, cu mititei şi pastrama. Dar mai ales zalhanalele şi cîrciumile vestite de pe „dealurile" cu vii ale oraşului sînt căutate de toată lumea. Căci de jur împrejur oraşul <e înconjurat de vii, mari cît pădurile. La una dintre aceste cîrciumi, răsărite-n grădini, şi-au dat întîlnire, şi în seara asta, trei prieteni, foşti oarecum şi colegi la şcoala de la Sfîntul Sava. Unul dintre ei, Tell, îmbrăcat în uniformă de maior, apare în poarta de la drum a grădinii. Cercetează grijuliu cu privirea, apoi intră şi se îndreaptă spre umbrarul mare, acoperit cu trestie verde. Stîlpii umbrarului sînt îmbrăcaţi şi ei în verdeaţă şi în frunziş de stejar, ba cei din mijloc sînt îmbrăcaţi şi în Oglinzi înguste şi înalte. In prag, pe o masă, în dreapta, sînt două butoaie pe care scrie cu tibişir : *Must dulce,* pe unul, *Tulburel,* pe celălalt. Apoi, grătarul cît o tarabă, cu fripturi şi mititei, galantarul cu mîncăruri de peşte şi răcituri. Un taraf de lăutari, pe o podeaţă în mijloc, s-a oprit să se mai odihnească. O scîndură înnegrită pe care scrie, tot cu tibişirul. *Azi cu bani, mîine fără bani,* stă deasupra tejghelii de tinichea, unde se adună banii. S-a aşternut nisip mult pe jos. Pe la mese şi în cele cîteva tufişe de liliac şi lămîiţi, lume multă adulmecînd mirosul de fripturi şi mititei. Maiorul Tell intră căutînd cu privirea. „Jupînul", cu fota verde dinainte, se apropie de el şi-i face semn uşor spre uşa care duce în clădirea joasă. Tell a înţeles.

A luat-o pe o sală îngustă şi lungă, cu duşumeaua învechită, strîmbă. Deschide dibuind o uşă. înăuntru, cîţiva cheflii îl salută zgomotos. Vede iritat că a greşit… Deschide a doua uşă şi de data asta nimereşte într-o odaie simplă, altfel cu divan şi oglindă mare cît uşa. Bălcescu şi Ghica stau la masă cu vin şi fripturi dinainte, anume ca să mascheze la nevoie întîl- nirea. Aşteptau cu îngrijorare, şi acum răsuflă uşuraţi.

– Credeam că nu mai vii, îl măsoară cu privirea Ion Ghica. Socoteam că te-ai răzgîndit. E maliţios de felul lui.

– Am venit în Bucureşti fără să ştie nimeni. La noapte plec înapoi. La batalion am lăsat vorbă că sînt în inspecţie.

– Şi în mustărie crezi că nu te-a văzut nimeni ? întrebă Ghica, glumind mereu şi controlînd mucalit fereastra.

Tell, totdeauna serios, ridică din umeri, arătînd astfel că sînt şi riscuri inevitabile şi e bine să fie cu grijă.

– Aici, în odaia asta, să nu ne dibuie cumva iscoadele Agiei, închişi toţi trei, că ar fi mai prost. Se aşeză pe cel de al treilea scaun şi prinse să se descingă de sabie. Ei, ce-aţi hotărît ?

– Nimic, te aşteptam pe tine, răspunse unul din cei doi mai tineri, cel vioi, cu cap de viezure negricios.

– Păi, frate Ghica, nu era vorba ca Bălcescu să facă statutele şi să le aducă ?
Fostul iuncher scoate îngîndurat cîteva foi de hîrtie.

– Le-am adus şi vi le citesc, ca să le vedeţi formulate şî să hotărîm acum pentru totdeauna...

Ghica îi potriveşte dinainte un tacîm şi lui Tell; se aşază toţi trei, înclinaţi peste masă, ca să se poată citi în şoaptă. Bălcescu citeşte cu vocea Iui gravă şi hotărîtă :

„Se înfiinţează o societate secretă, cu numele «Dreptate- Frăţie». Scopul ei este să pregătească îndrumarea unei viitoare revoluţii în Ţara Românească. în afară de fondatori, membrii societăţii nu se cunosc între ei."

Se vedea că fostul iuncher se inspirase din sistemul de organizare secretă al cărvunarilor.

– Cum, toţi membrii pot să ne cunoască pe noi trei, fondatorii ei ? întrebă, nelămurit, Tell.Nu, am vrut să spun că numai noi trei, fondatorii, îi cunoaştem pe toţi membrii „Frăţiei". Altfel, nimeni nu cunoaşte decît grupul de zece fraţi ai lui.
Ghica lăsă jos furculiţa cu care se juca.
– Dacă e vorba să fim fraţi, cum sînt călugării, atunci să luăm şi cinuri monahale, nu ? Ce ziceţi ?
La început zîmbesc toţi trei ca de o glumă, obicinuită la Ghica.
– De acord, dacă vreţi.
Şi după ce convin, Bălcescu citeşte mai departe :
„Ca o anexă a societăţii secrete, va funcţiona, pe 'faţă, o societate literară. Toţi viitorii membri ai «Frăţiei» secrete trebuie să facă mai întîi un stagiu în societatea literară".
întrebă apoi, ridicînd privirea de jos în sus :
– Aveţi ceva de zis ?
– Mă învoiesc, precizează maiorul, după ce căutase parcă, în gînd, răspuns la o întrebare pusă de el însuşi.
– De acord, răspunse şi Ghica, ciupindu-şi bărbiţa negricioasă şi cu botişorul împins înainte.
– Atunci votaţi statutele societăţii secrete „Frăţia" Nu ? Şi Bălcescu ridică de pe foaia de hîrtie ochii lui lungi, traşi spre tîmple.
– Votăm, răspunde cu bărbia sprijinită în palme Ion Ghica. Ar vrea să adauge ceva, dar e întrerupt de Teii, care se gîndeşte la unele garanţii, dar e de credinţă.
– Şi jurăm, adăugă el, cu vocea joasă şi scurt înăbuşită.
– Jurăm, dacă vreţi, îl întregeşte convins şi Bălcescu, care într-o clipă revede în gînd întîmplările din 1840.
Cu toată ostentaţia glumeaţă a lui Ghica, care parcă ar fi vrut să-şi dea astfel curaj, cei trei, cuprinşi de o tulburare înfiorată, simţeau limpede în clipa asta primejdiile drumului pe care porniseră şi încercau sentimentul acela cutremurător pe care ţi-1 dă un legămînt cu preţul vieţii.
Fostul iuncher dădu la o parte farfuriile din faţa lui şi puse textul pe masă.
– Acum semnaţi.
– Semnăm.
Semnează întîi Ghica, apoi Tell, încercînd să-şi muşte mustaţa tunsă. ^ _ .

– Bălcescu i-a urmărit cu toata viaţa adunată în ochii lui negri, înfriguraţi.Acum iscălesc şi eu...
Se aşază ca să scrie nestînjenit, îşi scrie încet numele, mai priveşte o clipă hîrtia, o arată ca să se convingă şi ei că e semnată cum trebuie şi apoi o rupe bucăţi cu un foşnet înfundat. Tell ridică din umeri uimit şi rămîne cu pumnul înţepenit pe garda săbiei.
– Ce faci ? Ce-i asta ?
Bălcescu zîmbeşte mirat şi-şi plimbă privirea sarcastic de la iţnul la altul.
– Vreţi societate secretă cu statute scrise ?
Tell şi Ghica rîd ca de o glumă potrivită. Asta nu-l va împiedica însă pe Ghica, mai tîrziu, să scrie că el a avut, într-un cufăr, statutele scrise şi că au pierit cu prilejul unui foc la conacul de la Ghergani.
– Ai devenit grijuliu de cînd ai păţit-o întîia dată ?... constată cu un surîs echivoc Tell, care sta cam proţăpit, cu amîndouă mîinile pe garda de argint a săbiei.
Cei doi se uitară nedumeriţi la el şi rămaseră pe gînduri. Fusese o glumă, se pare, în intenţia maiorului, un fel de a marca măcar printr-o frază „degajată" ca asta faptul că însăşi personalitatea lui de ofiţer, de om mai în vîrstă decît ei, nu este angajată ierarhic prin aceea că astăzi cuvîntul hotărîtor îl are acest băieţaş, fost iuncher, cu doisprezece ani mai tîr- năr decît el şi mai tînăr încă chiar decît Iancu Ghica cu vreo doi... Tonul cu care spusese fraza avea să arate pe loc că, în afară de angajamentul politic, acceptarea de acum e fără semnificaţie, că el se închină în faţa unei simple inteligenţe, raporturile rămînînd mereu acelea, de la maior Ia iuncher, că deci nu-l poate recunoaşte ca fruntaş între egali. Rămîneau chiar şi raporturile de la un bărbat înalt, arătos, la tînărul vînos, e drept, dar cam şui, cam pripit uneori în vorbă şi gest, căci Tell, cu fruntea lui netedă, cu ochii căprui destul de apropiaţi, cu nasul lung şi cu barba tunsă scurt şi luată cu briciul in faţă, îşi purta capul drept, cu mişcări puţine, ca o statuie. Se găsea acum alături de aceşti doi numai din ură împotriva boierimii, care, iritată de prestanţa fizică a ofiţerului, căuta orice prilej ca să-l umilească. Se trăgea dintr-un neam din părţile Gorjului, tată-său îşi făcuse însă nume şi stare de negustor la Braşov, unde i se născuseră copiii. Christian avea numai cincisprezece ani cînd, în 1822, fiind din nou în ţară, trecu alături de fratele lui, ia şcoala lui Gheorghe Lazăr.
In 1828, fraţii se duseră în Oltenia, unde-şi alcătuiră o ceată de panduri şi amîndoi luptară în acest an alături de oştile ruseşti. Cînd se înfiinţă, în 1830, armata, amîndoi, ca şi alţi foşti căpitani de panduri, avură dreptul, deşi fii de negustori, să fie primiţi în oştire cu grad de ofiţeri. Aceasta a fost pentru cei doi fraţi un prilej de amărăciuni şi umilinţe. O mare parte dintre boieri au protestat cu indignare împotriva primirii unor feciori de negustori alături de ei

şi la fel cu ei, adică de-a dreptul în grad de ofiţeri. Din pricina asta, cîţiva dintre boieri care se şi înscriseseră în luna mai refuzară mî- nioşi în iunie să se mai prezinte la regimente. Tell nu putea uita această împrejurare şi fu bucuros să aibă comanda mai totdeauna cît mai departe de Bucureşti, deşi acum gradul său militar echivala cu un rang boieresc însemnat, cu cel de clucer.
Ion Ghica întrerupse după un timp tăcerea stînjenitoare care dăinuia între ei, reluînd într-un alt registru ideea lui Tell.
– Eu, cinstit să-ţi spun, frate Bălcescule, mă mir că după doi ani de temniţă mai ai curajul să începi din nou... N-a trecut mult peste o jumătate de an de cînd te-am văzut, la Dejurstfă la Gorgani, închis în chilia aceea întunecoasă şi ferecată, purtai o manta ferfeniţă, pe un ger să crape pietrele. Lupta politică nu e o glumă.
Tell, care era foarte nestabil în idei şi sentimente, cu toată ţepeneala lui aparentă, înţelese parcă tîlcul acestei invocări şi dintr-o dată fu din nou pătruns de primejdiile acţiunii în care se angaja şi întrebă cu un glas înmuiat, el care de obicei vorbea din cap :
– E adevărat că Mitiţă Filipescu a fost ţinut în fiare cu picioarele în apă la Snagov pînă i-a putrezit carnea şi i-au căzut unghiile ?
Ion Ghica surise ca unei amintiri triste şi clătină din cap cu amărăciune.
– Ne-a spus cineva care l-a văzut pe ferestruica zăvorîtă a chiliei din bolta aceea năruită că aşa a fost. Ai fost pe-acolo, frate Nicule ?
Bălcescu vru întîi să răspundă că s-a dus mai întîi prin iunie la Snagov, anume ca să vadă chilia. Dar şovăi. Apoi se întoarse în el însuşi cu un soi de îndîrjire mută. îi căzuseră ochii pe oglinda cea mare cît o uşă, cu rama subţire, neagră. Era toată mîzgălită cu semnături şi date, trase cu diamantul inelelor. Văzuse chiar de pe scaunul pe care se găsea cîteva date : 1840—1841, 1842... în zilele în care ei erau între viaţă şi moarte în temniţă, pentru ca să întoarcă în bine amarul poporului român, unii iubitori de chiolhane şi orgii ţineau să-şi nemurească desfrîul, înscriindu-i trufaş data pentru posteritate, cu sigiliul diamantului. Nu, niciodată nu va mai evoca aceste zile, care vor rămîne ştiute numai în străfundurile făpturii lui. Ocoli întrebarea şi făcu să biruie tăişul liniştit al inteligenţei.
— Va fi cu totul altceva acum. Nu vom mai repeta greşelile de atunci. Acum trei ani a fost un complot fără adevărate rădăcini în popor, un complot al cîtorva mici boieri şi tîrgoveţi, dornici să ridice starea norodului ; a fost setea de dreptate a omului fără seamăn, care era Dumitru Filipescu. Voiam să acordăm poporului libertatea, o constituţie, cum s-ar zice, octroiată. Acum vom căuta să pregătim poporul însuşi, căci fără popor nu putem face revoluţia. Vom lumina îndelung ţărănimea, pe muncitori, pe meseriaşi, ca să-şi facă ei singuri revoluţia. Reluăm firul de la 1821 al lui Tudor Vladimirescu, dar

mergem şi mai departe. Revoluţia se va face, ca să zic aşa, singură, pe linia dezvoltării istorice. Noi numai o vom îndrepta spre ţelurile ei fireşti şi vom veghea să nu cotească silit din mersul ei secular.

A tăcut, şi cei doi tac şi ei ; parcă le e teamă să tulbure liniştea care s-a lăsat în odaia asta cu cimitirul ei de date de pe oglindă.

Cînd umblînd printre vii, acum două săptămîni, şi deplîn- gînd soarta ţării, cei trei se gîndiseră să înfiinţeze o societate secretă revoluţionară, ei n-ar fi bănuit niciodată că va fi asta atît de curînd. Erau oarecum tîrîţi de Bălcescu, care era hotărît spre faptă, fără ocoluri de prisos, mînat de spaima unei vieţi scurte.

în timpul acesta, umbrarul din grădină a început să se umple de lume. Lăutarii s-au întors pe podeaţă şi cîntă acum de zor. Intră Tiţa Bălcescu şi Luxiţa Florescu, întovărăşite de imberbji negricioşi Costache şi Dimitrie Florescu. Sînt salutaţi cu temenele de stăpînul mustăriei şi conduşi la o masă păstrată pentru ei, într-un tufiş luminat cu un felinar, atîrnat deasupra de o ramură de soc, în care arde o lumînare groasă de seu.

– Poftiţi... Aveţi o masă oprită aici, pentru domnul Bălcescu.

Noii-veniţi îşi plimbă privirea pe la celelalte mese, parcă ar căuta alt loc mai potrivit, dar mai cu seamă caută să vadă cine mai e subt umbrar ; pe urmă se aşază toţi.

Stăpînul mustăriei tuşeşte foarte încet la uşa odăii celor trei, îşi şterge mîna pe fota verde, apoi bate cu înţeles. Bălcescu îi deschide îndată şi află că au sosit ceilalţi patru.

– Au venit doi boieri şi două cocoane, aşa cum aţi spus, sînt la o masă în grădină.

Tînărul boier clatină din cap :

– Spune-le să înceapă să mănînce. Viu şi eu mai tîrziu.

Meandrele dragostei

Peste vreun ceas, cei trei s-au despărţit spunîndu-şi emoţionaţi întîia oară salutul „Dreptate-Frăţie". Tell şi Ghica au plecat pe uşa care dă în curtea din dos a mustăriei, ca să nu mai fie iar văzuţi. Bălcescu a venit în tufişul de liliac în care sînt ai lui. Cer din nou cafele, căci sînt acum la sfîrşitul mesei. Ascultă toţi pe gînduri lăutarii care zic cu foc cîntecul lui Nănescu :

„Inima mea multe are, Culese după-ntîmplare..."

Bălcescu surîde. Nu, mai sînt şi altele, care nu sînt la întîmplare.

Costache Florescu, înalt, negricios, mult mai sprîncenat decît soră-sa, se scoală şi vrea să lămurească de ce pleacă de la masă.

– Nu vă supăraţi, vreau să dau bună seara banului Ghica, în tufişul de colo.

Luxiţa îl priveşte zeflemitoare.

– Ia gîndeşte-te bine, Costache, nu cumva vrei să dai bună seara vornicesei, cumnată-sa ? Scumpe frate, ia seama, fereşte-te de divorţate... Ea ştie că toţi vor surîde, zicîndu-şi că ea ca divorţată ştie ce spune.
– Nici o grijă, mă întorc numaidecît...
Luxiţa îl petrece cu un surîs şiret şi ironic, femeie în toată fiinţa ei, în timp ce în privire îi trece o flacără uşoară.
– De ce numaidecît ? Poţi să nu te grăbeşti...
Peste cîteva clipe pleacă şi Dumitru, cel care seamănă cu fratele său, de parcă ar fi, negricioşi şi sprîncenaţi, doi gemeni. Vrea să dea şi el bună seara cine ştie căreia dintre femeile frumoase din grădină.
Cei trei au rămas tăcuţi şi ascultă acum un alr cîntec de pe vremuri, care aleargă din nai pe lăute şi de pe lăute pe ţambal. Luxiţa îl priveşte pe furiş pe Bălcescu, surîde, îşi aşază mîna pe mîna lui. El o priveşte tulburat, parcă l-ar stînjeni şi parcă l-ar întărîta gestul ei, ceea ce o face să tresară şi să se uite drept în ochii lui. li spune glumind, „apăsat :
– Poţi să te strîmbi cît vrei. Eu tot te iubesc.
Tresare din toată fiinţa lui. O priveşte lung, parcă tremură ceva în el. Apoi cu o voce caldă, pe care nu o acoperă cîntecul lăutarilor, îi vorbeşte de la suflet la suflet :
– Lucia, de ce nu vrei să înţelegi ? Eu nu sînt un om care să aibă dreptul să iubească şi să fie iubit.
Femeia zîmbeşte senzual, ţinînd mereu mîna pe mîna lui nervoasă. El, luptînd cu el însuşi, o priveşte cu ochii lui negri, pătrunzători, puţin oblici în clipa asta. Apoi, venind de pe drumuri îndepărtate de viaţă şi moarte ale gîndului, îi spune cald, frăţeşte :
– Mai am puţine zile de trăit, Lucfca. Puţine mijloace. Oamenii ca mine nu trebuie să-şi îngrădească libertatea. Ei trebuie să se dăruie unei singure cauze. în întregime, fără nici un rest.
Luxiţa, care dusese paharul la gură, nu mai bea ; îl lasă jos.
– Ascultă, dacă nu termini în clipa asta, fac una de urlă mîine tot Bucureştii...
Tiţa nu ştie ce va mai'fi, dar în clipa asta îşi dă seama cît de mult seamănă cu o pisică neagră întărîtată această tînără şi oacheşă văduvă, cu ochii ei cam apropiaţi şi aurii în pupile, cu sprîncenele foarte negre.
Bălcescu aşază jos cuţitaşul cu care se juca pe gînduri, cău- tîndu-şi oarecum vorbele, şi o priveşte nedumerit
– Ce vrei să spui ?
Ea ridică umerii care se arată rotunzi prin mătasea neagră de damasc ; e ameninţătoare, hotărîtă.
– Dacă mai spui un singur cuvînt, unul singur, te sărut aici, pe loc, in plină lume.

Tresare uimit, apoi după o scurtă şovăire se hotărăşte totuşi să spună ceva, înfruntînd-o, şi caută o frază potrivită. Dar în clipa asta ea s-a ridicat hotărîtă, sfidătoare, gata să-şi îndeplinească ameninţarea, şi el îi simte talia lipită de braţul lui.

– Nimic, nici un cuvînt măcar... şi ea rămîne în aşteptare, încordată.

Tiţa, destul de speriată, aşteaptă şi ea încremenită, căci simte că năzdrăvana de femeie chiar aşa va face. Dar bărbatul, după o clipă de încordare, cedează, învins, şi o priveşte înduioşat. Acum Tiţa respiră liniştită.

– Vai, nană Luxiţa, m-ai speriat.

Văduva sprîncenată, caldă ca vinul, opreşte un flăcău cu fota verde, care slujeşte la mese.

– Spune lăutarilor să cînte „Peste deal la nana-n vale".

Flăcăul cu fota verde se apleacă respectuos cu şervetul
de braţ.

– Da...

Şi peste cîteva clipe, lăutarii cîntă „Peste deal la nana-n vale".

Luxiţa se lipeşte de Bălcescu ca o pisică, îi ţine mîna. Se simte bine în umbra acestui tufiş, în seara asta tîrzie şi frumoasă de septembrie. După un timp, amîndoi bagă de seamă, tulburaţi, că Tiţa începe să răsufle greu, înăbuşit. Bălcescu o vede uimit şi o ceartă cu o nesfîrşită duioşie.

– Tiţa...

Văduva, cu ochii umezi, o întreabă şi ea surprinsă :

– Tiţa, ce-i cu tine ? în vocea ei e de pe acum o căldură de soră.

Fata, ruşinată, umilită, vrea parcă să se ascundă. întoarce capul ca o pasăre rănită.

– Nimic... Nimic... Lăsaţi-ma...

Tînără femeie priveşte întrebătoare spre Bălcescu şi el o linişteşte, în şoaptă :

– Suferă... nu poate uita...

îndrăgostita oacheşă pune mîna subţire pe fruntea fetei, îi întoarce capul spre ea cu duioşie.

– Tiţa... uită tot... uită cît mai repede.

– Nu... Nu vreau... şi fata se zbate uşor, adîncită în durerea ei. Nu vreau să uit nimic. Să-mi ajungă toată viaţa.

Luxiţa îi zîmbeşte.

– Abia mai tîrziu ai să întîlneşti iubirea adevărată. Şi eu am fost părăsită de un bărbat, Tiţa. Cine ştie unde o fi acum acel polonez pe care m-au silit să-l iau de soţ.

Dar fata, dîrză şi acum, ca un ecou de "nestins al după- amiezi aceleia din chilia de la Dejurstfă, o priveşte curajoasă în ochi.

– Nu voi mai iubi niciodată.

– Eşti un copil, nu ştii ce spui.
Era aproape unsprezece seara cînd intră în grădină, întovărăşită de Costache Aristia, neînchipuit de elegantă, Frusinica. Era într-o rochie de mătase vineţie, cu pălărie mare, albă, întoarsă mult în faţă, pe umeri cu o pelerină de atlaz alb. Părea mult mai înaltă decît o ştia Bălcescu şi parcă avea nu şaptesprezece ani, ci douăzeci şi cinci. Mergea drept înainte, fără să se uite în urma ei şi fără să ştie deci că Aristia rămăsese în dreptul galantarului plin cu mormane de pui tăiaţi, cu bucăţi alese cu dichis pentru tot felul de fripturi, cu peşte de Dunăre şi alte bunătăţi. Nimeni nu mai vorbi la nici o masă şi toate privirile se întoarseră spre ea, înmărmurite parcă. Veni acum din urmă şi Aristia, în fracul albastru-închis, care părea turnat pe el, cu guler alb înalt, cu o cravată lată de mătase, încă şi mai albastră, peste jabou şi jiletcă. Mîinile cu degetele lungi cu inele îi ieşeau din dantela mînecilor şi erau de aceeaşi paloare cu obrajii lui prelungi şi măslinii... purta, în vremea asta, tot mustaţă tunsă scurt... Fu cel mai invidiat bărbat dintre toţi cei de faţă, căci nimeni nu băga de seamă nesfîrşita tristeţe a ochilor săi mari şi adîncimea celor două cute de lîngă nas, la colţul gurii. Nimeni nu bănuia cît suferă şi cît e de nefericit din pricina acestei femei, pe care o înfăţişa la toată lumea" drept logodnica sa. Bălcescu ştia, încă de la închisoare, despre succesele ei în teatru şi despre viaţa pe care o ducea.
Nu avu nici cea mai mică strîngere de inimă, întîlnind-o. O şi salută de altfel tocmai ca să arate că tot ce a fost nu mai e. O salută cum saluta orice actriţă de mare faimă, fără nici o intenţie personală în acest salut. Ea nu-i răspunse, ci îl ţintui puternic şi ciudat cu ochii care păreau acum verzi. Răspunse în locul ei Aristia, întrebînd-o, căci era puţin nedumerit, dacă cel care a salutat-o nu era cumva Nicolae Bălcescu, şi cînd ea dete din cap, fără să-1 privească, întrebă mirat:
– A ieşit de la temniţă ?
Abia acum Frusinica îşi rupse privirea de la masa lui Bălcescu şi se întoarse către Aristia.
– După cum vezi... Dar cine e femeia aia urîtă de lîngă el ?
Actorul fu nemulţumit de atenţia pe care ea o dădea acelei mese şi nu răspunse decît după ce porunci ce fel de peşte fript să se aducă la masă.
– Nu e de loc urîtă... E o femeie foarte interesantă, Luxiţa Florescu, fata vornicului Iordache Florescu. A fost măritată mai demult cu un fel de conte sau ofiţer polonez, cu care a fost foarte nefericită şi s-au despărţit.
încă din primele săptămîni de lecţii, Aristia fusese din ce în ce mai prins de frumuseţea sporită cu fiece zi a fetei acesteia cu părul ca de aur, cunoscută de publicul care o aplauda în comedii, la teatru, sub numele ei întreg, Eufrosina

Băl- Ceaurescu, căreia însă îndrăgostitul îi spunea scurt Frosy, cu un uşor accent grecesc.
Era un bărbat care se apropia de patruzeci şi cinci de ani şi nu iubise niciodată. Zicala spune că acela care „cade" aşa tîrziu, cade rău. O vedea înflorită de bucurie de cîte ori i se făcea pe plac şi el lua aceasta drept recunoştinţă şi emoţie de îndrăgostită. Se simţea bine în lume alături de ea ; credea că şi ea se simte bine cu el. Lecţiile cu ea, cînd uita mai totdeauna de ceilalţi elevi şi eleve, erau o primăvară continuă.
în scurtă vreme, în mai puţin de trei luni, Frosy apăruse pe scenă într-un vodevil în care spunea numai cîteva vorbe, dar cînta cu o limpezime gingaşă, care înduioşa publicul, un cuplet, care ar fi vrut, altfel, să fie de haz. I se cerea cu urlete din sală să cînte cupletul de cîte cinci-şase ori. Lumea, uimită de frumuseţea şi prospeţimea ei, nu se îndura s-o lase să plece din scenă. Nici cînd jucase el însuşi, şi uneori mai juca încă,
Aristia nu gusta atît de îmbătat cupa succesului. In ultima vreme nu mai avea nici un rol direct în teatru, dar succesul Eufrosinei Băl-Ceaurescu, despre care toţi ştiau că e „descoperirea lui", făcuse din nou din el omul de teatru cel mai de seamă al Bucureştilor. Cît era el însă de experimentat, nu-şi dădu seama că fericirea pe care o citea în privirea fetei era oarecum o mască de toată ziua şi nu apărea, cum credea el naiv, numai cînd ea rîdea cu ochii într-ai lui şi spunea grabnic da la orice-i spunea. Nu ştia că aceeaşi iluzie o dădea şi celor-lalţi pe care îi privea în ochi. Nu-şi dădea seama că nu era îndrăgostită nici măcar de teatru ca artă, ci de teatru ca public, de aplauze, de florile primite, de rumoarea de laude care o urmărea acum pretutindeni în oraş.
Cînd o întovărăşise întîia dată pînă acasă, înşelat de numele răsunător pe care ea îl purta şi pe care el îl ştia al unei familii înrudite cu familiile domnitoare, rămăsese uimit văzînd în ce odăiţă ticăloasă trăieşte. Dar pe urmă, şi mai ales după ce află de la ea,tragica întîmplare legată de naşterea ei, aproape că se bucură. întrevedea cu bucurie o voluptate nouă : s-o formeze şi s-o ridice el, pe această fată, nu numai în teatru, dar şi ca femeie în societate. Ţinea s-o înveţe cum să participe la viaţa socială ; îi plăcea să-i descopere pînă şi bucuriile treptate ale" confortului, atît cît erau ele cu putinţă atunci, iar exploziile ei exagerate de bucurie îl făceau să leşine de plăcere. Iubitor pătimaş al literaturii greceşti, legenda lui Pygmalion [1]îl vrăjea... Nu era bogat, dar cheltuia mult, cum se întîmpla uneori cu oamenii care aveau legături strînse cu teatrul. De altfel, cum ea nu vrea să vie la el acasă şi cum şi lui parcă îi era cu neputinţă să se simtă bine în odaia cu pămînt lipit cu lut pe jos, cu un lighenaş pe un scaun, cu o masă sprijinită de perete, căci îi lipsea al

I *Pygmalion* — **rege legendar din Cypru, care, pentru a se putea consacra artei, a hotărît să nu se căsătorească niciodată. Ca să-l pedepsească, Afrodita 1-a făcut să se îndrăgostească de propria sa creaţie — o statuie de fildeş reprezentînd o femeie neasemuit de frumoasă. La rugăminţile lui Pygmalion, Afrodita a însufleţit statuia pe care acesta o luat-o în căsătorie.**

patrulea picior, cu pereţii goi şi cam coşcoviţi, se gîndi s-o ajute la schimbarea odăii. în cîteva luni patul de lemn fu înlocuit cu o sofa sporită cu o saltea de lînă şi acoperită cu un macat de cit roşu, mătăsos. O oglindă de perete, sprijinită pe o măsuţă cu două sfeşnice de bronz, între cele două ferestre ale odăii, un dulap modest pentru rochii, în dreapta uşii, apărură pentru întîia dată în această locuinţă. Un covor de Ispahan cu motive tari roşii şi sinilii, covor de preţ, dat de la el de-acasă, îmbrăcă peretele deasupra sofalei. Un alt covor, acesta ieftin, fu pus deasupra rogojinilor noi, care fuseseră aşternute pe jos, după ce bătrîna doică curăţase totul şi văruise pereţii, ca să nu mai miroasă urît... Aristia începuse să vie cu tot mai multă plăcere în căsuţa de la grajduri, cum i se spunea în mahala, ca să stea de vorbă ore întregi cu Frosy, s-o vadă cum se bucură cînd îi cumpără cîte ceva. (El scria adresa la magazin şi cerea să i se trimită ei acasă : *M-lle Frosy Bal-Ceauresco.)* Ţinea s-o instruiască şi s-o deprindă cu literatura şi teatrul clasic. îi vorbea tot timpul franţuzeşte, ca s-o deprindă cu vorbirea Ia modă. Consuma cafele în ceşti de porţelan saxon, aduse tot de el. Nu lipsea, fireşte, de la nici un spectacol în care juca ea, iar în timpul mesei, la birtul de lux la care mîncau după spectacol, el îi făcea cu gravitate critica jocului, arătînd ce a fost bine şi ce a fost greşit atît în jocul ei, cît şi în al celorlalţi. Cam pe la sfîrşitul întîiului an. văzînd că nu poate să obţină de la ea mai mult decit **o** prietenie plină de voie bună şi asiduă, el îi ceru să fie nevasta lui, convins ca ea va încremeni de fericire, văzînd cinstea pe care i-o face. Dar, spre uluirea lui, fata nici nu vru să audă de căsătorie. Şi cu asta a început drama lui mistuitoare. înţelese acum că la patruzeci şi trei de ani poţi fi refuzat de o fată de şaisprezece ani, cînd îi ceri să-ţi fie nevastă. Şi astfel descoperi că a îmbă- trînit... Durerea lui, adîncă, pe care o simţea fără leac, nu venea din pricina unei iubiri neîmpărtăşite, căci nu o iubea pe această fată chiar cu înflăcărarea oarbă a unui adolescent, ci numai din pricina concluziilor amare pentru el care trebuia să le tragă din această împrejurare. întîi că a îmbătrînit, în al doilea rînd că e un tip ridicol de vreme ce lumea, care-i vedea toata ziua împreună, îl socoteşte amantul unei femei, pe cînd el nu este decît un obiect domestic al ei, iar în al treilea rînd înţelegea că el, de acum încolo, nu mai are drepul la o asemenea frumuseţe. îşi spunea, cu o nesfîrşită tristeţe, că nu era chiar Pygmalion, cum se credea el, ci făcuse numai un act de bun meseriaş al frumuseţii, dar pentru alţii... Timp de trei săptămîni, subt diferite pretexte, se feri s-o mai vadă, încer- cînd s-o poată uita. Suferi nespus de mult, fiindcă ea nu dădu în timpul acela dovada pe care o aştepta eL, că este înfrîntă, şi nemaiputînd îndura să fie departe de ea, într-o seară apăru învins în căsuţa de la grajduri. A găsit-o întinsă pe sofa, citind la lumina sfeşnicului, care era pus pe un scaun şi care îi scălda în lumina lui faţa albă ca un trandafir alb şi părul auriu.

Ea îi zîmbi cu voie bună, atît de liniştită şi atît de puţin surprinsă, ca şi cînd nu l-ar fi văzut de la prînz, încît el îi fu recunoscător că nu are cruzimea să-i sublinieze înfringerea. Avea pe un scaun lîngă ea o bucată de brînză şi o felie de pîine.
— Tocmai cinam. îmi place să mănînc culcată... E o brînză tare bună... Vrei să guşti ?
Elegantul palicar gustă. Era o brînză sărată, aproape acră. îşi spuse cutremurat: „Cu ce puţin se mulţumeşte ! Locuieşte în odaia asta, se satură cu o felie de brînză... Nu ţine nici să locuiască într-o casă mare, somptuoasă, nici să mănînce la birturile de lux, unde mănîncă, serviţi în tacâmuri de argint, consulii şi călătorii străini, de marcă... Adică unde o ducea el seara. Este de neînvins", îşi murmură zdrobit.
Nu era chiar aşa. Fata avea o mare slăbiciune şi destul de costisitoare. îi plăcea să se îmbrace bine... Avea şi mult gust. Tot ce începuse să cîştige de la teatru, tot ce putea scoate de la cele două bătrîne dădea pe îmbrăcăminte ; o panglică, un şal de mătase, o rochie căpătată o bucura mai mult decît un covor.
Biruit şi resemnat, Aristia îi cumpără a doua zi o pianină neagră şi o sfătui să o puie în colţul dintre perete şi uşă, în stînga, ba o ajută chiar la aşezarea ei. îi plăcea muzica, îi plăcea mai ales cum cînta ea ; cînta şi el destul de bine la pian, atît cît s-o poată acompania, în scurtă vreme învăţă şi ea notele şi cînta, cu o graţie nesfîrşită, menuete şi gavote, iar cînd nu era el acasă, ecoseze, polci şi valsuri, căci veniseră note de dans la magazinul „Universal" din Lipscani al lui Da- nielopolu.
Astă-seară sărbătoreau oarecum o altă revenire şi împăcare. Pe la Crăciun, fără să-l întrebe pe el care îşi rezervase dreptul de a fi măcar managerul ei artistic, ea plecase cu o trupă de teatru care avea să facă un turneu de trei luni, dintre care o lună la Iaşi. II durea şi despărţirea brutală şi ipocrită, şi faptul că ea se va bălăci într-o trupă de farse grosolane, care se alcătuiesc numai în vederea cîştigului. Pentru că îi plăcea mai mult să-şi cîştige ea singură banii care îi trebuiau, decît să-i aştepte de la alţii, şi fiindcă era convinsă că-şi va putea face de pe urma acestui turneu o malotea de cozi de vidră pe care şi-o dorea, Frusinica se ferise să-i spună ceva lui, ca el să n-o împiedice. Doar cu cîteva zile înainte, cînd ei erau gata de plecare, aflase totul, îngrozit, de la un actor tînăr, despre care crezu dintîi că vorbeşte fără să ştie despre ce e vorba. Nu mai vru să audă de ea. Nu-şi mai vorbiseră pînă astă-seară, nici după întoarcerea ei, vreme de patru sau cinci luni.
Cu mănuşile înnodate şi ridicate spre cot, ea desprindea cu grijă grăsimea de pe costiţa de porc, căci nu-i plăcea, şi jocul mîinilor ei lungi şi subţiri îl încînta pe Aristia. O văzu însă lăsînd brusc cuţitul şi furculiţa din mînă şi începînd să-

şi facă semne vesele cu cineva de la o masă mai îndepărtată. Era Dimitrie Florescu, care se scuză grăbit faţă de cei la a căror masă stătea şi care veni fericit spre masa ei, să-şi ia şi el porţia cuvenită de lumină, dreptul de satelit al unui soare atît de strălucitor.

– Stai jos, caraghiosule ; mi-ai terminat cîntecul ?

Deşi era înca un adolescent, fratele Luxiţei începuse sa compună mici bucăţi muzicale, care făceau încîntarea prietenilor. Acum, de curînd, se declarase faţă de martori sclavul Eufrosinei, cum îi spunea el în concordanţă cu afişul teatrului, şi declarase că nu mai scrie decît pentru ea.

– Ce-i eu cravata asta strîmbă ? îl certă ea. Şi i-o potrivi, numai ca să atragă şi mai mult atenţia asupra mesei lor... Şi nu ţi-am spus să pui numai frac albastru, să nu-1 mai îmbraci pe ăsta fumuriu ?

Cînd vru să plece de la masă, ea descoperi că el era de fapt cu Bălceştii.

– Cu cine eşti, caraghiosule ?

Lui îi plăcea nespus modul drăguţ în care îl certa ea ; îi arătă masa care nu era departe de a ei.

– Cu soru-mea şi cu Bălceştii... şi se ridică să plece, salu- tînd încovoiat, în glumă.

Soră-ta ? Frumoasă femeie, aş vrea s-o cunosc şi eu...Aristia, care cunoştea judecata femeilor în astfel de împrejurări, nici măcar nu tresări.
– Nimic mai uşor, fiindcă şi ea vrea să te cunoască de multă vreme... De cînd îi tot vorbesc eu. Mă crede îndrăgostit de dumneata.
Salută din nou şi, trecînd pe lîngă podeaţa înălţată pentru lăutari, se îndreptă către masa din tufişul deschis numai în faţă.
Luxiţa ţinu s-o cunoască numaidecît pe această actriţă despre care vorbea tot Bucureştii.
– Hai să-i poftim la masa noastră... E aşa de frumoasă făptura asta, că şi o femeie s-ar putea îndrăgosti de ea.
Bălcescu dădu un răspuns încurcat, care, spre surprinderea lui, putu fi luat drept o aprobare de către Luxiţa. Dimitrie Florescu îi pofti deci pe cei doi la masa din boschet şi ei primiră cu plăcere. Aristia trimise vorbă că de îndată ce ăfîrşesc masa vor veni să ia o cafea cu cei care i-au poftit.
întîrziară mai mult, căci pe podeaţa pe care cîntau lăutarii, ridicată de două palme deasupra pămîntului şi cuprinsă între cei patru stîlpi îmbrăcaţi cu oglinzi din mijlocul umbrarului, se făcu loc ca să se urce şi să joace trei cadîne, însoţite de un fel de bărbat spîn, care în şalvari şi în ilic cu mîneci ar fi vrut să treacă drept eunuc. Erau trei femei tinere, cu-capete oacheşe de circaziene, cu ochi negri şi obraji lungi, cît se vedea din „cearşafurile" de voal liliachiu, petrecute peste nas de la o ureche la alta şi care le cădeau apoi peste ilicele negre, fără mîneci, brodate cu aur, peste şalvarii largi de mătase verde, pînă aproape de imineii roşii cu vîrful întors în sus. Mijlocul le era gol. Fiecare avea în mînă o dairea, un fel de ciur de cedru cu clopoţei şi cu fund de piele de tobă. Pe cap, cam pe sprinceană, purtau cauce, tot negre, tot brodate cu aur, întocmai de forma dairalei... Omul cînta dintr-o lăută cu trei coarde, un fel de melodie tărăgănată, tristă, senzuală, pe care cele trei cadîne o jucau încet, cu ochii măriţi de arsenic, scuturîndu-şi din cînd în cînd sînii şi pocnind din daireaua pe care o duceau deasupra capului, cînd se încheia fraza muzicală. Lăutarii ţineau şi ei un ison scăzut, şi privirile tuturor de la toate mesele urmăreau jocul. Pe urmă au jucat ceva mai viu, dar tot tărăgănat, jocul pîntecului.
Niciodată n-ar fi crezut Bălcescu, în toamna lui 1840, că va putea sta un ceas întreg lîngă Frusinica, devenită pentru el acum străină, fără ca să sufere. Pe vremea aceea ameţea numai cînd se gîndea la ea. Ce ciudată carapace sufletească i-a durat viaţa de temniţă ! Tot ceea ce a fost înainte i se pare că s-a întîmplat pe alt tărîm. Vorbeşte, lîngă el, vocea ei este tot cea de atunci, dar sună parcă într-o piesă de teatru.
I se pare totuşi mult mai frumoasă cu casca de păr auriu, cu pieliţa obrajilor, care pe atunci mai avea ceva băieţesc în ea, devenită acum atît de feminină,

atît de fragedă. Dar e frumoasă ca într-un tablou pe care-1 poate admira în voie, aşa cum îl poate admira oricine, fără să plătească asta cu ce e mai adînc în fiinţa lui. E nebunie să-1 vrei numai pentru tine, să-1 contempli singur tu, alungînd orice privire străină, un asemenea tablou. întrucît îl priveşte, el ştie lămurit, hotărît ca într-un registru de viaţă şi de moarte, ce are de făcut de aici încolo. Zece ani să mai trăiască, numai... N-are sens să-ţi consumi viaţa, ca să încerci zadarnic să acaparezi o frumuseţe preţioasă, numai pentru tine singur, căci viaţa asta poţi şi trebuie să o sacrifici, ca să fie mai puţină suferinţă pe lume, ca să ridici un popor la libertate şi la ceea ce i se cuvine în dezvoltarea istorică. E şi asta o voluptate crîncenă, a bucuriei de nemăsurat, pe care n-o pot înţelege ceilalţi, aşa cum e şi voluptatea de a fi. cinstit. E şi poezie adevărată aici, pe care alţii o găsesc doar în cuvinte potrivite la coadă.

– îmi pare rău, *m-lle Ceauresco,* îmi pare foarte rău că nu v-am văzut în *Vivandiera husarilor;* am auzit că sînteţi fermecătoare, îi spuse Luxiţa, luîndu-i mîna cu un gest de admiraţie copilărească.

Bălcescu întăreşte cu un surîs aproape voios :

– Trebuie s-o vedeţi... Te vrăjeşte... Nu-i aşa, Tiţa ?

El a rostit nespus de liber vorbele astea care, spunînd prea mult, nu mai spun nimic. Vrea parcă să se convingă pe el însuşi că este vindecat.

Tiţa nu răspunde. Măsoară în gînd schimbările pe care le aduc anii... Asta-i oare Frusinica, fetiţa băieţoi, care venea în picioarele goale, ciufulită, zgîriată de mărăcini, cu vînătăi din bătăile cu golanii de pe maidan ? E atît de mult de atunci...? Nu... Şi totuşi... Dar şi mai schimbat i se pare propriul ei frate. Bărbatul acesta grav, serios, cu obrajii atît de severi, încadraţi de colierul subţire al bărbii negre, înguste, şi cu o mustăcioară caraghioasă, cu două cute de Ia nas pînă Ia colţul buzelor, nu mai are nimic din iuncherul acela cu bonetă de care atîrna un ciucure auriu.

Popas la Vadu Rău

Ai răbdare, mă femeie... Ce vrei să fac ?... O mînă mai am şi io şi cu ea mai mult nu pot să fac... şi Toma îşi lovi ţeasta cu mîna.

– Stai acolo la gîrlă şi pîndeşte... Ai spus că trece dă Sfîntu Dumitru—

Safta, pe patul de pămînt, împletit cu nuiele pe de lături, începu să geamă iar, uşor, cum geme toată noaptea şi în vis.

– O mai fi întîrziat o zi, două şi ea, la moşie, la Bălceşti. Ce vrei ? Nu merg toate pă pofta omului. Uite, dacă vine Siţa lu Dumitru, o las să te ajutoreze şi io mă duc să pîndesc şi azi la vad.

– Io zic că doftoroaia asta o să mă facă bine...

Safta cerşeşte făgăduiala omului, aşezat pe patul celălalt.

– Şi io zic aşa ; vezi că... dac-a făcut bine pă cocoana boierului... o să te facă şi pe tine, se îndură el de ea şi-i dă milos un pîlpîit de nădejde.

Safta zace de o lună pe patul de pămînt din dreapta, al bordeiului, acoperită cu un ţol împletit din zdrenţe ca o scoarţă. La căpătăi are o perină umplută cu paie. Pe o laviţă de pămînt sînt străchini murdare, cîrpe, o săculteaţă din păr de capră. E tot ce i s-a dat voie să ia de la curte cu ea, cînd a izgonit-o vătaful din porunca boierului. Fusese ani de zile îngrijitoare la stupina boierească şi cu vreo două luni înainte, cînd roiseră doi dintre stupi, ea tot beteagă, n-a prins de veste la timp şi roii au fugit. Boierul Medelioglu s-a făcut vînăt, din galben cum e de felul lui la faţă, ochii i-au devenit şi mai trişti şi i-a făcut doar un semn amărît vătafului, cu o schimă a buzelor, dezgustat. Vătaful a bătut-o rău toată după-amiaza. A zobit-o cu picioarele şi a lăsat-o apoi acolo. A ridicat-o nevasta ţiganului fierar Mustea şi a dus-o în odaia slugilor, de lîngă bucătărie. Nu s-a mai putut pune pe picioare...

Safta îi venea lui Toma nepoată bună, că era fata lui Găman, ăl mai mare dintre fraţii Firu. O dăduse Ion Firu la curte, după ce Găman fusese ucis, şi aşa fata crescuse numai între albine, iar după ce se prăpădi stuparul bătrîn pe care-1 ajuta, rămase ea în locul lui la stupurile boiereşti. Era o muncă grea de care fugea toată lumea ; ş'i mai ales ţiganilor robi şi ţigăncilor le era o frică de moarte să se apropie de stupi. Nu era nimic de făcut. Mai tîrziu căpătase ajutoare bărbaţi, dar nici ăştia nu rămîneau mult, că femeia adusă de împrejurări să poruncească acum brăbaţilor, mai cu seamă că era cam bol-năvicioasă, se făcuse cu timpul rea de gură şi îndrăcită de nu-i mai intra nimeni în voie. Avea un cap negricios, cu nasul ca două găuri într-o faţă osoasă cu orbite rotunde şi tari, cu fruntea boltită, de parcă era moartea însăşi, încît n-a fost chip să găsească bărbat şi a rămas fată bătrînă... Era de mirare cum dintr-un bărbat atît de chipos cum fusese Găman putuse să iasă o asemenea făptură. Mai tîrziu a învăţat să umble şi cu viermii de mătase şi i se dădu în grijă şi creşterea lor. Numai între gîngăniile astea se simţea bine şi numai ele o iubeau pe lumea asta. Nu-i vorbă, se certa şi cu ele toată ziua, le afurisea că şi-a mîncat viaţa cu ele — că le vorbea ca unor făpturi omeneşti — ■ dar le îngrijea ca pe ochii din cap.

înspre toamnă, văzînd că tot zace în pat mereu, boierul a adus din altă parte un stupar şi pe ea a gonit-o de la curte. Avea douăzeci şi patru de ani şi nu mai avea pe nimeni decît pe unchii ei. Şi-a luat ţolul împletit de ea, o strachină, o cană şi traista şi, după ce a umblat tîrîndu-se năucă prin sat, s-a oprit la uşa lui Toma, care era plecat cu carul la deal. Şi-a aşternut ţolul afară la uşă, cu toate că începuse toamna, şi l-a aşteptat toată noaptea pînă a doua zi. Cînd a venit omul şi a văzut-o acolo şi-a spus că oricum îi e nepoată, că nu poate s-o izgonească, şi i-a făcut semn să se urce pe patul de pămînt din dreapta, pe care erau aşternute vreo două braţe de paie şi nişte zdrenţe...

23* 355Tocmai a doua zi a recunoscut Toma de cealaltă parte a gîrlei, departe, poştalionul serdăresei Zinca, pe care acum o cunoştea bine. Nu numai că se opreau totdeauna să odihnească aproape o jumătate de ceas caii la Vadul Rău, dar oamenii aceştia cumsecade din neamul Bălceştilor stăteau bucuroşi de vorbă, tot timpul ăsta, cu oamenii din sat. Ba, tînărul boier îi poftea să vie să-i vadă la Bucureşti... Cînd aflaseră că ea e şi doftoroaie, începuseră să se adune la poştalion femei cu copii bolnavi în braţe, sau s-o roage să meargă să-i vadă acasă pe cei care zăceau în pat.
Era toamnă de-a binelea şi zăvoaiele, cîmpurile şi dumbrăvile erau mai mult galbene. începuseră să se vadă şi crăcile negre ale ulmilor şi gorunilor, dar era încă de dimineaţă şi lumina soarelui era răcoroasă, dar vie. Tufişurile rărite, îngălbenite arătau parcă dezgolite : ciorchinele de boabe negre ale porumbelor, ori cele roşii ale gherghinelor. Caii trecuseră prun- dişul, şi acum, după ce se adăpaseră, intrară în gîrlă, bănuitori, sfioşi, din pricină că apa care le ajungea la pîntec era puţin cam iute. Surugiul chiui, pocni din gîrbaci şi cei patru cai se opintiră, ca să iasă din vad. Toma se bucură cînd văzu că era în poştalion şi boierul cel tînăr.
în timp ce serdăreasa era cu femeia înăuntru, Bălcescu stătu de vorbă cu Toma mai bine de-o jumătate de ceas. Află mai întîi veşti noi. Tudose era acum cu un chervan de negustori în ţara nemţească la bîlciul ăl mare de la Lipsea. Nu prea voia să plece, dar jupînul lui, care era tare mulţumit de el, i-a spus că ar fi bine să mai lipsească, deoarece i se pare că oamenii lui Medelioglu dau tîrcoale tăbăcăriei. Fiind chiar starostele tăbăcarilor, îi dăduse la mînă hîrtie de calfă tăbăcar pe un nume nou. Damiati Tabacu, după numele unui lucrător mort mai demult. îşi lăsase într-o vreme şi o bărbuţă măruntă.
Drumurile cele mari de care vorbea Toma ţineau aproape un an, căci la plecare chervanele duceau blănuri scumpe, lucrate cu multă iscusinţă, pe drumuri ocolite mult, căci un cher- van se mişca greu şi cu multa grijă... Mulţi îşi trimiteau marfa de la Bucureşti cu vapoarele cele cu foc, pe Dunăre, pînă la Viena, dar mulţi alţii ţineau mai mult la chervan ; nu le plăcea să dea marfa din mînă în seama străinilor. Căruţele mari, braşoveneşti, trase de cîte şase — şi uneori, cu doi rotaşi, opt — cai, erau încărcate înalt şi cuprinzător, ca nişte care cu fîn. Marfa scumpă era pusă cu grijă în lăzi de lemn la fund ; subt coviltirul de pînză groasă de cînepă bine bătută, peste care se mai puneau uneori şi muşamalele mari, prin care nu trecea ploaia, cei trei-patru flăcăi care călătoreau cu marfa îşi înte- meiau peste lăzi o adevărată gospodărie. Chirigiii erau toţi dintre grînarii de la Delea Veche şi mahalaua Orzarilor, mari meşteri ai drumurilor lungi. Aveau nu numai căruţe bine ferecate şi pînza lor de chervan, aşa cum se cerea, dar şi cai mari şi puternici, iar în afară de asta cei trei orzari erau înarmaţi pînă în dinţi cu puşti nemţeşti, ghintuite, cu care

împuşcau păsările din zbor şi vulpile într-o clipire de ochi. înarmaţi erau deopotrivă şi negustorii sau omul de încredere, cel care avea în seama lui marfa la ducere şi pungile de bani ori marfa de schimb la întoarcere, ca şi cele două ajutoare, pe care şi le lua neapărat, alegîndu-şi flăcăi de multă nădejde, căci nu era glumă, într-o vreme în care drumurile erau bîntuite de hoţi, să dormi uneori în pădure la cîte o poştă de vreun sat, cu o întreagă avere care nu se putea ascunde şi de care mergea vestea cu zile întregi înaintea chervanelor. Fireşte că nu pornea un singur chervan, căci negustorii se întovărăşeau între ei mai mulţi, şase-şapte, cîţi puteau. La popas, aşezau carele roată şi la mijloc aprindeau un foc mare. Patru-cinci flăcăi nu dormeau, stînd de veghe cu rîndul, alţi opt-nouă dormeau subt căruţe cu puştile lîngă ei şi cu pistoalele subt cap. Cei din chervan dormeau şi ei iepureşte. Şi cu toate acestea, rar era an în care să nu vie acasă un om, doi, dacă nu cumva un chervan mai puţin.
Damian, foarte preţuit pentru curajul lui, plecase la Lipsea — şi de acolo la Praga, de unde avea să se întoarcă aducînd material şi cele de trebuinţă pentru tăbăcărie şi blănărie, poate şi cu lăzile de porţelanuri şi de tot felul de sticlărie de cristal — nu numai ca să fugă pentru cîtva timp de oamenii lui Medelioglu. ci şi pentru că era mai bine plătit, şi-şi pusese în cap să-i deie lui tată-său putinţa să plece de pe moşie, răs- cumpărîndu-se de la boier.
– Ce să vă spun, nu mai e dă trăit pă moşia asta, îi spunea acum Toma lui Bălcescu. Uite, mai sînt şi prin alte părţi boieri, iar cînd zici boieri, zici şi inimă dă cremene, dar ăsta i-a întrecut pă toţi. Stă toată ziua tăcut în jilţ, trage din ciubuc ; bea cafele şi nu ştie ce-ar mai născoci, ca sa jecmănească oamenii. Acum a găsit că trebuie să luăm mai mult pămînt dăcît avem noi nevoie şi deci să-i facem lui, adicătelea, mai multă clacă.
Feciorul lui Mitru Care păştea doi boi pe marginea rîpei, cînd văzuse poştalionul alergase în sat şi vestise pe maică-sa că a venit doftoroaia, că aşa îi spusese femeia. Acuma se adunase la uşa bordeiului multă lume.
Din aceste lungi convorbiri cu Toma şi cu ceilalţi oameni de pe moşiile boiereşti, căci la Bălceşti erau numai moşneni săraci de tot, care lucrau în dijmă,'aflase şi învăţase Bălcescu mai mult decît din toate cărţile de istorie, dar acum parcă nu pricepea despre ce e vorba.
– Cum vine asta, să-i luaţi mai mult pămînt ?
– Păi, noi, după Regulament, drept la trei pogoane avem ; deh, unii au cerut ei mai mult, dar au văzut că cer degeaba, că nu au zile slobode ale lor fără clacă, să poată munci şi pentru ei. Acum vine boierul şi zice că ţăranu este dator să ia cîte opt-zece pogoane şi deci să-i facă şi pentru ele clacă, fără să tragă folos... după cum face socoteala blestematu ăla dă logofăt, care ţine catastifele.

Mitru al lui Chibuc şi Şoricaie, care se apropiase între timp, întăriră din cap : „dară"... „dară"... „dară"...
Bălcescu priveşte iritat, fiindcă tot nu i se pare limpede.

– Ascultaţi, oameni buni, eu ştiu acum pe de rost, ca pe tatăl nostru, Regulamentul despre clacă şi despre biruri. în Regulament scrie doar atît, că ţăranii, dacă vor şi dacă au cum să-l muncească, pot cere, ei, mai mult pămînt decît e stabilit prin lege, iar proprietarul este dator — înţelegeţi ? dator — să li-1 dea... Deci numai dacă vrea ţăranul, proprietarul este dator să-i dea pămînt pe deasupra şi cu plata în bani, nu pe clacă.

– Oamenii îl îngînau cu un ison de tăgadă.Nă, nă... aşa o fi legea, spuse un batrin deşirat cu umerii aduşi în faţă — Vasile al lui Mînjoc — aşa o fi legea. Dar nu e cum vrea legea, ci cum o citeşte boieru... zice că el are pămînt, că nu poate rămîne cu pămîntu nelucrat, în pagubă... Atunci spune că legea ne sileşte pă noi să i-1 luăm, deşi nu ne lasă nici măcar douăzeci dă zile bune pă an să ne lucrăm cele trei pogoane cuvenite după Regulament... că ne rămîne ogoru nesămănat cum trebuie şi neplivit, şi mai tîrziu neadunat ca lumea, şi ceea ce să face pînă la urmă, vai dă capu nostru... Zice ca să muncim pentru noi noaptea... Să muncească femeile şi copiii. Uite, pă mine m-a îndatorit să iau patru pogoane pă deasupra, deşi n-am nevoie... mi-a spus că după lege, astea să plătesc d-a başca, la zece piaştri chirie pogonu. Da' ăştia zece piaştri nici nu vrea să-i primească în bani, ci îi întoarce iar pă clacă, un piastru ziua : pentru zece piaştri trebuie să fac alte zece zile... adică, după nartu boierului, alte zece săptămîni. Are un logofăt slut, unii zic că e fecioru lui cu o slujnică, pă Buimacu, care toată ziua numai asemenea socoteli face... Noi, ca proştii... ce ştim noi ?

– Ei, mă, întregeşte Drăgan, el nu-i prost... ştie că nu putem plăti şi nici nu aşteaptă bani dă la noi. Vrea numai să fim mereu cu ceva datorii la el, ca să nu ne putem slobozi dac-om vrea, ca să ne aibă în mîna lui... să facă ce vrea dîn noi.

Bălcescu înţelege acum, căci cunoştea nu numai nedreptatea legii, dar şi neomenia celor ce o aplică şi vitregia unui stat crîncen.

– Pandurule, caută să scapi de clacă, răscumpărîndu-te şi plecînd de pe moşia acestui boier ticălos.

Un bătrîn cu mustaţa căruntă, cîrpită pe gură, şi cu fruntea toată încreţită, moş Firică, începu să rîdă cu o gură ştirbă şi toţi rîseră după el.

Vrei să pleci dă pă moşie, măi Tomo ? Ai auzit că dă treizeci şi cinci dă ani, dă cînd e boieru ăsta aci, să fi plecat vreun om cu învoirea lui ? Mă, eşti om în toată firea... scoate-ţi prostiile dîn cap. Lasă că te pune să plăteşti claca pă un an înainte, lasă că trebuie să-i laşi lui vitele, bordeiul şi toată gospodăria cîtă ai, dar pînă la urmă tot nu-ţi dă drumu, că legea dă slobozenie numai o dată, unui om, pă an, zice el, şi nu totdeauna... Poţi să zici ceva ?loma nu zicea într-adevăr nimic. Ştia şi el că-i aşa. Cu ce-i dădea Damian abia putea plăti birul şi angaralele ; dacă ar aduna încă douăzeci de ani de aici încolo şi încă n-o să poată avea bani de răscumpărare, dacă nu cumva Damian o avea noroc să cîştige, cine ştie cum, mai mulţi bani odată... Daf în cele din urmă înţelesese că nici aici nu poate fi cine ştie ce nădejde, căci starostele ăsta, Dobrovici, care părea că-1 iubeşte pe flăcău, nu merge cu dragostea pînă la pungă, e hapsîn rău.

Din pîlcul destul de mare de săteni, care se adunaseră mereu, dornici de vorbă, din pricina nevoilor lor, se auzi ca o înjurătură şi întregită cu o lămurire ruşinată.

– Nu mai putem trăi dă ciocoi, boierule...

– Mă, Oageo, nu ţi-e ruşine să înjuri faţă dă boier ? îl certă Mitru, îngălbenit de boala, slab şi năsos, care ar fi vrut să spună : „Nu ţi-e ruşine să înjuri pe ciocoi faţă de un boier ?"

– Ia nu mă mai boieriţi atîta, oameni buni. Sînt şi eu un rumân necăjit ca şi voi de cele ce vede.

– Asta aşa-i, se auziră unele îndreptături... Aşa-i... boierul ăsta e rumân d-ai noştri.

Moş Firică îşi dădu căciula ruptă pe ceafă şi îl îndemnă fonf pe Toma.

– Mă pandurule, ia cîntă boierului ăsta, că-i d-ai noştri, cîntecu ciocoiului, ăla pă care-1 cîntaţi voi pandurii Vladimi- rescului, în douăşunu.

Toma nu voi în ruptul capului să cînte.

– Hai, mă, nu fi prost, nu-ţi fie ruşine, ce, eşti muiere ? Cîntă-1, că o să-i placă boierului.

Numai cînd Bălcescu stărui şi el, Toma cîntă o strofă, şi aceea cu un cuvînt schimbat de el.

„Frunză verde usturoi, Legea mă-ti dă ciocoi, Dă te-aş prinde la zăvoi, Să-ţi dau măciuci să te-nmoi."

Lui Bălcescu îi plăcu nespus de mult şi, văzîndu-1 rîzînd, oamenii hohoteau şi ei.

Apoi, moş Firică nu-l lăsă pe Toma pînă cînd acesta nu cîntă încă unul (care îi plăcu tot atît de mult lui Bălcescu, încît se apucă pe loc să-1 scrie pe hîrtie, aşa cum i-i spunea Toma, şi s-a găsit mai tîfziu în hîrtiile lui, unde adunase şi multe zicale din popor). Suna aşa :

„Cînd eram copilaş mic, Ţineam drumul la colnic, Fără băţ, fără nimic, Numai cu palmele goale, La briu cu patru pistoale, Dă luceau la sfîntu soare.
Iar cînd mă făcui mare. Luai puşca la cătare. leşU la drumul cel mare, Să prim hoţu dă ciocoi, Şi să-l judec io cum voi : „la ascultă, mă ciocoi, Pînă cînd o să jupoi Şi pă ţară şi pă noi *
Unde văz drum»] cotit, Şi dă frunză năpădit, Şi-mi auz puşca pocnind,
• Ciocoiu dă pă cal căzînd, Mă fac broască la pămînt, Şi casc gura să-l îmbuc, Ca p-un puişor dă cuc."
Si pe urmă îşi dădură drumul cu toţii... Făceau bieţii oameni
haz de necaz...
Serdăreasa ieşi din bordei, urmată de o bătrînă din vecini, lelea Dumitra, care venise să aprindă focul şi să încălzească un ceaun cu apă de care era trebuinţă. îi dădea sfaturi şi o învăţa cum să îngrijească vreo cîteva zile pe bolnavă.
Toma, şi după el mai toţi cei de faţă, îi ieşiră înainte.
— Să face bine, cocoană doftoreasă ? E vreo nădejde ?
– De făcut bine, la boala asta, nu te faci niciodată... Da' poţi trăi cu ea pînă la şaizeci de ani. Săptămînă viitoare, dacă o face întocmai cum i-am spus eu, o să se dea jos din pat, iar dacă mai pe urmă s-o îngriji cum trebuie, o să poată să-şi vadă şi de treabă.
– I să trage dîn bătaia dă astă-vară ? întreabă Toma.
– Nu e numai bătaia. Mai sînt şi altele.
Serdăreasa, după obiceiul ei, sfătuia bolnavii nu numai să bea ceaiuri de mai multe soiuri, cu anumită rînduială, aşa cum le desluşea ea, ci să facă şi băi fierbinţi, ca să ducă ia multă năduşeală ; de asemeni să puie cataplasme, un ceas calde, un ceas reci. Dar nădejdea ei era în fierturile de buruieni.
N-au putut să plece decît către prînz, după ce serdăreasa a mai văzut şi pe o fată a lui Duţă Căciulămare, care era beteagă rău, după o naştere grea, apoi încă vreo doi-trei copii, toţi scuturaţi de friguri, cu buzele băşicate, cu feţele ca de ceară, cum .şi unul cu albeaţă la ochi.M Cînd se întoarse la poştalion, găsi oamenii cu pui de găină şi cu ouă, de care nu scăpă decît spunînd mînioasă că se supără. Oamenii nu voiau decît să-i arate recunoştinţa lor şi vedeau întîia dată boieri care nu numai că nu cereau, dar nici riu luau ploconul care li se aducea de bunăvoie.
A doua zi, după ce maseră peste noapte la Răcari, poştalionul Bălceştilor ocoli biserica Sfîntu Nicolae Săracu, căreia i s-a zis mai tîrziu Sfîntu Nicolae Tabacu, ca s-o ia înspre casele bătrîneşti ale lui Faca, unde avea de lăsat din încărcătura adusă pentru rude : coşuri cu mere mari, roşii, de pe Argeş, butoiaşe cu brînză, borcane cu miere... Cînd să iasă de acolo spre casa lor, fu

nevoie să oprească şi să meargă la pas. înainte era larmă mare, ieşise lumea pe la porţi ca să privească şi lătrau cîinii de vuia mahalaua. Ajunseră din urmă o birjă mare care mergea voit la pas. în birjă, doi ofiţeri tineri în fund, iar între ei, în picioare, era Frusinica într-o rochie vişinie, cîntînd veselă, dar nu se înţelegea bine ce cînta. Pe scăunelul din faţă îi ziceau un viorist şi un ţambalagiu. Alt ofiţer cu epoleţi laţi de aur, cu fel de fel de ciucuri şi insigne aurite, cu chipiul înalt şi cu o stea în frunte mîna caii în locul birjarului, care rămăsese pe capră alături de el... în faţa birjei mergea o saca, la care era înhămat un cal alb, slab, cu burta mare de bătrî- neţe. Călare pe saca era un tînăr în frâc cenuşiu ; cu părul de-o palmă, întors pe trei direcţii spre tîmple şi spre ceafă, cu o mustaţă mică, la fel de blondă. Avea ochi verzi şi puţin bul- bucaţi. în jurul capului purta o coroană împletită din rămurele şi frunze de salcie. Stătea pe butoiul cam putred al sacalei, împodobit şi el tot cu salcie, de-a-ndărătelea, făcîndu-şi semne vesele cu cei din birjă şi încercînd să cînte după Frusinica. Vreo duzină de derbedei, băieţandri, unii în zdrenţe, strigau mereu : „Ura 1 Vivat musiu Berlicoco ! Ura !" Era porecla dată, tot după un astfel de chef, fostului parucic Costache Rosetti, acum poet romantic şi mare admirator al Frusinicăi, care arunca parale mărunte golanilor, ca să strige mereu... Veneau de la un chef început aseară, după teatru, la Herăstrău, la Pintescu, care avea un pavilion chiar pe malul apei. Peştii, ţinuţi vii într-o vîrşă, se scoteau din apă cînd erau ceruţi şi erau aduşi o dată cu sticlele de vin de la gheţărie...

Poştalionul mergea şi el de nevoie la pas şi Bălcescu putu privi îndurerat dezmăţul chefliilor. Cu spatele la el, Frusinica nu-1 vedea. De cînd se întîlniseră din nou în lume, Bălcescu ştia că nu mai simţea nimic pentru această fată. Mamă-sa, care îl spiona cu coada ochiului, văzu că poate fi liniştită.

— Ofiţerul ăla, negricios şi slab, care o ţine de umeri, e văr cu ea, sînt rude... Mai mare păcatul ! Nu mai are pic de ruşine... Ce mi-a spus cucoana Lisaveta, care stă lîngă ele, m-a îngrozit... Chefurile se ţin lanţ la ea acasă, unde vine tot soiul de lume...

Bălcescu pricepu unde vrea să ajungă mamă-sa şi surise. Apoi îi luă mîna şi i-o sărută. Zinca înţelese în felul ei că a iertat-o nu numai fiul său, dar şi Dumnezeu pentru minciuna şi cruzimea ei, şi se închină...

în clipa aceea, Frusinica se întoarse şi văzu poştalionul cel verzui al Bălceştilor încărcat cu tot soiul de boccele şi legături şi aproape alb de praf. încremeni şi-şi scoase brusc umărul de subt mîna ofiţerului oacheş.

De ruşine pentru ea, Nicu se prefăcu, tăcut, că n-o vede. De altfel, el ştia mult mai mult decît maică-sa despre cei doi. Ştia că Aristia se despărţise îngrozit de ea, că Fanache, locotenent în escadronul de cavalerie, nu era văr cu

Frusinica, ci fusese mai curînd văr cu Maricica, mama ei. Fiind feciorul cel mai mic al lui Mihalache Băl-Ceaurescu, frate cu Evghenie, tatăl Maricicăi. era mai curînd un fel de unchi al ei, deşi nu trecuse de treizeci de ani... Era îndrăgostit cu desperare de această urmaşă, pe drum ocolit, a neamului său şi ajunse să facă pentru ea toate nebuniile. (De altminteri, după acest chef, care a fost al zecelea poate, a şi fost scos de Bibescu din sînul armatei.) Ceea ce nu ştiau însă decît tovarăşii de chef, era făptui că Frusinica se purta destul de crunt cu el şi nu-i îngăduia decît să-i sărute mîna şi uneori braţul deasupra cotului, rareori umerii. Venea cu prieteni invitaţi de-el, încărcat cu pachete şi sticle, să ia masa la ea acasă. O acompania la pian şi ea cînta cele mai noi romanţe. Cînd i se părea că e prea tîrziu şi vrea să se culce, îi poftea pe toţi afară, fără multă vorbă. El socotea uneori că are drepturi mai mari. Atunci ea îl scotea în brînci cu scîntei de mînie şi dezgust în ochi... Deseori, el ră- mînea în curte şi se culca prin grajd. Bani nu avea prea mulţi, căci tată-său era foarte zgîrcit. De aceea Fanache nu putea da fetei pentru rochii, însă îi căra de acasă tot ceea ce -putea scoate de la ei, nebăgat de seamă, mai ales seara : covţare, oglinzi, servicii de porţelan, feţe de masă scumpe, pahare de cleştar veneţian, şaluri indiene... Tinda căsuţei dărăpănate a^ea acum o masă de cedru în mijloc, iar pe dreapta şi pe stînga, vitrine de abanos, cu geamuri de, cristal, în care nimicurile şi jucăriile de porţelan şi de alabastru sporeau mereu. La început ea nu voise să primească nimic.
— Să nu te mai prind cu porcării de-astea, că ţi le arunc în cap. ^
El îi răspundea cu un cinism tandru : . — Ia-le, *psihi mu...* ' E partea ta de moştenire din averea Băl-Ceaureştilor... Dacă am să-l pot încărca într-o noapte, am să-ţi aduc un pat cu baldachin, dintr-o odaie de musafiri...
Fanache era un cartofor înrăit, ca şi frate-său, şi încă şi din pricina asta era vecinic dator. Cutreiera cluburile de hotel, atît de numeroase în vremea aceea în Bucureşti, după ce trecea împreună cu prietenii şi colegii lui prin cîteva săli de bal mascat, căci aproape în fiecare seară erau cîteva baluri mascate în oraş, unele în cîrciumi de rînd, ca la vestitul „Borcan", de pildă, unde se bea mult şi mai totdeauna se iscau scandaluri şi bătăi crîncene. Frusinicăi îi plăcea nespus să cutreiere, alături de ei," aceste baluri şi cluburi, ca o ispravă de ştrengari boemi.
• Scumpo... (gr.).
Luase obiceiul să joace şi ea, foarte socotită însă. Se oprea la mesele cu jucători mari de la Hotel de Roma, mai ales. îşi alegea loc alături de un jucător simpatic, căci altfel toţi erau bucuroşi s-o vadă aşezată lîngă ei. Pretindeau că le poartă noroc. Ponta şi ea. totdeauna la fel. Doi napoleoni de aur. Dacă-i pierdea, anunţa pentru cartea următoare :
— Patru poli... vin cu ei.

Nu venea niciodată.
Dacă-i pierdea, anunţa că rămîne datoare cu patru şi că acum pontează opt şi aşa mai departe... Pînă la urmă se alegea • totdeauna cu un cîştig de doi poli, căci înapoia tot ceea ce era datoare. Devenise cîştigul ei zilnic şi însemna o sumă bunicică, fiindcă doi poli făceau o sută douăzeci de lei vechi. S-a întîm- plat o dată să dea peste un jucător morocănos şi grosolan, care i-a spus că nu o primeşte să joace împotriva băncii lui pe datorie. L-a plesnit în obraz cu dosul palmei şi, cînd jucătorul a vrut să ridice mîna, toată lumea a sărit în apărarea ei... Colonelul Bibescu, vărul noului domnitor, a rugat-o să-i facă cinstea să joace pe mîna lui.
Banii îi folosea aproape numai să se îmbrace şi într-adevăr era femeia cea mai bine îmbrăcată dintre cele tinere. La teatru juca mereu, însă era o rea camaradă, mai cu seamă de cînd ■ văzuse că lumea aleargă la spectacol mai mult ca s-o vadă pe ea. Venea cînd vrea la repetiţii, refuza roluri, uneori lipsea şi de la spectacole, mai ales la cele de după-amiază, în zilele de sărbătoare, date şi pentru copii. Avea tot soiul de pretenţii, care îi exasperau pe camarazii ei..
\ *
Cînd ajunseră în faţa casei lor, poştalionul prăfuit şi încărcat intră trosnind din încheieturi în curte, desprinzîndu-se de acest alai, în care intrase fără voie. Frusinica, ştiind că vor intra în curte, se ridică în picioare din nou, în birjă, şi se uită după ei cu privire stăruitoare, îndelungă... Era infinit de orgolioasă, şi socotelile ei cu Bălceştii erau o rană deschisă pentru ea, aproape tot atît cît era socoteala cu neamul Băl-Ceau- reştilor.
Aşa obosit de drum cum se simţea, Bălcescu se închise numaidecît după masă în odaia lui şi începu să înşire pe masa lungă cărţile pe care le adusese cu el şi fragmente pe care le scrisese la Bălceşti. Lucra la un articol, pe care voia să-l intituleze : *Puterea armată la români,* sau aşa ceva, şi avusese nevoie de o documentare plină de greutăţi. Articolul era încă de pe acum cel mai erudit articol (şi poate chiar studiu istoric) apărut pînă în ceasul acela în limba românească. Imaginea Frusinicăi îi juca totuşi pe dinaintea ochilor, dar simţea adînc şi odihnitor că viaţa lui are alt rost. După ce sfîrşi articolul, îl citi la o şedinţă literară la Voinescu II şi apoi îl trimise lui Ion Ghica să-l publice în revista lui Kogălniceanu, la Iaşi.
O împăcare
O grea încercare a fost pentru Ion Ghica şi pentru Arăpilă, în vremea aceasta, împăcarea lui Bălcescu cu Nicolae Golescu, fostul colonel aghiotant al lui Alexandru Ghica şi fost anchetator şi acuzator public în procesul complotului din 1840. Cei doi fraţi ai lui Arăpilă, Dimitrie şi maiorul Radu Golescu, erau membri sau mai curînd prieteni ai „Frăţiei", dar Ion Ghica ar fi dorit să intre şi

cei patru fii ai lui Dinicu Golescu în rîndurile secrete ale societăţii. Democrat activ, patriot convins, Ion Ghica, făcînd totuşi parte dintr-o familie care dăduse principatelor pînă atunci opt domnitori, avea cît de cît superstiţia marilor „familii". E drept că, de patru generaţii ascendente, spiţa lui nu mai avea vreun reprezentant pe tron, căci el se trăgea de-a dreptul din marele ban Dumitrache Ghica, acesta fiind fratele voievodului Grigore Ghica, cel decapitat de turci în 1777, la Iaşi. Tatăl său, Tache Ghica, proprietarul Gherganilor de lîngă Vadu Rău nu mai era decît un boier oarecare. Iată de ce el ar fi vrut să-i atragă pe cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu în lupta revoluţionară. Familia aceasta era una dintre cele mai vechi în Ţara Românească şi un Baldovin Pîrcălabul e pomenit încă de pe la 1480. Goleştii de acum nu erau însă Goleştii cei vechi decît prin linia femeiască, dar numele fiind se vede atrăgător, îl luaseră şi doi gineri, un Leordeanu mai întîi, şi după el, un Ştirbei, şi prin aceştia dura acum neamul Goleştilor. Aveau deci în ei şi sîngele acelui crîncen vel vornic Stroe Leordeanu, clevetitor şi ros de zavistie, care a şi pus la cale sugrumarea la Snagov a înţeleptului mare postelnic Constantin Cantacuzino, dezlănţuind astfel duşmănia dintre el şi Cantacuzineşti ; o luptă pe viaţă şi pe moarte. De altfel Cantacuzineştii aceştia au început apoi o luptă pe viaţă şi pe moarte şi cu Brîncoveanu, ruda lor. De data asta, din pricină că domnitorul, ca să-şi deschidă un drum mai drept spre palatul de la Mogoşoaia, tăiase în două, prin faţa bisericii Doamnei, marea lor proprietate dintre această biserică şi malul Dîmboviţei. Această luptă pe viaţă şi pe moarte, adăugată la alte pricini, a dus la căderea în doi ani a opt capete subt satîrul gealatului, la Ţarigrad : al Brîncoveanului cu trei fii şi ginerele, apoi al marelui cărturar, stolnicul Cantacuzino, al fratelui stolnicului, spătarul arhitect Mihail Cantacuzino, şi al fiului stolnicului, voievodul Ştefan Cantacuzino. Toate aceste lupte care se dăduseră între familii, în care ramurile mînate de patimă şi ambiţii slăbatice alternau cu ramurile de mari cărturari şi artişti, dau împrejurării un iz local de renaştere italiană.

Ion Ghica ţinea deci mult ca şi cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu să intre în societatea „Frăţia". Se sfătui cu vărul lor, Arăpilă, care fu de aceeaşi părere. Nu puteau însă vorbi cu Nicolae Golescu înainte de a şti că Bălcescu se învoieşte cu asta. Şi nici unul nu avea curajul să-i propună fostului întemniţat de la Mărgineni să se găsească alături de îndîrjitul său acuzator.

O împrejurare fericită uşură însă mult sarcina lui Ion Ghica şi a lui Arăpilă. După ce se sfătuiseră îndelung între ei, cei patru fraţi luaseră hotărîrea să-şi libereze clăcaşii şi să-i împroprietărească. Acest fapt stîrni o mare vîlvă în ţară, dar şi împotrivirea îndârjită a marilor boieri, care, prin domnitor, împiedicară această îndrăzneaţă măsură. în schimb, Bălcescu fu foarte mişcat şi avu pentru ei cuvinte de laudă.

— Nicolae Golescu ţi-a făcut viaţa grea, Nicule. Oare nu mai eşti supurat pe el ? folosi Ghica prilejul ca să afle ce mai simte acum fostul iuncher din amărăciunile trecute.— Suferinţele mele, .pe lingă ale clacaţilor, au fost o nimica toată. Dacă el găseşte în inima lui puterea să facă o asemenea faptă creştinească, înseamnă că a devenit alt om.
Peste două săptămîni, Ştefan. Nicolae, Radu şi Alecu C. Golescu (Albu) erau membri ai „Frăţiei". îndeosebi Nicolae Golescu, ca să cîştige prietenia lui Bălcescu şi cunoscîndu-i slăbiciunea, îi trimise un cufăr cu izvoade istorice şi cărţi de specialitate, care nu se găseau în ţară. Cu acest prilej avu loc şi întîia şedinţă a „Frăţiei" în palatul de la Belvedere.

Io Hînjjino

La Mînjina, în sus de Galaţi şi nu departe de Prut, la moşia lui Costache Negri, este în fiecare an la douăzeci şi unu mai, de Sfinţii Constantin şi Elena, o petrecere pentru care se fac pregătiri nu numai în toată Moldova, ci şi în Ţara Românească, în Ardeal şi în Bucovina.
Toată floarea intelectualităţii româneşti se adună pentru cîteva zile la conacul de la Mînjina, nu numai ca să sărbătorească onomastica amfitrionului şi a surorii sale Elena, dar şi ca să puie la cale viitorul poporului român.
Trei-patru zile cît durează aceste petreceri, două tarafuri de lăutari nu se opresc, şi masa nu se ridică din chioşcul cel mare. Grădina e întinsă în jurul casei, pe cîteva fălci cu livadă cu tot. Conacul nu e mare, dar Elena Negri are o dragoste de om bolnav pentru flori şi verdeaţă, mai ales pentru glicinele cu lungi ciorchini de flori albastre-viorii, care se urcă pe pridvorul conacului, pe zăbrelele chioşcurilor şi, trecînd de la un arin la altul, peste poteca de cărămidă, fac un soi de per- golă între conac şi chioşc. Aici, unde nici un scriitor nu vine cu mîna goală, ci cu rodul nopţilor lui nedormite, Alecsandri, care este înamorat de această brună cu ochi mari de tot, de necrezut de palidă, şi căreia îi va dedica *Mărgăritărelele* sale. a citit întîia dată *Mioriţa,* culeasă de Alecu Russo de prin ţinutul Caşinului şi îndreptată uşor de el, şi apoi toate poeziile sale de pînă acum.
Uh fel de mîndrie patriotică îi străbate pe toţi cei care se adună la acest conac. Aceeaşi mîndrie o încearcă cei de faţă cînd văd flăcăii cu cojoacele înflorite şi cu plete haiduceşti şi cînd îi aud chiuind şi învîrtind fetele la joc. Hora se ţine pe iarbă, în bătătură, ca s-o poată privi boierii lungiţi pe sofale şi în jilţuri cu perine, în cerdacul larg, dar scund, ori aşezaţi pe scaune lungi pe pajişte, cînd nu se amestecă şi cei tineri şi cucoanele printre cei ce joacă.
„Mîndri ostaşi va mai avea oştirea românească cînd îi va veni vremea şi cînd vom izbuti să ne ridicăm şi noi ca neam !" exclamă într-un rînd Bălcescu, arătînd pe focoşii feciori. Şi toţi simt că aşa va fi... De multe ori se organizau vânători, e drept, mai mult vesele. Aici s-a legat prietenia dintre Kogăl-

niceanu şi membrii „Frăţiei", Bălcescu şi Ion Ghica. Aci a în- tîlnit Bălcescu pe Alecu Russo, care le-a citit în. franţuzeşte faimoasa sa *Cintarea României,* pe care istoricul avea s-o traducă într-o românească arzătoare de patimă, durere şi nădejde.
Aici s-a cunoscut cîndva şi cu agronomul moldovean Ion Ionescu, care avea să semneze mai tîrziu de la Brad şi pe care avea să-l cîştige pentru lupta de eliberare a clăcaşilor, pe care o plănuia. într-una din aceste seri de neuitat, după ce se întoarseră toţi, boieri şi cucoane, dintr-o măreaţă dumbravă de stejari groşi şi bătrîni, răriţi, cu iarba de subt ei măruntă şi deasă ca o pajişte de basm, unde se plimbaseră, ca să asculte privighetorile, pe malul răcoros al pîrîului Gologanul, în umbra copacilor scăldaţi de lună, gazda, Costache Negri, che- mîndu-i pe toţi în chioşc, a cerut ascultare şi a spus că va citi o poezie scrisă din adîncul inimii. S-a apropiat de un sfeşnic cu cinci braţe, întoarse ca şerpii de alamă în sus, şi a citit, spre surprinderea şi încîntarea tuturor, o poezie a lui închinată tînărullii istoric muntean, „acestui tînăr geniu al patriei noastre", ale cărui merite el voia să le proslăvească în versuri... Se pare că impresia produsă de cele două studii, cunoscute subt numele de *Puterea armată la români,* dintre care unul fusese publicat chiar în revista de la Iaşi a lui Kogălniceanu, fusese copleşitoare, şi Costache Negri voia să arate recunoştinţa tuturor faţă de autor.
La ora aceea mai toţi întrevedeau în Bălcescu pe strălucitorul creator al istoriei române, în sensul ştiinţific al cuvîntului.
Tinerii scriitori erau obişnuiţi să dedice ei femeilor şi personalităţilor de seamă poezii şi lucrări scrise, iar nu să le fie dedicate, lor, de alţii, asemenea producţii... Şi mai ales cînd venea acest omagiu adresat unui tînăr de douăzeci şi patru de ani, de la un cărturar de seamă, Costache Negri, pe deasupra bărbat de o frumuseţe leonină, înalt, voinic, brun, care cutreierase pînă la vîrsta aceea aproape toată Europa, cunoscînd oameni, locuri, instituţii şi care înfiinţase aci, la Mînjina, această „Academie liberă", cum a fost poreclită mai tîrziu.
Vocea sonoră a bărbatului, căruia mustaţa stufoasă, dar tunsă scurt, îi dădea o hotărîtă energie, rosti sonor : **PENTRU BĂLCESCU**
Cu rîvnă spre Matca Ţară, inima ta mult pătrunsă, Tu ce faci a se renaşte nişte vechi tzvoare-ascunse, A strămoşilor izbînde, te-ai muncit a da-n lumină, Ş-a lor verde bărbăţie de fapte voinice plină.''
Cu fiecare strofă nouă, tulburarea lui Bălcescu creşte, mai ales cînd simte aţintite asupra sa privirile tuturor acelor femei fermecătoare, între care frumuseţea brună şi gravă a Elenei Negri pune un accent patetic.
Au avut de altfel loc aci şi convorbiri mai secrete, cînd Alecsandri era îndemnat să citească versuri cucoanelor în grădină, şedinţe convocate numai

pentru ca fruntaşii vieţii culturale, ai poporului românesc de pretutindeni, să poată discuta în voie, în salonul cel mare aranjat cu trei sofale, problema rea mare, care le stă tuturor în inimă : Unirea ţărilor surori, căci, aşa cum va spune cîndva Alecsandri, aci toţi se simţeau numai români.
în focul unei asemenea discuţii, Kogălniceanu arată că Bălcescu are dreptate în studiul lui *Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri,* cînd susţine că, şi de s-ar uni, principatele tot slabe vor fi dacă nu se vor întemeia pe eliberarea ţărănimii din robie, pe împroprietărirea milioanelor de clăcaşi, pe ridicarea lor culturală. „Avem în Bălcescu, spunea el, un istoric de formă nouă, care nu se ocupă numai de cîrmuitori, ci şi de popor, de viaţa celor mulţi, de instituţiile soţiale în decursul vremurilor, aşa cum

am visat noi înşine." Cum mulţi nu cunoşteau studiul acesta care era încă în manuscris, fu rugat de cei de faţă să-l citească.
De astă dată, fără să mai aştepte să fie mult poftit, Bălcescu citi încă o dată neuitatul său studiu.
„De atunci poporul se făcu nesimţitor la glasul Domnului şi al boierilor. Nu mai vrea a se jertfi pentru o patrie unde nu i s-a lăsat drepturi şi pentru o libertate de care el nu se poate bucura..."
Şi această întoarcere în trecut, tocmai pentru cunoaşterea şi îndreptarea prezentului (care va fi şi mai accentuată, mai tîrziu, în lucrarea definitivă scrisă în franţuzeşte), zgudui conştiinţa celor de faţă şi avea să se înscrie, pentru o sută de ani, în rîndul marilor revendicări ale maselor ţărănimii române.

în jos de Radu-Vodă

Fiindcă Ion Ghica plecase la Iaşi unde făcea — Ia „Academia" de acolo — un curs de inginerie şi fiindcă Tell era mai mult pe Dunăre, unde-i era batalionul, Bălcescu rămase, încă o bucată de vreme, singurul membru al „Frăţiei" în Bucureşti... şi se simţea oarecum descurajat. Apoi îşi spuse că dacă se sperie că e singur, niciodată „Frăţia" n-o să iasă din paginile de hîrtie ale statutului, rupte şi acelea.
Afară de cei patru fraţi Goleşti, Ştefan, Nicolae, Radu şi Alexandru (poreclit cum se ştie şi Albu, ca să fie deosebit de văru-său Alexandru Golescu, negru — Arăpilă), fură aduşi în acea vreme în „Frăţia" şi cîţiva dascăli ardeleni, de la şcoala Sfîntul Sava şi încă vreo doi de la Schewitz [I], între care Axente Sever. Multă bucurie le făcu şi adeziunea poetului Bo- lintineau, tot din acest timp, ca şi a lui Cezar Bolliac.Mai intrară, ceva mai tîrziu, un însemnat număr de ofiţeri, unii foşti colegi ai lui Bălcescu şi alţii colegi cu Tell, astfel maiorul

I **Pension particular pentru fiii de boieri, deschis în 1847 la Bucureşti de profesorul sas *Antonia Schewitz* (1815—1879).**

Voinescu II, maiorul Costache Filipescu, locotenenţii Fărcăşanu, Cristophi, Pleşoianu, Serurie şi alţii.
Dar cu aceasta Bălcescu nu fu mulţumit. Simţea adînc nevoia unei legături cu straturile adînci ale poporului şi de aceea se oprea tot mai deseori la Vadu Rău. Făcu de asemeni, întovărăşit de Bolliac. vreo cîteva călătorii de-a lungul şi de-a latul ţării. Pe de o parte era în căutare de documente istorice şi de copii manuscrise după cronicari, pe de altă parte se trudea să cunoască mai de aproape starea ţărănimii şi nevoile clăcaşilor.
— Tiţo, asta nu-i de ajuns, îi spuse el soră-si, într-o zi de vară, la sfîrşitul cinei. Trebuie să cunoaştem cît de cît şi pe muncitorii de la oraşe, trebuie să ne legăm cu ei, să-i lămurim, să chemăm la noi cîţiva fruntaşi de inimă şi luminaţi din sînul lor. M-am gîndit să începem cu Damian, băiatul lui Toma Pandurul. îmi pare foarte inimos şi deschis la minte. Ştie şi carte... Prin el am putea să răzbatem printre calfele din Tăbă- cari şi din Scaune... Cu asemenea oameni s-au făcut lucruri însemnate în Revoluţia Franceză. Erau la Paris două cartiere, St. Marceaux şi St. Antoine, cu meşteri şi calfe, care însemnau acolo cam acelaşi lucru cu ceea ce sînt tăbăcarii şi măcelarii aceştia aci.
Tiţa fu şi ea de aceeaşi părere şi într-o zi, cînd Toma veni după obiceiul lui s-o întrebe de sănătate pe serdărească, el fu îndemnat să-l aducă în aceeaşi săptămînă pe Damian, .că are ceva de vorbit cu el. Mai tîrziu, profesorii ardeleni îi împrieteniră şi cu alţii.
Ideea de a cerceta tăbăcăria lui Dobrovici fusese a Ţiţei, care se sfătuise cu Luxiţa, căci între timp deveniseră amîndouă prietene, iniţiate în secretele „Frăţiei" şi toţi trei puseseră la cale vizita la tăbăcăria de subt dealul Radu-Vodă, unde lucra Damian. Cîştigaseră de partea lor şi pe a treia femeie, care participa mai de departe la activitatea „Frăţiei", pe Ana Ipătescu, al cărei soţ, Nicolae Ipătescu, ca şi Grigore Ipătescu, fusese adus în societate de colonelul Nicolae Golescu, fostul aghiotant al lui Vodă Ghica. Cîteşitrele se sfătuiseră cu Axente Sever, care primise mai de mult, după ce izbutise încercarea cu Damian, însărcinarea să ia legătura prin acesta cu cît mai mulţi lucră- torî tabaci. Aveau acolo un grup al „Frăţiei" de opt calfe, şi între ei şi un meşter.
O caretă a Goleştilor îi aduse pe toţi, în două rînduri, pînă la poalele colinei rîpoase, pe care era mănăstirea Radu- Vodă şi, lipită cu ea, bisericuţa lui Bucur, cu turla ei ca o ciupercă. Bineînţeles pregătiseră, pentru orice întîmplare, şi o bună explicaţie... Era o vizită de curiozitate, cerută de cucoane, care doreau să-şi cumpere cîte o tnalotea de la faimosul blănar Do-brovici. Voiau să-şi aleagă din prăvălia lui, pe drept cuvînt vestită şi departe de graniţele ţării, şi anume chiar de la fabrică, aşa cum se zicea de la o vrane... De o lună de zile, Do- brovici, care era starostele blănarilor, era însă plecat cu piros- caful pe Dunăre la Viena, ca să se întîlnească acolo cu marele

negustor Constantin Pop de la Sibiu, cunoscut şi acesta în în treaga Europă, şi care avea o sucursală a casei lui în oraşul împărătesc.
Nicolae Golescu, Nicolae şi Ana Ipătescu aşteptau împreună cu Axente Sever de o jumătate de oră să se întoarcă iar careta cu care urma să vină acum Bălcescu, Tiţa: şi Lucica Florescu. Era o zi călduroasă de vară, spre asfinţitul soarelui, şi toţi laolaltă coborîră acum ocolind mănăstirea, pînă la malul gîrlei, care aci se îngustează şi se adînceşte tocmai din cauza colinei, dar numaidecît se lărgeşte din nou, răsfirîndu-se pe prundiş. Soarele cădea departe dincolo, peste zăvoi şi peste oraş, din care nu se vedea decît turle de biserici scăldate în asfinţit şi ici-colo acoperişuri de tablă, care scînteiau printre copacii atît de mulţi, că păreau — aşa văzuţi de departe — deşi ca o pădure. Peste gîrlă, în faţa bisericuţei lui Bucur, era o moară de cărămidă a cărei roată se învîrtea cu vuiet. Un lung şir de plopi, drepţi ca nişte fuse verzi şi foarte înalţi, stră- juiau în spatele ei malul rupt în argilă ici, colo. în stînga mănăstirii, spre malul gîrlei, doi tabaci duceau pe umeri atîrnate de o prăjină lungă piei crude, pe care ei le priviră curioşi, urmărind cum le leagă unele de altele, cum le bagă în apă, unde mai erau şi altele, din ajun.
– Sînteţi de la Dobrovici ? întrebă Ipătescu, dornic să se lămurească mai curînd.
– Aş!... Ce vorbiţi dumneavoastră?... Aia e tăbăcărie mare, noi lucrăm într-o maghernită. Jupînu nu are decît unsprezece calfe cu ucenici cu tot... Eh... Dobrovici ăla e boier mare... Ăla are ca la două sute de lucrători şi ucenici. Dacă vă duceţi acolo o să vedeţi.
Ana Ipătescu se uita cu milă la oamenii aceştia, siliţi să ia în braţe pieile murdare, încă pline de sînge, cu resturi de carne pe ele. Erau pe marginea apei, dar se simţea un miros greu.
– Şi cît timp le lăsaţi în apă ?
– Apăi, o zi, două, pe urmă le luăm iar sus, la curăţit.
Şi oamenii, în cămăşi murdare, zdrenţuite şi în izmene, co-
borîră în grabă.
.Ocolind pe lîngă o căsuţă acoperită de corcoduşi şi duzi şi închisă cu ukici nelucrate, înnegrite de ploi şi rupte pe ici, pe colo, careta Golescului încercă să vie să-i ia, dar se opri deasupra ripei lîngă chiliile care-şi prelungeau zidurile leproase, învălmăşite pe povîrnişul lutos.
Nu puteau trece cu careta pe subt mănăstire, deoarece pe poalele colinei coborau, pînă în apă, două garduri ale unei case mici cu acoperiş de tablă, care era pe costişe, între mănăstire şi gîrlă. Lucrătorii îi sfătuiră să trimită trăsura să înconjoare mănăstirea cu turlele ei pe sus, pe după chiliile călugărilor şi dascălilor, iar ei să meargă cu piciorul, pe dincolo de căsuţă,

apoi să coboare pe prundiş, că acum cu seceta se poate trece... Tăbăcăria lui Dobrovici e după cotul apei... uite, i se vede acoperişul printre frasinii ăia...

După ce au ocolit pe sus căsuţa cu prispă, au coborît pe un fel de podişcă, un soi de ponton al mănăstirii, la care era trasă o luntre ce rămăsese acum«afară, pe prundişul secat, şi pe urmă urcară din nou pe uliţa, care ducea, după cît se vede, spre Fila- ret. Pe dreapta dădură, sus, de nişte uluci ascuţite, înalte de-un stînjen... O portiţă în dreapta şi o poartă mare în mijloc, cu cele două canaturi, date acum în lături, duceau în curtea tăbă- căriei lui Dobrovici... Amîndouă erau păzite de arnăuţi cu cîte două pistoale la brîu. Vreo trei perechi de lucrători, în picioarele goale, murdari, în zdrenţe aproape, aşteptau să li se arunce dintr-un car piei crude cu care porneau, fiecare la un caj>ăt al prăjinii sprijinite pe umeri spre gîrlă.

Curtea este imensă ca un bărăgan şi chiar acum, într-o vară secetoasă, e plină de băltoace. De jur împrejur, în loc de gard, sînt şoproane şi magazii cu cîte o jumătate de cat deasupra, în dreapta, la umbra unui uriaş plop alb cu coroană stufoasă, o cărăruie podită cu cărămizi duce zece paşi de la portiţă la intrarea prăvăliei cu marfă gata de vînzare, unde cei sosiţi au şi intrat, speriindu-1 pe tejghetar, care nu mai văzuse se pare asemenea musafiri acolo, căci boierilor de obicei li se aducea marfă acasă.

Bălcescu şi Axente Sever au rămas în curtea cea mare cît un maidan, cu magazii lungi pe trei laturi, în loc de gard.

Prăvălia e întunecoasă ; un clopot atîrnat de un arc deasupra este izbit de uşa care se deschide, încît cei dinlăuntru, chiar dacă sînt după pereţii de blănuri atîrnate, ştiu că a intrat cineva. E şi o tejghea de brad, înnegrită de vreme, pe care sînt bătuţi în cuie bani de argint şi de aramă. Fără îndoială, bani de saftea de cînd s-a clădit tăbăcăria, ori o parte din ea. Nu e lumină de loc, căci fereastra este astupată şi ea cu un paravan de blănuri spînzurate.

Axente Sever părea că-1 cunoaşte pe feciorul lui Dobrovici, care e acum lîngă carul din dreptul magaziei de piei crude, căci se îndrepta întins spre el. Acesta e oarecum stingherit că nişte muşterii,, pe care el îî'credea neapărat evghenicoşi, îl găsesc în papuci, în nădragi lungi de mohair şi în cămaşă de pînză cu rîuri de amici roşu. Dar munca-i muncă... Treaba lui este acum să vadă cum se descarcă pieile crude, să le preţă- luiască şi să le treacă în catastif la numele măcelarului care le-a trimis. Cu oarecare şiretenie, arătînd interes pentru munca de tăbăcărie, după ce şi-au dat bună ziua, Axente Sever, care nici el nu avea mai mult de douăzeci şi trei de ani, i-a sugerat tînărului să-i poftească pe musafiri să viziteze cu de-amănun- tul fabrica. Profesorul ardelean ţinea stăruitor ca lucrătorii, adepţi ai „Frăţiei", adică Damian şi soţii lui, să-i vadă pe aceşti buni prieteni şi fraţi ai lor şi să-şi dea seama că ei ţin să

Ie cunoască mai de aproape truda. Cu acest prilej, Bălcescu află că tînărul care nu împlinise douăzeci şi unu de ani se numea Pană, Pană Dobrovici.
în prăvălia întunecoasă şi plină de miros de cojoace şi blănuri, cele trei tinere femei cerură să li se arate blănuri de astrahan, despre care aflaseră în oraş că au fost aduse din sudul Rusiei. Ştirea era adevărată, fusese adus un rînd de blăni, dar se vînduse tot şi se aştepta altul. în schimb, erau blănuri de samur, de cozi de vidră, de cacom alb, de dihor, din care însă ele nu doreau să cumpere.
între timp, Luxiţa îi făcea semn Ţiţei că-i vine rău din pricina mirosului greu, înăbuşitor din prăvălie. Ieşiră deci toate trele în curte, nu fără să observe în treacăt, jos lîngă tejgheaua eu bani bătuţi pe ea, un hîrdăiaş cu trei sticle de şampanie puse la gheaţă. Erau aduse de la gheţăria acoperită cu stuf din grădina fabricii, unde tînărul Pană Dobrovici le ţinea subt lacăt, fără ştirea tatălui său. Cînd fiul tăbăcarului ie văzu pe cele trei femei tinere ieşind'din prăvălie, rămase încremenit şi fu gata să-i vie rău. Fiind intrat cu catastiful în magazie, tocmai cînd musafirii păşeau pe poartă, pe ele nu le văzuse venind. Se fîstîci cu totul, se înroşi ca un rac, se bîlbîi vrînd să întrebe, vrînd să explice... vrînd, nici el nu mai ştiu ce... Se simţi nenorocit în papuci, în nădragi grosolani de mo- hair şi în cămaşă de pînză cilsută cu rîuri de arnici, în faţa acestor femei tinere şi subţiri, care toate aveau rochii de mătase, văratice, cu talie lungă, strînse pe corp, terminate pe şold în unghi, de la care începeau fustele învoalte. Tiţa şi Luxiţa aveau rochii verzui, iar Ana Ipătescu era în tafta sindic. Pe cap purtau pălării de culoarea rochiei, cu fundul pe coc şi deschise mult în faţă, legate cu panglici pe subt bărbie. Ele priveau surprinse, nepricepînd de ce acest tînăr, despre care aflaseră de la tejghetar că e fiul stăpîriului tăbăcăriei, e atît de emoţionat.
Pană Dobrovici avea mîinile prea scurte şi nu ştia ce să facă cu ele, mai ales că d[e] statură era cam scund şi destul de grăsuţ, chiar cu oarecare burticică... Cu pantalonii lăsaţi prea jos şi în papuci, părea şi mai scurt... Dar capul îi era frumos ca al unui actor de prime roluri, cu trăsături foarte regulate, cu ochi mari ca prunele verzi. Pînă la urmă se văzu că zăpăceala lui venea din desperarea că e văzut aşa. Tinerele femei îşi zîmbiră una alteia, căci întîmplarea li se părea destul de caraghioasă.
– Acesta este unul dintre cuceritorii Bucureştilor, un „lion", le spuse în şoaptă Tiţa Bălcescu, înainte ca ele să ajungă chiar , lîngă el.
– îl cunoşti ? fu curioasă să ştie Luxiţa.
Oarecum... numai din vedere... coleg şi prieten cu Barbu. Am să vă spun mai pe urmă, sfîrşi ea, căci se apropiaseră de carul încărcat pînă în vîrf cu piei crude de bou

.Numai azi tînărul Dobrovici se simţi atît de nenorocit în nădragi grosolani şi în papuci, în curtea fabricii. De obicei se fălea cu acest lucru şi el, şi tată-său, mai ales, care se uita lung, cu mîndrie după acest fiu, cînd îl vedea atît de tînăr, ţinînd fabrica în mîna lui viguroasă, necruţător cu oamenii, priceput în meserie, grijuliu să nu se facă nici o risipă.
Tot atît de fericit asculta Dobrovici şi ceea ce i se spunea despre viaţa de noapte pe care o ducea fiu-său... întovărăşit cu unii feciori de boieri, în frac fără cusur, parfumat, el pe trecea nopţi întregi cu femeile de viaţă uşoară, anume cele mai scumpe, alergînd cu caleaşca din bal în bal. fără să joace însă cărţi, ori făcînd chefuri de care vorbea tot oraşul, socoteala plătind-o el singur, pentru toţi totdeauna.
Dobrovici îi dădea oricîţi bani cerea, fiindcă „băiatul lui" era în stare, chiar dacă petrecerea dura pînă la ziuă, sa alerge în caleaşcă acasă, să se dezbrace de frac, să bage capul într-un lighean cu apă rece, ca să se dezmeticească şi apoi, îmbrăcat în nădragi şi în papuci, să alerge la fabrică... Se vedea pe el însuşi în acest fecior şi era mulţumit că se ţinea cu sfinţenie de vorba lui : „Slujba-i slujbă, drujba-i drujbă", ceea ce vrea să spună că dacă este cineva în orele cuvenite la datorie, poate face în restul timpului ce vrea. Pe de altă parte, tovărăşia lui fiu-său cu feciorii celor din protipendadă, fie şi numai la petrecere, deosebita lui trecere la femeile iubitoare de lux, îl măguleau nespus, căci era o bună faimă pentru prosperitatea lui negustorească. Toate astea le ştia bine Pană Dobrovici, dar astăzi, văzîndu-le pe cele trei femei frumoase în rochii uşoare de vară, fu nenorocit şi numai el ştia de ce. Gum ar fi putut de altfel să bănuiască cineva înverşunata lui vanitate? Se înclină respectuos şi, mereu fîstîcit, el atît de stăpîn pe sine însuşi în orice împrejurare, răspunse zîmbind, dar fără să ştie că zîmbeşte, la propunerea lui Axente Sever, ca să le arate musafirilor fabrica. Porni chiar el înainte, crezînd că ei vor să li se arate uscătoria şi magazia de blănuri scumpe.
— Nu, fu de părere Bălcescu, vrem să vizităm toată fabrica, pas cu pas. Dacă se poate, începînd de la pieile crude şi de la argăseală. Să vedem cum se lucrează pieile.
El nu mai avu ce să zică şi cu gesturi destul de caraghioase de „om de lume", care uită că e în nădragi şi papuci, îi pofti după el
.Trecură deci spre latura din stînga a curţii, unde li se arătă mai întîi o magazie de paiantă, spartă pe ici, pe colo, de se vedeau crăcile din ziditură şi acoperită- cu şindrilă putredă, care era magazia de piei crude... Cinci-şase lucrători alegeau şi duceau în spate piei, printr-o uşă largă, în şopronul care era tot pe marginea curţii, lipit de magazie. Inlăuntru, cei veniţi fură trăsniţi de o duhoare rîncedă şi văzură între alţi cinci flăcăi, plini toţi de mîzgă udă şi de sînge, pe Damian cu un catastif în mînă... Flăcăul se opri sfios şi rămase

tăcut, fără să le dea măcar bună ziua... Nu avu curajul, credea că nu e cuviincios, căci boierii nu îngăduiau celor din tagmele de jos să le dea bună ziua, ca nişte adevărate cunoştinţe... Ţăranii şi muncitorii în genere aveau dreptul numai să se încovoaie, să dea negreşit bună ziua, dar spunînd „sărU mîna" aplecaţi pînă la pămînt. Chiar negustorilor nu le era îngăduit să dea bună ziua adresat cu un ton personal, ci numai să salute anonim, fără să aibă aerul că salută cunoştinţe. Bălcescu se apropie de Damian şi, dintr-o mişcare pornită din inimă, vru să-i dea mîna. Dar se înfioră şi rămase cu mîna întinsă, căci mîinile lui Damian erau tot atît de murdare de mîzgă şi de sînge ca şi obrajii. Flăcăul se feri grăbit, ca un lepros. De altfel, în magazie, mirosul de putreziciune şi borhot era atît de pătrunzător şi de greţos şi locul era atît de mocirlos, încît găsiră că e mai bine să iasă. Lipită cu magazia de piei crude era magazia de cenuşare, unde intrară unul după altul. Nu făcură decît cîţiva paşi înlăuntru, căci nu mai puteau merge din pricina băltoacelor, dar simţiră că se înăbuşe într-o duhoare de talpă nelucrată şi de scîrnă de cîine. Văzură pe două rînduri vreo douăsprezece gropi, largi de doi-trei paşi la gură şi pline toate cu zeamă de var. într-un colţ, pe nişte mese acoperite cu tablă, cîţiva oameni, parcă şi mai zdrenţăroşi decît cei din magazii, rădeau pieile vîscoase, gelatinoase, le curăţau de resturile de carne şi le frecau cu scîrnă de cîine. Gropile acestea nu erau însă gropi, ci nişte butoaie mari îngropate, şi în fiecare erau puse piei la murat...

Luxiţa se apropie de Tiţa, palidă, cu buzele dintr-o dată uscate.

— Simt că-mi vine rău, duhoarea asta m-a năucit, mi-a înnegrit creierul, ameţesc, hai afară !

Era un miros cu care nu te puteai obişnui treptat, aşa cum se întîmplă de obicei cu mirosurile, ci tocmai din pricină că era un amestec de putoare, de iuţeală de amoniac şi de carne stricată, soiurile de duhoare, care rămîneau deosebite, se întreceau între ele şi le simţeai pe rînd, într-o creştere greţoasă, înverşunată, de care pentru unii nu era scăpare decît în leşin

.Dar, în afară de Luxiţa, toţi se ţineau încă tari. în colţ, patru oameni se trudeau din răsputeri să scoată dintr-o groapă piei năclăite, cu părul de pe ele pe jumătate desprins, grozav de grele, din pricină că erau ude. Erau toţi cu picioarele goale, negre şi crăpate, în băltoaca făcută din scurgerile de pe piei. Bălcescu se gîndi cutremurat că trebuie să le ardă şi propria lor piele în această zeamă, care îi stropea şi se scurgea pe ei.
Femeile, ca să nu se murdărească, rămăseseră cam în prag, şi tînărul Dobrovici se înfiinţase lîngă ele. Un lucrător se apropie de el, cu o înfăţişare de cîine bătut.
— Jupîne, mi-e nevasta bolnavă şi mă duc cu ea mîine dimineaţă la sfîntu maslu„. Mă lăsaţi ?
Dobrovici fu nenorocit cînd auzi că i se spune „jupîne" faţă de tinerele femei şi mormăi ceva neînţeles.
Văzînd-o pe Luxiţa albă ca varul, cu ochii parcă daţi peste cap, Tiţa o scoase numaidecît în curte, unde ceru să i se aducă un scaun. Veni după ele şi Dobrovici, care alergă şi aduse un scaun ţărănesc, din prăvălie.
Nicolae Golescu şi Grigore Ipătescu ieşiră şi ei afară peste cîtva timp, năuciţi de duhoarea umedă, dar Ana Ipătescu se încrîncenă să rămîie. Voia să vadă tot»
în mijlocul magaziei, Bălcescu şi Axente dădură de nişte cărămizi aruncate ici, colo pe jos şi sărind de pe una pe alta se putură apropia de masa acoperită cu tablă, pe care se râdeau şi se frecau pieile, subţ supravegherea unui ins înalt şi spătos, ca de treizeci de ani ; avea un cap mare, dar ca de copil, cu mustaţa lui bălaie. La el, la acest uriaş Licsandru Hergă, cel care rupsese între degetele lui mîna vătafului bătăuş al lui Băl-Ceaurescu, venise, fugar din sat, la cîtva timp după aceea, Tudose, ca să se facă ucenic de tăbăcar şi cu nume nou, Da- mian. Plăvanului îi plăcuse băiatul care se înfipsese în vătaful cu gîrbaci şi-1 primi bucuros, ajutîndu-1 să ajungă calfă. Şi acum, deşi devenise meşter, rămăsese săritor şi prietenos. Din cînd în cînd se repezea să dea ajutor şi la scosul pieilor. Scotea singur cîte două. Vizitatorii au aflat pe urmă că e adept al „Frăţiei", deşi altfel nu avea încredere in nici un soi de boieri.
Trecînd pe lîngă lucrătorii care se opinteau, se trudeau îndoiţi de şale şi tot scăpau din mînă pieile vîscoase şi ude pe care voiau să le scoată şi iarăşi le apucau, Axente Sever făcu semn unuia dintre ei, căruia cămaşa sfîşiată lăsa să i se vadă braţul subţire, dar vînos, chiar musculos. Era un bărbat înalt, care avea un cap mai mult oacheş, cam lung, cu trăsături regulate, dar cu ochii duşi în fundul orbitelor, deşi acestea erau mari, ca şi gura lui de altfel. Cînd flăcăul se apropie de Axente, acesta îi şopti lui Bălcescu :
– E un om de nădejde al nostru. îl cheamă Dumitrache Stoica... Ai lui îi zic Mitru.

Tabacul auzi explicaţia tînărului dascăl şi zîmbi.
– Domnule, puteţi vorbi tare... Toţi pă care-i vedeţi aci sînt oameni d-ai noştri, vă puteţi bizui pă ei ca şi pă mine.
– Cîte ore lucraţi pe zi ? întreba Bălcescu, respirînd greu, pe unul scurt, bălan şi vînjos.
– Mai puţin ca ăia dă sus... şi arată ceva ca un pod sau ca un cat pieziş al magaziei... Venim dimineaţa, cînd să luminează dă ziuă şi cînd să înnoptează putem lăsa lucru... La prînz, avem o jumătate de ceas să mîncăm.
Bălcescu făcu socoteala în gînd că oamenii aceştia muncesc în duhoarea asta rîncedă, luptînd cu pieile vîscoase, mai mult de douăsprezece ore pe zi...
– Şi cît o puteţi duce aşa ?
– Mult nu ; în meseria asta nu să trăieşte mult dîn pricina sărăturii şi a umezelii, răspunse un alt bărbat tot înalt şi bălan, dar cu faţa puhavă de putreziciunea dinlăuntru, pe care află că-1 cheamă Fănică Teică.
Mîinile şi picioarele tuturor lucrătorilor erau umflate, iar Teică şi le arătă pe ale lui, cu nodurile lor îngroşate.
– Ne prăpădeşte răceala care ni să bagă în oase !
Bălcescu simţea că duhoarea 1-a răzbit şi pe el, că i-a pătruns nu numai în plămîni, ci şi în ochi, în toată pielea, ca şi în haine şi că numai o voinţă crîncenă îl mai ţinea în picioare. Se întoarse cu o nesfirşită tristeţe spre Axente Sever.
– Nu mi-am închipuit niciodată că se poate trăi într-o astfel de destrămare a vieţii...
Se uita cu o milă înduioşată la un lucrător mai bătrîn, mustăcios, cu obrajii scofîlciţi, cu fruntea încreţită...
– E greu .cu duhoarea asta, prietene, ce zici ?
Felul acesta de a vorbi ar fi părut nefiresc lucrătorilor, dar cunoscîndu-1 pe Axente de la „Frăţia", cel întrebat îşi spuse că ăştia oricum nu sînt boieri ca alţi boieri şi răspunse, zîmbind amar, cu oarecare şiretenie :
– Ce să facem ? Luptăm şi noi cum putem, şi făcu cu ochiul, scoţând o sticlă de rachiu verde de izmă de subt masă. Da' aci nu bem că duhoarea asta îi strică gustu. Ieşim în grădină, lîngă umblătoare, că acolo aeru e mai curat şi mai poate răsufla omu.
– Torul e să te gîndeşti la altceva, adause, clătinînd amar din cap, Fănică Teică.
„Să nu mai vezi... să nu mai gîndeşti... îşi zise în gînd Bălcescu, învins în toată fiinţa lui. Să nu mai vezi... să nu mai gîndeşti", îşi repetă năuc. Dădu tulburat bună ziua şi se întoarse spre uşă, întovărăşit de Axente Sever. După ce trecură băltoacele, dascălul cel osos şi înalţ de la Sfîntul Sava îi spuse cu un tîlc îndurerat, pentru că-i ghicise gîndurile :

—- Cei mai mulţi dintre ei au copii, muncesc pentru copii. N-au încotro, trebuie să muncească.

– N-am bănuit' niciodată că unii oameni sînt siliţi să cîştige astfel pîinea copiilor lor. Acum înţeleg ce e munca silnica. Ce se poate clădi, frate Axente, pe asemenea temelie de suferinţe şi de nedreptăţi ? Unii dau tot şi nu li se dă nimic, alţii nu dau nimic şi tocmai lor li se dă tot. Atîta aş dori, să facem un stat românesc adevărat, al poporului ! Dar cum ?

– Musai, frate Bălcescule, să facem un stat românesc.

– Bine. Vom face un stat românesc, dar de nu va avea o temelie sănătoasă, dacă va fi numai sus arătos, îl vor mă- cina jos apele propriei lui ticăloşii şi atunci palatele cu saloanele de lux se vor prăbuşi subt greutatea neomeniei adăpos- tită-n ele.

Aşteptîndu-i pe cei dinlăuntru, musafirii care ieşiseră în curte stăteau de vorbă pe scaune fără spătar, aduse din prăvălie şi puse la umbra marelui plop alb de la intrare cu trunchiul gros *şi* găunos, cu scoarţa crăpată, să vîri palma în ea.

Luxiţa se simţea mai bine. Avusese la ea o sticluţă, cît o nucă de cristal, plină cu săruri de camfor şi parfum. O ţinea necontenit la nas. începuse chiar să zîmbească. O înveselea faptul că tînărul Dobrovici, docîndu-se în prăvălie să arate unui om pirpiriu şi zdrenţăros ce scaune să aducă, profitase de cele cîteva clipe ca să-şi îndrepte cîrlionţii şi să-i lustruiască, udîndu-i cu apă, şi acum se ântorcea parcă mai sigur de el.

Dar tocmai intrară pe portiţă doi târgoveţi, încălţaţi cu ghete groase, purtînd cioareci albi, cămăşi cu mînecile largi albe, pieptare negre. Păreau să fie fraţi. Trecură pe lîngă musafiri. Clopotul de la intrarea prăvăliei sună ca o talangă de vaci. Cîteva clipe după aceea, veni tejghetarul cel cu faţa smolită, sprîncenat şi cam bondoc.

– Jupîne... au venit oamenii ăia dă la Buzău... Ce facem ?

Pană Dobrovici se simţi nenorocit ţ îi venea să-l ucidă pe
acest tejghetar, care nu simţise că nu era clipa potrivită să-i spună „jupîne".

– Ce vrei, mă ? Ce tot vrei ?

Tejghetarul, nepricepînd de ce e mînios, rămase năuc, şi reluă parcă lunecînd :

– Dar... păi... ne trebuie cheia dă la magazie, că ăştia mai dau două mii la cojoace peste ce-au dat ieri.

Pană se căută întărîtat în buzunare şi, negăsind ce căuta, se îndreptă mînios, îndîrjit, spre prăvălie.

– Tiţa, nu ştiu care din noi două e vina acestui exces de găteală la acest june berbec în papuci şi cu puţină burtă... spuse cu şiretenie fiica vornicului Iordache Florescu şi ochii ei de pisică seînteiau maliţios.

—• îmi pare rău, dar trebuie să-ţi spun că... pentru mine face tot ce face, răspunse Tiţa moale, liniştit, uimindu-i pe cei de faţă.
– Aaa... aflăm lucruri noi, glumi Nicolae Golescu, apro- piindu-şi scaunul.
– Acest tînăr Dobrovici, lămuri Tiţa, este coleg de şcoală şi prieten la toartă cu frati-miu Barbu. împreună cu al treilea coleg al lor, un oarecare Medelioglu, care a împlinit ieri douăzeci de ani, îşi pierd nopţile cutreierînd toate balurile mascate din Bucureşti... De altfel, în fiecare după-amiază, toţi trei, răsturnaţi pe perne, în caleaşca luxoasă a lui Dobrovici, sînt nelipsiţi de lf plimbările de la Herăstrău şi de la Băneasa, convinşi că nu le poate rezista nici o femeie, căci fetele tinere nu-i interesează. Cheltuiesc sume mari de bani, fiindcă, după cum vedeţi, tată-su pare foarte bogat... Are şi cîteva moşii... Se cred toţi trei „lionii" Bucureştilor şi sînt nebuni după conchiste.
– „Lion", ăsta ? Aşa bondoc ? E prea caraghios, Tiţo... Cu toate că are un cap destul de frumos... de berbec, dar frumos. Oricum, soro, „lion" ?
– Face mare lux cu îmbrăcămintea.» L-am văzut de vreo cîteva ori, că lucram în grădină. Veneau să-l ia cu caleaşca, de acasă, pe Barbu... Dobrovici ăsta sta în colţul drept al trăsurii, cu pumnul strins subt bărbie, ca sa i se vadă inelele cu rubine şi briliante de pe degete.- Aţi observat cîte inele şi ce mari le are ? Poarta **o** pelerini enorma de damasc negru, ca de cărvunar, pusă pe umărul fracului cenuşiu. Cilindrul sur şi păros, pus pe ureche, îl face, crede el, irezistibil. E drept că, aşezat, pare mai înalt decît în picioare, după cum vedeţi, are picioarele prea scurte, dar are ralia oarecum obişnuită... Nu i se vede subt pelerină nici burta... Sînt femei, se pare, care umblă înverşunate după banii Iul.
– Dar nu ne-aţi spus, *madcmoiaetle* Bălcescu, ce vă face să credeţi că sînteţi chiar dumneavoastră obiectul omagiului deosebit al acestui „lion" cu picioare scurte ? V a spus-o cumva ?
– A nu, asta nu... Nu i-aş fi îngăduit-o niciodată. De altfel, de vreo şase luni, nici nu mai vine pe la noi, fiindcă maică-mea e furioasă pe accşti prieteni ai lui Barbu, despre care vorbeşte cu dezgust ca de nişte stricaţi şi-i e frică sa nu i-1 strice şi pe băiatul ei. Dar ştiu, fiindcă mi-a spus-o rîzînd, în glumă, Barbu într-o zi cînd eu îmi cam băteam joc de ei toţi : „Tiţo, tu ştii că nefericitul acesta este îndrăgostit de tine ?" M-a pufnit rîsul, căci mi s-a părut ridicol, ca aşa urîtă cum sînt, să se îndrăgostească cineva de mine. „Da, onorabilă soră, mi-a spus Barbu, e îndrăgostit de tine, spune că ai cea mai mică mînă şi cel mai mic picior din Bucureşti..." Ce să spun, m-a pufnit rîsul.
Nicolae Golescu ridică din umeri, clătinînd din cap.
– Mărturisesc că „lionul" acesta nu este lipsit de spirit de observaţie, desluşi el, cu un surîs care ar fi vrut să fie, în felul lui, un compliment adresat Ţiţei.

– Ah, frumoasă consolare... Cînd eşti urîtă... să ţi se spuie că ai „piciorul şi mîinile mici", murmură ea cu sarcasm.
Atunci Luxiţa Florescu se supără de-a binelea. Dragostea dintîi, nefericită, o face pe Tiţa să se îndoiască de ea eu totul, căci biata fată nu-şi putea desluşi altfel de ce fusese părăsită.
– Ascultă, Tiţo, cine ţi-a spus ţie că eşti urîtă ? Eu îţi jur că, dacă aş fi bărbat, m-aş îndrăgosti de tine.
Nicolae Golescu ar fi vrut să protesteze şi el, dar fu stîn- jenit. Fata asta era atît de serioasă, încît protestarea lui ar fi părut un compliment ocazional obicinuit, şi astfel ea n-ar fi crezut în sinceritatea lui, pe cînd el ştia că Luxiţa avea dreptate. Simţea însă că ar fi fost necesare unele lămuriri mai din adînc şi i se păreau că n-ar fi potrivite acum. Era sigur că îc anumite clipe Sevastiţa era o frumuseţe stranie, aşa cum şi fratele ei uneori, cu ochii lui uşor oblici, cu zîmbetul schiţai numai în colţul gurii, era tulburător pentru femei. Aveau amîn- doi^în ei un soi de prezenţă dinlăuntru, ca o fereastră, dinapoia căreia, privind de după dantela perdelei, se ghiceşte cineva
Vocea lui Bălcescu, lipsită de forţă, voalată şi în acelaşi timp plină de intensitate, de acea intensitate care se simţea în tot corpul lui, în mişcările lui extrem de vii, şi pe care cei fără chemare să judece oamenii o „taxau" de nervozitate, o avea şi ea. Mai mult decît asemănarea fizică, ea avea la fel cu el astfel de reacţii psihologice, de resfrîngeri şi de sensibilitate morală. Era în ei o prezenţă permanentă afirmată în loc, în timp şi, mai tîrziu, în istorie. Nicolae Golescu nu gîndi cu precizie aceste lucruri, dar Je simţi de-a dreptul. După un răstimp de tăcere gravă, boţindu-şi puţin figura lui roşcată, de ofiţer >i poet romantic, îi spuse, nesigur totuşi :
– Aveţi multă, foarte multă personalitate, domnişoară lîjlcescu...
Singura schimbare pe care o făcu în formularea asta săracă fiind aceea de a-şi da seama că e nepotrivit să- i spună *„mademoiselle* Bălcescu", cum îi spuneau şi cei din jurul ei, de obicei.
Prin curte treceau în timpul acesta mici grupuri de lucrători în zdrenţe murdare, robotind la unele cojoace întinse la soare, cărînd cu cotigele, de la magazie... saci cu coajă de stejar sau var... Veni pe portiţă şi o ceată de ţigănci cu coşuri şi doniţe sparte, care cu marfa lor adunată luară drumul ştiut al magaziei de cenuşare, din care acum tocmai ieşeau Bălcescu, Axente Sever, Ana şi Nicolae Ipătescu.
Bălcescu o văzu pe Luxiţa la umbră, lîngă poartă şi, liniştit, îşi spuse că nu a fost nimic grav. Vru şă intre în magazia următoare, care nu era de fapt decît un compartiment al acestei lungi clădiri joase, deşi avea deasupra un cat scund, care mergea de-a dreptul pe trei laturi ale curţii. Nicolae Ipătescu re-

nunţă să meargă mai departe, în schimb. Ana Ipătescu stărui să intre şi ea. Tiţa, de la portiţa de subt plopul cel mare, făcu semn că vrea să fie aşteptată.

– Vreau neapărat să văd şi eu, Nicule.

– -Lucicăi îi e mai bine ?

Da, însă nu ar mai putea încerca din nou.Abia intraseră în această a doua magazie şi fură ajunşi de tînărul Dobrovici, care stărui să le dea desluşiri trebuincioase, căci voia să fie mereu aproape de Tiţa.
– Aci se face tăbăcirea pieilor. Vedeţi, în dubele acestea pătrate — şi arătă alte gropi, vreo patruzeci, ceva mai mici decît cele din magazia cealaltă plină cu zeamă fiartă de coajă de stejar — se ţin pieile cam trei-patru săptămîni.
Se aflau în încăperea aceea vreo douăzeci de bărbaţi în zdrenţe, „nemîncaţi" parcă, de altminteri era de neînchipuit că se mai poate mînca după ce ai stat o jumătate de zi în putoarea asta, care te face să te simţi un stîrv în descompunere ; aduceau piei sau le trăgeau din gropi. Se istoveau parcă măci-naţi încet, într-un trup fără reflexe. Pieile purtate în spinare, trîntite în dube sau scoase, cu fiertura scurgîndu-se de pe ele pe zdrenţele şi pe trupurile oamenilor, erau ca ispăşirea unui păcat istoric, care dura de la naştere pînă la mormînt.
în magazia următoare, cea mai lungă, cu zidul de paiantă găurită, de puteai să bagi mîna prin gardul lui şi pe unde pătrundea iarna suflul îngheţat al viscolului, erau alte puţuri de lemn îngropate, mai mici decît dubele, dar-^mult mai numeroase, ca nişte ochi otrăviţi ai pămîntului, unele lîngă altele. Şi aici, oamenii în zdrenţe murdare trudeau pînă la istovire în jurul lor, ca nişte umbre de pe alt tărîm.
– Aci, în putinile astea trebuie să stea pieile ca la trei luni, uneori şi mai mult. Aci se pune aşa : o piele, un strat de coajă măcinată, altă piele, alt strat de coajă de stejar măcinată, pînă se umple. După fiecare trei luni se schimbă. Aşa că lucrul durează aci cam un an şi jumătate. Mai vreţi să mergeţi sus, la masa de piatră, unde se calcă pieile cu fierul ?
Pană Dobrovici ar fi vrut să răscumpere, prin competenţa sa, papucii şi cămaşa ţărănească de pe el, dar meşterul magaziei îl amărî din nou.
– Jupîne, avem prea puţină coajă. Nu e bine să facem economie la coajă.
Tiţa îl văzu pe fratele ei pămîntiu la faţă, cu ceva nesigur în privire, parcă ar fi fost beat. Se £Îndi la plămînii lui slăbiţi.
– Nicule, eşti obosit, să mergem.
– Nu se poate, Tiţo. Trebuie să văd tot... cu ochii mei... Noi n-am ştiut pînă acum cum trăiesc oamenii aceştia, noi cei fericiţi de afară...

Şi vorbea încet, deşi erau amîndoi înainte, aproape singuri.

– os — Un om între oameni, voi. IE adevărat, e uşor să fii fericit afară, Nicule, cînd nu ştii cum trăiesc oamenii aceştia... Nu, nu voi mai spune în viaţa mea că mi-e prea cald şi că mă simt prost în trăsură sau acasă... îmi voi aminti de ce am văzut astăzi şi îmi va fi ruşine de mine.

– Cu asta nu se îndreaptă nimic, Tiţo. Trebuie să facem ceva, ceva ca să nu mai fie ceea ce este.

Feciorul jupînului, jupîn el însuşi încă de pe acum, se grăbi să ajungă şi să le treacă înainte, urcînd la catul de deasupra, pe o scară de lemn cu şase trepte, îngustă şi dreaptă ca o scară de pisică. Ducea la pod — la catul de sus — şi cu greu urcară toţi. Podul era tot atît de lung cît magazia de jos, dar atît de scund, că de-abia se putea sta în picioare, şi era plin de mese cu material pe ele.

– Aci se lucrează pielea pînă se face subţire şi frumoasă, ca să poată fi purtată de lumea aristocrată... Pe dumnealui îl cheamă Schwartz şi e zurichterul nostru, l-am adus de la Praga, din Austria. *„Gute Tag, Herr Schwartz"* [I], spuse el, ca să arate că ştie nemţeşte.

Zurichterul, uscat la faţă, dar cu mustăţi groase şi lungi ca două cozi de veveriţă, mormăi încruntat ceva de neînţeles pentru ei.

S-au întors apoi în curte, din nou.

– Acolo ce e ? întrebă Bălcescu, după ce mai răsuflă puţin, şi arătă magazia care forma latura din fund a curţii acesteia mari cît un obor.

– Acolo se lucrează blănurile de purtat... Se spală şi ele întîi şi pe urmă se pun la dube, dar nu cu fiertură de coajă, ci cu straturi de piatră acră... O piele, un strat de piatră acră şi aşa mai departe. Pe urmă se scot, se rad şi se curăţă cu nişte cuţite care taie ca briciul. După aceea se pun la uscătoare...

– Şi pe urmă, glumi Axente Sever, imitîndu-1 pe „lion", li se vînd boierilor şi boieroaicelor, ca să se grozăvească cu ele.

– Încă nu... să vedeţi dumneavoastră, spuse acesta rezervat. Pe urmă începe lucrul cel mai migălos : curăţirea şi lustruirea părului, pieptănatul lui de firele proaste, îngrijirea cu tot felul de leacuri. Aci avem noi cei mai mulţi oameni, peste o sută.

– De ce atît de mulţi ?

– Păi, nu facem numai blănuri pentru boieri, ci şi mii şi mii de căciuli, de cojoace şi de scurteici pentru tîrgoveţi şi pentru ţărani... Trimitem chervane la toate bîlciurile din ţară.

– Şi cîţi lucrători aveţi cu toţii ? întrebă Tiţa.

– E greu de spus, uneori mai mult ca două sute, alteori mai puţin. Cînd avem zor mare chemăm şi din afară...

I *Guten Tag, Herr Schwartz* — bună ziua, domnule Schwartz (germ.).
***Ludovic Wiest* (1819—1889) profesor de vioară la Conservatorul din Bucureşti.**
Prinţ negru (fr.).
***Empire* — mobilă din epoca imperiului lui Napoleon Bonaparte**
Titlul definitiv al poeziei e *Clăcaşul*

– Şi cînd nu mai aveţi zor, îi goniţi ? glumi rece Axente Sever, ai cărui ochi duşi în fundul capului păreau totuşi că ard.
Dascălul de la Sfîntul Sava era un bărbat înalt, slab şi osos, dar foarte voinic, cu o barbă cam rară, castanie.
– Cum o să-i ţinem dacă nu avem de lucru ? întrebă uimit, ca un adevărat jupîn, feciorul lui Dobrovici.
– Dar ei ce mănîncă... dacă îi goniţi de aci ? întrebă Tiţa mirată.
– Păi să păstreze din ceea ce cîştigă acum... să le ajungă. Da' vezi că sînt risipitori... Toţi sînt nişte beţivi, dau totul pe băutură. D-aia sînt în halul ăsta.
– O fi făcînd asta ca să mai uite, ca să nu înnebunească, spuse Ana Ipătescu.
Ea se gîndi cu dezgust la sticlele de şampanie zărite în prăvălie şi se întrebă dacă acest Pană Dobrovici e un dobitoc mincinos, ori numai un dobitoc care nu-şi prea dădea seama de ce face şi vede.
Erau acum toţi în curte ; începuse să se răcorească puţin, căci soarele scăpătase căzînd dincolo de zare, dar ei nu simţeau nici o deosebire între aerul curat de afară şi duhoarea de cojoc rînced dinlăuntru, căci ea îi urmărea prinsă de hainele, de trupul lor.
– Ce e în magaziile celelalte ? Cele din fundul curţii ? Bălcescu voia să ştie toate.
– Păi... acolo dorm vreo patruzeci de ucenici... şi unii lucrători care n-au casă în afară.
– Acolo dorm ucenicii ? Hai să vedem J îi îndemnă hotărît Bălcescu pe ceilalţi.
– Pană Dobrovici încremeni într-un soi de spaimă.Ce să vedeţi ? Un pat mare de scînduri, cît ţine magazia, acoperit cu rogojini pe care dorm patruzeci-cincizeci de oameni, după împrejurări. Mutra lui devenise mai acră de cînd simţise că musafirii ăştia ţin mai mult partea lucrătorilor decît apreciază cheagul şi puterea lui de bogătaş... Acolo, şi arătă spre colţ, e magazia cu cele de trebuinţă la tăbăcărie : coajă de stejar, var, piatră vatră, cuţite, cuie, ciocane, lemne de lucru şi altele. Şi aci, în dreapta, spre prăvălie, este magazia cu marfă gata, pe care aţi văzut-o.
Acum altă lume umblă forfota prin curte, de la o magazie la alta. Vin vreo patru perechi purtînd prăjini groase pe umeri ; de prăjini spînzura pieile scoase din Dîmboviţa, sînt dintre cele ce au stat, se vede, o zi, două. în apă.
– Toate tăbăcăriile au nevoie de apă, de aceea se fac pe malurile rîurilor. rosti Pană Dobrovici ca un om care vrea să înveţe şi pe alţii.
– De aceea nu este bine să locuieşti pe malul unui rîu de din jos de tăbăcărie, băgă de seamă puţin acru şi cam în şoaptă Axente Sever. Te otrăveşti cu resturile şi mirosul de la tăbăcăriile cele mari.
Erau acum tot lingă intrarea prăvăliei, cînd observară că cei doi arnăuţi închid porţile grele după ieşirea căruţelor cu marfă.

– Parcă este o închisoare, observă Luxiţa.
– Am fost de-am cercetat Telega şi Ocnele Mari, i-am văzut pe osîndiţii din ocna cea mare, cei care au tîlhărit şi au ucis... spuse Bălcescu. Viaţa lor nu e însă mai ticăloasă decît a oamenilor acestora care muncesc pentru o pîine şi sînt storşi ca nişte robi egipteni.
– Apoi cîtă deznădejde şi cîtă ură s-au adunat în inimile acestor oameni va fi destul ca să-l dea peste cap pe Bibescu, cu toţi ai lui. Atîta mînie e în oamenii aceştia, că eu sînt convins că vor deveni de fier cînd va fi nevoie, mîrîi dascălul cel tînăr şi osos, cu fruntea boltită peste ochii rotunzi.
Bălcescu, care trecuse doi paşi mai înainte, se întoarse acum către toţi.
– Dacă ştiinţa nu găseşte leac acestei istoviri neomeneşti, dacă nu are mijloacele să uşureze truda celor ce muncesc, atunci mi-e silă de această ştiinţă. Adevăraţii binefăcători ai omenirii sînt acei oamaii de ştiinţă care ajută pe omul muncitor să se elibereze treptat din sclavia muncii fizice. Nu se poate... Trebuie să vie odată ziua cînd aceste munci nesănătoase şi dispreţuite vor l i executate de maşini.
– Dar pînă atunci ! Şi apoi, dacă maşinile cad toate în mîna bogătaşilor ? mirii din nou Axente Sever.
Nicolae Ipătescu văzu că se scoate apă din puţul clin mijlocul curţii şi ceru un pahar, căci de un ceas suferea de sete.
– Da, numaidecît ! Pană strigă la un. băiat lung şi deşirat: Ia vino încoace după mine, Gîţă. Şi porniră amîndoi spre prăvălie.
Ana Ipătescu îşi certă bărbatul :
– Cum vrei să bei din apa asta ? Nu vezi ce mocirlă e în jurul ei ? Trebuie să miroasă şi ea urît.
Feciorul tăbăcarului se întoarse urmat de Gîţă, care aducea în braţe hîrdăiaşul cu trei sticle de şampanie puse la gheaţă.
– Vedeţi, apa nu prea e bună la noi... Vreţi mai bine un pahar de şampanie franţuzească de la gheaţă ?
Şi luînd distins, cu două degete, paharul, îl vîrî în hîrdăiaş să-l clătească.
Toţi îl priviră cu oarecare surprindere.
– Aşteptai pe cineva ? îl întrebă Nicolae Golescu, surîzînd.
Pană Dobrovici păru puţin încurcat.
– Nu, dar vedeţi, apa, aci la noi, e cam sălcie... Şi pe urmă cel mai bun leac împotriva mirosului ăsta greu e tot un pahar de şampanie. Avem gheţăria în spate, în grădină...
Clătise, ţinut mereu între două degete, vîrîndu-1 în hîrdăiaş, paharul luat de la Nicolache Ipătescu, îl umpluse din nou şi-1 întinse Luxiţei Florescu.
– Vă rog, luaţi un pahar, doamnă... E şampanie franţuzească, de cea mai bună calitate, rece ca gheaţa.

într-adevăr, în pahar juca viu, cu spuma ei răcoritoare, băutura atît de uşoară... Luxiţa ar fi băut, dar i s-a părut că paharul trebuie să miroasă a cojoc vechi şi rînced.

Urcau acum pe costişa de lîngă mănăstire, tocmai cînd un călugăraş în sutană cafenie bătea toaca de vecernie, um- blînd prin curtea presărată cu morminte şi cruci. Pe cîmpia pe care au ajuns apoi sînt numeroase căsuţe, cu cîte o odaie şi tindă, ori cu cîte două odăi, cu curţi cu gard de uluci, fără iarbă şi fără flori, numai cu cîte un dud în bătătura de noroi uscat sau vreun corcoduş aproape sălbatic. Chiar în vară, uliţa mahalalei acesteia a tabacilor păstrează pe de lături, într-o frămîntare de lut făgaşul capricios al roţilor, din zilele de ploaie, cînd noroaiele trebuie să fie pînă la genunchi şi cînd nu se poate umbla de la o casă la alta decît cu cizme, cine le are, şi de nu, în picioarele goale. Numai în mijloc glodul e fărîmiţat în ţărîna oare pare o cenuşă gălbuie

.Lîngă nişte uluci cu o laviţă la poartă, cîţiva copilaşi, care nu aveau decît cămăşuţa de pînză pe trupurile goale, se jucau în ţărîna pe care o aduceau din mijlocul umblat al uliţei şi o făceau muşuroaie, cum s-ar fi jucat cu nisip. Aici era atît de groasă căptuşeala de ţărînă a drumului, că intrau roţile, trăsurii de o palmă. O băltoacă acoperită cu verdeaţă putredă, care se pare că nu se usca niciodată, era la doi paşi de uluci, în şanţ. Dintre copii, o fetiţă de patru ani, cu ochii mari şi trăsăturile drepte, nespus de „femeie mică", slabă de tot, se ascunsese sfioasă după gard şi apoi, urcîndu-se pe o portiţă, o învîrtea în ţîţîni de cîte ori era întrebată cîte ceva. Luxiţa, înainte de a se sui în caretă, se oprise atrasă de farmecul ei.

– Cum te cheamă, fetiţo ?

-

– Ce e tatăl tău, fetiţo ?

Mai învîrti puţin portiţa, speriată, şi apoi răspunse as- cunzîndu-şi faţa într-o parte :

– Tabac...

Ţiţa, care se oprise şi ea, îşi aminti brusc.

– Are trăsăturile lui Dumitrache Stoica, tabacul ăla înalt, care spunea Axente că e la „Frăţie"... întrebă curioasă : Şi cum îl cheamă pe tatăl tău, fetiţo ?

Iar întîrzie mult pînă să răspundă.

în genere, e greu de spus aşa, din prima clipă, cînd seamănă copiii cu părinţii lor, în afară de împrejurarea cînd părinţii au vreo trăsătură caricaturală, care apare încă din primii ani, ca, de pildă, nasul prea mare, bărbia prea lată ori prea ascuţită şi altele.

între părinţi şi copii cu trăsături regulate e greu de făcu'., vreo comparaţie, în afară de culoarea ochilor şi a părului, Dar fetiţa lui Mitru, înăltuţă, cu faţa lungă, cu fruntea înaltă, cu ochii mari, nasul drept, cu gura cu buze subţiri, drepte ş: ele, semăna cu el. Frumuseţea lui era o frumuseţe uscată la chip, frumuseţea ei era o miniatură de o nesfîrşită delicateţă, dar tot atît de istovită de lipsuri.

O mîngîiară, îi dădură bani să-şi cumpere bomboane, pe care ea nu vru să-i ia, şi Luxiţa îi puse pe laviţă... Apoi ek se urcară în careta care porni la pas, ca să nu stîrnească praful. Bărbaţii urmară pe jos.

Intre Gabroveni şi Lipscani

Hanul Gabrovenilor e plin de lume care aşteaptă plimbîn- du-se prin curtea cea mare. în dreapta şi în stînga, după ce ai trecut prin gangul de la intrare, afumat de la un foc mai vechi, sînt aripile cu un cat ale hanului... De fiecare parte, odăile, cu numere, dau pe pridvorul care merge de-a lungul şi e închis cu geamlîc albastru ; sînt şi dedesubt odăi, dar mai proaste, care dau de-a dreptul în curte. Aci stau maî mult slugile şi sînt de asemeni bucătăriile şi

magaziile. E murdar totul şi miroase urît.'Curtea a fost pietruită cu pietriş de rîu, dar s-a stricat. Lăturile de la bucătărie se aruncă, chiar din prag, în bătătură. în fund sînt grajdurile.
Intrînd prin gangul hotelului, Zinca fu bucuroasă că n-a întîrziat. Trebuie să vie Tiţa şi Nicu de la Braşov. Au fost să se odihnească o lună, la ape, la Tuşnad. Au scris că vin azi.
Aşteaptă şi alte cucoane, unele îmbrăcate luxos cu rochii cu zeci de volane, cum e nebunia modei acum, cu umbreluţe colorate, întovărăşite de ofiţeri şi de felurite cunoştinţe. Aşteaptă de asemenea femei gospodine, tineri sclivisiţi, cu pălării tari, înalte, păroase, care învârtesc în mînă bastoane negre cu mînere de argint. Aşteaptă mai' ales străinii... nemţi, unguri, din jurul consulatelor. Azi, marţi, e zi de sosire a „Carului iute", care a plecat de ieri de dimineaţă de la Braşov. E legătura de două ori pe săptămînă a ţării cu străinătatea, mai mult chiar decît pe la Giurgiu (pe unde se mai duc mai ales cei care călătoresc cu piroscafele spre Istambul ori la Viena). într-un grup de ziarişti de la *Bukarester-Zei- tung* şi de la *Vestitorul romanesc,* care pîndesc cu nerăbdare sosirea ziarelor de la Braşov, Eufrosina Băl-Ceaurescu, într-o rochie albă de in, cu garnituri de nurcă la gît şi la poale, cu pălăria răsfrîntă în sus deasupra frunţii ei netede ca petalele de nufăr, răspunde surîzînd silit întrebărilor şi glumelor de tot soiul. Din cînd în cînd se apropie de ea, beat, cu ochii împăienjeniţi de firişoare sîngerii, cu gura strîmbă de mînie, fostul praporgic Fanache Băl-Ceaurescu, acum scos din armată. Poartă un frac cenuşiu,, cu care se vede că a dormit îmbrăcat.
— Hă, crezi că nu ştiu... îl aştepţi pe neamţul tău... Hă... am să vă arăt eu la amîndoi.
Ea, caje de două luni de zile nu-i mai îngăduie să mai vie pe la ea şi nici nu-i mai vorbeşte, îi întoarce acum mî- nioasă spatele şi trece în stînga jurnalistului neamţ. Dar el se ţine după ea. De două luni, Frosy este văzută de dimineaţă pînă noaptea tîrziu, în două din cele şapte zile ale săptămînii, cu inginerul austriac Langdorf, care conduce lucrările şoselei Cîmpina-Predeal. E un bărbat roşcovan, voinic, cu mustaţa groasă ca vrabia şi aurie. Are bani mulţi şi îi place viaţa din Bucureşti. E vesel şi ştie să cînte la pian. în căsuţa din -curtea grajdurilor este mare petrecere, în zilele cînd el e la Bucureşti. Toată trupa de teatru, colegii şi colegele Eufrosinei mă- nîncă şi beau, cîntă şi joacă, cu o voie bună boemă, căci „neamţul" e un băiat de viaţă, căruia îi place să vadă lume tînără şi veselă în jur. Nu i-a plăcut însă căsuţa aceea scundă, unde, de cîteva ori intrînd seara, s-a plesnit cu capul de pragul de sus şi i-a propus fetei să se mute. dar Eufrosina nici nu vrea să audă de asta. Dintr-un sălbatic orgoliu, moştenit de la maică-sa, este ferm hotărîtă să nu facă două lucruri : mai întîi să nu se mute, să rămînă mai departe în căsuţa asta,

mărturie a umilinţelor îndurate, şi în al doilea rînd, să nu ceară niciodată nimănui nimic, primind însă tot ceea ce i se dă, dacă i se dă fără ca ea să ceară;
Inginerul neamţ a adus, într-o zi de luni, trei meşteri unguri de la Comarnic şi a mai angajat vreo zece inşi de aci din Bucureşti şi într-o săptămînă aceştia au pus în spatele căsuţei un alt zid, la vreo doi metri şi jumătate. I-a explicat fetei că asta apără de viscol şi crivăţ iarna. în modul acesta, odaia de la faţă a căpătat în fund o odaie de spălat şi de ţinut rufăria ; tinda s-a lungit cu doi metri şi jumătate, iar odaia din dreapta, unde locuiesc bătrînele, a căpătat în dreptul ei o bucătărie, la care se intră şi prin fundul tindei şi din curte. A mai pus, de asemeni, duşumea de lemn la toate încăperile locuite. Deşi din faţă casa e tot atît de joasă şi de dărăpănată, înăuntru e însă acum mult mai încăpătoare. A sfătuit-o pe Frosy să angajeze şi un paznic arnăut, care să slu-jească şi la masă, căci femeia tînără care le ajută pe bătrîne la bucătărie, la vacă şi la păsări nu poate dovedi toate.
Se aud zurgălăii şi Zinca scoboară din poştalion, ca să fie numaidecît lîngă cei ce vor sosi. S-a ascun- în poştalion, în curte departe, ca să nu fie nevoită să se intîlnească cu Frusinica. Tremură toată la gîndul că Nicu şi cu această fată destrăbălată vor fi peste cîteva clipe faţă-n faţă. Ah, de nu s-ar mai întîlni niciodată.
Trăsura *„Eilwagen"*-ului ocoleşte în goană pe subt gang. E un fel de butcă închisă, care are şi o bancă afară, în spatele cupelei, şi una în faţa ei. Aci stau cei care preferă să călătorească în aer liber, dacă au cu ce se acoperi cînd plouă, sau cei ce nu găsesc loc înăuntru. Bagajele pline de praf atîrnă în toate părţile, unde pot, unele deasupra... Călătoria e grozav de obositoare, dar este cea mai rapida şi mai ieftină, în direcţia Braşovului, în străinătate.
Dintr-o privire, Zinca a înţeles că Nicu şi Tiţa nu sînt în trăsură. îi pare nesfîrşit de rău şi se îndreaptă iar spre poştalion, parcă mai obosită. Dar pe de altă parte, îşi spune că e mai bine că Nicu şi făptura aceea nu s-au întîlnit.
Inginerul Langdorf de pe capră, de alături de surugiu, a văzut-o pe Frusinica şi o strigă vesel. Pe capră este singurul loc care-i place, căci, cît e de mare, s-ar chinui greu, ghemu- indu-se înăuntru. îşi opreşte totdeauna locul acesta chiar de cînd trece *„Eilwagen*"-ul în sus, la ducere.
A coborît jovial şi se îmbrăţişează cu Eufrosina ; ea îl ia apoi la braţ şi amîndoi se îndreaptă spre birja care aşteaptă în fundul curţii şi care-1 va duce pe el spre hotelul de pe malul Dîmboviţei, Neubauer. Birjarul ia valiza pe care o cunoaşte de luni de zile, căci şi birjarul e acelaşi.
Fanache Băl-Ceaurescu s-a aşezat în calea lor, cu ochii parcă bătuţi.
— Dă-i drumul, neamţule, şi vrea să pună mîna pe braţul femeii.

Ea îşi smuceşte mîna. El o face curvă şi o înjură ca la cazarmă. Neamţul nu pricepe, dar vede faţa ei care păleşte, îi dă brînci beţivului, vrînd să treacă împreună cu Frusinica înainte... Fanache a căzut jos, şi aşa din genunchi a scos pistolul de la spate (căci teaca de piele era deschisă) şi a tras. Glonţul nu l-a lovit pe neamţ în cap, aşa cum ochise el, ci numai în umărul stîng. Neamţul nici n-a ştiut că e împuşcat... L-a prins cu dreapta de gît şi l-a dat cu capul de peretele gangului pînă i-a plesnit ţeasta. în zilele care au urmat, consulul Austriei a cerut ca descendentul Băl-Ceaureştilor să fie arestat pentru încercare de asasinare, dar nu a fost greu să se arate că rana la cap a fostului ofiţer e mult mai gravă decît muşcătura glontelui din umărul neamţului, căci cîteva zile Fanache a fost între viaţă şi moarte... A scăpat în cele din urmă, iar inginerul a fost sfătuit de consul să nu mai calce în Bucureşti, căci de la boierii români te poţi aştepta la orice.
De la Breaza, Langdorf a scris Eufrosinei o scrisoare cordială şi veselă, arătîndu-i că nu are nimic la umăr, că peste o lună sfîrşeşte ce are de lucru la şosea şi că pleacă la Viena, definitiv, unde o aşteaptă să vină negreşit, căci cu o voce ca a ei va cuceri orice capitală apuseană. (I se părea chiar şi lui că exagerează întrucîtva, şi a fost cel dinţii surprins cînd Eufrosina — Dăscălescu mai tîrziu — a devenit peste vreo zece ani o stea europeană).
N-a mai fost supărată în nici un fel tînără actriţă nici de feciorul Ceaurescului. îi rămăsese omului mîna dreaptă paralizată şi vorbea greu.
în poştalionul ei, Zinca îngheţase. Auzise detunătura pistolului şi văzuse cum Langdorf îl zdrobeşte de zid pe. Fanache Ceaurescu. „Ah, ce năpîrcă a ieşit din fata asta !" Tremura toată de-a binelea. începu să-şi facă cruci grăbite. „Doamne, Dumnezeule, bine că nu i-ai adus astăzi !" Se gîndi cu spaimă la noaptea nemaipomenită cînd se iscă pe lume făptura acestei fete, primejdioasă ca o iasmă. Iar îşi face cruci. „Copil al păcatului... Dacă l-ar feri Maica Domnului pe Nicu de ea !" Vine spre ea un bărbat gros într-un surtuc plin de praf, e plin de praf şi pe faţa bălană cu barbă mică.
– Mă cunoaşteţi, stimată doamnă, sînt pfofesorul Lau- rian... Am sosit acum cu *„Eilwagen"-u\.* Vă aduc o scrisoare de la fratele Bălcescu. N-a putut veni azi. Vine abia marţea viitoare... Are de lucru, de copiat nişte documente de la fratele Bariţiu, la Braşov... Tot caută într-o taşcă plină de hîrtii şi ziare. Uitaţi-vă, asta e scrisoarea.
O vede năucită pe Zinca şi întreabă, întinzînd barba tunsă scurt "cu cioc :
– V-a speriat împuşcătura ?
Ea abia poate bolborosi :
– Fata asta...
El înţelege că serdăresei îi e teamă că a fost rănită fata şi vrea s-o liniştească.

– Asemenea femei frumoase, stimată doamnă, trec prin toate fără să le atingă nimic. Ca salamandra, stimată doamnă, care trece prin foc fără să se ardă... ca salamandra.
Cam la patru luni după întîmplarea de mai sus, ieşind din librăria lui Danielopolu, care era peste drum de spitalul Col- ţei, Bălcescu şi profesorul de la Sfîntul Sava, Laurian, se priviră încurcaţi.
– Ce facem ? Pe ce tipărim revista ?
Plănuiau să scoată împreună o publicaţie căreia îi şi ho- tărîseră titlul : *Magazinu Istorica pentru Dacia,* în care să se tipărească numai articole istorice şi mai ales tot materialul inedit, adunat în cursul cîtorva decenii şi care ajunsese în mîna lor : izvoade, letopiseţe şi orice soi de diplome şi documente istorice. Un popor nu poate fiinţa ca naţiune, socoteau ei, dacă nu ţine socoteală de trecutul lui, ca să-şi poată întări conştiinţa istorică, ca să poată trage învăţăminte pentru viitor... Pentru renaşterea lui — socoteau ei — poporul'român are nevoie de acest magazin istoric, şi dacă statul sau cei care au posibilităţi materiale nu se gîndesc să-I înfăptuiască, îşi vor lua ei inima în dinţi şi vor încerca, aşa, fără mijloace, să-l dea cît de curînd la iveală.
Din păcate, librarul Danielopolu, la care erau convinşi că vor găsi sprijin, nici nu voia să audă de această publicaţie şi nici măcar nu-şi lua sarcina să aducă din străinătate, cu plata cuvenită, hîrtia de care aveau ei nevoie.
– Hai la frate-său, spuse hotărît profesorul Laurian. M-am cunoscut cu el pe cînd era student în Germania. îi spunem despre ce e vorba şi ne aduce el hîrtie, măcar pentru anul întîi.
Prăvălia „Universală" a lui Nicolae Danielopolu este pe Lipscani, peste drum de Hanul lui Şerban-Vodă, la doi paşi de biserica Zlătarilor; lîngă cazinoul comercianţilor şi printre marile prăvălii de pe această uliţă, care înseamnă jumătate din negoţul bucureştean. Hotărîndu-se să se facă negustor, tînărul doctor în litere de la Lipsea, pătimaş cărturar, traducător din mai multe limbi străine, îi pusese vechii prăvălii, îngustă la intrare dar lungă ca o magazie, o faţadă de zid. cu vitrine mari, trase înăuntru, nu împinse în afară, în stradă, ca tarabele celorlalţi... Făcuse în faţa ei şi un fel de „trotuar", ca să se poată opri lumea în voie, ispitită de mărfurile de lux arătate. Cînd ca student pleca din ţară la Universitatea din Lipsea, Danielopolu, unchiul lui Eliade, călătorea, fireşte, cu chervanele pe care marii lipscani bucureşteni le trimiteau în fiece an, ori la doi ani, la marele tîrg german. Şi cînd se întorcea, la fel. Asta i-a deschis pofta şi a deprins astfel iţele negoţului, tragînd cu ochiul la tejghea şi cu urechile la ceea ce spuneau cumpărătorii. Avea acum în colţul din spatele tejghetarului o masă la care lucra traducînd, mai ales din greceşte.

Era tare muieratic, şi cînd intra vreo femeie frumoasă în prăvălie, trecea el în locul vînzătorului, întrebînd-o, cu o întorsătură de madrigal comercial, ce doreşte să cumpere...
Acum stătea la masa lui, cu cei doi, pe care îi poftise să stea jos, pe scaune. Bălcescu îl lămuri pe larg despre rostul revistei. El ascultă, rotind ochii mici, dar frumoşi, în toate părţile, atent la cine intra. Cerea lămuriri amănunţite.
– Vrem să apară patru tomuri pe an. Dacă nu se va putea, vom publica numai două tomuri groase, unul primăvara şi altul toamna. Cam două sute de pagini un tom...
– Da... da... foarte bine, îngînă negustorul. Era nevoie de o astfel de publicaţie... în Germania asemenea magazine istorice... dar se întrerupe şi rămîne nemişcat.
Cei doi îi urmăresc privirea încordată şi văd că ea s-a oprit asupra Eufrosinei Băl-Ceaurescu, care a intrat în prăvălie cu pas vioi, jucîndu-şi volanele albe peste rochia verde. Danielopolu îşi lasă muşteriii şi se duce înaintea ei. îi sărută mîna, şi ea îi surîde cu o îneîntare teatrală, ca şi cînd ar spune : „Ah ! nu ştiam că sînteţi aci... Vai, ce surpriză plăcută."
în realitate, Frosy nu intra în această prăvălie universală decît la orele la care ştia că-1 găseşte pe Danielopolu la masa din dosul tejghetarului. Nu numai ca el personal îi arăta cea mai bună marfă, pe care o păstrase, zicea el, pentru ea, la loc ascuns, dar îi şi lăsa din preţ. Nu mult, tocmai cît era partea lui de cîştig... Era negustor cu principii serioase. Dacă s-ar fi luat după îndemnul inimii şi al gustului său, în cîteva luni nu i-ar fi rămas nimic din prăvălie. De aceea, făcuse aşa ca toate cunoştinţele lui frumoase să ştie că nimic nu se dă, din marfă, cadou după simpatiile negustorului, ori pe datorie. Făcea daruri în mod demonstrativ numeroaselor femei elegante, pe care le cunoştea mai de-aproape, cumpărînd pentru ele mărfuri din alte prăvălii, arătînd că-i vine mai uşor aşa decît să ia de pe raft şi să spună, de cîte ori o cumpărătoare prietenă zicea : „Ah ! ce frumoasă e mătasea asta, păcat că e prea scumpă". „N-are-a face, luaţi-o, totuşi, v-o fac eu cadou..." Ţinea să ştie că în prăvălia lui e negustor, nu om de lume, nici curtenitor fiiotim. Să o întîmpine pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi făcea însă cu atît mai mult plăcere, cu cît aflase din primul ceas că ea nu cere şi nici nu primeşte cadouri atît de uşor. Cere numai să i se dea lucru bun şi cu reducerea de preţ cuvenită unui muşteriu statornic. Danielopolu ştia, de altfel, că nici ceea ce pierdea din cauza ei nu era cu adevărat pierdut. De cum vedea oprită cabrioleta, cu cei doi armăsari albi focoşi, pe care tot Bucureştiul o cunoştea, lumea începea să dea năvală înăuntru, ca să spuie apoi şi în cercurile prieteneşti: „Ah ! pe cine credeţi că am văzut astăzi în prăvălia lui Danielopolu ? închipuiţi-vă, chiar pe Eufrosina Ceaurescu,.." „Vai... Cum arăta ? E tot atît de frumoasă ca la teatru ?"

Acum, cu surîsul ei devenit profesional, ea îl poartă de colo pînă colo. A văzut o pendulă frumoasa, susţinută de un crainic de bronz aurit şi se bucură teatral. Se întoarce spre alte rafturi.

– Ah, ai adus iar apă de colonie de cea adevărată ? Da, desigur, două flacoane mari..,. Asta ce e ?... Ah... Lămpi cu petrol rectificat... Dă-mi-o pe cea mai mare... Şi brocartul asta. Vai, lasă-mi-1 mai ieftin, ca să-l pot cumpăra.

Subt o vitrină de sticlă e un serviciu de masă de porţelan faimos, „Săbii albastre".

– Vai, ce frumos e... Păcat că n-am bani să-l cumpăr azi. Musiu Danielopolu, eşti bun să mi-l pui deoparte ?

– Desigur, *mademoiselle* Ceaurescu. Băiete, du-1 la magazie înapoi...

Ah ! Şi asta ce mai e ?...A trecut aproape o jumătate de ceas. Bălcescu şi Laurian văd că au fost uitaţi.
— Frate Bălcescule, nu trebuie să te superi... Acesta e Danielopolu. Cînd vede o femeie frumoasă nu mai e de făcut nimic cu el. Altfel, e un om de ispravă... Nu vorbeşte decît despre revoluţie... Toată ziua... Venim altădată...
La ieşire văd lume adunată în jurul cabrioletei negre, cu nişte straşnici armăsari albi. Cel din stînga, care are o pată roşcată în frunte, îşi joacă nervos coama lungă legată cu pan- glicuţe şi bate cu copita caldarîmul. Celălalt e parcă mai liniştit. Arnăutul Eufrosinei ţine strîns hăţurile, care au catarame mari de argint ca şi zăbalele. Pînă acum o lună, echipajul era al tînărului Pană Dobrovici. O cunoscuse pe Frosy prin Barbu care, fără ştirea alor săi, se ducea des la căsuţa din curtea grajdurilor... Toată vara se putea vedea alergînd în trap sălbatic pe şoseaua Kisseleff, spre capătul unde era rondul de întoarcere şi de odihnă, această cabrioletă nou-nouţă. La început mîna Pană Dobrovici, îmbătat de elanul cailor şi invidiat de întregul Bucureşti pentru făptura aurie în rochie vaporoasă de lîngă el. Peste vreo două luni conducea Frosy, cu ochii măriţi, puţin palidă, cu gura sinuoasă uşor încordată, ţinînd cu mînuţa ei întoarsă hăţurile roşii cu catarame de argint. Stătea cuminte alături, tot atît de mîndru, feciorul marelui tăbăcar pe care toate femeile îl privesc acum cu înţeles, îi sporise omului preţul pe piaţa sentimentală... într-o dimineaţă, plictisită că nu i-a venit cabrioleta la timp, căci avea cumpărături de făcut, Eufrosina s-a supărat şi a trimis-o înapoi viitorului proprietar de tăbăcărie, spunîndu-i vizitiului să nu-l mai prindă pe acolo, nici pe el, nici pe stăpînu-său. Cîteva zile, Pană Dobrovici a crezut că e o gluma, pe urmă, văzînd că echipajul trimis din nou tot nu e primit, s-a supărat el... Peste încă o săptămînă, la o nouă încercare, a început să fie îngrijorat... Căutînd s-o vadă şi să-i explice ce a fost, nici n-a mai fost primit în căsuţa scundă de către arnăut. Timp de o lună apoi, omul a fost bolnav de dragoste. Era o prăbuşire şi ca un gol de' moarte în jurul lui. Era în stare să facă orice numai să-l mai creadă încă lumea bărbatul preferat de Eufrosina Băl-Ceaurescu. I-a trimis pînă la urmă o scrisoare, cerîndu-i iertare şi dăruindu-i ei cabrioleta şi armăsarii," pentru ca să nu mai fie nevoită să aştepte. A trimis şi meşterii să-i repare o parte din grajd.
Cu greu şi-au făcut Bălcescu şi Laurian loc prin îmbulzeala obişnuită de bîlci a uliţei înguste, ca toate uliţele negustoreşti ale Bucureştilor, asurzitoare de larma trăsurilor de tot soiul şi a caretelor încărcate, înghesuindu-se într-o neorîn- duială nemaipomenită, toate vrînd să treacă în acelaşi timp, căci vizitiii se îndărătniceau şi se suduiau mînioşi unii pe alţii.
– Vom putea noi îndrepta vreodată asemenea năravuri şi asemenea stare de lucruri, frate Bălcescule ?

– Ba... cu timpul... cînd un om ca Danielopolu va pricepe ce datorii are faţă de poporul ăsta.

Boierii nu sînt români

Toată iarna lui 1844 şi primăvara lui 1845 a fost pentru Bălcescu o epocă de muncă înfrigurată. Pînă la urmă, el şi Laurian au izbutit să asigure şi tiparul şi hîrtia necesară celor cîteva tomuri în care avea să apară *Magazinu lstoricu pentru. Dacia.* Multă lume socotea întreprinderea .plină de riscuri, aventuroasă. O publicaţie exclusiv istorică părea cu neputinţă să găsească numărul de cititori cu plată, necesari pentru a-i asigura apariţia, în 1845, în Ţara Românească. Cei doi redactori sînt însă optimişti. Se bizuie pe cel puţin o mie de abonamente cu plată. Au publicat un „prospect", au cerut sprijin publicaţiilor din Bucureşti, Ardeal şi Iaşi, care anunţă că primesc abonamente pentru colecţia bucureşteană. Mari sînt greutăţile cu tiparul... Nu se găsesc destule litere în tipografii, nici din alfabetul cirilic, nici din cel latin cu care se tipăresc alte lucrări. Pînă la urmă se hotărăsc să publice *Magazinul'* cu literă amestecată... Toată toamna lui 1844 şi toată primăvara lui 1845 a lucrat Bălcescu ca un zănatic pentru această publicaţie al cărei rost i se părea măreţ. întreaga odaie e plină de teancuri de foi, de tot soiul... Sofaua din dreapta a devenit acum un soi de masă pe care sînt cronici, documente, articole şi apoi corecturi de tot felul. E plănuit ca întîiul tom să cuprindă în afară de vreo două sute cincizeci de pagini cu documente şi o serie de articole scrise de redactori. în afară *de Cuvîntul preliminar despre izvoarele istoriei Românilor, Bălcescu va mai scrie încă cinci articole.*

De oboseală şi de febră e mai tot timpul bolnav. Vremea mai mult noroasă şi umedă îl necăjeşte rău. Acum stă lungit pe sofaua din stînga, bolnav şi dictează Ţiţei ultimul articol. *Postelnicul Ion Cantacuzino.* Fără sprijinul de toată ziua, desperat parcă, al surorii lui, care a copiat tot timpul, a adunat, a controlat datele, nu s-ar fi descurcat niciodată... Nimeni afară de ea nu mai are voie să intre în această odaie de lucru.

Tiţa este foarte îngrijorată de starea sănătăţii lui. Ochiul ei atent de soră îl urmăreşte zi cu zi, pîndind cu nelinişte semnele boalei.

– Te rog, te rog, Nicoiache, nu te scula... Scriu eu tot ce doreşti. Tu bea-ţi ceaiul, că eşti răcit rău. Azi-noapte şi eu, şi mama te-am auzit tuşind de la noi din cameră. De aceea te îndoapă azi cu sirop de pătlagină.

Bălcescu tocmai voise să se dea jos din pat, dar acum, în sfîrşit ascultător, rămîne pe loc.

– Tiţo,- articolul acesta trebuie să apară neapărat în în- tîiul număr al *Magazinului.* Şi cum ea dă din cap înţelegătoare, el îi porunceşte : Scrie !

Şi vocea se împleteşte hotărîtă cu gîndul care se caută fără echivoc.

„Încît pentru aristocraţia noastră, noi care studiem de atîta vreme istoria patriei noastre, sîntem convinşi mai mult decît oricare că egoismului, mîrşăviei, ambiţiei şi laşităţii ei, ţara a fost datoare toate suferinţele sale."

– Ai scris ?

Fata a scris ; dar la sfîrşit întrebă :

– Nicule, n-ai fost oare prea rău cu boierimea noastră ? Bălcescu, furios, sare de pe sofa, îmbrăcat într-un soi de

anteriu vişiniu drept haină de casă, şi umblă întărîtat prin odaie.

– Am fost rău cu ei ? Şi rîde sarcastic. Tiţa, ei au fost răi cu ţara asta, cu poporul ăsta. Au fost josnici şi ticăloşi.

Ea îl întrerupse, sfioasă :

– Dar sînt şi ei români, nu ?

Bălcescu, care se plimba acum fierbînil prin odaie, izbucneşte :

– Boierii nu sînt români... Boierii sînt boieri... şi pe urmă îşi reia gîndul, într-o frază moale, îndurerată, întoarsă în el însuşi... Tiţa, alta ar fi fost soarta acestui popor dacă n-ar fi fost boierimea noastră atît de ticăloasă şi lacomă !

O şedinţă literară

La una dintre şedinţele literare, de miercuri seara, care se ţineau Ia Voinescu II, în afară de buşelile şi de trîntelile obişnuite (cele mai multe stîrnite de Bălcescu) ca şi de lecturile întîmplătoare, se hotărî ca membrii societăţii să pozeze cî- torva tineri pictori, dintre care Negulici — acum foarte cunoscut şi preţuit — era chiar membru al „Frăţiei", iar Rosen- thal şi Iscovescu aderenţi ai ei sentimentali. Deci, în seara asta, după ce Bălcescu citise un articol care trebuia să apara în tomul al doilea din *Magazinu lstoricu* — căci întîiul tom apăruse încă din iulie, salutat de toată intelectualitatea românească — Negulici, îndîrjit şi autoritar, îl pusese să joace şah cu Voinescu II, ca să stea astfel cuminţi şi să-i facă tînă- rului istoric măcar schiţa în cărbune, în timp ce Rosenthal îl creiona pe maior.

în timp ce se făceau schiţele, îl ascultau cu emoţie şi cu o nesfîrşită curiozitate pe Voinescu II, căci acesta fiind foarte prieten cu marele boier Cornescu (pe vremea aceea, un fel de director al teatrului), care-1 adusese în Bucureşti pe Frantz Liszt, putuse să asiste la concertul pe care marele pianist îl dăduse în sala Momolo, în ajun. Nici unul dintre tinerii aceştia de faţă n-ar fi avut atîţia bani ca să cumpere vreunul dintre cele trei sute de bilete, cîte îngăduia sala. Voinescu II le spunea care fusese programul şi lor le lăsa gura apă : fantezii din *Lucia di Lamermoor,* din *Norma* şi din *Puritanii, Tarantella* de Rossini, o mazurcă de Chopin şi *Invitaţie la vals* de Weber. Povestea cum a fost Liszt acoperit cu flori, cum o fată tînără i-a dat un trandafir şi i-a sărutat mîna.

Pe urmă, Bolintineanu avu o idee care înflăcără adunarea poetică. Cei doi fraţi Catina, parcă gemeni, cu obrajii lor lungi, cărnoşi şi cu cei doi fraţi parcă gemeni şi ei, Floreştii, întunecaţi şi sprîncenaţi, să dea o reprezentaţie de... giret.
— Girid, mă turcule, îl îndreptă Negulici, furios că acuma nimeni nu va mai poza din pricina jocului.
Giridul era un soi de luptă în doi, între călăreţi : avea loc de obicei fie pe cîmpia Colentinei, fie pe aceea de subt Dealul Filaretului. Luptătorii aruncau unul într-altul în fuga calului cu nişte ciomege de alun şi se apărau cu paveze de pîslă. La brîu aveau alt ciomag cu cîrlig. Şiretenia şi măiestria jocului, foarte urmărit de sute, chiar de mii de oameni, era tocmai ca fiecare călăreţ să ridice de jos, în goana calului, giridul — adică ciomagul — ca să poată lovi iar, mai repede decît celălalt. Din pricină că se întîmplase multe nenorociri la această luptă, jocul era acum oprit de Agie. în odaia scundă şi foarte mare, cu sofale, covoare şi perne, lupta era însă mai nevinovată.
Cei doi Catina erau caii, cei doi Floreşti erau călăreţii, iar în loc de girid îşi zvîrleau în cap unii altora cîte o pernă, pe care trebuiau s-o ridice de jos, rămînînd mereu călare. Hazul era nespus şi fiecare luptător avea galeria lui. Lupta era în toi cînd Cezar Bolliac, care întîrziase, intră aducînd cu el un bărbat tînăr, cam de vîrsta lor, căci mai toţi aveau între douăzeci şi doi şi treizeci de ani, în afară de cei doi Floreşti, care erau minori. Slab de tot, înalt şi tare măsliniu la faţă, cu o mustaţă mică, moale, noul-venit avea ochii negri prea moi, cu albul lor prea mare. La subsuoară aducea un fel de pungă mare de muşama neagră, din care, după ce aşteptă încurcat să se sfîrşească cu întrebările cercetătoare şi privirile iscoditoare ale celor de faţă, scoase o vioară aproape vişinie. Bolliac, cu barba lui pătrată şi zbîrlită, răspundea pentru bărbatul sfios la toate întrebările puse de ceilalţi. Aflară că este un elev, cam în vîrstă, al marelui violonist Wiest,[1] că el, Bolliac, 1-a auzit cîntînd din vioară dumnezeieşte şi că a hotărît să-l aducă la seratele lor, ca să nu mai fie nevoiţi să-l roage atît de mult pe Rosenthal, cel ce se lăsa întotdeauna atît de greu cînd era rugat să cînte la vioară şi prefera de obicei şedinţele de poză, tocmai atunci cînd doreau şi ei pujină muzică. îl chema, pe tînărul măsliniu, Bănică Mustea şi nu făcu mofturi cînd fu înfăţişat... Cei de faţă nu-şi prea arătaseră entuziasmul, reluînd lupta cu giri- dul, întreruptă, dar după o jumătate de ceas, într-o clipă de linişte, negriciosul Bănică, îndemnat de Bolliac, scoase un teanc de note, tot din pungă, şi îi întrebă dacă doresc ceva anume din ce a adus el. Făcură ochii mari. Wachmann şi Wiest mai aveau încă în orchestra lor muzicanţi care nu cunoşteau notele, ba însuşi Anton Pann nu le folosea decît pe cele psalticheşti, deci musafirul lor nu era chiar un lăutar... iar cînd acesta, pe vioara lui cam tare, le cîntă un *Caprtccio per violino solo* de

Paganini, rămaseră înmărmuriţi. Cerură altul şi pe urmă altul dintre celebrii *capriccio* — piatră de încercare la vioară — dar Bănică mărturisi că nu le cunoaşte pe toate cele douăzeci şi patru, că nu le are notele... că nici Wiest însuşi, de la care el şi le-a copiat pe acestea, nu le are pe toate.
Trebui să se anunţe sfîrşitul şedinţei, căci era aproape miezul nopţii, şi atunci luă cuvîntul Dimitrie Florescu, care era feciorul marelui vornic Iordache Florescu şi anunţă că Floreştii au hotărît să găzduiască, a doua zi de Anul nou, adică peste douăsprezece zile, o mare soarea artistică a „Asociaţiei literare", în casa părintească din mahalaua Scorţa- rului.
Entuziasmat, Bolintineanu trînti o perină în capul tînăru- lui, oacheşului şi sprîncenatului crainic al acestei veşti. Fireşte că tot atît de tînăr, oacheşul şi sprîncenatul Costache Florescu sări în apărarea fratelui său, înfundînd faţa agresivului poet cu altă perină, luată de pe sofaua cea mare. Ba, Costache Florescu îl trimise pe neastîmpăratul poet cu strigăte batjocoritoare : „la cafenea, la cafenea !"
Era o aluzie, mereu reluată, la obiceiul lui Dimitrie Bolintineanu de a petrece ore întregi într-o prăpădită de cafenea turcească de pe malul Dîmboviţei, dincolo de Hanul Roşu, care avea în faţă, peste gîrlă, biserica Doamna Bălaşa. Cafeneaua era deci în buza gîrlei, alături de alte căsuţe, pe malul lutos, întărit cu salcîmi şi cu două rînduri de bulumaci groşi şi puşi unul lîngă altul, pe ici, pe colo mai strîmbi, mai suciţi. Rădăcinile salcîmilor ieşite din rîpă, ca nişte funii, alcătuiau cu ajutorul cîtorva pietre un fel de trepte, pe care26*   403 ai casei coborau la apă şi pe pruncii.ş. înlăuntru, o vatră cu multă cenuşă, în care sfîrîiau mereu mici ibrice de alamă cu cafea, care era adusă apoi în filigene, alături, muşteriilor chirciţi cu picioarele subt ei, jos, pe un fel de covor fără culoare. Le aduceau fireşte şi ciubuce, dar mai ales narghilele care fierbeau pe Ioc şi în jurul cărora bătrînii, în şalvari şi cu turbane în cap, luînd în gură maţurile cu guguştiuc la capăt, trăgeau încet cu ochii pe jumătate închişi... într-un colţ era doar o masă rotundă, scundă ca de o palmă, la care, aşezat şi el turceşte, Bolintineanu îşi scria versurile. Prietenii îl acuzau că la aceasta se reduce tot „turcismul" lui. Vara însă veneau şi ei, mai toţi, căci atunci cînd căldurile lui cuptor erau de nesuferit, prundişul era plin de lume, care se scălda în Dîmboviţa răcoritoare. Cum apa izbea chiar în malul de subt cafenea şi cum începea de aci în jos să se adune şuvoiul pentru cele trei mori ale Mitropoliei, acolo era şi locul cel mai adînc, deci acolo erau în îmbulzeală şi multe femei tinere, care, după obiceiul timpului, nu se sfiau să arate la scăldat, în totul, ce frumoase fiice au Bucureştii. Atunci muşteriii nu mai stăteau nici unul în cafenea, ci subt salcîm afară, iar în jurul măsuţei joase, cu filigenele de cafea pe ea, nu era numai Bolintineanu, ci şi alţi scriitori, iar

dintre pictori nu lipsea nici Negulici, nici Rosenthal, nici Iscovescu şi mai nici unul dintre pictorii străini călători pe aici, care au lăsat schiţe de neuitat ale Dîmboviţei, cu căruţele pline de mahalagiii veniţi să se scalde, cu podiştile, morile şi sacagiii ei, cu cîrdurile de gîşte şi raţe pornite la plimbare, cu porcii şi bivolii tolăniţi în apă.
Bolliac îi certă pe toţi, îi sili să se domolească privindu-i încruntat prin ochelari şi le ceru celor doi secretari, Voinescu II şi Bălcescu, să alcătuiască pe loc programul artistic al acestei soarele, aşa cum era regula societăţii. Tăbărîră în jurul mesei lungi, care fusese scoasă din mijlocul odăii pentru girid şi, peste capul Iui Bălcescu, se scriau, se ştergeau şi iar se scriau numele acelor ce aveau să citească...
Rosetti spuse că admite- pe Bolintineanu cu condiţia să nu citească iar O *fată tînără pe patul morţii* şi îl rugă cu o falsă durere şi duioşie „s-o ierte, sărmana, să-şi dea duhul în pace"... Bolintineanu spuse că e de aceeaşi părere, cu condiţia ca nici Berlicoco să nu-şi citească faimoasa lui elegie amoroasă... şi începu să declame, cu intenţia de parodie, finalul :
„Dar cu toată, însă, multa-ţi necredinţă, lnima-mi tot bate oricînd te-oi vedea : Înger eşti în ochii-mi, sfîntă mult fiinţă, Astfel e amorul, nu e vina mea .'" [1]
[1] Pentru că această poezie a lui Constantin Rosetti a fost una dintre cele mai citite — şi mai cintate — pe la mijlocul veacului trecut, o transcriem aci, în notă, în întregime :
• A CUI E VINA
Tu-mi ziceai odată cum că pîn'la moarte Dragostea ta toată mie-mi vei păstra ; M-ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate, Astfel merge lumea, nu e vina ta.
Tu-mi ziceai odată : „ah ! al meu iubite, Partea mea din ceruri ţie ţi-o voi da" ; Toate sînt uitate, toate sînt pierdute, Astfel este veacul, nu e vina ta.
Cînd vărsai, ştii, lacrămi, şi-n genunchi la mine îmi ziceai : „o, dragă, nu te voi uita !" Mă uitaşi îndată, mort fui pentru tine ; Vremea şterge toate, nu e vina ta.
Cînd te-aveam în braţe, buza ta cea dulce Roua fericirii pe a mea lăsa ; Dar acum otravă şi venin mi-aduce, Astfel ţi-este sexu, nu e vina ta.
Aurul şi slava îţi goni amoru Şi-ţi văzui credinţa, că în vînt zbura, Ţi-ai închis şi rana, îţi peri şi dorul, Astfel ţi-este sexu, nu e vina ta.
Cinste şi iubire, dragoste, credinţă, Ieri jurai tu mie, azi cui s-o-ntîmpla ; Nu cunoşti iubire, nu simţi pocăinţă, Astfel ţi-este sexu, nu e vina ta.

Dar cu toată, însă, multa-ţi necredinţă, Inima-mi tot bate oricînd te-oi vedea ; înger eşti în ochii-mi, sfîntă mult fiinţa, Astfel ţi-este sexu, nu e vina ta.
(n.a.)
Costache Rosetti, indignat de atîta lipsă de înţelegere pentru opera sa capitală, declară că va citi poezia lui, numai dacă vorniceasa Ghica nu va mai cînta „pentru a suta oară", fals, pretindea el, aria din *Lucia di Lamermoor.*
Costache Florescu fu poftit să renunţe la vornicească. în schimb, fu primită cu entuziasm propunerea ca Eufrosina Ceaurescu să cînte şi să declame.
Costache Aristia, care stătea lungit pe sofa alături de Costache Bălcescu, tresări, uşor înfiorat, auzind numele actriţei. Rana îi era aproape închisă, dar numai numele ei şoptit şi tot îl înfiora.
Pictorul Negulici, care avea o asemănare izbitoare ca fizic cu Bănică, numai că era mult mai robust, propuse ca musafirul lor de astă-seară să fie rugat să cînte şi el la această serată, de a doua zi de Anul nou. Dar acesta, cu un soi de desperare, le spuse că nu poate cînta, seara, nicăieri.
— Nu eşti în orchestra lui Wachmann ? îl întrebă mirat Bălcescu.
Tînărul palid răspunse printr-un *nu,* şoptit.
Bolliac declară că are să-l convingă el, şi îl luă pe Bănică de mînă, ieşind cu el în tindă. Acolo află că postelnicul Medelioglu nu-i dă voie să iasă seara, că poarta e păzită noaptea de arnăuţi care nu lasă pe nimeni să iasă. Astă-seară a plecat boierul pe trei zile la vînătoare şi vătaful curţii, care e om de omenie, 1-a lăsat să iasă pentru trei ceasuri. îl rugă tremurînd pe domnul Bolliac să nu spuie la nimeni că e ţigan rob, căci nici la lecţie nu ştie nimeni, nici chiar maestrul Wiest.
Bolliac — căruia de indignare îi tremura barba castanie şi pătrată şi-i cădeau ochelarii de pe nas — se gîndi că Iancu Văcărescu ar putea obţine ca vioristul să fie liber a doua zi de Anul nou ; cine ştie, l-ar putea face pe Medelioglu să lipsească iarăşi în noaptea aceea din Bucureşti.
Fără să aibă un răspuns adevărat de la Bănică, Bolliac anunţă triumfător că 1-a convins şi că. Bănică va cînta.
Bălcescu rugă anume pe Grigore Alexandrescu, care stătuse toată seara lungit pe sofa, să declame *Satira duhului meu,* care-1 încînta şi pe care poetul o tot modifica nemulţumit de ceea ce realiza, insă, care plăcea tuturor celor „serioşi" din acest grup literar. Cei „neserioşi" erau Bolintineanu care, ahtiat după femeile frumoase, improviza în fiecare seară cîte trei, patru „dedicaţii", madrigaluri (invidioşii le declarau improvizate de acasă) şi Berlicoco, socotit neserios fiindcă de la declaraţiile cele mai sentimentale trecea dintr-o dată la glume năzdrăvane şi răutăcioase...

Se propuse să se joace un act din *Britanicus* în traducerea lui Grigore Alexandrescu, dar nu mai era timp pentru asta. Cei doi fraţi Catina, care stau parcă încruntaţi într-un colţ, fură poftiţi să citească şi ei ceva, ca să fie nume noi în program, dar cel mai mare se scuză arătînd că încă nu are nimic gata şi nici nu mai era timp să pregătească vreo poezie, soareaua urmînd să aibă loc peste douăsprezece zile.
. Cînd totuşi programul fu încheiat, se ridică şedinţa şi toţi se sculară să plece, căutîndu-şi în tinda casei, zgomotos, paltoanele şi legăturile de gît, căci afară era ger. Pe drum, mai mult alunecau ; locuinţa lui Vtfinescu, largă, dar joasă, acoperită cu olane, era pe un fel de dîmb, acum troienit de zăpadă, pe care poteca strîmbă se făcuse lunecoasă ca un derdeluş.
Ajunşi pe Podul Tîrgului din Afară, după ce un grup se despărţise şi o luase spre podul de piatră, ca să treacă gîrla, cei rămaşi, răzbiţi de ger, primiră propunerea lui Bolinti- neanu şi intrară într-o simigerie, ca să-şi umple buzunarele cu covrigi şi să meargă apoi la cafeneaua turcească. de lîngă Hanul Roşu al Goleştilor. Cînd însă simigiul deschise uşa cuptorului, să tragă tava cu covrigi, năvăli în prăvălie un miros ispititor de dovleac copt şi văzură pe subt arcul negru din fund, luminat de flăcări, zeci de jumătăţi şi de sferturi de dovleac, portocalii, rumenite, din care ieşeau aburi cu o mireasmă plăcută. Nu mai plecară şi aşteptară să fie scos dovleacul pe lopata simigiului.
„Acuşica... Acuşica..." lămurea acesta, bucuros de deverul însemnat care se vestea... Pe toţi pereţii prăvăliei şi " spînzurate deasupra tejghelei, Care era căptuşită cu tablă plumburie, atîrnau zeci şi zeci de şiraguri îndoite de covrigi pe sfoară, unii groşi şi răsuciţi, alţii subţiri, unii cu şofran, alţii cu simit ori susan, dacă nu cu sare... Era zor mare, căci peste două zile era seara de Moş Ajun, cînd umblă copiii cu colindul după covrigi şi nuci.
Costache şi Nicu aveau cale lungă pînă la malahaua Vi- sarionului, şi după ce iuară un şir întreg de covrigi cu susan, să-i ducă acasă calzi, spre bucuria îndeosebi a Ţiţei, se urcară într-o sanie de noapte, mai sărăcăcioasă, cu tălpile late de lemn, pe a cărei laviţă îngustă era aşternută o pătură şi la care erau înhămaţi doi cai bătrîni, unul mai înalt decît celălalt. Deşi era ger, Bălcescu şi fratele său rămaseră pe scindura din spate în picioare, înveliţi în surtucurile lor îmblănite.
Oraşul dormea acoperit ele zăpada care seînteia subt lună şi trecătorii erau rari pe uliţele înguste şi întortocheate, Căsuţele mici păreau năruite subt căciulile lor albe de zăpada şi diafane.
Trecuseră de casa Corbenilor, trecuseră de biserica Sărin- dari, închisă cu uşa grea de lemn, îngheţată parcă de ger, cu turlele ei subţiri şi înalte. Zăpada scîrţîia subt sania care aluneca într-o parte şi alta. Cîţiva paşi mai încolo, pe locul Hanului lui Filaret. unde începuseră din vară săpături pentru Teatrul

Naţional, în dreptul casei Torok, unde era clubul boierimii — căci al negustorilor, cazinoul, era pe Lipscani — vizitiul trebui să oprească fiindcă sărise şleaul calului cel mic. Ardeau în faţa clubului două felinare, şi el se trudea să puie la loc şleaul îngheţat, în timp ce Bălceştii coborîseră şi priveau de vale, spre Cişmigiu, întinderea fără margini, parcă, a grădinilor şi caselor copleşite de zăpadă... Nici o lumină aprinsă. Gerul era pătrunzător şi, în cerul înalt, cu nori mici, care alunecau prin faţa lunii aproape albe, stelele pîlpîiau palide. Nu se auzea nici un zgomot. Era o linişte ele mormînt. Dar din urmă, dinspre biserica Sărindari, se auzi un răpăit puternic de copite, sporit treptat... în dreptul casei Oteteleşanu- lui apăru o sanie cu armăsari albi, care trecu pe lîngă ei într-un trap năprasnic, dar, împotriva obiceiului, fără zurgălăi. Avură totuşi timpul să vadă trimită în colţul drept al săniei pe Frusinica, îmbrăcată într-o malotea fumurie, cu capul înfăşurat într-un şal alb... Dispăru ca o fantasmă, dar se vede că i-a zărit şi ea, fiindcă după vreo cîteva clipe, după cîteva sute de paşi, sania se întoarse, şi armăsarii care zburdau opriră în dreptul lor. Costache alergă spre ea, ca să-i sărute mîna. Nicu veni şi el încet şi se înclină tăcut.

— Dacă vreţi să ajungeţi mai repede, urcaţi-vă aci.

Costache atît aştepta. Se sui în spatele săniei, în timp ce Nicu plătea şi dădea drumul săniei lor. Se întoarse şi se urcă alături de tratele său, pe laviţa de la spate, în picioare. Caii zburau şi respiraţia aproape îi ustura pe cei trei... îşi simţeau obrajii înţepaţi de nenumărate ace. Tipsia rece a lunii aluneca în slava cerului. Fiindcă numai Costache, care era în spatele ei, vorbea, în timp ce Nicu tăcea, privind-o îngîndurat, ea îşi ridică ochii spre acesta, prinzîndu-i privirea... Se simţi îndatorată să se lămurească.

– Nopţile astea de iarnă, cu lună, nu mă lasă să dorm... Cutreier ca o nebună oraşul adormit, singură, în goana cailor ăştia albi.

Vizitiul, în picioare, cu o şubă pe el, slăbi puţin hăţurile, şi armăsarii albi îşi luară din nou goana lor lunatică.

Nicu tăcea mereu, simţind-o aproape şi totuşi ca pe o

Costache, ca să stea mai bine, puse şiragul de covrigi alături de ea, pe locul liber.

– Covrigi proaspeţi ? strigă Frusinica bucuroasă... Ah... Daţi-mi şi mie...

El îi făcu semn şi ea rupse grăbită unul, din care muşcă lacomă.

Topit de amintire, Bălcescu se întrebă, întorcîndu-şi privirea înăuntru, care era adevărata Frusinica ? Fetiţa de odinioară, care sărea într-un picior pe subt nuc, ori femeia asta care-şi plimba frumuseţea de iasmă într-un oraş adormit, pustiu, în întinderea lunară cu stihiile ei albe şi reci, ca într-o nemărginire polară... ?

în dreptul casei lor, ei coborîră. în timp ce-i întindea mîna lui Costache, ea îl privea lung pe Nicu... Apoi mîinile lor întîrziară în strînsoare. Nu-şi spuseră la revedere. Costache, vesel şi zgomotos, fără să observe nimic, îi ceru voie să vie s-o vadă la teatru, ispitit să-şi încerce norocul. Gîndul că ar putea povesti în cercurile de tineret, în care se ducea el, cum a vizitat-o în cabina ei de la teatru pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi dădea imbold cu tot dinadinsul să se ducă s-o vadă şi ,era fericit că a obţinut aprobarea ei.

Dar de Anul nou

în ziua de Anul nou, toată lumea dormea tun în casa din mahalaua Visarionului, deşi ora era aproape unsprezece dimineaţa, căci în ajun petrecuseră cu toţii în casa unui unchi, Faca, pe care-1 mai chema şi Vasile. Fusese lume multă, numai neamuri, cu veselie gălăgioasă, cu sorcova pentru copii, cu danţ pentru tineret ; fetele şi guvernantele cîntaseră cu rîn- dul la pianina dreaptă, cam dezacordată (dar principalul era că tactul era bătut cu putere şi chiar cu elan), iar masa fusese întinsă de pe la unsprezece jumătate seara, cu mare grijă, să-i găsească pe toţi Anul nou cu paharul în mînă, pînă la cinci dimineaţa, cînd cele trei sănii ale unchiului Faca duseseră pe rînd toată lumea acasă.

Singura care nu dormea acum era Zinca Bălcescu. Se deşteptase de pe la şase dimineaţa, fiindcă la orice oră se culca, se scula din pricina ficatului tot la ceasul şase dimineaţa. Mai rămăsese încă în pat, ca să n-o trezească pe Tiţa, care dormea în patul de alături. Amîndouă paturile erau de nuc, înguste şi cam înalte, şi se dormea pe ele mult mai prost decît pe sofalele vechi, dar acum era moda mobilelor Biedermayer.

Avea Zinca leacuri pentru toate, fel de fel de ceaiuri, buruieni adunare de pe valea Topologului, numai că durerii^ acestea de ficat sînt înşelătoare, ceea ce face bine azi, mîine poate să facă rău şi trebuie să ştii cînd să opreşti o băutură, ca să începi să iei alta. Se mai trezise şi bucătăreasa, care venise pe la nouă să aprindă focurile în sobe ; slujnica cea tînără, Pa- raschiva, dormea şi ea azi mai mult.

— încet, încet, Stanco, să nu scoli copiii că s-au culcat tîrziu...

Şi Stanca, bătrîîioară şi cam adusă din spate, puse lemn cu lemn pe duşumea, ca să nu huruie, şi apoi se duse să mai aducă un braţ. Afară era un ger cu adevărat ca de Bobotează, care făcea aerul ca sticla.

Zinca potrivi perina subt capul fetei care dormea cu faţa culcată pe mîna dreaptă. O privi lung, clătinînd din cap, sfî- şiată de o veche amărăciune. „Dacă nu se va mărita nici anul acesta... ?" Zinca nu apucă să-şi sfîrşească gîndul, că se-nfioră şi îşi spuse, topită de milă şi durere : „Doamne, de va ră- mîne singură, ce va înţelege ea din viaţă... ?" îi mîngîie obrazul încet, cu grijă, să n-o deştepte. „Are anul acesta douăzeci şi patru de ani. Cele de o vîrstă cu

ea sînt măritate de zece- unsprezece ani, unele au cîte cinci-şase copii... E prost, nu e vorbă, şi obiceiul ăsta să măriţi o fată la treisprezece, la pai-sprezece ani, cînd e încă de tot crudă, dar asta e nebunia părinţilor care se grăbesc să scape de o grijă... ca să nu rămîie cu piatra în casă..." Numai ea, care a văzut atîtea mame de paisprezece ani, ştie cum le zdruncină sănătatea naşterile astea pripite, de rămîn betege pentru toată viaţa... Se întoarce în aşternutul care e prea cald pentru ficatul ei şi nu-şi poate alunga neliniştea. Doamne, au fost destui tineri care au întrebat-o pe Tiţa ce gînduri are... De ce nu s-o fi măritînd ? De ce iese cu atîta silă la baluri şi la soarMe ?
Ce frumos a vălţuit azi-noapte cu verii ei ! Atît de frumos îi stătea mai ales alături de Costache, înalt, în fracul negru, cu guler de catifea albastră, că toată lumea nu avea ochi decît pentru ei, şi cînd s-a sfîrşit danţul au bătut din palme...
Acum cînd doarme, faţa ei pare mai rotundă, nu mai e încruntată ca de obicei, de a rămas cu o cută între sprîncene. Deşi seamănă mult cu Costache, nu e, ca fată, atît de frumoasă cît e el, ca bărbat. Trăsăturile Bălceştilor stau bine băr-baţilor, dar sînt prea aspre pentru femei. Gura le e prea severă, ochii prea pironitori. Prea e mare depărtarea între pleoape şi sprîncene, de par toţi Bălceştii atît de stranii. Şi totuşi, Marghioala, care are faţa cam lungă şi uscată şi pleoapele de sus chiar prea late, s-a măritat înaintea Sevasţiţei şi are acum casa ei, căminul ei... are copii, are un bărbat al ei...
Tiţa a visat ceva ; zîmbeşte şi se întoarce ; acum părul îi cade pe faţă, căci nu vrea să şi-1 puie seara pe moaţe, ca Marghioala. Doamne, cum va putea ea să rămînă cînd va, singură cuc, la Bălceşti ? Ori în vreo odaie întunecată de mahala, dacă Bălceştii vor merge la nepoţi ?
Zinca se ridică din pat şi se duce de îngenunche la icoana Maicii Domnului, aşezată în colţul dinspre răsărit, deasupra căreia arde zi şi noapte o candelă roşie, ferecată în argint, agăţată de un arc. „Anul acesta, Maică preacurată... dă-i şi ei bucuria de a fi soţie... de a fi mamă... Ai milă de mine..." şi se frînge în genunchi de durere.
Anul trecut a putut totuşi să facă pentru Sevastiţa ce n-a putut face mai înainte şi ce n-ar fi nădăjduit niciodată. A fost. un an tare bun la Bălceşti. A scos de pe fîn _aproape trei sute de galbeni. L-a vîndut, chiar în ajunul Crăciunului, unor proprietari de pe Vedea, căci acolo a fost astă-vară secetă. Şi de la prune a scos bani, cam două sute de galbeni... Are acum pentru Sevastiţa aproape opt sute de galbeni puşi deoparte. „Doamne dacă ar fi anul acesta... pînă nu trece ea de douăzeci şi patru de ani. Pînă cînd nu se înăspreşte la chip..."
A venit femeia să mai aducă un braţ de lemne.
– Cucoană, ştiţi... coconaşul Nicoiache nu doarme.

Zinca întrebă speriată :

– Dar ce face ? De ce nu doarme ? E bolnav ?

– Nu cred... Umblă prin casă... vorbeşte tare... şi apoi scrie la masă. I-am dus două ceaiuri. Stanca se îndreaptă spre uşă, dar în prag se opreşte. Ştiţi că a venit şi ăst an dă la boierul ăla, cum îi zice... Mede... Mede...

– Medelioglu, Stanco ?

– Da... dă la el... aşa cum îi zice. E un băiat la bucătărie şi a adus într-un sac doi purcei. Vai, tare sînt frumoşi... dă soi cum nu să găsesc la noi, pă Argeş. Zinca se bucură copilăreşte, înduioşată ; uneori îi dau lacrimile cînd vede că se gîndesc oamenii şi la ea. Aseară, înainte de a pleca de acasă, copiii toţi tăbărîseră cu boabe de grîu pe ea... îi uraseră la mulţi ani şi-i dăduseră fiecare cîte un dar. Tiţa îi împletise în taină nişte mănuşi de lînă de angora, pe care cususe apoi palme de piele de căprioară. Marghioala îi împletise şi-i adusese nişte tîrlici cu fir de lînă bătut, tot aşa, întărite pe talpă cu piele, cusuţi la cizmar, că iarna cam trăgea pe subt uşi... Costache îi cumpărase din leafa lui o frumuseţe de şal călduros de Buchara, cum văzuse el la o cucoană din protipendadă... Barbu... ei, Barbu, sfătuit de Nicoiache — credea ea — îi dăduse ochelarii să-i schimbe sticlele, căci văzuse el că ea ţine mereu *Vestitorul* la doi coţi cînd citeşte ziarul, seara... Se supărase de dimineaţă că a pierdut ochelarii — îi luase băiatul să le potrivească sticlele — dar fu nevoită să mărturisească, n-avea încotro, că acum poate citi foaia numai de la o jumătate de cot. Nicoiache nu putuse refuza plata unui mare logofăt, care ţinea să arate în scris că are ighemonicon şi care-i mai dădea pe deasupra un vraf de cărţi şi hrisoave, aşa că-i cumpărase maică-si de la Danielopolu o lampă cu picior înalt şi cu abajur de porţelan, care ardea cu gaz rectificat, adusă de la Braşov, căci vedea seară de seară că luminarea de seu ori de ceară, cu pîlpîitul ei, supără ochii bătrînei tot mai mult. Ea plînsese de fericire şi, înainte chiar de plecare, voise să ducă lampa asta în odaia de musafiri (ea şi acum tot aşa îi zicea, deşi era odaia lui Nicoiache) ; i se părea că el avea mai multă nevoie, fiindcă de multe.ori citea şi scria toată noaptea. Dar văzu că îşi cumpărase una la fel şi pentru el.
îi dădură iar lacrimile şi se închină Mi-a dat Dumnezeu copii buni." Din pricina durerilor de ficat căpătase un mers parcă fără sprijin, nesigur pe picioare. Totuşi, puse cu plăcere tîrlicii cei noi, îmbrăcă un capot, peste el o scUrteică de casă şi se duse la bucătărie să vadă darul pe care-1 primise de la nevasta postelnicului Medelioglu. în fiecare an îi trimitea de Anul nou cîte un dar, de cînd o făcuse bine de un soi de dambla, înţepîndu-i spinarea cu ace, cum aflase ea de la un bătrîn hagiu, cu care stătuse mult de vorbă despre leacurile arapilor din India. După înţepături o ţinea acoperită bine, punîndu-i cataplasme de fiertură de mătrăgună. De şapte ori îi făcuse ai casei maslu, o

duseseră şi o culcaseră la Sfîntă sfintelor, ca să treacă preotul peste ea cu sfîntă *Evanghelie,* dar fusese de prisos. însă cu înţepăturile astea se făcuse bine. De atunci, de cîte ori era cineva bolnav în casă, numai pe ea, pe serdăreasa, o chemau.
Erau închişi în magazia de lemne doi godaci lungi şi albi de tot, laţi în spate, cu părul rar, dar mătăsos, cu urechi blegi şi fălci mari, cu ritul ca o perniţă trandafirie. Flăcăul care adusese sacul în spinare, înalt, slab, cu faţa măslinie, înfăşurat într-o scurtă peticită şi încălţat cu nişte cizme groase la fel de peticite, îi spusese că a zis cocoana să nu-i taie, ci să-i păstreze dă prăsilă, că d-aia i-a trimis o pereche...
Dar aici în bucătărie o mai aşteptă şi altă bucurie. Vorniceasa Zinca Golescu, pe care o cunoştea numai prin copiii ei, dar n-o văzuse niciodată, îi trimisese patru ghivece cu un soi rar de indruşaim, adus pentru ea anume de la Adrianopol. In- druşaimul acesta înflorea şi iarna, dacă era ţinut la lumină şi căldură, iar florile, în umbreluţe de tulpini subţiri, erau de culoare aproape vişinie. „E foarte bun de pus iarna la ferestre, pe mese, ori de atîrnat de tavan", se gîndi Zinca. Vara, e minunat pentru cerdac. Găsi între flori şi un bilet : „De la o Zoe pentru altă Zoe. Anul nou cu noroc". Stia că Zinca Golescu iubeşte nespus florile, că a reparat de curînd conacul de la Goleşti şi că a făcut acolo o grădină cu soiuri rare, aproape tot atît de frumoase ca aceea de la Belvedere, unde se ducea tot Bucureşriul să vadă florile Goleştilor.
Se auzi dintr-o dată o talangă sunînd dîrz la uşă şi după ea plesnete năprasnice de bici, întovărăşite de chiote şi hău- leii, ca şi de mugete grozave. Copiii se treziră din somn şi alergară la ferestrele de la uliţă. Ca să vadă colindul, Zinca venise şi ea, cam greoaie la cincizeci şi ceva de ani, iar după ea bucătăreasa şi Paraschiva.
Era acum ceva temeinic, nu ca „pluguleţele" acelea fără plug de-aseară, cînd doi-trei băieţi pocnesc din bici, şi unul sună un clopoţel, spunînd grăbit ceva ce nu se înţelege.
Apăruseră pe la ferestre şi vecinii.
Se oprise în faţa casei lor, în zăpadă, un plug mare de lemn, dar cu cuţitul de fier, _tras de şase boi plăvani, cu coarnele poleite cu bîrtie aurie, roşie şi verde... înapoia plugului, pus pe o săniuţă, în care era înfipt şi un brad mic împodobit, era un butoiaş, care în loc de capac avea o piele de tobă bine întinsă. Ieşeau din ea cîteva fire de mătase. Un flăcău, pur- tînd peste zăbun cămaşă de pînză lungă, cu rîuri de arnici roşu, care-i ajungeau aproape pînă la opinci, în care băgase peste obielele două perechi de ciorapi de lînă, trăgea de fire cu iscusinţă şi asta făcea ca buhaiul să scoată acele mugete grozave. împrăştiaţi de-a latul uliţei, în zăpadă, în jurul plugului şi al buhaiului, încă vreo şase-şapte flăcăi, purtînd la fel peste sumane şi zăbune cămăşi lungi,

ţărăneşti, cu rîuri de arnici roşu, hăuleau şi pocneau fără încetare din bicele cu codiriştea scurtă ca la gîrbaci, dar cu şfichiul de mătase legat de fringhii noi, lungi de patru-cinci coţi. Cel de la uşă, care suna în- tr-una talanga de oi, răcnea ceva cu „bădiţa Traian, care s-a sculat mai an", ceva care, acum din pricina vuietului, nu se mai putea înţelege.

Atunci Bălcescu îl văzu din nou pe flăcăul pe care-1 zărise de dimineaţă, cu un sac în spate, căutînd ceva şi pînă la urmă intrase, învineţit de ger şi rebegit, în curte. I se păruse şi atunci că 1-a mai întîlnit undeva. Acum îl văzu însă bine, cu sacul gol în mînă, şi în cap cu o şapcă trasă zdravăn, dar tot fără să-i acopere urechile învineţite de ger. Aştepta să sfîr- şească plesnetele de bici, ca să poată pleca şi el. Dar Nicu ştia acum de unde-1 cunoştea şi trimise repede să-l cheme înăuntru, chiar prin faţă.

Nepricepînd despre ce este vorba, omul intră speriat, în timp ce Paraschiva punea trei sfănţihi în căciula unui flăcău, care arunca dintr-o traistă boabe de grîu peste ferestre, peste casă. Acesta puse apoi bucuros gologanii în punga de me- şină, pe care o ţinea aninată de gît.

– Ascultă, dumneata eşti Bănică ? Ai cîntat miercuri seara la prietenul meu Voinescu, nu ? întrebă grăbit Bălcescu.

Omul cu ochii mari, negri, înconjuraţi cu mult alb, fu gata să cadă jos.

– Eşti bolnav, ce e cu dumneata ?

îl aşeză pe scaun, ceru să i se aducă un ceai cald. Şi astfeî află ce era viaţa lui Bănică Mustea în acest mijloc de veac romantic şi generos.

Ai lui se treziră robi la postelnicul Medelioglu de la Vadu Rău, care-i cumpărase de cînd se vînduse la sultan-mezat averea Dudescului. Tatăl lui era cu fierăria şi potcovăria curţii, mamă-sa avea în seamă păsările, iar două surori erau slujnice sus în casă. Un unchi era lăutar, iar feciorul acestuia, ţambalagiu. Boierul Medelioglu iubea nespus cîntecul de lăută şi punea totdeauna să-i cînte lăutari la masă. De mic, Bănică prinsese ceva din meşteşugul unchiului său, iar de cînd a fost să aibă vreo şaisprezece ani, Medelioglu nu se mai putea lipsi de el. îl cereau şi prietenii lui uneori, dar el nu-1 prea da, căci acum Bănică rămăsese singur la vioară, unchiul Stănilă căpătase un reumatism la mîini şi nu mai putea îndoi degetele pe coarde, de aceea încercă să se facă muscalagiu. Dar şi cu naiul mergea destul de greu, iar pînă la urmă rămăsese să cînte numai din gură, căci ştia o seamă de cîntece de inimă albastră... într-o seară, prin mai, cînd boierul era la moşie, Bănică a fost dus de vătaful curţii, un transilvănean, trocar cum se zicea, la sala Slătineanu, unde l-a auzit cîntînd pe Wiest şi orchestra lui... A venit acasă, în odaia lungă, joasă, cu pereţii coşcoviţi, ale cărei uşi dau de-a dreptul în curte lîngă puţ, în mocirlă care nu se mai usucă niciodată, decît cînd e ger

iarna, şi în seara aceea n-a lăsat nici un rob să doarmă. Cînta ca înnebunit tot ceea ce păstrase în ureche.
Vătaful a stat toată noaptea acolo, iar după ce li s-a stricat somnul, chiar şi ceilalţi robi au ascultat răpiţi ceea ce scotea din coardele viorii Bănică.
A doua zi, vătaful Ioachim l-a luat în grădină ; s-au lungit împreună pe iarbă şi Ioachim i-a spus o părere a lui.
– Mă Bănică... tu trebuie să mergi să înveţi la neamţul ăla, la Wiest, pînă i-oi fura meşteşugul...
– Nene Ioachime, nu pricep...
– îţi spun eu... Ai să te duci să spui că vrei să înveţi şi, după cîte ştiu eu, el o să te ia de işcolar, că am întrebat eu, şi am aflat eu că el are o işcoală... şi caută băieţi cu dar la cîntat.
– Dar, nene Ioachime, cum o să plec io dă la curte ? Dacă o să afle boieru ? Mă sfărîmă în picioare...
– N-o să afle, măre băiete... că nu t-ei duce să înveţi decît cînd nu este el în Bucureşti... Şi apoi şi dacă află după ce oi învăţa tu... mai curînd va fi să se bucure... Se lauda el acum cu tine pe la prietenii lui, da' ce-o să fie mai tîrziu cînd o să furi ştiinţa lui Wiest ?
Bănică s-a uitat cu silă la hanţele lui peticite, zdrenţuite.
– Zău, nene Ioachime, ce-mi spui dumneata o fi poate cu putinţă în Transilvania, acolo la Sibiu, dă unde eşti dumneata, dar p-aci e greu...
– Nu fi prost! Ai sa mergi cu mine să-ţi faci nişte straie mai acătării — că ştiu că ai ceva bani adunaţi din bacşişuri. Le laşi, cînd or fi gata, la un prieten al meu, dă peste munţi, om cu minte dreaptă. Cînd pleci la işcoală... te duci şi te îmbraci la el... Tot la el te întorci şi te dezbraci, îţi iei ţoalele şi vii acasă...
Pînă la urmă aşa a făcut.
Luni întregi, cît boierul era la moşie, arnăutul de la poartă îl lăsa să iasă, fiindcă spunea Ioachim că Bănică e trimis să stea lîngă gardul grădinii de la Giafer şi să asculte lăutarii vestiţi, ca să înveţe cîntece noi pentru boier...
Dar la şcoala lui Wiest nimeni nu ştie nici azi că Bănică e ţigan rob. Ar muri de ruşine ca adineauri dacă ar afla cumva ceilalţi şcolari ai lui Wiest că el îi freacă boierului picioarele dimineaţa, îi ţine ligheanul, îl bărbiereşte şi face şi alte treburi de slugă de odaie şi de ciubucciu...
– A aflat Medelioglu că acum cînţi după note ?
– încă nu...
– Şi ce-ai de gind să faci ?
– Mă răscumpăr, sau dacă nu, mă spînzur într-o noapte în grajd...
Bălcescu se supără de-a binelea

– .Nu vorbi prostii, laşa spînzurătoarea... Trebuie să te eliberezi... Trebuie să găsim noi douăzeci de galbeni cu care să te poţi răscumpăra.* Am eu un plan. Trebuie să vii să cînţi mîine seară la „Asociaţia literară". După asta vom aduna acolo banii care ne trebuie.

– Cu douăzeci dă galbeni nu pot fi răscumpărat. Boieru nici nu vrea să audă. I-a dat marele logofăt Bălăceanu o sută dă galbeni pentru mine... într-o seară cînd ei jucau cărţi... şi cînd m-a luat pă mine şi^pă văru Ristache, ţambalagiu... cu el.

Bălcescu încremeni.

– Nu te-a dat pe o sută de galbeni ? Dar asta e o sumă, nu glumă, cumperi... dar se întrerupse, căci simţi că orice comparaţie ar fi fost penibilă. îi place lui atît de mult muzica ?

– Muzica, ciubucul şi vinul... Stă după masă într-un scaun mare, cu o tipsie dinainte, pă care e cafea, un ciubuc şi sticla dă vin. Stă singur aşa, şi noi îi cîntăm un ceas, două, pînă îl fură somnu şi să duce să să culce.

– Auzisem că-i o fiară... E cel mai ticălos dintre proprietarii de moşii... Cum mai arată ca înfăţişare ?

– Io... ştiu ? Cum să vă spun ? Este mic, osos, uscat şi la trup, şi la faţă... nu are dăcît piele galbenă pă el... Are nişte ochi ca ai mei, şi nasul lung, cu o mustaţă întoarsă ca o lipitoare în jos... E ras la tîmple şi la ceafă.

Bălcescu zîmbi. Acum îşi aduse aminte unde l-a cunoscut pe Medelioglu, cu vreo cinci ani mai înainte : la conacul lui Raletu.

– Am înţeles... Va fi greu. Dar trebuie să izbutim... Trebuie să cînţi mîine seară la „Asociaţia literară".

– Nu pot... nu vreau să afle nimeni că sînt rob...

___ Lasă prostiile astea, Bănică... şi deodată se întoarse spre el... Ce-ar fi dacă ai fugi, Bănică ?

Vioristul clătină din cap, cu amărăciune şi spaimă.

– Unde să fug ? E greu să scapi dă boieru ăsta. Au fugit unii oameni ai lui în munţi şi tot i-a aflat... Pă urmă şi-au scuipat plămînii.

– Ştiu eu pe cineva care a fugit de pe moşia lui... Dar, în sfîrşit... e altceva... Ascultă... şi Bălcescu se opri din plimbarea lui agitată... Vei cînta mîine seară... la soarba... iar acolo nu va şti nimeni, decît ce vei vrea dumneata să se ştie. Stai jos şi bea-ţi ceaiul, că se răceşte... Ia şi din cozonacul ăla...

– Dar cum o să lipsesc din curte mîine seară ?

– Ai să vezi cum... dar bea-ţi ceaiul...

Bălcescu ieşi şi se întoarse întovărăşit de maică-sa. Bănică sări desperat în picioare, se înecă vorbind cu gura plină şi fu să moară apoi de ruşine că a vărsat ceaşca cu ceai.
Pînă la urmă a rămas că serdăreasa va cere pentru mîine seară, de la nevasta lui Medelioglu, să i-1 trimită pe Bănică să cînte la ea acasă. Apoi se va face cum e mai bine...
O soarea artistică
Casa vornicului Iordache Florescu era întîia casă din josul Podului Mogoşoaiei, lîngă bisericuţa Sfîntu Spiridon de pe malul Dîmboviţei, care se găsea însă pe atunci de partea astălaltă, căci în spatele casei banului Ghica, gîrla făcea un mare ocol în jos, spre miazăzi, tocmai printre bisericuţă şi mănăstirea Antim... Era o casă veche bătrînească, cu pivniţele de cărămidă boltită, de rezistase zeci de ani iureşului apelor de primăvară mînioasă, mai ales cu ajutorul a trei rînduri de bulumaci groşi cît omul, care întăreau malul ceva mai ridicat, deasupra sporit în totul cu alte vreo treizeci de proptele, fagi întregi curăţaţi de ramuri şi cojiţi. în catul scund, deasupra, era un mare număr de odăi, nu numai pentru cei zece copii ai marelui vornic, dar şi pentru musafiri, căci era una dintre casele cele mai ospitaliere din Bucureşti. Aproape toţi Floreştii moşteniseră chipul mereu încruntat, cu capul mic şi sprîncenat al vornicului, pe un gît lung, iar trupul îl aveau înalt şi şui ; şi totuşi erau foarte căutaţi de toată lumea, ca oameni de viaţă.Pe Podul Mogoşoaiei, în sania de piaţă, cu valtrap şi cu zurgălăi, cu cai purtînd tuiuri roşii în frunte şi mînaţi de birjarul care stătea în picioare, veneau cei patru Bălceşti : Nicu şi Sevastiţa pe scaunul aşternut cu blană vopsită vişiniu, iar Costache şi Barbu în spatele lor, în picioare, pe laviţa dinapoi, cum era obiceiul pentru tineret. După ce trecuseră de hanul şi prăvăliile bisericii Zlătarilor şi cele de la Sfîntul Ioan cel Mare — era cam peste drum — fuseseră nevoiţi să se oprească în dreptul fostului Han al lui Constantin — Constantin Brînco- veanu — unde, pe maidanul înzăpezit, se afla acum un circ mare. Era ceasul la care boierii veneau la reprezentaţii în sănii, de pe toate uliţele vecine, ca şi gloata, aceasta bineînţeles pe Jos. Săniile se îmbulzeau unele într-altele de nu mai putea nici una să treacă, nici să lase loc unui vicleim, cu facle, irozi, soldaţi, ciobani, îngeri, care se încurcau printre ele. De atîta umblet, se zobise zăpada şi se făcuse pulbere groasă fumurie, toată. Aşteptînd, văzură de aci, devale, pe malul gîrlei îngheţate tun, aprins, în faţa casei Floreştilor, focul cel mare la care se încălzeau vizitii şi masalagii. Oamenii aduseseră laviţe lungi şi tari de la bucătărie, beau ţuică fiartă şi puneau să le cînte copiii cu steaua. Flăcările mari arătau ferestrele casei luminate de ele şi, ca zugrăvite pe un perete în para focului cu sfinţii pe ea, toată bisericuţa Sfîntul Spiridon din malul apei... Săniile de casă aşteptau trase pe maidanul din faţă, şi caii acoperiţi cu cergi ronţăiau grăunţe.

La scară, Bălceştii dădură drumul săniei de birjă, cum se zicea, şi urcară cele cîteva trepte ale cerdacului, unde-i aştepta o slugă de curte cu o sarică miţoasă şi pîslari ; sluga le deschise uşa cea mare.

Se ştia, fireşte, că nu e un mare bal, că e doar o soarea a tineretului iubitor de literatură, de muzică şi danţ, gata să aplaude şi poeziile patriotice citite de Bolliac şi de Grigore Alexandrescu.

De obicei, atunci cînd era vorba de primit un oaspe mai de seamă, să zicem vreunul dintre marii boieri reformişti (Ion Cîmpineanu, de pildă), la intrarea saloanelor unde aveau loc soarelele „Asociaţiei literare", cum se numea acum societatea de curînd constituită, se afla chiar preşedintele Iancu Văcărescu, iar pentru oaspeţi obişnuiţi, numai unul dintre membrii comitetului, dar totdeauna avînd alături şi pe stăpîna casei sau altă reprezentantă a neamului ei. Nicu Bălcescu fu foarte surprins cînd de data aceasta văzu că sînt întîmpinaţi de cei doi fraţi, care păreau gemeni, Dimitrie şi Costache, în fracuri tutunii fără cusur, avînd însă alături nu pe Luxiţa Florescu, ci pe vioaia Ana Ipătescu, despre care ştie, e drept, că împreună cu Lucica şi Sevastiţa era a treia femeie iniţiată în secretele „Frăţiei", datorită mai ales grijii ce-i purta colonelul Nicolae Golescu, cel ce avea o încredere nemărginită în ea şi o socotea ca pe o rudă a sa, încredinţîndu-i multe secrete politice

.Sala în care intraseră era numai un fel de anticameră a salonului cel mare şi avea numaidecît, în stînga, odaia celor doi fraţi, Costache şi Dimitrie, pe cînd ceilalţi copii ai vornicului îşi aveau odăile lor în partea dinspre gîrlă, unde casa mai avea, deasupra malului, un cat puternic proptit ; catul acesta fusese adăugat acolo în fund, cu timpul, numai pentru copii, care tot sporiseră la număr. Sala de la intrare era destul de înaltă, dar ca tot restul casei, cam prea veche, netapetată, ci doar zugrăvită cu mari buchete de flori, pictate cu apă, foarte palide, în mijlocul unor mari chenare aurii, căci aşa dorise Luxiţa, al cărei cuvînt era lege în casă... Spunea ea rîzînd că zugrăveala e mult mai uşor de curăţat decît tapetul. Două oglinzi mari cu ramele în acoladă de fiecare latură şi aurite îşi făceau faţă, multiplicînd la nesfîrşit pe cei care îşi scoteau hainele groase de pe ei, ca să rămîie îmbrăcaţi de serată. Şi aici era o înnoire cerută de Luxiţa şi ştiută de toţi prietenii şi anume că nu mai era nevoie să rămîie întreaga seară toţi slujitorii musafirilor într-o odaie de dedesubt, ca să le păzească hainele groase, de obicei foarte scumpe; Doi oameni de casă, supravegheaţi de vătaful curţii, luau acum hainele boierilor şi le duceau cu grijă în odaia băieţilor, unde le puneau pe paturi, pe scaune, pe masa de lucru chiar. Slujitorii aceştia erau acum deprinşi cu asemenea rînduială şi se dusese pomina că nu fac nici o încurcătură şi pot să dea, în orice clipă, orice haină care li se cere.
Cei patru îşi lăsară deci veşmintele şi Costache Bălcescu apăru în salon, înalt şi subţire, într-un frac negru, cu guler de catifea albastră, cu un jabou de mătase alb-albăstrui în loc de guler şi cravată de o eleganţă care făcuse să i se dea de la o vreme, între fete, numele de *„prince noir"* [1] — după ce fusese un timp „baronul" — poreclă de care el auzise şi era foarte mîndru în sinea lui. Unii îl bănuiau că la serate îşi măreşte cu picături de arsenic ochii negri, şi aşa destul de mari. îşi mîngîia uşor cu palma bărbuţa subţire ca un chenar şi, cu Sevastiţa la braţ, ea în rochie de tafta albastru-închis (căci se socotea la douăzeci şi patru de ani fată bătrînă), îşi făcu în sală o intrare foarte observată de toată lumea. Barbu n-avea încă frac, ci numai un fel de redingotă, despre care numai el ştia că este a lui Costache, bine transformată de un croitor neamţ de lîngă metohul Episcopiei. De altfel şi el era aproape tot atît de înalt ca şi Costache, dar spre deosebire de acesta, aproape blond şi cu ochi mici subt fruntea mare, boltită, şi obrajii parcă de două ori mai înalţi decît ar fi fost firesc, încît umerii lor cădeau prea jos şi cînd slăbeau erau prea vădiţi, arătîndu-i nasul prea mare.
Bălcescu îl întrebă puţin mirat pe Dimitrie, care luase de braţ pe Barbu, unde e Luxiţa, iar acesta îl lămuri că este sus, în iatacul ei, puţin cam bolnavă, că nu se poate duce nimeni s-o vadă, fiindcă doctorul Gronau (doctorul la modă) nu dă voie.

[1]

Era destul de neliniştit, cînd Ana Ipătescu se apropie de el şi, luîndu-i braţul, trecură prin cele două saloane care dădeau unul într-altul şi erau acum pline de tineret. Cînd ajunseră în fostul pridvor, lung cît casa, închis acum cu un geamlîc ca o galerie cu faţa spre gîrlă, îi spuse în şoaptă să se urce sus la Luxiţa, căci ea îl aşteaptă.
Un covor lung printre nişte hîrdaie verzi cu leandri şi lămîi sterpi, de-a lungul peretelui acoperit de litografii, ducea pe o scară de lemn, boită în roşu, la iatacul de sus. Un slujitor de casă îşi făcea de lucra acolo, avînd cuvînt ca din porunca doctorului neamţ să nu lase pe nimeni să treacă mai departe.
O găsi în iatacul ei, culcată pe patul cu baldachin de mătase verde deasupra, sprijinit de coloanele răsucite de lemn de nuc, bine lustruit. Era într-un capot de mătase de culoarea sidefului, peste care avea un fel de jachetă lungă de catifea verzuie, tivită cu o blană subţire de oposum. Cîte trei zulufi în stînga şi în dreapta îi făceau faţa mai mică, accentuîndu-i sprîncenele prea negre, cam depărtate, dar ea îl primi surîzătoare şi chipul ei îi păru nespus de graţios, aşa lungită pe pat.
– Ce-i asta ? Eşti bolnavă ? întrebă el neliniştit, înainte chiar de a-i da bună ziua.
Ea nu-i răspunse ci, rămînînd culcată, îşi ţinti asupra lui privirea, cu un surîs plin de taină.
– Lucico, reluă el tot mai neliniştit, eşti într-adevăr bolnavă ?
Ea zîmbea mereu, cu ochii pironiţi asupra lui. Părea că vrea să-i ascundă ceva.
– Nu pot să-ţi spun...
Se sperie şi mai rău de acest răspuns şi atunci tînără şi oacheşa femeie îi făcu semn, cu degetele moi ca un surîs, să se apropie, şi-i spuse ceva încetişor la ureche.
El rămase încremenit şi o flacără îi trecu prin ochii mari şi uşor oblici, peste obrajii negricioşi.
– Acum n-ai ce face, va trebui să mă iei de nevastă...
Foarte tulburat, se plimba încet prin iatac, netezindu-şi
cu palmele tîmplele care-i zvîcneau, pletele mici de diacon, întoarse peste urechi. Nu putea vorbi, se gîndea atît de concentrat, de parcă ar fi fost într-altă lume...
îşi reveni cînd ea îl întrebă, surîzătoare :
– Nu te bucuri ?
Atunci el veni lîngă pat, îi luă mîna uşoară în mîna lui fierbinte şi-i spuse cu o voce gravă, înfrigurată :
– Ţi-am vorbit cu sinceritate, Lucico. Tu nu înţelegi că eu sînt un om bolnav, că eu nu am dreptul să am o femeie totdeauna lîngă mine, fără ca viaţa ei să nu fie în primejdie ? Mama nu ştie că şi eu sînt bolnav, de aceea îmi vorbeşte

deschis. Ei bine, ea socoate din experienţa ei doftoricească că această boală se ia.

– **Puţin îmi pasă... şi mîna ei uşoară îl strînse tare şi-1 sili să se apropie şi mai mult, îl sili să îngenunche lîngă pat, apoi îşi apropie gura de buzele lui şi-1 sărută apăsat.**

Dar el era tot îndepărtat, tot în lumea lui de gînduri şi după un timp îi spuse adînc îndurerat:

– Dar copilul ? Eu nu voi avea curajul să-l ţin lîngă mine, să îmbrăţişez făptura aceea mică şi nevinovată, aşa cum aş dori din toată fiinţa mea.

– Cred că nu e tocmai adevărat ce spui tu... dar... să ni-1 dea Dumnezeu şi vom face aşa cum e datoria noastră să facem.

Vorbea înţelept. Avea acum treizeci de ani şi o dorinţă fără margini de a fi mamă.

Bălcescu rămase îndelung pe gînduri, pe mica treaptă de la picioarele patului. Apoi reluă ca un obsedat :

– Viaţa mea este hotărîtă... şi fiecare ceas al ei trebuie folosit cu scumpătate... Trebuie să ştim să jertfim tot ce nu duce pe calea acelei idei care ne călăuzeşte... tot ce ne poate face într-o clipă oarecare să şovăim... Zîmbi, privind-o cu o nesfîrşită dragoste, şi adăugă : De pildă, ca acum.

– Dacă tu socoţi că aşa ţi-e scris... că asta e soarta ta... eu nu te pot împiedica.

– Nu **aşa** nii-e scris, Lucico... (De cînd se simte inai legat de ea, îi spune de preferinţă, numai el Lucica.) Soarta mea e o soartă pe care mi-am ales-o eu singur, în deplină libertate, înainte chiar de a fi bolnav... Apoi se ridică dintr-o dată hotărît, duse mîna nervoasă peste fruntea prea înaltă, cam prea modelată,' ca şi cînd ar fi risipit un vis şi continuă : Să ajuţi milioane de robi trudiţi, să fii părtaş la ridicarea lor la o viaţă nouă, omenească, liberă este o datorie de la care eu de acum încolo nu mă pot sustrage orice aş face... şi drept să-ţi spun, cînd sînt singur cu mine însumi, mi se pare că e o soartă cu care mă împac, nu fără un soi de fericire, din adînc.

Ea înţelese şi-i vorbi cu o cinstită hotărîre :

– Eu nu te voi împiedica niciodată de la ceea ce tu socoţi că e datoria vieţii tale... Voi căuta să-mi fac totuşi viaţa alături de tine, în umbra ta... iar de la aceasta tu nu mă poţi împiedica.

Au rămas amîndoi mult timp tăcuţi, tresărind doar cînd Ana Ipătescu intră ca să anunţe foarte tulburată :

– A venit.

Luxiţa se întunecă puţin.

– Cine i-a ieşit înainte ?

– Iancu Văcărescu şi cu mine... pe urmă s-a adunat lumea în jurul lui.
– Acum ce face ?
– Stă într-un colţ al salonului cu lire şi harfe de vorbă cu Iancu Cîmpineanu.
Salonul cu lire şi harfe era întîiul dintre saloane.
Puţin iritat că se vorbeşte fără să i se spuie de-a dreptul despre ceva, care probabil îl interesează, întrebă :
– Cine a venit, despre cine e vorba ?
– Cantacuzino, Costache Cantacuzino... îi spuse în grabă Luxiţa, cerîndu-şi parcă iertare că a întîrziat să-i spună.
Bălcescu fu într-adevăr uimit. îl ştia plecat de multă vreme din ţară, după ce fusese îrt conflict cu Alexandru Ghica, pentru că acesta îl înlocuise din toate slujbele. Intrigase şi el ca să-l scoată din domnie, şi, adăugînd la multe alte pricini între care şi votul potrivnic politicii lui Ia cel al Adunării Obşteşti, izbutise ; dar cînd avu loc alegerea de la sfîrşitul anului 1842, Costache Cantacuzino nu întruni decît un număr ridicol de voturi. De supărare, vesti că el nu mai rămîne în ţara asta nerecunoscătoare, că se duce să trăiască în străinătate, mai ales la Constantinopol, unde cam pregătea acum şi căderea lui Gheorghe Bibescu, norocosul cu o sută treizeci şi unu de voturi, de la alegerea care-1 umilise pe el însuşi atît de mult. Ceruse lui Iancu Văcărescu, spre uimirea tuturor, să fie primit la soareaua literară de astă-seară. Spre neliniştea multora... Cel mai neliniştit fu colonelul Nicolae Golescu, care, aflînd de această vizită, anunţase de pe la prînz pe Luxiţa, prin Ana Ipătescu, să-i înlesnească chiar în astă-seară o şedinţă de comitet a „Frăţiei".
— Acum înţelegi, domnule Bălcescu, de ce Luxiţa este bolnavă şi nu are voie nimeni să urce aci sus ? îl întrebă rî- zînd Ana.
Se hotărî ca Ana Ipătescu să vestească pe fraţii Goleşti, pe Arăpilă, pe Bolliac, pe Tell şi pe Axente Sever, de îndată ce vor sosi, să urce pe scara din dos sus la iatac, pentru o consfătuire, aşa cum de fapt se mai întîmplase şi altădată, numai că atunci, tot în vremea unei serate, şedinţa „Frăţiei" avu loc în pivniţa boltită şi întunecoasă, cu ieşiri secrete spre zăvoaiele gîrlei.
Nu era vorba propriu-zis de un comitet, căci statutele nu putuseră fi respectate întocmai, ci de un nucleu dintre membrii „Frăţiei", care aveau îndeosebi încredere unii într-alţii.
Jos, lumea aproape se îmbulzea. Aproape că se umpluseră cele două saloane foarte vaste, zugrăvite tot cu apă, dar primul salon, cel mare, avînd pe pereţi, în chenare mari şi pătrate, cu laturi aurii tot în acoladă, lire mari şi harfe, aurii şi ele, pe cînd al doilea salon avea în mijlocul chenarelor cîte un mare scut alămiu de subt care ieşeau snopuri de suliţe şi spade. Erau făcute după acelaşi canon şi de acelaşi meşter care zugrăvise şi casa unchiului Manolache Florescu, de lîngă Cişmigiu. De tavan era spînzurat un policandru cu zece

braţe, şi de fiecajg braţ atîrnau un fel de ciucuri de stras alb, care străluceau, răsfrîngînd flăcările luminărilor de spermanţet. Două oglinzi mari cu ramă îngustă înmulţeau lumînările, făcîndu-le seîn- teietoare.
Pregătirile erau sfîrşite şi era gata să se înceapă programul artistic. Toate jilţurile, un fel de „empire",[1] cu spătar destul de înalt, capitonate cu pluş albăstrui, fuseseră ocupate şi se mai aduseseră multe scaune de feluri diferite din alte încăperi. O canapea dreaptă şi lată ca un divan, cu spătar înalt, fusese rezervată, într-o parte, pentru poetul preşedinte Iancu Văcărescu şi pentru musafirii neobicinuiţi, Costache Cantacuzino şi Ion Cîmpineanu. Cel care vestea producţia ce urma era tînărul Costache Florescu, şi el apăru acum din uşa dinspre galeria- cerdac, întovărăşit de Grigore Alexandrescu. Acesta îşi rezemă un cot de pianul din stînga şi aşteptă surîzînd, puţin ironic, prezentarea.
– Strălucitul nostru poet Grigore Alexandrescu ne va citi *Satira duhului meu.*
Se auziră unele aplauze şi o voce din fund strigă :
– Vrem să auzirn *Ucigaşul fără voie.*
înalt, cu faţa mare, smeadă, frumoasă, cu fruntea lată, cu plete romantice întoarse ca la diaconi, cum era moda, şi cu ochii depărtaţi, cu un statornic zîmbet ironic subt mustaţa mică, mătăsoasă, poetul citi cu oarecare indiferenţă, parcă absent şi totuşi cu o vervă neaşteptată de la o privire atît de melancolică, vreo cîteva fragmente din *Satira duhului meu :* ***,,— Trageţi toţi cîte-o carte! Domnule, eşti cu mine, Şezi, mă rog, împotrivă, şi vezi de joacă bine.***
– ***Dar ţi-am spus, coconiţă, că eu, din întîmplare, Nici bine, nici nebine nu poci să jac cercare ;***
Am cuvintele mele : aste jocuri plăcute, Cu voia dumitale, îmi sînt necunoscute.
– ***Nebun cine te-o crede, vrei să te rugăm poate ; Astăzi chiar şi copiii ştiu jocurile toate."***
Se auziră în amîndouă saloanele hohote de rîs scurte şi murmure vesele. Poetul zîmbi cu gîndul aiurea, îşi mîngîie cu un deget mustaţa şi continuă simplu, fără să joace ori să declame :
„Dar cărţile cit mine e greu să se împace. Mai lesne poci a spune hoţiile urmate
La zece tribunaluri subt nume de dreptate ; Mai lesne poci să număr pe degetele mele Cîţi sfinţi avem pe lună şi cîte versuri rele Decît să bag în seamă ce carte nu e dată."
Din nou cîteva cucoane chicotesc vesele, deşi satira pare anume scrisă pentru multe dintre ele.

„Rîz văzîndu-te singur şi într-un colţ doparte, Parcă-ai fi mers acolo, ca să compui o carte, Iar nu ca să te bucuri cu lumea dimpreună. Dacă vro coconiţă frumoasă, dulce, bună, Crezînd că ne prefacem, ne-ndeamnă, ne pofteşte Ne ia la joc, greşeala-i îndată şi-o plăteşte : Rar să se afle damă de mijloc aşa tare Ca să n-o fac să cază la cea dintîi mişcare. Ăsta îţi e talentul şi darurile toate !"

' Aici nu mai putu continua, pentru că larma şi veselia umplură amîndouă saloanele. Spusese cu atîta limpezime fraza, că mulţi îl şi văzură pe poet căzînd cu dama în braţe pe podea.

I se ceru apoi cu aplauze stăruitoare să declame *Ucigaşul fără voie,* dar spuse că el e cam firav şi nu are forţa dramatică de trebuinţă, totuşi e gata, dacă le face plăcere, să citească *Boul şi viţelul,* o fabulă nevinovată, pe care o spuse apoi cu aceeaşi iscusită distilare a ironiei. Fu iar aplaudat, fireşte.

In schimb, Cezar Bolliac, cu faţa lui pătrată din pricina bărbii hirsute, cu ochii apropiaţi, rotunzi, iscoditori chiar prin ochelari, subt strînsura frunţii vaste, cu jacheta lui destul de mototolită, veni cu pas hotărît, nu se rezemă de pian cum era obiceiul şi anunţă puternic : *Clăcaşii*[1]*.* Era o poezie începută de curînd, după sfatul lui Bălcescu, dar pe care nu o socotea încă sfîrşită. Ţinu totuşi s-o spuie, ca să audă cei de faţă şi alt sunet de cobză, cum zicea el.

„Oh ! legaţi pentru vecie De pămîntul unde stăm, Plătim vecinică chirie Şi pe apa care bem.

Tot în preajmă e străin ! Venim rupţi din lucrul vostru Şi dăm peste-al lipsei chin.

Ca un dobitoc de muncă, Ca copaciul roditor, Ca rodirea dintr-o luncă Voi priviţi pe muncitor. El şi fiii, şi soţie, Boul, vaca şi viţei, Toţi sînt zestre şi moşie : Robi ai muncii, robi ai ei. Stnteţi veseli cînd ne vindeţi In arendă la cochinţi ! Camătă pe muncă prindeţi Pruncilor de la părinţi ! Bătrîn, văduvă, copilul Munca-le vă sînt datori ; Şi sudoarea lor, suspinul V-aprind setea de comori."

Fu foarte aplaudat, căci în felul lui tineretul acesta era totuşi un tineret plin de inimă şi progresist, chiar dacă mai tîrziu, la vîrstă cînd se dezvoltă instinctul de proprietate, cum băga de seamă ironic Bălcescu, avea să urmeze în cea mai mare parte legea intereselor lui.

După ce aplauzele se potoliră, Costache Florescu păşi în urma unei destul de voluminoase boieroaice, îmbrăcată într-o rochie foarte largă, întinsă jos pe cercuri nevăzute de sîrmă, o rochie de culoarea prunei coapte, de loc urîtă şi care lăsa vederii tuturor nişte umeri rotunzi, cam prea plini, dar albi. După ea venea, subţire şi juvenil, cu sprîncene groase peste ochi, Dimitrie Florescu, care se aşeză la pian, un „Erard" negru cu coadă, adus în Bucureşti de curînd, dăruit lui Dimitrie de tatăl său, marele vornic, la terminarea Colegiului şi după

sfatul lui Aristia, care vedea în tînărul acesta un talent muzical de mare viitor. Acum profesorul, în colţul de lîngă fereastră, tresări de plăcere, văzîndu-1 aşezat, plimbîndu-şi mîinile pe clape.
Costache Florescu era voios, căci nu se lăsase pînă ce nu-şi înscrisese în program voluminoasa lui simpatie, silindu-1 pe fratele său să o acompanieze. Vesti :
– Vorniceasa Ghica, rugată stăruitor de noi, va binevoi să ne cînte o romanţă compusă de Dimitrie Florescu, pe versuri ale marelui poet Alecsandri.
Tineretul întîmpină cu aplauze şi strigăte vesele pe compozitor şi pe interpreta sa, bucuroşi poate că nu le cîntă iar aria din *Lucia di Lamermoor*.
– îmi pare rău că gazda noastră, Luxiţa Florescu, este bolnavă în iatacul ei şi nu poate să ne asculte, cuvîntă vorniceasa. Dar...
– Dar ascultăm noi... cîntă... ascultăm noi, se auziră stăruitoare şi gălăgioase voci tinere, pe cînd Aristia făcea semne lui Cezar Bolliac, pe furiş, că ar vrea să-i spuie ceva. Cîntecul plăcu, şi el vestea pe acel care avea să compuie bucata cea mai cîntată a Bucureştilor în vremea aceea, tot pe versuri de Alecsandri, cunoscuta *Steluţa* : „Tu care eşti pierdută în neagra vecinicie".
în timpul acesta, în iatacul de sus urcaseră, neobservaţi de cei de jos, Nicolae Golescu, Ştefan Golescu, Arăpilă, Voi- nescu II, Bolliac şi, spre surprinderea lui Bălcescu, Ion Ghica, venit în sfîrşit de la Iaşi, unde era reţinut de lecţiile de inginerie, pe care le dădea ca profesor la Academia de acolo.
Fireşte că întîiul lucru pe care-1 discutară fu prezenţa lui Constantin Cantacuzino în ţară — şi mai ales la această serată — cum şi consecinţele ei pentru „Asociaţie".
– Dacă intrigantul acesta s-a întors, fu de părere Bolliac, este că se simte tare. Cu siguranţă că la Ţarigrad n-a stat cu mîinile încrucişate.
– Eşti sigur că a fost tot timpul la Ţarigrad ? îl întrerupse Ştefan Golescu. Mulţi cred că în timpul acesta a fost la una dintre moşiile lui din Teleorman. Unii cred că a fost la Braşov şi la Viena.
Dar Ion Ghica era mai bine informat, căci mai totdeauna cei dintr-o capitală ştiau mai bine ce se întîmplă în cealaltă. Cantacuzino fusese de vreo două ori în ţară, cu treburi pe la moşiile lui, dar stătuse cea mai mare parte din timp la Con- statinopol. Avea mari şanse acum, cu căderea lui Reşid-paşa, care nu-1 putea suferi, să fie ajutat de noul mare vizir.
– în orice caz, spuse Ghica, este foarte neplăcut lucru că s-a poftit la această soarea. Vodă Bibescu, şi aşa pornit împotriva societăţii, va fi foarte supărat, probabil. Cantacuzino poate veni să vadă care e atmosfera în ţară, dar Iancu Văcărescu rău a făcut că n-a fost mai cu luare-aminte şi nu a găsit un mod oarecare spre a nu-1 primi.

Bălcescu fu însă de părere că nimeni nu poate fi refuzat dacă îşi arată dorinţa de a asista la asemenea petrecere nevinovată. Tocmai pentru anumite motive care privesc „Frăţia" trebuie păstrat caracterul deschis al reuniunilor „Asociaţiei literare".

– Şi pe urmă, crede Iancu Ghica în mod serios că pe Bibescu îl nelinişteşte mai mult Constantin Cantacuzino decît Ion Cîmpineanu, de pildă, care e totuşi obişnuit la aceste soarele ?... Şi, deşi ştia că are să-l supere pe bunul său prieten Iancu Ghica, de vreme ce acesta era nepotul lui Cîmpineanu, el continuă, zeflemitor : Adevărul este că zelul marilor boieri pentru ridicarea culturală a poporului român este desigur sincer, dar nu e lipsit de anumite dedesubturi. De ce a făcut tot ce a putut Alexandru Ghica numai ca să ducă la desfiinţarea Filarmonicii, care se manifestase cu atîta succes în 1834 ? De ce a băgat intrigi între Eliade şi Cîmpineanu ? Fiindcă i se părea — şi poate pe drept cuvînt — că Ion Cîmpineanu îşi sporise prin Filarmonică, prin intelectuali mai ales, popularitatea şi deci şi sorţii de a-i lua locul lui Alexandru Ghica... De ce Bibescu, la rîndul său, a dus iar la desfiinţarea Filarmonicii abia reînfiinţată, făcînd să nu i se mai dea sala de la Momolo şi anunţînd că face el o nouă asociaţie teatrală cu Aristia, care e, mi se pare, jos în salon şi care ştie cît preţuiesc făgăduielile domneşti, căci şi acum e mereu purtat pe drumuri ?... Sînt deci de părere că nu trebuie să luăm în seamă toate toanele şi ifosele culturale ale foştilor, actualilor şi viitorilor domnitori. Adevărata ridicare în învăţătură a neamului presupune mai întîi eliberarea din acea sclavie care este claca ticăloasă, care menţine poporul român în rătăcirile întunericului. Nu este bine pe de altă parte, vă repet, că atunci cînd avem „Frăţia", unde sîntem numai noi între noi, să facem din „Asociaţia literară" un club închis, căci atunci într-adevăr ar da de bănuit.

Veni de jos Sevastiţa. Era trimisă de Ana şi aduse o veste neaşteptată.

– Marele agă halea, Iancu Mânu, a venit să asiste şi el la soarea... A vrut să întrerupă cîntecul cînd a venit el, dar a făcut semn să nu se deranjeze nimeni, să continue vorniceasa să cînte — tocmai cînta aria din *Lucia di Lamermoor* — pînă la capăt şi s-a mulţumit să se aşeze pe un scaun lîngă uşă.

Asta puse vîrf la toate. Omul care veghea la siguranţa regimului venise el însuşi la această nevinovată soarea...

– E limpede că e trimis de Bibescu, care prin oamenii lui a aflat, desigur, că se află aci Costache Cantacuzino... Nu mai vorbesc de Ion Cîmpineanu, fu de părere Ion Voinescu II.

– Cîtă vreme sînt toţi trei jos acolo, nu e nici o primejdie pentru noi, căută să-l liniştească Bălcescu, glumind.

Nicolae Golescu era însă şi el neliniştit. Adunaseră cei de la „Frăţia" un număr destul de mare de arme de tot soiul la el la Belvedere, profitînd de reputaţia

lui de mare vînător. Dar ca să nu bată la ochi, dacă ar păstra în casă aproape treizeci de puşti şi vreo cincizeci de pistoale, în cele din urmă hotărîseră să ascundă o parte din ele într-un pod cu fîn, cam părăsit, la Ana Ipătescu acasă, loc oricum puţin supravegheat.

– Totuşi, încheie el, vizita asta a lui Iancu Mânu nu-mi place.

– N-ar trebui să vă fie atît de mult teamă de el. Se pretinde progresist şi prieten al scriitorilor şi pictorilor. I-a cerut lui Rosenthal să-i picteze întreaga familie... Ar fi putut veni aci din simpla plăcere de a asculta declamaţii şi muzică, fu de părere Ştefan Golescu.

Bălcescu se înfurie de-a binelea :

– Că el vrea să se ia bine cu cercurile progresiste, care pregătesc revoluţia, este foarte firesc, căci îşi păstrează astfel omul dreptul de a coti în clipa potrivită, aşa cum va sufla vîntul. Dar ca noi să nu vedem primejdia unei apropieri prea mari de acest om ar fi o greşeală de neiertat. în ceea ce priveşte armele, cred că ar trebui să cerem părerea fratelui Axente Sever, care ştie poate mai bine ce e de făcut şi are, printre tabacii lui, oameni care pot să ducă la îndeplinire o hotărîre, pe care am putea-o lua în această privinţă...

Fratele Axente Sever, profesorul ardelean, înalt, osos, cu frunte goală şi boltită deasupra unor ochi duşi în fundul capului, cu o barbă castanie destul de mare, care-i lăsa afară o parte din obrajii uscaţi şi bărbia în faţă, era înfăşurat într-un surtuc negru, strimt, şi avea mai curînd o înfăţişare de ascet.

— Apoi, fraţilor, eu gîndesc că nu e bine să purtăm armele de ici, colo, aşa cum ni se năzare nouă că ar fi careva primejdie... Că atunci ajungem să le schimbăm locul în fiecare zi şi pare-mi-se că astfel nu facem decît tocmai să sporim primejdia. Cată să le lăsăm deci unde sînt şi numai dacă se întîmplă ceva că e musai să le mutăm, atunci om aviza, eu cu feciorii mei tăbăci, că cum îi mai bine să facem. Acum e bine totuşi că ştim din vreme şi ne-om pregăti şi noi.

Şi ceilalţi găsiră că părerea profesorului de la Sfîntul Sava e chibzuită. Aveau încredere în el, pentru că îl ştiau nespus de serios, deşi vorbea greu ; dar el n-avea încredere în nimeni, ochii lui sfredeleau, bănuitori, pe toată lumea şi de aceea conlucrarea cu el era destul de grea. Nu se înţelegea decît cu Bălcescu şi numai uneori cu Nicolae Golescu, câre, oricum, era şeful lui direct în ierarhia „Frăţiei".

între timp, jos, în saloanele ticsite de lume, fu o noua tulburare. Eufrosina Băl-Ceaurescu venea însoţită de aghiotantul lui vodă, faimosul colonel Dăscălescu... Era o mică întrerupere şi ea întrebă cu o prefăcută spaimă dacă n-a întîr- ziat (căci înadins întîrziase). Fu asigurată de cei care făcuseră cerc în jurul ei că e în partea a doua a programului.

Cei care fuseseră în iatac apărură treptat şi cu mare grijă, jos, în cele două saloane, intrînd pe uşi diferite. Bălcescu veni prin odaia băieţilor şi păru -deci că a venit de la intrare, de afară. Nu fu zărit de cei de pe marea canapea albastră şi nici de ceilalţi, căci îl priveau toţi, ascultînd cu luare-aminte, pe Bolintineanu, care declama cu patos O *fată tînără pe patul morţii...* Cînd cei de faţă văzuseră că Bolintineanu nu apare încă, se temuseră că se va fi ascuns, cum îi era obiceiul, şi-1 căutaseră îndîrjiţi. Poetul fusese descoperit într-un jilţ în odaia băieţilor şi chemat, cu aplauze care nu mai încetau, să declame bucata favorită a sexului frumos, pe care mai toate fetele o ştiau, de trei ani încoace, pe dinafară. Ceea ce el primi, după alt răsfăţ, căci îi plăcea să fie răsfăţat de femei. Avea faţa destul de lată, şi fruntea bombată şi prelungită mult prin chelie. Mustaţa mică, mătăsoasă avea parcă subt ea un soi de sedilă, pusă de buza de jos, o aşa-zisă muscă. Era ceva molatio în toată făptura lui, foarte graţioasă, şi îndeosebi avea o dulceaţă feminină în ochii negri cu pleoape moi şi catifelate. Chiar acum cînd se încrunta, încrucişîndu-şi puţin privirea fără să-şi dea seama — ca să fie, chipurile, mai dramatic — nu izbutea să alunge de pe figura lui acea graţie răsfăţată.
Bolliac se apropie de Bălcescu, care era secretarul „Asociaţiei", ca şi Voinescu II, şi-i spuse că înainte ca Bănică să cînte, el ar vrea să citească o poezie pe care a compus-o chiar atunci, cînd a aflat că vioristul totuşi va cînta. Vreo cîteva strofe numai. Bălcescu le găsi într-adevăr foarte potrivite, dar fu de părere să le citească după ce Bănică va fi cîntat.
Acum apăru, prin uşa care ducea în pridvor, Costache Florescu, urmat de Eufrosina Băl-Ceaurescu şi de un tînăr înalt cu părul pe spate ca nişte plete, mai mult negricios. Crainicului îi veni nespus de greu să facă să înceteze aplauzele, ca să anunţe cine va urma. Cînd se potoliră, se anunţă o scenă dintr-un vodevil franţuzesc, pe care ei îl jucau şi la teatru. Aristia, în colţul în care se retrăsese, se întristă auzind ce vor arăta cei doi. Era o scenetă banală, mai mult sau mai puţin vioaie, dar căreia Eufrosina îi dădea, e drept, un farmec nespus. La sfîrşit cîntă ea singură un fel de cuplet, care de doi ani era fredonat cu un fel de patimă de tinerele demoazele din lumea bună. Dimitrie Florescu apăruse neobservat şi fericit la pian şi o acompania.
Devenise neasemănat de frumoasă, acum, cînd împlinise de curînd douăzeci de ani. Din rochia de catifea subţire, neagră, mult decoltată, lăsînd umerii rotunzi şi albi, de altfel se albise şi la faţă de se dusese vestea că face băi cu lapte de măgăriţă, creştea un trup zvelt, cu ceva marmurean în el. Era o rochie strînsă pe talie, cu prelungiri ascuţite spre şoldurile tari şi înguste, de unde se revărsa învoaltă, pînă la pămînt. Părul ei ca de aur era întors în sus cu sprijinul unui conci încrustat cu mărgăritare. Cu fiecare pas, rochia ei largă, pe cercuri, sălta uşor într-un joc plin de graţie, plimbîndu-i mersul sprinten.

Ana Ipătescu aplaudă stăruitor şi, vrăjită, parcă, de atît aur şi alb de trandafir, de ochii viorii, se întoarse spre Tiţa.
— Spune, Tiţo, nu ţi se pare că are ceva dintr-un heruvim ?
Tiţa era şi ea tulburată de atîta frumuseţe. Ceea ce nu înţelegea era cum putuse deveni atît de albă, căci pînă la cincisprezece ani părea mai mult smeadă.
Eufrosina, răspunzînd aplauzelor stăruitoare, începu un nou cîntec cu vocea ei fragedă, plăpîndă, pură şi tulburător de limpede.
Avea o frunte delicată şi netedă ca marmura. Ochii, de un albastru nepămîntesc, în formă de migdală, cu gene negre lungi, străluceau subt sprîncenele subţiri, parcă aduse din condei. Obrajii gingaş modelaţi aveau unduiri de crin. Nasul delicat şi semeţ îşi fremăta aripioarele nărilor, uşor înfiorate. Zîmbea tot timpul, ca să arate parcă tuturor, că deşi are buzele cărnoase şi moi, gura îi e foarte vie. Lucru rar pe vremea aceea, avea toţi dinţii şi încă albi ca un miez de fildeş al buzelor roşii/
– Tiţo, are întocmai aceeaşi rochie ca şi tine, numai că a ta este de tafta albastră şi a ei de catifea neagră, spuse din nou Ana Ipătescu vecinei ei.
Tiţa băgase şi ea de seamă asemănarea şi-şi aminti că învăţaseră amîndouă să croiască, de cînd îşi făceau şorţuri şi rochii de in, în grădină, subt nuc, cînd aveau paisprezece ani. I se mai ceru din nou Eufrosinei alte cîntece. Ea făcu semn să se facă linişte şi spuse cu ochii calzi :
– Dacă maestrul Aristia, pe care-1 văd în jilţul acela, e atît de bun să mă acompanieze la pian, voi cînta şi altceva. Vă rog să-l rugaţi şi dumneavoastră.
II arătă în colţul unde era. Cei de faţă începură să-l aplaude şi el se ridică tulburat cu totul, surprins.
Nu mai vorbeau de doi ani, de cînd se supăraseră. în seara aceasta, el o privea mereu, îndurerat, ca pe un vis, ca pe o fericire pierdută pentru totdeauna. Cînd o văzuse intrînd, cu acel frumos aghiotant domnesc, simţise un cuţit în inimă. Durerea amorţise, dar cuţitul rămăsese acolo. Deşi îşi jurase că nu-i va mai vorbi niciodată, acum gestul ei drăguţ îl în- frînse încă o dată. Omul care luptase în rîndul eteriştilor, pieriţi în acel măcel cumplit de la Drăgăşani, nu putu să spună nu. Zîmbi cu frumoasa lui faţă de actor obosit, ochii mari i se luminară trist şi, cu acel mers bărbătesc şi nepăsător, care plăcea atît de mult pe scenă, porni spre pian.
Mai cîntară încă vreo trei-patru cîntece, răspunseră furtunii de aplauze, apoi ea îl luă de braţ şi-1 duse într-un colţ,
unde li se făcu loc pe o canapea.
– Şi aghiotantul tău ?
– Lasă că e bine unde e. Are destule cunoştinţe aci.

Au stat de vorbă acolo multă vreme... Aristia se chinuia de moarte să ghicească adevăratele ei sentimente, dar oricît de experimentat era la vîrsta lui, nu putu să vadă adevărul în gingăşia ei şireată.
Bănică aştepta cu vioara în mînă în galeria cu geamlîc, lîngă uşă. Tremura tot şi îşi muşca buzele. Avea să cînte fără acompaniament, căci nimeni nu ştia să descifreze la vedere notele noi şi nici nu fusese timp de repetiţie. îl rugase însă pe Dimitrie Florescu să steie la pian şi să-i dea din cînd în cînd pe *la.*
Intră, cel dintîi, flăcăiandrul negricios, cu sprîncenele negre, tari, amestecate parcă, pleoapa de sus fiind dusă în adînc cu genele ; puse pe un trepied notele copiate cu grijă de Bănică şi cusute într-un caiet gros. Apoi anunţă :
– Veţi auzi acum un extraordinar violonist, elev al maestrului Wiest; ne cîntă un *capriccio per violino solo* de Paganini.
Fură aplauze bucuroase, zgomotoase. Dimitrie se dădu într-o parte, rămînînd să întoarcă foile. Bănică, într-un surtuc negru, legat la gît cu o cravată de mătase, cu pantalonii de culoare fumurie, aştepta lîngă trepied. Lupta să-şi biruie tremuratul mîinii. Era palid ca de ceară, cu ochii, în albul lor mult, tot atît de negri ca şi părul. Avea mîna cu degetele subţiri, nervoase şi neobicinuit de lungi, crispate pe arcuş. Nu putea începe şi, în saloane, întîrzierea lui produse o linişte îngheţată. Apoi îşi muşcă buzele, aproape fumurii şi ele, strînse pumnul pe gîtul viorii şi începu...
într-adevăr era ceva văzut şi auzit întîia oară la Bucureşti. încălecarea frămîntată, perlată a sunetelor ca într-un joc nebunesc de rîndunici bete de lumină, în jurul unui brad, la începutul dimineţii, tăia răsuflarea ascultătorilor. Cînd cîntecul părea că şi-a terminat creşterea şi se pierde, jocul nebunesc al sunetelor în cascadă sporea iarăşi mai tare.

A trebuit să cînte cinci-şase dintre aceste faimoase *capriccii.* Se ridicau toţi în picioare şi-i cereau alte bucăţi, şi altele. Cîiid totuşi sfîrşi şi dispăru — împreună cu Dimitrie —: pe uşa careducea la galeria cu geamlîc, apăru Bolliac întrerupînd cu greu aplauzele.
— Scumpi prieteni şi prietene, vă cer îngăduinţa să vă citesc o poezie compusă de mine chiar astă-seară, cînd am aflat că acest artist, pe care-1 cunosc de mai multă vreme, va cînta aci, în faţa dumneavoastră...
I s-a răspuns cu aplauze. Şi-a potrivit nervos ochelarii şi a citit cu o căldură şi o sinceritate aproape brutală :
„Cîntă robul pe-a lui vioară, Flăcări el în piepturi ne strecoară, Cîntă cel născut din mamă sclavă, Pe noi toţi să ne-aridice în slavă ;
88*

In genunchi el stă şi cîntă, Arta lui zic toţi că este sfîntă, Mîna lui, întocma Paganini. Dar picioarele le sfîşie spinii. Cînd ne vrăjeşte, zicem, ce sublim... Dar cît suferă noi nu simţim. 11 lăsăm zdrobit de lanţ, îl păzim cu dorobanţ...
Voi numiţi asta dreptate ? Şi mai spkneţi, om cu om e frate, Pentru zece, cinspre galbeni Ţineţi în robie ochi de oameni ?
Fraţilor, că totuşi sîntem fraţi, Este ceasul: nu mai pregetaţi. Veniţi lanţurile a-i desface, In robie el a nu mai zace, . Veniţi toţi să ne unim, Pe artistul rob să-l slobozim."
încă mai erau toţi subt vraja *capricciilor* lui Paganini cînd mîna bărbătească a lui Bolliac se adause şi ea ultimului vers, într-un îndemn din inimă. Aplaudară mult şi cu o căldură
puţin obicinuită. El le făcu semn să se oprească şi apoi continuă :
– Uitaţi-vă despre ce e vorba... Acest mare violonist este ţigan rob, spre ruşinea veacului nostru. Noi îi putem da libertatea cea fără de seamă dacă îl vom răscumpăra. Prietenul Nicolae Bălcescu şi cu mine vă propunem să subscrieţi toţi cîte puţin, cît vă lasă inima, iar cei care aveţi şi mai puţin, cît puteţi... Stăpînul acestui rob cere trei sute de gâlbeni. Să-i adunăm, dar, fireşte, nu toţi astă-seară.
– Cît ai spus ? întrebă Cîmpineanu, căci temîndu-se ca suma să nu-i sperie, Bolliac se cam bîlbîise.
– Trei sute de galbeni...
Costache Filipescu, care era acum lîngă Bălcescu şi Tiţa, înfăţişă nedumerirea tuturor cînd îşi arătă uimirea.
– Trei sute de galbeni ? Dar un rob se vinde cu cincispre- zece-douăzeci de galbeni.

– După cîte ştiu, spuse poetul patriot, suma aceasta de douăzeci de galbeni i-a oferit-o artistul însuşi, dar stăpînul lui nici n-a vrut să audă. Un prieten al boierului, care ar fi vrut să aibă în casa lui un asemenea viorist, a oferit o sută de galbeni. Atunci boierul lui a cerut trei sute.
A urmat o lungă tăcere, fiecare ocolea privirea celuilalt, neîndrăznind să spună cel dintîi un cuvînt care putea să fie nepotrivit; şi fiecăruia îi era teamă ca Bolliac să nu i se adreseze lui de-a dreptul.
Atunci, de pe canapeaua albastră, a ridicat uşor mîna acoperită de mîneca largă a binişului mătăsos pînă la inelele mari încărcate cu smaralde şi briliante Costache Cantacuzino.
– Să fie de la mine cincizeci de galbeni...
Suma păru foarte imare, depăşind chiar subscripţiile anuale ale societăţii, care nu treceau de zece-douăzeci de galbeni de persoană şi deodată începură aplauzele. Cînd se potoliră, lumea îşi îndreptă ochii spre ceilalţi musafiri de seamă şi Iancu Mânu se simţi îndatorat să vestească cu un zîmbet care ascun-dea supărarea de a fi prins în situaţia să risipească banii:
– Fie şi de la mine treizeci de galbeni, şi se aşeză iar picior peste picior, întinzînd şi mai mult pantalonii cenuşii legaţi cu bentiţă subt pantof, căci de la o vreme se îmbrăca nemţeşte.
Alte aplauze. Cînd Iancu Văcărescu se ridică, eerînd să fie înscris şi el cu cincizeci de galbeni, fu o voie bună înlăcrimată în cele două .saloane, căci şi cei din salonul scuturilor erau în- grăjnădiţi în uşă. Cei doi fraţi Golescu, care mai rămăseseră în sală, subscriseră fiecare cîte treizeci de galbeni.
– Dacă lucrurile merg aşa, apoi încă o soarea ca aceasta şi vom avea banii de[4] trebuinţă ca să zdrobim lanţurile acestui strălucit artist, lămuri emoţionat Bolliac.
S-a ridicat Ion Cîmpineanu, care, mîngîindu-şi retoric barba mică şi frîngîndu-şi cu mîna reverul stîng al fracului cenuşiu, într-un gest obicinuit la tribuna Obşteştei Adunări, unde fusese atît de ascultat, vorbi domol, cu o voce muzicală :
– E ruşinea noastră, a tuturor, că o sclavie demnă de epocile cele mai întunecate ale istoriei mai dăinuie la noi şi azi...
Şi continuă, în cuvinte destul de meşteşugite, o adevărată cuvîntare, de altfel frumoasă, dar Bălcescu se întrebă dacă nu vorbeşte atît de mult tocmai ca să nu subscrie nimic, ori prea puţin.
– ...Şi pentru ca să nu întîrziem nici un ceas mai mult clipa cînd acest artist, care v-a vrăjit cu arcuşul lui, va putea răsufla în libertate la fel cu noi toţi, vă rog să-mi daţi voie să subscriu eu restul sumei de care e nevoie.
Bolliac încremeni şi abia putu să întrebe :

– Subscrieţi... subscrieţi o sută zece galbeni ? [I]

– Dacă atît mai lipseşte, atunci subscriu o sută zece galbeni.

Bolliac ar fi vrut să mulţumească, dar se iscă un ropot de aplauze atît de îndîrjite, încît rămase cu fraza începută.

Iancu Mânu şopti maliţios lui Constantin Cantacuzino :

– Prinţule, s-a dus iar domnia... şi-i surîse arătînd limpede că el a înţeles sensul întrecerii dintre cei doi rivali. îi şopti la ureche, stăruind răutăcios : Ăştia de aici vor umple într-o săptămînă Bucureştii, iar într-o lună, ţara întreagă cu întîmplarea de astă-seară. Nu ai ce face.

Costache Cantacuzino îşi mîngîie barba iritat şi-x şopti şuierat :

— Nu-l vor puterile protectoare, mă. Degeaba se prăpădeşte cu firea... Apoi îşi băgă mîna dreaptă, cu inele multe, între inimă şi şalul persan cu care era încins peste anteriul cu flori de aur.

Se vesti curînd că subscrierea va urma, pentru ca să se poată cumpăra şi o vioară potrivită pentru asemenea artist. Se vor aşeza foi de hîrtie şi toc cu cerneală pe o măsuţă şi fiecare, dacă doreşte, va trece şi va subscrie.

Cum se sfîrşi programul, scaunele fură date la o parte şi un grup de fete zburdalnice înconjurară pe vorniceasa Ghica, rugînd-o să cînte la pian, ca să se danseze. Lăsîndu-se destul rugată, vorniceasa se aşeză totuşi la pian, plimbă apoi mîinile pe clape, făcînd ochii mici ca să pară visătoare şi începu un valţ de Lanner \ pe care-1 cînta fredonîndu-1 în acelaşi timp. Grupul de ofiţeri, căci'erau destui, Costache Filipescu, Deivos, Cristophi, Fărcăşanu şi alţii se înclinară pe rînd, zornăindu-şi pintenii, în faţa cîte unei fetişcane care pîndea clipa cu inima palpitînd şi apoi se avîntau lunecînd lin... Se dansa foarte depărtat unul de altul, schiţînd mişcări de balans. Fetele, cu capul încadrat cu zulufi, uşor înclinat pe umăr, cu braţele tinere, goale, accentuau ritmul, legănîndu-se şi făcînd să se legene şi rochiile lor strînse subt sîni şi largi jos ca nişte clopote mari de mătase, cu cercuri pe dedesubt de sîrmă, aşa încît unele mişcări dezvăluiau pantalonii de batist alb, cu dantelă încreţită jos.

I în textul original: „o sută şaizeci de galbeni". Cum însă preţul robului era de trei sute de galbeni (vezi mai înainte, pag. 134), şi nu de trei sute cincizeci, am modificat suma indicată de autor.

Alături de canapea se mai adunaseră jilţuri în semicerc, ca musafirii de seamă să poată privi în voie şi nu fără o vădită plăcere, de altfel. Fiecare pereche care trecea era măsurată cu privirea de aceşti de mult reputaţi cunoscători ai frumuseţii femeieşti. Iancu Mânu, spătos şi încă tînăr cu toţi cei patruzeci de ani ai lui, îşi mîngîie uşor cu un deget mustaţa stufoasă retezată scurt şi aruncă priviri admirative spre o boieroaică tînără, cu cap mic de copil, dar tot atît de înaltă ca el şi robustă ca o lupoaică roşcată : boieroaica se legăna uşor danţîtid cu Voinescu II. Era faimoasa Bălaşa Grădişteanu, o văduvă abia în vîrstă de nouăsprezece ani. Cel poftit dintre ei (la al doilea' valţ) fu însă Iancu Văcărescu. Veni la el, surîzătoare, una dintre nepoatele lui, aceea pe care Bălcescu o cunoscuse laconacul lui Raletu şi-care împreună cu prietenele ei se amuzau "drăcoase să-l înveţe pe poet să danţeze danţurile moderne... De obicei el se prefăcea că se lasă greu, că „nu face", sau aşa ceva, atunci ceilalţi dansatori se opreau şi ei şi aplaudau cu rî- sete prietenoase pe preşedintele lor, care mai era şi poetul iubit pe deasupra. Pînă la urmă învăţase valţul destul de bine şi era, de altfel, singurul dintre poeţi care ştia să danţeze. Deşi avea aproape cincizeci şi cinci de ani şi era oarecum greoi la trup, Iancu Văcărescu păstrase un fel de tinereţe care uimea. Avea şi el ochii mari ai Văcăreştilor, faţa lor cărnoasă cu trăsături limpezi şi hotărîte, zîmbetul din tot chipul, gustul pentru frumuseţea feminină, ceea ce răutăciosul epigramist Grigore Alexandrescu — care-1 iubea nespus de mult şi-1 necăjea şi în scris pe tema slăbiciunii lui pentru fete tinere — exprimă în diferite variante, dar lapidar : „Poetul Iancu Văcărescu, binecuvântatul muzelor şi binecuvîntătorul muzelor numai în vîrstă de şaptesprezece ani ! " Ca mai toţi bărbaţii în această epocă jle trecere, îşi tot căuta şi el un fel de barbă mai potrivită, căci mai fiecare, ca toţi purtătorii de barbă din lumea întreagă, încerca tot timpul „să-şi facă un cap". Avusese cînd barbă mare, boierească, răsfirată, cînd o tunsese patrată, cînd o subţiase în faţă şi-şi tunsese mustaţa... Acum o purta scăzută în jurul bărbiei, ca poeţii romantici, uşor deosebită de mustaţa care era lăsată ceva mai plină.
^ Bălcescu şi Tiţa, pe o canapea, la fel lucrată cu cea albastră, dar cu catifeaua de culoarea vinului, priveau din cînd în cînd la cei ce dănţuiau, deşi el ar fi vrut să fie din nou sus, aşa cum îi făgăduise Luxiţei, ca să joace şah cu Bolliac, ori chiar cu ea, care oricum nu mai putea veni acum jos. Se iscă în saloane un "soi de veselie şi Tiţa văzu că lumea rîde fără răutate de o pereche de dansatori cu totul nepotriviţi. O damă cam coaptă se lăsa dusă cu o mutră acră de Grigore Alexandrescu, pe care se vedea că nu-1 putuse refuza şi care, cu un zîmbet ironic în colţul gurii, avea aerul să spuie : „Acum după versurile mele despre danţ, aveţi şi prilejul unei demonstraţii". Se vedea limpede că tomnatica dănţuitoare era terorizată de gîndul că ar putea să cadă pe podeaua

ceruită cu un dansator aşa de puţin dibaci. De altfel, după cîtva timp, ea mulţumi cavalerului ei şi se desprinse grabnic de el...
Costache pofti ceremonios pe Tiţa ; ea se ridică subţire şi de o nespusă eleganţă în rochia de tafta albastră, cu guler de dantelă albă şi tiv tot de dantelă la mîneci. Nu mai vrea să se îmbrace ca fetele, cu talia sus de tot, subt sîni, ci avea un corsaj strîns pe corp, lung, terminat în unghi ascuţit pe şolduri, de unde fusta se desfăşura larg pînă la călcîie. Femeile foarte împopoţonate, cum era moda, cu fel de fel de volane şi false croieli şi de culori foarte diferite, găseau că rochia, de o singură culoare şi aceea foarte închisă, era prea bătrînească şi nu-şi explicau de ce Tiţa place atît de mult bărbaţilor, mai ales că, în afară de faimosul ei picior mic, nu găseau la ea nimic deosebit... Cu mîna subţire uşor rezemată de braţul fratelui ei, tăcută, formau o pereche desăvîrşită. Faţa ei lungă şi limpede era acum frumo'asă, deşi rece. Veniră fetele zglobii şi de dincolo ca să-i privească. „Veniţi să privim, fetelor... *Le prince noir* dănţuieşte cu sora lui"... Treptat, rămaseră ei sin-
?uri şi Văcărescu îi chemă să treacă şi prin celălalt salon al irelor şi harpelor, ca să-i poată admira toată lumea.
Cînd el, înalt, în fracul negru cu guler de catifea albastră, a dus-o la loc, au fost multe aplauze.
Din nou s-au perindat prin faţa ei, poftind-o mai ales ofiţerii cu uniformele strînse pe talie, scurte de tot, ca nişte fracuri cu coadă smulsă, cu epoleţi mari de aur ; dar ea, închisă în ea însăşi, îşi ceru scurt iertare, spunînd că este obosită.
Grigore Alexandrescu, căruia îi plăcea totuşi valţul, dar simţea că-1 evită dănţuitoarele, îşi luă inima în dinţi şi se apropie de Tiţa, cu surîsul lui obicinuit, ironic.
– Aveţi curajul să vedeţi cum se poate dansa prost cu mult talent ?
Tiţa îl privi lung. Nu-i plăcea acest perpetuu surîs ironic, dar simţea că e la el o mască menită să-i ascundă timiditatea şi marea lui sensibilitate.
– De ce nu ?... şi se ridică, însă fără zîmbetul convenţional al acestor formalităţi. De ce nu ? Poetul care a scris *Umbra lui Mircea la Cozia, Anul 1840* are dreptul să dănţuiască şi prost dacă vrea.
Grigore Alexandrescu se simţi măgulit şi, înainte de a-i cuprinde talia, se aplecă spre Bălcescu :
– Fii cu luare-aminte şi gata să ne ridici, dacă vom luneca pe duşumeaua asta lustruită.
Atunci ea îi spuse cu oarecare severitate :
– N-ai să cazi. O să am eu grijă ^de asta... Dumneata gîndeşte-te numai să nu mă calci prea rău pe pantofi. Pe cît se poate nu ridica tocurile de pe podeală şi lasă-te dus de mine. Stai drept, nu te suci atît; fii cu luare-aminte la mîna mea

dreaptă, care îţi va apăsa braţul, ca să-ţi arate, cînd e nevoie, ritmul muzicii... Şi nu mai zîmbi ironic, e de prisos, n-are nici un rost !...
Lumea îi privea la început surprinsă şi se aştepta la un fel de scenă de comedie, dar cei doi lunecau lin, şi Grigore Alexandrescu mai, mai să se apropie, ca eleganţă acum, tot înalt şi el, de Costache, care nu era de altfel decît tot elevul desăvîrşit al Ţiţei. Se alcătuise din nou o pereche potrivită şi admirată. Un soi de fericire se simţea pe chipul mare, cu fruntea vastă şi mustaţa fină, al poetului, care dănţuia parcă întîia dată. „Ar fi o pereche potrivită", se gîndea în clipa asta şi Bălcescu, deşi îl cam irita felul permanent ironic al lui Grigore Alexandrescu în viaţa de toate zilele. Pe de o parte îi plăcea că-1 vedea mereu nemulţumit de cele ce se în- tîmplau în ţară, de moravurile boierimii oriental feudale, de arivismul ciocoiesc, dar în acelaşi timp îşi dădea seama că această atitudine ironică, în care se refugia acest strălucit poet, era în acelaşi timp o fugă, o teamă de a cerceta mai de aproape, de a merge curajos la cauzele adînci ale răului. Dacă în versuri ironia asta era la locul ei, strecurată aproape în orice frază pe care o spunea, în viaţa de toate zilele era iritantă. Devenise la el o a doua natură, încît uneori chiar cînd nu formula ceva de spirit, dar prin simpla rezervă vădită în ochii mari şi vii, care arătau că ei nu participă la sensul celor spuse, sau prin zîmbetul care devenise puţin automat, anula orice gîndire serioasă. „Şi totuşi, se gîndea Bălcescu, ar fi singurul soţ potrivit dacă Tiţa l-ar primi de bărbat... Maica ar putea dormi în sfîrşit liniştită şi poate că fata, atît de înăsprită şi autoritară cum a devenit în ultima vreme, l-ar sili şi pe el să nu mai fugă de anumite răspunderi."
– De ce nu-1 înveţi, stimată domnişoară, şi pe Nicu să danţeze, cînd eşti atît de meşteră ?
– Nicu ştie să danţeze destul de bine...
– Nu l-am văzut parcă niciodată...
– Nu dănţuieşte, fiindcă... fiindcă el are altceva de făcut în viaţă. Şi pe urmă spune că nu-i place să fie privit de alţii, ca la teatru... De altminteri, de Anul nou, între ai noştri, a dănţuit toată noaptea...
Poetul se simţea foarte bine, dar una dintre răspunderile de care fugea era şi aceea de a-şiTua nevastă, aşa că Tiţa nu avu prilejul să-i spună şi lui — fără îndoială — nu.
Cînd vorniceasa se declară obosită — dar în realitate plictisită de a tot cînta pentru alţii, căci ar fi vrut să dănţuiască şi ea cu ofiţerii cei frumoşi, dacă nu cu pajul ei ştiut, Costache Florescu — se aduseră cafelele şi bomboanele pe tablale purtate de feciori în straie albe, găietănate. Atunci se împrăştiată toţi grupuri, grupuri şi începu larma conversaţiilor şi a rîsetelor zgomotoase.

Trebuie să spunem răspicat că, în această „Asociaţie literară" de cultură românească, mai nimeni nu vorbea în., seara asta româneşte. Noua „Asociaţie" voia să arate că e totuşi o elită socială, ai cărei membri erau destul de bogaţi ca să poată călători în străinătate sau să-şi poată îngădui luxul unei guvernante scump plătite. Din această vreme începe să se adauge totdeauna, la inventarul de zestre al unei „fete de familie", specificarea stăruitoare că „vorbeşte franţuzeşte", ba chiar că în familia ei nu se vorbeşte decît franţu-zeşte, cu excepţia dispoziţiilor date personalului de serviciu. A fost totdeauna de altfel tendinţa claselor dominante să-şi creeze şi un limbaj oarecum cifrat esoteric, adică exclusiv pentru uzul membrilor săi şi în acelaşi timp semn distinctiv al castei, între alte semne... Tot astfel, bunicii şi părinţii celor de azi învăţau cu mîndrie greceşte ca să pară ighemonicoşi şi culţi. Totuşi este locul să se amintească aci că încercarea lui Bibescu de a înfiinţa un liceu de stat, al treilea liceu în Ţara Românească, acesta cu limba de predare franceză, şi propunerea ca la cursurile complimentare şi speciale (adică începuturile universitare de la Sfîntul Sava) limba de predare să fie tot cea franceză, ceea ce ar fi dus cu timpul la desfiinţarea Colegiilor de la Sfîntul Sava şi de la Craiova, n-a izbutit. N-a izbutit, căci a stîrnit mînia unei părţi dintre intelectuali.
Din salonul scuturilor se aude dezlănţuirea unui hohot de rîs atît de puternic, încît şi cei din salonul lirelor ridică întrebător capetele, bănuind că acolo trebuie să se petreacă lucruri cu deosebire amuzante. Peste cîteva clipe năvăli dincoace un grup tînăr, cu obrajii încălziţi de rîs, şi una dintre fete, bălaie, cu un nas mic şi ochii albaştri, o nepoată a baş boierului Iordache Filipescu, se adresează de-a dreptul marelui agă Mânu, ciripind într-o franţuzească precipitată:
– E adevărat, *monsieur,* că a pălmuit-o Bibescu pe Elisa ?... că a tîrît-o de păr prin palat... din cauză că e amorezată de acel consul străin ?... E adevărat ? Dumneavoastră trebuie să ştiţi — şi iar izbucniră toate şi toţi în hohote de rîs. Iancu Mânu era într-o situaţie foarte gingaşă. I se cerea — cu nevinovăţie de altfel — tocmai lui, ministrul poliţiei, să dea pe faţă taine din palatul domnitorului său, dar în acelaşi timp era încîntat că era şi el acum interesant, într-un fel sau altul, pentru acest tineret care nu putea fi pedepsit (dar care, fie zis în treacăt, îşi dovedea astfel puterea corosivă, care în felul său slăbea zi de zi regimul...). A dat, surî- zînd şi abil, un răspuns în doi peri, dar nu scăpă uşor şi conversaţia deveni generală, avîndu-1 pe el — care venise totuşi aci să spioneze — drept motiv generator şi îmbrăţişînd, prin bîrfeli elegante, nu numai viaţa particulară, dar şi cea politică a domnitorului.
Povestea nu era de altfel născocită. Bibescu se căsătorise cu Zoe Brîncoveanu, care acum era închisă cu brutalitate într-o casă de sănătate din Viena, pentru

ca el să se poată căsători cu Maricica Văcărescu, femeia cea mai frumoasă a principatului (alături de Eufrosina Ceaurescu). Cea mai mare dintre fetele lui Bibescu din întîia căsătorie, Elisa, era îndrăgostită de unul dintre consulii străini şi toată lumea de sus a Bucureştiului nu vorbea decît despre asta... întrebările fetelor erau foarte periculoase pentru marele agă, pentru că ele scotoceau toată viaţa intimă a lui Bibescu.

– E adevărat, *monsieur* agă, că de ziua Sfîntei Mării, cînd au venit unele boieroaice să se închine doamnei de ziua ei, ea, trîntită pe un divan, le-a trimis pantoful, strigînd tare, să audă toată lumea, ca ele să se închine pantofului, că pe ea destul au bîrfit-o ani de zile ?

Iancu Mânu zîmbi iarăşi, mărturisind că nu ştie nimic, dar că nu e cu neputinţă să fie aşa, căci se ştie în ce mod s-au purtat boieroaicele din protipendadă faţă de înalta doamnă.

Adevărul era că a doua căsătorie a lui Bibescu apărea celor mai mulţi ca o dovadă a imoralităţii păturii conducătoare şi constituise unul din scandalurile penibile ale epocii. Fusese necesar mai întii un dublu divorţ, Maricica Văcărescu fiind şi ea căsătorită cu marele spătar Costache Ghica, fratele fos- tului domnitor, cu care avea, la rîndul ei, tot trei fete. A fost nevoie de compromisuri urîte, de mărturisiri false, pentru ca după vreo trei ani, în care timp Maricica Văcărescu locuia cu vodă la palatul de subt dealul Mitropoliei şi avea cu el primul copil (tot o fată), să se obţină de la patriarhul din Ţarigrad pronunţarea divorţului. încă şi mai penibilă era silnicia cu care Bibescu a stăruit să o închidă pe Zoe, nevasta dintîi, în acea casă de sănătate de la Viena, fiindcă numai aşa se putea căsători cu alta, păstrînd totuşi imensa avere a femeii : cea mai mare avere din ţară, cuprinzînd între altele şi palatul de la Mogoşoaia, şi moşia Brîncoveni, şi cea de la Breaza şi altele multe... fireşte, sub pretextul drepturilor lui, de organ tutelar al copiilor. A fost nevoie, ca să se obţină şi cestălalt divorţ, care părea din cale afară de imoral, să se puie în mişcare jumătate din diplomaţia europeană a epocii. Bibescu ţinea cu orice preţ să aibă şi averea nevestei dintîi şi frumuseţea într-adevăr răpitoare a celei de-a doua. Nu 1-a lăsat pe Sathmary pînă cînd nu a înregistrat pentru istorie, într-unui dintre cele mai izbutite portrete ale acestuia, chipul de Ileană Cosînzeană al femeii. Ovalul desăvîrşit, chipul delicat de culoarea chihlimbarului, părul de aur roşcat, pieptănat cu cărare la mijloc şi adus, într- o parte şi alta, peste urechi, ochii mari de culoarea prunei verzi, nasul şi gura lucrate de natură cu o gingăşie meticuloasă sînt într-adevăr tulburătoare. După ani de zile şi după o trudă îndîrjită şi stăruitoare, care ar fi descurajat orice altă femeie, dar nu pe această aurie porumbiţă cu gheare de uliu, cele două divorţuri fură, cu multă silă, pronunţate ; atunci, cei doi îndrăgostiţi hotă- rîră o nuntă cum nu se mai văzuse în Ţara Românească. Mai întîi, el îi

constitui o zestre de trei milioane cinci sute de mii de lei aur, mai mult de jumătate din bugetul anual al principatului, ca s-o mîngîie că stătuse atîta timp închisă oarecum în casă, numai ca să e.vite ironiile lumii „bune". Nunta avu loc la Focşani, naşi fiind Mihail Sturza şi Smaranda, soţia lui. A fost într-adevăr o nuntă ca în poveşti, cu parăzi militar^cu bubuituri de tun, cu iluminaţii şi praznice în toată ţara, cu alaiuri nesfîrşite, deşi Făt-Frumosul, care-şi făcuse cu ocazia asta cuşmă şi mantie voievodală în locul gugiumanului şi căbăniţei predecesorilor săi, era tatăl a cinci copii, iar Ileana Cosînzeana, mamă a trei fete, din primele lor căsătorii, iar acum, pe lîngă o fată, copilul amîndurora, era pe cale să le vie încă unul din această nouă căsătorie, adică zece copii laolaltă.
Chiar dacă era invidiat de marele vornic Cantacuzino, care era amărît că el nu interesează pe nimeni şi e lăsat în pace ca o momîie indiferentă, marele agă Mânu era şi destul de încurcat că aveau despre ce sa ciripească în franţuzeşte fetişcanele de la soareaua literară şi că era silit să dea atîtea lămuriri, tocmai el care din nesocotinţă se aventurase aci, nădăjduind să afle ce ar fi fost de aflat.
Nici Cantacuzino şi nici Ion Cîmpineanu nu pierdură prilejul să-i ceară noutăţi despre nemaipomenita afacere a falimentului Hagi Moscu, nu chiar de-a dreptul, ci mai mult prin aluzii, dar destul de acre, Ion Cîmpineanu ar fi vrut să ştie, pe de altă parte, dacă Filarmonica va putea să-şi continue stăruinţa pentru construirea unui teatru naţional pe terenul Hanului lui Filaret, de curînd cumpărat în acest scop, sau ce gînduri are în privinţa asta vodă. Iancu Mânu răspundea, su- rîzînd, binevoitor şi cu ocoluri, dar ce gîndea el în clipa asta avea să se vadă abia peste cîtva timp : Filarmonica a fost ca şi desfiinţată şi în noua ei formă, deşi fusese şi el, Iancu Mânu, unul dintre iniţiatorii ei, iar „Asociaţia literară" a fost încorsetată cu nişte statute „drastice", ca să se ştie cine răspunde cînd fetişcanele cu zulufi şi cu rochii largi de mătase, încheiate subt sîni şi puse pe cercuri de sîrmă, ciripesc pe socoteala doamnei şi a domniţelor lui vodă.
Se auzi o larmă haotică afară, strigăte puternice şi unii slujitori năvăliră înăuntru, anunţînd că Vicleimul cu Irozii vor neapărat să urce sus. Aga se înfurie şi vru să-şi arate autoritatea, dar tineretul, în frunte cu Dimitrie şi Costache Florescu, stărui, bătînd din palme, ca jocul să fie lăsat să intre.
Da, să vie, dar numai în sala de la intrare, ca să nu murdărească covoarele. Se vor deschide amîndouă uşile şi lumea va privi din saloane, ca la teatru, hotărî jupîneasa Dumitra, care alergase speriată de jos, de la bucătărie, şi de care vrînd- nevrînd trebuia să asculte toată lumea, căci era cunoscută pentru gura ei.

Nu încăpea însă tot Vicleimul în tindă, altfel încăpătoare, pentru că era prea numeros. Se alcătuia dintr-un Irod în straie vopsite şi cu coroană poleită cu aur în cap, ofiţerul său îm-
brăcat aproape la lei, dar fără coroană, trei magi îmbrăcaţi în cearşafuri şi turbane ca nişte beduini, îngerii, care la cearşafuri adăugaseră aripi de hîrtie albastră întinse pe speţeze, şi un număr mare de ciobani cu sarici pe ei : toţi purtau bîte noduroase de tufan, căci regula era ca orice Vicleim să facă un fel de pustiu în faţa sa — aşa cum făcuse Irod omorînd patruzeci de mii de prunci în noaptea nativităţii — şi deci trebuia nimicit în calea Vicleimului orice alt colind întîlnit; dacă nu apucau să intre, grabnic şi desperat, în vreo curte, copiii care colindau cu steaua se pomeneau aproape dezbrăcaţi, iar stelele erau sfărîmate ; la fel trebuiau să se ascundă şi cei cu pluguşorul. Iar dacă întîmplarea aducea faţă în faţă două Vicleimuri, care erau foarte numeroase şi nu se puteau ascunde pe loc, atunci era de neînlăturat o bătălie crîncenă cu capete sparte şi cotonogire serioasă.
După ce se reprezenta noaptea de la Bethleem, dramatizată, trebuia să urmeze jocul păpuşarilor, dar aceştia fură opriţi foarte curînd, căci făceau uneori abateri necuviincioase, ca şi Vicleimul de altfel. Bolintineanu luă căciula din mîna unuia care voia să umble prin salon, ca să adune gologani ; cu o fată la braţ, dădu ocol încăperii, oprindu-se în faţa fiecăruia dintre invitaţi (Cantacuzino dădu un galben împărătesc) şi apoi îi puse-n mînă omului căciula plină de lei şi sfanţi.
înainte de plecare, una din guvernantele franceze cîntă la pian un cadril-lancier. Nimeni nu fu lăsat la o parte şi se formă un număr destul de mare de perechi, care se mişcau mai mult sau mai puţin după tactul bătut energic la pian. Iancu Văcărescu era acum partenerul unei oacheşe micuţe, cu gura mare, cărnoasă şi roşie ; păstra un zîmbet plin de şiretenie. Iancu Mânu nu putu danţa cu vulpoaica înaltă şi cu un cap de copil, cu acea Bălaşe pe care o admirase atît, căci ea era acum pereche cu Costache Bălcescu, dar fu încîntat că nepoata baş boierului Filipescu, cea bălaie şi cîrnă, îl pofti la joc... Ion Cîmpineanu avea alături una dintre cucoanele tinere şi era faţă în faţă cu Costache Filipescu şi o fată bălană cu chip dulceag de miel.
Eufrosina, care se despărţise de Aristia, invitîndu-1 de altfel destul de cald, ca să vie s-o mai vadă — căci aflase şi ea că Bibescu vrea să reorganizeze Filarmonica în teatrul cel mare, după ce va fi construit, subt conducerea fostului actor — se pregătea să iasă pe uşă, cind auzi invitaţia muzicala pentru cadril-laneier. Se întoarse către colonelul Dăscălescu şi-i spuse să-şi caute o parteneră. Ea se salutase cu Tiţa, care-i răspunsese destul de prietenos, şi acum se duse întins spre colţul dinspre fereastră, unde erau cei doi pe canapeaua albastra.

– Vreţi să dansaţi cu mine lancier-ul, domnule Bălcescu ? întrebă ea şi se înclină, aproape tremurînd că va fi refuzată.

Tînărul istoric zîmbi surprins, încurcat de acest „domnule Bălcescu", deşi înclinarea i se păru puţin ironică, apoi se ridică spunîndu-şi că un cadril e mai puţin spectacol ca alt danţ. Tiţa fu aproape în aceeaşi clipă poftită de Grigore Alexandrescu.

în timp ce perechile îşi căutau locurile, Iancu Mânu, tre- cînd pe lîngă Eufrosina, zîmbind cu o oarecare răutate, ca şi cînd ar fi spus : „Tocmai cu acesta ţi-ai găsit să dansezi cînd sînt atîţia ofiţeri frumoşi aci ?" o întrebă în şoaptă :

– Dansezi cu domnul Bălcescu ?

La care ea răspunse aproape şuierat, cu ochii vii :

– Da, lîngă el mă simt mai deşteaptă ; lîngă el oamenii sînt mai deştepţi. Avea aerul să spună : „Poţi să încerci şi dumneata".

Iancu Mânu se încruntă, simţind usturimea răspunsului primit, iar Eufrosina, aşteptînd semnalul muzicii, se apropie şi se sprijini puternic de braţul dansatorului ei.

Nu mai rămăseseră pe scaune decît, într-un colţ, o guvernantă obeză şi bătrînă, cu obrajii stacojii şi cu ochelari, ca şi marele vornic Cantacuzino, care fu cuprins de spaimă la gîndul că vreuna dintre fetele astea năzdrăvane l-ar putea sili să danseze cu bătrîna caraghioasă... care a rămas fără cavaler. Ştia că a doua zi ar fi glumit răutăcios tot Bucureştii ăştia pe socoteala evgheniei lui împărătesc bizantine. îşi zise şi aşa că a călcat cu stîngul... Ce planuri îşi făcuse venind aci şi care era rezultatul ? Fusese convins că, de cum va intra pe uşă, va avea la picioarele lui această „Asociaţie literară", unde ştie că se dospeşte popularitatea — fie ea şi restrînsă la o anumită lume — popularitate care, acum cînd se „alegeau" din nou domnii, uşura urcarea în scaunul ţării. Nu trebuia să cucerească decît cîteva familii boiereşti şi cîteva zeci de mari negustori, căci aceştia alegeau pe cei vreo patruzeci de membri ai Adunării Obşteşti extraordinare (în cea ordinară nu erau negustori), care la rîndul ei alegea pe vodă... Era un simulacru de alegere, dar Cantacuzino nu se putea lipsi de ea, deşi avea' tot sprijinul de la Constantinopol, pentru că sprijinul acesta îi era necesar hospodarului, numai ca să nu fie scos de pe tron după ce fusese numit. Astfel izbutise el, în ultima vreme, să obţină făgăduieli serioase la Poartă că pînă în primăvară Bibescu va fi scos. îşi făcuse planul să devie preşedintele „Asociaţiei", pe care vrea să o amăgească dă- ruindu-i o tipografie de care ştia că avea ea nevoie, întrucît aceşti intelectuali cu condei dirijau ceea ce s-ar fi numit opinie publică. Acum îşi da seama că nu e nimic de făcut şi-1 birui amărăciunea.

în timpul acesta se spuse una dintre puţinele fraze româneşti, rostite la această serată. O spuse marele agă Iancu Mânu, cu un straşnic iz boieresc, cînd trecu pe lîngă Iancu Văcărescu, în timpul danţului.
— Cantacuzino s-a întors... I s-a făcut de haleală... As- cultă-mă pe mine, ăsta nu va fi niciodată boier halea.în primul rînd descendentul lui Şaitanoglu este dezgustat de îmbrăcămintea de pe el, care i se arată acum nu ca un sprijin, ci ca o piedică în calea spre domnie. îşi frămînta barba mătăsoasă, îngrijită ca o comoară cu piepţeni bătuţi în briliante şi cu parfumuri. De fapt era îmbrăcat nu fără tîlc, căci voia anume să amintească prin splendoarea lui bizantină, de obîrşia imperială a Cantacuzinilor. Capul îi era înfăşurat într-un şal de India ca un turban, prins într-o parte cu un smarald, care făţea singur cît două moşii... Anteriul de pe el era dintr-o mătase de Damasc, bătută din fire de culori înrudite, mult mai aurii, cu găietane din fir de aur roşu şi peste el era încins cu alt şal care amintea de cel de la'cap, dar avea şi mai multe flori de aur. Peste anteriu avea o feregea de stofă subţire de Veneţia, verde, mlădioasă ca mătasea, care era ceva mai scurtă ca anteriul şi cădea acoperindu-i frumos genunchiul cu faldurile ei. Peste feregea avea un~"bi- niş de atlaz argintiu, căptuşit cu blană de zibelină albă... în picioare ciacşirii, ieşind de subt anteriu, înfăşuraţi de carîmbi de mătase — de tuzluci — intrau în cizmuliţe scurte, galbene, de saftian de Persia. Oricine şi-ar fi dat seama că îmbrăcămintea lui reprezenta, chiar şi fără giuvaericale, o avere întreagă, iar cu atît mai mare se vădea averea acestuia, cu cît era sporită de cele patru mari inele cu floare de briliante şi rubine care împodobeau mîinile frumos aşezate, una întinsă pe spătarul, alta pe marginea ridicată a divanului. Era o îmbrăcăminte şi o barbă cu care, fireşte, nu se putea dănţui între aceşti tineri neastîmpăraţi, alături de aceste fete care-i plăceau atît şi care, cu rochiile lor învoalte, făceau reverenţe dănţuitorilor după ritm. Nu, o îmbrăcăminte ca a lui era bună pentru stat în jilţ, nemişcat, ca să primeşti omagii în genunchi şi temenele de supunere. Fusese convins că aşa se va întîmplă, că-i vor face toţi temenele, chiar şi fetele. Intrase asta în socotelile lui. Şi în loc de asta, surprindea mai curînd priviri compătimitor furişate şi zîmbete necuviincioase. Era limpede că mai nimeni dintre cei tineri nu-1 cunoştea, mai ales că lipsise atîţia ani din ţară. Grezu deodată că-i vine ameţeală. Bătrîna guvernantă îi prinsese întîmplător privirea şi, zîmbind, se sculase venind spre el.
Se întreba îngrozit ce vrea de la el şi ar fi vrut să se desfacă podeaua, ceruită cu roşu, ca să-l înghită.
— Mi se pare că vă plictisiţi grozav, îi spuse, într-o franţuzească elveţiană, guvernanta, care era de puţină vreme în ţară, şi se aşeză şi ea pe canapea. Ce vreţi ? Asta este soarta noastră, a bătrînilor, la asemenea petreceri... Trebuie să ştim să ne resemnăm.

O fulgeră cu o privire ucigaşă şi o pofti apoi aspru să se întoarcă numai decît la locul ei, ceea ce ea făcu puţin aiurită, lucru care atrase luarea-aminte a unui întreg grup de dănţuitori.
449
Descoperi cu înfiorare că e bătrîn... Nu-i venea să creadă. Făcu socoteala în gînd şi găsi că la patruzeci şi cinci de ani ar trebui totuşi să fie mai tînăr decît Mânu şi Cîmpineanu, iar Iancu Văcărescu trebuie să aibă nouă sau zece ani — cel puţin — mai mult decît el. Ei dănţuiau acum şi glumeau în mijlocul unui tineret care scînteia de frumuseţe, iar el „făcea canapeaua", alături de o femeie bătrînă. îl cuprinse o ciudă aprigă pe barba asta măreaţă şi căruntă, care-i fusese pînă nu demult mîndria vieţii şi strigătul triumfal al bărbăţiei lui. îşi dădu seama că nu numai nici o fată, dar nici o femeie
29 — Un om întie oameni, voi. I tînără n-ar avea-curajul să danseze, în lume, cu o asemenea barbă, fără să se simtă ridicolă şi nenorocită. îi era cu nepu-tinţă să admită că, de aci încolo, va putea fi suportat numai pentru numele şi averea lui şi numai pe ascuns, că nici una nu va mai fi mîndră, pînă la nesocotinţă, lăudîndu-se, ca pînă nu demult, că i-a plăcut lui.
Se făcu un fel de horă şi dănţuitoarele treceau împletind ritmic şirul lor cu al bărbaţilor, care le conduceau elegant, ţinîndu-le ridicată mîna dreaptă... Iancu Mânu, fericit că dansează, întîlnind privirea lui Cantacuzino îi zîmbi com-pătimitor.
Acum dănţuitoarele stăteau pe loc şi cavalerii se opreau în faţa lor, făcîndu-le complimente. Mai ales ofiţerilor, în hainele lor turnate pe corp, cu epoleţii de aur şi fireturi, le stătea grozav de bine cînd, drepţi, înclinau uşor capul... Can-tacuzino se gîndi că numai armata asta nouă, în uniforme ruseşti, a stricat orînduirea lucrurilor şi că, dacă va fi domn, nici el nu va putea face altfel, căci nu va putea comanda armata în anteriu şi caftan.
Kisseleff avusese dreptate acum vreo cincisprezece ani cînd pusese pe spătarul Alexandru Ghica, şeful oştirii, să treacă în revistă armata, după întîiul ei an de existenţă, dar îl sfătuise să nu treacă pe dinaintea frontului cu barbă şi cu anteriu. Alexandru Ghica — s-a ştiut mai tîrziu — era îngrozit la gîndul că va trebui să se îmbrace cu nişte pantaloni vizibili, care i se păreau caraghioşi, aşa strînşi pe picioare ca o altă piele. îşi făcuse uniforma, dar după ce o încercase umblînd cu ea prin cameră, cu ochii în lacrimi, îngrozit, o lăsase la ruda sa — inspecţia era la Craiova — şi, la exerciţiile de dimineaţă, luă parte cu o suită de ofiţeri români şi ruşi, el singur fiind în anteriu şi caftan. Şi-a dat totuşi seama că nu merge, şi la banchetul de la prînz apăru, cu oarecare întîrziere, în uniforma armatei şi cu o bărbuţă ca un colier, cu mustăcioara tunsă în locul bărbii de boier halea.

în clipele acelea, Costache Cantacuzino luă o hotărîre deznădăjduită. îşi va da jos barba şi va chema chiar mîine pe croitorul de subt clubul de la casa Torok, ca să-i facă, în cel mult o săptămînă, cîteva costume nemţeşti. Uniforma o va încerca numai după ce va fi ales domn.

Un mizantrop meloman

După ce sfîrşea masa, mai totdeauna numai cu ai casei, căci nu-i plăceau musafirii şi în genere oamenii, pe care nu-i căuta decît cînd îi venea toane să joace cărţi, postelnicul Medelioglu se urca în sacnacsiu, se aşeza într-un jilţ scund şi larg, bine căptuşit, şi aştepta cu o mutră acră, de parcă nu-i priise masa. Purtînd anteriu roşu şi capot de pambriu verde în ale cărui mîneci largi ar fi putut intra toată făptura lui mică, osoasă şi uscată, boierul aştepta să vie Bănică, să-i aducă tipsia cu picior de mahon pe care era ciubucul, cafeaua şi carafa cu vin. Ochii lui prea mari, negri şi cu albul lucios erau parcă mereu înlăcrămaţi. Parcă toată durerea lumii era în el.

Se purta ras la tîmple şi la ceafă şi, cum pe de o parte ceea ce-i mai rămăsese era acoperit de fesul cu fundă verde, cum pe de alta era spîn şi galben ca şofranul, ochios, cu cap mic şi urechi mari, semăna cu acei căţeluşi galbeni fără nici un fir de păr pe ei, cu înfăţişare bătrînicioasă, pe care-i ţin în mînecă unele cucoane, fiindcă sînt friguroşi şi tremură tot timpul. Avea şi o mustaţă subţire, cam de un deget, lungă, întoarsă în jos, lipită ca o scoabă neagră sub nas, peste gură.

După ce trase din ciubuc, să vadă dacă e bine aprins, şi îşi turnă în paharul subţire de cleştar un vin greu ca untdelemnul, făcu semn, cu mîna, lui Bănică... Nu-i plăcea să vorbească ; dar robul ştia ce doreşte stăpînul, aşa încît se şi depărtă cu paşi de stafie, căci îl slujea pe boier umblînd încălţat numai cu ciorapi de lînă şi îmbrăcat într-un fel de capot peticit, aruncat de acesta.

S-a întors cu vioara subt braţ, singur ; la prînz cînta fără ţambalagiu. Aşteptă mult pînă să-i facă boierul iarăşi un semn să înceapă... Totdeauna aştepta, aşa, căci postelnicul, mereu îngîndurat şi cu ochii lăcrămoşi rămaşi în gol, niciodată nu-i vorbea, ci numai făcea semne, ca să nu se cheltuiască prea mult din făptura lui mică de şofran. De astă dată însă întrebă ceva fără să ridice vocea.

— Notele ţi le-ai adus... ?

Bănică începu să tremure şi i se înmuiară picioarele... Coborî cîte cinci trepte spre sala lungă din dos, împleticindu-se.

Ţiganii ceilalţi, care n-aveau de lucru, stăteau întinşi pe patul de scînduri, lung cît toată odaia ; aici dormeau ei de-a latul, pe rogojini. Bănică trase de dedesubt — căci se culca la margine, la perete — o lădiţă mucegăită de

umezeală, fiindcă odaia avea pe jos numai lipitură de lut şi bălegar, şi din ea scoase caietul de note.
Cînd se întoarse în sacnacsiu, Medelioglu întinse mîna moale şi uscată, în care robul îi puse, tăcut, caietul. Boierul frunzări caietul şi rămase uimit, căci se aştepta ca notele să fie în transcripţie psaltihică, aşa cum se notau pe atunci şi foate cîntecele de lume, cum de pildă ştia că îşi scria compunerile atît de răspîndite şi prietenul său Anton Pann. După aceea îi făcu semn din nou, indicînd notele. Bănică înţelese şi le puse pe tipsie, începînd un *capriccio.* Cîntă prost, căci era absent, se întreba tot timpul, tremurînd, de unde ştia boierul că a învăţat notele de la Wiest şi ce are de gînd să facă.
Dar Medelioglu nu era nici măcar supărat, afară dacă, după firea lui posacă şi mereu întunecată, nu-i va fi căşunat pe toată omenirea.
Asculta aşa, de multă vreme, poate pustiu de gînduri, sorbind rareori din filigeană ori din paharul de cleştar şi trăgînd din ciubuc, cînd i se spuse că doi boieri Goleşti şi alţi doi boieri tineri întreabă dacă primeşte musafiri.
Se trezi din visătoria lui de parcă ar fi căzut în apă. în clipa dintîi vru să spună că nu primeşte pe nimeni, dar pe urmă îşi dădu seama că boierii Goleşti, poate pe deasupra chiar foştii aghiotanţi ai domnitorului, nu pot fi nici măcar lăsaţi să aştepte la uşă. Spuse deci să fie poftiţi înăuntru.
Ei salutară aproape milităreşte — Ştefan şi Nicolae Golescu, Nicolae Bălcescu şi Voinescu II — iar el răspunse ducînd mîna la inimă, la frunte şi la podea. îi pofti jos şi-1 trimise pe Bănică, arătîndu-i pe muteşte, să aducă vin, cafele şi ciubucuri.
— Boierule, începu Nicolae Golescu, noi venim din partea „Asociaţiei literare", care este o societate pentru cinstirea scrisului românesc şi pentru învăţătura tineretului, ca să-ţi facem o rugăminte, ce cunoscînd inima dumitale cea simţitoare la tot ce e frumos, nu ne îndoim că va găsi primirea cuvenită.
Cei patru erau toţi foarte tulburaţi, căci oarecum trăgeau nădejdea că s-ar putea să aibă surpriza ca postelnicul Mede- lioglu, aflînd despre ce era vorba, să-l elibereze pe Bănică fără nici o despăgubire.
De aceea Nicolae Golescu aştepta, nădăjduind că omuleţul uscat şi galben le va veni întru întîmpinare la jumătatea drumului, dar acesta rămase cu ochii lui prea mari şi moi pierduţi în nesfîrşit.
– Vă rugăm anume să faceţi un act creştinesc şi să eliberaţi pe acest rob al dumneavoastră, care este un adevărat artist, întrucît intenţia societăţii noastre este să-l trimitem la Viena să-şi termine învăţătura şi să se facă acolo cunoscut, convinşi fiind că faima lui va aduce cinste ţării noastre.
Aci, adînc tulburat, Nicolae Golescu se opri într-un gest de aşteptare şi îl privi stăruitor. La fel, ceilalţi trei îşi aţintiră privirea pe făptura mică din faţa lor.

După ce rămase încă multă vreme absent, ca şi cînd ar fi fost pe gînduri, Medelioglu răspunse încet şi scăzut:

– Nu-1 pot slobozi.

Urmă o tăcere îndelungată, în care timp postelnicul Ie umplu el însuşi cu vin cele patru pahare de cleştar, dovadă de civilizaţie, căci obiceiul încă era ca să bea toată lumea din acelaşi pahar. Bălcescu descoperi cu uimire că rafturile rotunde de cărţi, care se vedeau în jurul sacnacsiului, nu erau pictate ca în unele case boiereşti, ci erau cărţi adevărate, în greceşte şi franţuzeşte... De altfel, pe o măsuţă erau versurile lui Lamartine, cu zăloaga de'mătase cam pe la mijloc. El însă le spusese de pe drum tovarăşilor săi că se înşală nespus atunci cînd trag nădejdea că acest Medelioglu îl va elibera pe Bănică fără plată. Ştia de la Toma Panduru — care venea din ce în ce mai des "în casa din mahalaua Visarionului, ca să se vaiete, plin de amărăciune, de felul crud şi neomenos în care omuleţul acesta, cu scoabă neagră deasupra gurii, se purta cu clăcaşii de pe moşia sa — că Medelioglu nu avea decît o singură moşie, dar mare, Vadu Rău.

îşi amintea de asemenea de timpul cînd trecea spre Bălceşti şi cînd se oprea totdeauna un ceas, două ca să odihnească la Vadu Rău caii. Stătea atunci îndelung cu sătenii, care nu numai că nu-1 uitaseră, dar îl preţuiau ca pe un prieten al lor, deşi îl ştiau boier. Vorbeau cu el fără nici o stînjenire ; îi spuseseră de nenumărate ori întîmplări din care ştia că omuleţul uscat şi spîn, din faţa lui, era un fel de fiară, că era mai rău decît toţi ceilalţi proprietari din district, care de altfel numai buni nu erau... Damian, în tăbăcăria de pe gîrla Dîmboviţei, tremura şi acum la gîndul că ar putea fi descoperit... Toate astea şi le amintea Bălcescu încă mai pătrunzător acum.

– Boierule, avem o altă propunere, dacă aceasta nu vă este pe plac... „Asociaţia" noastră ar vrea să-l răscumpere pe acest ţigan şi vă rugăm să ne spuneţi cît avem de plătit pentru el.

Vorbise astfel Voinescu II, cu mîinile amindouă pe genunchii lui mari.

Medelioglu reveni din ţinuturile pustii şi triste, în care-i călătoreau gîndurile, şi spuse tot atît de încet şi de scurt ca întîia dată :

– Nu e de vînzare...

Cei patru se priviră unii pe alţii, nedumeriţi, încurcaţi. Bănică, la uşă, unde încremenise aşteptînd, deoarece boierul nu-i făcuse semn să plece, căzu moale întîi în genunchi, apoi se răsuci în jurul lui, ca un sac golit.

Medelioglu bătu din palme fără nici o urmă de compătimire şi, cînd apăru un arnăut îi arătă uşor cu mîna pe cel căzut, fără să spuie nimic. Acesta înţelese şi luă pe braţe trupul lung, dar slăbit de boală al ţiganului artist.

Voinescu II* jucîndu-şi degetele pe genunchi, stărui cu o voce lipsită de culoare, rece :

– Mi s-a spus că aţi cerut pentru el suma de trei sute de galbeni. Vi se oferă acum această sumă.

– Arhonda, nu pot să primesc nici o sumă, fiindcă nu-l pot slobozi. Nici eu nu pot trăi fără el...

Spusese aceasta cu aceeaşi voce moale şi iar se depărtă de ei, pe potecile pustiului din el.

Cei patru se priveau şi îşi vorbeau prin ridicări de umeri, făcîndu-şi semne, căci gazda nu se uita la ei. Ştefan Golescu stărui de asemeni:

– Vă rugăm totuşi să vă gîndiţi mai bine... E vorba de un artist, poate de un mare artist.

– Am ştiut de mult... înaintea dumneavoastră, acest lucru... Şi tocmai de aceea vreau să-l păstrez, tocmai de aceea nu-l pot elibera... E, sigur, un mare artist.

Atunci Bălcescu, nemaiputîndu-şi stăpîni dezgustul, se ridică în picioare ; simţea nevoia să se mişte, să facă un gest.

– Dumneavoastră nu vă daţi seama că nu aveţi dreptul să înăbuşiţi un talent... să sechestraţi un artist... să vă bucuraţi singur de arta lui, care este a poporului întreg ?

– Legea îmi dă acest drept... şi mi-1 apăr.

– O lege monstruoasă, care înjoseşte ideea de om.

Ochii lui Bălcescu scăpărau, şi de enervare stîlcea uşor
cuvintele.

– N-am făcut-o eu, mormăi scurt postelnicul.

– Da, scrîşni din dinţi Bălcescu, au făcut-o alţii, alţii la fel ca dumnevoastră.

– N-am făcut-o eu, repetă mai moale Medelioglu şi rămase iar pe gînduri, cu ochii mari, cu urechile lungi şi drepte, cu mustaţa ca o scoabă peste gura uscată, ca un căţel friguros cu botniţă...

Tăcură şi ei înţelegînd că nu mai e nimic de făcut şi se ridicară să plece. Nicolae Golescu, sperînd că s-ar putea să fie totuşi numai o încercare a postelnicului, ca să ridice preţul robului, luă pe lrate-său deoparte şi-1 întrebă dacă ar fi de părere ca ei, cei doi Goleşti, să mai dea fiecare cîte o sută de galbeni, ca să. se poată oferi un nou preţ lui Medelioglu, lucru pe care Ştefan îl încuviinţă.

– Boierule, îţi oferim cinci sute de galbeni pentru răscumpărarea acestui rob.

Erau toţi emoţionaţi, căci era, pe timpul acela, o sumă considerabilă.

Postelnicul rămase mult timp pe gînduri şi pe urmă spuse cu un surîs de mort:

– La vîrstă mea nu am altă plăcere îngăduită decît asta... şi arătă tipsia cu cafele, vin şi ciubucuri..: şi cîntecul sublim al acestui rob.. Nu mă pot lipsi de el.

Au înţeles că totul e de prisos şi au plecat. Medelioglu a chemat pe Ioachim, vătaful curţii, şi pe arnăuţii de la poartă, pe cel de zi şi pe cel de noapte, şi le-a spus că Bănică nu va mai ieşi niciodată pe poartă, că îi face pe ei răspunzători de acest lucru. Să-l mute din odaia robilor în una din odăile din partea astălaltă a bucătăriei. Să-l îmbrace cu anteriu nou, să-i cumpere papuci noi de meşină. Cînd pleacă el, boierul, din Bucureşti, să ştie că unul dintre arnăuţi va veni după dînsul ca să stea cu ochii pe ţigan, căci îl va lua totdeauna şi pe Bănică la moşie...

Ioachim îşi luă inima în dinţi şi-i spuse cu o voce totuşi sugrumată de teamă :

– Boierule, mi se pare că Bănică nu mai are mult de trăit.

Medelioglu clătină din cap.

– Şi mie tot aşa mi se pare.

Spre Bucureşti cu chervanele

Trecură cu chervanele Tisa îngheţată şi se îndreptau acum spre Huedin. Aci fură nevoiţi să aştepte cîteva zile pînă să li se mute dricul chervanelor de pe roţi pe tălpoaie de sanie, căci cu cît urcau spre ţară, cu atît iarna era mai grea. Roţile parte le puseseră atîrnate înapoi, parte le adunaseră într-un chervan mai gol. Mergeau acum foarte uşor, caii călcau pînă la două poşte pe zi. Marfa pe care o aduceau nu era prea grea, pentru că era mai toată foarte scumpă la preţ, încăpînd in lăzi uşoare. Mai erau, fireşte, şi darurile pe care fiecare chirigiu şi însoţitor de chervane le aducea în lădiţa lui proprie celor de acasă, copiilor mai ales, care-i aşteptau cu ne- îăbdare de aproape şase luni, visîndu-i în fiecare noapte.

După ce lăsară în urmă şi Clujul, cînd trecură Mureşul văzură că nu e de glumit, că e o iarnă grea, satele erau troienite, lumea se închidea în ogrăzi înzăpezite.

După ce trecură şi Oltul, la Braşov trebuiră să aştepte multă vreme înainte de a porni din nou spre Bran ; de Valea Prahovei nu putea fi vorba, fiindcă în anul care venea nu se ştia dacă va fi gata drumul început încă din vara lui patruzeci şi patru, iar trecătoarea de la Juvala era troienită greu, fiindcă de mult nu mai căzuse atîta zăpadă, mai ales în februarie, cînd era nădejde să, se sfîrşească potopul iernii.

Şi după ce aflară că drumul s-a deschis, trecerea fu o grea încercare, făcută cu mult curaj. Numai nişte chirigii îndrăzneţi şi încercaţi ^ca orzarii ăştia din Delea Veche au fost în stare şă treacă în trei zile, cu săniile încărcate, de la Bran la Rucăr, de-a lungul Ghimbavului, pe lîngă posada Dîmbovi- cioarei.

Aci s-au oprit, căci aveau nevoie de odihnă şi ei. şi caii, şi astfel două zile nu dormiră toţi, ca de regulă, în chervane, ci rămîneau de pază numai cîte un sfert din ei, cu rîndul ; ceilalţi se culcau omeneşte prin casele Rucărului, case de munte, curate ca paharul, făcute din lemn. Venea numaidecît după podul

mic o cîrciumă cu muşchi afumat şi pastramă straşnică cu gust fraged. Şi nici vinul adus de la Valea Mare nu era de lepădat, iar cît priveşte ţuica fiartă dreasă cu dulce şi cu scorţişoară, nimic de zis.

Plecară din nou la drum, întremaţi, şi nădăjduiau de data asta să-i prindă Mucenicii acasă, în Bucureşti. Pentru ei, iarna grea şi prelungită era cu folos, acum că trecuseră greu, căci numai dacă ar fi ţinut zăpada şi îngheţul cît mai mult, ar fi putut merge pe sănii pînă în curtea Hanului Şerban-Vodă, unde erau aşteptaţi. Se grăbeau să ajungă la timp potrivit, înainte de Paşte, cu lipscănia nouă, aşteptată de negustorii subţiri ai Bucureştilor.

Trecuseră Dîmboviţa, înainte de Dragoslavele, pe gheaţă, o trecuseră din nou după aceea şi se îndreptau acum pe valea adîncă dintre Mateiaş şi Hăruga, spre Stoeneşti. Cei care urmau să fie de pază la noapte dormeau sau încercau să adoarmă pe ţoale şi perine în fundul chervanului, iar Mitru şi Damian şedeau rezemaţi de-a curmezişul lui, cam în faţă.

– Mă Mitrule, mie nu-mi plac oamenii ăştia care să tot ţin dă noi, d-alaltăseară, şi-i arătă doi călăreţi care mergeau în frunte, alături de înaintaşii întîiului chervan. Nu-mi plac. Să tot vîră în sufletul nostru.

Mitru îi măsură cu luare-aminte, deşi cam de departe. Unul dintre ei, care era atît de înalt că-i atîrnau picioarele mult subt burta calului mărunt de munte, purta o mustaţă ciupită, iar celălalt era îndesat şi cu mustaţa plină ; amîndoi erau încălţaţi cu cizme şi pe umeri aveau epingele seine, groase. Se luaseră în vorbă cu chirigiii de la un ciocan de ţuică.

– Vor să meargă oamenii cu noi pînă la Tîrgovişte şi le e urît singuri, cu drumul ăsta dă iarna, răspunse Mitru ; totuşi, îngrijorat, se întoarse şi-i mai măsură înc-o dată cu privirea pe cei doi, căci acum la cotitura drumului îi vedea mai din faţă.

– Apăi vezi că asta-i... Io i-am întrebat aseară unde merg, şi ei mi-au spus că merg la Piteşti, cu noi... Fiindcă era vorba ca noi să mergem pă la Piteşti... să lăsăm şi p-acolo ceva marfă... Iată, noi am schimbat drumul, l-au schimbat şi ei.

– Frate Damian, să ştii că ai dreptate. Parcă i-am mai văzut io p-ăştia doi.

Atunci îşi amintiră, ajutîndu-se unul pe altul, că pe ăştia doi călăreţi îi mai întîlniseră ei în sus de Titu, cînd trecuseră pe acolo la ducere spre Cîmpulung, dar atunci erau amîndoi, într-o căruţă cu coviltir ; ăla îndesatul mîna caii şi călătoreau tot spre munte. Asta fusese pe la prînz ; iar la popasul de noapte din pădure fuseseră loviţi cu focuri. Toată noaptea fuseseră împuşcături şi le vîjîiseră gloanţele pe la ureche. Unul dintre însoţitori fusese lovit în gît şi murise pe loc. Alt rău tîlharii nu mai îndrăzniseră să facă... Puştile ghintuite ale celor de la chervane erau mai repezi la foc.

îl înmormîntaseră la Valea Rea pe bietul rumân — care lăsase acas^ trei copii — şi plecaseră mai departe.

– Ce-i de făcut, Mitrule ?... Ăştia, dacă nu azi, apăi mîine o pornesc razna înainte, ca să dea dă veste tîlharilor că ne întoarcem...

Chirigiul de pe capră prinse ceva din cele spuse de Damian şi întoarse şi el capul, neliniştit. Ceilalţi doi oameni dormeau învăluiţi în sarici, în fundul chervanului.

– Mă Gligore, tu nu i-ai mai văzut pă cei doi călăreţi care merg pă lîngă chervanu lui Danielopolu ? Ăia dă lîngă înaintaş ?

Gligore se aplecă într-o parte, pîndi o altă cotitură şi pe urmă spuse cu glas de om fără grijă :

– Da' mă, io cu ăştia am băut la crîşma dîn Titu... Să vede că să întorc şi ei acasă.

Chervanele ocoleau acum pe un drum care se încolăcea pe coasta înzăpezită şi erau răsfirate unul deasupra altuia, cu co- ■yiltirile lor mari, ca într-o vedere, zugrăvită cu multe caturi sau ca anumite privelişti la intrarea unor biserici... Mergeau cu mare grijă şi la oarecare depărtare unul de altul, că era primejdie de lunecuş. Oamenii coborîseră din sănii şi ţineau în braţe drugi, gata să împiedice lunecarea. Ici, colo, copacii se aplecau încărcaţi de zăpadă ca de o povară albă, diafană şi rece.

Mitru şi Damian nu mai vorbiră cu nimeni, dar cînd ajunseră în vale, fiecare arătă ţeava pistolului cîte unuia dintre cei doi călăreţi şi le cerură să se dea jos de pe cai, neîntîrziat. Nici unul dintre aceştia, luat prea repede, nu avu timp să-şi scoată pistolul, dar cel îndesat sări dintr-o dată cu calul într-o parte, după o casă, că se apropiau de un sat aşezat pe coastă. Au tras focuri după el, dar nu l-au putut nimeri, deşi era zăpadă şi copacii goi : s-a pierdut într-o vîlceluşă. Pe cel rămas l-au descusut, l-au bătut, dar mare lucru n-au putut să scoată de la el. Chiar şi faptul că purta pistolul ascuns nu dovedea cine ştie ce, căci omul era la drum şi afară de asta tăgăduia că ar fi avut vreun gînd rău. Le spuse că el şi prietenul său nu mai mergeau pe la Piteşti, tocmai de frica hoţilor, că de aceea se ţineau de chervane. Ei îl legară burduf şi-1 trîntiră în fundul cherva- nului, în care erau păstrate o parte dintre roţi. Se pregătiră să înfrunte un atac care, dacă nu venea în noaptea aceea, ar fi putut veni în cea următoare... Avea să fie însă foarte greu pentru ei, pe drum cu chervanele astea mari ca nişte care cu fîn ; pe zăpada albă, ele constituiau ţinte uşoare. Oamenii erau acum mînioşi. Graba de a sosi în plină iarnă la Bucureşti se vedea necontenit legată de mari primejdii. Cei mai mulţi se jurară că fac ultimul lor drum peste graniţă cu chervanele. E adevărat că se cîştiga un ban mai mult, cu care se mai ajutorează omul, ca să-şi împlinească nevoile, dar nu face. Uite, pe bietul Dobre, pe care-1 îngropară la ducere, îl aşteaptă acasă

trei copii... şi cu ce nerăbdare ! Ce pot ei să le ducă acestor copii în locul tatălui lor ?... Bulendrele pe care le-au cumpărat, punînd fiecare cîte un galben, doi, ca să le facă mai uşoară întîlnirea cu cei ce şi-au pierdut sprijinul... şi atît. E tot ce le vine înapoi.
-— Mă Damiane, mă... io, ce să zic ?... încerc la doi-trei ani drumu ăsta, că am casă grea, mă... Şapte copii, mă, şi dîn lucru cu mîna e tare greu să ţii nouă guri, mă... Dar tu... mă ? Tu care eşti becher ?... Dă ce-ţi pui tu viaţa pentru marfa lui Dobrovici, care să îngraşă dîn munca noastră şi pune în fiece an alt rînd dă grăsime pă el, ca stejarii care pun alt rînd dă grosime ?
Cel ce întrebă pe flăcăul pandurului era meşterul Gavrilă Ruse.
îşi pipăi cu silă barba, crescută mare de tot, căci nu se mai bărbieriseră unii din ei cu săptămânile. Era atîta mînie şi dezgust în vorbele meşterului, încît Damian se simţi îndatorat să-i spuie drept că adună bani, ca să-l răscumpere pe tată-sau şi să-l aducă la Bucureşti.
Meşterul Gavrilă Ruse îşi îndesă cu tutun luleaua cumpărată la Dresda, aprinse fitilul cu cremenea şi începu să tragă cu nădejde pînă cînd ieşiră scîntei în găoacea pipei, apoi scuipă afară din coviltir şi se întoarse iarăşi către oameni.
– Bună-i deprinderea asta a nemţilor dă a trage din lulea... Numai că nu-mi ajunge mult iarba asta ticăloasă pă care-o aduc, fiindcă am făcut greşeala să dăruiesc la cîţiva prieteni asemenea lulele, într-un rînd cînd m-am întors dă pă drum, şi acum trebuie să le aduc şi tutun, dă cîte ori vin... Da' vezi că şi la gust e mai bună luleaua cînd o bei împreună cu alţii, aţi văzut cum fac nemţii ? Cu cana dă bere dănainte... Da' ca să nu uit vorba, tu, mă Mitrule... tu n-ai dăcît un copil, fetiţa aceea care-ţi seamănă dă parcă ai făcut-o singur... Dă ce ţii s-o laşi, mă, fără tată ? Că tu ai putea s-o scoţi, oricum, la căpătîi cu ce iei sîmbăta dă la Dobrovici...
– Am şi io casă grea, meştere... Am pă mama la Popeşti- Vasilaţi, am pă socru-miu... soacră-mea... două cumnate...
– Da' ce, mă ?... Socru-tu stă pă capul tău ? El avea prăvălia lui, nu era rău cojocar după cîte ştiu... că am început a ucenici împreună !
– Păi dă cînd 1-a înecat gîrla, dă nu au scăpat dăcît cu viaţa, el şi ai lui o duc greu... El e cam bolnav şi nu poate lucra. I-au slăbit ochii.
– Ei, asta-i, mă Mitrule, să puie ochelari, mă, că slavă Domnului e încă în putere... îl cunosc dă mult... Să tot aibă patruzeci şi patru-patruzeci şi cinci dă ani. într-o vreme am lucrat chiar împreună, la un meşter dă pă lîngă Sfînta Vineri. Pă urmă şi-a deschis el prăvălie, pă seama lui.
Mitru nu mai răspunse. Ar fi fost prea mult de spus.
înainte de miezul nopţii, urmau să treacă vreme de trei- patru ceasuri printr-o pădure de fagi. Se hotărîseră să scoată un rînd de înaintaşi, că săniile

mergeau mai mult singure la vale, pe zăpada întărită, şi să trimită înainte, pe drum, o ceată de opt-nouă călăreţi. De vor fi atacaţi, vor şti ce să facă cei ră-maşi în urmă ; iar de vor fi lăsaţi să treacă, şi numai după aceea vor fi atacate chervanele, ei să se întoarcă, să-i ia din spate pe tîlhari. îşi mai vorbiră şi de semnele pe care să şi le deie de la depărtare cu trumpeta pe care-o cumpăraseră de la
Lipsea. Era nevoie să se înştiinţeze unii pe alţii cum stau lucrurile.
Prevederea se dovedi plină de înţelepciune. Se înnoptase de mult, era o noapte albicioasă din pricina zăpezii şi cu cerul pufos, cînd ceata de călăreţi, la o cotitură în pădure, dădu peste un morman de buşteni aşezaţi de-a curmezişul drumului. Ţineau puştile la subsuoară şi în fiece clipă erau gata să tragă. Descălecară şi duseră în grabă caii după copacii mai groşi; ei înşişi se ascunseră după alţi copaci, tot aşa de groşi. Aşteptară cîteva clipe, sfredelind noaptea luminoasă de-atîta zăpadă, dar nimic nu se văzu mişeîndu-se. Damian veni, iuţind pasul, după copacul unde se găsea Mitru, care, fiind ceva mai în vîrstă, avea cuvînt în fruntea cetei.
– Ei, ce facem ?
– Dracu ştie !... Nu să vede nimic... Oricum, trage două focuri, ca să zgîndărim, să audă cei din urmă şi să se oprească la o cît niai mare depărtare.
Lui Damian îi trecu un fior rece prin şira spinării... Simţi că i se înmoaie braţele. Faptul că nu vedea pe nimeni, că se ştiau pîndiţi, ochiţi, că nici nu ştiau de unde vor fi atacaţi îl împiedica să gîndească şi îi tăia răsuflarea. Parcă, ascunşi după copaci, erau diavoli muţi, nu oameni. încercă să mai întrebe ceva, dar vorbele îi pieriră în gît, glasul nu-1 mai asculta. De frică să. nu se înmoaie de tot, nu mai întrebă nimic. îşi pipăi numai cuţitul de oţel, ascuţit, din tureatca cizmei şi pistolul din teaca de piele. în ele îi era nădejdea. Altfel lupţi de la un pas... cînd vezi cu cine lupţi.
Cele două focuri pocniră de parcă s-ar fi spart bolta cerului şi pe urmă hăuliră sfărîmîndu-se peste muscel. Oamenilor li se scutură zăpada de pe crăci în cap.
– Acum, măi, hai să dăm la o parte trunchiurile astea... Voi încărcaţi-vă iar puştile, le spuse celor patru care rămăseseră la pîndă.
– Şi dacă trag în noi ? întrebă Duţă Lecu, unul dintre însoţitorii chervanului lui Danielopolu.
Mitru îl privi, surîzînd în umbră.
– N-au puşti ghintuite ca ale noastre... nu pot să pîndească prea d-aproape, şi, cît dă cît, e noapte. Nu toţi plumbii nimeresc.
– Ce noapte, că să vede parcă s-a crăpat dă ziuă, Mitrule, parcă n-ar fi înainte dă miezu nopţii.

Patru oameni lăsară puştile şi începură să dea trunchiurile de copac la o parte. Ceilalţi, cîte doi, de o parte şi de alta a drumului, pîndeau, intraţi cam la zece paşi în pădure, gata să tragă.
Peste cîteva clipe, zbură şuierînd un plumb, care muşcă din coaja unui trunchi din drum şi făcu să răsune, iar hăulind, valea toată. Damian îngheţă. Cei patru oameni se ascunseră şi ei după trunchiuri.
— împingeţi, aşa ascunşi cum sînteţi, mă Neagule... Voi nu trăgeţi, mă, dacă nu vedeţi nimic.
Mai pocniră două-trei focuri, dar astea mai puţin ochite, în scurtă vreme, copacii fură aşezaţi de o parte şi de alta a drumului, ca nişte metereze, toţi oamenii trecură în dosul lor, jumătate cu faţa la pădure spre dreapta, iar cealaltă jumătate cu faţa la stînga; caii fură trecuţi după un pîlc de copaci, mai deşi, mai groşi.
Atunci Mitru îi spuse lui Duţă Lecu să sune din trumpeta cumpărată la Lipsea, aşa cum fusese înţelegerea. Niciodată de cînd era lumea nu răsunase aşa ceva pe acolo, pe valea asta împădurită ; aerul îngheţat păru că se crapă. Parcă era noaptea de apoi.
Se auzi un vîjîit de focuri, din urmă, de la chervanele care înţeleseră ce se întîmplă, şi peste vreun sfert de ceas acestea trecură pe drum în goana mare. în cîteva clipe fură în afară de bătaia puştilor, care încercară să tragă în plin, în cai, dar tîlharii trăgeau alături, speriaţi de sunetul neîntrerupt de trum-petă, de focurile de dinapoi ca şi de cele din faţă.
Cînd oamenii lui Mitru îşi luară şi ei caii de dîrlogi ca să-i încalece, tîlharii înţeleseră că lupta a fost zadarnică, dar tot mai slobozиră cîteva focuri. Un plumb îi muşcă din coapsă lui Mitru şi doborî calul subt el. Ceilalţi descălecară din nou ; traseră pînă cînd Damian îl desprinse pe Mitru de subt calul ucis şi îl urcă în şa la dînsul, apoi încălecă şi el alături şi porniră toţi în goana cailor.
La Tîrgovişte îi desfăcură legătura pe care i-o făcuseră ei în grabă şi, la han, veni o femeie care spălă rana cu apă fiartă şi-i puse deasupra o cataplasmă de buruieni. Apoi îl legă strîns. Pe tîlharul prins îl dădură dorobanţilor.
Mitru stătea acum culcat pe moale, în chervan, şi nu şe văietă o clipă în cele două zile cît mai merseră pe tălpoaie. Dar deodată se porni o căldură din senin, cum de mult nu se mai pomenise la vremea Mucenicilor. Zăpada începu să se topească văzînd cu ochii. Nu mai puteau sta în chervane decît dezbrăcaţi, căci se înăbuşeau. Drumul începu să devie un fel de ciulama de zăpadă şi noroi. Pe la Răcari fură nevoiţi să scoată tălpoa- iele şi să puie din nou roţile, căci altfel nu mai puteau trece peste muşuroaiele din porumbişti. Mergeau puţin pe drum, cît era drum, încercau mai mult peste cîmp, dar toate şanţurile şi gropile erau acum pline de apă. Ca să treacă un pîrîu revărsat, ocoliră pe lîngă Butimanu ; se frămîntară ziua întreagă, cău- tînd un loc mai

potrivit în care să nu se înfunde roţile. Ardea soarele ca în plină vară şi oamenii lepădaseră nu numai cojoacele, ci şi flanelele, de rămăseseră numai în pieptare şi cămăşi.

Au făcut pînă la Bucureşti patru zile în loc de una, ocolind prin păduri, unde erau mai ales la adăpost de soare, iar zăpada oarecum îngheţată. Mitru nu se putea coborî, dar nici nu putea spune că rana îl doare cumva. Nu se putea sprijini pe p.icior, atît.

Au răsuflat abia cînd s-au văzut în marginea oraşului, făcîndu-şi socoteala că acum pot să ducă marfa la nevoie şi cu căruţe aduse de acasă.

Blestemînd, căci drumul se făcuse ciulama de noroi şi în oraş, ba încă mai rău, chiuind, au trecut de uliţa Tîrgoviştei, urmăriţi de către trecători, de la ferestrele caselor, din pragurile prăvăliilor, ca un alai domnesc.

Uruiau acum chervanele — era după vecernie — pe calda- rîmul Podului Mogoşoaiei, cînd se duse vestea în tot Tîrgul din Lăuntru că vin chervanele de la Lipsea. Negustorimea începuse să se adune la Hanul Şerban-Vodă de pe Lipscani, unde avea să se încheie călătoria. Acolo veneau şi cei care voiau să cumpere — ce se găsea de vînzare — înaintea altora, şi acolo veneau şi rudele celor plecaţi

.Hanul Şerban-Vodă se afla între biserica Zlătarilor şi Sfîntul Gheorghe, vreo două sute de paşi de la Podul Mogoşoaiei pe mîna stîngă, şi avea o curte mare ca de două-trei pogoane, în loc de garduri avea de jur împrejur, pe toate patru laturi, un fel de lungi magazii de zid. Pe uliţe, magazia era împărţită în prăvălii, toate la fel, cît lungul hanului, cu un fel de trotuar îngust în faţa lor. înăuntru, spre curte, erau patru intrări pe patru laturi. Podul magaziilor, destul de înalt, de zid şi el, slujea ca depozit pentru mărfuri. Uşile prăvăliilor, şi înăuntru intrările la depozite, erau întemeiate pe arcade de zid, care aminteau arhitectura brîncovenească, deoarece, în 1704, arzînd hanul clădit de Şerban-Vodă, fusese reclădit în parte de Constantin Brîncoveanu.

La colţul dinspre Lipscani, ca şi la cel făcut cu Uliţa Nemţească, prăvăliile aveau frontispicii pentagonale foarte sobre, dar nu lipsite de eleganţă, cu toată vechimea şi înfăţişarea lor dărăpănată. în fundul curţii nesfîrşite se aflau şi nişte locuinţe la catul de deasupra, unde încă mai trăgeau negustorii veniţi de aiurea, dacă nu găseau ceva mai bun. Celelalte încăperi însă erau mai mult „canţălarii" ale marilor bancheri, care finanţau aducerea de mărfuri şi care le păstrau acolo în depozite, pînă cînd, plătind, marii negustori ridicau treptat ceea ce cumpăraseră.

Era tîrziu, noapte de-a binelea, cînd chervanele, făcîndu-şi loc cu greu pe uliţele înguste, deşi multe prăvălii erau închise la ora aceea, intrară pe subt bolta ca un gang a porţii dinspre uliţa Lipscani. Maidanul dinlăuntru, parcă nesfîrşit, era aproape pustiu.

Cam în mijlocul curţii, spre dreapta, oprite la o magazie mare de scînduri, lîngă ruina unei bisericuţe, două căruţe bra- şoveneşti încărcau nişte lăzi la lumina faclelor. Alte facle arătau în fund, pe dreapta, locul unde urma să tragă chervanele, deosebit fiecare la arcada depozitului său. întreg maidanul care copleşea magaziile era o băltoacă din pricina zăpezii topite şi caii fură siliţi să tragă din răsputeri, opintindu-se din nou. Pentru cei care veneau pe jos se găsea pe partea dreaptă un fel de trotuar pietruit cu bolovani mici de rîu, dar nădejdea era tot la cizmele cele groase, cu care omul — dacă le are — calcă unde vrea. Marii bancheri şi negustori începuseră să sosească însă cu birjile şi caleştile. încet, încet tinda cea mare de jos a hanului se umplu de negustori, unii şi mai aşa, cei mai mulţi în caftane şi cu şepci ruseşti în cap. Erau bancherii Hillel, Pavlicioni, Meitani, Sakelarie (Sakellario) şi alţii. Danielopolu, care adusese marfă pe cont propriu, deşi avea prăvălia peste drum, se lăsă puţin aşteptat, ca şi Dobrovici.
în schimb, Hagi Curţi sări printre cei dintîi din caleaşca. Aştepta o ladă de ceasornice, aduse cu chervanul lui Dobrovici. Au desfăcut apoi ici şi colo unele lăzi de încercare, s-au ciorovăit şi s-au tocmit.
Danielopolu, venit în sfîrşit, nu ştia la ce preţ să se oprească, iar proprietarii marilor prăvălii de pe poduri îl zoreau, că se apropia Paştele.
Nimeni nu se mai gîndea, nu se mai uita la cei ce trecuseră prin atîtea cumpene pînă să aducă marfa cu bine... Doar ai lor, cîţi apucaseră să vie. Oamenii care înfruntaseră atîtea primejdii zîmbeau năuci, parcă nu le venea să creadă că s-au întors, îşi ţineau copilaşii de mînă sau îi ridicau în braţe, stîngaci, cu puterea dulce a aşteptării...
Lipsiseră mai bine de o jumătate de an ; dar nici acum însoţitorii nu puteau merge noaptea acasă, căci trebuiau să predea marfa după condici, fără să se amestece nimeni altul, la început, în rosturile lor ; ceilalţi dintre oameni, chirigiii, luîn- du-şi caii de căpestre, se pregăteau să plece pe jos pînă acasă la ei, în mahalua Orzarilor, însă atunci rudele lor, tot chirigii, vestiţi de călăreţi, sosiră cu braşovencile să-i ia, aducîndu-le, cu prilejul acesta, şi pe unii dintre cei dragi, care se arătau nerăbdători, bucuroşi de darurile aşteptate.
Dobrovici se înveseli foarte, aflînd că nici o ladă de marfă nu i s-a pierdut şi că e pagubă numai un însoţitor, care nici nu era de la chervanul lui, şi de calul ucis subt Mitru. Pe rănit îl trimise cu caleaşca lui la doctorul Mayer, care se întorsese de o lună şi el de la Budapesta. Acesta desfăcu legătura rănii, o pipăi şi spuse că merge foarte bine, că osul nu e atins. în două săptămîni flăcăul va putea merge fără băţ. îi spălă cu grijă locul, îl înfăşură din nou şi-1 trimise înapoi cu caleaşca la han.
Dar Mitru nu putea să aştepte două săptămîni, el ceru să fie dus numaidecît acasă.

– Unde să mergi, mă Mitrule, acasă ? Da' cine poate trece gîrla în noaptea asta ?... Toate podurile sînt păzite ! spuse mirat Fănică Teică, unul dintre lucrătorii care acum desfăceau cu tesla încă o ladă de încercare.
30
465
– Trec cu o luntre pa la Radu-Vodă. Vreau să fiu în noaptea asta acasă. Ce să fac p-aici ?
Mitru nu mai putea de dorul fetiţei şi al nevestei şi i se părea că tot n-are nici un rost să mai rămîie pe lada pe care stătea întins.
– Ei, băiete, tu să fii sănătos ! Dă două zile mănăstirea e înconjurată dă apă... A venit Dîmboviţa mare. Mahalaua Tabacilor e jumătate subt apă.
Mitru simţi că-i îngheaţă tîmplele. Nu putu să răsufle şi se chinui fără folos să se ridice.
– Mahalaua noastră e subt apă ?...
– Nu ştiu dacă toată, că nimeni nu poate trece gîrla, şi omul puse mîna să smulgă mai uşor scîndura lăzii.
– Mă fraţilor, spuneţi, mă, ce ştiţi ? Voi fum aţi trecut ?
– Păi tu nu vezi că noi sîntem toţi dîn Dobroteasa ? E primejdie ca podurile să fie luate la noapte dă apă.
L-âu dus sus într-o odaie cu vreo cinci paturi, acum goale, şi i-au pus pe o masă costiţă de porc, deşi era în postul cel mare, şi o sticlă cu vin. Dar omul nu se atinse nici de una, nici de alta. Toată noaptea, cit era lumina stinsă, se bătu cu gîn- durile în tăcere, ca să-l lase pe Damian să doarmă tihnit pe patul de alături. Deşi rupt de oboseală, Damian ţinuse să-l vegheze pe bolnav. Totuşi, uneori, Mitru se zvîrcolea atît de tare, că Damian se deştepta şi aprindea îngrijorat lumînarea.
– Mitrale, ţie ţi-e rău, mă omule... îi pipăia fruntea, gîtul. Arzi ca focu, ma.
Dar bolnavul nu se gîndea la el.
– Mă, frate Damiane, ce-or fi făcînd ai mei în ceasu ăsta ? Mat trăiesc oare ? Suiţi pă casă, aşteaptă să să prăbuşească zidurile subt ei şi io nu pot să-mi ajut fetiţa şi nevasta...
– Mitrale, nu pier oamenii aşa uşor... Mai sar vecinii. Pă urmă, casa ta nu e chiar în malu apei.
– Ei, cînd vine apele... Acolo la noi acoperă totu, pînă subt poalele Filaretului.
– Pă urmă e şi socru-tău acolo, şi soacră-ta... Nu e femeia fără ajutor...
– Oameni bolnavi... ce pot să facă ? Sînt şi speriaţi dă apă, dă acum zece ani, dă cînd Dîmboviţa le-a luat totu, dă i-a lăsat pă drumuri.
Damian simţi că trebuie să facă ceva, ca să-şi liniştească prietenul, şi deşi era frînt de somn şi oboseală, se sculă şi se îmbrăcă.

– Ascultă, Mitrule, dormi liniştit, că uite, io mă îmbrac şi cum oi şti, cum n-oi şti trec gîrla, iar mîine dimineaţă îţi aduc veşti dă la fetiţă şi dă la nevastă... Mitru tăcu şi îşi lăsă capul într-o parte. Niciodată nu ar fi îndrăznit să-l roage asta pe Damian. Dar dacă s-a hotărît prietenul său să facă asemenea lucru, să ia apa în piept, neîndoios că va trece gîrla înainte de ziuă, cu orice preţ. Se linişti o clipă şi uşurarea îi veni şi din faptul că-i dădură pe neştiute lacrimile, i se înmuiară în sfîrşit ochii care ardeau şi-i simţea mereu tari în orbite... Deodată îl pătrunse alt gînd, ca un ascuţiş de cuţit.
– Ascultă, Damiane, nu trebuie să treci apa... cu orice preţ... Aş fi neom pînă la sfîrşitul zilelor mele să ştiu că ţi-ai pierdut viaţa din pricina mea. Dîmboviţa asta e turbată cînd se umflă.
467
Dar Damian îşi trăsese cizmele, îşi pusese un pieptar de dimie şi din prag îi făcu semn că nu mai e timp de stat la vorbă.
Nu fu cihar atît de greu pe cît se aşteptase. Ostaşii de la podul de piatră, care avea numai picioarele de piatră, se arătară înţelegători, aflînd că omul se ducea să scoată din casă un copil, şi-1 lăsară să treacă la un ceas cînd nici nu avea cine să-l vadă. O luă apoi înainte pe Podul Calicilor pînă la Sfîntul Nicolae de pe Prund, după asta tăie dealul Mitropoliei şi o ţinu într-una pe subt viile Filaretului. Cînd ajunse în dreptul fîn- tînii lui Cantacuzino, era ziuă şi văzu toată cîmpia acoperită de apă. Prin curţile de subt deal, care acum era ca un mal, fuseseră cărate tot soiul de calabalîcuri şi fără îndoială că, în afară de cei ce le păzeau prin ogrăzi, în fiece casă se mai aflau încă două-trei familii dormind îngrămădite. Apa nu părea adîncă, rareori ajungea la burta cailor... Bărbaţi şi femei umblau pe uliţe ca pe nişte rîuri, unii în luntre, alţii pe un soi de plute făcute la întîmplare, pe care le împingeau cu prăjinile. Erau unii şi în ălbii. Dar cei mai mulţi mergeau în care şi căruţe care înaintau[1] greu şi încet, dar înaintau. Cu o căruţă, pe care o ţocmi la preţ bun, izbuti Damian să treacă spre uliţa Lî- narilor, unde. la capăt, se găsea casa lui Mitru Tabacu, o că-
30

*suţă cu două odăiţe şi tindă la mijloc. Nu-i găsi de loc speriaţi pe ai casei. Fiind aproape în curtea bisericii, erau pe un soi de dîmb, la care apa nici nu ajunsese măcar. Nu era chiar o revărsare ca în anii grei... Cînd auziră că s-a întors Mitru, se dezlănţui în casă o bucurie de nedescris. Nevastă-sa începu să plîngă şi îi străluceau ochii de lacrimi. Socrul, soacra, cele două cumnate au căzut în genunchi la icoana cu candelă roşie, mulţumind lui Dumnezeu că l-a adus sănătos. Damian spuse că Mitru nu poate veni astăzi, că trebuie să dea în primire marfa, dar că vrea să-şi vadă nevasta şi fetiţa. N-a stat mult, a urcat în căruţă femeia şi fetiţa oacheşă, care tremura şi întreba necontenit, dar tot ea îşi răspundea.

– A venit tăticu, mămico ?... A venit... Nu vine la noi acasă ? Şi ridicîndu-şi capiii îmbrobodit către Damian, care o ţinea în braţe cu duioşie fără margini : Nu vine tăticu ?

Gherghina, nevasta lui Mitru, era o femeie mică, tare slabă, cu ochii mari şi frumoşi, dar duşi în fundul capului, de părea bolnavă. Nu se gîndea însă la starea ei, ci la copil.

– N-o slăbesc frigurile pă fetiţă. Către seară începe să ardă, zace şi geme pă pat şi nu pot să-i fac nimic.

Mahalaua Tabacilor era de obicei plină de mlaştini şi mirosea nu numai de la multele tăbăcării, ci şi de la tot ce căra Dîmboviţa ca murdărie şi mortăciuni. Damian nu se duse la han decît ca să-i lase lui Mitru fetiţa şi nevasta, apoi se întoarse cu căruţa subt Dealul Filaretului. Un prieten, tabac de-al lui, îi adusese vorbă de la meşterul Lic- sandru Hergă, pe care-1 văzuse în zori, că azi-dimineaţă oamenii din cinci mahalale vor merge toţi la mitropolit, să-i ceară să mute morile de pe Dîmboviţa. De-o sută de ani mahalagiii din partea locului cereau Mitropoliei să desfacă morile, care împiedicau curgerea grabnică a rîului, şi aproape în fiecare toamnă şi primăvară erau pricină de revărsare. Dacă Mitro-
f>o!ia le-ar fi desfiinţat pe ale ei, pe cele din jos de Podul Bei- îcului, atunci şi boierii — siliţi Ia nevoie — şi-ar fi desfăcut şi ei morile de la Gorgani, de la Sfîntul Elefterie, de la Grozăveşti şi mai ales cele din jos de mahalaua Tabacilor.

Astăzi avea sa fie însă ultima dată cînd mergeau la mitropolit să-l roage. Dacă nu înţelegea de cuvînt nici acum, ştiau ce aveau de făcut, căci tabacii îşi luaseră cuţite şi amnare la ei. Aveau şi şomoioage, şi găleţi cu păcură asupra lor. Pînă seara dădeau foc la toate morile. Se adunaseră ca la două-trei sute de oameni, bărbaţi şi cîteva femei, plini de mînie. întrebarea fu, cine să vorbească mitropolitului ? Se hotărîră să-l cheme pe profesorul Axente Sever, şi astfel Damian, împreună cu Fănică Teică, cel care avea casa din jos de cotul

gîrlei şi căruia apa îi luase de data asta tot, plecară la profesor, care şedea în vremea aceea pe undeva pe lîngă biserica Antim.

Nu putură ajunge pînă la mitropolit, care le trimise vorbă printr-un sachelar că el nu poate să strice veniturile sfîntului lăcaş ; atunci se hotărîră să treacă toţi podul de piatră şi să ardă morile.

Coborîră printre prăvălii pe Podul Calicilor, dar în faţa Hanului Golescu le ieşiră înainte dorobanţii Agiei, cum şi ar- năuţii Mitropoliei, ca să le spuie că numai oamenii stăpînirii au voie să treacă dintr-o parte în alta, întrucît este primejdie să se prăbuşească podul.

Licsandru Hergă, voinicul cît un munte, meşterul de la pieile crude, puse mîna în pieptul ceauşului şi-i arătă picioarele de piatră ale podului.

– îţi baţi joc dă oameni ? Cum o să-l ia apa cu picioarele astea ?

– Aşa e porunca, omule, vezi-ţi dă treabă... Tu nu vezi ce turbată e apa ?

Locul era îngust, cel mai îngust, de pe cursul apei, numai matcă, iar puhoiul pămîntiu vuia năprasnic. Dar malurile erau ridicate şi bine întărite cu sute de bulumaci şi cu propte puternice, din trunchiuri întregi de stejari şi fagi cojiţi. în dreapta se afla o casă cu vreo trei caturi, făcută parcă din două-trei case, amestecate între ele subt acelaşi acoperiş. Pe un fel de jumătate pridvor se-ngrămădea lume, care privea cu spaimă creşterea apei, din nou îndîrjită la ceasul acela. în stînga, era o casă lungă ca o magazie, ridicată de la apă pe un fel de costişe de cîţiva paşi. întărită şi ea cu zeci de bulumaci şi joasă, casa cuprindea prăvălii şi tarabe, de parcă ea singură alcătuia o piaţă întreagă de zarzavaturi şi făină. Se mai găseau, pînă acum în primăvară, grămezi de cartofi, gulii, morcovi, sfecle, ridichi mari, funii de usturoi şi ceapă şi altele. Negustorii,, cu fote dinainte, priveau de asemeni cu îngrijorare, iar cînd apa aducea, ca de la o rupere, coşuri cu zarzavaturi răsturnate, tarabe pe care le răsuceau vîrtejurile şuvoiului, scaune cu bulendre luate de apă, oamenii se închinau, galbeni la faţă/Dincolo de apă, la capătul celălalt al podului, pe unde trecea mai departe Podul

Calicilor, erau numai cafenele turceşti şi cîrciumi greceşti. Acolo, în faţa lor, unde erau de obicei aşternute scoarţe, ori măsuţe cu scăunele, stăteau acum în picioare, înghesuiţi, sute de oameni care priveau creşterea treptată, dar cu întreruperi, a apei. Ştiau că dacă va trece de partea de piatră a picioarelor şi se va ridica spre bîrne, însemna că va ajunge chiar pînă la pragul bisericii lui Bucur şi atunci trei sferturi din malul drept ar fi fost înecat... Dar deocamdată primejdia sta pe loc, şi dacă o să dea Dumnezeu să se schimbe vremea şi să înceteze căldurile, putea trece şi necazul acesta, alegîndu-se cu cît se stricase şi cu spaima.

Ameninţarea cea mare venea de la rupturile de case şi trunchiurile de copaci luate de apă, care loveau ca berbecii în tot ce întilneau în cale, se încălecau unde era puţină oprelişte, nării- iau tot.

– Iarnă lungă cu zăpadă multă în februarie... iarnă pînă la Mucenici. Ce vrei ? îl întreba Bolliac pe locotenentul Dei- vos de la pompieri, trăgîndu-1 de centiron şi necăjindu-se că ochelarii nu-1 ajutau să vadă prea departe ; veniseră şi ei cu cei mulţi din boierime şi negustorime în acest loc de urmărire îngrijorată a semnului ştiut de toţi.

– în mahalaua Izvorului, apa e largă ca un lac, cît vezi cu ochii.

Din sus, tîrîţi vijelios, se văzură înotînd, dar mai mult duşi de apă, vreo cîţiva porci ţigăneşti cu riturile ascuţite şi urechile tari ; guiţau înspăimîntaţi, din pricină că se tot izbeau de un acoperiş şi de alte rupturi, cînd încercau să iasă spre mal. Erau la început doi. în urma lor plutea încă unul.

– Ăştia să îneacă, jupîne... ăştia să îneacă, spuse clătinînd din cap şi căinîndu-1 un vînzător, care cîntărea după ochi, în mînă, o legătură de usturoi, cerută de un muşteriu bărbos.

– Cum o să se înece ?... Porci de baltă, ăştia nu se îneacă.

– O să-i rupă roata morii mai jos.

– N-o să-i rupă, că morile sînt oprite, ca să nu-şi piardă roţile.

Atunci se văzu venind din susul apei, în picioare, într-o luntre îngustă de baltă, un om îmbrăcat cu un zăbun peticit. Era vădit că încercase să se ţie de porci, dar acum îl ducea puhoiul la întîmplare. Nu avea decît o prăjină lungă cu care nu putea vîsli, dar putea împinge.

— P-ăsta ştiu că-1 beleşte stăpînu-su, că n-a avut grija porcilor.

Cînd luntrea se apropie izbindu-se de zarzavaturile şi de rupturile de lemn care jucau pe apa înspumată, oamenii văzură lămurit că flăcăul, mereu în picioare, era alb ca varul şi nu mai era stăpîn pe luntrea îngustă. Prăjina era poate mai lungă decît adîncimea apei, dar tăria şuvoiului, iuţeala lui ameţitoare, nu-i mai îngăduia să prinză cu ea sprijin la fund. Acum toţi priveau îngroziţi şi aşteptau să-l vadă răsturnat, strivit de vreunul din picioarele podului, în jurul căruia rotea apa învîrte- jită cu spumă ca zăpada gălbuie. Unii îi strigau : „Sări, sări pe mal". El privea mereu ţintă la pod, pierit la faţă. Dar în ultima clipă, flăcăul încă mai alb la chip, avu iscusinţa să atingă cu prăjina uşor, numai atît cît trebuia, piciorul podului ca să se poată strecura. Puţin de-ar fi apăsat mai tare, se răsucea în loc şi se răsturna. Trecu în cîteva clipe.

în fruntea cetelor de tabaci, mînioşi că nu pot trece podul, Axente Sever se uită în dreapta, se uită în stînga, apoi le şopti ceva la ureche lui Damian şi lui Licsandru Hergă, cel voinic ca un taur. Amîndoi începură să se apropie pe nesimţite şi ui- tîndu-se parcă în altă parte, aşa cam pe nebăgate de seamă, îi

luară uşor în braţe pe cei doi arnăuţi, împingîndu-i pe pod. Tabacii ceilalţi prinseră mişcarea şi împinseră puternic toţi odată.
Dorobanţii nu mai putură trage în arnăuţi încurcaţi cu gloata, care în cîteva clipe trecu podul, lăsîndu-i năuci în urmă.
Dincolo, mulţimea privitorilor începu să strige, bucuroasă de o asemenea izbîndă, chiar dacă întîmplarea nu-i prea' privea, însă pe unii îi privea, căci erau acolo, de partea cealaltă, şi membri de-ai „Frăţiei". Erau Bolliac, Deivos, Ana Ipătescu şi alţii, amestecaţi cu mulţimea. Nespus de bucuroşi ieşiră înaintea celor din frunte, şi pe urmă lumea, umplînd acum uliţa, care o lua ocolit la dreapta, se îndreptă spre cele trei mori mari ale Mitropoliei. Erau cele mai mari din Bucureşti, fiecare din ele aducea mai mult venit decît o moşie.
Semănau de departe cu nişte magazii uriaşe de lemn negru şi erau jumătate aşezate pe dubasuri lungi, ca să se poată ţine tot la apă adîncă, fiindcă iezătura nu le era de ajuns la cîtă putere cereau pietrele lor.
De pe toată lungimea în oraş a Dîmboviţiei acesta era singurul loc unde se adunau toate şuvoaiele gîrlei, într-o adîncime aproape statorincă.
Acum mergeau toţi bucuroşi de întîia izbîndă şi încă mai îndîrjiţi ca la început. în grabă, negustorii care-şi ţineau tarabele afară traseră marfa înăuntru, dar înghesuiala era atît de mare, că unii păşeau din iuţeală şi peste tarabe.
După ce trecură şi podişca peste Bucureştioara, de-a lungul căreia se mutaseră mai toate scaunele de măcelărie ale oraşului — de rămăsese pe lîngă biserica Batiştei (adică tot pe Bucureştioara) abia zece-cincisprezece prăvălii — mai .bine de o sută de calfe îşi luară cuţitele cu ei şi alergară după prietenii lor tabaci să le dea ajutor.
Ajunseră pe maidanul plin de paie şi bălegar, mare cît cinci arii, uncie carele dejugau aşteptîndu-şi rîndul la măcinat. Şi aici arnăuţii Mitropoliei le ieşiră înainte cu pistoalele întinse. Oamenii se opriră o clipă. Unul dintre morari le veni în faţă.
— Oameni buni, nu faceţi vreo nechibzuinţă. Mîine o sută de brutării nu vor avea făină pentru pîine. O să rărnînă lumea flămîndă... N-o să aibă copiii ce mînca.
' — Nu mai au nevoie* dă pîine, bieţii dă ei, că i-au înecat apele voastre, ticăloşilor... Foc !... Daţi foc, fraţilor, strigă I.ic- sandru Hergă.
Faclele erau aprinse, dar oamenii şovăiau în faţa pistoalelor întinse.
Ana Ipătescu se întoarse spre Axente Sever :
— Dacă dăm buzna, după ce ăştia îşi descarcă pistoalele, n-avem ce-alege de ei... Poate nici nu trag.
Dar Axente Sever era îngîndurat şi nu răspunse. Numai cînd Licsandru Hergă, cel cît un munte, întrebă şi el ce e de făcut, Axente Sever răspunse întorcînd spatele spre moară :

– D-apoi c-aşteptaţi puţin, mă fîrtaţilor, că arnăuţii au acum privirea rea... Dacă cercăm acum, trag... Staţi să-i mai înmuiem puţin.
Peste cîteva clipe, cei din urmă începură să împingă iar. Ana Ipătescu trecu, în învălmăşeală, printre arnăuţi, dar scăpă ea singură, şi acum ajunsese pe maidanul din spatele lor. O lăsară acolo ; o cucoană singură, aşa de frumos îmbrăcată ca ea, nu li şe părea primejdioasă. Se proptiră pe picioare ca să ţie piept celorlalţi. Un diacon ieşi însă din moară, trecu podişca şi veni la Ana.
– Au ce eşti dumneata, boieroaică, ori ce eşti ? Nu ţi-e frică dă Dumnezeu ? Dacă te afuriseşte înaltpreasfîntul ? Nu ţi-e frică dă iad ? Se închină şi scuipă. Auzi, cocoană ?
Dar Licsandru Hergă îi răspunse cu glasul lui de buhai:
– în iad o să meargă el, mitropolitul, o să mergeţi voi toţi, boaitelor, că dîn cauza voastră pier copiii oamenilor.
Vuietul mulţimii crescu atît de mult, încît se văzu că din nou vor încerca oamenii să treacă spre mori.
Axente Sever făcu semn lui Fănică Teică şi celor din faţă să mai ţie oamenii, apoi veni la Damian şi la Hergă, şoptin- du-le ceva. Ei înţeleseră că arnăuţii trebuie şi aci cuprinşi în braţe. Cei ce veneau în urmă, purtînd facle aprinse, îşi făcură loc 111 faţă. Mulţimea vuia într-una, întrecînd vuietul apei. Diaconul trebui să intre din nou în moară, pentru că tot timpul oamenii îl luau în rîs, ba începuseră să şi arunce în el cu rupturi de gard. Atunci, Ana Ipătescu veni pe neaşteptate şi smulse o faclă din mîna unei femei. Pînă să alerge arnăutul după ea o azvîrli de pe mal cu atîta putere, că falca căzu în spatele morii pe scîndurile aşezate pe capetele dubasurilor. Paznicii începură să strige la cei din moară să stingă facla. în clipa aceea, Axente Sever făcu semn lui Damian şi lui Hergă. Arnăuţii încercau să ţină mulţimea de oameni care împingeau, proptindu-se unul de altul. Cînd văzură pe deasupra capetelor cuţitele lungi pe care le învîrteau calfele de măcelari, arnăuţii înţeleseră că, de-or face moarte de om, nici unul dintre ei nu va mai scăpa cu viaţă. Aşa încît a fost foarte uşor să fie luaţi în braţe de cei mai îndrăzneţi dintre tabaci şi, tîrîţi în învălmăşeală, ajunseră toţi pe podişcile morilor. Peste un sfert de ceas, vîlvă- tăile se ridicau în slavă, pîrlind, lingînd pereţii de bîrne. Oamenii chiuiau de bucurie. Diaconul fu bătut pînă la sînge, dar şi lui, şi lucrătorilor li se dădu ajutor să iasă la timp dintre flăcări.
înalt, slab, cu fruntea osoasă şi ochii în fundul capului, Axente Sever îşi mîngîia barba lungă care îi înconjura obrajii, lăsîndu-i bărbia în faţă cu totul goală ; se aplecă spre dascălul greoi ca un baci care era alături de el.
– Bun început, măi frate... Apoi cu ficiorii ăştia ai mei nu m-oi teme că m-oi face de ruşine... Calfele astea, tabacii ăştia, or fi, zic zău lui Dumnezeu, în fruntea revoluţiei.

Cu arderea morilor Mitropoliei, supărare mare nu fu. De mult populaţia cerea cu îndîrjire desfiinţarea lor. Aşa că Vodă Bibescu se supără de formă, auzind văicărerile mitropolitului, care coborîse cei cîţiva paşi, de la Mitropolie la palatul lui vodă, ca să se plîngă, dar de luat nu luă nici o măsură împotriva tabacilor, chiar cînd văzu de la fereastra de sus a palatului noianul de flăcări şi fum.
Sosind din timp la han, ca să înceapă predarea mărfii la una din magaziile din dreapta, Damian abia avu timp să urce, doar cîteva clipe, sus la Mitru, ca să-i dea punga cu bani pe eare acesta i-o încredinţase spre păstrare după ce fusese rănit, îl găsi nespus de fericit, jucîndu-se cu fiică-sa, oacheşă, cu ochii mari şi atît de slabă, în timp ce, slăbită şi mereu speriată şi ea, tînără lui nevastă, aproape un copil, îl privea obosită şi înduioşată.
– Mitrule, am să-ţi dau ceva... Şi fiindcă Mitru nu pricepea, Damian adăugă nedumerit: Ceva ce mi-ai dat în păstrare... ştii ? Cînd ai fost rănit, economiile tale de drum.
Acum, Mitru pricepu, fireşte, dar făcu un semn moale cu mîna ;
– Ţine-i încă la tine... pînă cînd mă mut acasă... Ţi-i cer io... cînd o fi... acum dă-mi numai un galben.
Damian se miră că nu-i ia, ca să-i dea nevestei, să-i păstreze ea, dar îi făcu pe voie. Scoase din chimirul de la brîu şase sfanţi şi i-i dădu.
Cîteva zile pînă la Blagoveştenie, prietenul său nu numai că nu-i mai ceru lui Damian nici un galben, deşi se mutase acasă, dar îl rugă chiar să păstreze mai departe punga pe care i-o dăduse, ba îi mai întinse şi alţi treizeci de galbeni, pe care-i primise drept simbrie, pe ţimp de şase luni cît fusese în ţara nemţească, spunîndu-i să-i pună tot acolo, la el în pungă. începuse să meargă acum destul de bine, piciorul nu-1 mai supăra şi îl pofti pe Damian la el la masă, chiar la Blagoveştenie, că era cu frupt de peşte. Se găti deci a treia zi şi el mai curat şi, pe la prînz, trecu gîrla din Dobroteasa, peste podul de la moara lui Ghica. După ce luă un urcior cu vin de la un cîrciumar cu-
noscut, de subt Mitropolie, se îndreptă pe Podul Beilîcului, spre biserica Sfîntului Nicolae din Tabaci, umblînd pînă la carîmbii cizmelor prin noroiul de zăpadă topită.
Apele se retrăseseră în matca lor ; totuşi mlaştinile dinspre Bellu erau încă de vreo patru-cirtci ori mai mari ca de obicei. Fiindcă o parte din şuvoiul apei, scăpat de strînsoare, aruncase spre aceste mlaştini multe dintre cele ce tîrîse cu el, zeci de femei şi copii din mahala, umblînd desculţi şi suflecaţi pînă la genunchi prin apa rece ca gheaţa, adunau, în zilele acelea, fel de fel de lucruri de printre răchite şi trunchiurile găunoase de sălcii. Rupturi de mobilă şi scînduri, zdrenţe, zarzavaturi de tot soiul, morcovi şi cartofi, ceapă mai ales. Copiii se băteau îndeosebi pe nuci, căci pesemne se prăbuşise undeva, izbită

de apă, vreo magazie cu nuci, care acum pluteau pe întinsul mlaştinii ca o lintiţă gălbuie. Foarte mîndru era un băieţandru care găsise o halcă întreagă de pastramă neagră de capră, pe care o purta fericit pe umăr.

– Nu vezi că e plină da noroi, mă Costică ? Ce-ai să faci cu ea, mă ? îl întrebă o bătrînă uscată, cu vîrful nasului apropiat de bărbie.

– Nu mai spune, lele Fănţoaie... Aoleo, oi fi vrînd să ţi-o dau cumva dumitale ?... Ei las' că o spală mama acasă bine şi pă urmă o punem la prăjit în tigaie...

Şi băieţandrul aduna de zor şi nuci, pe care le vîra în sîn, umflîndu-şi cămaşa murdară.

Damian era aşteptat cu masa întinsă în odaia cea mai mare, cea de la faţă, în care locuiau socrul şi soacra. Era un pat şi în tindă ; aci dormea, după cîte a înţeles el, Mitru cu nevasta şi, ghemuită într-un leagăn, ca un căruţ, spînzurat de un fus culcat, fetiţa. Leagănul fusese potrivit cînd fata era micuţă, căci putea fi mişcat de mama ei, noaptea, cînd dormea. Acum era cam scurt, căci cu banii pe care-i dăduse încă de la întoarcere Gherghinei, ca să cumpere scînduri, soacră-sa cumpărase azi de-ale mîncării, peste cît hotărîse Mitru, „că ea are obraz".Masa fusese pusă pentru vreo doisprezece inşi, cinci ur- rnînd să stea pe pat, alţii în faţa lor pe un scaun ca o laviţă, iar în capul mesei, într-o parte, boiereşte, socrul, de cealaltă parte soacra. Şi masa era tot după felul boieresc, deşi fără carne. După ce luară cîte două-trei ţuici cu măsline şi icre sărate tescuite, se aduse în mijlocul mesei, aşternută cu pînză albă, o oală de şapte-opt ocale, plină cu borş de crap, din care scoseseră în faţa fiecăruia, în străchini, cîte două-trei bucăţi, dar bucăţi, nu glumă.

Soacra, o femeie cam îndesată, cu o gură mare şi nasul mic, cu bărbia lată şi ieşită înainte, trecută bine de patruzeci de ani, dar încă bălană, îşi tot îndemna musafirii, care de altfel nu aşteptau să fie rugaţi.

– Hai, Lino, că d-asta n-aveţi voi în fiecare zi... Şi le umplea iar străchinile.

în afară de Damian, musafiri mai erau ţaţa Liţa, o bă- trînă care şedea pe aceeaşi uliţă, şi fata ei, Lina, o văduvă cu faţa brăzdată, cu dinţii căzuţi încă de tînără şi care vorbea ţinînd mîna în dreptul gurii. Veniseră de asemeni un bătrîn şi o bătrînă, care se pare că fuseseră şi ei bogaţi pe vremuri, dar acum erau scăpătaţi şi fără îndoială că o duceau greu.

Socrul, puhav, fălcos şi stacojiu, trăgea mereu, îndemnînd pe alţii, din urcior. Mîncau musafirii, dar mîncau şi ai casei, socrii şi cele două cumnate, mişcînd într-una fălcile şi plim- bînd mîncarea cînd pe măselele dintr-o parte, ca nişte ghemotoace vizibile, cînd pe cele din cealaltă parte. Nu mîncau mai de Ioc Damian, care se sătura din te miri ce, şi Mitru, care părea cam bolnav. Gherghina n-avea timp să stea jos, că nu mai prididea aducînd la masă ori ridicînd de pe masă şi turnînd vin în cană... Totodată trebuia să aibă grijă de

plita cu ochiurile de gătit din tindă unde se prăjeau încă nişte piftele de cartofi şi gogoşi tot de post.
Socrul nu prea vorbea, era tăcut la mîncare, dar soacra se arăta nespus de vorbăreaţă şi îndeosebi îi plăcea să vorbească numai ea.
– Ei, ce mese dădeam noi, pînă nu a venit prăpădul dă apă să ne ia tot. Rămîneau musafirii la noi cîte două zile, uneori, şi mîncarea dă pă masă nu să sfîrşea niciodată... Veneau des şi ipistaţi dă la Agie... Ba dă vreo două ori chiar căpitanul Costache, da' era numai ceauş atunci... Parcă-1 aud: „Sarmale ca astea făcute dă mîna dumitale n-am mai pomenit, cocoană Pulherio !" Că nu mă scotea din cocoană Pulherio... Şi nu-i mai rămînea nimic în strachină... Ei, acum nu mai vine, că nu mai avem nici o avere... nu mai avem prăvălie. Ce casă cu patru odăi aveam... Ei !... ei !... şi vacă în grajd şi brişcă cu cal. S-a duu... uu... s... Uite, aşa, s-a dus tot pă apă. Am scăpat îti noaptea aia numai cu cămăşile pă noi, într-o barcă dă la Agie... O aşteptasem pînă în zori urcaţi pă casă.
Bărbatu-său, Eftimie Colcitu, avea acum vreo patruzeci şi cinci-patruzeci şi şase de ani ; fusese în tinereţe calfă de cojocar, apoi meşter mărunt, dar izbutise într-o vreme să-şi deschidă prăvălia lui proprie şi, fiind meşteşugar iscusit, dar mai ales negustor isteţ, în vreo zece ani făcuse avere... Duceau la tîrg, la Urziceni, la Titu, la Fierbinţi căciuli, cojoace şi scurteici noi, nu numai din cele făcute în prăvălia lui, de cele vreo zece calfe şi ucenici — care munceau de dimineaţă pînă noaptea tîrziu, uneori duminica — dar şi marfă cumpărată ieftin de la alţi meşteri nevoiaşi, care nu aveau unde să şi-o desfacă. De cînd cu „prăpădul" însă, cum spunea Pulcheria, parcă se rupsese ceva în el... Nu mai putuse să-şi facă din nou prăvălia şi, după ce încercase să intre ca meşter la alţii, se lipsise. Nu voia să ajungă, cum spunea el. din cal măgar şi nici muncind la alţii nu putea cîştigă cine ştie ce. Se mutase cu familia şi stătuse vreo cîţiva ani ceva mai departe, într-o casă dintre vii, unde plătea chirie numai un galben pe an, că proprietarul era bucuros să fie cineva acolo, ca să nu i se fure gardul şi uşile... Fetele cele mari apucaseră să guste din fruptul bogăţiei, că ele aveau, acum zece ani, cînd cu „prăpădul", între treisprezece şi paisprezece ani, pe cînd cea mică, Gherghina, n-avea pe atunci decît vreo zece ani şi nu-şi mai amintea acum mare lucru din bogăţia de altădată. Se trezise muncind ca o roabă în casă, dispreţuită de surorile ei, care se socoteau cucoane, fiindcă trăiseră bine şi aşteptau să se mărite cu boieri, ori măcar cu negustori de frunte. Pe la treisprezece ani îl întîlnise pe Mitru şi se măritase cu el, pe cînd cele mari rămăseseră şi pînă azi nemăritate. Cu lucrători nu s-ar fi căsătorit ele nicidecum, iar alţii, cei pe care ar fi vrut să-i ia de bărbaţi, nu le găseau pe plac... La un an după ce s-a născut fetiţa, s-au mutat toţi mai aproape de oraş, în căsuţa lui Mitru, la care acesta a mai

adăugat o odaie de paiantă, din nuiele şi lut dat cu var, în care dormeau acum cele două cumnate. Mitru cu fetiţa lui şi nevasta s-au mutat în tindă, iar socrilor le-a lăsat odaia „mare" de la faţă. Aceştia au socotit că-i fac o deosebită cinste mutîndu-se la el, şi la un Crăciun ori la un Paşte, cînd, greoi şi cu ochii puţin tulburi, cojocarul dădea mîna celor doi „copii" — lui Mitru şi Gherghinei — să i-o sărute, o făcea cu o mîndrie rece de popă... Pînă cînd, într-o zi, Mitru s-a lipsit de această cinste. El se lipsise, însă nevastă-sa, nu... Fiinţa cea mai oropsită din familie şi tare chinuită, căci uneori, înainte de măritiş, tată-său o bătea cu cureaua, căpătase un fel de spaimă şi, ca un cîine bătut mereu, era şi acum fericită în clipele în care ai ei îi aruncau o vorbă bună, iar cînd erau supăraţi, o cuprindea deznădejdea şi nu ştia ce să mai facă. Mitru se supăra văzînd-o bolnavă şi atît de tîrîtă la picioarele lor, nemaiştiind ce să le facă numai să le intre în voie, pierzîndu-şi capul cînd îi vedea nemulţumiţi. Acum, la masă, el fierbea de mînie privindu-şi cumnatele, amîndouă voinice, bălane şi cu bărbia mult dusă în faţă ca o falcă de cal, la fel cu mama lor, aşezate temeinic pe pat, în- dopîndu-se cu poftă şi, laolaltă cu toţi ceilalţi, golind mereu cana cu vin. Gherghina tocmai intra cu o tavă de peşte prăjit, aprinsă la faţă şi stropită toată de untdelemnul încins în tigaie.
– Froso, fii tu bună şi stai puţin la prăjit gogoşile, ca să vie Gherghina să mănînce şi ea, o rugă Mitru pe cumnată-sa, în timp ce el aşeza perina subt capul fetiţei care aţipise în fundul patului.
Frosa îl fulgeră cu o privire de oţel. Falca i se lungi şi mai mult, a dispreţ.
– Da' ce, mă Mitrule, m-am băgat slugă la nevastă-ta ?... Hei, dacă era vorba să mă bag la stăpîn, găseam io ceva mai bun decît să slugăresc la un tabac. Cel puţin atunci aş şti că iau şi simbrie... nu slugăresc numai pă mîncare şi îmbrăcă^ minte.
Pulcheria se supără şi ea.
– Auzi, cum poţi să spui aşa unei fete ca Frosa ? Dumneata ştii cum a crescut ea la mine ? Nici un nasture n-am lăsat-o să coasă, că aveam două slujnici, şi acum ce vrei să vă slugărească pă voi ?... şi-i dădură lacrimile, faţa cu bărbia dusă în faţă i se schimonosi de durere, ca a unui copil bătrîn. C-aşa-i cînd omu n-are noroc şi ajunge la uşa altuia, ca bietele mele fete... Că atunci cînd aveam io... şi o lungi aşa mereu, vreun sfert de ceas, scîncindu-se şi vorbind cam fără şir.
Lui Mitru îi venea să deie un picior în masă şi s-o răstoarne, dar se uită la Damian şi se stăpîni. Cînd însă intră Gherghina, o trase lîngă el cu sila, pe scaun.
– Lasă să să ardă dracului gogoşile alea şi stai aci cu noi să mănînci şi tu... Că nu mai pot să te văz slugărind aşa.

Dar Pulcheria izbucni şi mai tare. Plîngea acum de-a bine- [ea, cam smiorcăindu-se.
— Auzi, să să arză gogoşile pă care le-am plămădit io, dă le-am pus şofran şi vanilie... Asta mi-e răsplata pentru trudă mea ? G-am muncit toată dimineaţa... c-am vrut ca toată lumea să fie mulţumită acum cînd avem şi noi un ban în casă...
De aceea-i poftise şi pe vecini. Pulcheria poftea vecinii ca să le arate că are, căci era făloasă, voia să se ştie că ea nu e ca altele din mahala, calică.
Dar ce era al ei era al ei... Avea, ceea ce se spune, inimă bună. Nu pregeta să ajute pe- cineva. Dădea cu uşurinţă cînd vedea pe cineva că nu are, dădea de sus şi mai ales era foarte mîndră de bunătatea asta a ei... şi de muncit muncea, dar nu era pricepută de loc într-ale gospodăriei. Nu era de nici un folos, căci orice lucru făcut cu gîndul de folos răspundea într-o parte cu o pagubă. Dacă punea un petic la ruptură, apoi era tăiat dintr-o haină bună. La bucătărie însă se pricepea, şi dacă ai fi lăsat-o şi ar fi avut din ce, toată ziua ar fi gătit. Pe orice bani punea mîna, se grăbea să facă din ei fripturi, iarna piftii dichisite cum ştia ea, plăcinte cu orice prilej. Zicea ea că-i place să vadă lumea din jurul ei mulţumită ; trebuie adăugat... şi să fie lăudată ; că ea în afară de peşte, din care ar fi mîncat oricît, nu mînca mare lucru ; zicea c-o îngreuiază şi-o apasă în gît... in fiece duminică făcea plăcinte, pe care bărbatu-său şi cele două fete le mîncau cu mare poftă, ba chema la plăcinte şi musafiri, şi toţi îi spuneau de fiecare dată că nicicînd n-au pus în gură lucruri aşa de bune. Ea era fericită, îşi amintea de vremurile îmbelşugate de odinioară.
Se făcuse aproape seară şi încă se căra la masă. După ce mîncară gogoşile, se întorseseră iar la crap prăjit adus în tavă. Lacrimile fură uitate şi musafirii tot închinau urciorul, cu voie bună, povestind neîncetat fel de fel de întîmplări din viaţa lor.
Damian ascultase tot timpul fără să scoată o vorbă. Se întreba numai ce caută el acolo... Abia la urmă pricepu de ce a fost chemat. Tocmai începuse să toace de vecernie la mănăstire şi la biserică, iar ei erau tot la masă. Pulcheria aduse vorba aproape din senin, după ce-1 îndemnase să ia din gogoşi şi să bea.
– Ce zici dumneata, musiu Damian, dă asta ?... Ai mai auzit ginere să nu aibă încredere în socrul lui, negustor dă frunte ?... Să nu-1 respecte ? Şi întorcîndu-se spre musafiri : Uite, vă iau şi pă dumneavoastră martori şi vă întreb... Aş-tepta răspunsul.
Damian era nedumerit — mai ales că i se spunea musiu întîia dată în viaţa lui — dar Mitru pricepu unde bate soa- cră-sa, care de altfel nu se opri, ci duse lucrurile mai departe.

– Auziţi, a venit cu bani din ţara nemţească şi în loc să-i dea „dumnealui" să-i păstreze, i-a dat lui musiu Damian. Noi nici nu ştim măcar cu cît a venit... Spune şi dumneata !... Şi iar se întoarse spre prietenul lui gineri-său.
Damian, intimidat de ea, şi neştiind prea bine cum stau lucrurile, se grăbi să spuie aşa, fără nici un rost:
– El mi-a dat să-i ţin... Io am vrut mereu să-i dau înapoi.
Pulcheria se umflă în pene, privind spre bărbatu-său, care
tăcea cu fălcile stacojii încleştate, cu ochii mici, rotunzi, de gîscan.
– Ei vezi ? Vezi ! Ti-am spus io ?.... Musiu Damian a vrut să-i dea banii înapoi. Şi adresîndu-se acum musafirilor : Uite, aşa face şi cu simbria lui ! Nu-i dă toţi banii „dumnealui" în mînă. Nu. Mai opreşte şi îi ascunde, dă te miri cum îi trăsneşte pîn cap. Am găsit bani nu numai în buzunare şi pă subt saltele, dar şi după icoană, pîn lîna dă la plapumă... ba şi subt streaşină... Auzi, subt streaşină ! Mă mir, zău, dă cum i-a trăsnit prin cap aşa ceva... Se închina şi aştepta aprobarea martorilor, dar musafirii văzură că Mitru, cu faţa lui mare şi palidă, îşi muşca buzele. Le fu teamă să spună vreo vorbă. N-avură curajul să-l ruşineze pe tabac, aşa cum nădăjduia soacra... Numai Damian întrebă mirat, însă cu vocea scăzută :
Da' ce, dumneavoastră umblaţi prin buzunarele omului
– ?Dacă-ţi spun că ascunde dîn bani ?... reluă ea, fără să bage de seamă sensul cuvintelor, reţinînd numai uimirea goală a lui Damian. Să poate una 'ca asta ? în loc să-i dea „dumnealui", care are atîta bătaie dă cap cu cumpărăturile ?... Că să scoală omu cu noaptea în cap, dă să duce la piaţă... Mitru, nu zice *nimeni,* ceva dă eL_ dar el ştie ce ştie la tăbăcăria ttai, iar bietn bărbatu-miu vine aproape dă prînz cu picioarele rupte dă oboseală, umflate.
Mitru îşi muşcă buzele, ca să se sîăpînească, şi spuse mînios, dar fără să strige, mai mult mîrîit:
– Da' ce, io îl trimit ?... Ce nevoie am io dă cumpărături ?_ dă plăcinte şi fripturi, tot la trei, patru ziie ?...
Atunci, pentru întîia dată, jupînul îşi descleştă fălcile.
– Io mă duc să cumpăr numai ca să te ajut... că pă mine mă cunosc toţi negustorii şi îmi dau ce e mai bun şi îmi lasă şi dîn preţ.
– Ce nevoie am io dă ce e mai bun ? Ce nevoie avem noi dă cumpărături ? Nu sînt decît un biet lucrător. Io şi cu ne- vastă-mea ne mulţumim cu o fiertură acolo... numai să avem cu ce îmbrăca şi încălţa fetiţa, să nu mai umble cu picioruşele goale prin noroi... să-i luăm şi ei un pătuc, ceva, că s-a zgîrcit toată în leagănu ăla ! zise Mitru fără să se mai stăpânească, aproape tremurând.
Niciodată Damian nu-l văzuse atît de mînios şi îndurerat, încălzită de vin, Pulcheria deveni şi mai bătăioasă.

– Dumitale nu-ţi trebuie dăcît o fiertură, fiindcă aşa ai fost învăţat™ da' veri că noi am fost altfel obicinuiţi...
Ca să-şi îndreptăţească lăcomia şi pretenţiile, socrul „şi soacra hotărîseră, ei înde ei, că Mitru trebuie să aibă aur mult ascuns.
– Piei, nu vine el cu nimica toată dă acolo, dă la Lipsea aia_. îi spusese cojocarul fie-si Gherghina, iar Pulcheria clătinase din cap, că negreşit aşa e.
– Maică, tu trebuie să-l iscodeşti, fusese de părere mamă-sa. Să descoperi unde-şi ţine au/u. Că nu-l ţine în ladă. Ai văzut, am încercat dăgeaba cu cheia. E bine să stai cu ochii pă cheie, cere-i bani şi pîndeşte-1 şi vezi chiar atunci dă unde-i scoate, că aşa-i dai dă urmă... Pîndeşte-1 mai ales noaptea. Ia-te după el cînd iese p-afară. Poate că-i pune pîn magazie pă undeva, pă la coteţu purcelului, cine ştie unde-i trece pîn cap, că e făţarnic şi fără inimă.
– Vezi, poate dai dă vreo hîrtie, fusese de părere şi cojocarul... uită-te la ea. Poate îi ţine la zaraf.
Gherghina îl pîndise o vară întreagă, îi tot ceruse cheile ca să vadă unde le ţine. îi ceruse bani pe neaşteptate, anume pentru ca el, din pripeală, să descopere locul unde-i ţine şi astfel ai ei, care o ţineau din scurt tot timpul, să dea de urma aurului, dar nu aflase nimic, căci omul cu adevărat nu avea nimic.
Ei se socoteau jefuiţi de un drept al lor şi îl urau crîncen. îi cereau totdeauna pe un ton dispreţuitor :
– Hai, dă, că ai dă unde... că n-o să sărăceşti pentru un galben, doi, acolo...
Credeau că tot ei îl fac astfel de ruşine.
El răbda ; ţinea la nevastă-sa şi mai ales la fetiţă. Acum mai ales, de cînd se întorsese de la Lipsea fără să arate în nici un fel că are bani, ei erau încredinţaţi că-i ţine în vreo ascunzătoare.
– E făţarnic rău, Pulcherio... Crezi tu că a venit d-acolo numai cu şase sfănţihi ?
Pentru ei dovada fusese deci făcută. Mitru îşi ascundea banii.
– E bine ca omul să cunoască ce i să cuvine lui şi ce să cuvine altora... reluă Pulcheria, uitîndu-se dispreţuitor.
– Ce vreţi să vi să cuvină ? întrebă Mitru, cu fălcile 'aproape încleştate. Să vă mulţumiţi cu ce să găseşte...
Ea se întoarse mirată spre cei din stînga, apoi spre cei din dreapta... Pe urmă îl privi pe Mitru foarte liniştită, drept în ochi.
– Cum, cu ce să găseşte ? Da' ce sîntem noi în casa asta ? Nemişcată, cu falca de jos dusă înainte, aştepta răspunsul.
Mitru îşi muşcă buzele, ca să se stăpînească, şi apoi încet, hotărît, puse pumnul lui mare pe masă.
– Ştiu io ce sînteţi ? şi ridică din umeri a nedumerire.

– Păi vezi ? te întreb ce sîntem noi în casa asta ? stărui Pulcheria, crezînd că l-a înfundat şi că el nu poate să răspundă.

Mitru mîrîi tăios, priyind în dreapta şi în stînga ca un dulău sîcîit, care totuşi nu vrea să muşte.

– Nu ştiu, io nu v-am chemat... întreabă pă bărbatu dumitale, poate că ştie el mai bine...

Dă ce vrei să-l superi acum pă „dumnealui" ? Ştii că dă cînd cu nenorocirea e bolnav dă inimă şi nu poate face ni

-mic... Hei, să fi fost el sănătos, n-am mai fi stat noi să răbdăm mojiciile tuturora.
Mitru îşi muşcă buzele iar şi se uită la Damian, apoi la nevastă-sa.
– Ca să coşi un cojoc nu să cere cine ştie cîtă sănătate.
– Da ? S-o înceapă acum iar dă la început, dă la ac ?... După ce-a avut prăvălie cu zece calfe şi ucenici ?
Pulcheria era îndurerată şi mînioasă, aflînd că i se mai poate pretinde unui om, care a trăit atîţia ani din munca altora — numiţi lucrători — să muncească acum el însuşi pentru ca să aibă ce mînca.
– Dacă vrea să scape dă mojiciile altora, nu-i alt mijloc mai bun... scrîşni Mitru.
Gherghina, albă la faţă ca varul, îl văzu că fierbe, şi ochii ei mari, speriaţi îl rugau să se liniştească. Totuşi el mai mîrîi, privind pe subt sprîncene spre Damian.
– Să coasă şi muierile astea două... c-ar putea face un cojoc pă noapte... pentru ele mai mult am luat io dă lucru acasă şi pentru „dumnealui", că văd că vă e ruşine să să ştie că lucraţi... Am luat pă numele meu... da' nu mi-a trăsnit pîn cap că o să mă lăsaţi să le cos io singur noaptea întreagă... după ce stau cît stau în tăbăcărie, otrăvit dă putoarea pieilor.
Proastă, aţîţată de vin în pălăvrăgeala ei interesată, şi părîndu-i-se mereu că l-a înfundat, că l-a făcut de ruşine faţă de ceilalţi, Pulcheria nu se lăsă de loc. Voia să scoată cu orice preţ banii de la Damian.
– Ce-i dacă lucrezi şi noaptea ? Cum vrei să-ţi creşti copilu dîn cei trei lei pă zi pă care-i iei dă la fabrică ? Fetelor mele nu poţi să le ceri să facă ce n-au învăţat. Pentru altceva au fost crescute... Ei, o să să mărite ele şi atunci o să vedem ce-ai să mai născoceşti, lipsit dă inimă cum eşti.
Mitru nu mai zise nimic. Se gîndea numai la necazul lui. Da... voia să-şi crească fetiţa. E slăbuţă... bolnavă de friguri... A încercat să-i ia lapte. Nu s-a putut, că i s-a cerut să ia pentru toată lumea. Totdeauna trebuie să cumpere atît cît să-i sature bine mai întîi pe ei şi apoi vine rîndul fetiţei şi al nevestei, care fără îndoială că o să dea în oftică de cît munceşte chinuită în casă.

îi e milă de nevasta asta a lui, dar e şi furios pe ea că-1 leagă de mîini şi de picioare. Din pricina ei, lui îi este cu neputinţă să pună în casă o adevărată orînduială. Ea este aceeacare dă totul... Spune că dă mimai sa nu audă vorbe. Nici nu se atinge de mîncare cîtă vreme ceilalţi toţi din casă n.u sînt sătui. Poate el s-o lase flămîndă ? Mai degrabă se spînzură decît să-şi vadă nevasta nemîncată. De aceea ia de lucru noaptea acasă... de aceea, din doi în doi ani, se duce la tîrg în ţara nemţească. Pentru ca să-i dea nevesti-si o aripă de pasăre, trebuie să aducă în casă două găini. Dacă nu sînt două găini, ea, cu inima ei bună, dă totul celorlalţi şi rămîne flămîndă. Mitru a încercat într-o zi de ceartă să-i alunge, dar femeia a spus că ea îşi face seama... că nu-şi poate goni părinţii în drum.
Damian îl vede că a căzut pe gînduri şi înţelege ce-1 fră- mîntă. Nu ştie cum l-ar putea ajuta... îl vede şi Pulcheria tăcînd şi crede că 1-a pus la pămînt, că 1-a făcut de ruşine. Anume îşi făcuse ea socoteală să poftească lumea la masă, ca să arate şi faţă de străini cum se poartă Mitra cu socrii. Totuşi n-a putut scoate banii de la Damian... Flecară şi dîrză revine, o ia de la capăt.
– Cine vrei să ţie banii şi socoteala casei dacă nu „dumnealui'' ?... care nu e oricine, care e părintele nevestei dumitale. Cine vrei să fie mai mare în casa asta ?
Mitru simţi ceva ca un venin fierbînci rn el şi spuse apăsat, scurt, ca o tăietură de oţel:
– Io... înţelegi ? Io...
Ea reveni, fără să priceapă tăria răspunsului iui, la vorba cu care i se păruse că îl înfundase adineauri şi pe care o vîn- turase, fără îndoială, în lungile discuţii şi socoteli dintre ea şi bărbatu-său.
– Dacă nu e el cel mai mare," atunci ce e el în casa asta ?... Ce sîntem noi toţi aci ? I se părea că la asta nu e cu putinţă nici un răspuns.
Atunci Mitru se aplecă spre ea, peste masă, şi-i spuse încet, dar aproape şuierat, cu ochii negri, arzători, în ochii ei :
– Ce sînt cei care umblă pă furiş în buzunaru altora şi iau ce nu e al lor ? încremeniră toţi... Jupînul singur părea că nici nu aude, că nu e de faţă. Pulcheria păli. Se întoarse către cei de faţă.

îmi spune asta în faţa musafirilor ? Să cunoaşte că este un ţărănoi, un ţopîrlan. Vorbi apoi scurt eătre Gherghina. Să-l laşi... Auzi ? Să-l laşi !... că bărbat mai găseşti, dar părinţi nu...Mitru nu se mai putea stăpîni. în strâmbătura feţei lui se vedea o furie fără margini. Vru să spună ceva aspru, dar în clipa aceea Gherghina se lăsă moale în genunchi, cu o spaimă fără seamăn în ochi şi abia putu să îngăimeze :
-— Nu faţă dă străini, Mitrule, nu faţă dă străini...
Dar el nu-şi mai putea pune frîu, pentru că de prea multă vreme clocotea.
– Vreţi să ştiţi ce sînteţi în casa asta ? Mereu întrebaţi ce sînteţi ! Atunci ascultaţi... Sînteţi nişte trîntori nesăţioşi care au secat stupu în care au fost primiţi. Nu sînteţi părinţi, sînteţi nişte lepre, aţi mîncat viaţa fetei voastre. Se ridică aproape răsturnînd masa, luă în braţe fetiţa care şedea între perne şi se întoarse spre Damian. Hai, Damiane, că io am sfîrşit cu ăştia.
Şi bătrîna, şi cele două fete ale ei începură să ţipe vorbe fără rost. Bătrînul încercă întîi să pună mîna pe cuţit, dar amintindu-şi cît de voinic era Mitru — chiar dacă avea rana la picior — dădu drumul înapoi cuţitului şi se strînse în el însuşi, otrăvit.
Gherghina căzuse moale, cu ochii albi, şi nu mai ştiu nimic de ea. Atunci Mitru dădu fetiţa din braţe lui Damian, iar el ridică de jos ca pe o moarta pe nevastă-sa şi se îndreptă spre uşă, purtînd-o pe braţe.
Bătrîna îi sări înainte, ţipînd din toate puterile :
– Să-mi laşi fata... E fata mea... fata mea...
Dar Mitru nu se mai putea opri acum.
– O fi fata dumitale, da' mi-a dat-o popa mie... Dă-te la o parte, că te zvîrl dă nu te vezi.
O luară înspre Dealu Filaretuluî. Damian era parcă abătut.
– Şi pentru asta, mă Mitrule... ca să mănînce ăştia plăcinte duminica, a muşcat plumbu dîn tine ? Pentru asta, la fiece doi ani înfrunţi tu moartea ?
Mitru spuse doar atît:
– Ei, acum s-a isprăvit...
Femeia s-a deşteptat-pe drum şi, cînd a dat cu ochii de băr- batu-său, cînd s-a simţit în braţele lui, a început să plîngă ca o nebună.

– Credeam că m-ai lăsat acolo.Cum o să te las? Nu eşti nevasta mea? Hei, nu zic nu... bărbat ca mine mai găseşti tu... da' părinţi ca ei, nu crez.

– Şi ce facem, Mitrule ? Tremura, căci din nou o cuprinsese groaza de ce va fi.

– Le lăsăm tot ce-i acolo... Am cincizeci dă galbeni, ne găsim o altă casă. Tu nu vei jnai slugări atîta lume... iar io nu voi mai munci şi noaptea... că asta ne duce pă amîndoi în mor- mînt, dă rămîne fetiţa singură pă lume. Trebuie să dorm şi'io un ceas, două pă noapte.

– Nu să poate să nu-i ajutăm, Mitrule. Mor de foame, aşa, singuri..

– O să le trimitem atît cît să aibă ce mînca. Dacă vor plăcinte, să muncească. Au prins gust, dă pă vremea cînd ţineau prăvălie cu zece calfe, să muncească alţii pentru ei... Se întoarse dintr-o dată, aproape vesel către prietenul său. Damian, unde dormim noi astă-seară ?

Găsiră o odaie cu chirie, chiar în noaptea aceea,' la o vecină a lui Damian, în mahalaua Dobroteasa.

Petreceri şi năravuri boiereşti

Cînd ajunse la urechi vestea de necrezut că prietenul său Costache Cantacuzino şi-a dat jos barba şi s-a îmbrăcat nemţeşte, Alecu Filipescu Vulpe se cruci. în ruptul capului nu-i venea să creadă că era adevărat, dar cînd chiar fiul său, Vul- pachi, cum îl răsfăţau prietenii, îi spuse că 1-a văzut pe Canta- cuzino în librăria lui Rosetache şi Winterhalder, unde intrase ca să ceară să i se trimită la caleaşcă cinci butelii de şampanie franţuzească, nu mai putu să se îndoiască şi fu cuprins de dezgust. Vulpachi nici nu-l recunoscuse de altfel pe vestitul boier, căci nu era de recunoscut, dar Costache singur 1-a oprit lîngă tejgheaua plăţilor şi 1-a întrebat :

— Ce mai face tată-tău, mă Vulpachi, tot mai jupoaie lumea la cărţi ?

El n-a apucat să răspundă, pentru că întrebarea îl zăpăcise ; abia pe urmă s-a trezit, cînd 1-a auzit pe vînzător trimi- ţînd băiatul cu coşul.

– Băiete, du coşu ăla la caleaşca marelui vornic Cantacuzino...

Atunci s-a dumerit şi a ieşit afară să-l vadă mai bine pe Cantacuzino, măcar de departe...

– Şi cum arăta, mă ? Cum arăta ?

-— Curat doftorul ăla neamţ, Mayer... r Vulpe iar se închină, fîlfîindu-şi mînecile largi ale giubelei.

– Dă Doamne să nu mor pînă nu l-oi vedea şi eu, cu ochii mei.

Vornicul era într-adevăr hotărît să rupă cu Vulpe, zicîn- du-şi că nu mai are nimic de făcut cu asemenea căzătură de om, care nu este în stare să înţeleagă nimic şi mai are pe deasupra şi o gură spurcată, de i s-a dus vestea pînă la Ţarigrad, unde erau încă atîţia ighemonicoşi greci câre fuseseră prin ţară...

1

Dar nu putu ţine mult, căci patima jocului de cărţi era mai tare decît orice hotărîre, şi aşa, într-una din zile, îi trimise vorbă că are să vină să-l vadă. Vestea îl bucură pe Vulpe, pentru că se simţea prost ştiind că vornicul rupsese cu el şi pe urmă îi şi simţea lipsa la joc. Costache era unul dintre puţinii care jucau tare. Totuşi, rîcîit de ciudă pe inimă, nu se lăsă pînă nu mai făcu încă una de-a lui. în seara aceea de marţi, chemă mulţi prieteni, jucători serioşi, precum şi chibiţi, care ştiu să se facă de nelipsit fără să strice jocul, aducînd şi ducînd cele mai proaspete noutăţi, ridicînd banii căzuţi pe jos, îndurînd glumele afurisite ale gazdei, cînd Vulpe avea pofta să-şi afirme personalitatea mai brutal şi trebuia să aibă pe altcineva la îndemînă.
Acum pusese să i.se aducă nişte şaluri pe sofa ; i se aduse de asemeni şi o perină mare. Cînd află că vornicul este în tindă, se vîrî repede în aşternut şi începu să facă strîmbături de durere. Ceilalţi luară o înfăţişare mironosiţă de oameni compătimitori.
Cantacuzino rămase într-adevăr surprins cînd văzu odaia asta de bolnav şi-şi schimbă dintr-o dată mutra, de bravadă, pe care şi-o compusese în tinda hainelor, mutră cu care era hotărît să întîmpine privirile batjocoritoare la care se aştepta.
– Nene Alecule, ce-i cu dumneata ?
Dar nenea Alecu, după ce mai făcu două-trei schime, abia putu răspunde, morfolit:
– Zahăr... Costache... zahăr... mă prăpădesc.
'Cine ţi-a spus, omule ? Nu se poate, răspunse logofătul compătimitor.
– Doftorul Mayer... A gustat şi mi-a spus că am zahăr... şi Vulpe se strîmbă iarăşi de durere.
Cantacuzino, ştiind cum cercetau doctorii, ca să afle daca bolnavii au diabet, îşi încruntă privirea.
– Poate că totuşi n-ai zahăr, nene Alecule.
– Aşa-mi spuneam şi eu, Costăchiţă. La tine mi-e nădejdea. Uite, ţi-a rămas şi ţie... Vrei să guşti ? Şi îi întinse nevinovat o cană de faianţă de pe laviţa de mahon a sofalei. Am auzit că te-ai făcut acum doftor.
La început Cantacuzino nu pricepu ce vrea Filipescu, dar cînd auzi hohotele de rîs din jurul lui se dumiri, se încruntă o clipă, vru să iasă trîntind uşile, pe urmă hotărî că e mai cuminte să găsească şi el că gluma e bună. începu deci să rîdă şi cînd văzu că bătrînul azvîrle plapuma şi se trudeşte .să se scoale, îi întinse mîna o dată cu ceilalţi.
– Să te văd, Costache... să te văd mai bine. Da' mai întîi bea, şi-i îndesa cana de faianţă în mînă. Cantacuzino avu o mişcare de greaţă, dar bătrînul se grăbi să-l liniştească, zîmbind. Bea, mă... că-i şampanie franţuzească, uite că beau şi eu... şi bău cu poftă, udîndu-şi mustăţile şi barba... Noroc ! Bine te-ai întors !

Atunci vornicul bău şi el.

– Bine te-am găsit...

Cu toate acestea, banului îi era peste putinţă să creadă ci are în faţa lui pe marele vornic, acum logofăt (dar lumea îi spunea tot vornic), Constantin Cantacuzino... Avea cu totul alt cap... şi niciodată n-ar fi bănuit că subt barba mare, dreaptă, mătăsoasă, care îi înmuia cu totul chipul şi-i făcea ochii catifelaţi, se ascundeau nişte fălci de cîine cîrn, pe care favoritele greşit tăiate şi întoarse spre urechi le făcea şi mai mari. Fruntea cu cărarea într-o parte, împinsă într-un început de chelie, cu o frizură măruntă de bărbier prost, niciodată nu părea atît de scundă pe vremea cînd boierul purta un şal de India răsucit ca un turban. Dar cel mai caraghios lucru era mustaţa mică, întoarsă cu vîrfurile în sus ca sfîrcurile unor codiţe de căţei... Marele vornic nu ştia cît de greu se găseşte cea mai bună potrivire a părului pe un chip şi că pentru asta trebuie încercări numeroase, dacă nu se nimereşte cumva totul în mod norocos, de la început.

Ceea ce îl jignea îndeosebi pe Vulpe era însă izul de goliciune, impresia de dezvăluire a unor stări de dedesubt, de lipsă de ruşine, de prea multă piele scoasă la iveală... Astfel gura vornicului, ascunsă pe vremuri între mustăţi şi începutul bărbii, apărea acum toată ca buzele goale ale unui băiat de cincisprezece ani. După ce Cantacuzino încerca să se aşeze cu picioarele subt el şi din cauza pantalonilor strînşi, neizbutind, se duse de luă un gheridon, ca să-l facă scaun la marginea sofalei, Alecu Vulpe, mereu obsedat, îi ridică iute coada fracului, ca să-şi arate sila pentru pantalonii ăştia nemţeşti care nu ascund nimic.

– Of... Of... Costache, s-ar răsuci în mormînt Şaitanoglu de-ar şti că ţi se vede fundul ciacşirilor.

Fără îndoială, acel Şaitanoglu, străbunicul bizantin, care făcea legătura stirpei cu împăraţii, purta pe vremuri, ca şi Vulpe acum, peste ceacşiri, anteriul de mătase aurită, lung de la gît pînă la tălpi, peste anteriu şal persan, ca un brîu, şi apoi fermeneaua de caşmir, iar peste fermenea, giubeaua de pambriu verde, căptuşită cu cacom. Ceacşîrii, cu carîmbii tuz- lucilor, coborau pînă la meşii de saftian. Din toată făptura Vulpii, ca a mai tuturor boierilor bătrîni, nu se vedea piele, decît nasul cu puţin din fruntea de subt caucul de casă, pleoapele, umerii obrajilor cît ieşeau din barbă şi jumătăţile mîini- lor cît ieşeau din mîneca fermenelei.

Jocul se înteţise şi galbenii se îngrămădeau pe masa scundă. Totuşi, în tot timpul jocului, Vulpe mîrîia de cîte ori îşi aducea aminte. Punea banii jos şi mîrîia.

– Nu te lăsau să dormi feciorii porcarului, ai ?

Porcarul era bătrînul boier Dumitrache Bibescu de la Craiova, însurat cu o Văcărească, şi tată al domnitorului actual, ca şi al domnitorului viitor, Barbu Ştirbei... Ceea ce nu-i putea ierta Vulpe bătrînului boier craiovean era că în fiecare an trimitea cirezi de cai şi turme de porci ca să fie vînduţi la Buda-pesta.
Nu i-a iertat asta cu totul nici peste cîteva luni, cînd Vul- pachi se însură chiar cu fata feciorului de porcar, adică fata lui Vodă Bibescu, Eliza, cea care fusese pălmuită, fiindcă îi plăcea un consul străin. E adevărat şi că Ion Filipescu Vulpachi nu era decrt un copil natural, înfiat de tată-său, burlac, om acum de peste şaizeci şi cinci de ani, puţin surpat şi cam fără dinţi.
Un arnăut veni şi vesti pe Vulpachi că au venit să-l ia cu sania colonelul Dăscălescu, aghiotantul domnesc şi — îndrăzni
să adauge chiar el, atît de neobişnuit lucru era — o cuconiţă tare frumoasă.
Vulpachi tresări încîntat.
— A venit Eufrosina Ceaurescu. Plec să facem o plimbare la şosea.
Se iscă o larmă veselă... „Mai bine să vie şi cei doi aci"... Toată lumea dorea să vadă mai de aproape pe năstruşnica frumuseţe a Bucureştilor. Vulpachi spuse că se duce să-i poftească înăuntru, dar se întoarse singur.
-— Eufrosina nu vrea să se lipsească de plimbarea cu sania la şosea. Spune că-i o vreme minunată pentru alergat. Vrea să-şi plimbe armăsarii cei albi. Dar vă făgăduieşte că la întoarcere se opreşte împreună cu colonelul Dăscălescu aci.
Ieşi apoi şi el, îmbrăcat cu o dulamă de samur.
Colonelul Dăscălescu era aghiotant domnesc mai mult din pricină că era bărbat frumos, înalt şi cu ochii negri catifelaţi, fiindcă, altfel, niciodată un descendent al cine ştie cărui "dascăl n-ar fi ajuns nici măcar ofiţer, necum colonel, iar aghiotant domnesc şi mai puţin. Dar cînd zic „da" femeile de la curte, e greu să zică „nu" însuşi vodă. Se legase prieten cu Vulpachi de cînd acesta pusese ochii pe Elisa, fiica cea mai mare a lui Bibescu, care nu ar fi văzut cu ochi răi, date fiind rînduielile din familia lui, un ginere ca Vulpachi. Frosy era nedespărţită în ultima vreme de acest colonel, care avea de altfel să-i devie soţ, deşi deocamdată nici ea însăşi nu bănuia că vor ajunge lucrurile acolo.
Peste un ceas şi mai bine se întoarseră... Cu obrajii ei albi ca de porţelan, îmbujoraţi de ger, cu nasul semeţ şi nările subţiri, nervoase, aşa aţîţată, aprinsă la faţă de goana nebună a săniei, îmbrăcată într-o rochie lungă de catifea albastră, subt maloteaua de astrahan sein, cu o căciulă căzăcească din acelaşi astrahan sein care-i lăcea ochii şi mai albaştri şi de subt care capul ei cu buclele aurii apărea prin contrast diafan ca al unei nepămînteşti prinţese dintr-o poveste, Eufrosina îi năuci de-a bineleţa pe cei de faţă. Toţi se sculară în picioare, afară de Vulpe şi de Băl-Ceaurescu... Cantacuzino, care şi-o aminti

cu o înciudată bucurie, de la soareaua Floreştilor, vru să rămînă şi el jos, ca să nu se arate mai puţin mare boier decît cei doi, care şedeau gravi în anteriile şi giubelele lor de mătase, înflorate cu aur. Dar îsi aduse aminte că e îmbrăcat europeneşte şi
se ridică numai pe jumătate, moale şi încurcat, fără să-i sărute mîna ca restul musafirilor.
Se făcuse acum un joc mare de stos, la o masă alungită în tinda cea mare, ca să poată juca toată lumea. Cel care ţinea banca era Cantacuzino. Atrasă de joc, Frosy veni şi arătă că vrea să i se aducă un scaun lîngă Cantacuzino. Ea ştia bine cine e acel, alături de care se aşeza, dar avea aerul că nu o interesează. Scotocind în manşonul de astrahan sein, se pregătea să puie pe masă miza ei obişnuită, care era acum de zece napoleoni de aur.
Cantacuzino îi lua însă înainte şi, punîndu-i în faţă un fişic desfăcut cam de cincizeci de napoleoni, îi spuse cu un tîlc anumit:
– Dacă stai aci lînga mine toata seara, sînt ai dumitale.
Eufrosina îl privi cam dintr-o parte cu ochii ei albaştri,
umbriţi de genele lungi şi negre şi zîmbi. Toţi cei de faţă se întrerupseră din joc şi priveau spre surîsul ei ciudat. Izmenin- du-se puţin cu un gest ca şi cum ar fi ochit dădu un bobîrnac fişicului de napoleoni care se împrăştiară pe jos. Cantacuzino înmărmuri... Şi cei de faţă gîndeau fără îndoială că rareori un mare boier suferise asemenea usturătoare batjocură.
Descendentul dunărean al împăraţilor bizantini spuse cu un soi de şuierat:
– Poate că nu ştiaţi, *madernoiselle,* că erau cincizeci de napoleoni !
– Am văzut, spuse ea rece. Pentru un cadou era prea mult... Ca să mă cumpăraţi, prea puţin.
Băl-Ceaurescu îşi încleştă pumnul. Apropierea acestei frumuseţi care era totuşi din neamul lui îl întărîtase. Ştia ce drojdie de ură fusese între ei toţi şi mama acestei fete. Se gîndea şi la nenorocirea pe care o adusese pe capul fratelui său, făcîn- du-1 neom pe Fanache. Şi în acelaşi timp o simţea la un pas, ameţitoare şi plină de ispite. îl încîntă ca şi pe ceilalţi răspunsul ei umilitor pentru Cantacuzino. îi plăcea că se găsise cineva care să-i facă şi lui o astfel de figură, îl ungea pe inimă că ea dăduse acest bobîrnac peste mutra trufaşă a vornicului. Dar un demon al propriei lui trufii îl îndemnă să arate că acolo unde nu izbutise descendentul din Bizanţ, va izbuti el, Băl-Ceaurescu. Era în făptura lui o înfoire de taur negru, cu ochi injectaţi de culorile pe care le vede. Scoase de pe degetul arătător al mîinii drepte un inel greu de aur cu un smarald
foarte mare, puţin lungăreţ. îl împinse încet spre ea, în timp ce toţi aşteptau înfriguraţi.
– Ăsta îl primiţi, stimată demoazelă ?

Eufrosina întoarse mirată capul şl privi lung inelul greu. Se gîndi că acest om martirizase pe mama ei, că toţi ai lui se purtaseră cu ea' şi cu maică-sa ca nişte fiare. Zîmbi cu nevinovăţie şi întrebă interesată, examinînd smaraldul:
– Ce preţ poate să aibă ?
Băl-Ceaurescu îşi trecu limba peste buze.
– Cam două mii de napoleoni...
– Oh ! tresări ea cu un surîs graţiof, asta e mai mult decît cincizeci de napoleoni... Trebuie să mă mai gîndesc.
Cei de faţă se priviră uluiţi. Vulpachi îşi muşca buza de jos. Colonelul Dăscălescu parcă nu auzea nimic.
– Atunci puteţi să-l păstraţi pînă îmi veţi da răspunsul, îi spuse omul negricios cu fălci puternice, cu sprîncene mari, îmbinate, încurajat de răspunsul ei.
Ea zîmbi din nou, îl Iuăr îl puse în manşon şi spuse cu voce moale:
– Atunci am să vă dau răspunsul poimîine, joi seara, la mine acasă. Şi după ce-şi roti privirea asupra celor de faţă, adăugă : La o masă Ia care vă invit pe toţi cei de faţă.
Unul dintre invitaţi bătu fericit din palme, dar ceilalţi tăcură nedumeriţi, deşi încîntaţi de această invitaţie.
Apoi Eufrosina miză cei zece napoleoni pe care-i scoase din" manşon, cîştigă şi se ridica să plece, salutată de toată lumea. Fu dusă, ea şi colonelul Dăscălescu, pînă la sania Ia care cei doi armăsari albi, cu gîturile încordate, frămîntau nerăbdători zăpada, de către Vulpachu
Alecu Vulpe sosi,"" împreună cu Vulpachi, cel din urmă dintre cei poftiţi la masă Ia Eufrosina. Peste zece sănii erau trase în mijlocul curţii înzăpezite. Vizitiii aprinseseră un foc mare în şopron şi se încălzeau în jurul Iui, gălăgioşi, jucînd cărţi. Caii fuseseră deshămaţi şi duşi în grajdul cel mare... Lungă vreme marele ban se opri năucit, căci nu vedea nici o casă, şi în afară de lumina lunii şi aceea a focului, nici măcar ferestre luminate.
— Aici e, mă Iancule... Unde dracu stă în oborul ăsta ?
Un arnăut le ieşî înainte, îndată ce vizitiul îl scoborîse din sanie pe Vulpe şi le arătă drumul spre o prispă joasă, ţărănească, sprijinită de stîlpi rari, cam strîmbi. Ferestrele erau mici şi păreau astupate. Vulpe, doborît de vîrstă, fu singurul care intră fără să se aplece pe uşa de lemn de stejar, făcută numai din toamna trecută. Vulpachi, care nu mai fusese pe aici, era şi el încurcat. Cînd însă marele ban intră înăuntru, fu parcă orbit de lumină. în mijlocul tindei aşternute cu covoare groase, o masă neagră de abanos, îngustă şi lungă, ţinea pînă în fund. Zece sfeşnice de cîte cinci lumînări fiecare se înşirau pe masă, răs- frîngîndu-şi lumina în cristalul gros şi tăiat în muchii al vitrinelor încărcate cu vase scumpe şi cu tot felul de tăvi şi pocale de argint, unele şi de aur, aşezate pe dreapta şi pe stînga sălii... Alte sfeşnice erau aşezate deasupra

vitrinelor. Pe masa neagră şi lustruită nu se afla faţă de masă, ci cîte un mic şervet brodat, pus în dreptul fiecărui musafir şi alături de şervet, tacîmul de argint, adică tot felul de cuţite, linguri şi furculiţe şi de asemeni tot felul de pahare de cleştar, mari şi mici. O ghirlandă lungă de flori de seră, încolăcite, şerpuia în mijlocul mesei. în fund, o oglindă mare cît peretele făcea masa de două ori mai lungă şi mai strălucitoare.
întîmpinat cu strigăte prieteneşti, banul Vulpe fu poftit în mijloc, în dreapta gazdei, unde i se păstrase locul, în stînga fiind Cantacuzino, care venise şi el. în faţa gazdei, Băl-Ceaurescu, şi alături de el era colonelul Dăscălescu, cel care, cu experienţa lui de la curte şi de la consulate, împodobise masa cu podoabe nemaivăzute de boierii care cam beau din acelaşi pahar.
După ce musafirii au luat mezelicuri de tot soiul de pe tăvile de argint şi de* faianţă, Vulpachi vru să ridice în sănătatea gazdei paharul plin cu vin amar italienesc. Aceasta însă îi făcu semn să mai aştepte o clipă. Apoi punînd pe o tăviţă de cristal inelul de aur cu smarald al lui Bal-Ceaurescu, înălţă, mîna albă cu degetele lungi, aşa cum făcea uneori şi pe scenă, şi spuse surîzînd moale :
— Arhon boierule, va datorez un răspuns. Am întrebat pe popa Dumitru de la noi, de la biserica Visarionului, şi mi-a spus că nu se poate... că e păcat... că sîntem rude... Poftim înapoi inelul. Şi-i împinse tava de cristal, cu inelul pe ea.
Răspunsul fu găsit plin de haz, şi Băl-Ceaurescu, o clipă lăpăcit, începu şi el să rîdă alături de ceilalţi.
înainte ca cei doi lachei în haine arnăuţeşti albe, găietă- nate, să înceapă a aduce tăvile cu mîncare, intrară pe uşa două bătrîne, îmbrăcate în rochii de cit negru, împodobite cu barişuri tot negre, şi se aşezară în capul mesei, în fund, aşa cum li se spusese dinainte. Stăteau cu spatele la oglindă, una-n dreapta, alta-n stînga. Mai întîi însă Eufrosina le arătase tuturor cu mîna, înfăţişîndu-le.
— Bunică-mea şi sora ei...
Musafirii o priviră cu uimire, socotind că vorbeşte poate despre bunica ei dinspre tată... Nimeni n-ar fi bănuit că aceşti mari boieri stau la masă cu două bătrîne ţigănci, încă roabe.
După masă au băut cafele şi au tras ciubucuri în odaia cu pian, înghesuiţi cum au putut... Unii aşezaţi jos pe covorul gros, sprijiniţi pe perini mari de brocart ori catifea, dar toţi încîntaţi de această înghesuială familiară.
Frusinica le-a cîntat tot ceea ce au cerut, iar ei au ascultat-o fermecaţi. Era de nepriceput de unde venea nemaipomenita gingăşie şi prospeţime de cristal a vocii ei.
Capul lui Băl-Ceaurescu era plin de un soi de leşinătură dulce. Nu putea gîndi nimic... Leşinătură asta îi cuprinsese toată fiinţa. Simţi că nu se va putea lipsi s-o mai vadă şi în alte seri şi cît de des, pe această femeie atît de frumoasă,

care ştia să înnebunească lumea... însă el, Hristache Băl-Ceaurescu, nu este dintre cei care înnebunesc atît de uşor. îşi zîmbea în sinea lui îngîmfat, sigur că o va răpune.

Tiţa nu vrea să se mărite

Spre primăvară, Bălcescu începuse să tuşească sec şi să se simtă obosit. Lucra mult. şi era necăjit că nu avea nici un spor la lucru. Vremea, după căldurile de la începutul lui martie, fusese rece şi i se părea că frigul îi înţepeneşte oasele. De cîteva ori pe zi tremura de-a binelea. Urmărea pe două planuri două lucrări despre care credea că ar putea fi rostul vieţii lui. Aduna mereu material pentru o scriere, cum încă nu întîlnise. O scriere în care să se ocupe de starea socială a plugarilor români dezvoltată mult mai pe larg decît o făcuse el însuşi. Cea de a doua lucrare era o istorie a luptelor românilor subt Mihai Viteazul. Fără aceste două lucrări i se părea că îndreptare pentru neamul românesc în ceasul de faţă nu putea fi. Trebuie să existe — îşi zicea el — o carte documentată şi plină de avînt, care să trezească iar în popor dorinţa de libertate şi mîndria de a face sacrificii pentru dobîndirea independenţei naţionale, sentiment amorţit în cursul a două veacuri de robie turcească. Erau două lucrări care însă aveau aceleaşi rădăcini şi trebuia să se vădească pînă la urmă că sînt două tulpini ale aceluiaşi copac.

Evocînd zilele de luptă vijelioasă ale clipei celei mai înalte din istoria Ţării Româneşti, se isca în poporul român amintirea acestui trecut glorios, dar nefericit... A doua lucrare avea să arate tocmai pricinile pentru care domnia lui Mihai Viteazul a fost glorioasă, dar nefericită şi, pînă la capăt, a dus chiar la o înfrîngere a ţării. Viteazul voievod care nu a ştiut unde să caute sprijin nu a înţeles suferinţa seculară a poporului, aşa încît — lucru dureros pentru Bălcescu — tocmai el este acela care a legiuit robia ţăranilor, legîndu-i de glie, numai ca să împace pe boierii al căror sprijin i se părea lui mai de preţ. Erau să fie deci două cărţi cheie ale neamului românesc.

Dar lucrul mergea greu de tot. Pe masa îngustă şi lungă erau zeci de caiete cu extrase şi aproape douăzeci de cărţî deschise la pagini subliniate cu plaivaz roşu şi albastru. Dar era prea puţin... Simţea că nu va izbuti să realizeze nici pe sfert din ceea ce plănuia... îi lipseau izvoarele. Fiecare carte pe care izbutise cu greu să şi-o procure trimitea în notiţe, jos, la alte şi alte zeci de cărţi, izvoare la care el nu vedea nici 'o posibilitate să ajungă.

îl cuprinse un soi de deznădejde şi se trînti pe sofa cu faţa în jos. Se simţea rău. îl săpa mereu tuşea mai ales de cînd primăvara devenise dintr-o dată ploioasă şi rece, cu cerul mereu acoperit.

N-o auzi pe Tiţa bătînd în uşă şi nici n-o auzi intrînd. Altfel o ştia mereu pe urmele lui, ca o umbră, îngrijorată, bănuitoare. Ea venise acum, alarmată de tuşea lui.

Bălcescu i-a simţit mîna mîngîindu-1 pe creştet. Şi-a ridicat privirile spre ea. Ochii ei erau de o cutremurătoare duioşie. Ţinea în mîna stînga gherghefuI la care broda nişte dantele.

– Nicoiache, ce e cu tine ?

Nu răspunse, n-avpa puterea să spuie nimic.

Ea îi cătă privirea,, ca un copil supărat.

– De ce nu mai iei siropul ăla ?... Acum primăvara, trebuie să ai mai multă grijă de sănătatea ta.

Fără să spuie o vorbă, Bălcescu se duse la un raft şi dintre cărţi scoase sticluţa cu sirop. Fata i-o luă din mînă şi-i turnă o linguriţă pe care o înghiţi cu oarecare silă, dînd pe gît în grabă un pahar de apă.

– Ce-i cu tine ?

Inima ei de soră tremura, aşteptînd o vorbă de-a Iui. Era foarte palidă şi cărarea din mijloc îi dădea o înfăţişare tristă, deşi ea voia să ascundă cît era de îngrijorată şi cît suferea.

– Nu pot lucra, Tiţa. Rămase cu ochii închişi, în picioare, ducîndu-şi palmele la tîmple. Nu pot lucra aşa cum vreau.

– Ce te împiedică ? întrebă ea neliniştită, nedumerită.

– îmi lipsesc cărţile de care am nevoie. Nu se găsesc în ţară.

Vocea lui era înfiorată. Ochii Iui, puţin oblici, păreau înlăcrimaţi. Se trîntise într-un fotei, ea să-şi poată întoarce faţa, să şi-o ascundă în mîini, căci îi era ruşine de această clipă de slăbiciune.

– Nu poţi să Ie ceri?... Nu ai putea să Ie comanzi prin librăria lui Rosetti ?

Venise lîngă el şi se aşezase pe marginea gros căptuşită a fotoliului. îi ridică încet faţa spre ea : Nu te ascunde de mine, Nicule.

– Sînt cărţi foarte scumpe, e foarte greu... îi venea să-şi ceară iertare şi o privea cu stîngăcie:.. Pe urmă, nu-i vorba că-mi lipsesc numai cărţile tipărite. Ar trebui să merg la izvoare, să cercetez arhivele străine, colecţiile de documente şi manuscrise... unele muzee. Opera istoricului nu e roman, nu poţi să împlineşti cu fantezia ta lipsa faptelor şi a datelor reale.

Enumerarea aceasta însăşi îl exaspera, îi arăta toată neputinţa implicată într-o stare de lucruri care nu putea fi alta... îl cuprinse un fior de deznădejde şi-şi ascunse faţa în palme.

Tiţa rămase o clipă îngîndurată. Se plimbă cîţiva paşi prin casă. Se duse apoi în dreptul ferestrei. Toată grădina era înflorită. Privi şi cercetă un timp teancul de exemplare cu coperta albastră, din *Magazinu Istorica, pentru Dacia.* Erau vreo douăzeci de volume (de formatul obişnuit al cărţilor), pe- care Bălcescu le. păstrase pentru prieteni. In colţul din dreapta al curţii,. un castan cu flori roze, nu cura- erau cei obişnuiţi, albi, semăna, cu un candelabru aprins. îl privi lung şi apoi se îndreptă spre fratele eL

– Nicule, de ce n-ai pleca[1] tu: în. străinătate ?
Cît era de istovit şi de trist,. Bălcescu. nu se putu stăpînx totuşi să nu zîmbească.
– E o glumă, Tiţa— Cum aş putea să pfec ?
– Aşa cum pisată atîta Fuoae.
– Cu ce bani ?.
– Trebuie să se găsească bani pentru asemenea lucru... Ar fi o ruşine pentru poporul român să nu aibă cm un ceas mai devreme o istorie a Iui Mihai Viteazul.
– Tiţa,. nu e nici 0, ruşine pentru bietul popor, căci el n-are nici o vină în toate acestea.. De vină este această boierime ticăloasă care sărăceşte nu numai poporul, ci şi statul, împiedicîndu-l să-şi îndeplinească rostul său. Voi renunţa şi eu la *Istoria românilor subt Mihai Viteazul,* cel puţin pentru cîtăva vreme,, şi imă voi ocupa de alte subiecte, care nit cer asemenea documentare grea... Ce să fac ? Nu te supăira... sînt foarte stingherit că te-am făcut martoră a unor gînduri fără rost. îşi căută pălăria şi surtucul şi se îndreptă spre uşă. Mă duc pe stradă- Vreau să. merg.. Cred că-mi va face bine mersul.
Rămasă singură, Tip se duse din nou la fereastră, unde mărul prieten îşi îngrămădea în geam ramurile lui înflorite... Toată grădina şi toată mahalaua era pKrtă de pomi înfloriţi, de la albul gingaş aî mărului şi al părului, la ninsoarea roză a vişinilor, caişilor şi piersicilor, gutuilor şi al prunilor... „Dacă vremea asta se răceşte mai rău lă noapte, gîndi Tiţa, vitregia ei va secera tot acest rod care se vesteşte atît de bogat... Şi Nicolache e un pom încărcat de flori care va trebui să rodească. Nu trehuie să-l secere vitregia vremurilor."
După masă, pe cînd serdăreasa îşi sorbea cafeaua într-un fotei căptuşit şi îmbrăcat în cîriepă vopsită verde, Tiţa îşi aduse un scaun scund, fără spătar, dar tot căptuşit, şi se aşeză lîng£ ea.
— Mamă, cît spui tu că ai adunat pentru mine ?
Zinca tresări, uşor înfiorată. Ce vrea să spuie fata asta ?... Nu cumva s-a hotărît ?... Şi îşi puse tremurînd mîna ei, pătată cu puncte de boala de ficat, pe mîna frumoasă şi slabă pe care fata şi-o sprijinise pe rezemătoarea fotelului.
– Fetiţa mamei... Ce este ? Ce vrei să spui ?
Tiţa îi vorbi încet, cu hotărîre :
– Ai spus că ai ṭpus pentru mine deoparte aproape şase •iute de galbeni. Trebuie să-mi dai patru sute din ei.
Acum Zinca nu mai pricepu nimic. Privi faţa slăbită a fetei. Buzele severe şi ochii mari, puţin întunecaţi ai Ţiţei arătau o voinţă care nu mai putea fi întoarsă.
– De ce-ţi trebuie ţie banii aceştia ? Ce vrei să faci cu ei ?
Fără şovăire, fără să se întrebe dacă lucrul e de-a binelea

cu putinţă, fata o lămuri că Nicu trebuie să plece pînă într-o lună la Paris, Roma, la Viena, unde va crede el că e nevoie să meargă.

– Şi cum vom pune iar banii la loc ?... Asta e toată zestrea ta.

– Eu n-am nevoie de nici o zestre... Nu mă voi mărita niciodată.

Nu mai suna în vocea ei aceeaşi sălbatică îndîrjire, de altădată, dar maică-sa înţelese cu atît mai limpede că se află în faţa unei voinţe reci, de fier. Parcă-i strînse o gheară biata ei inimă de mamă. Se gîndea că va muri, iar fata asta va merge tăcută spre iarna singurătăţii.

– Şi Costache ? De ani de zile stăruie să meargă şi el la Paris şi nu m-am înlesnit să-l trimit. E frate mai mare... are şi el dreptul.

– Costache va pleca mai tîrziu. Vom vedea atunci ce vom face.

Zinca se gîndi tulburată că, simţindu-se în felul ei singură, fata s-a înăsprit şi a devenit poruncitoare.

Costache tocmai sosea acasă. Coborî din birjă, tremurînd puţin subt pelerina cea neagră, căci nu voia să poarte flanelă pe subt cămaşă, cum era obiceiul. Spunea că nu-i elegant. îşi puse bastonul alături şi se aplecă să sărute mîna mamei lui.

– Costache, tu poţi să scoţi pînă în două săptămîni un paşaport lui Nicu pentru Paris ? întrebă Tiţa dintr-o dată, fără ocol, oarecum cu severitate.

. Costache rămase o clipă năuc, apoi zîmbi bucuros, ca un copil mare.— Pleacă Nicu la Paris ! Să fie cu noroc ! Pînă într-o săptămînă îi scot paşaportul.

El nu mai era grăbit, căci se îndrăgostise de o fată tînără, de neam, şi mai ales foarte bogată. Nu voia să plece decît împreună cu dînsa, după însurătoare, căci singur îi era teamă să n-o piardă.

Stupii şi gîndacii

Toma stătea lungit în pat şi încerca să adoarmă, dar nu era chip... Mînia ardea în el şi-1 ustura ca vinul ce merge spre oţeţit. Se chinui pînă în zori şi nu văzu nici o cale de înţelegere cu boierul lor. îşi spuse că trebuie să meargă la Bucureşti, să se plîngă boierului Bălcescu sau cucoanei doftoroaie, să vadă ce spun şi ei. Dar mai întîi, iată cum a fost de la început.

Cînd acum aproape trei ani a văzut-o pe Safta ridicîndu-se din pat, după două săptămîni de mojmondeli şi fel de fel de fierturi, s-a crucit. Dar şi mai rău s-a crucit văzînd cele ce-au urmat după aceea.

Era toamnă. Femeia 1-a dat afară din casă, de-a văruit bordeiul şi a lipit pe jos, cu lut amestecat cu balegă de cal, a dres soba care începuse să nu mai ardă şi pe urmă a fiert toate ţoalele şi a făcut înăuntru curat, oglindă. Asta nu i-a plăcut lui Toma chiar atît de mult că-1 punea Safta mereu să-şi lase opin- cile la uşă cînd era noroi, bodogănea tot timpul... Ba că nu-i e cămaşa curată, ba că nu s-a lăiat din vară, de cînd 1-a plouat sau de cînd se scălda în gîrlă... Sîmbăta îl băga cu capul în albie şi-1 freca zdravăn cu leşie tare, de-l ustura pielea. Cînd n-a mai avut pentru ce să mîrîie înăuntru, muierea nu s-a lăsat pînă n-a mai pus un perete de gard de nuiele şopronului din spatele bordeiului, în care se adăposteau boii. Muncea pînă cădea jos lungită şi apoi se aşeza în pat, se văieta de şale, de mijloc, ba că o apasă pe piept, şi ocăra pe toată lumea, spu- nînd că asta nu e viaţă. După ce Toma îi dădea fierturi de bu- ruieni şi o punea pe picioare, ea iar începea, ba cu una, ba cu alta... Prin cîşlegi, cînd troienele de zăpadă îngheţaseră, i s-a năzărit să-şi care nuiele groase şi lungi din crîngurile de peste gîrlă, ca să facă la primăvară o casă de gard lipit cu lut. Atît
l-a bătut la cap, ca tot se duce el sa care pentru boier, dupa datoria lui de clăcaş, şi că s-o ia şi pe dînsa, încît a urcat în sanie cu toporişca în mînă şi au adus şi pentru ei vreo patru care. Tăia ea cu toporul ca un bărbat, retezînd dintr-o dată copăcelul mai gros ca degetul ăl mare. A făcut o claie întreagă de crăci lungi de tot, adăpostind după ele şi mai mult şopronul cu boii, cum şi cîinii, pe care nu-i mai ţinea în bordei. Lui Toma îi venea să se bată cu pumnul în cap că şi-a adus nebuna în casă. Nepoata asta îmbătrînită înainte de vreme,

căci nu avea decît vreo douăzeci şi şase de ani şi, înăcrită de necazuri şi de boală, era mai rea ca o nevastă.
în primăvară,"nu l-a mai lăsat o clipă să se odihnească : a cărat singuri bolovani în sac de la gîrlă şi l-a pus să aducă de la Stîlpeni, din Muscel, un meşter, care i-a lucrat temelia unei căsuţe, abia mai mare decît ura bordei, dar care se chema că este o odaie cu tinda ei. Singură a împletit gardul, singură a cărat alte lemne cu carul, cînd Toma nu era în podvadă... Pe urmă, atît l-a bătut la cap, că a scos şi din banii daţi de băiat ca să fie puşi deoparte, ştia el pentru ce, şi a adus iar meşterul dulgher care a făcut tavan, uşă şi două ochiuri de fereastră la căsuţa de gard, pe care ea a început apoi s-o umple cu pietriş şi s-o lipească binişor cu lut. A încercat el să zică nu de vreo cîteva ori, dar Safta i-a spus că-i e ruşine să mai doarmă cu el în bordei, că ce zice lumea de ea, fată mare, care stă eu bărbat în casă. Auzi, sluta, să te prăpădeşti de rîs, nu alta ! Cînd spre sfîrşitul verii a văzut pînă la urmă căsuţa acoperită şi cu uşile puse, ferestrele astupate cu băşică de bou şi când a crezut şi el că poate răsufla, s-a pomenit cu altă nebunie. Că ea a vorbit încă din iarnă cu un prisăcar de la Stîlpeni, care i-a spus că-i vinde cîţiva stupi cu un soi bun de albine, mai bun ca al boierului, că prisăcarul acela îi face stupii şi tot... De pe urma stupilor se cîştigă bine ; lumânările de ceară au mare căutare la Bucureşti, unde lumea stă până seara târziu, ba şi noaptea, la taifas, şi unde sînt atâtea biserici, şi că ea, Safta, ce să facă aci, singură, lîngă rîpă, cu tufişurile astea de măcieş şi de curpeni ?...Femeia asta are pe dracul îm ea, gândi® omul. A dat deci cîţiva bănuţi, puţini, şi pentru asta. Dar tot n-a îmbunat-o, tot acră, cicălitoare şi neodihnită a rămas. Nu mai răsufla liniştit decît cînd o vedea îm bordei, lungită pe pat, văicărin- du-se, bînd fierturi peste fierturi şi spunînd că ea moare şi mai multe nu... Nu murea, se scula şi mai afurisită şi mai născocea altceva. Coteţ de păsări a făcut după ce- a închis, ca un grajd, şopronul boilor, iar în primăvară, Toma s-a trezit în odaia cea curată, care era goală, căci lui îi făcuse nepoată-sa pat. în tindă, cu nişte omizi mari şi buburoase, care se urcau pe pereţi şi pe crăcile puse anume pentru ele... de nu mai dormea omul, de frică' să nu răzbească pînă la el vietăţile astea scîrboase prin cine ştie ce crăpătură... Muierea naibii se apucase să crească gîndaci de mătase...
Umbla pe jos prin sate? pe subt deal şi stătea de vorbă cu oamenii pricepuţi la creşterea gîndacilor şi albinelor, afla ba de una, ba de alta,, că altfel da zece înainte bărbaţilor la stupi şi. la viermii de mătase. Altceva nu făcuse în viaţa ei. Se vedea în toate acestea furia ei că fusese călcată în picioare şi aruncată dincolo de poartă de către cei de la curte, dar şi bucuria că acum muncea în voie. Muncea pentru omul ăsta cumsecade, care-i dăduse un acoperiş să se adăpostească,, muncea pentru ea însăşi nu pentru un. boier blestemat,, căci

pîinea pe care o mînca acum nu mai era tot atît de amară ca altădată. O bucura mai cu seamă că era de capul ei, că nu o alunga la tot pasul vătaful cu gîrbaciul... Avea, este drept, un soi de nebunie de a începe totdeauna'altceva, de îndată ce un lucru era sfîrşit. A dat vreo două trîmbe de pînză cu borangic şi a primit de 1a, o gospodină o viţică, pe care a crescut-o mare.
Peste vreo doi ani, cînd i se legase binişor gospodăria Toma s-a pomenit chemat la curte de logofăt, care a înmuiat pana în călimara de la brîu şi i-a arătat că e dator atît şi atît...
– „Că pă ce ?"'
– „Pă. asta... şi pă asta"...
Cel mâi rău 1-a mîniat că i-a cerut să dea zece stupi, şi atîtea vedre de ceară datorie pentru doi. ani în urmă. De asemeni să mai dea atîţia coţi de borangic pentru frunza de dud pe care o mămncă viermii.
– Dă ce să-ţi dau, neică, pentru stupi ? a întrebat Toma, vînăt de mînie.
– Păi, albinele adună miere dă pă livezile boiereşti... ori nu ? Dă cînd creşti tu stupi, au început să slăbească stupii boiereşti..
Să te cruceşti^ nu altceva ! Se-gîndi că stupii slăbesc, fiindcă nu mai era Safta să-i îngrijească.
– Şi. pentru frunza dă dud dă ce să dau ?
– Duzii nu sînt tot pă moşia boierească ?
Ţoma simţea în el răsuciri de cuţit. Abia se stăpîni.
– Sînt duzi dă prin curţile oamenilor, dă prin grădinile lor, şi după pravilă astea sînt scutite dă dijmă.
– Nu mai spune... Ei, dacă te crezi mai deştept ca boieru, o să-ţi pară rău, rău dă tot.
Lui Toma îi venea să pună mîna pe ceva şi să-i dea în cap. Ce-o fi, o fi !... Dar pe urmă se gîndi că n-are rost să omoare sluga, şi nu pe boieri.
După un timp, vechilul relua cu un soi de prietenie, bătîn- du-1 pe umăr :
– Şi pă urmă, ce te oţărăşti tu atît, mă Tomo ? N-o să fie al boierului tot ce e aci ? Fi-tu e fugar şi nu poate să moştenească nimica...
– Da' cum asta ? Le las nepoată-mi ăsteia, care le-a făcut cu mîna ei. I le fac danie dîn viaţă...
Vechilul îl privi cu milă.)
– N-ai drept să le faci danie, nu sînt ale tale...
A înjugat boii la car, a pus în el o putinică de brînză, cîteva braţe de lemne, un sac de mălai, pentru flăcău, a luat în braţe şi un urcior cu miere pentru cucoana doftoroaia, că-i era ruşine să se ducă la casa ei cu mîna goală.
La Bucureşti era zor mare, ca să se facă bagajul boierului Nicoiache care, după cîte se spunea, pleca la Paris.

Serdăreasa alerga în toate părţile, căci îi făcuse băiatului rufărie nouă, i-a împletit, din lînă moale, nişte pieptare groase, bătute bine, ca să aibă la el, că n-a vrut să ia cojocel înflorat — pe acolo, gîndea ea că poate aşa ceva nu se găseşte — şi-1 ştie slab de piept. I-a făcut şi încălţăminte nouă, o altă pelerină, căci s-ar putea să fie prea scumpe acolo, iar el să nu mai aibă la iarnă toţi banii odată...

Bălcescu stătu mult timp la îndoială dacă să călătorească sau nu pe apă, căci îşi zicea că dacă merge cu diligenţa, vede mai bine oamenii şi locurile f mai ales prietenii lui, moldovenii, erau de părerea asta, cu toate că aveau la îndemînă Galaţii ; pînă la urmă, totuşi, Rosetti îl convinse să meargă pînă la Viena şi poate şi mai sus cu piroscaful. Loydul austriac pusese pe Dunăre o serie de vapoare zgomotoase, dar confortabile ;

„Wien", „Pesth", „Maria Dorothea" şi altele. E mai sănătos şi mai puţin obositor, îi explicase Rosetti. Ai pat în cabină, loc în sufragerie şi poţi să stai şi pe punte.

Nu mai pridideau cu pregătirile, totuşi Bălcescu a găsit timp să stea de vorbă cu Toma subt nucul din grădină ; erau nişte călduri de nu mai umbla nimeni ziua pe uliţă, prin oraşul pustiu. Spre seară răzbătea însă mireasma de lămîiţă, căci cinci- şase tufe erau albe ca de zăpadă.

Toma i-a povestit de-a fir-a-păr necazurile lui.

– Scrie asta în Regulamentul ăla, boierule ?

– Nu mă mai boieri atît, „frate Toma"... Da... da... „frate Toma", şi poate ai să înţelegi în curînd, o să-ţi spuie Damian de ce îţi spun aşa... Ei bine, în Regulament nu numai că nu spune că trebuie să plăteşti, ci, dimpotrivă, scrie anume că grădinile şi ogrăzile oamenilor sînt scutite de dijmă.

– Atunci ce e dă făcut ? Oamenii aceştia ne dau în cap dă cum încercăm şi noi să ieşim la liman...

Bălcescu nu răspunse, dar sprîncenele i se îmbinaseră şi 'gura i se strîmbă într-un surîs amar. Apoi ridică din umeri, fără să spună o vorbă.

Toma privi o clipă spre fereastră ; îşi frămînta pălăria mare în mîini, se vedea că-i vine greu să vorbească.

– Nu vă supăraţi... V-aş mai face o rugăminte...

—- Nu mă supăr, Tomo, nu mă supăr... Spune tot ce ai pe inimă.

– Apoi, uitaţi-vă... Io aş vrea să fac danie încă dă p-acum, dîn viaţă, bruma dă lucruri şi căsuţa pă care o am la Vadu Rău. Dar vechilu mi-a spus că nu am dreptu să fac nici o danie, că şi aşa tot ce am acolo e al boierului şi nu poate moşteni dăcît copilu, dacă e şi el clăcaş pă moşie. Aşa să fie oare ?

– După vechea pravilă nu are dreptul ăsta, căci după cum ştii, se fac astfel de danii... dar după legea nouă mi-e teamă că o poate întoarce cum vrea el. Vechilul a ştiut ce spune. Dacă boierul vrea... Dar ascultă, te voi trimite la un

prieten, advocat la Divanul apelativ, să te lămurească el... Nu-i vei plăti nimic pentru asta. Drept să-ţi spun, însă, nu prea cred că-ţi va fi de vreun folos.
– Atunci ce e dă făcut ? încotro să ne îndreptăm ?... în ţara asta nu avem dreptu nici să răsuflăm ? Ce e dă făcut ?
Bălcescu şi-a luat tîmplele în mîini de furie şi neputinţă.
'«— Nu ştiu ce e de făcut, frate Toma... Uite, eu plec pentru Vreo doi ani... şi bine ai făcut că ai venit la mine. Să fie ultimul gînd cu care plec din ţară... Să nu uit nimic... Să zacă şi să dospească totul în mine ca o otravă — să mă întovărăşească durerea voastră de-a lungul drumului, ca luna pe călător.
Scrisori post-restant
– Dumneavoastră sînteţi domnul Nicolas Ba... Balicesco ? întrebă funcţionara pariziană de dinapoia gliişeului, reţinînd, încă grijulie, scrisoarea.
– Nicolas Balchesco, rectifică Bălcescu pronunţarea numelui său pentru tînără fată neîncrezătoare.
Nu erau decît zece ani de cînd se inventase marca poştala, şi în decurs de un deceniu se organizase serviciul corespondenţei în toată Europa. Lumea era încîntată de această simplificare şi abuza de ea ca de o noutate... E veacul corespondenţei.
Nevoia de corespondenţă în vremea asta era însă pentru mulţi arzătoare, căci nefiind încă gazete de mare răspîndire, telegrame şi alte mijloace, ştirile din ţară se comunicau numai prin scrisori. Bălcescu se mai folosea şi de avantajul de a-şi putea primi la poştă corespondenţa din ţară — post-restant — cum se spunea.
Era binevenită pentru el măsura post-restant, cu atît maî mult cu cît, de la sosirea sa la Paris, îşi schimbase de cîteva ori locuinţa, aşa încît pînă cînd i-ar fi venit din ţară o scrisoare la ultima adresă dată, el s-ar fi mutat la una nouă. Mai călătorise apoi şi prin Italia (unde se întîlnise cu Alecsandri şi Elena Negri) şi era aci încă un motiv de incertitudine în corespondenţă.
Cîntări în mînă scrisoarea, mai ales că văzuse pe învelişul ei scrisul Sevastiţei, şi constată bucuros că e voluminoasă. O puse în buzunar şi se îndreptă ca de obicei spre Biblioteca Naţională. De cînd sosise la Paris nu lăsase să-i treacă nici o zi, nici un ceas, fără să le folosească lucid, cu patimă, fără odihnă. Ştia că mai are cîţiva ani de trăit, căci boala, pe neobservate pentru ceilalţi, făcea progrese necontenite. O lună
petrecută la Palermo, pe terasa cu lespezile rare, roase de piatră a unei case gălbui cu coloane, între grădini de portocali, alături de prietenii iubiţi, Alecsandri şi Elena Negri, îl întremase puţin, -dar răul rămînea adînc. „Din cei zece ani pe care mi i-am dorit, pe care i-am cerut încă, îşi acea el, cinci au şi trecut." Pentru întregirea lucrării pe care o pregătea *Istoria româmlor subt*

Mihai Viteazul, aduna material din toate bibliotecile şi arhivele la care putea răzbate, din mai toate oraşele mari prin care trecea.
Trăia modest, ocolea pe cît putea chiar întrunirile de' la sediul Asociaţiei Studenţilor Români din Franţa, al cărei pre- şedinţe era Ion Ghica, care plecase mai înainte, secretar Costache Rosetti, care venise din nou la Paris, şi casier Vîrnav, moldoveanul care pusese la dispoziţie localul necesar. Bălcescu plăti, alături de alţi cincizeci de subscriitori, cei zece franci la care se îndatoră anual, dar prefera în locul vieţii de student boem viaţa de studii în biblioteci.
Merse acum grăbit, pe culoarul lung şi îngust, pînă la sala stampelor.
Se scuză că-şi deranjează vecinul obişnuit, un bătrînel cu cap mare şi chel pe un gît subţire, şi o dată aşezat la masă scoase nerăbdător scrisoarea din buzunar, înainte chiar ca să facă semn să i se aducă volumele şi legăturile cu reproduceri, puse deoparte din ajun de către un funcţionar foarte politicos şi foarte îndatoritor.
Erau obişnuitele ştiri despre ai lui. Marna tot necăjită cu ficatul, cu toate fierturile de buruieni pe care le lua... Costache e mai îndrăgostit ca oricînd, scrie o piesă de teatru, dar Barbu nu e cuminte de loc şi poate din pricina asta mama nu se poate întrema. Barbu s-a înhăitat cu cîţiva inşi mai bogaţi decît el şi colindă mate balurile mascate, şi — din păcate — în fiece zi sînt în Bucureşti două-trei baluri mascate, oriunde e o sală mai încăpătoare, mai cu seamă la hoteluri, unele foarte ordinare, cum zicea Sevastiţa. Mama tremură de grija lui Barbu, ştiindu-1 că se duce la aceste baluri, şi din cauza jocurilor de cărţi de-acolo. Jocurile de cărţi sînt o plagă a oraşului. Se joacă la orice oră din zi şi din noapte, fără măsură, aproape cu sprijinul poliţiei. Mama adună bani, ca să-l trimită cît mai repede pe Barbu la Paris, ca să-l smulgă dintre prietenii lui stricaţi. Marghioala e bine, îşi vede de copii, şi bărbatu-său, acum din nou în slujbă, e sănătos. Despre ea, Sevastiţa, să n-aibă nici o grijă. Mai prost pare să fie anul acesta cu rodul moşiei... La începutul lui martie au fost nişte călduri mari, tot ca în patruzeci şi şase, care au topit ca nimic troienele înţepenite ale iernii bogate în ninsori şi viscole. Au fost inundaţii mari în Bucureşti. Din cauza căldurii prea timpurii au înmugurit toţi pomii prea devreme. Pe la începutul lui april a venit un îngheţ aspru, aşa că e puţină nădejde să poată fi ceva de cules la Bălceşti, anul acesta.
„Nenorocirea cea mare este însă alta, Nicule. Au ars Bucureştii. A ars jumătate din oraş. A fost ceva, cum spune mama, că nu s-a mai pomenit de cincizeci de ani, poate de o sută de ani. Jalea e de nedescris. Noi am avut un noroc nespus, căci vîntul a bătut spre răsărit. Focul a izbucnit în ziua întîia de Paşti, în timpul unei furtuni grozave, care sufla dinspre apus. Un băiat, ca de vreo doisprezece ani, fiul prietenului nostru Costache Filipescu, ne avînd voie să umble cu puşca, s-a dus în şopronul unde se ţineau trăsurile ca să descarce

arma pe ascuns. A tras din joacă în podul şopronului, unde se ţinea fînul. A luat foc într-o clipă tot podul, tot şopronul, casele vecine din jurul bisericii Sfîntu Dumitru, de lîngă Hanul lui Constantin. Flăcările, spun cei care le-au văzut întîi, parcă zburau din casă în casă spre biserica Sfîntu Gheorghe, spre Bărăţiei, spre biserica Sfînta Vineri, căci furtuna ridica în văzduh căpiţe întregi de paie aprinse ori şindrila de pe acoperişuri şi cîrpe de tot felul, ba chiar şi acoperişuri întregi cuprinse de flăcări şi le rostogolea peste alte case. Cum era în ziua de Paşti şi cum ardea Tîrgul din Lăuntru, unde sînt cele mai mari prăvălii, şi prăvălie lipită de prăvălie, străzile erau pustii, căci băieţii de prăvălie şi tejghetarii erau plecaţi acasă la ai lor, şi la fel lipseau şi negustorii. Din uliţele Lipscani, Nemţească, Cavafi, Covaci, Gabroveni, Bărăţiei pînă în piaţa Sfîntu Anton în cîteva ceasuri n-a mai rămas decît cenuşă. De la Sfîntu Gheorghe, care a ars cu totul, în această zi de Paşti, focul s-a întins spre Lucaci şi a ieşit înspre bariera Vergului, spre Delea Veche şi spre bariera Iancului. Furtuna bătea atît de puternic, încît s-au găsit peste cîteva zile mătăsuri, panglici şi alte asemenea mărfuri uşoare smulse de prin magazine şi azvîrlite cine ştie unde, de-au rămas agăţate, încurcate, în crengile copacilor din pădurea de la Mărcuţa şi Pantelimon...

Căpitanul Papazoglu, pe care l-am văzut la Faca, ne spunea că boierimea cea mare era la palat să felicite pe vodă în ziua de Paşti şi că s-a risipit în grabă, fugind fiecare pe la casele lor. A fost greu de stins focul şi din pricină că toată lumea îşi scotea calabalîcul ori marfa în mijlocul uliţei, nădăjduind s-o scape, de nu mai puteau trece sacalele pojărniciei şi nici tulumbele. A fost scoasă toată armata să dea ajutor. Abia a fost timp să fie ajutaţi nenorociţii de deţinuţi de la puşcăria din spatele hanului lui Manuc... Hanul Şerban-Vodă nu a ars şi iată de ce, după cum ne-a spus Papazoglu: bancherii Menoah Hillel şi Zerlendi s-au dus la vodă, care trecea călare ; au îngenuncheat, cu capetele goale, înaintea calului, strigind deznădăjduiţi: «Apără, măria-ta, Hanul Şerban-Vodă, căci magaziile lui, pe lîngă o mulţime de mărfuri şi pe lîngă casele de bani, sînt încărcate cu treizeci de butoaie de iarbă de puşcă.» Lui vodă i s-a făcut părul măciucă, nu alta : «Cum, iarbă de puşcă în mijlocul oraşului ? Ocna o să vă mănînce!» Dar Hillel, stînd mereu în genunchi, a spus : «Ştim că vom merge la ocnă, dar scapă hanul, măria-ta.» Atunci vodă a poruncit ca toţi pojarnicii şi toţi sacagiii oraşului să înconjoare hanul şi să-l apere de flăcări. «Cum ai dat de ştire abia acum, cînd ard Bucureştii, că ai iarbă de puşcă în bolţile hanului ? Trebuia de la început să cari totul afară.» «Nu pot să vă spun acum, dar scăpaţi hanul... Ştiu că voi fi spînzurat, dar scăpaţi hanul.» A treia zi s-a aflat că n-a fost nici un butoi de iarbă de puşcă,' ci numai o născocire a bancherilor care au izbutit astfel să-şi scape mărfurile din magazii. Mama zice că o să-i bată Dumnezeu că s-au gîndit numai la

avuţiile lor, nu le-a păsat de căsuţele săracilor din Udricani şi Delea Veche, unde-au rămas oamenii pe drumuri, fiindcă toţi pompierii şi toţi sacagiii din Bucureşti au primit poruncă să apere hanul. Căpitanul Papazoglu ne-a povestit multe ieri la Faca, pentru că a fost trimis cu compania lui în ajutorul populaţiei; spunea că a văzut trei cadravre, rezemate de zidurile care mai rămăseseră din biserica Lucaci. A ars, o dată cu biserica Stela, şi sora Vlădichii Chesarie, grecul. Se zice că au fost morţi şi la biserica Batistei, din care nu au mai rămas decît zidurile. Lumea de acolo a scăpat doar fugind cum a putut dinspre partea de răsărit în cea de apus a oraşului. Au ars foarte multe biserici, nu se ştie cîte.
Nicule — continua scrisoarea — *n-au fost sărbători, a fost* ***o*** *jale fără margini... Lumea a rămas pe drumuri; mii şi mii de femei şi de copii dorm pe cîte o claie de calabalîc, stricat şi ăla ; plîng de ţi se' rupe. inima. Negustorii ştiu că îşi vor întocmi iarăşi la loc averile, dar ce-au să facă micii calemgii şi oamenii muncitori, Nicule, care a viaţă întreagă au trudit ca să aibă un acoperiş pentru copii şi cîteva lucruri mai omeneşti in casă f O femeie se bocea : «N-am mîncat o jumătate dă an dăcît pîine cu ceapă şi verdeţuri, ca să cumpăr o ladă să-i fac zestre fetei, şi acum a ars cu totn...» Pe tine şi pe prietenii noştri de la Paris o să vă doară nespus că a ars şi casa lui Negulici. Tabloul Im cel mare «Bolnavii de la Mărcuţa» s-a făcut cenuşă, cu zeci de alte tablouri mai mici."*
Scrisoarea mai cuprindea amănunte despre o prietenă a mamei lor, care locuia pe lîngă biserica Sfinţilor... A trimis pe Stoica s-o aducă cu poştalionul. Calabalîcul mai de preţ i l-au pus în magazia de lemne, care acum e goală, iar ea, Sevastiţa, cu două- fetiţe, locuieşte în odaia lui, a lui Nicu, pînă cînd acea prietenă a mamei va găsi o altă locuinţă. îl mai vesteşte că-i trimite mamă-sa, „în săptămînă viitoare, încă cincizeci de galbeni, printr-o scrisoare, tot la bancherul cel vechi".
Bălcescu nu a mai putut să lucreze nimic în ziua aceea... Cînd înapoie, cu rugămintea de a-i fi păstrate, teancul de cărţi şi colecţia pe care nu o desfăcuse, funcţionarul îl întrebă mirat:
– Plecaţi- ? N-aveţi dispoziţie de lucru, după cît se pare, domnule ?!
Bălcescu zîmbi cu o adîncă tulburare.
– Da... nu prea am dispoziţie de lucru... Au ars Bucureştii.
– Bucureştii ?„.. Cum ? Ce ?
Omul nu pricepea nimic.
Bălcescu clătină din cap, fără să se întoarcă... O să fie surprinsă Luxiţa, văzîndu-1 că vine SrO ia cu trei ore mai devreme...
Era acum de mai bine de un an la Paris, cînd Tiţa, într-o altă scrisoare, îl înştiinţă despre întîmplarea de la Vadu Rău, întîmplare ce umpluse de groază

toată boierimea şi era cît pe- aci să aprindă ţara. Boierul Medelioglu fusese ucis cu o lovi-
tură ele ciocan de către fierarul curţii, Filaret Mustea, tatăl ţiganului lăutar Bănică. Boierul nu-1 mai lăsa pe băiat să iasă din casă, nici măcar în curte. De mai bine de doi ani îl ţinea închis. Nu-l mai punea la nici o treabă şi-1 îmbrăcase cu anteriu curat şi cu ceacşiri legaţi cu tuzluci de meşi. Nu-i cerea decît să-i cînte împreună cu ţambalagiul un ceas după masa de prînz şi două ceasuri după masa de seară. Stătea mereu pe gînduri, în jilţul său, uscat ca nişte moaşte, şi sorbea cînd din ceaşca de cafea, cînd din pahar, trăgea din ciubuc şi se gîndea, el ştia la ce... Uneori, cînd ei cîntau, el citea cîte o carte de versuri greceşti ori franţuzeşti. Băiatul devenise o umbră, mai ales că era bolnav de piept. Nu-1 mai lăsa să cînte faţă de musafiri. Atunci punea să cînte ab viori st, împreună eu ţambalagiul.
Cu o săptămînă înainte de nenorocire, Bănică i s-a aruncat la picioare, rugîndu-1 să-i dea drumul, căci el nu mai poate îndura, se prăpădeşte. Boierul s-a ridicat, a venit la el şi l-a pălmuit; o palmă cu degete, uscate ca vergelele. Niciodată nu lovise el însuşi pe vreun rob ori vreun clăcaş. Totdeauna punea vătafii să-i bată, uneori în faţa lui, pînă erau lăsaţi jos mai mult morţi. L-a ocărit pe Bănică : „Slugă nerecunoscătoare... Te ţin pe puf şi tu vrei să pleci ?" Flăcăul a rămas cu gîtul moale; i-au dat lacrimile şi i s-a încreţit fruntea. A alergat apoi pe sala din dos, unde era un cuier mare pentru atîrnat hainele groase. A scos un şnur de la un macat de pe sofa şi a făcut un laţ, s-a suit pe un scăunel, apoi a atîrnat şnurul de cuier, a vîrît capul în laţ şi a împins scaunul cu piciorul.
L-au găsit învineţit, cu ochii ieşiţi din cap, cu limba scoasă. Mort. Boierul a dat poruncă să-l îmbrace curat, i-a pus meşi noi de brunei în picioare, i-a făcut şi coşciug, în care a fost aşezat cu tălpile legate cu o panglică şi cu mîinile vinete pe piept. Toată lumea plîngea, şi cînd a fost să-l acopere cu pămînt, boierul avea lacrimi în ochii lui mari şi albicioşi şi a spus : „să-i fie ţărina uşoară"... în clipa aceea, tatăl băiatului, Filaret fierarul, care venise cu barosul la el, de credea lumea că vrea să-l pună în mormînt ori cine ştie ce, a ridicat barosu şi l-a ucis pe boier dintr-o singură lovitură. Pe urmă l-au dus sătenii toţi pînă la primărie, de frică să nu-1 ucidă şi pe el oamenii curţii, iar pe celălalt, pe boier, l-au lăsat părăsit pe marginea groapei proaspete, cu capul strivit, cu giubeaua plină de sînge şi de bucăţi de os. Vreo două babe se uitau la el şi nu
ştiau ce să facă. Pe fierar l-au judecat grabnic la Bucureşti. Toate maidanele în jurul Divanului erau pline de săteni şi de muncitori. Trei boieri tineri l-au apărat pe ţigan şi chiar boierii cei mari, după cele ce au auzit că a fost viaţa lui Bănică, dar mai ales viaţa postelnicului, înfăţişat de apărător ca un sadic.

N-au mai avut curajul să-l osîndească la moarte pe Filaret Mustea, fierarul. N-au putut să-i dea decît cinci ani de oonă la Telega.
Despre cei de acasă, Tiţa îi scria fratelui ei că sînt toţi bine, că le e dor de el, că numai Costache a rămas acum în Bucureşti şi că el le-a povestit astea toate săptămînă trecută, cînd a venit să-i vadă la Bălceşti.
...L-a găsit pe Arăpilă la cafeaua „Regence" în piaţa Comediei Franceze. Către ora prînzului avea să vie tot acolo, ca să ia masa împreună, şi Luxiţa, căreia îi plăcea să hoinărească pe străzile cu vitrine bogate ale Parisului.
Ascultînd scrisoarea pe care i-o citea Bălcescu, Alecu Golescu fu tulburat adînc ; amîndoi îşi amintiră unul altuia un şir întreg de întîmplări din viaţa grea a robilor ţigani. Lui Arăpilă însă îi stătea pe inimă să facă şi o mică observaţie.
– Nicule, să ştii că Tiţa are dar la povestit... Ce frumos scrie... că stai şi te miri.
Bălcescu clătină din cap, parcă ar fi spus : „Ei, cred şi eu", apoi spuse sorbindu-şi oranjada, căci îi era destul de cald :
– Scrie aşa frumos, fiindcă îmi scrie mie, lui frate-su. Scrie aşa cum vorbeşte, dar cînd scrie unor străini, scrie şi ea sucit, pocit, aşa ca şi noi toţi. E parcă un făcut cu limba noastră românească... Cum dă de cerneală, se pătează. Vreau să spun că se suceşte, îşi dă ifose strîmbe, întortochind frazul, ca să pară că este mai altfel, mai grozav. Aşa s-au tradus unele părţi din biblie, aşa scriu şi ţăranii cînd ştiu carte. Scriu cum cred şi ei că e frumos, nu cum vorbesc în fiece zi... *Doresc ca mica mea epistolie...* Aşa scriu la noi funcţionarii, profesorii, aşa scriu toţi scriitorii, parcă ne e ruşine să scrim aşa, simplu, cum vorbim. Lasă că unii mai stricăm limba, din grabă şi din neglijenţă, cum mi se întîmplă mie cu scrisorile pe care le trimit prietenilor. De altfel să vezi cum scrie Tiţa către străini... Nu o mai recunoşti... Pasămite, vrea să fie altfel decît e ea, cea de toată ziua, cum e în scrisorile către mine.
– Vezi că sînt cuvinte noi, greu de folosit.
– Lasă neologismele. Vorbesc de felul firesc şi curgător al limbii pe care o vorbim toată ziua. Poate că niciodată pînă azi nu s-a vorbit o limbă mai frumoasă ca aceea pe care o vorbim cu toţii, toată ziua. Vorbim cei mai mulţi o limbă curată şi curgătoare ca griul de sămînţă. Ei, bine, peste o sută de ani, nimeni nu va şti cît de frumos s-a vorbit româneşte la mijlocul acesta de veac... Nu vor rămîne mărturie decît paginile scrise, care-s sucite, pocite, peticite, împopoţonate, radicalizate... totdeauna pozînd faţă de cineva. Parcă toţi sîntem nişte analfabeţi înfumuraţi.
– Aşa scriem toţi, e adevărat...
– Nu-i aşa ?... Eu cîteodată mă îngrozesc de scrisul meu... Vezi că scrisul simplu îl nimereşti numai în intimitate şi numai cînd îl înveţi. Hei, va mai

curge apa pe gîrlă pînă cînd noi, românii, vom învăţa să scriem aşa cum vorbim.
Citiră din nou scrisoarea cînd veni Luxiţa, şi pe ea a podidit-o plînsul, deşi nu-l văzuse niciodată pe Bănică ; îl cunoştea numai din cele ce-i povesteau prietenii şi mai ales din cîte i se spuseseră atunci cînd cîntase muzicantul la ea acasă, şi ea fusese nevoită să rămînă sus, în iatac.
Peste cîtva timp, venind într-o luni după-amiază, tot la „Regence", unde uneori juca şi şah, Bălcescu era agitat, frenetic, exaltat.
Luxiţa sosise mai devreme şi-1 aştepta mîncînd îngheţată.
– Lucica... am descoperit, în sfîrşit, portretul lui Mihai Viteazul cel adevărat... al lui Sadeler...
Ea, tulburată de tulburarea lui, întrebă scăpînd din mînă linguriţa :
– Unde ?
– La Biblioteca Naţională... secţia stampelor... Să vezi... Dar mai mult nu putu să-i spună. Hai să ieşim la aer, hai să alergăm. Nu pot sta locului... Ah, dacă ar fi aici cineva, cu care să mă iau la trîntă...
Ea a oprit o trăsură şi i-a spus omului de pe capră să meargă la Saint-Cloud. După ce au trecut lungul pod de peste Sena, Bălcescu, mai liniştit, îi povesti întîmplarea.
– Lucica, tu ştii, ţi-am spus încă din Bucureşti că n-am nici o încredere în portretul adus din Transilvania de Mayer, care pretinde că *a* găsit chipul lui Mihai Viteazul; mi s-a părut că nu-i adevărat, cu toate afirmaţiile Poenarului şi cu toată disertaţia învăţatului Dr. A. Kurz... Nu, acesta nu era Mihai al nostru, îmi ziceam. De cînd am plecat din ţară, în toate cercetările pe care le-am făcut prin bibliotecile multor
ţări, căutam mereu să dau de un portret al lui Mihai Viteaz-ul, deosebit de cel nesigur din unele cărţi streine, cea a lui Bisse- lius, de pildă. La Roma am răscolit şi am văzut mii de portrete fără să pot descoperi ceea ce speram. Şi iată că azi, 2 august 1847, Lucica, ducîndu-mă cu Arăpilă la cabinetul de stampe, ca să facem oarecare cercetări genealogice, cerui, între altele, şi fără multă speranţă, să mi se arate portretele ce au despre otomanii, ungurii, transilvanii şi românii vestiţi. Mi s-au adus, în colecţia Transilvania, şase portrete ale lui Mihai Viteazul, dintre care trei cunoscute din cărţi, două noi, iar al şaselea, ei, bine, şi nou, şi minunat, aşa cum l-am văzut noi pe Mihai ViteazuL Scrie pe el în latineşte că a fost desenat după natură de Algidîus Sadeler, sculptorul majestăţii-sale imperiale şi e pusă şi data— Praga, anul 1601. Luxiţa, am dat şi eu, şi Arăpilă tot ceea ce aveam în buzunar şi am comandat pe loc o gravură frumoasă şi credincioasă, spre a da în admirarea românilor adevăratul portret al eroului lor.

Lucica se bucură, dar îi mai aduse şi ea o veste tot atît de neaşteptată... Are să fie peste cîteva luni mamă. Acum speră să fie adevărat, nu ca la Bucureşti.
Bălcescu se întunecă puţin.

– Ţi-am spus numai ca să ştii... Restul nu te priveşte, adăugă ea, cu inima strînsă.

– Lucica, pentru numele lui Dumnezeu, cum poţi vorbi aşa ? Dacă nu ar fî decît grija sănătăţii tale... *şi* tot aş, fi cuprins de îngrijorare...

– N-avea grijă de mine. Aici nu o să mai pot rămîne prea multă vreme fără să bage de seamă prietenii noştri. Voi merge — nu în ţară, fireşte — ci la Budapesta... După naştere voi vedea ce e de făcut... Două lucruri doresc. Rog pe Dumnezeu să semene copilul cu tine şi vreau să ştie toată îumea că e al tău, iar în al doilea rînd, vreau să-l cresc eu. Va trebui, scumpul meu, să vesteşti pe toată lumea că ai un copil la Budapesta, cu o unguroaică, sau aşa ceva, şi că ai vrea să-! aduci în ţară.

– Atunci are să vrea Tiţa să-} ia ea. Sînt sigur de asta.

– Am să-i iau înainte şi am să-l înfiez eu. Pretinsa lui mama nu are să mî-1 dea, bineînţeles, decît mie.

– Iţi vei face un duşman dîn Tiţa... căci, îţi repet, va dori ea, fără îndoială, să crească copilul.

Asta nu.„ ! Voi şti eu s-o împac... Dacă te iubeşte pe tine, vreau să mă iubească şi pe mine

– .îi e o teamă nespusă de tine, îi e frică să nu mă abaţi de la ceea ce ea numeşte rostul meu pe lume.

– Dar tu nu vezi că fac tot ce pot ca să-ţi las cea mai deplină libertate ?... că sînt numai umbra ta ?

– Sînteţi două umbre geloase una pe alta.

– Nu pricep. Am crezut totdeauna că fata asta mă iubeşte. Acum vreo 'cinci ani, cînd ea nu era decît o fetiţă, nu mă scotea din nana Luxiţa şi era pe lîngă mine ca o soră mai mică. _

închise umbreluţa şi rămase pe gînduri. Cu un soi de deznădejde dorea să fie de data asta mamă, căci se gîndea că e ultima ei şansă. Avea să împlinească treizeci şi doi de ani.

Bălcescu se gîndi că Tiţa are acum peste douăzeci şi cinci de ani, că s-a maturizat în singurătatea ei, că a devenit tot mai îndărătnică şi mai autoritară ; şopti îngîndurat şi el : „S-a mai schimbat... s-a schimbat mult... Acum trăieşte numai pentru mine..."

Seara au mîncat împreună la cafeneaua „Tortoni", unde a venit şi Arăpilă, au băut toţi trei două butelii de Bourgogne, ca să sărbătorească portretul descoperit.

– Şi încă alt portret... Sînt sigură că va fi la fel, tot îndruga Luxiţa, rîzînd nebunatică, fără ca Arăpilă să poată pricepe ceva.

Peste cîteva săptămîni ea plecă ,* Bălcescu o conduse o parte din drum spre Budapesta.

Licsandru şi Lîcsandra

Toma îşi trînti furios pălăria de pămînt.

Cînd n-are omul noroc, n-are, şi pace.

Vrînd să ocolească Hanul Golescu pe după biserica Sfîntu Ilie şi s-o ia spre Sfîntu Nicolae din Ţigănie, prin dosul Mitropoliei, într-o înghesuială de care, căruţe şi brişti, cum e mai întotdeauna în preajma podului de piatră, peste gîrlă, se pomeni cu carul sucit, dintr-o izbitură, de mai-mai să-l arunce şi pe el în şanţul drumului. O braşoveancă mare cît o hardughie, vrînd să facă loc în grabă unei droaşte boiereşti, care venea în goana celor patru cai, îi izbi fundul carului şi-i rupse

o roată dinapoi. Să**-l** iei de gît ? Pe cine să**-l** iei de gît ? Droaşca nu se mai vedea. Omul cu braşoveanca ? Tot el înjurase şi trecuse mai departe, că el avea roţile bine legate cu fier.

Toma se scărpină în cap, judecă mai de-aproape paguba şi-şi zise că oleacă de noroc tot a avut. Pînă la Damian nu era mai departe decît la două-trei zvîrlituri de băţ, cît e de la Mitropolie pînă în Dealu Filaretului, şi încă o ţîră de noroc mai avea, că se găsea tocmai în Ţigănie, unde avea prieteni care să-i dreagă pe loc carul.

După ce boierul Medelioglu fusese îngropat, clironomii lui nu mai voiseră să ţină în casă pe nimeni din neamul celui care zdrobise ţeasta boierului. Se chibzuiră cîtva timp şi căzură la învoială între ei să-i dăruiască pe toţi cinci (erau nevasta lui Filaret Mustea, Chiriac, feciorul cel mare al lui Fi- laret, care avea acum aproape treizeci de ani, şi apoi feciorul cel mare al acestuia, care avea şi el doisprezece ani şi învăţa tocmai acum meşteşugul potcovitului şi al legatului în fier, şi încă doi băieţi mici, dănciuci, în picioarele goale şi cu bur- ţile mari). Mitropolia, deşi ţiganii ei nu erau robi la fel cu aceia ai boierilor, îi primise pe loc... cum să nu-i primească ? Şi îi băgă în ţigănia ei, unde avea tot felul de şoproane cu foaie, menghine, nicovale şi alte unelte pentru dresul caretelor, potcovitul cailor şi alte nevoi ale curţii mitropolitane. Dar, din păcate, Chiriac, prietenul lui Toma, plecase să dreagă nişte garduri de fier, în cimitir. Se găsi în locul lui alt meşter.
Pentru o căciulă de mălai, un ţigan bătrîn, în zdrenţe, cu o barbă sură, ţepoasă, îi spuse că face roata pe loc, cu legătură bună de fier, pînă într-un ceas, mai ales dacă Toma pune şi o mînă de brînză lîngă mălai. Pandurul se învoi, şi în timp ce aştepta, se gîndi să se repeadă pînă acasă, ca să ducă ori sacul cu mălai, ori putina de brînză, dar văzînd ciurda de puradei care dădeau tîrcoale carului, se gîndi că e mai cuminte să aştepte pe loc.

– Anul trecut, Mitru stătuse vreo lună în odaia închiriată pe lîngă biserica Dobrotesei ; pe urmă îşi zise că nu e bine să risipească banii şi se hotărîse să-şi clădească o căsuţă a lui, pentru fetiţă şi nevastă. La asta îl îndemna cu stăruinţă şi Licsandru Hergă.Mă Mitrule, mă... acolo la mine, subt Dealu Filare- tului, e raiul pă pămînt, mă. îţi dau şi ţie cinci-şase prăjini, pă nimica toată, mi-oi plăti tu datoria cu ţîrîita, cînd te-oi înlesni. Tare o place Licsandra mea pă Gherghina ta şi ar fi bucuroasă să stea alături, dă, că pă drumurile astea dintre vii nu prea sînt vecine. O casă, mă, o faci cu nimica toată. Te mai ajut şi io, o să pună mîna şi alţi tabaci d-ai noştri. Că şi pă mine m-au ajutat la multe.

Licsandru Hergă era de felul lui dintr-un sat de pe lîngă Giurgiu. Ai lui avuseseră de furcă mereu cu cetele de turci care ieşeau pe neaşteptate, din fosta raia, după pradă. Cu vreo cincisprezece ani mai înainte, pe cînd el şi cu tată-său şi ceilalţi doi fraţi mai mari erau la cîmp, o ceată de başbu- zuci intraseră după jaf în sat şi adunaseră ce găsiseră ei că le trebuie, dar mai ales copile şi neveste tinere, de la casă la casă. Ar fi vrut să adune şi vite, dar erau în pădure, la păşune. De obicei, oamenii fugeau, se lipseau de tot, numai să-şi scape viaţa, dar acum era prea de tot. Oprea Hergă îşi luă cei trei feciori, dintre care Licsandru era cel mai mic, că n-avea decît cincisprezece ani, îşi căută topoare şi cuţite, pe care le ascunseră cum putură subt nişte ţoale puse pe umăr, şi se întoarse în sat să-şi scape cele două fete şi bruma de

– Io, povestea Licsandru, nu eram atît dă voinic cît sînt acuma, că eram un copilandru... Dă tăicuţa şi fraţii ceilalţi crez că mă întreceau atunci, cît sînt io azi, cu cel puţin un lat dă palmă.

Ascultătorii se minunau, şi pe drept, fiindcă Licsandru Hergă era un munte de om, bălan şi puternic ca un plăvan, de ridica glumind un. juncan în braţe.

– Şi cum vă spun, ne întorceam în sat prăpădiţi, ca vai de noi... „Mă, spuse taica, să încercăm să-i luăm la început cu binele, cu rugăminţi..." Da' turcii cum ne-au văzut au început să ne înjure pe limba lor, să ne zgîlţîie, şi ne-au şi înconjurat. Trăseseră toţi iataganele, dar în jurul ceauşului lor nu erau decît cinci-şase, căci ceilalţi împînziseră satu, după pradă. S-apropie taica dă calu ceauşului şi să roagă § ceauşu îl înjură şi-1 loveşte cu latu săbiei... în clipa aceea, pînă să ridice el iarăşi sabia, taica 1-a săltat cu o mînă din şa şi 1-a izbit dă pămînt dă crez că a plesnit fierea în el şi nu s-a mai sculat dă jos. Noi ne aşteptam la asta, într-o clipă am fost

pa turci... Unul dintre ei a apucat să tragă cu pistolu şi l-a împuşcat pă taică-miu, dar celorlalţi le-am frînt paloşele şi i-am omorît. Ai noştri, din sat, care se mai găseau pă lîngă noi, au început să răcnească, au sărit cu coase şi topoare în mîini şi aşa au pus pă goană ceata dă tîlliari, să tot fi fost vreo cincizeci... dă

n-au mai avut timp să ia nimic... Atunci am văzut că turcii ştiu dă frică. După moartea tăicuţului, noi ne-am împrăştiat pă unde am putut, că nu mai era dă trăit acolo. Surorile s-au tras spre Piteşti, unde frati-miu ăl mare a deschis o măcelărie. S-a dus după el şi frati-miu celălalt, iar io am dat cu ochii dă Licsandra asta, am luat şi zestre bărăganu cît îl vedeţi, şi căsuţa, şi am învăţat tăbăcirea pieilor la Dobrovici.
Bărăganu de care vorbea Licsandru Hergă era tocmai pe dos decît un bărăgan, era mai mult o rîpă în care se povîrnea Dealu Filaretului şi avea poate patruzeci-cincizeci de prăjini. An cu an, voinicul acesta sădise ba ici un zarzăr, ba dincolo un gutui. Unde era povîrnişul mai moale se prinseseră şi destui butuci de vie, din care să scoată oinul un butoi de vin, cam în fiecare toamnă. Căsuţa, două odăi, cu tindă între ele, iar în faţă cu prispă, era cam bătrînă şi acoperişul trebuia reparat în fiece an, că-1 cam zburau furtunile din olane... Era la drum, spre uliţa căreia îi zicea, fireşte, uliţa dintre vii | ducea de la fîntîna lui Cantacuzino, la deal, către viile Mitropoliei şi ale Băicoienilor, unde se afla şi vestita crîşmă a lui Tache Sbanghiul. Uliţa nu cuprindea decî-t cîteva case ascunse subt duzi şi cireşi ; nu se prea vedeau de la drum că gardurile viilor erau întărite cu stufişuri de porumbe negre şi curpeni.
Licsandru avea dreptate. Uneori, spre seară, cînd priveai de aici, din deal, Bucureştii, cu sutele lui de turle de biserici, iar ochii îţi lunecau pînă departe, în vale, spre lacul Bănesei şi al Herăstrăului, şi cînd încoace spre Cotroceni şi Grozăveşti soarele apunea roşu, azvîrlind raze prelungi care-i întocmeau un soi de coadă de păun, aici la Licsandru acasă chiar că era raiul pe pămînt. Şi totuşi frumuseţea adevărată se arătau a fi înşişi Licsandru şi Licsandra, femeia lui cea voinică şi tînără, amîndoi peste măsura oamenilor obişnuiţi, ca un Adam şi o Evă dintre uriaşi, făcuţi anume unu! pentru altul, cu singura deosebire între ei că ea, deşi era tot atît de bălana şi cu carnea voinică, avea însă părul castaniu şi greu ca un coif de mătasea porumbului.
După ce_.au adunat tot ce le era de trebuinţă ca să clădească, căsuţa lui Mitru a fost gata în patru zile, că au lucrat nu numai el cu soţia lui, în două zile de sărbătoare şi o duminică la mijloc, ci şi vreo zece prieteni tabaci. Au găsit şi un popă cumsecade la ei, la Cuţitul de Argint, care i-a dezlegat pentru lucru duminica. N-avea decît o odaie şi o tindă, dar tinda era mare cît o odaie şi făcuseră în ea o sobă cu plită, al cărei cuptor dă,dea prin perete în odaie, ca să le încălzească o dată pe amîndouă. în tindă era loc destul de pus un pat mare, în care dormeau de-a latul toţi trei. N-aveau grădină mai de loc, căci în dreptul lor rîpa era mai mult o ruptură de deal şi o maî scobiseră şi ei luînd lut şi pietre pentru casă. Aveau totuşi un nuc şi cinci zarzări şi apoi, cît de cît, puseseră pe muchiile rîpei vreo doi butuci de vie, cu care să facă boltă pentru umbră.

în magazia de lemne şi de unelte de tot soiul aşezaseră o plită ca să gătească acolo Gherghina, vara, afară mai la aer. Nu erau nici departe de tăbăcărie, unde mergea el la lucru, dar erau pe deal şi deci feriţi de revărsările gîrlei. Cînd Damian văzu că-i gata căsuţa lui Mitru, puţin cam strîmbă, dar altfel bine proptită în pămînt, se îmbolnăvi de dorinţa de a-şi face şi el una la fel. Se gîndea că după ce l-o slobozi pe taică-său, să aibă unde să-l ducă, unde să-şi petreacă omul bătrîneţek. Rugă pe Hergă să-i vîndă şi lui un petic de subt rîpă, din „bărăgan". Socotea că pînă la toamnă tot o să-şi poată dura măcar o odaie, cura o fi, iar pînă atunci îşi pusese un pat de lema pe prispa lui Mitru. Cînd ploua, fugea în magazie. Pînă în toamnă, Toma îşi tot făcea drum cu carul spre Bucureşti, aducând de la Vadu Rău cînd crengi lungi şi tinere pentru gardul pereţilor, cînd căpriori cu bîrne. Nerăbdător, Damian începuse să închidă cu pari ograda şi să-şi potrivească şi oleacă de grădină din doi duzi, un măr şi vreo doi gutui tineri, crescuţi parcă unul dintr-altul.
Roata lui Toma nu a fost reparată, cum se lăudase meşterul, într-un ceas, nici în dottă, ci abia către seară. Şi stăpînul ei nu se plăti numai cu o căciulă de mălai şi cu un pumn de
brînză, ci cu o stacană de rachiu, ca să ardă mai bine foalele.
Aşa că ajunse acasă, subt deal, tîrziu, cînd cădea soarele înapoi, dincolo de Cotroceni. O găsi pe Licsandra lui Hergă plîngînd. Era ziua ei, că împlinise douăzeci şi doi de ani, şi gătise mîncare bună poftind la masă în aşteptarea bărbaţilor pe Gherghina cu Tincuţa, fetiţa ei, dar cu toate că era aproape nouă seara, bărbaţii încă nu veneau.
Zadarnic încerca s-o împace Gherghina, că iar se mînia... „arz-o focu de masă"... şi iar începea să plîngă. Era de felul ei cam copilăroasă. îl vestise din vreme şi pe Chiose cimpoierul, chemat totdeauna cînd meşterul tabac voia să petreacă. Zdrenţăros, cu nădragii peticiţi şi cămaşa ferfeniţă, Chiose avea o asemenea înfăţişare care te face să te gîndeşti la un ţap bolnav. Era bătrîn şi nu mai vedea de un ochi, auzul îi slăbise de tot, nu mai ştia decît cîntece uitate, din vremea cînd auzea el bine, cîntece bătrîneşti, unde era vorba de luptele cu turcii la Brăila, la Giurgiu, la Gemeţi cu Pazvantoglu. Cu cîntece de felul acesta nu prea era îndrăgit de cei tineri, care mureau după cîntecele de lume : „Amoraş... amoraş vede-te-aş călugă- raş..." şi altele. Dar Licsandru, cu plosca de vin lîngă el, l-ar fi ascultat toată noaptea.
Nu erau de vină ei că întîrziaseră. Avuseseră mult de lucru. Deşi începuseră ziua de la cinci dimineaţa şi nu se hodiniseră decît o jumătate de ceas la prînz, abia către opt seara ispråviseră.
Fusese o zi dogoritoare, pieile puţeau mai rău ca stîrvu- rile. Dobrovici stătuse pe capul lor şi nu-i lăsase să plece pînă ce nu socotise el că ar fi timpul. O vină

totuşi aveau, dacă e vorba de vină, numai fiindcă după aceea ascultaseră de îndemnul lui Hergă, care-i tîrîse la gîrlă.

– Hai, mă, să ne scăldăm, să mai uităm, să mai iasă duhoarea asta_ din noi... Blestemată meserie... N-ar mai avea linişte în mormînt Custură, că el m-a făcut tabac.

– Hei, tu îţi scoţi mai bine pîinea, că eşti meşter şi eşti bine plătit, spuse Mitru care încerca să ia mîzga de pe el cu palma. Nu te lasă jupînul să" pleci... îmi scot şi io pîinea... mai neagră, dar mi-o scot. Şi-o scoate şi Damian ăsta... Da' ce să zicem dă ceilalţi, ai mai mulţi ? îi mănîncă putreziciunea în fabrica asta şi din ce cîştigă nici nu pot da dămîncare acasă, îşi ţin copiii flămînzi. Ar trebui să vorbim cu jupînu.

– Ce să vorbeşti, mă Mitrule ? Nu mai tot îndruga şi tu
f>rostii. Ăştia nu ascultă dă vorbă. Ăştia ascultă numai dă asta. Jite, vezi tu ? Şi arătă un pumn ca un baros bălan. Să-i dai la cap cu ciocanu.

Erau numai în cămăşi, izmene şi papuci. îşi spălară cum putură cămăşile şi izmenele. Le stoarseră şi le întinseră în poiană, spre soarele ce apunea. Apoi se bălăciră în apă pe lingă sălciile de pe malul celălalt, unde era şuvoiul adînc. Dîmboviţa, pe vremea aceea, era un rîu cu ochiurile vîrtej, cu şuvoaie, un rîu pe care-1 puteau trece numai cei ce ştiau să înoate bine.

în apă, pe cînd plutea spre sălciile de pe partea cealaltă, Damian se pomeni cu un băieţandru care înota de zor după el.

– Nene Damiane... nene Damiane !

– Ce-i, mă, cu tine, mă ţîncule ?

Era un prieten tînăr de tot, care se supăra cînd i se spunea ţînc. Şi tocmai dinadins, ca să-l necăjească, numai aşa îi spunea Damian.

– Nene Damiane, vii mîine cu zmeul pe maidan ? Vino, zău, că vine şi Biolaru, umblă după încurcat şi ne ia la toţi zmeiele cu zmeul lui... Zău, vino, nene Damiane, că mîine-i sărbătoare.

– Bine, măi, viu... şi Damian dispăru subt apa cam pămîntie cînd o priveai, dar destul de limpede şi răcoritoare cînd o luai în palmă.

Avea şi el o slăbiciune de flăcău. îi plăceau zmeiele. Avea unul, cît o uşă. Păpuşa de sfoară o ţinea pe un soi de scripete. în fiece sărbătoare, după-amiaza, înconjurat de copii şi de golanii de pe cîmpia Filaretului, îşi înălţa zmeul, cunoscut de zece mahalale. Că avea şi un obicei care cam supăra pe mulţi. După ce îl înălţa şi făcea poliţia zmeielor pe cîmpie, se ducea cu el acasă, urcînd dealul. Lega sfoara cea groasă de streaşină şi îl lăsa aşa în văzduh, de nu se mai vedea, dar se auzea două-trei ceasuri seara, Vîjîitoarea era atît de puternică, încît nu lăsa lumea să doarmă în trei mahalale.

Trupul musculos de uriaş al lui Hergă, orice făcea el, tot ieşea din apă. Oricît de răcoritoare era spre seară gîrla, tot nu reuşi să-i învioreze. Erau prea

cătrăniţi de duhoarea pieilor. Se frecau tăcuţi, cu cenuşă din fabrică şi cu mîl nisipos din fundul apei, căci nu aveau săpun.
în deal, zăluda de Licsandra,, zor**-nevoie** ca ea ştie unde întîrzie ei. La cîrciumă. L Ştia ea O' cîrciumă lîngă grădina Bellului, unde cînta 0 ţigancă : şi mu şi nu că ea se duce să-i caute acolo.
Plăpîndă şi cuminte. Gherghina încercă s-o împace.
– Sînt oameni trudiţi, nu le aude da asta, soro ; or să vie... Au poate dă lucru... şi se tkise la şipot să aducă o căldare cu apă.
Toma încercă şi el Sr-o> domolească pe Licsandra, dar bălana era ca o juncană înfuriată, gata să împungă ; n-asculta de nimic.
– Să-mi facă el una ca asta dă ziua mea ? îi sparg capu !
într-o mică adâncitură de rîpă, izvora un fir de apă, pe
care Licsandra îl prinsese într-un şipot de lemn. Fiindcă firul apei era prea subţire, puseseră dedesubt o> putină ca să se adune, şi-aşa putina era mereu plină cu apă. Dar acum nevasta lui Mitru veni cu căldarea goală ; din pricina'arşiţei de peste zi, firul secase. Se amărî că trebuia să se ducă tocmai la fîntîna cea mare, turcească, şi-i venea greu să urce. (Fîntîna din Dealu Filaretului nu- mai era cea veche, turcească, ci una noua, ca un chioşc cu coloane mari; veneau aici sacalele boiereşti de departe, să ia apă bună, de băut, dar lumea din mahala se ţinea tot de vechiul nume.)
Pornise devale, luînd pe umeri cobii iţa cu două căldări, cînd se auzi strigată din urmă :
– Unde te duci, fă ?
– Să aduc oleacă dă apă... că n-are ce bea bărbatu şi fetiţa la noapte.
– Lasă, fă, că-ţi aduc io... că te dăşală căldarea asta, îi spuse Licsandra cu milă, ajungînd-o din urmă. îi trase cobiliţa din mînă, înşfăcase şi o doniţă de-a ei în cealaltă mînă.
– Păi, ţi-o fi şi ţie greu, Licsadro, spuse îndoindu-se Gherghina şi-i dădu cobiliţa.
Un zîmbet îndor gura cărnoasă a Licsandrei.
– Mi-e greu, fă ! Tu nu vezi ce şale am io ! şi-şi bătu cu palma şalele mari, de juncană.
Cînd se întoarse cu căldările îtT cobiliţa şi cu doniţa din mînă plină, din pricina greutăţii trebuise să urce alergînd cu paşi mărunţi, dar cînd le lăsă jos, îşi regăsi zîinbetul mare şi
– Na, fă, apă...
– Da' repede ai venit ? ! se miră Toma.
– Era lume dăstulă, da' m-am dus -la şipotu cailor... aşteptau alţii şi acolo.
Nişte flăcăi ziceau să aştept şi io... da' cînd m-am proptit cu căldările în ei...

„Ce, mă ? Să aştept ? Să aştepte tat-tu şi mă-ta..." S-au mai înghesuit ei în mine, da' mi-au făcut loc.
Oamenii nu puteau întîrzia pînă să se usuce cămăşile, aşa că după ce le văzură zbicite cît de cît în adierea răcoroasă a serii, zoriţi şi de toaca de vecernie a mănăstirii, se îmbrăcară cu rufele jilave şi o porniră spre casă, posomoriţi, încruntaţi şi zdrobiţi de oboseală.
Licsandra îi întîmpină strig-înd ca o nebună, iar ochii ei mari, verzi ca frunza înotau în lacrimi.
– Acum veniţi ? Pă unde aţi umblat ? Să vă fie ruşine... Asta-i masă ? Umblaţi telelei, şi noi aici ne uscăm aşteptîndu-vă.
Licsandru se strîmbă la ea.
– Muncesc, nu fi proastă... Şi nu ne mai bate şi tu la cap, că dăstul ne-a bătut Dumnezeu cu o pîine atît dă amară...
Dar voinica şi bălana nevastă nu se împăcă atît de uşor.
– Da' viaţa mea nu e amară ?... Asta-i mîncare ?... Că s-a ars dă -tot, şi vru să ia de pe foc tigaia să o azvîrle în curte.
Cătrănit cum era, Licsandru o apucă pe nevastă-sa de coada groasă, împletită şi răsucită Ia ceafă şi o suci cu capul spre el. Ea lăsă tigaia jos, începu să se zbuciume, dar cu socoteală, că o durea. încercă să-l lovească cu picioarele ei goale, cu pulpe voinice, îi trase la întîmplare cîţiva pumni zdraveni, dar omul arăta că nici nu se sinchiseşte. Părea o juncană înfuriată, care împunge îndîrjită, dar şi stînjenită, că era prinsă bine. Cînd Licsandru băgă de seamă că o doare rădăcina părului, o apropie, o prinse în braţe şi o strînse de se speriară şi ceilalţi, auzind cum îi pîriie oasele. Ea se lăsă moale şi biruită în braţele lui, să-şi lipească mustaţa ca vrabia de buzele ei.
Lîngă gura pivniţei, subt un vişin, era aşternut un ţol pestriţ, ţesut la război, din fîşii subţiri şi lungi de petice, adunate la întîmplare şi "strînse pe gheme, vreme de ani de zile. Pe ţol era pusă o masă scundă de-o palmă, cu trei picioare. Stăteau toţi în jurul ei, cu picioarele încrucişate : Toma, Damian, Mitru, Chiose, Licsandru, soacră-sa, o bătrînă care parcă se ascundea, ca să nu stingherească pe nimeni şi care murea de fericire văzîndu-şi copiii, şi i-ar fi privit toată ziua. Printre ei se învîrtea fetiţa. Cele două femei tinere spuseră că ele mă- nîncă mai pe urmă, că nu e loc. Luau toţi cu lingura de lemn din strachina cea mare cu borş de caracudă şi rupeau din feliile de mămăligă tăiată cu sfoara. Damian şi Mitru se cam sfiau la luat bucăţile.
– Hai, mă, luaţi... nu vă prostiţi aşa... îi îndemnă Licsandru, cu gura plină.
E drept că el avea fălci puternice şi mînca de zor cît doi.
– Ziceam să rămînă şi pentru muieri, spuse Damian, alegînd carnea de pe oasele unei caracude.

– Nu vă sfiiţi, luaţi, întări şi Licsandra, că noi mai avem în căldare. Avem şi friptură dă miel.
îşi treceau plosca înflorită cu rîuri roşii şi verzi de la gură la gură... „Noroc !" Era vin bun, făcut de Licsandru, care se pricepea la asta, nu vin botezat cu apă, ca la cîrciumar. îşi ştergeau mustăţile apăsat. Cînd Licsandra aduse tigaia mare cu bucăţi de miel fript în untură, le veni mai uşor, căci omul îşi lua bucata, începea să muşte din ea şi se dădea mai la o parte, ca să facă loc şi celorlalţi.
Toma ridică plosca şi se uită la bătrînica scăzută de ani.
– Noroc ! Să-ţi trăiască copiii, lele Sultano.
Bătrînă începu să plîngă de bucurie.
– Să le ajute Dumnezeu... şi Maica Domnului... că sînt copii buni. Să ţi-1 ţie Dumnezeu sănătos şi p-al dumitale... şi pă fetiţa dumitale, Mitrule... Să trăiţi cu toţii...
După ce au mîncat şi cireşe şi vişine, culese din pomii împrăştiaţi prin peticul de vie, s-au lungit toţi pe ţol şi Chiose a început să cînte... îi zicea şi din cimpoi şi din gură. Erau cîntece vechi-ca banii de demult, cîntece pe care el, bătrîn şi obosit, le cînta cu un alean venit de departe. Se mai cînta încă pe vremea aceea, în tot lungul Dunării, cîntecul lui Corbea, schimbat de lăutari şi cîntăreţi după loc şi după felul fiecăruia. Mai ales Chiose nu le prea ţinea minte toate şi le cam încurca uneori; glasul îi era puţin cam răguşit, dar alteori suna ca un ban de aramă. îşi umflă acum cimpoiul, cu cele trei ţurloaie ale
lui, apoi îl lăsă să-şi tremure singur suflul uşor, în timp ce el zicea din gură, domol ca un izvor, cu ochii lăcrămoşi:
„Face-oi, puică, cum mă-nveţi, Face-oi luntre şi lopeţi... Să despic Dunărea-n două Cînd o ieşi luna nouă... Să merg la Giurgiu devale, Să m-agăţ dă istamboale, Să cumpăr fără parale... Ca să cumpăr cu toptanu, ln-mînă cu iartaganu... Să mă duc la cafenea, Unde beau turcii cafea, Să-fi aduc şi mahmudele, Ca să scăpăm de belele... Aur să-ţi aduc cît vrei, Şi-o pereche dă cercei, Să trăim trei zile-n baltă, Să-văd apa cum te scaldă."
Licsandru, care asculta mîncînd cireşe, împinse deoparte, cu un fel de înciudare, strachina mare cît o căldare şi strigă la Chiose :
— Mă, lasă-1 dracului p-ăsta... Zi-1 p-ăla cu Corbea. Cum bea o duşcă de vin mai mult, Licsandru cădea într**-o** jale întărîtată.
Chiose nu răspundea niciodată nimic, trăgea şi el o duşcă din ploscă şi zicea aşa cum i se cerea, cu glasul adînc, dar cam şters şi puţin răguşit:
„Zace Corbea la-nchisoare Dă trei ani lipsit dă soare... Dă soare şi dă fetiţe Care-i dădeau lui guriţe... Zace-acum fără pat In oraş la

Ţarigrad... Că mulţi turci a mai scurtat, Ba dă cap, ba dă picere, Să nu fie cu durere... 'Qliliu, mi-e dat să mor Cu butucii dă picior... Să plătesc pînă la sfanţ Cu gîtu legat în lanţ.
Cînd eram de. şapte ani Luam miei dă la ciobani Fără plată, fără bani... Cînd eram dă optsprezece Cercam v'mu dacă-i rece, Pivniţa dă-i răcoroasă, Crîşmăriţa dă-i frumoasă... Cînd aveam vro doojdoi Băteam noaptea la ciocoi. Ba în poartă, ba în geam, Nu mişca, ciocaitf neam... Tiimisei vorba în sat Printr-un om pă înserat, Puică-aşteaptă-mă că viu, D-am o vorbă c-tw zapciu.. Dă mi-o fi anu mai bun, Am să viu cam dă Crăciun.. Dă nu viu pir' la Florii, Atunci, puicuţă, să ştii C-am rămas prin buruieni, Să-mi faci slujbe şi pomeni..
Cînd veniră turcii în sat, Le dădui zer şi pîsat, Le vorbii cu iartaganu Să mai vie şi la anu.
"Licsandru asculta culcat pe spate; Se gîndea la taică-său ucis cu pistolul de turc, la surorile lui. Nevastă-sa, lungită şi ea pe spate, îşi puse capul pe pieptul- lui. Avea obrajii plini şi laţi, gura cărnoasă, şi doi ochi; mari. ce păreau negri, subt lună. îşi aninase-n urechi cercei; de cireşe pietroase, cum pietroşi îi erau şi sînii mari, care împungeau cămaşa de cînepă. îndoise un picior, iar celălalt, cu. coapsa plină, se vedea gol şi voinic pînă deasupra genunchiului. Gherghina o cuprinse în braţe pe fetiţa care adormise, culcată lîngă ea.
Toma Panduru îşi aduse aminte de Siseşti, de Băileşti... Şi el tăiase turci.

întîia bătaie a ornicului în Î848

De două zile, Bălcescu şi Arăpilăi, într-un grup de studenţi români amestecaţi cu studenţi francezi de la politehnică, alergau de colo pînă colo, pe străzile Parisului, oriunde aflau că s-ar fi ridicat baricade. E o zi plăcută de februarie, căci de cîtva timp s-a arătat soarele din nou, după săptămîni de burniţă.
— Alecule, trăim zile istorice... Trebuie să le vedem bine, cu ochii noştri... Numai aşa putem să ne închipuim mai lămurit ce a fost în trecut. Era copleşit de însemnătatea momentului revoluţionar. Şi el şi Arăpilă se simţeau cutremuraţi sub zodia istoriei.
Acum sînt toţi cuprinşi de valurile mulţimii în piaţa Concordiei şi strigă laolaltă cu ceilalţi : *Vive la reforme !... A bas Guizot*[1] *!...*[2] Populaţia Parisului cere cu energie reforma parlamentară şi înlocuirea primului ministru reacţionar al regelui Ludovic Filip. Cineva propune să se îndrepte toţi spre Camera Deputaţilor. Dar podul de sus de pe Sena e barat de un pluton din garda municipală. O căruţă e împinsă înainte, cordonul este rupt, şi poporul a năvălit în sala deputaţilor unde aplaudă declaraţiile îndîrjite ale opoziţiei.

I *Franţois Guizot* (17S7—1874) — orn de stat reacţionai' şi istorie francez, ministru sub Ludovic Filip.
ᵉ Trăiască reforma !... Jos Guizot !...

Pînă seara, Parisul e plin de baricade. Coloane tot mai numeroase vin din cartierele muncitoreşti spre centru.
A doua zi, către seară, la douăzeci şi trei februarie, Bălcescu şi Arăpilă, care n-au dormit întreaga noapte, văd lume îngrămădită în faţa Ministerului Afacerilor Străine pe Boule- vard des Capucines. Se agită frenetic pălăriile, se strigă lozinci antidinastice. Un colonel care apare în faţa manifestanţilor este huiduit fără cruţare. Dintr-o dată, fără nici o somaţie, trupa descarcă armele. Un strigăt de groază sfîşie văzduhul. Toţi fug din toate părţile, împiedicîndu-se unii pe alţii. Bălcescu şi Arăpilă au izbutit să se adăpostească într-un gang a cărui poartă a fost sfărîmată. Pe pavajul străzii au rămas poate o sută de cadavre şi răniţi. Bălcescu priveşte înfiorat şi gîndu- rile lui cheamă zilele revoluţiei de la 1789. Coloana împrăştiată se întoarce peste un ceas din nou. Aduce în frunte vreo cîteva cotigi. Muncitori cu hainele sfîşiate, prin care li se văd .braţele înnegrite şi musculoase, urcă în cotigi o parte din cadavre şi pe răniţi. Colonelul vinovat a dispărut.
A doua zi, cei doi prieteni, amestecaţi în grupul politehnicienilor, au stat tot timpul pironiţi de grilajul de fier, înalt şi subţire, din faţa Carrousel-ului, asediat de mulţime. De data asta, trupele intimidate se mulţumesc să stea pe loc, ba unele regimente ţin ţevile armelor întoarse spre pămînt, arătînd că în nici un caz nu vor mai trage în popor. Parisul întreg fierbe ca un cazan.
Pe la ora unsprezece încep să se audă focuri puternice înspre Palais Royal, palatul regal. Bălcescu şi Arăpilă ar vrea să meargă şi ei acolo, dar politehnicienii spun că trebuie să rămînă toţi pe loc, aci în piaţa Carrousel-ului. Se vede că sînt şi unele lucruri stabilite din vreme. Peste cîtva timp, dinspre Tuilerii apar cîteva landouri regale, goale. Se află că Ludovic Filip a abdicat şi că aşteaptă trăsurile, ca să plece în Anglia... Mulţimea atacă landourile. Un lacheu e ucis, cîţiva cai cad împuşcaţi. Se dă foc trăsurilor şi flăcări puternice se ridică spre cer. Acum se cară mobile din Palais Royal şi focul sporeşte necontenit. Fumul îi îneacă pe manifestanţi, noroc că în mare parte e împins de vînt spre Tuilerii şi spre Luvru. Amîn- două palatele se văd halucinant printre limbi de flăcări şi nori de fum, ca într-un chenar sfîrtecat care le sporeşte măreţia.
Garda naţională, care a trecut de azi-dimineaţă de partea mulţimii, atacă acum Tuileriile. Politehnicienii, şi cu ei Băl-
cescu şi Arăpilă, trecind de grilajul de fier subţire şi înalţ, pătrund în urma gărzii în palat. Au ajuns pînă în sala tronului. Pe ferestrele sparte pătrund de afară valuri de fum împinse de vîntul umed al zilei ceţoase de februarie.
în sala cea aurită, mulţimea s-a oprit. Cîţiva se aşază să se odihnească — unul chiar pe tronul regal. Se produce o învălmăşeală. Şi alţii vor să se aşeze în

glumă pe tronul regal. Un student bătrîn, cu figura tăiată parcă în lemn, împuşcă bustul regelui, care se face ţăndări şi cade.

– La moarte, în efigie ! strigă cel ce a tras.

încep să sară, ţăndurite, şi ferestrele, draperiile mari de culoarea sîngelui sînt sfîşiate. Acum, un grup îşi împarte, ca amintire, catifeaua roşie a tronului. Arăpilă şi Bălcescu întind şi ei mîna şi smulg un petic de catifea din ce rămîne pe jilţul aurit.

– Pentru Vasile Alecsandri, lămureşte bucuros fostul iuncher. Va muri de ciudă că n-a fost şi el aci.

Chiar de a doua zi după aceste întîmplări, în timp ce Parisul mai fierbea încă, Bălcescu îşi relua locul său în sălile documentelor şi ale manuscriselor de la Biblioteca Naţională. Ocolea prin curtea cu havuz şi cu statuia lui Carol al V-lea şi urca scara, în clădirea cu aspect aproape dărăpănat, spre sala de lectură. La etaj, printr-o odaie îngustă, trecea la departamentul manuscriselor cu săli — acestea luminoase — care dădeau unele într-altele şi, o dată aşezat în faţa teancurilor de in-folii, îşi scotea caietele şi începea să ia note.

La sediul Asociaţiei Studenţilor Români de la Paris, în discuţiile care aveau loc acum zi de zi, unii erau de părere să se întoarcă neîntîrziat cu toţii în ţară, pentru ca să facă şi ei acolo ceea ce văzuseră că au făcut parizienii în aceste zile de februarie. Bălcescu rămase neclintit la punctul lui de vedere. O revoluţie nu se importă. O revoluţie nu izbucneşte numai pentru că se. găsesc cîţiva amatori care-şi simt vînă de conducători de popoare. O revoluţie izbucneşte numai atunci cînd procesul pregătitor s-a încheiat şi cînd poporul îşi alege singur şi în mod firesc pe conducători dintre cei ce se pun în slujba lui

.Se cunoaşte că un popor este „gata de revoluţie — spunea el — după modul în care reacţionează la anumite fapte şi întîmplări. Asemenea fapte şi întîrrţplări nu numai că se aseamănă cu jocul unui capac deasupra unui cazan care fierbe clocotitor, dar au ele însele, o dată "ivite, şi puterea de a influenţa la rîndul lor poporul, de a-i descătuşa şi înzeci mîma. Cînd aceste semne lipsesc, şi an ţară la noi lipsesc — zîcea el — înseamnă că încă nu a sosit clipa revoluţiei.
Ii lăsa pe „agitatori" să discute zi şi noapte şi îşi aduna mai departe fişe în caietele care se îngrămădeau în geamantanul din camera mobilată.
Prin martie, cu cinci-şase volume desfăcute in .faţa lui, Bălcescu lua note de zor. Tocmai cîncl era .mai concentrat asupra unui gros in-folio, îi şopti dneva în ureche, aproape şuierat :
— Nicule, vino repede.Hai la Toxţoni să stăm de vorbă... Am primit o scrisoare nemaipomenită din ţară...
E Arăpilă, cu faţa lui neagră, aprinsă de urcatul prea iute al scărilor.
A închis cărţile, a făcut un semn funcţionarului atît de amabil şi au pornit grăbiţi spre marea cafenea de pe bulevard.
Dar mai întîi Bălcescu vrea să se abată pe la ghişeul lui poştal, ca să vadă .dacă nu are cumva scrisori, căci nu a mai trecut pe acolo de cîteva zile.
Nu mai are răbdare şi, chiar sus, pe imperiala omnibusulul, citeşte „scrisoarea primită de Arăpilă de la Bariţiu. Este o corespondenţă venită din Bucureşti, pe care directorul gazetei de la Braşov s-a grăbit s-o trimită în copie prietenului său Alecu Golescu încă înainte ca, ea să apară în ziar, căci vrea să profite de un *„Eilwagen"* care pleacă spre Sibiu şi să i-o expedieze cît mai repede.
Bălcescu citeşte, uluit.
„...Ieri pe 'la 11 ceasuri înaintea prînzului s-a întîmplat o catastrofă care nu s-a auzit niciodată pe pămîntul acesta. Un locuitor de aici, grec de felul lui, cu numele Iani, meşteşugul lui ceaprazar, iar alţii ti dzic şi Iani 'Cîrnu, purtînd o judecată de clironomie părintească pe la tribunalurile de aicia, după cum dzic 4 ani, şi ne fiind nicăiria ascultat, a dat mai multe jălbi măriei-sale hti vodă, cari jălbi de şi se îndorsa către Departamentul Dreptăţii, totuşi sărmanul om nu-şi căpeta dreptate, ci toate plîngerile lui se amistue la dele. .Intrînd omul în desperaţie, a botărît să moară decît să trăiască mai mult, însă pînă a muri să, omoare pe toţi acei ciocoi, pe care avea el presupus că au înecat dreptul. S-a înarmat cu un iatagan, un cuţit lung turcesc., a intrat mai întîi în Departamentul Dreptăţii (ce stă înaintea palatului cel mare al tuturor Divanurilor judecătoreşti), intrînd în canţelarie unde lucra Dl. Costache Giani, şeful mesei, şi arătîndu-i tacrirul (acesta este ce arată pricina pe scurtX a început a. da cu .ascuţişul iataganului în Dl. Giani, ce şedea pe scaun, la masa unde scrie, şi-i despărţia masa, lovindu-l de vreo două ori peste cap, dzic că ar f i tăiat urechea şi în cap rane adinei, însă nu de moarte : sărind dorobanţii, ar

fi lovit şi pe tinerul Cernăvodeanul în wner sau mînă, după , aceasta pe dorobanţi, însă cu acea iuţeală, că aceştia ar fi cădzut. Desperatul ar fi scăpat din canţelaria departamentului şi s-ar fi suit pe scări ca să intre în înaltul Divan, unde erau toţî "boierii adunaţi şi judecau. Alţii dzic că s-ar fi suit mimai treptele cele dintîi, şi doi dorobanţi nu l-ar fi lăsat. Aşa el a măcelărit şi pe .aceştia şi .a fugit în curtea bisericii Doamnei Bălaşii, de unde s-a dat prins. Am vrut ca să intru în curtea Divanurilor, ca să cercetez mai de aproape, dar nu era cu putinţă de mulţimea norodului şi de mulţimea săniilor boiereşti ce cura ca ploaia din toate părţile. Norodul l-a vedmt cînd l-au adus din curtea bisericii, că se ruga să nu-l chinuiască ci pe loc să-l omoare, că el n-a găsit dreptate pe pămînt.

Eu scriu d-voastre împrejurările, după cum le-am audzit şi eu de la alţi prieteni şi cunoscuţi, însă aflindu-le mai bine, nu voi lipsi mai în urmă a xu Je face cunoscut. Alţii strigă : păcat că n-a omorît pe toţi tîlharii cu care este împănată logofeţia Dreptăţii şi Divanurile. Dintre dorobanţi aud că-s doi răniţi foarte rău.

Primiţi, vă rog, domnule, această veste, dimpreună cu respectul cu care me numesc dl ă-voastre plecat prieten şl slugă,

A. P.

. Opinie ce hotărîre dau asupra acestei catastrofe : Un grec a avut curajul a rezbuna nedreptăţile pătimite; un român lasă (a să jupoaie ciocoiul 7 piei de pe spinare, după cum avem mii şi sute de pilde că unii săraci s-au văzut siliţi a da reclamaţiile lor prin biserici la icoana Maicii Domnului, alţii a aprinde rogojini şi a arde din pricina nedreptăţilor pătimite."

34 529

La ghişeul mic, i se înmînează lui Bălcescu, spre surprinderea lui, trei scrisori. Una este de la Tiţa, o cunoaşte nu numai după scris, ci şi fiindcă e voluminoasă. Celelalte sînt: una de la Laurian, şi alta de la Telegescu, de la care n-a primit niciodată nici o scrisoare pînă acum.

Din scrisoarea lui Laurian, care se îngrozeşte povestindu-i de asemeni întîmplarea, află mai mult că Iani Cîrnu este feciorul plăcintarului de la şcoala Sfîntul Sava, cunoscut amîndurora. Mai află că în aceeaşi zi, în care a lovit cu cuţitul, Iani Cîrnu a şi fost dus în faţa tribunalului criminal care-1 osîndi la moarte. A doua zi, vineri douăzeci şi nouă ianuarie, 1-a osîndit şi tribunalul de a doua instanţă, iar sîmbătă hotărîrea a fost întărită de către înaltul Divan. „în toată apărarea sa, arvanitul a arătat un curaj şi o severitate neobişnuită. Acum aşteptăm să vedem ce va zice Domnul..."

Tot despre cele întîmplate la Bucureşti îi povestea şi. Telegescu, tulburat, dar în fraze neaşteptat de corect scrise. Nu-i mai scrisese niciodată în viaţa lui. Chiar şi acum se simţea că îi scria numai ca membru al „Frăţiei", mai

îmbătrînit cu vreo zece ani decît în ajunul complotului de pe vremuri, dar tot atît de revoltat ca şi atunci în faţa nedreptăţilor.

„...frate, la 28 ale curentului Ianuarie s-a întîmplat ceva în Bucureşti încă neauzit pînă acum în Ţara Românească... Un grec... împins de deznădejdea nedreptăţii ce suferia, a învîrtit (cuţitul) printre cîţiva din acei asupritori şi canţelaria departamentului Dreptăţii astăzi este văpsită cu sîngele nedreptăţii ce o locuia... aicea tot poporul a socotit prea nemerită această întîmplare..."

Bălcescu a citit, a recitit, a rămas mult pe gînduri, parcă ar fi vorbit singur, cu el însuşi.

– Ei, ce zici, Nicule ?... Nu este extraordinar ?... La un an după uciderea lui Medelioglu ? îl întrebă, uluit, Arăpilă.

Bălcescu e aproape alb la faţă.

– Alecule, asta e întîia bătaie a ornicului. Ţara e coaptă pentru revoluţie. Hai la Bucureşti...

Vine, aproape alergînd, alt prieten al lor, doctorul Nicu- lescu. Nici nu se aşază bine la masă.

– De cînd vă caut! Vîrnav a primit o scrisoare din Bucureşti... Un' arnăut a vrut să omoare tot Divanul apelativ. Pe-abia l-au prins.

Arăpilă îi arătă scrisoarea. Bălcescu nu a mai scos o vorbă. Doctorul se uită la ei şi nu pricepe de ce sînt aşa de tăcuţi.

– Da' ce e cu voi, oameni buni ? Sînteţi supăraţi ? - Bălcescu îi zîmbeşte obosit, ca să arate că nu e supărat,

şi se întoarce spre Arăpilă şi spune cu privirea pierdută, peste capetele celorlalţi:

Mergem în ţară, Alecula.CARTEA A PATRA

Acasă **!a Nicolae GoSescu**

D e partea astălaltă a Dîmboviţei, cam din dreptul satului Cotroceni şi pînă pe drumul Tîrgoviştei, se aflâ faimoasa grădină de la Belvedere a Goleştilor, mai mult un crîng, întins pe mai bine de o sută de pogoane. Cei patru fraţi, după ce au vîndut statului prin 1835 casa de pe Podul Mogoşoaiei, de lîngă biserica lui Kretzulescu, pentru ca să se facă din ea palat domnesc de „ţeremonie", au clădit aici, în grădina de la Belvedere, în locul casei bătrîneşti dărăpănate, în care Tudor Vla- dimirescu închisese în 1821 pe boieri, păstraţi ca ostateci, un fel de conac asemănător cu cel din Goleşti de pe Argeş, unde ei locuiau iarna laolaltă cu mama lor.

Casa de acum nu era prea mare, dar era împodobită ca un castel; se înălţa în mijlocul crîngului, pe ale cărui vaste pajişti, mărginite cu zăvoaiele Dîmboviţei, urcau fără zgomot caretele şi caleştile care veneau din Bucureşti pe Podul de Pămînt, numit apoi şi Calea Belvedere, ce începea pe atunci din faţa bisericii şi Hanului Zlătarilor.

în jurul conacului, grădina propriu-zisl era înconjurata cu un gard viu de merişor şi cu ulmi tăiaţi ca pereţii, aşa cum văzuseră fraţii Goleşti la Schonbriinn locuinţa împărătească de lîngă Viena. Această grădină mai mică, în mijlocul căreia
se înălţa pe o movilă şi un fel de colonadă albă, o „Belvedere" într-adevăr, era vestită în tot Bucureştii prin arborii şi florile de soi străin aduse acolo. Pasiflora, forsythia, magnolia, catalpa cu frunzele late ca lipanul şi fructele ca nişte bastoane lungi roşcovii, tamarine şi soiuri mărunte, begonia aster, nem-ţişor şi multe altele, îngrijite cu dragoste de Zinca Golescu.
Căuzaşii aleseseră anume conacul de la Belvedere pentru a se întîlni acolo, în zilele de Paşti, căci pe faţă era vorba numai de o vizită obicinuită de sărbători, cînd în mod firesc lumea se adună laolaltă.
întors în ţară pe Dunăre, pe la Giurgiu, cu Arăpilă, nu cu multe zile înainte, Bălcescu, după ce meditase tot drumul asupra celor ce avea de făcut, purcese grabnic la reorganizarea şi reactivarea „Frăţiei". Cu o zi înainte se alesese Comitetul executiv de trei, cu putere hotărîtoare, compus din Bălcescu, Ion Ghica şi Alecu Golescu Negru (Arăpilă).
Urmează ca astă-seară, a treia zi de Paşti, în douăsprezece april, Bălcescu să citească textul proclamaţiei ce se va da către ţară, cel mult în două săptămîni, aşa cum s-a hotărît, şi aceasta va fi clipa izbucnirii revoluţiei... Sînt de faţă cei patru fraţi Goleşti, vărul lor Golescu Arăpilă, Bolliac, Costache Rosetti, maiorul Voinescu, Dumitru şi Ion Brătianu, căpitanul Teologu, Costache Kretzulescu şi naratorul de mai tîrziu Ion Ghica, toţi fruntaşi ai „Frăţiei".
Bălcescu încă nu sosise >, gazda, Nicolae Golescu, trimisese o caleaşcă ca să-l aducă, pentru că din mahalaua Visarionului pînă aici e o cale lungă, pe uliţe întortocheate şi încîlcite.
în aşteptare, unii s-au lungit pe sofalele îmbrăcate în brocart roşu cu aur, alţii fac grupuri de cîte doi-trei, iar prin faţa lor se plimbă slujitori în straie albe, găietănate cu negru, şi le înfăţişează tăvi de argint cu ouă roşii, cozonac, friptură de miel, cafele şi vin.
între Rosetti, Ion Ghica şi Cezar Bolliac s-a încins o vie discuţie în faţa portretului lui Nicolae Golescu, isprăvit de curînd_ şi aşezat acum într-un colţ al salonului pe un şevalet. Rosetti, prieten şi mare admirator al lui Rosenthal, autorul portretului, laudă cu pasiune expresia blîndă şi căldura coloritului. Gazda e înfăţişată în costum de vînătoare. Poartă peste îmbrăcămintea de vînătoare un spenţer de pînză, dar i se vede ţeapăn gulerul alb scrobit şi cravata lată pe care Ghica nu le găseşte potrivite la îmbrăcămintea de vînătoare. Peste spenţer
are o tolbă de piele pentru vînat, pare-se, şi tocul unui pistol, de asemenea o cartuşieră. în picioare poartă un fel de ca- rîmbi de stofă, lungi pînă peste

genunchi, ca botforii, şi încheiaţi cu nasturi. în mîna stîngă ţine ţeava lungă a puştii sprijinite pe podea. Pălăria de vînătoare şi pelerina sînt aruncate pe un fotoliu căptuşit şi îmbrăcat în acelaşi brocart roşcat ca. şi sofalele. Foarte vie e privirea prepelicarului, care-şi aţinteşte ochii în ochii stăpînului.
Se strîng iarăşi toţi, căci se discută aprins şi nu mai iau seama- prepelicarului roşcat, care se joacă voios prin casă cu o pisică. Se vorbeşte despre arestări, despre planurile lui Bibescu. Se pare că Vilara ca şi Iancu Mânu, deşi porniţi făţiş pe represiune, îi sfătuiseră totuşi pe revoluţionari — îndeobşte cunoscuţi de ei — să mai aştepte, să fie prudenţi ; în felul acesta voiau adică să se ar.ite prieteni ai' mişcării. Cîţiva au criticat afişele revoluţionare lipite de vreo cîteva nopţi pe uliţe. Erau echivoce.
Iată că a sosit Bălcescu, însoţit de Costache, numaidecît şedinţa e deschisă. Proclamaţia redactată de Bălcescu e dinadins scurtă şi răspicată. Fiecare frază cuprinde o- idee, un punct de reformă, anunţat limpede, ca să sune de-a lungul şi de-a. latul ţării ca o lovitură de tun. Bălcescu le citeşte rar, una după alta, şi ideile lui sînt primite cu hotărîre, fără nici o discuţie, căci au fost dezbătute încă din ajun.
• 1. Libertatea individuală, libertatea cugetării şi a tiparului.
2. Desfiinţarea castelor şi a privilegiilor.
3. împroprietărirea clăcaşilor cu despăgubirea proprietarilor ... şi alte optsprezece puncte.

Ostrovul imper

Ca sa ajungă la ostrovul Imper, Hagi Curţi şi Dobrovici plecară împreună de la Sfîntu Gheorghe vechi ; trecură printre pielăriile şi curelăriile cu şei spînzurate la intrare şi uneori cu cai întregi, lucraţi din piele păroasă, de păreau împăiaţi, apoi coborîră pe Podul Tîrgului din Afară. Trecură, fireşte, pe lîngă biserica Olarilor, după care „încep iar prăvăliile, mai ales cu mărchitănie şi lipscănie. La capul Podului, la barieră,
caleaşca lor se descurcă greu printre cîrciumile pline toată ziua şi băcăniile care se ţin lanţ. Hagi Curţi opri în faţa unei olării cu străchini şi urcioare şi a unei dogării încărcate cu marfă : butoaie şi butoiaşe, doniţe, scaune şi mese nevopsite, mături şi împletituri albe de nuiele. Cumpărară lucruri de trebuinţă pentru moşie — se înţelege — ca să le trimită acasă. Se poticniră şi în faţa unei tinichigerii cu găleţi spînzurate afară, sobe, burlane, vedre şi tot soiul de căni de tinichea ; şi de acolo aveau de cumpărat. State Dobrovici întîrzie un timp în faţa cîtorva mari prăvălii cu cojoace cumpărate de la el ; avea nişte socoteli cu negustorii de aici. în pragul mai tuturor prăvăliilor sînt musafiri care se tocmesc îndîrjit, ba spun că se lipsesc de aşa marfă, şi chiar pleacă, se prefac că intră într-altă prăvălie, dar cînd înţeleg că negustorul nu mai poate lăsa din preţ, se întorc. Sînt aşa de multe prăvălii de acelaşi soi, aşezate unele

lîngă altele, şi atît se aseamănă între ele, cu marfa lor atîrnată ori scoasă pe tarabe şi galantare pînă în uliţă, încît cumpărătorul se zăpăceşte şi nu mai ştie bine în care prăvălie a fost. Nu se descurcă decît cînd ajunge în încăperea scundă şi întunecoasă unde jupînul stă la tejghea în papuci şi cu fes pe cap.
Au trecut greu şi au ajuns în Cîmpul Moşilor, dar aci caleaşca nu poate merge decît la pas. E puzderie de lume, tarabe nenumărate, căci a început vestitul tîrg din mai — tîr- gul Moşilor, cel întemeiat încă de pe vremea lui Matei Ba- sarab. Au trecut de oborul cît un bărăgan, care se întinde pînă la grădina lui Eliade, plină acum de barăci şi circuri. Voiau s-o ieie pe lîngă gardul întărit cu duzi al grădinii, lă- sînd la dreapta drumul cel mare care prin Pantelimon şi Cer- nica merge spre Săruleşti şi de acolo peste Bărăgan spre Ur- ziceni, Brăila şi Galaţi.
Grădina lui Eliade era la început o livadă ca de vreo cinci pogoane, cu poteci umbrite de duzi mari şi de corcoduşi, cu soci mulţi, ici şi colo cu liliac şi lămîiţa, cu cîţiva tei. Aici a fost construită peste un subsol o casă cu un cat, în care a fost mutată mai tîrziu o parte din faimoasa tipografie — adusă de la Mavrogheni — cum şi locuinţa poetului.
E o larmă de surle, de tobe, de pocnete, de strigăte, de lăutari, care te asurzeşte, căci e şi sîmbătă seara.
Grădina cea mare, despărţită de casă, este închiriată în timpul tîrgului, pe parcele, corturilor cu circuri şi comedianţi

,berăriilor cu danţuri de măscărici şi „cadîne", care joacă leneş şi desfrînat după muzica moale turcească, pe un soi de scenă împodobită cu verdeaţă şi oglinzi. în grădină e răcoare, şi cumpărătorii, după ce au stat în arşiţa tîrgului, vin aci să petreacă. De mare folos i-a fost lui Jîliade ajutorul în bani şi sfatul pe care i l-a dat bancherul Pavlicioni, îndemnîndu-1 să cumpere acest loc aproape de via sa.
Vizitiul se înşelă şi trecu mai departe, ţinînd-o mereu pe drumul Pantelimonului, cu casele cu prispe înguste, lipite pe jos cu pămînt, fără parmalîc, cu acoperişuri înalte de şindrilă, destul de înghesuite unele într-altele : aşa ajunseră pînă aproape de mănăstirea Mărcuţa, ctitorie a lui Ghica-Vodă. Ocolul nu era prea mare şi Dobrovici se supără degeaba, căci toate uliţele care se despart pe stînga sînt drumuri printre vii şi duc la lacul Fundeni, cu malurile lui nelămurite din stufi- şurile de trestii şi cu ochiuri de apă, uneori acoperite cu lintiţă şi frunze late ca lipanul, pe care dorm ca pe tipsii verzi nuferii albi cu inimă galbenă. Cam în mijlocul lacului este un mic ostrov — cel căutat de ei — la care se ajunge lunecînd printre trestii şi cele cîteva sălcii, pe unde se plimbă şi raţele sălbatice, şi vidrele cu cap turtit şi coada lopătoasă. Laşi luntrea şi calci pe pămînt sănătos, cu arini, ulmi şi gherghini sălbatici plini de privighetori. în mijloc este o poiană cu iarbă grasă şi înaltă. Proprietarul ostrovului, bancherul Pavlicioni, este în ceartă cu Cantacuzineştii, proprietarii satului Fundeni şi ctitorii bisericii de acolo, fiindcă el pretinde că ostrovul ţine de via lui cumpărată de la Ghiculesti şi care merge din spatele grădinii Eliade pînă în apa lacului. cJn drum fără case pe de lături duce tot printre vii, de la grădina lui Eliade pînă la lac, şi este numit „între Ziduri", din pricină că se înfundă între nişte ruine de pe malul apei. Acesta era drumul pe care voiau să meargă ei. Deocamdată ostrovul nu e de nici un folos nimănui şi slujeşte numai şerpilor de apă şi vidrelor ca să vîneze peşti, ca şi mărginaşilor, care vin să se scalde vara, în zilele de sărbătoare, şi apoi să treacă apa cu luntrile şi să mănînce hai- duceşte pe iarbă verde, după ce unii au pescuit ziua întreagă, fiecare după norocul lui.
Aici, în ostrovul Imper, bancherul, proprietarul de prăvălii şi de vii, arendaşul de moşii Pavlicioni a poftit astă-seară la o masă mare pe fruntaşii negoţului, încît nu lipseşte nici un staroste de breaslă din Bucureşti. E un bărbat înalt, cu nas puternic, cu ochi mari, negri. Poartă o mustaţă stufoasă, retezată scurt, deasupra unei guri roşii ca de femeie. Tot ca de femeie i-s şi obrajii mari, albi. în afară de Eliade şi Danielopolu, numai el, dintre cei ce vor fi de faţă, e îmbrăcat după moda apusului, în redingotă cenuşie. Pare de altfel şi mai tînăr decît e cu adevărat. Toţi, măguliţi de această poftire, au răspuns că vor veni cu mare bucurie. Pînă să se adune musafirii care, de la conacul din vie pînă aci vor avea de trecut numai un braţ îngust al lacului, Pavlicioni a luat pe Hagi

Curţi, giuvaergiul şi zaraful vestit, împreună cu Dobrovici, starostele iăbăcarilor, la o plimbare într-o barcă cu trei vîslaşL Barca e destul de încăpătoare şi are o găteală de caic turcesc, cu perne multe pe laviţe, cu umbrar roşu de pînză. Se aud şi lăutarii de pe insulă cîntînd încă de pe acum *Din sinul mumei mele* de Anion Pann. încet, malul împădurit al ostrovului rămîne în umbra serii; se văd acum căsuţele de ,1a Fundeni şi moara. Mai sus, bisericuţa spătarului Cantacuzino.

– Straşnică plimbare ! în oraş e o zăpuşeală de nu poţi răsufla. De mult n-a mai fost atît de cald în mai. Am să-mi fac şi eu o asemenea barcă, se lăfăieşte bucuros Hagi Curţi.

– Nu pentru plimbare v-am luat cu barca, măi oarneni buni, ci pentru că trebuie să vorbim noi între noi, ceva mai în taină, înainte de venirea celorlalţi. Hagi Curţi face un semn, arată întrebător spre vîslaşi.

– Ăştia ?

– Nu ştiu româneşte. Sînt albanezi pentru vie. Acum i-am adus.

– Spune, la ce te gîndeşti anume ? vrea să ştie zaraful.

Răspunsul cade hotărît, fără întîrziere ;

– Să facem aşa ca revoluţia care o veni să nu ne scape din mînă... şi lui Pavlicioni îi scapără ochii...

Starostele tăbăcarilor nu prea pricepe şi, mirat, se uită să vadă ce a înţeles Hagi Curţi. Vede că nici acesta n-a înţeles mare lucru.

– Dar ce putem face noi ?... nişte negustori ? întreabă zaraful şi ridică braţul cu mîneca largă a giubelei ca mărturie a nedumeririi lui de om cu glagore şi cu picioarele pe pămînt.

– Noi trebuie să conducem revoluţia, că de nu, e rău, rău de tot..Dacă trece de boieri, se întoarce împotriva noastră... Pavlicioni stă rezemat în fundul bărcii, pe perne, şi trage din ciubuc. Cei doi se miră, căci li se pare de necrezut că ei ar putea conduce revoluţia.

– Dar ce putem face noi, omule ? Noi n-avem darul de-a glăsui mulţimii. Noi nu sîntem vorbitori, şi Hagi Curţi ia martor cu privirea din nou pe prietenul său tăbăcar, căci tot ce spune bancherul le dă ameţeală.

– Nu spune prostii... Hagiule ! Nu ăia care vorbesc şi dau din mînă conduc revoluţiile.

Dobrovici e însă de părerea lui Hagi Curţi, de care se sprijină cu încredere negustorească, căci de ani de zile Dobrovici e obişnuit să ceară sfatul giuvaergiului.

– Nu zău, cum am putea conduce revoluţia noi, nişte bieţi negustori ?

Bancherul şi arendaşul ridică mîinile, scos din sărite, dar numaidecît, spunîndu-şi că trebuie să aibă răbdare cu asemenea oameni, reia cu o linişte chibzuită.

– Cine credeţi voi că duce, unde vrea el, barca asta ? Ăştia care dau din mîini ? Nu... Uitaţi-vă aci. Le arătă în spatele lui cîrma, ale cărei sfori le ţine el acum în mîna dreaptă.
– îi vedeţi voi pe ăştia trei care vîslesc ? Ei ştiu că merg spre moară, că aşa le-am spus la plecare şi trag într-acolo. Ei, uite...
. Cei doi privesc şi se - minunează cînd văd că barca deodată coteşte puternic la stînga, spre satul de pe mal.
– Cu cît mai tare dau vîslaşii din mîini, cu atît mai mult şi mai repede se îndepărtează de ţinta la care vor ei să meargă.
Dobrovici ar vrea parcă să vadă încă o dată minunea.
«— Tragi nevăzut de sforile astea şi barca merge unde vrei dumneata ? şi cînd vede că Pavlicioni repetă trasul de sforile cîrmei, omul se scarpină mirat în cap.
– Aşa trebuie să meargă şi revoluţia condusa de noi. înţelegeţi ? V-am chemat pe voi doi, fiindcă voi doi trebuie să intraţi în guvern după ce vodă va fi răsturnat...
Acum mirarea lui Dobrovici nu mai are margini.
<— Noi, miniştri ? se bîlbîie el năucit şi uluit, cu mîinile una într-alta.
– Da... şi Pavlicioni dă cu pumnul în laviţa bărcii
Hagi Curţi s-a gindit o clipă, apoi răspunde cum- se cuvine, cu o hotărîre chibzuită, iscodindu-1 uşor cu privirea pe Dobrovici, ca să vadă dâcă-1 urmează şi de data asta :
– Frate Rudi, te-am ascultat de multe ori, o să te ascul-
Da, starostele e de aceeaşi părere, căci dă din cap tăcut, ca şi cînd ar rumega ideea, dar de fapt se bizuie pe prietenul său.
Apoi Pavlicioni le explică în amănunte ce au să facă astă-seară, cînd va vorbi un musafir de seamă, Eliade, pe care de altfel ei îl cunosc bine, căci au fost abonaţi la ziarele lui.
îl bate la cap îndeosebi pe Dobrovici, pe care îl vede totuşi mai moale...
– De ce să nu fi ministru dumneata, care ai o tăbăcărie cu aproape două sute de meşteri, calfe şi ucenici ? Dumneata care eşti starostele breslei dumitale ?
Ar vrea, acum după ce i-a dăscălit cum trebuie, să se întoarcă mai devreme pe Ostrov, căci ţine să se ocupe el însuşi de pregătirea ospăţului. E grozav de priceput şi are un gust deosebit pentru bunătăţile mesei, deşi el însuşi nu mănîncă mai nimic. îi place să vadă pe alţii mîncînd cu poftă la masa lui şi să-i îndemne necontenit: „Mai ia puţin... gustă şi din asta... să vezi ce dulceaţă are pastrama asta, fragedă, de nu-i simţi sărătura... un pic, numai un pic. Vinul ăsta e de la mine din vie dar e dichisit după legea Iui, de un grec thesaliot..."
Pînă să se aşeze la masă, cîţiva arnăuţi găietănaţi, dar fără pistoalele obişnuite, se plimbă printre musafiri cu tăvi cu băuturi şi mezeluri, dar

poftindu-i să vie şi la un butoi întors, pe al cărui fund e aşternută o faţă de masă şi pe care se aflǎ nenumărate alte mezelicuri: ghiudem, ficăţei şi chifteluţe prăjite de pasăre, măsline verzui, icre de ştiucă, pălămidă friptă, chefali cu ceapă şi obleţi prăjiţi în untdelemn, cu sare multă deasupra. Din acelaşi butoi, de la cep, se scot ulcele de pelin de mai din viile lui Pavlicioni. Alături e o tăviţă cu sticje de tot soiul, mastică de Chios tare şi dulceagă, ţuică bătrînă de Văleni de Munte, rachiuri ungureşti de caise, votcă şi altele. în timpul acesta focul dogoreşte pe o vatră mare un grătar cu sute de mititei pe el, dar — făcute anume, ca să se poată învîrti deasupra ei, pe jeratic de tei şi subt supravegherea gri-»
julie a gazdei — şi cîteva frigărui cu cîte şase pui de mai, pe cînd la alt soi de foc sfîrîie. dînd miros plăcut alte frigărui, acestea de chebap. „Din ăsta să gustaţi negreşit, că e făcut cu socoteală, aşa cum am văzut eu într-o vară în Damasc, că numai acolo chebapul e chebap." Au gustat din toate cu o poftă de haiduci pîntecoşi. S-au aşezat apoi la masă, pe covoarele aşternute pe iarbă, stînd cu picioarele strînse subt ei, căp mai toţi, stînjeniţi de perine, le dăduseră în lături. După saramura de biban cu multă boia şi după marinata de crap lat în burtă, au venit fripturile. Dar cel mai mult le plăcură parcă mieii care fuseseră puşi la foc hoţeşte, adică îngropaţi în jeratic, în pielea lor, pînă plesneau, şi erau unşi apoi cu tot felul de mirodenii.
...Toţi mîncară cu poftă, după legea veacului, slujindu-se cei mai mulţi de degete, căci furculiţele puse alături — născocire destul de proaspătă pentru ei — îi cam încurcau. După ce băură cîteva soiuri de vin, Pavlicioni, care nu băuse decît ceaiuri toată seara şi care se pregătea să ţină o cuvîntare, făcu semn slujitorilor ; aceştia strînseră toate paharele de pe masă şi aduseră altele de cleştar subţire, înflorat, şi de formă nemaivăzută de către cei de faţă. Din două putini largi, joase, pline cu gheaţă se iviră apoi zeci de sticle de şampanie, păstrate la început la gheţăria cea mare din vie, şi apoi, aburite de răceală, aduse aci în butoaie tot cu gheaţă. Nu toţi marii negustori băuseră pînă în această seară şampanie, oricît erau de bogaţi. Deşi, după pacea de la Adrianopole, începuse să se aducă din Franţa multă şampanie şi de bună calitate, totuşi Oamenilor, care luptaseră aprig ca să facă averi mari, li se pă-rea aceasta o frivolitate, un lux de neîngăduit cînd îl plăteau ei. Se revolta în ei zgîrcenia, duhul însuşi care dusese la adunarea averii atunci cînd era vorba să cumpere drăcie de asta franţuzească. Dar astă-seară, văzînd-o jucînd spumoasă şi aurie în paharele de cleştar, găsiră că, rece şi pişcătoare, e tare bună şi nu aşteptau să fie rugaţi de Pavlicioni ca să lase să li se umple mereu paharele.
Peste vreo două ceasuri, cu toată boarea răcoroasă a lacului şi a pădurii, se încălziseră de mîncare şi băutură atît de mult, mai ales că şedeau cu

picioarele subt ei, pe covoare, încît lepă- daseră giubelele şi rămaseră numai în an terii şi fermenele. Unii se ameţiră de-a binelea, beau mereu şi chicoteau ca fetişcanele
Ia pişcătura rece a băuturii spumoase. Iată însă că Pavlicioni se ridică în picioare, ţinînd în mînă un pahar pe care îl va pune apoi jos, cînd se va încălzi şi el de focul oratoriei.
– Fraţi negustori—, v-am poftit aci la mine, în această insulă...
O voce mucalită strigă mai din coada mesei:
– Fiindcă în oraş e holeră...
– Nu pentru asta, ci pentru că se petrec în lume lucruri mari. De la un capăt la altul al Europei, totul se mişcă pentru libertate. Fraţi negustori, în scurtă vreme şi noi ne vom elibera din lanţurile sclaviei. Dar pentru asta trebuie să ne mişcăm şi noi... adică negustorimea.
– Şi cît mai repede, că dacă nu, ne-o iau înainte neoamenii, şi e rău, întregi Hagi Curţi, care dovedea că pricepuse bine învăţătura prietenului său Rudi.
– La mine în tăbăcărie, calfele şi ucenicii numai de revoluţie vorbesc, adăugă' cu vocea lui groasă şi starostele Dobrovici.
Se ridică atunci un bătrîn cu mustaţa mare, albă, care bucuros ar fi purtat barbă dacă nu ar fi fost oprit de la asta, căci afară de marii boieri, numai clericii şi ţăranii bătrîni aveau asemenea drept, numai pentru ei nu era oprelişte.
– Eu cred că Rudi are dreptate... Trebuie să ne grăbim... Ce auz în fabrică şi în prăvăliile mele nu-mi place. Zilierir cred că le-a sosit ceasul. Vom păţi ce-au păţit cei din Franţa... Aşa, vă spun să ştiţi, că eu am trăit pe vremea aceea, de fugea lumea de acolo în toate părţile, că la ei acasă se scăldau în sînge.
– Ei bine, v-am chemat aci, reluă Pavlicioni, ca să ne cunoaştem mai bine între noi, între voi şi mai ales ca să cunoaştem cu toţii pe cel care va fi în fruntea revoluţiei româneşti, pe marele cărturar şi dascăl al neamului, pe scumpul nostru Ion Eliade.
înainte ca să izbucnească aprobările zgomotoasej Hagi Curţi întregi cu căldură cele spuse.
– Ca proprietar al celei mai mari tipografii din Bucureşti, dumnealui e şi puţin negustor de-ai noştri.

Unii bat din palme, alţii strigă, se aude şi un mtîrziat „aferim"... Un nor a trecut peste faţa lunii noi, fără s-o poatăumbri. Din ostrov nu se poate vedea spre oraş şi se simt aci ca apăraţi de Agie şi de dorobanţi.
Eliade se ridică înlăcrimat, tulburat.
– Oameni buni, eu nu sînt decît un smerit scriitor. Tipografia mea e...
Dar Hagi Curţi îl întrerupe iar, grăbit, încălzit de perspectivele nebănuite de el pînă în seara asta.
– Eşti cel mai mare dintre noi. Trebuie să fii în frunte.
– E prea mult pentru modestele mele mijloace. Şi întoarse spre cer un profil cezarian, corijat de frumoasele lui plete cărunte şi de mustaţa mătăsoasă.
Pavlicioni, care tot vorbind se plimba, a venit acum alături de Eliade.
– Cum vrei să lăsăm revoluţia pe seama cîtorva studenţi anarhişti şi a unor neisprăviţi ? Unde vom ajunge ?
Toţi întăresc zgomotos. Se aud tot felul de apostrofe şi strigăte... „Nu vrem anarhie... Nu vrem să ni se suie în cap desculţii."
Eliade, aşteptînd să se sfîrşească strigătele, schimbă priviri înduioşate cu Pavlicioni, apoi reia cu voce sonoră, plină de hotărîre.
– Aci sînt alături de dumneavoastră. Am scris-o şi la gazetă : urăsc tirania, mi-e frică de anarhie. Sînt aci amîndoi unchii mei, amîndoi negustori şi cărturari, Danielopolii. Ei mă cunosc şi vă cunosc.
A; fost un vuiet de aprobări, unii au încercat chiar să se ridice în picioare.
Chemat stăruitor să vorbească, Nicolae Danielopolu le-a arătat ce „rolă" frumoasă este chemată să joace negustorimea. Vorbea cu uşurinţă şi se cam lăsa îmbătat de cele ce spunea.
Petrecerea era în toiul ei, negustorimea se înfierbîntase bine de tot aflînd că rangurile şi privilegiile boiereşti vor fi desfiinţate — era ceea ce burghezia numea cu convingere „egalitate" — limbile se dezlegară, fiecare lua cuvîntul şi făgăduia că „dă" pentru revoluţie atîtea calfe şi atîţia zilieri, amintind astfel de vestirile cu duh ale mesenilor, către naşul ridicat în picioare la nunţile la care se făcea „masă cu dar", pentru ca să se scoată cheltuielile.
O seamă de oratori improvizaţi, în anterie, cu ceacşiri roşii şi cu meşi galbeni în picioare, ţineau acum cuvîntări mai abitir ca apărătorii în faţa Divanului apelativ. Printre cei mai înflăcăraţi de ideea egalităţii cu boierii — căci nimeni nu voia egalitate cu ţăranii şi muncitorii — era starostele Dobrovici, care rostea întiiul său discurs în viaţă.
Nu mai ştia să sfîrşească, nu nimerea nicidecum cuvîn- tul de încheiere şi lungea astfel la nesfîrşit, fără să ştie cînd se va putea opri. Pînă la urmă făgădui şi el o sută de calfe... Dar abia se aşezase jos şi iată că un vătaf de curte veni să-i spuie ceva la ureche. într-o clipită i s-au dus aburii vinului şi ai succesului oratoric.Pare abătut. Pavlicioni, care a băgat de seamă întîmplarea,

întreabă de la locul lui despre ce e vorba. Toţi întorc capetele într-acolo. Mai tuturor li s-a înmuiat inima, să nu fie vreo veste proastă, vreo poruncă a Agiei, vreun foc în mijlocul Bucureştilor, un foc dintre cele care nimicesc jumătate din oraş.
Dobrovici abia mai poate îngîna două cuvinte. Cineva lămureşte despre ce e vorba.
– A venit un slujitor de la boierul Alecu Vulpe. Spune că-1 cheamă boierul numaidecît, la el acasă, pe fratele Dobrovici. Zice că să vie repede, că boierul e furios.
Pavlicioni se ridică, indignat.
– Acum ? Sîmbătă seara ? Dar ce-i asta ? Sîntem slugile lui ? Cum poate fi chemat astfel un mare negustor ? Şi ce-i dacă-i supărat boierul Vulpe ? Nu te duîe, frate Dobrovici. Eşti tot atît de bogat ca şi el. La Viena şi Lipsea, numele dumitale e aur, iar de Vulpe nu ştie nimeni.
Toată lumea strigă... „Nu te duce, jupîne... ai moşii tot aşa frumoase ca ale lui... Nu te duce, vere... Să te cheme ziua, ca oamenii, nu acum, la miezul nopţii... Trimite-i vorbă că eşti musafir... Că eşti la o masă cu prieteni."
Dar lui Dobrovici i s-au tăiat picioarele. Celorlalţi puţin le pasă, căci nu e vorba de ei. Dar el ştie cum se poartă boierimea cu negustorii. Cînd era mare vornic, Alecu Vulpe era cît pe-aci să-l ţintuiască de o ureche la stîlp, în piaţa Sfîntu Gheorghe, pentru că ieşise din prăvălia lui o piele scumpă, dar cam putredă, răscoaptă. Un negustor putea fi oricînd chemat la Agie, uns cu smoală şi plimbat aşa prin oraş, cu marfa legată de gît, dacă marfa aceasta era socotită de boieri proastă ori prea scumpă.

Nu vă supăraţi, mă duc... Să vedem numai despre ce e vorba. Am caleaşca la conacul viei, şi intr-o jumătate de ceas sînt înapoiNegustorul şi boierul

A trecut braţul de apă cel mai adînc şi mai îngust la Fîntî- nică, în barca cu cei trei arnăuţi şi apoi, luînd în piept o potecă rîpoasă, printre butucii de vie în floare, a ajuns la conac. Dar cînd să se suie în caleâşcă, ia vizitiul de unde nu e. Pasămite vizitiii tuturor butcilor se adunaseră în foişorul viei şi povesteau snoave, după ce mîncaseră şi ei friptură şi băuseră un pahar de vin, din porunca anume a lui Pavlicioni. Starostele Dobrovici ardea de nerăbdare. I s-a părut nemaipomenit că vizitiul nu-1 aşteaptă pe capră şi de cum îl văzu se răţoi la el,

– Unde-mi stai, ticălosule ? Nu ţi-am spus să aştepţi totdeauna lîngă cai ?

La răspunsul învinuitului că s-a dus şi el să îmbuce ceva, mînia marelui negustor n-a mai cunoscut margini. A luat biciuşca din toC şi a început să-i care cu ea. Cu faţa arsă de plesnitura biciului, omul numai a Scrîşnît din dinţi, s-a urcat pe capră şi a pornit.

Ajuns la casa cea mare de pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de biserica Sfîntu Nicolae Tabacu, Dobrovici a oprit caleaşca afară şi a fost dus de paznicul de noapte de la poartă, care văzuse caleaşca şi l-a crezut boier, la uşa cea mare din faţă. A bătut tot paznicul acesta în uşă, iar un arnăut cu găietane a venit să-i deschidă, făcîndu-i apoi loc să intre, l-a trecut pe starostele tăbăcarilor prin două săli mici cu oglinzi şi laviţe de palisandru, unde acesta şi-a lăsat papucii şi giubeaua, şi apoi l-a dus în sala cea mare cu sacnacsiu, spre colţul uliţei.

Aici Alecu Vulpe împreună cu alţi boieri joacă ca de obicei cărţi. Bineînţeles este de faţă şi Băl-Ceaurescu, acum nedespărţit de Eufrosina, care e deci şi ea. încet, încet, chinuit de fata asta care nu vrea să-i fie decît nepoată, a umplut-o de bijuterii. Se mulţumeşte deocamdată s-o ia cu el în toate părţile, în fiece zi.

Cînd Vulpe îl văzu pe Dobrovici, se întrerupse din joc şi începu să strige furios:

– Pe unde ai intrat ? Pe unde ai intrat, mă ?

Dobrovici se fîstîceşte, ar vrea să spună ceva, i se îneacă vorbele în gîtlej.

Să vedeţi...Vulpe, furios, nici n-a aşteptat răspunsul.
___ pe unde ai intrat, n-auzi ? Se întoarce spre arnăut, cu
gura pungă... Pe unde l-ai adus, mă vită ?
Sluga se bîlbîie, speriată.
– Prin faţă, am crezut că-
Vulpe se întoarce iar furios către Dobrovici:
– Mascara, intri într-o casă boierească prin faţă ? — şi-i priveşte pe ceilalţi ca înmărmurit de o asemenea cutezanţă ; apoi se porneşte a urla către negustor : Afară ! Ieşi afară... Şi către slugă : Vită, adu-1 prin uşa din dos.
Eufrosina, care stătea de vorbă, lungită pe sofa, cu Vulpachi şi cu colonelul Dăscălescu, se uita cu milă la tatăl lui Pană ; părea gata să-i spuie o vorbă marelui ban. Pe urmă se **răzgîndi** şi urmări cu privirile pe Dobrovici, care ieşi împleti cindu-se. Omul abia şi-a pus la nimereală anteriul şi cizrnu- liţele de saftian. E dus prin curte către bucătării, intră într-un soi de tindă lungă, cu duşumea ceruită, ocoleşte la dreapta pe alta şi mai lungă, năucit de nu vede nimic, şi pe urmă, pe uşa din fund, e scos iarăşi în odaia cea mare cu sacnacsiu.
Dar nimeni nu se mai uită la el. Aşteaptă într-un colţ, ca la trei sferturi de ceas. Abia atunci marele ban îşi aminteşte şi spune uneia din slugile care purtau tăvile cu gustări, vin şi cafele pentru jucători să-i aducă blana de cacom alb. Cînd sluga i-a pus-o dinainte, Vulpe îşi dezdoaie picioarele de subt el, se ridică greoi, coboară de pe. sofa şi vine ameninţător spre Dobrovici
– Ascultă, ce blană e asta ? Ţi-ai bătut joc de mine ? După ce îmbracă haina iar îi vorbeşte întărîtat, privindu-1 mînios cu ochii fără gene, mici de ciudă. Vino aici... Ia uite cum îmi vine gulerul...
– Vine bine, măria-ta, aşa trebuie să vie...
– Aşa trebuie să vie ? Scîrbă ce eşti! Cu mine vorbeşti tu aşa ? Vrea să-l lovească, dar oasele-i trosnesc şi mîna uscată nu-l ajunge.
Dobrovici se văicăreşte, nenorocit, cu capul lăsat smerit pe umărul stîng.
– Măria-ta, o facem din nou dacă nu vă place... Săru mîna... nu vă supăraţi.
Dar Vulpe fierbe de mînie ; gura lui fără dinţi, ca o pungă, e albă de un soi de spumă uşoară.
— Ţi-ai bătut joc de mine, neruşinatule... Caută ceva, şi parcă nu găseşte, apoi ia de pe masă o cutie de tabac goală şi o aruncă în blănar. Uite cum vorbeşte cu mine un fecior de măţar ! Ascultă, dacă mîine cînd mă scol nu găsesc blana fără cusur, pun să te bată dinaintea bucătăriei.
Dobrovici iese, împleticindu-se ca beat, fără să poată şti dacă pare beat că a fost atît de umilit sau de bucurie pentru că a scăpat aşa uşor.
Bonifacîu

Bălcescu veni acasă pe la zece seara. în timp ce-şi lăsa mac- ferlanul şi pălăria în mica marchiză-veranda, fu întîmpinat de Tiţa, care-1 aştepta, ca în fiecare seară, anume ca să-l vadă *ea* mîncînd, căci doctorul Gronau îi spusese că numai o masă hrănitoare şi îmbelşugată îl poate păstra în viaţă. Era foarte intrigată şi îl vesti degrabă :

– Ai o scrisoare cu adresa în ungureşte, de la Budapesta.

Bălcescu tresări. Inima-i bătea ca niciodată pînă acum. întrebă atît de pripit unde e scrisoarea, încît Tiţa deveni şi mai curioasă. Scrisoarea era alături de cele două ouă fierte- şi de friptura de pui rece de pe tava aşternută cu şervet alb şi pusă pe lunga lui masă de lucru. O desfăcu, dar nu pricepu absolut nimic. Era de la început pînă la sfîrşit scrisă în ungureşte şi doar o dată întîlni numele Bălcescu, spre sfîrşitul eL

– Ce e ? întrebă sora neliniştită.

– Tiţa, nu ştiu ungureşte decît *Keleti Ujsâg*[I] şi tocmai cuvintele acestea lipsesc din scrisoarea asta. Trebuie să caut mîine pe cineva care să mi-o tălmăcească.

încerca să-şi astîmpere curiozitatea, dar el însuşi devenea din ce în ce mai înciudat pe acest mod de a i se scrie. Desigur că Luxiţa îl vesteşte că a născut. Va fi avînd un băiat cumva ? Ori fetiţă ? Deşi îşi spunea că paternitatea este pentru el o fericire îndepărtată, nereală, totuşi ar fi vrut neapărat să ştie ce s-a întîmplat cu adevărat. Se sili să pară liniştit. încercă să mănînci' şi ciocăni încet un ou.

Tiţa îl mai întrebă despre ce s-a discutat la „Frăţia", dacă mîine este cumva liber, ca să meargă la unchiul lor la vie. I-a poftit la masa de seară şi le trimite o trăsură. Dar orice spunea, gîndul îi fugea într-altă parte ; de altfel şi din răspunsurile lui se vedea că e, la rîndul lui, cu gîndurile aiurea. Dar aşa, de pe drumurile astea ale incertitudinii şi ab întrebărilor, Bălcescu reveni într-o clipă încremenit, şi faţa îi căpătă o palocre pă- mîntie. Parcă i se înfipse un cuţi: în inimă. Dacă ea a murit din naştere şi îi scrie despre asta altcineva, o mînă străină şi milostivă? Gîndul îi fu cu neputinţă de îndurat; se ridică scurt de la masă. Tiţa, care îl spiona neliniştită, înregistră în propria ei făptură, ca un seismograf de o nesfîrşită sensibilitate, toată brusca lui emoţie, deşi pentru ea era fără obiect.

– Nicule, ce e ? Şi-i prinse mîna cu adîncă duioşie.

– Nimic, Tiţa, fii bună, lasă-mă te rog singur, lasă-mă cu gîndurile mele... nici eu nu ştiu nimic.

înţelese din privirea lui arzătoare, din vorbele lui cu un accent de deznădejde că trebuie să-l lase singur.

I *Ziarul orientului* (magii.).

Timp de o oră întreagă se plimbă prin casă frămîntat de cele mai mistuitoare întrebări. Gîndul că a putut să moară Luxiţa îl înnebunea. Niciodată nu a iubit-o atît cît o iubea în clipele astea, cînd era pierdută pentru el. O descoperea de la clipă la clipă şi o înţelegea, cum nu o cunoscuse şi nu o înţelesese în curgerea anilor. Era atîta generozitate, atît elan al dăruirii în făptura asta mlădioasă şi sprintenă, neaşteptată în reacţiile ei, care uneori era stinsă şi aproape urîtă cînd era bolnavă, ori nu ţinea ea să fie frumoasă, dar care era plină de farmec şi de strălucire atunci cînd voia ea — femeia asta care întorcea sporită bucuria ce i se da, ca o oglindă de cristal pur, care răsfrînge înzecit lumina dăruită. Avea acum treizeci şi doi de ani şi uneori era abătută, istovită de griji, bolnavă, dar în aceeaşi clipă, dacă afla faptul de care era însetată inima ei, înflorea ca o adolescentă, privită de un salon întreg. Ar putea oare pieri, ca să nu mai fie niciodată, aşa cum nu mai sînt frunzele din alt an ?
Privea mereu scrisoarea de pe masă, ţintuit de cuvintele ei neînţelese. îşi aduse aminte că şi Luxiţa se aşteptă la o naştere grea, căci un doctor îi spusese că întîia naştere la treizeci şi mai bine de ani este totdeauna legată de mari primejdii. Ştia şi le-a înfruntat. Era în ea o sete nepotolită de a fi mamă, ar fi înfruntat pentru asta şi certitudinea morţii.
Recitea cuvintele ungureşti care nu-i spuneau nimic, absolut nimic, deşi în ele era taina cea mare a vieţii lui.
Nu mai putea fi vorba de somn, de aşteptat pînă a doua zi, căci pînă în zori era o veşnicie. Dar nu putea nici să înţeleagă unde cr putea găsi chiar în noaptea asta pe cineva care să ştie ungureşte, pe cineva pe care ar putea să-l scoale la miezul nopţii. începu să-şi cerceteze în minte şirul slujitoarelor şi al meseriaşilor unguri cunoscuţi, care ar putea să-i tălmăcească scrisoarea. Nu găsi nimic. Se trînti în fotoliul verde, hotărît să doarmă îmbrăcat, dacă va putea cumva dormi, şi stinse lumina. De afară intră pe fereastra deschisă văpaia molatică a lunii, umplînd încăperea de arabescuri albe, negre.
Dintr-o dată tresări, uimit că nu se gîndise de la început la el... Rosenthal ! Ştie că e un hoinar fără leac şi că noaptea nu-1 găseşti niciodată acasă, însă îl va căuta în tot Bucureştii. A şi pornit. Dar în uşă întîlni pe Tiţa, care nici ea nu putea să doarmă din pricina scrisorii şi care îl pîndea neliniştită.
– Tiţa, mă duc la Rosenthal ! Să-mi citească scrisoarea chiar în noaptea asta. Nu mai pot. >ţ
îşi puse macferlanul, îşi luă pălăria rotundă şi tare şi ieşi pe portiţă, pe lîngă bolta de viţă. Soră-sa se întreba şi mai neliniştită ce putea să aştepte el, ce puteau să aducă acele rînduri ungureşti... de ce a simţit nevoia să plece chiar noaptea în căutare.

Nu l-a găsit pe Rosenthal acasă, dar l-a găsit la Rosetti, unde într-un chioşc îmbrăcat în iederă mai erau şi alţi prieteni şi prietene de-ai lor. El le cînta din vioară, subt lumina lunii. Bălcescu le-a spus limpede ce vrea. Să i se citească numaidecît o scrisoare. Cei de faţă au înţeles, şi ei doi au intrat în casă. La lumina unui sfeşnic, Rosenthal a început să citească numai pentru el mai întîi. Bălcescu aştepta de parcă era ţinut într-o gheară. O gheară care, spre sfîrşit, în clipa cînd subt mustaţa mică a lui Rosenthal apăru un zîmbet, începu să-şi slăbească strîn- soarea. Fără să-i mai traducă, pictorul îl luă în braţe, strîn-gîndu-1 plin de căldură.

– Nicule, eşti tată. Unguroaica ta ţi-a făcut un băiat. îl cheamă Bonifaciu.

– Şi ea ? întrebă Bălcescu, încă neliniştit.

– Cred că e bine... N-ar fi scris o scrisoare atît de năzdrăvană dacă ar fi ceva rău.

– Năzdrăvană ? Cum asta ?

în timpul[x]acesta, cei de afară, privind prin fereastra joasă, îi văzuseră îmbrăţişîndu-se şi erau tare curioşi să ştie ce veste atît de frumoasă putuse primi Bălcescu. îi strigară să vie în chioşc. Bălcescu însă nu se lăsă pînă ce Rosenthal nu-i traduse scrisoarea cuvînt cu cuvînt.

Era o scrisoare exuberantă, ca un strigăt de triumf şi veselă ca o glumă, căci Luxiţa se apucase să imagineze o întreagă poveste care-i dădea şi lui o poftă nebună de rîs. Că mama ei, profesoara, care a vrut s-o gonească de acasă pentru păcătui ei, cînd a văzut pe micul Bonifaciu, într-o clipă s-a îndrăgostit de el... A declarat că seamănă cu un frate al ei, pe care 1-a iubit... Că au băut toţi şampanie... Că ea se simte foarte bine şi că-1 iubeşte mai mult ca oricînd. Ar vrea să vie la Bucureşti, dar maică-sa i-a spus că nu dă ea copilul să plece pe drum, să se îmbolnăvească, cine ştie, Iezus Maria ! Că n-are decît să vină el, păcătosul de bărbat, la Budapesta... ori dacă ea nu s-a săturat de el, să se ducă ea la Bucureşti, dar copilul nu-l va da. Că-i va găsi ea o doică şi-1 va creşte singură. Scrisoarea încheia spunînd că ea s-a hotărît şi chiar aşa va face. Va veni adică la Bucureşti, singură. „Fată smintită de optsprezece ani", ar fi spus bătrînă mamă...

Rosenthal îl mai îmbrăţişă încă o dată şi veniră amîndoi, nespus de veseli acum, în chioşcul luminat de lună. Cei de faţă stăruiau toţi să afle despre ce e vorba. Mai ales o cîrnă, care se ghicea, în lumina dulce a lunii, drept o fire foarte sentimentală, zgîndărea mereu curiozitatea celorlalţi.

– Nicule, la urma urmelor, de ce să nu le spunem ? fu de părere prietenul, strunind din nou vioara.

Vru să zică hotărît: Nu... dar pe urmă îl fulgeră uşor un gînd. Rămase tăcut, zîmbindu-şi lui însuşi, clătinînd din cap, căci acum pricepu de ce i-a scris Luxiţa aşa... şi de ce a pus să fie tălmăcită scrisoarea în ungureşte, numai în

ungureşte... De ce improvizase o asemenea poveste. Vrea ea, anume, ca scrisoarea să fie arătată la toată lumea... Avea ea socotelile ei... îşi surîdea mereu lui însuşi. Foarte bine, va face aşa cum doreşte ea.

– Spune-le tu !

Rosenthal nu aşteptă să i se spuie încă o dată.

– Nicu are un băiat... I l-a născut o unguroaică la Budapesta. îl cheamă Bonifaciu.

Costache Rosetti, care se dusese în iatac să fie lîngă Maria lui cînd alăptează fetiţa şi se întorcea, auzi din prag vestea dată de Rosenthal. întinse braţele înflăcărat către Bălcescu.

– Frate, vino să te îmbrăţişez... Ai un băiat... Un viitor combatant pentru cauza poporului... Mă emoţionează grozav gîndul că poate Bonifaciu al tău este născut în aceeaşi zi cu Liby a mea. Ah, aceştia sînt copiii libertăţii... frate... Ei sînt zorile omenirii celei noi.

De un an de zile, Rosetti se însurase cu Maria Grant, pe care o iubea de îndelungată vreme. I se născuse de cîteva zile o fetiţă, pe care el, asociind-o de la naştere cu revoluţia care sta să izbucnească, o botezase, plin de înflăcărare, Libertate şi-i prescurtară numele în Liby.

Veselia fu dintr-un salt sporită şi-1 îmbrăţişară toţi pe rînd. Se întoarse acasă absent, îndepărtat, ca şi cum ar fi băut un vin bun. Se simţea fericit. Totul i se părea limpede şi uşor. Cînd vru să întoarcă cheia în broască, uşa verandei se deschise singură. Tiţa îl aştepta. Faţa ei era descompusă de nelinişte.

– Ce-a fost, Nicule ? Dar neliniştea i se topi ca o zăpada la sfîrşitul lui martie, cînd văzu, după ce aprinse lumina, figura lui fericită. Acum ardea de curiozitate femeiască, iar el se simţi obligat să-i spuie ceva... şi cum nu putea să o mintă, decît tăcînd, trecu şi el subt tăcere o parte din adevăr. îi spuse deci că la Paris a cunoscut o studentă unguroaică, de la Budapesta. Că are acum un băiat, Bonifaciu. Deodată faţa ei deveni palidă. Dar nu vorbi numaidecît. încercă să plece cu tava spre uşă, se opri în loc, se întoarse spre el şi-i spuse hotărît.

– Nicule, să-l luăm la noi. Vreau să ţi—1 cresc eu.

El bîlbîi încurcat tot felul de motive, care pînă la urmă se rezumară la stăruinţa acelei bunici imaginare de a-şi păstra nepotul. Cînd se despărţiră, Tiţa luă cu ea scrisoarea. Parcă s-ar fi bizuit pe o tehnică să afle ea adevărul, chiar dintr-o limbă din care nu ştia nici un cuvînt. A fost, bineînţeles, de prisos, şi nici în viitor, niciodată, n-a putut scoate un cuvînt mai mult de la el despre Bonifaciu.

în gradina Teii Doamnei

Pe malul lacului celui mai limpede şi mai bun de scăldat din cîte face Colentina, şi sînt multe, Buftea, Herăstrău, Flo- reasca, Tei, Imper, Fundeni,

Cernica şi altele, grădina Tei e foarte căutată de bucureşteni. Cu pajişti dulci, cu privighetori şi belşug de flori, aici luna mai e nespus de frumoasă.
Pe o cărare largă ce mergea printre teii care stăteau să dea în floare, chiar lîngă palatul Doamnei — al doamnei lui Grigore Ghica — se plimbă vorbind aprins Ion Ghica şi Eliade. Acesta e foarte agitat şi oarecum plîngăreţ.

– Va să zică, voi vreţi să faceţi revoluţie fără mine ?
– Domnule profesor, nu sîntem „noi", ci este, aşa cum văd că ştiţi, o societate întreagă, „Frăţia".

E cald, căci vara a venit dintr-o dată şi amîndoi merg cu capul descoperit, ţinîndu-şi în mînă pălăriile tari şi înalte.
Eliade reia, îndurerat şi mînios :

– Iancu Ghica, uită-te în ochii mei... Cei mai mulţi de la „Frăţia" voastră sînt foşti elevi de-ai mei, de la Sfîntul Sava. Nu vă e ruşine vouă să faceţi revoluţie fără mine ?

Ion Ghica e foarte mişcat, căci nu poate uita că Eliade este după Gheorghe Lazăr — şi urmaş numaidecît al acestuia — întîiul mare dascăl al neamului. Este autorul unei gramatici a limbii româneşti, un creator deschizător de drumuri noi în cultura românească. Este autorul *Zburătorului,* poezia pe care nimeni nu o poate uita. Este dascălul lor, al tuturor, chiar dacă după 1828 el a renunţat să mai fie director al şcoalei şi să ţie cursuri, ca să se poată ocupa de ziare, şi deci nici el, nici Bălcescu nu l-au avut propriu-zis profesor — dar niciodată, poate, cuvîntul de dascăl nu a fost mai potrivit decît adresat acestui om, care cu Dinicu Golescu a înfiinţat „Societatea literară" în 1827, apoi cu Ion Cîmpineanu, „Filarmonica" în 1833 — şi deci teatru românesc — şi care prin *Curierul românesc,* prin *Curierul de ambe sexe* şi prin *Gazeta teatrului* a creat piesa românească. E desigur inconsecvent, irascibil, puţin prăpăstios, pătimaş din cale afară, dar cum zic toţi „e mare." Ochii de viezure s-au umezit şi Ghica ia mîna profesorului.

– Am să vorbesc negreşit cu Bălcescu. Vă caut eu poi- mîine acasă.
– Eu am înţeles că va veni şi el aci, cu dumneata.
– Şi-a adus aminte că pe ulicioara care duce la intrarea în grădină sînt şi cîţiva oţetari care acum sînt în floare. îi faca rău mirosul de oţetari. îl înăbuşe.
– Pretext ca să nu vie.

Nu era pretext, ci în totul adevărat. Pentru Bălcescu, mirosul florilor de oţetar era ca un miros de tăbăcărie, îl înăbuşea şi-i dădea palpitaţii. Chiar în ajun, umblînd cu Ghica pe uliţă, devenise nervos şi palid, trecînd pe subt nişte oţetari de pe uliţa Batiştei. Călcase în uruiala de flori gălbui, scuturate, ca un rumeguş de tîmplărie, şi era îngrozit că i s-ar fi putut lua praf de flori pe ghete. Eliade primi explicaţia lui Iancu Ghica şi acesta îi repetă la plecare :

– Atunci vă caut eu poimîine.

ZmeîeSa

Oricît era de grăbit, Damian totuşi se opri din drum să vadă o întîmplare care îi plăcea cu deosebire. Tocmai trecea pe lîngă biserica Udricanilor, chiar prin cimitir, zorit să ajungă mai repede la un prieten al jupînului Dobrovici, de la care avea să aducă nişte bani trimişi de la Craiova, cînd vede în faţa bisericii o straşnică încurcătură de zmeie.

Toţi prietenii lui ştiu că muncind douăsprezece ore pe zi, în tăbăcărie, o singură slăbiciune şi plăcere are şi el, să înalţe zmeul pe maidan, duminica după-amiază. Ceea ce vede acum îl opreşte locului, deşi e grăbit. De, peste gardul unei curţi, sau poate de pe uliţa vecină, că nu se vede bine, se înalţă sfoara întinsă a unui zmeu care, după părerea lui de cunoscător, era „din două" (adică dintr-o coală de tipar cum s-ar zice). Cîţiva băieţi care se jucau cu un zmeu mai mic, acesta pe jumătate, văd cu desperare cum se apropie, ca un pirat al aerului, zmeul cel mare, pentru că îl cunosc fără îndoială şi ştiu că e al unui vînător de zmeie, spaima mahalalei. Puştii, pare-se la întîiul lor zmeu mare, ţipă amarnic :

— Mamă... mamăă... ne ia Jarcalete zmeu... Mamăăă...Şiretenia jocului e sa se încurce zmeiele, iar cel mai puternic trage apoi de sfoara celui mai slab şi o rupe, aducînd zmeul spre el, ori scăpîndu-1 şi lăsîndu-1 să zboare în libertate, ca să cadă mai departe, unde e prins de tovarăşii vînătorului. Acum copiii trag repede sfoara, ca să aducă zmeul jos, dar simt cu deznădejde că e prea tîrziu, cînd iată că o năzdrăvană de fată, cu un păr încîlcit, mai mult alb decît bălai, ca un caier de lînă, cu faţa arămie şi ochi albaştri, să tot aibă cel mult şaisprezece ani, lasă jos cutia cu panglici pe care o aducea de pe uliţa Franceză la stăpîna croitoriei unde era ucenică şi se repede la unul dintre băieţi, îi ia sfoara din mîini şi în loc să strîngă mereu, dimpotrivă, „dă sfoară". Zmeul cel mic se depărtează, plutind în gol, pare aCum scăpat din mînă. Se lăsă o clipă undeva peste case, dar dintr-o smucitură fata 1-a înălţat iar. Acum e din nou sus şi nu numai atît, dar se apropie îndrăzneţ, el acum, de zmeul cel mare. Damian priveşte uimit şi nu se poate dumiri.

— îţi taie sfoara, fetiţo, ce faci ?... Că el are sfoară mai groasă... O fi avînd şi cîrlig ascuţit...

Dar fata cu părul ca un caier de lînă albă, cu ochii viorii şi obrajii căliţi de soare îl ascultă privind numai la zmeu şi-i vorbeşte dintr-o parte, fără să întoarcă de loc capul:

— Ce Ştii dumneata !

într-adevăr, lui Damian nu-i trecu prin minte că fata are să ocolească sfoara zmeului cel mare şi are să se înalţe apoi spre coada lui maiestuoasă, făcută din lungi şi subţiri fîşii de cîrpă... Jarcalete, dacă el o fi fost, a priceput primejdia, dar prea tîrziu. Zmeul cel mic a prins o fîşie mai răşchirată din vîrful cozii şi, dintr-o smucitură a mîinii, fata năzdrăvană răstoarnă zmeul cel mare, câre nu cade în rotocoale, ci drept ca un lemn. Smuceşte la vreme apoi ca să desprindă zmeul mic. Ba a găsit şi timp să plesnească peste obraz un golan, care v/ea să vadă ce e în cutia pusă jos. Dă apoi sfoara în mîna copilului şi vrea să plece, cînd întîlneşte surîsul şi privirea luminoasă a lui Damian, care se scărpina în cap, minunîndu-se.

— Iscusită fată... Te pricepi straşnic... Mi-a plăcut cum âi răpus zmeul cel mare... Parc-ai fi chiar Ileana Cosînzeana, spaima zmeilor...

Ilinca rîde, întrebîndu-se cum naiba de i-a ghicit numele.

– îmi place grozav zmeu... Duminica după-amiază, cînd nu avem dă lucru la croitorie, mă joc pă maidan cu zmeu.Şi mie îmi cam place, îi răspunse flăcăul, mîncînd-o cu ochii. Am acasă unu mare cît o uşă.
– Aşa dă mare... pă ce maidan îl înalţi ?
– Pă maidanu cel mare dă la Filaret.
Ea a şi făcut cîţiva paşi înainte şi îi strigă de departe :
– Viu duminică să-ţi văd zmeu... Aduc şi eu zmeu meu.
– Stai, cum te cheamă ?
– îţi spun io duminică.
Pe maidanul nesfîrşit de subt Dealu Filaretului, lîngă mlaştina cea mare din faţa faimoasei fîntîni cu coloane albe, în locul celei turceşti, duminica după-amiază se adună copii şi flăcăi din cinci mahalale. Se joacă arşice, mosoare, nasturi, pe de lături şi mai pe ascuns chiar stos ; mai în margine unii bat ţurca ori joacă poarca. E şi un dulap mare, care nu s-a mai desfăcut şi a rămas de la Paşti. Pentru două parale, un băiat se poate înălţa în vîrful scrînciobului, stînd pe un scaun colorat ca o caretă şi ţinîndu-şi fata de după gît. Salepgii, vînzători de rahat cu apă rece, purtîndu-şi aninată de gît tava cu rahat şi într-o mînă doniţa cu apă, bragagii cu doniţele ferecate în cercuri şi în ţinte de alamă, cărucioare cu turtă dulce, nimic nu lipseşte. Nenumărate zmeie s-au înălţat şi zboară peste pomi, luptă cu v.întul şi trec pe deasupra caselor spre oraş.
Iată un zmeu mai mare decît toate ; vîjîitoarea lui se aude puternic peste mulţimea de zvonuri a maidanului. E albastru şi pluteşte cel mai sus dintre toate zmeiele. Stăpîneşte cerul; aproape nemişcat, numai coada lungă şi maiestuoasă i se răsfiră uşor în vînt. Trebuie să fie într-adevăr cît o uşă de mare. Vine înspre el, cu poftă de joacă, un zmeu „din două", galben cu rotocoale roşii. E vioi de tot şi într-una face tumbe. Se apropie îndrăzneţ de zmeul cel mare, albastru, care mîrîie la el ca un dulău mînios. Zmeul mic nu se sperie. Se apropie mai mult. Dar cînd zmeul cel mare încearcă să se apropie de el, zmeul cel neastîmpărat a şi sărit iute şi s-a învîrtit fugind sprinten într-un şir de rotocoale pe care greoiul dulău nu le poate face. A scăpat. Ilinca rîde fericită de şotia pe care a făcut-o. Zmeul cel mare, albastru, se întoarce la loc, în măreţia lui neclintită şi mînioasă. Damian vede că a fost păcălit şi se bucură, căci aşa de năzdrăvană nu poate fi decît fetiţa de la răspîntia Udricanilor. Cînd zmeul galben cu rotocoale roşii la colţuri se apropie iar, Damian, care pusese păpuşa cea mare de sfoară groasă pe un fel de osie ca roata puţului, dă drumul dintr-o dată roţii; zmeul cel mare fuge spre oraş, ca scăpat din mînă. Zmeul cel mic nu pricepe ce s-a întîmplat... Dintr-o dată oprit, zmeul cel mare se înalţă vijelios, sfoara lui a prins pe dedesubt sfoara zmeului sprinţar cu rotocoale.

Damian îşi petrece braţul pe după umărul fetei, chipurile ca să n-o tragă zmeul pe care ea îl joacă aşa de isteţ, de n-ai crede că e cu putinţă. Aproape că izbuteşte cît e de mare să facă şi rotocoale. Cu părul ca un caier de lînă, cu faţa arămie şi ochii albaştri viorii, îşi arată fericită dinţişorii albi, aproape cuprinsă în braţele voinice ale flăcăului. Mai fericit însă surîde negriciosul Damian.

– Cîţi ani ai ?

– Şaisprezece, răspunde ea cu un ochi la zmeu, ca un căţel.

Damian se gîndeşte amărît că el are douăzeci şi şapte de ani.

Nu are timp să se întristeze, căci fata arată uimită deasupra mulţimii, o momîie, în jurul căreia aleargă lumea din toate părţile. „Geamala... geamala", strigă cîţiva copii, fugind de zor într-acolo. E o păpuşă mare, de cinci ori mai naltă ca un stat de om, şi joacă după cîntecul cimpoiului şi al cobzei. N-are cap, ci numai o glugă de panglici colorate, dar trupul îi e cu două feţe, gras cît o butie, căci înăuntru e umflat şi susţinut cu cercuri. Matahala e îmbrăcată în haine colorate, cămaşă albă, şorţul de dinainte şi cel din spate roşii. Mîinile din faţă, împreunate, ţin un buchet roşu, iar mîinile din spate îi sînt împreunate pe piept, fără buchet. Omul dinăuntru, care o ţine de belciuge, păşeşte domol înainte şi înapoi, după isonul cimpoiului şi al cobzei, subt paza tovarăşilor lui înarmaţi cu bîte.

– Hai repede s-o vedem şi noi, că vin dorobanţii dă la Agie şi-o gonesc...

Sprinţară, fata a şi pornit.

Damîan ştia şi el că, de la o vreme, geamala nu mai era îngăduită ; alergară în grabă s-o vadă de aproape, să asculte glumele şi hohotele celor adunaţi, numai că nu putură răzbate pînă la ea. Erau în jur ca la o mie de oameni. Se mulţumiră să vadă momîia săltîndu-se peste mulţime ca un turn uşor, în-clinîndu-se cînd spre dreapta, cînd spre stînga.

E3îad@ pe Deaiu Fitesretutai

Şi de data asta Ion Ghica, în loc să vină cu trăsura lui, luă o birjă de piaţă, cu doi cai ; după ce trecu podul Mihai- Vodă, ocoli pe la biserica Sfinţii Apostoli. Pe drumuri întortocheate şi înguste, printre curţi şi grădini, ajunse pe Podul Calicilor, cam în dreptul Mitropoliei. Acolo, birja o luă din loc la stînga printre livezi, începînd să urce dealul pe un drum, printre arţari şi călini în floare, deasupra cîmpiei întinse a Filaretului. Ajunsă în deal, intră pe poarta deschisă totdeauna, trecu peste făgaşul gloduros dintre tufişurile încîlcite de tot soiul de lăstari şi atunci se ivi dintre nuci crama cea mare preschimbată în birt cu grădină. Loc foarte căutat de boierime.

Era seară şi la lumina masalalelor se lăfăiau în faţă galantarele cu fripturi şi cu tot felul de trufandale, brînză nouă de mai, roşii şi castraveţi din grădini calde, ori felii de nisetru şi somn. Subt acoperişul lor ţuguiat, două grătare

mari cît răd- vanele puneau la grea încercare pe cei pofticioşi. Puii se învîr- teau înşiraţi pe frigări deasupra jeraticului de cărbuni de tei, iar pe vergelele grătarului înnegrite şi mereu unse cu seu sfîrîiau momiţele, muşchii, vrăbioarele, curelele, feliile de ficat de purcel, fuduliile, ugerul de vacă şi alte bunătăţi care umpleau grădina de un fum ispititor. Şi, bineînţeles, nenumăraţi mititei. într-un fel de groapă zidită, prin care trecea un fir de apă de la izvor, înotau cîţiva crapi, lini şi bibani, aşteptînd să fie aleşi de muşterii.
Din stînga, unde era grădina cu mesele îndesate subt frunzişuri de tei, tot mai mult în floare, venea legănată de adierea vîntului, pe deasupra strigătelor şi rîsetelor, jalea armonioasa a cîfitecului lăutăresc :
„Ardă-ţi rochia pă tine... Cum arde inima-n mine..."
Dar Ghica ocoli la dreapta, spre curtea din partea gheţăriei, unde era un chioşc chiar pe marginea rîpei.
Stăpînul birtului din grădină, care era acum şi el membru al „Frăţiei" împreună cu cei mai mulţi flăcăi care slujeau la mese pe procopseală, mai pusese de formă cîteva mese pe lîngă chioşc, ca să se creadă că şi aici e tot o parte din birt şi poate intra cine vrea. Altfel, curtea era plină de butoaie goale, de scaune şi mese stricate, de stive de lemne. Celor care ar fi vrut să rămînă aici li se spunea că se slujeşte greu aşa departe.
Deasupra gheţăriei, în parul care sprijinea acoperişul turtit, de trestie, e o ulcică smălţuită care îi face să surîdă pe arhiereii şi fraţii asociaţiei secrete, numind-o praporul lor, căci era semn că în seara (sau în ziua) aceea era şedinţă la „Frăţia" şi deci băieţii din birt trebuiau să împiedice pe alţi muşterii să se aşeze în partea asta a grădinii, făcînd cum or şti... numai să izbutească. Aici fusese înfiinţată de altfel, cu aproape cinci ani mai înainte, „Frăţia".
Acum ulcica albastră era în par, dar în chioşc se aflau numai Bălcescu, Ghica şi Arăpilă ; se ţinea numai o şedinţă a Comitetului executiv împreună cu Tell, cea obişnuită avînd a urma după aceea.
Discuţia a fost foarte lungă şi anevoioasă. Obiectul ei era cererea lui Eliade de a face parte din „Frăţia" şi din conducerea revoluţiei, care trebuia să izbucnească într-o săptămînă, cel mult două. Arăpilă crede că ar trebui să se mai gîndească, să mai vadă, stăruie în acest sens, şi primirea lui Eliade pare să fie deocamdată amînată, dar.Tell intervine hotărît:
— Acum e prea tîrziu. Săptămînă viitoare pornim revoluţia. Dar fără negustorime nu ne putem mişca.' Ea e cheagul revoluţiei. Deci avem nevoie de Eliade, căci negustorimea merge buluc după el.

– Bălcescu se îndoieşte de acest lucru.Ce înseamnă asta că negustorimea este cheagul revoluţiei ? O revoluţie clădită pe negustori şi boierime este o re- voluţie clădită pe nisip !

– Eliade e un mare dascăl al neamului, spuse parcă în paranteză Ghica, care e mereu tulburat de întîlnirea de la grădina Tei, cînd s-a văzut faţă-n faţă cu omul atît de popular.

Tîrziu; Bălcescu se lăsă în cele din urmă înduplecat.

– Doresc din adîncul fiinţei mele ca aducerea lui Eliade în sînul „Frăţiei"... a lui Eliade pe care şi eu de altfel îl^pre- ţuiesc ca pe un mare dascăl, ca pe un poet strălucit, să nu fie o cotitură gravă pentru revoluţie... Să nu ne pară rău mai tîrziu. Şi cu asta votez şi eu pentru venirea lui Eliade în sînul „Frăţiei".

Ghica, ştiind că Eliade, conform înţelegerii, aşteaptă în cealaltă parte a grădinii, s-a dus să-l aducă.

Din uşa joasă a gheţăriei apare, îndoit de şale, sublocotenentul Dincă Bălăşoiu din compania pompierilor ; vine îmbrăcat în uniformă, ca toţi ofiţerii din „Frăţia". Tell, singur plecînd călare de la Giurgiu, noaptea, lăsă vorbă că e dus în inspecţie, dar acum nu mai intră în oraş ca mai înainte, pur- tînd haine militare, ci deşcalecă la un frate între vii, stă acolo ziua întreagă şi seara vine cu jacheta nemţească ; o ia tot prin gheţărie, unde este în fund o altă intrare ce dă în nişte tufişuri şi butuci de vie, care aci se agaţă de-a dreptul de pomi. îmbrăcămintea, de dată nouă, europenească, nu face deosebire deocamdată între căldurile verii şi gerurile iernii (cînd se adaugă blana ori paltonul), aşa că mai toţi cei de faţă poartă surtucul gros de postav ori redingotă, dedesubt jiletcă, pantaloni gri, întinşi pe picior cu bentiţe petrecute pe subt talpă, guler tare, uneori înmuiat de năduşeală, şi cravate late, petrecute de două-trei ori în jurul gîtului. Cel ce are în seamă cheia de la intrarea din dos e Dincă Bălăşoiu. De aceea astă-seară a trecut de două ori pe aci, ca să poată asigura intrarea lui Tell. El are grijă să controleze des trecerea şi să observe ca uşa să nu fie îngrămădită ori pironită cu ceva, împiedicînd astfel plecarea pe furiş a tuturor, de va fi cumva nevoie să plece aşa.

Tot acolo, pe o potecă mai devale, stă de pază şi un om al lor, care de altfel e şi paznic în vie. Le e teamă la toţi să nu li se întîmple şi lor ceea ce s-a întîmplat celor din Moldova, cu puţin mai înainte. Revoluţionarii au fost arestaţi la Iaşi, datorită şireteniei lui Mihail Sturza, chiar la locul adunării.

– Să nu ne ia şi pe noi ca din oală... trebuie să avem mare grijă, precizează Dincă Bălăşoiu, ca să arate că ştie ce răspundere are. Ei, dar unde sînt ceilalţi ?

– Sînt aici deocamdată şi doi fraţi Goleşti... Ion Ghica s-a dus să-l aducă pe Eliade, pe care l-au admis în „Frăţia" noastră.
Dîndu-şi chipiul înalt pe ceafă, mehedinţeanul se mi-
– Aleserăţi pe Eliade la „Frăţia" !?... Dar nu se poate şti dacă aprobă aceasta ori nu, dacă se minunează că au greşit şi l-au primit, ori că au izbutit să-l convingă şi astfel să-l primească.
Tocmai atunci intră, în cîntecul tarafului de lăutari, Eliade, cu un grup de cîţiva mari negustori şi cîteva calfe. Fluieratul vesel al naiului vesteşte ca o izbîndă. Tell iese în întîmpinarea noului frate. Bălcescu şi Arăpilă se uită lung; uimiţi de spectacolul zgomotos al acestei intrări. Eliade, îmbrăcat cu jacheta cenuşie, cu jiletca şi pieptul în afară, întinzînd în lături, ca într-un salut, mîna în care ţine pălăria lui înaltă şi tare, vine în fruntea unui fel de alai. „Dreptate şi Frăţie", sună prea puternic pentru acest loc glasul lui de poet. Apoi, cu o solemnitate teatrală, făcînd semn lăutarilor să tacă, întinzînd mereu mîna în care-şi ţinea pălăria cenuşie, el îşi înălţă profilul şi începu un soi de cuvîntare :
-— Fraţilor, sublimă este pentru mine această zi în care aduc sfios inima mea pe altarul „Frăţiei". Am zis altar, fiindcă altar slujit de preoţi este această sublimă societate, altar din care pornesc razele libertăţii ca nişte săbii... Am zis săbii, fraţilor, fiindcă de aci vor porni săbiile de lumină ale dreptăţii, ca să nimicească stihiile întunericului. Şi încheie cu un salut final... „Dreptate şi Frăţie"... „Frăţie şi Dreptate"...
Tell îi dă acolada rituală şi apoi se înghesuie toţi în chioşc, aducînd şi scaune de la alte mese. Bălcescu vede doi lucrători, care veniseră în micul alai şi aşteaptă deoparte, sfioşi. Oamenii s-au oprit ceva mai departe şi stau încurcaţi, cu şepcile în mînă....Ar fi fost akfel, gîndeşte Damian, dacă ar fi vrut să vie şi Licsandru ; ar fi avut şi ei mai mult curaj... Dar n-a vrut să vină între boieri. Zice că el nu merge alături de Dobrovici... şi că atunci nu mai e „Frăţia" lor.
Mitru şi Damian, cînd îi chemase jupînul, n-au îndrăznit să zică nu, mai ales că şi Axente Sever i-a sfătuit să se lase aduşi de jupîn, care are şi el legăturile lui şi încă mari, deci trebuie să i se facă pe voie.
– Dar pe flăcăii aceştia îi cunosc... ! spuse Bălcescu.
Dobrovici, foarte mîndru, îi înfăţişează sfătos :
– Sînt calfe în tăbăcăria mea... Face cu ochiul : în ei mi-e nădejdea la o adică... şi către un slujitor : Băiete, dă un chil de vin şi cîte o friptură flăcăilor de colo. Staţi, mă, jos, la masa aia şi voi.
– Să-i chemăm cu noi, e de părere Bălcescu.
– Cum asta ? Să stea lucrătorii mei cu mine la masă ?

Dobrovici se uită nedumerit la Eliade, apoi la celălalt negustor, Hagi Curţi, care pare de asemenea surprins. Marele dascăl se simte îndatorat să desluşească despre ce e vorba.

– Domnilor, şi acum pot să vă spun fraţilor : să vedeţi, prietenii mei nu sînt nişte meseriaşi cu doi-trei lucrători acolo... lămureşte el cu bunăvoinţă, încurcat puţin. Dumnealui este domnul Dobrovici, starostele blănarilor, care are şi o tăbăcărie cu cincisprezece meşteri şi cu o sută cincizeci de calfe... Nu se obişnuieşte... Dumnealui este Hagi Curţi, cel mai mare giuvaergiu de pe Lipscani...

Dobrovici îşi frămînta nedumerit şalul cu care era încins peste anteriul de moar roşu şi arată iritat, însă respectuos :

– Nu vă supăraţi... Nu e vorba de mine... Dar vedeţi, lucrătorii mei sînt oameni cuviincioşi, care ştiu ce se cade şi ce nu. S-ar simţi şi ei prost cu mine la masă. Nu se cuvine să stricăm orînduiala moştenită din moşi-strămoşi, aşa cum a lăsat-o Dumnezeu.

• Bălcescu îl priveşte tremurînd de mînie.

– Şi vreţi să le cereţi să-şi dea viaţa ?... Pentru ce ?... Nu vă supăraţi, rămîneţi dumneavoastră aci, mă duc eu la aceşti prieteni tabaci. Şi trece dincolo.

Nu vă supăraţi, trec şi eu acolo... se aude vocea groasă a lui Arăpilă. Şi în liniştea care s-a făcut, se mută şi el la masa cealaltă. Căci la această masă sînt cei doi „diaconi" ai „Frăţiei", Damian Tabacu şi Mitru Tabacu, cu care cei doi membri ai Comitetului aveau mai mult de vorbit decît cu starostele Dobrovici, de pildă

.Mitru le arată că jupînul îi socotea pe toţi cei din fabrică oamenii lui şi nici prin cap nu-i trece că ei ar putea zice altfel decît el. A dat poruncă să vie cu el doi inşi, mai de nădejde, cum zicea, şi atunci toţi ceilalţi au hotărît să meargă ei doi.

In săptămînă hotârîtoare

Zilele premergătoare revoluţiei au fost încărcate de întîmplări şi pline de înfrigurare. Peste treizeci şi mai bine de ani, Ghica avea să le descrie foarte pitoresc în amintirile sale, fireşte, cu unele schimbări şi scăpări ale memoriei, explicabile cînd amintirile se aştern pe hîrtie după asemenea întîrziere.

Au încercat mai întîi să strîngă bani de la cei mai bogaţi dintre conspiratori, dar pînă la urmă n-au putut aduna decît vreo două mii cinci sute de galbeni, care au fost depuşi în librăria lui Costache Rosetti şi a lui Winterhalder. De acolo porneau mai tîrziu bilete către negustorii afiliaţi, care dădeau în schimbul unor alte bilete, cu tîlc anumit, armele pe care oamenii lor le păstrau la ei acasă. „Dă, te rog, aducătorului un ghiudem şi doi cîrnaţi", scria în bilet, şi aducătorul pleca pe ferite, cu o puşcă şi două pistoale. Noaptea s-au lipit afişe pe uliţe, ceea ce nu era greu, dat fiind că oraşul nu era luminat decît cu cîteva zeci de felinare cu lumînări de seu şi numai pe Podul Mogoşoaiei. Treceau din casă în casă petiţii, semnate de fruntaşii mahalalelor şi conţinînd, ca şi afişele, tot felul de cereri, dintre care unele erau cuprinse şi în proiectul de constituţie din Proclamaţia de la Izlaz.

Fierberea populaţiei era atît de mare, încît Vodă Bibescu fu nevoit să renunţe la execuţia lui Iani Cîrnu, cel care dintr-o clipă de deznădejde, văzînd cum este sabotată dreptatea la Divan, spintecase cu şişul pe calemgiul Giani. Venind după uciderea postelnicului Medelioglu de către fierarul Mustea, care răzbunase moartea fiului său, întîmplarea spori pornirea spre luptă a straturilor populare.

Ceea ce a îngreunat şi mai mult posibilităţile de apărare ale lui Bibescu a fost că toată lumea vorbea pe faţă despre revoluţie. Mai ales de cînd, după luarea Tuileriilor şi izgonirea
lux Ludovic Filip,[I] mişcarea revoluţionară cuprinsese aproape întreaga Europă apuseană. Ion Maiorescu, profesorul ardelean de la CraioVa, întorcîndu-se dintr-o călătorie şi venind să-l vadă pe Aaron Florian, prietenul său, povestise cu multă înflăcărare ce văzuse de pildă la Viena şi de asemeni la Dresda, unde printre cei care luptau pe baricade se găsea şi un tînăr muzician, Wagner.[II] De altfel, în principate, revoluţia ar fi izbucnit şi mai devreme, dacă n-ar fi fost amînată,Ta cererea poetului Lamartine [III], ministrul de externe al Republicii

I **_Ludovic Filip_ (1773—1850) — rege al Franţei, izgonit de pe tron în 1848.**

II **_Richard Wagner_ (1813—1883) — compozitor german, autorul operelor : _Lohengrin, Tannhăuser, Trist an şi holda,_ etc., precum şi a unei tetralogii muzicale, inspirată de vechea legendă a Nibelungilor.**

III **_Alphonse de Lamartine_ (1790—1869) — poet francez de factură romantică, autorul a numeroase poeme, elegii etc.**

Franceze de la 1848, şi care trimitea vorbă consulului său de aci să nu se înceapă nimic pînă la sosirea doctorului Mandl,[I] emisarul său.
A fost mare discuţie, dacă n-ar fi mai bine, acum cînd se ştie că Vodă Bibescu cunoaşte mişcarea în pregătire, să i se ceară amical să adere şi el la constituţie, primind să i se forţeze mîna doar aşa, de formă, cum socoteau unii membri ai „Frăţiei".
Era şi părerea lui Eliade, întreţinută în mintea poetului chiar de marele agă Iancu Mânu, ca şi de marele vornic Alecu Vilara, unul dintre intimii domnitorului. Nicolae Golescu credea că n-ar fi rău să i se treacă pe subt nas lui Bibescu ideea că ar putea fi viitorul rege al unor principate unite. Acelaşi lucru i se propusese de altfel, mai demult, şi lui Mihail Sturza din Moldova, ceea ce nu-1 împiedicase pe acesta ca, după ce-şi asigurase preţioasa persoană, baricadîndu-se într-o cazarmă, să trimită apoi să-i aresteze pe toţi revoluţionarii în plină şedinţă, să-i bată cu sălbăticie şi pe cei mai mulţi dintre ei să-i azvîrle afară din ţară.
între timp o parte din membrii „Frăţiei" se întîlnesc din nou, de data asta la Ştefan Golescu acasă — fiindcă el avea şi cîteva odăi pentru el singur, în oraş — unde Eliade aduse o lungă proclamaţie scrisă de el, căci se socotea redactorul indicat al revoluţiei, prin calitatea lui de poet plin de inspiraţie şi dornic să împace toată lumea, cerînd, cum zicea el, ca „Să se dea la toţi, dar fără ca să se ia de la nimeni", ori că „revoluţia trebuie să fie în folosul tuturor şi în paguba nimănui"... şi aşa mai departe.
I s-a spus că proclamaţia revoluţionară a ş'i fost scrisă, la cererea Comitetului, de către Bălcescu şi că nu se mai poate reveni asupra ei. A Stăruit şi i s-a citit şi lui această scurtă proclamaţie. La articolul privitor la eliberarea şi împroprietărirea clăcaşilor, Eliade a protestat:
– Ne vom pierde prietenia negustorilor, care mai toţi sînt iubitori de proprietate, mulţi fiind proprietari de moşii... Vom întărită apoi pe toţi marii boieri şi chiar puterile protectoare. Trebuie să punem în fruntea proclamaţiei : „Respect la proprietate... Respect la persoane..."
Bălcescu, susţinut de Arăpilă, a fost de neînduplecat.
– Nu facem revoluţia ca să fim pe placul boierilor, care şi aşa ne vor urî şi vor căuta să ne lovească... Negustorii vor fi alături de noi, căci şi ei au interes să se desfiinţeze rangurile şi privilegiile boiereşti, să fie mai multă libertate, ca oamenii de la ţară să fie slobozi, să poată veni să lucreze în fabrici şi în manufacturi...
Eliade pare foarte încurcat. Vanitatea lui de poet se simte jignită.
– Atunci de ce m-aţi mai primit între dumneavoastră, dacă nu aveţi nevoie de condeiul meu ? Am lucrat cinci zile la această proclamaţie, şi acum uite...

I *Louis Mandl* — agent confidenţial al lui Lamartine, trimis în Principate în iunie 1848, ca să studieze situaţia politică.

Ştefan Golescu, gazda, cere să se mai citească o dată proclamaţia lui Eliade şi se constată că ar putea fi primită ca o introducere la punctele redactate de Bălcescu, puncte care conţineau sîmburele adevăratei revoluţii, aşa cum dorea istoricul şi prietenii săi.
Eliade, bucuros că i s-a primit colaborarea, a renunţat la opoziţia pe care o făcea la punctele eliberării clăcaşilor, spu- nîndu-şi că pînă la urmă Adunarea Constituantă va avea rolul să decidă ea. S-a hotărît ca totul să se tipărească în tipografia lui Eliade de la Obor, iar exemplarele scoase să fie ascunse nu- maidecît după aceea într-o claie de fîn, în via lui Pavlicioni.
S-a mai adus la cunoştinţa celor de faţă o discuţie care a avut loc la palat, cu puţin mai înainte.
Iancu Mânu a venit cu propunerea să fie arestaţi trei inşi: Costache Rosetti, Grigore Scarlat Grădişteanu şi Ion Ghica. ...Dar logofătul bisericesc, Costache Cornescu, s-a sculat să spună că era de prisos să-l aresteze pe nepotul său Ruset, căci nu mai putea fi primejdios, fiind gata să plece la Paris. Atunci un alt mădular al sfatului domnesc, Grigore Grădişteanu, zise că el nu admite excepţii, şi că ori să se aresteze cîte trei, ori nici unul, căci altfel, dacă e să se facă favoruri, atunci va cere şi el excepţie pentru nepotul său Grigore Scarlat Grădişteanu. Pînă la urmă s-au amînat toate arestările.
Arăpilă a atras luarea-aminte a celor de faţă că jocul acesta pe muchie de cuţit al celor două tabere, care se spionau şi credeau că se cunosc, care ştiau că e „ceva" şi într-o parte şi într-alta dar nu ştiau precis ce anume, ducea la o paralizare a acţiunii, favorabilă în cele din urmă celui mai şiret, care ar fi putut să fie Vodă Bibescu.
La sfîrşitul acestei şedinţe agitate a venit Rosetti, care în- tîrziase, şi a adus la cunoştinţă celor de faţă că a sosit doctorul Mandl, care aduce o scrisoare adresată chiar lui, lui Rosetti. S-a dat citire scrisorii, în care ministrul de externe al Franţei, invocînd conjunctura politică, pretindea ca revoluţia să se facă numai după o prealabilă înţelegere şi aprobare a Porţii. A fost o mare deziluzie. Bălcescu a trîntit furios o pernă pe podea.
– Revoluţie cu voia sultanului ? Iată ce sprijin, şi apăsă sarcastic cuvîntul, ni se oferă din afară.
Eliade, susţinut de Kretzuleşcu, a fost de părere că totuşi nu trebuie rupt orice contact cu Poarta şi că ar fi bine dacă mişcarea revoluţionară ar avea acolo un agent împuternicit de ei şi care să devie un fel de trimis diplomatic, în caz de reuşită a revoluţiei.
Cei de faţă au înţeles din asta că ar fi dorinţa lui Eliade ca el însuşi să fie asemenea agent. Dar nu, Eliade declară hotărît că nu poate primi asta în nici un caz. Şi pînă la urmă se văzu că ideea însăşi îl îngrozea.

– Sînt om mai în vîrstă ca dumneavoastră. Am familie grea... care ar rămîne pe drumuri în caz că mi s-ar întîmplă ceva acolo... Ar fi mai bine să meargă un tînăr, fără familie grea ca mine... de pildă fratele Ion Ghica, care ştie atît de bine şi turceşte.
S-a aprobat acest lucru. Ideea agenţilor reprezentanţi fiind găsită bună, s-a hotărît ca Ion Maiorescu să meargă la Frank- furt, unde era dieta imperiului german, iar Alecu Golescu Arăpilă la Viena, după ce va fi trecut mai întîi prin Ardeal — să facă legătura cu fruntaşii românilor de peste munţi. Nimeni nu şi-a dat seama că, în modul acesta, Comitetul executiv al „Frăţiei" era descompletat prin plecarea lui Ghica şi Arăpilă, ceea ce mai tîrziu avea să fie mult regretat de Bălcescu, care, amintindu-şi seara aceasta, va găsi că Eliade a procedat de la început cu o subţire şiretenie.
In timp ce aveau loc atîtea şedinţe secrete, în acest început de iunie ploios, poporul fierbea. Se mai aflase că sînt în oraş numeroase cazuri de holeră, a treia epidemie de la apariţia boalei în principate, întîia epidemie fiind în 1831. Erau în Bucureşti vreo patru sute cincizeci de cazuri, alte sute mai în fiece oraş de pe Dunăre. Unele uliţe fuseseră închise cu cordoane de dorobanţi şi multă lume părăsea îngrozită oraşul, căci în apa cu oţet şi în usturoiul recomandat de medici era slabă nădejde.
Vodă şi protipendada se plimbau însă fără nici o grijă, seara, în trăsuri deschise şi carete, pe noua şosea tăiată prin pădurea preschimbată în grădină de la Fîntîna lui Mavrogheni spre Mogoşoaia şi Băneasa. Ca să se deschidă mai larg acest loc de plimbare, se dăduse poruncă să se dărîme cîteva căsuţe şi moara de vînt de la capul Podului Mogoşoaiei. Apoi Bibescu adusese un grădinar specialist, pe Mayer, care aranjase de altfel şi aleile laterale, şi grădina lacului Dura, care se numea acum grădina Cişmigiului, după numele celui care avea în grija lui cişmelele din grădină, de la „Şipotul Fîntînelor". Noul drum Spre Ploieşti se numise la propunerea lui Bibescu Şoseaua Kisse-leff şi numirea asta fusese numaidecît primită cu plăcere de întreaga populaţie, într-atît de bune erau amintirile poporului despre înţeleapta administraţie a acestui om de inimă.
Dar dacă veneau unii gură-cască ca să vadă lungile şiruri de echipaje albastre şi galbene, cu roţile cu spiţe roşii şi cu arnăuţi la spate, în care se lăfăiau frumoasele şi urîtele protipendadei şi chiar şi celelalte, mulţimea cea mare petrecea prin grădinile de la margine, iar tineretul mai mult pe maidane.
Bibescu, deşi încă nehotărît, crezînd că-i poate încurca maî bine pe revoluţionari fără să-i sperie, îşi luă totuşi măsurile lui, suficiente — credea el — ca să înlăture fierberea de suprafaţă a cîtorva tineri boieraşi exaltaţi, care nu vor să ţie seama de ce se poate şi ce nu se poate, şi care, în dorinţa lor de a importa revoluţia nu vor depăşi cum credea el şi alţii vorbăria obişnuită. Acum

însă Agia este înştiinţată că nişte arme au fost adunate şi ascunse, dar nu ştia anume de unde au fost luate şi unde au fost duse.
Asta ar fi mult mai grav. S-au hotărît deci unele percheziţii. Nicolae Golescu, aflînd de bănuiala şi de gîndurile Agiei, socoti că armele trebuie transportate fără întîrziere, din podul de fîn al Ipăteştilor ; avea motive puternice să creadă că în primul^ rînd cercetările se vor îndrepta într-acolo. Dar Agia nu se înşelase decît în privinţa numelor de botez. Ea face într-adevăr o percheziţie, dar la Grigore Ipătescu, nu la Nicolae. Scotoceşte podul, pivniţa, grajdurile. Grigore Ipătescu, înainte de a fi arestat, are timp să şoptească unei slugi credincioase să fugă la celălalt Ipătescu.
— Spune-i lui Nae să fugă şi să se ascundă repede... Şi mai ales să facă tot ce ştie el că e de făcut... Spune-i cum a căutat Agia aici...
Slujitorul credincios a făcut întocmai, şi Nicolae Ipătescu a avut timp să şi treacă pe la Axente Sever acasă. Ardeleanul acesta osos şi înalt, cu fruntea boltită şi ochii apropiaţi, cu barba mare de jar împrejurul obrazului, ştie totdeauna să se descurce. Toţi au încredere în el şi ştiu că şi acum o să ia re-pede măsuri, dar fără să se pripească. Greutatea cea mare este că cele vreo patruzeci de puşti, ca şi numeroasele pistoale de la Nicolae Ipătescu trebuie mutate, plimbate pe uliţă, ziua-n amiaza mare, iar oraşul e cutreierat de patrule de dorobanţi călări, întărîtaţi de mirosul de praf de puşcă şi de revoluţia care plutea în aer.
Axente Sever şi-a chemat oamenii lui de încredere, pe Damian Tabacu şi pe Mitru Tabacu, s-au sfătuit, au chibzuit. Şi s-au hotărît să mute chiar în acea zi, pînă la prînz, toate armele într-o magazie a fabricii, să le vîre sub pieile uscate, dar încă nelucrate»
Pentru rest, Damian şi-a luat totul asupra lui.
Pe Podul Văcăreştilor merg spre Dobroteasa, spre mahalaua Tabacilor, două cotigi trase de cîte o calfă voinică, înhămată între hulubele scurte, pe cînd de la spate împinge altă calfă. Se vede cît de colo că aceste două cotigi sînt pline de piei nelucrate încă. Se strecoară fără grijă printre care, căruţe, căleşti şi printre negustori cu marfă în spinare de pe la Sfînta Vineri. Adică nu chiar fără grijă — uliţele astea sînt întortocheate, nu se vede mai departe de douăzeci-treizeci de paşi, şi oriunde te poţi trezi nas în nas cu vreo caraulă de dorobanţi care poate ar vrea să vadă ce se află la fundul cotigilor, subt pieile puse la vedere. De aceea Damian şi Mitru urmăresc cu privirea un zmeu galben cu rotocoale roşii; zmeul merge la o bună, foarte bună depărtare înaintea lor. Mitru, care trage la întîia cotigă, între hulube, s-a oprit dintr-o dată, căci sus, în tăria văzduhului, zmeul s-a oprit şi el. Vede că şi Damian se uită ţintă la zmeu. Se privesc apoi unul pe altul, îngrijoraţi, ochind unde să tragă şi cum să ascundă cotigile ; dar —' semn bun — zmeul porneşte iarăşi la

drum, în slava cerului. Pornesc şi ei înainte. Cînd să se apropie de o biserică, zmeul s-a oprit. Face rotocoale. E primejdie. Ajutaţi de ceilalţi doi fraţi care împing din spate cotigile, Damian şi Mitru se duc repede îrt'dosul bisericii, la umbră, între oţetari, şi se întind, chipurile, să se odihnească, dar cu ochii la zmeu.
Uinca vede că dorobanţii călări, cu chipiile lor înalte, nu sînt hotărîţi dacă s-o ia pe Podul Văcăreştilor, spre oraş, sau S-o ia *de-a* lungul gîrlei spre Mitropolie. Joacă şi ea zmeul în loc pînă îi vine peste ochi, scăpînd de subt basmaua albastră părul ca un caier de lînă albă. Dar aşa ea trage şi mai bine cu coada ochiului.
Damian tresare. Zmeul galben cu rotocoale roşii trage mereu, aplecat, spre dreapta.
— Săi, Mitrule, că putem pleca, dorobanţii au luat-o la dreapta.
Cotigile sînt scoase în drum şi pornesc mai depatre.
Spre seară, armele erau adînc vîrîte în magazia cea mare, subt pieile de bou argăsite, dar nelucrate încă. Dacă ar fi venit oamenii Agiei să le caute, i-ar fi trăsnit de la uşă mirosul greu, care te. lovea parcă în moalele capului, şi fără îndoială că s-ar fi lipsit să mai caute.

Noaptea cea de taină

Căuzaşii au hotărît să ţină o şedinţă sîmbătă seara, la birtul cel mare, în grădina din Dealu Filaretului. Pentru mai bună regulă, se hotărîse ca revoluţia să izbucnească în mai multe părţi o dată şi mai ales ca fruntaşii, ştiuţi acum şi urmăriţi cu stăruinţă de Agie, să se împrăştie în cît mai multe puncte, ca să nu poată ghici Bibescu de unde-i va veni lovitura cea mare şi să nu ştie cum să-şi organizeze apărarea. Aşa gîndea Nicolae Bălcescu. Fusese însărcinat ca, împreună cu căpitanul Teologu şi cu pictorul Negulici, să meargă la Telega şi să-l întîlnească acolo pe locotenentul Cristophi, afiliat „Frăţiei" ; locotenentul se pregătea să vină la Bucureşti în fruntea companiei de soldaţi pe care o comanda, dar şi a vreo cîtorva sute de ciocănaşi, harnici şi voinici muncitori liberi din salină. Nădejdea lor era să ajungă apoi în aceeaşi zi la Ploieşti, unde existau cîteva manufacturi de luminări, de clopote şi cele mai mari dogării din ţară, deci unde-şi puteau spori numărul, mai ales că negustorimea era de partea revoluţionarilor.
Ştefan Golescu, Radu Golescu, Alecu Golescu Arăpilă, împreună cu Eliade, aveau să întîlnească la Izlaz pe Tell cu oamenii din batalionul său şi pe Pleşoianu cu o companie de două sute cincizeci de oameni din batalionul din Oltenia. Aceştia avuseseră din vreme cîteva consfătuiri cu preotul Radu Şapcă din Celei, în ostrovul înţesat de sălcii şi cu multe colibe pe grindul din faţa Izlazului. încă de anul trecut, norodul din colţul acesta de ţară, de pe moşia Brîncoveni, a nevestei dintîi a Bi- bescului, fusese gata să pornească spre

Bucureşti, cu alai de răzmeriţă. Numai cu greu s-au domolit atunci sătenii. Mai fier- beau încă. Aici voiau revoluţionarii să deie izbitura de nădejde, căci aci erau siguri totodată şi de sprijinul oştirii. La Bucureşti urma să rămînă Nicolae Golescu, Alecu Golescu (Albu), Costache Rosetti, Costache Bălcescu, Ion Brătianu şi mai ales cel mai de nădejde decît toţi, Axente Sever, care avea în mînă pe tabaci, cum şi calfele măcelarilor din uliţa scaunelor de pe lîngă biserica Batiştei, îndeosebi pe cei de la vărsarea Bucu- reştioarei în Dîmboviţa. Se va vedea că lucrurile au mers aşa, dar nu tocmai aşa. Căpitanul Teologu şi pictorul Negulici au fost arestaţi înainte chiar de şedinţa decisivă, ultima, care trebuia să fie sîmbătă
seara şî care urma sa înceapă, împotriva obiceiului, abia după miezul nopţii, şedinţă la care Bălcescu şi Arăpilă, din Comitetul executiv, acum cînd Ghica era plecat, urmau să arate ultimele dispoziţii.
Ştefan Golescu se uită îngrijorat la ceasul său turcesc de buzunar, mare cît o farfurioară de dulceaţă şi cu orele însemnate cu minuscule triunghiuri negre. A întîrziat destul de mult, căci a vrut să fie sigur de un lucru bănuit şi pentru asta a pîndit de pe prispa unei cafenele pline de rîşnitori şi arnăuţi. Pe Podul Beilîcului a văzut în cele din urmă o droşcă cu opt cai de poştă, cu felinarele aprinse ; a putut desluşi înlăuntru uniforma colonelului Bibescu, vărul şi aghiotantul domnitorului. Aşadar era adevărată informaţia care i-a venit pe la asfinţitul soarelui. Colonelul Bibescu se duce să-l aresteze pe Tell la Giurgiu. Ocoleşte şi el la dreapta, pe o uliţă de lumînărari, cam prin faţa marii biserici Sfîntu Spiridon şi apoi începu să urce Dealu Filaretului.
Pare să fi trecut mult de miezul nopţii întunecoase şi umede. Frunzişurile stinse îl stropesc cu apă ; a plouat într-una pînă acum. Zoreşte ca să le ducă vestea şi celorlalţi, căci întreg planul poate fi răsturnat dacă nu iau măsuri. Pe drumeagul dintre arini, soci şi călini, care duce la cramă, nu e nimeni. E şi tîrziu... Luna apare şi iar dispare printre norii pufoşi şi nestatornici. Muşteriii nu s-au mai arătat astă-seară din pricina ploii şi chiar dacă vor fi fost, au plecat de mult. Ocoleşte din nou la dreapta. Iată-i ! Cei căutaţi de el stau în chioşcul abia luminat.

– „Dreptate şi Frăţie..."

Dar o voce spartă tună în spatele lui.

– Stai ! Mîinile sus !

Fără să-şi dea seama, a ridicat mîinile. Din spate, două gheare îl pipăie, îi iau revolverul. Abia atunci întoarce capul şi vede doi dorobanţi care-i ţin baionetele în coastă ! E îm- brîncit în chioşc.

– .Treci şi tu acolo.

La masa lor de totdeauna, fraţii căuzaşi sînt abătuţi de tot, deşi altfel parcă ar -sta în plină şedinţă. Nu sînt numai doi

dorobanţi ascunşi în curtkică. Sînt patru. Au armele îndreptate pe furiş asupra celor din chioşc.

– îi mai ţinem mult aici ? întrebă unul dintre ei.

– Hei, pînă cînd s-or aduna toţi şoarecii în capcană. Are grijă dă ei dom' căpitan Costache, îi numără care cum vine, S-a ascuns în şanţ cu oamenii lui.

Cei din chioşc au nişte mutre de înmormîntare. Singuri Bălcescu şi Arăpilă sînt încruntaţi, într-un fel de tăcere semeaţă, vrînd parcă să dea curaj şi celorlalţi. Nicolae Golescu întreabă în şoaptă pe frate-său, Ştefan, care s-a dumirit pînă la urmă :

– Pe cine bănuieşti tu că ne-a vîndut ?... Tell ?...

Ştefan răspunse în şoaptă, dar ca să audă toţi. Crede că a
pornit un ordin general de arestări de la Iancu Manu. A trecut vărul lui Bibescu în droaşcă spre Giurgiu, tocmai ca să-l aresteze pe Tell. Deci nu poate fi vorba de acesta.

Intră Dobrovici cu pasul greu, cu anteriul măturînd iarba. Zîmbeşte subt mustaţa groasă, dar nici el nu apucă să termine salutul: „Dreptate, Frăţie", că e oprit cu o voce de tunet, scotocit subt. anteriu, subt giubea şi apoi, năucit, e împins în chioşc.

Poetul Catina, cu mutra lui de „lion", fiu de cafegiu de pe Podul Mogoşoaiei, îi spune amărît, în stilul său, lui Hagi Curţi, cunoscut al casei lor, mare iubitor de soiuri alese de cafea :

– Ce zici, Hagiule ? Ce zici, tocmai în ultimul ceas, în ceasul supremi

Dar se aud paşi din nou. Din spatele gheţăriei a apărut în uniformă, cu chipiul negru cît un işlic, dar cu stea în frunte, cu o pelerină de ploaie pe el, Dincă Bălăşoiu. I se strigă puternic să stea. Se opreşte brusc. Se întoarce. Pelerina i-a căzut de pe umeri. Apar epoleţii de aur şi ceaprazurile de mătase aurie, cu furajera de adjutant arcuită pe piept. Dorobanţii şovăie o clipă, dar îndată el începe să răcnească la ei din toate puterile :

– De ce sînteţi numai patru dorobanţi aici, mă ? Cîţi inşi a dat ordin măria-sa să fie aici ? Dorobanţii îl privesc uimiţi, încremeniţi, nu ştiu ce să răspundă. Dar Dincă răspunde tot el. Opt... Unde sînt ceilalţi patru ?

– Să vedeţi... se bîlbîie unul din dorobanţi, mustăcios şi stacojiu.

– Ce sa văd, mă ? Unde-i căpitanul Costache ? Unde-i chiorul ? urlă Dincă mereu furios.

– Jos în şanţ, lîngă podeţ... Aţi trecut pe lîngă el.

Dincă se plimbă fierbînd în sus şi în jos.

– Să vie Chiorul numaidecît aici...

Cei din chioşc se privesc uluiţi. Aşadar, trădătorul e Dincă. N-ar fi putut crede asta nimeni... niciodată, o dată cu capul.

îi arată pe cei din chioşc, încremeniţi.

– Cum vreţi, mă, să păziţi pe tîlharii aceştia numai cu patru oameni ?
– Ceilalţi păzesc în tufiş şi în şanţ, la pod, cu dom' căpitan Costache.
Dincă se uită mereu încruntat la cei din chioşc, care sînt buimăciţi. Nu vorbeşte, strigă, clocotind de mînie.
– Şi pe cei închişi în beci cine-i păzeşte ? Voi doi mergeţi cu mine la beci... Tu te duci să-l chemi aici pe căpitanul Costache Chiorul. Dar pleci numai după ce vin eu de la'beci. Ai înţeles ? Voi, hai cu mine.
îi lasă să treacă înainte pe cei doi, spre pridvorul casei, conducîndu-i spre beci.
– înţeles, să trăiţi !
în timp ce arestaţii din chioşc îl privesc mereu uluiţi, vineţi de supărare, văzînd că tocmai Dincă e cel ce i-a trădat, ofiţerul se întoarce de la beci şi se adresează poruncitor dorobanţului mustăcios.
– Acum du-te şi spune-i lui Costache să vină numaidecît aici, că-1 cheamă aghiotantul măriei-sale. Să veniţi numaidecît...
– Venim numaidecît...
Catina se întoarse cu dezgust către Nicolae Golescu şi Arăpilă.
– Aţi înţeles acum preţul trădării ? L-a făcut aghiotant...
Dincă, de îndată ce iese primul dorobanţ, îi pune celui rămas pistolul în tîmplă.
– Dă arma !
Cînd acesta i-o dă, năuc,, el strigă spre chioşc :
– Frate Serghiescule, ia arma asta. îmbracă vestonul lui, pune-ţi capela...
Ceea ce Serghiescu face numaidecît. L-a chemat pe „Na- ţionalu-, fiindcă i se potriveşte mai bine uniforma dorobanţului mătăhălos.
Cei din chioşc se privesc năuci, cu zîmbetele strepezite, chiar că nu mai pricep nimic.
– Acum, la beci şi cu ăsta... Să-i păzeşti cu grijă... Cine strigă e împuşcat...
Pleacă împreună cu Serghiescu, care-1 împinge pe dorobanţ spre girhciul care duce la beci, de unde Dinca revine singur cu cele două arme în mînă şi cheamă din nou :
– Frate Catina, frate Telegescu, luaţi armele astea repede... îi aşază apoi, cu grabă, într-o parte şi alta, ca să nu fie prea văzuţi de cei ce intră, căci se aude un zgomot de paşi. Hai, acum, la pîndă, să-l prindem şi pe căpitanul Costache Chiorul.
Cei doi au luat locul dorobanţilor : stau la pîndă cu ţevile întoarse spre chioşc, ca să-l înşele pe căpitanul de la Agie. După cîteva clipe de aşteptare se aude aproape pasul greu şi vocea dogită a lui Costache Chiorul. Puţin mirat, puţin speriat că a stîrnit mînia aghiotantului lui vodă, căpitanul de dorobanţi calcă grăbit.

– Aghiotantul măriei-sale ?... Unde e, mă ?
Dincă sare dintr-o parte şi îi pune pistolul la tîmplă, în timp ce Catina şi Telegescu se ocupă de celălalt dorobanţ.
– Mîinile sus, Costache ! L-a dezarmat scurt, apoi rînjeşte la el, batjocoritor, văzînd că omul nu şi-a revenit. Ascultă, Costache, hrăpăreţ şi fricos ai fost toată viaţa, dar dacă devii din senin curajos, dacă strigi cumva, îţi zbor creierii. S-a întors către dorobanţ, îi scoate mundirul şi chipiul şi după ce l-a dezbrăcat cheamă pe Hagi Curţi :
– Ia arma asta, îmbracă mundirul şi chipiul şi hai cu mine la beci... în pragul cramei îi spune zarafului : Rămîneţi acolo la uşă pînă vă chemăm noi... Şi în şoaptă : Puneţi şi la- catul mai tîrziu !... Ţineţi-i trîntiţi grămadă înăuntru, dar dacă fac zgomot, dacă încearcă ceva, împuşcaţi-i fără milă.
Oamenii din chioşc răsuflă uşuraţi, parcă nu le vine să creadă în această norocoasă întîmplare. Admiraţia lor pentru prezenţa de spirit a lui Dincă e fără margini. N-au de unde să ştie că omul mai trecuse printr-o întîmplare cam la fel cu asta şi în mintea lui tiparul situaţiei exista de mult.
– Fraţilor, cum ieşim de aici mai repede ? se grăbeşte Nicolae Golescu, gata ca şi ceilalţi de plecare.
Dincă le-o ia înainte :
– Veniţi după mine prin gheţărie...
Dar Bălcescu îl opreşte, cu o îndîrjire stăpînită :
– Fraţi căuzaşi, de ce să plecăm ? Ştiţi că au fost arestaţi pictorul Negulici şi căpitanul Teologu ? Că s-au făcut percheziţii pe la cei mai mulţi dintre noi... ? Vilara şi aga Iancu Mânu au dat liste de cei care trebuie să fie arestaţi... De ce să plecăm de aci înainte de a lua vreo hotărîre ? V-aţi gîndit care că aci este singurul loc unde poliţia nu ne mai caută în noaptea asta ?
Ştefan Golescu ridică din umeri.
– Dar dacă e printre noi şi un alt trădător ?.
Bălcescu le vorbeşte cald şi hotărît fiinţa lui întreagă a devenit de oţel.
– Nu mai are nici o însemnătate. Trebuie să proclamăm revoluţia acum, repede, în cel mult trei zile. Continuă apoi, cu pumnii strînşi. Vă repet: întoarcere pentru noi nu mai este.
Arăpilă fierbe ca vinul de soi bun.
– Frate Bălcescule, bine ai grăit. Spune degrabă ce e de făcut...
Ştefan Golescu se opreşte, oricum, ceva mai liniştit.
– Deh... dacă punem strajă afară, am putea rămîne.
– Ce să facă straja afară ? E mai rău. Dacă vine cineva şi este oprit, se iscă zarvă mare şi vin toţi dorobanţii peste noi aici, îl întrerupse frate-său, nervos.
Dincă face cîţiva paşi, căutînd, chibzuit. Cu zorzoanele metalice de pe el adună de la felinar bruma de lumină pe care o îngăduie noaptea.

– Putem face altfel. Lăsăm să intre pe oricine vine, cum făceau ei. Aci, îi punem puştile în piept. Va să zică le întoarcem capcana. Frate Catina, ieşiţi mai în faţă şi îndreptaţi armele spre noi, să vie cît mai încrezători. Puneţi felinarul, aşa ea să se vadă că e şedinţă.
Ştefan Golescu e ţpt neliniştit.
– Bine, rămînem, dar atunci spune repede... şi se întoarce nervos spre Bălcescu. Simte nevoia să-i vadă faţa şi aduce lîngă el, pe masă, felinarul din colţul chioşcului, unde era pitit în verdeaţă.
Bălcescu respiră adînc. Şi-a prins mîinile nervoase de reverul surtucului. Ochii lui negri au o concentrare de foc interior, iar lumina felinarului îi face să pară oblici. Vorbeşte cu glas foarte scăzut, sobru, dar se simte că el trăieşte răspun-derea acestei clipe hotărîtoare pentru poporul român. Numai paloarea şi aspectul vag, osos al feţei mai arată ceva din suferinţele omului, mai amintesc că totuşi un rău necruţător îi mistuie sănătatea. Dar febra pe care o arată vocea lui nu e febra trupului, e febra minţii încordate într-un scop care depăşeşte ceasul şi locul.
– Planul pe care îl urzim de trei săptămîni... îl aplicăm numaidecît. Astă-seară e sîmbătă... cinci iunie... Mîine plecăm din Bucureşti, aşa cum s-a hotărît. Vă reamintesc pe scurt. Eu la Telega — acum fără Negulici şi fără Teologu — la locotenentul Cristophi, să încerc să viu cu compania lui şi cu cio- cănaşii spre Bucureşti... Maiorul Tell e plecat de trei zile de la Giurgiu şi aşteaptă un semn de la noi. Trebuie să fie acum pe undeva, pe la Turnu-Măgurele. Nu mai poate fi arestat. Oricum, să plece mîine dimineaţă un om la el şi să-i spuie, dacă-1 mai găseşte, să se îndrepte numaidecît spre Izlaz, unde ne aşteaptă căpitanul Pleşoianu cu compania a treia din regimentul I. Dumneata, frate Ştefan, pleci mîine acolo cu Eliade, cu Alecu Golescu şi cu fratele Arăpilă. Fruntaşii cunoscuţi ai revoluţiei trebuie — aşa cum am hotărît — să se împrăştie în toată ţara, ca să-l zăpăcim pe Bibescu, să nu ştie unde e pregătit atacul; Marin Serghiescu şi Telegescu pleacă la Ocnele Mari...
– Unde e Proclamaţia ? S-a tipărit ? Trebuia să ne-o dai de joi, întrebă, grăbit, Ştefan Golescu.
– Joi a fost gata... I-am dat-o lui Eliade s-o tipărească în tipografia lui şi uite ce-a ieşit din ea...
Scoate, fluturînd. nemulţumit, vreo zece foi cu proclamaţia.
S-a rezemat apoi o clipă de stîlpul chioşcului. Parcă are o uşoară ameţeală... o clipă răsuflă cu greutate, îşi trece limba peste buzele uscate, dar îşi revine numaidecît.
– Reiau ideea... De la Celei vine popa Radu Şapcă... şi desigur cu mult popor după el. Totul este pregătit pentru plecarea voastră, cu Eliade şi Alecu Negru, frate Ştefane, dar trebuie să luaţi amănunte de la Rosetti care nu a putut veni

astă- Seară... Veţi pleca cu trăsura lui... La Bucureşti — şi cu un gest îl arată pe Nicolae Golescu — căutaţi pe Axente Sever, care nu a putut veni astă-seară nici el ; veţi aştepta semnalul de la Izlaz... (Axente Sever nu vrusese să vie, nu-i plăceau boierii, îi socotea pe unii dintre ei drept „ciocoi de Bucureşti".)

– Bălcescu e întrerupt de Arăpilă, care dă lămuriri :Tabacii şi măcelarii lui Axente Sever fac pregătiri de atac : se vor aduna de cum or auzi clopotul Mitropoliei tras într-o dungă. Greutatea este că unele uliţe sînt închise din pricina holerei. Dar cînd or suna clopotele tuturor bisericilor, nu mai şovăie nimeni. La clopotul Mitropoliei sînt două echipe de schimb. în caz că una e arestată, vine cealaltă.
Catina se apropie un pas de ei, cu arma sprijinită la subsuoară.
– Eu am compus un „marş al revoluţiei" pe care vreau să-l citesc în piaţă, în ziua proclamării constituţiei. A scos din buzunar o foaie de hîrtie şi citeşte repede, de teamă să nu fie oprit. Mai mult spune pe dinafară. Ascultaţi :
„Aideţi, fraţi, într-o unire,
Aste ziduri şi palate,
Unde zac mii de păcate,
Aideţi a le dărîma.
N-auziţi în piaţă larmă ?
Daţi năvală-n mîini cu armă, *   Că soldatul..."
Nicolae Golescu, care şi aşa ascultase nelinişit, întărîtat, îl întrerupse nervos :
– Frate, nu e timpul acum de citit versuri.
Catina priveşte zăpăcit şi ruşinat în toate părţile, cerînd parcă ajutor.
Plin de înţelegere, Bălcescu îl bate pe umăr.
– Foarte bine, frate Catina, îl vei citi... Dar după ce mai îrttîi vei citi, miercuri, Proclamaţia.
Ştefan Golescu îl vesteşte grijuliu, trecîndu-şi nervos mina peste părul cam prea ondulat.
– Nu te grăbi, căci nu se ştie încă în ce fel se termină seâra asta... Nu-i încă lucru sigur că revoluţia noastră nu va fi sugrumată în faşă, cum a fost cea din Moldova.
•Dobrovici anunţă, şi din partea lui, vestea pe care a aflat-o abia de curînd.
– Am auzit că acolo i-a arestuit pe toţi într-o singură noapte, la locul de adunare. Eu, drept să vă spun, nu sînt sigur că-i voi mai vedea pe ai mei deacasă...

– Costache Filipescu îşi netezeşte mustăţile, nervos.Nici eu nu prea văd cum vom ieşi de aci.,. Mai ales dacă mai lungim şedinţa asta... în orice caz, acasă eu nu mă mai duc. îmi pierd urma.
Ştefan Golescu vede lucrurile şi mai negru.
– Dacă ne arestează pe noi, s-a sfîrşit şi cu revoluţia.
Toţi sînt acum iarăşi neliniştiţi, iritaţi.
Bălcescu prinde cu pumnul colţul mesei, căutînd să se stă- pînească ; îl domină o idee. în redingota lui îngustă, pare într-adevăr mai înalt decît toţi cei de faţă, deşi nu e decît mijlociu de statură. Bărbuţa tunsă mult spre obraji şi potrivită pe buza de jos cu briciul dă feţei sale palide un chenar hotărît.
– Fraţi căuzaşi... eu nu mă tem de arestări... Nu mă mai tem nici măcar de trădări... Revoluţia este în mers, pornită fiind de la începutul istoriei româneşti. E fructul unei îndelungi transformări a stărilor de lucruri şi nimic nu o mai poate opri, deoarece azi nu mai este a noastră, adică a boierilor... un complot... ci este a poporului şi duce mai departe răscoala lui Tudor Vladimirescu...
Un dorobanţ strigă de afară, cu un glas răguşit, speriat:
– Domle căpitan... Domle căpitan Costache !
Drobovici tresare, speriat, la fel de altminteri cu toţi ceilalţi. îşi strînge giubeaua pe el, ca şi cum s-ar apăra.
– Hait... S-a sfîrşit. Acum iar ne arestuieşte...
Dincă a sărit într-o parte, a pîndit o clipă şi, cînd dorobanţul a intrat grăbit şi zăpăcit, i-a pus pistolul la tîmplă.
– Ce-i cu căpitanul Costache ?
Dorobanţul se împleticeşte surprins, năucit.
– Să vedeţi... Se bîlbîie şi arată un plic. Porunca asta de la Agie...
Dincă citeşte petecul de hîrtie şi se întoarce tulburat spre cei din chioşc.
– L-au arestat pe Rosetti... Apoi arată beciul şi îi spune dorobanţului : Hai, că te duc eu la căpitanul Costache. lese cu el, după ce i-a luat arma, şi se întoarce după un timp singur.
Bălcescu, surîzînd în chenarul bărbii lui scăzute, se întoarce către ceilalţi, cărora le-a trecut spaima :
37*
579
– Nu se ştie care dintre scîntei va aprinde ţara, dar ţara nu aşteaptă decît o scînteie ca să ia foc. Cu cît trecem mai repede la fapte, cu atît e mai bine. Revoluţia nu mai e azi în pericol... Revoluţia nu mai poate fi trădată... E palid de tot la faţă. Răsuflă cu oarecare greutate, se cunoaşte acum că sforţarea i-a tăiat respiraţia. Vreau să spun că, dacă vom fi trădaţi, vom fi eliberaţi neîntîrziat de popor. De aceea nici nu mă sinchisesc de trădători. Revoluţia ar

putea fi trădată, dar numai de noi, dacă îi vom trăda ţelurile... Asta e ceea ce aveam de spus.
Au plecat numaidecît apoi, după ce i-au chemat şi pe cei din gura beciului, căruia i-au pus lacatul pe din afară. Sînt patru inşi îmbrăcaţi cu vestoane şi capele de-ale dorobanţilor, cu armele pe umăr, care îi escortează pe ceilalţi. Cînd ajung la podeţ, Dincă strigă celor din şanţ să fie cu ochii în patru, că mai sînt şi alţii arestaţi în beci...
Sfîrşitul volumului ICuprins

Redactor responsabil : CLINCA FELICIA Tehnoredactor : ŞTEFANIA MIHAI
Dat la cules 31.08.1967. Bun de tipar 29.11.1967. Apărut 196.7. *Comanda nr.* 7487. *Tiraj 25.1i0. Hirtie tipar de 50 g/m'* 540X840/16. *Coli editoriale* 34,63. Coli *de tipar 36,5. A. T. 16.162. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 R—31.*
Tiparul executat sub comanda nr. 70.583 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Kepubiica Socialistă[1]
Bărbatul meu a asistat chiar la prima reprezentaţie ! Era printre partizanii lui Hugo !... A fost bătaie în sală... (fr.).
[1] ***Comedia umană* (fr.). ' * Iată de ce mi-e sufletul dezgustat De golul înfricoşător care-1 umple,**
De la acest pămînt ingrat şi gol,
Şi la sfîrşit am spus : „O, Doamne" (fr.).
[1] **Trebuie căutat tîlcul lucrurilor (fr.).**
19*
[1] ***Essentiel* — esenţial (fr,).**
[1] ***To a nunnery to... and quickly too... Farewel...* (Du-te la mănăstire... şi cît mai curînd... adio...) (engl.).**
[1] ***Iosef Lanner* (1801—1843) — compozitor austriac, autor a numeroase valsuri, galopuri etc.**